

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Bractwa pobożne, stowarzyszenia i ruchy kościelne w diecezji katowickiej (1945–1989)

Author: Damian Bednarski

Citation style: Bednarski Damian. (2011). Bractwa pobożne, stowarzyszenia i ruchy kościelne w diecezji katowickiej (1945-1989). Katowice : Księgarnia św. Jacka

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Bractwa pobożne,
stowarzyszenia i ruchy kościelne
w diecezji katowickiej
(1945–1989)

Studia i Materiały
Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nr 60

Redaktor serii:
ks. Artur Malina

Bractwa pobożne,
stowarzyszenia i ruchy kościelne
w diecezji katowickiej
(1945–1989)

Ks. Damian Bednarski

Księgarnia św. Jacka
Katowice 2011

© 2011 by Księgarnia św. Jacka, Katowice

Recenzent:

ks. prof. dr hab. Jan Przybyłowski

Redakcja i korekta:

Izabela Jańczak

ISSN 1643-0131

ISBN 978-83-7030-758-5

Wydział Teologiczny

Uniwersytetu Śląskiego

ul. Wita Stwosza 18, 40-043 Katowice

tel. 0 32 356 90 56, faks 0 32 356 90 55

internet: www.wtl.us.edu.pl

e-mail: sekretariat@wtl.us.edu.pl

Księgarnia św. Jacka Sp. z o.o.

ul. Warszawska 58, 40-008 Katowice

tel.: 0 32 251 19 59

e-mail: redakcja@ksj.pl

księgarnia internetowa: www.ksj.pl

Łamanie tekstu:

Izabela Jańczak

Druk i oprawa:

Drukarnia GS sp. z o.o.

ul. Zabłocie 43, 30-701 Kraków

SPIS TREŚCI

TABLE OF CONTENTS	7
INDICE DI CONTENUTO	9
WYKAZ SKRÓTÓW	11
WPROWADZENIE (abp Damian Zimoń)	13
WSTĘP	15
Rozdział I	
KATOLICY ZRZESZENI – PROBLEM SYSTEMATYZACJI	23
1. GENEZA BRACTW, STOWARZYSZEŃ I RUCHÓW KOŚCIELNYCH	23
1.1. Bractwa	25
1.2. Stowarzyszenia katolickie	27
1.3. Ruchy kościelne	32
1.4. Różnice między bractwem, stowarzyszeniem a ruchem	33
2. DUSZPASTERSTWO GRUPOWE I PROBLEM EKLEZJALNOŚCI ZRZESZEŃ KATOLICKICH	37
Rozdział II	
BRACTWA I STOWARZYSZENIA KOŚCIELNE W DIECEZJI KATOWICKIEJ W LATACH 1945–1949	41
1. DIECEZJA KATOWICKA – KRÓTKI RYS HISTORYCZNY	41
2. STATUS PRAWNY ORGANIZACJI KATOLICKICH	49
3. KATOLICKIE ZWIĄZKI MŁODZIEŻOWE	57
3.1. Ruch sodalicyjny	58
3.2. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży	71
4. BRACTWA I INNE ZWIĄZKI POBOŻNE	71
4.1. Żywy Różaniec	72
4.2. Krucjata Eucharystyczna	73
4.3. Bractwa ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa	74
5. TRZECIE ZAKONY	75
5.1. Świecki Zakon Karmelitów Bosych	75
5.2. Franciszkański Zakon Świeckich	76
6. BRACTWA, STOWARZYSZENIA I TRZECIE ZAKONY W LATACH 1945–1949. PRÓBA BILANSU	77
7. PRAWO O STOWARZYSZENIACH Z SIERPNIA 1949 ROKU	84
8. REPRESJE WOBEC CZŁONKÓW KATOLICKICH STOWARZYSZEŃ	103
Rozdział III	
NOWE INICJATYWY W LATACH 1949–1965	111
1. TRZECIE ZAKONY, BRACTWA I STOWARZYSZENIA	111

2. PROPOZYCJE KS. FRANCISZKA BLACHNICKIEGO DOTYCZĄCE DUSZPASTERSKIEGO ZAANGAŻOWANIA ŚWIECKICH	120
2.1. Pierwsze oazy ministranckie	122
2.2. Zespół Niepokalanej	125
2.3. Działalność grup ministranckich w Rydułtowach	128
2.4. Krucjata Wstrzemięźliwości	130
3. DZIAŁANIA REPRESYJNE ORGANÓW BEZPIECZEŃSTWA PRL WOBEĆ BRACTW, STOWARZYSZEŃ I RUCHÓW KOŚCIELNYCH	148
Rozdział IV	
W OKRESIE ODNOWY SOBOROWEJ (1965–1989)	163
1. SOBÓR WATYKAŃSKI II O ROLI ŚWIECKICH W KOŚCIELE	163
2. ZAGADNIENIE APOSTOLSTWA ŚWIECKICH W PRACACH I UCHWAŁACH I SYNODU DIECEZJI KATOWICKIEJ	166
3. BRACTWA KOŚCIELNE PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II	170
3.1. Żywy Różaniec	170
3.2. Franciszkański Zakon Świeckich	170
3.3. Świecki Zakon Karmelitów Bosych	173
3.4. Arcybractwo Straży Honorowej Najświętszego Serca Pana Jezusa	177
4. RUCH ŚWIATŁO-ŻYCIE	178
4.1. Rozwój ruchu oazowego w Polsce	178
4.2. Ruch Światło-Życie	183
4.3. Domowy Kościół	193
4.4. Organa bezpieczeństwa PRL wobec Ruchu Światło-Życie	201
5. RUCHY CHARYZMATYCZNE	219
5.1. Ruch Odnowy w Duchu Świętym	219
5.2. Neokatechumenat	232
6. INNE RUCHY ODNOWY KOŚCIELNEJ	235
6.1. Dzieci Maryi	235
6.2. Focolari	242
6.3. Legion Maryi	247
6.4. Inne ruchy	252
7. ZMIANA REGULACJI PRAWNEJ DOTYCZĄCEJ ZRZESZEŃ KOŚCIELNYCH W ROKU 1989	256
ZAKOŃCZENIE	263
BIBLIOGRAFIA	267
ANEKS	295
WYKAZ TABEL	314
INDEKS OSOBOWY	315
INDEKS MIEJSCOWY	325
SUMMARY	331
SOMMARIO	333

TABLE OF CONTENTS

INDICE DI CONTENUTO	9
INDEX OF ABBREVIATIONS	11
PREFACE (abp Damian Zimoń)	13
INTRODUCTION	15
Chapter I	
CATHOLICS ASSOCIATED – ISSUE OF SYSTEMATIZATION	23
1. GENESIS FRATERNITIES, ASSOCIATIONS AND CHURCH MOVEMENTS	23
1.1. Fraternities	25
1.2. Catholic associations	27
1.3. Church movements	32
1.4. Differences between a fraternity, an association and a movement	33
2. THE PRIESTHOOD OF GROUP AND PROBLEM OF ECCLESIALITY CATHOLIC ORGANIZATIONS	37
Chapter II	
FRATERNITIES AND ASSOCIATIONS IN KATOWICE DIOCESE BETWEEN 1945 AND 1949	41
1. KATOWICE DIOCESE – BRIEF HISTORY	41
2. LEGAL STATUS OF CATHOLIC ORGANIZATIONS	49
3. CATHOLIC YOUTH ORGANIZATIONS	57
3.1. The Marian Sodality	58
3.2. The Catholic Youth Association	71
4. FRATERNITY AND OTHER PIOUS ASSOCIATIONS	71
4.1. The Living Rosary	72
4.2. The Eucharistic Crusade	73
4.3. The brotherhood of the Sacred Heart of Jesus	74
5. THE SECULAR THIRD ORDER	75
5.1. The Third Order of Our Lady of Mount Carmel	75
5.2. The Third Order of St. Francis	76
6. FRATERNITIES AND ASSOCIATIONS IN KATOWICE DIOCESE BETWEEN 1945 AND 1949. THE TRIAL BALANCE	77
7. LAW ON ASSOCIATIONS OF AUGUST 1949	84
8. REPRESSION AGAINST MEMBERS OF CATHOLIC ASSOCIATIONS	103
Chapter III	
NEW INITIATIVES IN THE YEARS 1949–1965	111

1. THIRD ORDERS, FRATERNITIES AND ASSOCIATIONS	111
2. PROPOSALS FOR A FR. FRANCIS BLACHNICKI ON INVOLVEMENT OF THE LAITY IN PRIESTHOOD	120
2.1. First oasis of acolities	122
2.2. The Team of Mary Immaculate	125
2.3. The activities of the apostolate in Rydułtowy	128
2.4. The Abstinence Crusade	130
3. REPRESSION BY THE SECURITY AUTHORITIES TO FRATERNITIES, ASSOCIATIONS AND CHURCH MOVEMENTS	148
 Rozdział IV	
DURING THE CONCILIAR RENEWAL	163
1. THE SECOND VATICAN COUNCIL ABOUT THE ROLE OF THE LAITY IN CATHOLIC CHURCH	163
2. ISSUE LAY APOSTOLATE IN THE WORK AND RESOLUTIONS THE FIRST SYNOD DIOCESE OF KATOWICE	166
3. FRATERNITIES CHURCH AFTER SECOND VATICAN COUNCIL	170
3.1. The Living Rosary	170
3.2. The Third Order of Our Lady of Mount Carmel	170
3.3. The Third Order of St. Francis	173
3.4. The Archconfraternity Sacred Heart of Jesus	177
4. THE LIGHT-LIFE MOVEMENT	178
4.1. Evolution the Light-Live Movement in Poland	178
4.2. The Light-Live Movement	183
4.3. The Domestic Church	193
4.4. Security Authorities to the Light-Live Movement	201
5. CHARISMATIC MOVEMENTS	219
5.1. The Catholic Charismatic Renewal Movement	219
5.2. The Neocatechumenate	232
6. OTHER MOVEMENTS OF CATHOLIC RENEWAL	235
6.1. The Children Of Mary	235
6.2. The Focolare	242
6.3. The Legion of Mary	247
6.4. Other movements	252
7. THE CHANGE IN THE LAW OF ECCLESIASTICAL ASSOCIATIONS IN 1989	256
CONCLUSION	263
BIBLIOGRAPHY	267
APPENDIX	295
LIST OF TABLES	314
INDEX OF PERSONS	315
INDEX OF PLACES	325
SUMMARY	331
SOMMARIO	333

INDICE DI CONTENUTO

INDICE DI ABBREVIAZIONI	11
PREFAZIONE (arc Damian Zimoń)	13
INTRODUZIONE	15
Capitolo I	
I CATTOLICI ASSOCIATI – PROBLEMA DI CLASSIFICAZIONE	23
1. ORIGINE DI FRATERNITÀ, DELLE ASSOCIAZIONI E DEI MOVIMENTI ECCLESIALI	23
1.1. Fraternità	25
1.2. Associazioni cattoliche	27
1.3. I movimenti ecclesiali	32
1.4. Differenze tra fraternità, associazione e movimento ecclesiale	33
2. ATTIVITÀ PASTORALE DI GRUPPO E IL PROBLEMA DELL'ECCLESIALITÀ DI ASSOCIAZIONI CATTOLICHE	37
Capitolo II	
FRATERNITÀ E ASSOCIAZIONI ECCLESIALI NELLA DIOCESI DI KATOWICE NEGLI ANNI 1945–1949	41
1. DIOCESI DI KATOWICE – BREVE SOMMARIO STORICO	41
2. LO STATUS GIURIDICO DELLE ORGANIZZAZIONI CATTOLICHE	49
3. ASSOCIAZIONI GIOVANILI CATTOLICHE	57
3.1. Sodalizio	58
3.2. Associazione Cattolica Giovani	71
4. FRATERNITÀ E ALTRE ASSOCIAZIONI RELIGIOSE	71
4.1. Rosario Vivente	72
4.2. Crociata Eucaristica	73
4.3. Confraternità del Sacro Cuore di Gesù	74
5. LE TERZI ORDINI	75
5.1. Ordine Secolare Carmelitani Scali	75
5.2. Ordine Francescano Secolare	76
6. FRATERNITÀ, ASSOCIAZIONI E LE TERZI ORDINI NEGLI ANNI 1945–1949. PROVA DI SINTETIZZARE	77
7. LEGGE SULLE ASSOCIAZIONI DI AGOSTO 1949	84
8. REPRESSIONI CONTRO I MEMBRI DI ASSOCIAZIONI CATTOLICHE ...	103
Capitolo III	
NUOVE INIZIATIVE PER NEGLI ANNI 1949–1965	111

1. LE TERZI ORDINI, FRATERNITÀ E ASSOCIAZIONI	111
2. PROPOSTE DI FR. FRANCISZEK BLACHNICKI	
SU COINVOLGIMENTO DEI LAICI IN ATTIVITÀ PASTORALE	120
2.1. Prime oasi per chiarichetti	122
2.2. Il gruppo di Maria Immacolata	125
2.3. Attività dei gruppi apostolici a Rydułtowy	128
2.4. Crociata dei Astinenza	130
3. ATTIVITÀ REPRESSIVE DELLA POLIZIA SEGRETA ESISTENTE NELLA REPUBBLICA POPOLARE DI POLONIA CONTRO FRATERNITÀ, ASSOCIAZIONI E MOVIMENTI ECCLESIALI	148
Capitolo IV	
DURANTE IL RINNOVAMENTO CONCILIARE (1965–1989)	163
1. CONCILIO VATICANO II SUL RUOLO DEI LAICI NELLA CHIESA	163
2. LA QUESTIONE DELL'APOSTOLATO DEI LAICI NELL'ATTIVITÀ E DELIBERE DEL SINODO DELLA DIOCESI DI KATOWICE	166
3. FRATERNITÀ ECCLESIALI DOPO IL CONCILIO VATICANO II	170
3.1. Rosario Vivente	170
3.2. Ordine Francescano Secolare	170
3.3. Ordine Secolare Carmelitani Scali	173
3.4. Arciconfraternità Guardia d'Onore al Sacro Cuore di Gesù	177
4. IL MOVIMENTO LUCE-VITA	178
4.1. Lo sviluppo del movimento Luce-Vita in Polonia	178
4.2. Il Movimento Luce-Vita	183
4.3. La Chiesa di Casa	193
4.4. L'atteggiamento della polizia segreta della Repubblica Popolare di Polonia verso il Movimento Luce-Vita	201
5. I MOVIMENTI CARISMATICI	219
5.1. Rinnovamento nello Spirito Santo	219
5.2. Neocatecumenato	232
6. ALTRI MOVIMENTI DEL RINNOVAMENTO DELLA CHIESA	235
6.1. Figlie di Maria	235
6.2. Focolare	242
6.3. La Legione di Maria	247
6.4. Altri movimenti	252
7. MODIFICAZIONE DELLA LEGGE CONCERNENTE LE ASSOCIAZIONI ECCLESIALI NELL'ANNO 1989	256
CONCLUSIONI	263
BIBLIOGRAFIA	267
APPENDICE	295
INDICE DELLE TABELLE	314
INDICE DEI NOMI	315
INDICE DEI LUOGHI	325
SUMMARY	331
SOMMARIO	333

WYKAZ SKRÓTÓW

AAKat.	Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach
AIPN	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie
AIPN Ka	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach
AL	Akta Lokalne
APKat.	Archiwum Państwowe w Katowicach
AP	Akta Personalne
ARZ	Akta Rzeczowe
ARŚ-Ż K	Archiwum Ruchu Światło-Życie w Krościenku
ARZ	Akta Rzeczowe
Dz. U. R. P.	„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”
KBA	Kancelaria Biskupa Adamskiego
KBJB	Kancelaria Biskupa Juliusza Bieńka
KC	Komitiet Centralny
KDK	Konstytucja dogmatyczna o Kościele
KdsBP	Komitiet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KKAKat.	Kancelaria Kurii Archidiecezjalnej w Katowicach
KPK	Kodeks Prawa Kanonicznego
KSMM	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
KSMŻ	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
MBP	Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MSW	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
PPR	Polska Partia Robotnicza
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa
PUBP	Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
SB	Służba Bezpieczeństwa
ŚSHT	Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne
UB	Urząd Bezpieczeństwa
UWŚI/Og	Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Wydział Ogólny
UWŚI/Spół.-Polit.	Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Wydział Społeczno-Polityczny
WA (Kat.)	Wiadomości Archidiecezjalne (Katowice)
WD (Kat.)	Wiadomości Diecezjalne (Katowice)
WTL UŚ	Wydział Teologiczny uniwersytetu Śląskiego
WUBP	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
ZM Kat.	Archiwum Zarządu Miejskiego i Miejskiej Rady Narodowej w Katowicach
ZS	Zbiory Specjalne
ZW	Zbiory własne autora

WPROWADZENIE

Zjawisko zrzeszania się katolików świeckich nie jest rzeczywistością nową. Towarzyszy ono rozwojowi Kościoła w ciągu całej jego historii. To zaangażowanie świeckich w życie wspólnoty uczniów Chrystusa miało różną genezę, założenia i cele: uzależnione było od warunków historycznych, społecznych, a także sytuacji prawnej, w jakiej przyszło katolikom żyć i działać.

W diecezji katowickiej od samego początku rola organizacji katolickich była ogromna. Wystarczy wspomnieć silnie rozwiniętą jeszcze w latach 30. XX w. Akcję Katolicką, której szczególnym protektorem był bp Stanisław Adamski. Po II wojnie światowej, gdy społeczeństwu polskiemu narzucony został system komunistyczny, a Kościół coraz bardziej był spychany „do zakrystii”, również działalność organizacji kościelnych została ograniczona. W sierpniu 1949 roku władze państwowe wydały dekret *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*, który w znacznym stopniu utrudnił legalną działalność tych organizacji.

Wydawać by się mogło, że to będzie stanowiło kres aktywności świeckich w Kościele polskim. Nie stało się tak, gdyż duszpasterze poszukiwali i odkrywali nowe sposoby gromadzenia wiernych przy parafiach. Ponadto Kościół otworzył się na całkiem świeżą rzeczywistość, jaką przyniosły ruchy kościelne. One nie potrzebowały akceptacji władz państwowych, wymykały się spod kontroli, a zarazem bardzo silnie oddziaływały na rzesze katolików.

Inspiratorem nowych inicjatyw duszpasterskich stał się wówczas ks. Franciszek Blachnicki. Jeszcze przed Soborem Watykańskim II dał początek młodzieżowym oazom, a w latach 1957–1960 prowadził dzieło Krucjaty Wstrzemięźliwości. Władze polityczne, posługując się aparatem represji, próbowały gasić w zarodku wszelkie formy ożywiania parafii. Doświadczył tego zarówno ks. F. Blachnicki, gdy utrudniano działalność założonej przez niego Krucjacie Wstrzemięźliwości (aż po jej likwidację w sierpniu 1960 roku), jak i wszyscy ci, którzy pragnęli spotykać się wokół idei sodalicyjnych, czy tych związanych z innymi katolickimi stowarzyszeniami. Niektórzy członkowie zrzeszeń kościelnych byli poddawani szczególnym środkom represji, łącznie z aresztowaniem.

Podczas Soboru Watykańskiego II podkreślono rolę świeckich katolików. Podobne głosy pojawiły się podczas I Synodu Diecezji katowickiej.

Ks. Damian Bednarski postawił sobie za zadanie ukazać różnorodność form zrzeszania się wiernych świeckich w ramach wspólnot kościelnych: ich cele, formy organizacyjne oraz sposób prowadzenia działalności. Spróbował zmierzyć się z pytaniem: dlaczego państwo komunistyczne obawiało się działalności bractw, stowarzyszeń, a później i ruchów kościelnych? Wreszcie przedstawił kulisy wieloletnich

starań hierarchów kościelnych, które w końcu doprowadziły do ponownego zalegalizowania jawnej i swobodnej działalności tych organizacji kościelnych w Polsce. Stało się to jednak dopiero na wiosnę 1989 roku.

Kard. Joseph Ratzinger pytany o model życia kościelnego powiedział w jednym ze swoich wywiadów: „Parafia – mimo koniecznych przeobrażeń – nadal pozostanie istotną komórką życia chrześcijańskiej społeczności. Jak niemal zawsze w przeszłości, będą obok tego istnieć grupy, które scala charyzma, osobowość założyciela, specyficzna droga religijna. Między *parafią* a *ruchem* niezbędna będzie wymiana: *ruch* potrzebuje więzi z *parafią*, by nie przerodzić się w sektę, *parafia* potrzebuje *ruchów*, by nie skostnieć”¹. To współlistnienie i uzupełnianie się struktur, a jednocześnie ducha parafii oraz organizacji kościelnych spróbował ks. D. Bednarski przedstawić w swoim doktoracie.

Rzeczywistość, w której przychodzi Kościołowi głosić Ewangelię Chrystusową prowokuje nie tylko duchownych, ale także świeckich katolików do podejmowania nowych wyzwań. Niezwykle ważną rolę mogą spełniać w dziele ewangelizacyjnym wierni gromadzący się i aktywnie działający w bractwach, stowarzyszeniach i ruchach kościelnych.

12 IX 2011

Damian Zimoń
Arcybiskup
Metropolita Katowicki

¹ *Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci. Z kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005, s. 228.

WSTĘP

Istotnym prawem świeckich katolików jest swobodne zakładanie stowarzyszeń i kierowanie nimi dla celów miłości lub pobożności, jak również dla ożywienia chrześcijańskiego powołania w świecie. Od wieków wierni zrzeszali się w bractwach, stowarzyszeniach i dziełach pobożnych. Takie prawo zagwarantował zarówno *Kodeks Prawa Kanonicznego* z roku 1917, jak i *Kodeks Jana Pawła II* z 1983 roku¹.

W czasach nam współczesnych do tych uświęconych tradycją kościelnych związków doszło nowe zjawisko, jakim są ruchy kościelne. Praktyka duszpasterska Kościoła wskazuje, że dla wiernych są one ważnym środowiskiem formacyjnym. Uczestniczy w nich obecnie blisko dwa miliony polskich katolików. Wielu spośród członków tych organizacji wnosi cenny wkład w życie Kościoła oraz społeczności świeckiej².

W niniejszej pracy przedstawiono działalność bractw, stowarzyszeń i ruchów kościelnych w diecezji katowickiej w latach 1945–1989. Głównym motywem podjęcia tego problemu było odtworzenie stanu życia związkowego w Kościele katowickim po zakończeniu II wojny światowej, ale także ukazanie zjawiska kontynuacji w nim. Potrzeba stowarzyszania się wiernych, która w przeszłości wyrażała się poprzez bractwa i stowarzyszenia, współcześnie przybiera postać ruchów kościelnych. Działalność szeroko rozumianych związków kościelnych na Górnym Śląsku przed rokiem 1939 została już opracowana przez historyków Kościoła. Dla przykładu należy przytoczyć książkę ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszora *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, zawierającą syntetyczne przedstawienie działalności bractw i stowarzyszeń na Górnym Śląsku w latach 1821–1914³. Również duszpasterstwo Kościoła katolickiego w okresie międzywojennym, zwłaszcza po powstaniu Administracji Apostolskiej na Górnym Śląsku, a potem diecezji katowickiej, doczekało się szczegółowego opracowania przez ks. dr. Henryka Olszara. Charakteryzując śląskie duchowieństwo katolickie, opisał on prowadzone przezeń działania duszpasterskie, w tym

¹ *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku, kan. 685 oraz *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku, kan. 215.

² *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*, nr 36, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, s. 153.

³ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991. W rozdziale szóstym autor wiele miejsca poświęcił problematyce nadzwyczajnych form duszpasterstwa.

ich zaangażowanie w zakładanie i prowadzenie bractw oraz stowarzyszeń⁴. Brakuje natomiast opracowania zawierającego charakterystykę działalności organizacji katolików świeckich na Górnym Śląsku po II wojnie światowej. Badacze tego okresu historii Kościoła nie podjęli się całościowego przedstawienia zagadnienia działalności bractw, stowarzyszeń i ruchów. Prace dotyczące tej problematyki opierały się jedynie na dokumentach pochodzących z archiwów kościelnych. Z reguły także nie brano pod uwagę funkcjonowania zrzeszenia w ramach całej diecezji, ale analizowano problem z punktu widzenia danej parafii, bądź też pisząc o nim przy okazji prezentowania sylwetki duchownego szczególnie zaangażowanego w pracę organizacji⁵. Napisano też prace z teologii pastoralnej, zawierające informacje o poszczególnych wspólnotach, w tym także o genezie ich powstania⁶. Nie istnieje jeszcze analogiczne opracowanie dotyczące działalności związkowej w okresie PRL-u na terenie innych polskich diecezji. Pomocą służyła natomiast pionierska pod tym względem pozycja Tomasza Biedronia *Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945–1953*⁷.

Autor postawił sobie za zadanie ukazać w pierwszym rzędzie różnorodność form zrzeszania się wiernych świeckich w ramach wspólnot kościelnych. Temu służy przedstawienie historii ich przenikania na grunt diecezji katowickiej, celów i form organizacyjnych oraz sposobów prowadzenia działalności. Autora interesowała skala oddziaływania zrzeszeń na praktykowanie wiary przez członków poszczególnych bractw, stowarzyszeń i ruchów. W związku z tym, że swoboda działalności tych organizacji została wstrzymana w roku 1949 w myśl dekretu państwowego, analizy domagały się następujące kwestie: czy i w jakiej formie Kościół próbował nadal prowadzić duszpasterstwo świeckich w ramach zrzeszeń przykościelnych, jakie było nastawienie władz państwowych wobec katolików uczestniczących w tych organizacjach, jakie formy represji stosowano wobec niepokornych założycieli bądź członków tychże zrzeszeń? Dlaczego państwo komunistyczne obawiało się działalności bractw, stowarzyszeń, a później i ruchów kościelnych? Wreszcie przedstawiono też kulisy wieloletnich starań hierarchów kościelnych, które w końcu doprowadziły do ponownego

⁴ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.

⁵ H. Bolczyk, *Życie i charyzmat ks. Franciszka Blachnickiego, założyciela Ruchu Światło-Życie*, Lublin 1998; M. Noras, *Ruch Szentszacki w Polsce w latach 1946–1992*, Katowice 1995, mps Biblioteka WTL UŚ; T. Skrzypczyk, *Odnowa w Duchu Świętym w diecezji katowickiej (rys historyczno-duszpasterski)*, Katowice 1990, mps Biblioteka WTL UŚ; A. Wodarczyk, *Ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*, Katowice 2007, mps Biblioteka WTL UŚ; S. Puchała, K. Wieczorek, *Związki katolickie i ruchy religijne w diecezji katowickiej znakiem żywotności Kościoła śląskiego*, w: *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 221–262.

⁶ J. Morcinek, *Koncepcja ogólna grup maryjnych w diecezji katowickiej*, Katowice 1979, mps Biblioteka WTL UŚ.

⁷ T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945–1953*, Kraków 1991.

zalegalizowania jawnej i swobodnej działalności bractw, stowarzyszeń i ruchów kościelnych w Polsce. Stało się to jednak dopiero na wiosnę 1989 roku tuż przed upadkiem dyktatury komunistycznej. Przedmiotem dokładnych badań były tylko te bractwa, stowarzyszenia i ruchy kościelne, które działały na terenie diecezji katowickiej po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku albo powstały w okresie PRL. Brano pod uwagę zrzeszenia nastawione na formację katolików świeckich⁸. Pominęto organizacje kościelne, zajmujące się dobroczynnością i dziełami charytatywnymi. Dlatego wyłączono z badań Związek Caritas oraz Konferencję św. Wincentego à Paulo zarówno w skali ogólnodiecezjalnej, jak i parafialnej⁹. Podyktowane to zostało realizacją założenia przyjętego przez autora, a polegającego na prześledzeniu losów stowarzyszeń i bractw o charakterze pobożnościowym, nastawionych na formację duchową ich członków oraz bractw trzeźwościowych, które również kładły nacisk na odnowę wewnętrzną. Z tych samych względów nie zajęto się zespołami śpiewaczymi oraz powstałym w 1980 roku w Katowicach Klubem Inteligencji Katolickiej¹⁰. Oddzielnym zagadnieniem pozostają organizacje nie podlegające jurysdykcji Episkopatu Polski, takie jak PAX, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne lub powstałe w 1950 roku Zrzeszenie Świeckich Katolików „Caritas”. Tym formacjom nie poświęcono uwagi w opracowaniu ze względu na to, że ich specyfika wykracza poza ramy określone przez autora¹¹.

Pomocne we właściwych analizach problemu rzeczowego jest zazwyczaj jego ujęcie chronologiczne. Dysertacja dotyczy dosyć długiego okresu czasu – czterdziestu pięciu lat – tym bardziej, gdy ma się na uwadze, że historia diecezji katowickiej liczy niewiele ponad 80 lat. Trzeba też podkreślić, że okres PRL był czasem trudnym dla działalności organizacji katolickich. Były likwidowane przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa, ich członków inwigilowano,

⁸ Stąd też na przykład nie analizowano działalności Unii Apostolskiej Kleru.

⁹ Historia działalności tej organizacji jest szczegółowo przedstawiona w pozycji D. Zamiatały, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945-1950*, Lublin 2000.

¹⁰ W Statucie Klubu Inteligencji Katolickiej w Katowicach zapisano, że jest on „społeczną organizacją obywateli polskich wyznania rzymsko-katolickiego”. Wśród celów organizacji wymieniano: „a) pracę intelektualną i moralną w oparciu o naukę Kościoła katolickiego dla kształtowania osobowości ludzkiej i wychowania człowieka, świadomego swych obowiązków indywidualnych i społecznych; b) pracę w zakresie tworzenia, pogłębiania i rozszerzania kultury społecznej, intelektualnej, artystycznej i obyczajowej, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnej kultury Śląska; c) tworzenie i wspomaganie profilaktyki społecznych chorób moralnych – takich jak: chuligaństwo, alkoholizm, rozwyrżenie obyczajowe, nieuczciwość w pracy, kradzież mienia publicznego itp.”. Działalność stowarzyszenia została zalegalizowana przez wojewodę katowickiego 26 lutego 1981 roku. Zob. H. Dutkiewicz, *Z dziejów Klubu Inteligencji Katolickiej w Katowicach (1980-1994)*, w: *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 265.

¹¹ Zob. *Komu służył PAX*, red. S. Bober, Warszawa 2008; B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 2, cz. 1 (1956-1963), Olsztyn 2000, s. 55-57; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 101-105.

a niejednokrotnie aresztowano i odsuwano na margines życia społecznego. Dlatego też sporo uwagi poświęcono trudnościom, na jakie napotykały kościelne zrzeszenia, gdy powstawały¹².

Za punkt wyjściowy badań przyjęto rok 1945, bo wtedy to po zakończeniu działań wojennych odrodziło się życie duszpasterskie i została na nowo podjęta działalność większości z przedwojennych bractw i stowarzyszeń kościelnych. Legalność ich istnienia opierano na przedwojennej ustawie o stowarzyszeniach z roku 1932. Ważną datę graniczną stanowi rok 1949. Wydano wtedy dekret *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*. Prowadziło to do zdelegalizowania istniejących organizacji katolickich, które mogły się odrodzić jedynie za aprobatą władz państwowych i przy poddaniu się ich pełnej kontroli. Hierarchia kościelna w Polsce zdecydowała o rozwiązaniu bractw i stowarzyszeń działających w Kościele¹³. Za istotne wydarzenie uznano Sobór Watykański II i związany z nim ruch odnowy Kościoła. Wraz z nim pojawiło się wiele nowych form i możliwości działania świeckich katolików. Odnowa soborowa stanowiła zwłaszcza impuls do powstania licznych ruchów kościelnych¹⁴. Dla Kościoła lokalnego ważnym bodźcem, mającym wpływ na aktywne włączenie ludzi świeckich w odnowę duszpasterstwa, miał również I Katowicki Synod Plenarny w latach 1972–1975¹⁵. Za końcową cezurę czasową przyjęto rok 1989 i związane z nim przemiany, które doprowadziły do przywrócenia swobody zakładania i działania bractw oraz stowarzyszeń kościelnych¹⁶. Świadomie nie wymieniono

¹² Istnieje bogata literatura dotycząca tego okresu historii Kościoła w Polsce. Wymienione niżej pozycje przedstawiają również sytuację organizacji katolickich: B. Kumor, *Historia Kościoła. Czasy współczesne 1914–1992*, t. 8, Lublin 2001, s. 474–547; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce...*; A. Dudek, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003; W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1944*, Warszawa 1995; A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995; B. Fijałkowska, *Partia wobec religii...*, t. 1 (1944–1955), Olsztyn 1999 i t. 2, cz. 1 (1956–1963), Olsztyn 2000; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 2005. Także materiały źródłowe: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 1–3, Poznań 1994–1996.

¹³ We wrześniu 1949 roku Episkopat wydał *Komunikat o rozwiązaniu zrzeszeń religijnych w Polsce*. Informowano w nim, że do 4 listopada należy rozwiązać wszelkie organizacje parafialne noszące znamiona stowarzyszeń. Hierarchia polska nie godziła się na podporządkowanie kościelnych zrzeszeń organom państwowym.

¹⁴ Soborowe *aggiornamento* dotknęło także tej sfery religijnej: zaczęły powstawać ruchy kościelne, w które zaangażowało się wielu świeckich katolików.

¹⁵ O historii zwołania synodu, strukturach organizacyjnych i przedmiocie obrad: B. Woźnica, *W dziesięciolecie Pierwszego Synodu Diecezji Katowickiej. Odnowa i ożywienie życia religijnego*, w: *Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1985*, red. S. Olejniczak, B. Widera, Katowice 1985, s. 46–51 oraz duża część Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych z roku 1981. Ustalenia I Synodu Diecezji Katowickiej zawarto w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976.

¹⁶ 17 maja 1989 roku rząd opublikował *Ustawę o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. Piąty rozdział ustawy: *Organizacje kościelne, katolickie oraz stowarzyszenia katolików* – odnosi się do zagadnień związanych z wszelką działalnością

w tym miejscu ruchów kościelnych, ponieważ ich specyfika polegała na tym, że nie potrzebowały one dla swej egzystencji oficjalnego przyzwolenia państwowego, działały jedynie na gruncie kościelnym i często pod mylącą władze nazwą – np. rekolekcji.

Ramy terytorialne przyjęte w dysertacji obejmują diecezję katowicką w jej granicach z lat 1945–1989. Pewną trudność w selekcji materiału źródłowego pochodzącego zwłaszcza z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej stanowił fakt, że granice diecezji katowickiej nie pokrywały się z obszarem województwa katowickiego¹⁷.

Historyk ma świadomość, że na kształt pracy wpływają zachowane źródła. Praca ma charakter opisowy z odwołaniem się do ujęć statystycznych, pochodzących z zasobów archiwów kościelnych i państwowych. W zasadzie, zgodnie z tradycją, bractwa i stowarzyszenia winny prowadzić protokolarze swoich spotkań i posiedzeń. Z różnych powodów (przede wszystkim groźba inwigilacji, narażenie członków zrzeszeń na niebezpieczeństwo oskarżenia o nielegalną działalność i aresztowanie), tego rodzaju dokumentacja prawdopodobnie w ogóle nie była prowadzona. To, co mogło być interesujące, jak na przykład życie wewnętrzne bractw i stowarzyszeń, umyka więc analizie. Zostają suche sprawozdania, statystyki, liczby członków i prowadzących. Praktycznie nie było wglądu w gospodarkę finansową, która kiedyś – np. w Żywym Różańcu – była skrupulatnie prowadzona.

Autor dotarł do materiałów archiwalnych. Szczególną wartość posiadają dokumenty pochodzące z Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach – akta stowarzyszeń, bractw i ruchów, spuścizna po ks. Stanisławie Biście oraz zespół akt określanych mianem Kancelarii Biskupa Adamskiego¹⁸. Dokumenty z Archiwum Państwowego w Katowicach pomogły zwłaszcza w przedstawieniu sytuacji organizacji katolickich w latach 1945–1949. Autor sięgnął m.in. po akta Wydziału Społeczno-Politycznego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, dokumenty Zarządu Miejskiego i Miejskiej Rady Narodowej w Katowicach oraz Komitetu

zrzeszeń katolików, którzy w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej odzyskiwali swe prawa obywatelskie w zakresie swobody religijnej.

¹⁷ Przedwojenny obszar województwa śląskiego został w 1950 roku pomniejszony o Opolszczyznę. Wtedy też jego nazwa została zmieniona na województwo katowickie. Zasięgiem swym obejmowało tereny od Częstochowy przez Zagłębie po Cieszyn. W 1975 roku, w wyniku reformy administracyjnej kraju, z północnej części województwa utworzono województwo częstochowskie, z południowej bielskie, a do samego województwa przyłączono z województwa opolskiego obszar powiatu raciborskiego, a z krakowskiego – obszary w pasie od Brzeszcz do Pilicy (łącznie z Jaworzniem, Olkuszem i Chrzanowem). Ten stan utrzymał się do końca badanego okresu (*Województwo katowickie w granicach administracyjnych ustalonych z dniem 1 czerwca 1975 roku*, Katowice, b.r.w., s. 5-8).

¹⁸ Źródła kościelne posiadają swą specyfikę: zostały wytworzone przez duchownych zaangażowanych w duszpasterstwo bractw, stowarzyszeń i ruchów lub będących odpowiedzialnymi za nie na poziomie diecezji. Część materiałów do dziś znajduje się w Kancelarii Kurii Archidiecezjalnej w Katowicach, gdyż dotyczą ruchów kościelnych działających w diecezji od niedawna, a ich dokumentacja jest jeszcze skromna.

Wojewódzkiego PZPR w Katowicach. Cennym, chociaż bardzo subiektywnym i czasem niezbyt dokładnym źródłem, są relacje członków bractw i stowarzyszeń. Duże znaczenie, chociaż może to brzmieć zaskakująco, mają źródła IPN-u, w których można znaleźć bardziej „spersonalizowaną” historię związków kościelnych. Posłużyły one również w celu opisanie inwigilacji zrzeszeń kościelnych oraz represji ich założycieli i członków. Przeprowadzona została kwerenda dokumentacji zgromadzonej w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach oraz w Warszawie. Cenne archiwalia tworzy zespół akt Urzędu ds. Wyznań w Archiwum Akt Nowych. Tam również autor korzystał z zasobów Ministerstwa Administracji Publicznej, Ministerstwa Oświaty oraz Sekretariatu KC PPR/PZPR. Archiwalia te dostarczyły informacji o posunięciach władz państwowych wobec stowarzyszeń katolickich¹⁹. Przy opracowaniu genezy i rozwoju nowych ruchów kościelnych, które zaczęły się tworzyć w diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II wykorzystano oprócz dokumentów zgromadzonych w archiwum kurialnym również zasoby Archiwum Ruchu Światło-Życie w Krościenku i Chorzowie, Archiwum Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach²⁰.

Przy korzystaniu ze źródeł autor podawał, gdzie było to możliwe, sygnatury.

Pomocniczym materiałem okazały się pisma diecezjalne, szczególnie „Wiadomości Diecezjalne”, „Gość Niedzielny” i wydawane wraz z nim pismo „Niepokalana Zwycięża”. Na uwagę zasługują też tytuły wydawane przez poszczególne ruchy, jak „Oaza”, „Legio Mariae”, „Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicii

¹⁹ Udostępnienie dla celów badawczych zasobów Instytutu Pamięci Narodowej pozwoliło określić skalę zainteresowania aparatu państwowego ruchami i bractwami. Wzięto pod uwagę charakter materiałów wytworzonych przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Pomocą w ich właściwym odczytaniu i interpretowaniu są: *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. 1: 1945-1947, opr. A. Paczkowski, Warszawa 1994; *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004; *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, red. M. Bielaszko, A.K. Piekarska, P. Tomasik, C. Wilanowski, Warszawa 2007; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939-1956 w dokumentach*, opr. K. Banaś, A. Dziurok, Katowice 2003; H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990 w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000; R. Dyrz, J. Laska, J. Rażny, E. Zając, *Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, Kraków 2009; *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008; F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970-1989)*, Kraków 2007; R. Graczyk, *Tropem SB. Jak czytać teczek*, Kraków 2007; *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2002; *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1-3, red. J. Myszor, Katowice 2002-2006. Do dokumentacji pochodzącej z archiwów Instytutu Pamięci Narodowej nie można podchodzić bezkrytycznie.

²⁰ Archiwa Ruchu Światło-Życie i Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym dostarczyły szczegółowych informacji o tych ruchach. Były pomocne w przygotowaniu statystyk zaangażowania wiernych w tych dwóch wielkich ruchach kościelnych, które bardzo rozwinęły się na Górnym Śląsku.

Mariańskiej Młodzieńców”, „Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie” czy „Nowe Miasto”.

W pracy – oprócz analizy opisowej i statystycznej – wykorzystano metodę kwestionariusza. Zebrano w ten sposób informacje na temat działalności: Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych oraz Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym, co do których istniały szczególne trudności w opracowaniu genezy i rozwoju grup w diecezji katowickiej. Na podstawie informacji udzielonych przez odpowiedzialnych za wspólnotę odnotowano: rok założenia wspólnoty, stan osobowy w poszczególnych okresach PRL, nazwiska przełożonych (trzęcie zakony) lub kapłanów-moderatorów (Katolicka Odnowa w Duchu Świętym) oraz nazwę grupy. Do wszystkich wspólnot działających na terenie archidiecezji katowickiej rozesłano kwestionariusz. Większość z nich nadesłała szczegółowe informacje, dzięki którym możliwe były ustalenia dotyczące genezy i rozwoju tych organizacji. Ważnym uzupełnieniem wykorzystanej w pracy bazy źródłowej są też relacje osób zaangażowanych w działalność bractw, stowarzyszeń i ruchów kościelnych.

Założenia poznawcze i dostępne archiwalia wyznaczyły konkretny układ i treść poszczególnych części pracy.

W pierwszym rozdziale w zarysie przedstawiono „zorganizowane” zaangażowanie wiernych świeckich w życie Kościoła. Na podstawie *Kodeksu Prawa Kanonicznego* (z roku 1917 i 1983) zdefiniowano bractwa, stowarzyszenia i ruchy kościelne. Dokonano też ich rozróżnienia i określono specyfikę działalności.

W drugim rozdziale dysertacji przedstawiono status prawny organizacji katolickich w powojennej Polsce oraz ukazano ich działalność w latach 1945–1949 na tle historii diecezji katowickiej. Osobno zajęto się (ze względu na ich specyfikę) Sodalicją Mariańską, Katolickim Stowarzyszeniem Młodzieży, bractwami i trzecimi zakonami. Ukazano dążenia władz państwowych zmierzające do likwidacji zrzeszeń katolików świeckich. Zwrócono uwagę na represje, jakim poddawano członków bractw i stowarzyszeń po ukazaniu się dekretu państwowego z sierpnia 1949 roku, który odebrał im swobodę działania.

Bogata praca duszpasterska ks. Franciszka Blachnickiego na polu tworzenia organizacji katolików świeckich, jeszcze przed Soborem Watykańskim II, rozpatrywana jest w rozdziale trzecim. Historia pierwszych oaz, Zespołu Niepokalanej, czy dzieła Krucjaty Wstrzemięźliwości tworzyła podwaliny pod dynamiczny rozwój ruchów kościelnych po Soborze. Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XX wieku były również czasem wzmożonej działalności Służb Bezpieczeństwa wobec Kościoła i aktywnych jego członków – to również przedstawiono w tym rozdziale²¹.

²¹ Życiorys księdza F. Blachnickiego i jego dzieła życia zostały szczegółowo przedstawione w pracy A. Wodarczyka, *Ks. Franciszek Blachnicki (1921-1987) – życie i działalność*, Katowice 2007, mps Biblioteka WTL UŚ.

W czwartym rozdziale autor omawia sytuację zrzeszeń kościelnych w latach 1965–1989 – lata te można określić mianem odnowy soborowej. Nie można było uniknąć – choć bardzo ogólnego – przedstawienia wpływu Soboru Watykańskiego II, jak również I Synodu Diecezji Katowickiej, na rolę katolików świeckich w Kościele, która realizuje się również w ich zaangażowaniu w bractwa, stowarzyszenia i ruchy kościelne. Ten okres charakteryzował się dynamicznym rozwojem ruchów kościelnych. Niektóre z istniejących do dziś ruchów ogólnopolskich miały swoje źródło w diecezji katowickiej (Ruch Światło-Życie, Dzieci Maryi), inne, choć pochodziły z zewnątrz, bardzo dobrze przyjęły się i rozwijają na tym terenie. W tym rozdziale autor zdecydował się na podział zrzeszeń i wyróżnił: bractwa kościelne, Ruch Światło-Życie, ruchy charyzmatyczne, ruchy maryjne oraz inne. Pierwsze mają wyraźne pochodzenie przedwojenne, Ruch Światło-Życie wyróżniono ze względu na jego zasięg i szczególnie dynamizm rozwoju, ruchy charyzmatyczne (Neokatechumenat i Katolicka Odnowa w Duchu Świętym) wyróżniają się sposobem wyrażania wiary, natomiast ruchy maryjne (Dzieci Maryi, Focolari, Legion Maryi, Apostolat Maryjny) są nastawione przede wszystkim na szerzenie kultu maryjnego.

Na podstawie materiałów zebranych w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej dokonano próby ustalenia form inwigilacji, represji i szykan, jakim poddawani byli członkowie bractw i ruchów kościelnych. Końcowy punkt tej części opracowania zawiera rekonstrukcję wydarzeń, które doprowadziły do zmiany regulacji prawnej dotyczącej swobody stowarzyszania się i stały się podwaliną pod nowe możliwości legalnego zakładania i prowadzenia organizacji katolickich.

Mimo wykorzystania bogatego materiału źródłowego i literatury pomocniczej trudno rościć pretensje, że temat został wyczerpująco opracowany. Autor starał się w miarę syntetycznie i całościowo, trzymając się wyznaczonego przez siebie podziału chronologicznego, ukazać działalność bractw, stowarzyszeń i ruchów kościelnych na terenie diecezji katowickiej w okresie PRL. Przybliżając ich genezę, czasem odwoływał się do czasów wcześniejszych, aby lepiej zrozumieć strukturę, cel i zasady ich funkcjonowania.

Autor dziękuje wszystkim, którzy umożliwili mu dotarcie do zasobów archiwalnych. Szczególne wyrazy podziękowania kieruje pod adresem Dyrekcji i Pracowników Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowego w Katowicach, Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie i w Katowicach oraz Archiwów: Ruchu Światło-Życie w Krościenku i w Chorzowie, Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach. Osobistą wdzięczność wyraża przede wszystkim ks. prof. dr. hab. Jerzemu Myszorowi za ciągle motywowanie do badań i wszelką pomoc w przygotowaniu tej rozprawy, a także pod adresem tych osób, dzięki których opiniom, sugestiom i życzliwości niniejsza praca mogła powstać.

Rozdział I

KATOLICY ZRZESZENI – PROBLEM SYSTEMATYZACJI

1. GENEZA BRACTW, STOWARZYSZEŃ I RUCHÓW KOŚCIELNYCH

Zjawisko zrzeszania się katolików w ramach bractw, stowarzyszeń i ruchów nie jest rzeczywistością nową. Towarzyszy ono rozwojowi Kościoła w ciągu całej jego historii. To zrzeszanie się świeckich w Kościele miało różną genezę, założenia i cele: uzależnione było od warunków historycznych, społecznych, a także sytuacji prawnej, w jakiej przyszło katolikom żyć i działać.

W adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*, opublikowanej w roku 1989, Jan Paweł II zauważył, iż w czasach współczesnych działalność związków kościelnych charakteryzuje się wyjątkową intensywnością i szczególnym dynamizmem. Jednocześnie Papież napisał, że posiada ona historyczne zakorzenienie w wielowiekowej tradycji Kościoła:

W czasach najnowszych zjawisko zrzeszania się katolików świeckich ożywiło się i przybrało zróżnicowany charakter. Jeśli bowiem zrzeszanie się wiernych zawsze było zjawiskiem w jakiś sposób obecnym w historii Kościoła, o czym świadczą po dziś dzień rozmaite bractwa, trzecie zakony i stowarzyszenia, to niezwykle ożywienie w tej dziedzinie nastąpiło w czasach najnowszych, kiedy to powstały i rozszerzyły się liczne i bardzo zróżnicowane formy zrzeszeń: stowarzyszenia, grupy, wspólnoty i ruchy. Możemy więc mówić o nowej epoce zrzeszeń katolików świeckich¹.

Próbując dokonać systematyzacji zrzeszeń kościelnych, należy wyróżnić: bractwa, stowarzyszenia i ruchy kościelne. Wymieniane przez Papieża trzecie zakony były szczególnym rodzajem stowarzyszeń, których powoływaniem zajmowały się odpowiednie władze zakonne; grupy i wspólnoty są elementem składowym ruchów. Pierwotna forma zrzeszeń, aktualna do dziś, a wyrażająca się w życiu bractw, miała na celu przede wszystkim rozwój kultu publicznego w Kościele. Niektóre z nich angażowały się dodatkowo w prowadzenie dzieł charytatywnych czy apostołat misyjny. Istniały bractwa katechetyczne, społeczno-religijne, trzeźwościowe, społeczno-ekonomiczne².

¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, Watykan 1988, nr 29.

² K. Kuźmak, *Bractwo kościelne*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, s. 1013.

Inny charakter miały stowarzyszenia, choć często wywodziły się z bractw. Powstawały dla upowszechnienia i wprowadzenia w życie społeczne, polityczne, gospodarcze oraz kulturalne chrześcijańskich zasad wiary i moralności, a także podejmowania zadań apostołskich. Powstające już w średniowieczu zrzeszenia wyrażały interesy zawodowe członków (przybierały formę cechów). Ludzie jednoczyli się wokół jakiegoś zadania w celu urzeczywistnienia konkretnej idei, nawet w obronie pewnych interesów zawodowych. Uległy one zniszczeniu pod wpływem warunków społeczno-politycznych, gospodarczych oraz rewolucji nowożytnej, które zakwestionowały swobodę stowarzyszania się (dekret J. Le Chapeliera z 1791 roku)³. Nowym impulsem kształtującym powstanie ruchu chrześcijańsko-społecznego, dążenia do wolnego stowarzyszania się, a nawet organizowania chrześcijańskich związków zawodowych oraz partii stało się w drugiej połowie XIX wieku upowszechnienie społecznej nauki Kościoła (zwłaszcza po ukazaniu się encykliki *Rerum novarum*)⁴. Aktywność świeckich w różnego rodzaju związkach kościelnych jako przejaw katolicyzmu dziewiętnastowiecznego rozwijała się aż do okresu międzywojennego, a szczególnym tego wyrazem była Akcja Katolicka. Pius XI nadał jej ramy organizacyjne, formułując swoje postulaty w encyklice *Ubi arcano* z 23 XII 1922 roku. Pierwotnym celem Akcji Katolickiej było osobiste uświęcenie i odnowienie życia religijnego w rodzinie. Z biegiem czasu tym celem stała się szeroko rozumiana chrystianizacja świata i poszczególnych społeczeństw (m.in. w sferze polityki, kultury, edukacji, ekonomii)⁵.

XX wiek naznaczony jest fenomenem ruchów kościelnych. To zjawisko, choć nie nowe, odkryło przed katolikami świeckimi różnorodne formy zaangażowania się w życie wspólnotowe. Zasadnym wydaje się szukanie odpowiedzi na pytanie o źródło tego fenomenu. Kardynał Paul Josef Cordes⁶ uważa, że oprócz tego, że ruchy są odpowiedzią na potrzeby duchowe wiernych, to również powodem ich spopularyzowania był proces indywidualizacji. Jej efektem jest rozkład wielkich grup społecznych, eliminacja tradycyjnych więzi religijnych, odejście od uporządkowanych, zhierarchizowanych grup (typowych dla bractw czy stowarzyszeń) na rzecz swobodnego przynależenia do ruchu⁷. Również soborowe *aggiornamento*, otwarcie się struktur Kościoła na nowe formy obecności w nich katolików świeckich, stanowiło z pewnością zachętę do powstania i upowszechnienia ruchów kościelnych. Kardynał Joseph Ratzinger podczas obchodów Światowego Kongresu Ruchów w Rzymie (1998 rok), ukazał perspektywę

³ Z. Skwierczyński, *Katolickie stowarzyszenia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, Lublin 2002, s. 1093.

⁴ G. Denzler, C. Andresen, *Leksykon historii Kościoła*, Warszawa 2005, s. 352-353.

⁵ R. Niparko, *Akcja Katolicka*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, s. 227-230.

⁶ Wieloletni wiceprzewodniczący Papieskiej Rady do spraw Świeckich (1980-1995).

⁷ P.J. Cordes, *Znaki nadziei. Ruchy i nowe rzeczywistości w życiu Kościoła w wigilię Jubileuszu. Wprowadzenie Jana Pawła II*, Częstochowa 1998, s. 202.

historyczno-teologiczną tego zagadnienia, wskazał na pięć znaczących duchowych okresów poruszeń w dziejach chrześcijaństwa. Były nimi: monastycyzm misyjny (VII–VIII wiek), ruch reformy monastycznej z Cluny (X wiek), ruch zakonów żebraczych św. Franciszka i św. Dominika (początek XIII wieku), ruchy ewangeliczne (XV wiek, szczególną rolę odegrali jezuici oraz zgromadzenia typowo misyjne), a także ruchy apostołskie z XIX wieku⁸. Ruchy czy nowe wspólnoty pojawiały się w przełomowych, bądź też kryzysowych momentach historii Kościoła. Były owocem osobistego doświadczenia spotkania z Chrystusem, jakie dokonywało się w życiu świętych charyzmatyków⁹. Podobnie można scharakteryzować współczesne ruchy kościelne.

Tym należy między innymi tłumaczyć ogromną popularność rodzących się nowych ruchów kościelnych. Zaliczyć do nich można: Ruch Focolari (1943), Odnówę w Duchu Świętym (1967), Ruch Światło-Życie (1964), Dzieci Maryi (1978), Drogę Neokatechumenalną (1964), a także Legion Maryi (1921)¹⁰. Innymi czynnikami wpływającymi na coraz większe zaangażowanie świeckich w Kościele były: podkreślenie roli wiernych świeckich przez uchwały Soboru Watykańskiego II, ożywienie życia liturgicznego i biblijnego, odbywające się w Kościołach lokalnych z udziałem świeckich katolików synody prowincjonalne (m.in. I Synod Diecezji Katowickiej).

1.1. Bractwa

Początków pierwszych bractw kościelnych należy doszukiwać się w starożytności pogańskiej, z której chrześcijaństwo przejęło wzorce stowarzyszeń. We wschodnim chrześcijaństwie, już na początku IV wieku, istniały stowarzyszenia liturgiczno-ascetyczne, pełniące funkcje charytatywne. W Rzymie przy kościele s. Agnese istniały *virgines sacrae* (święte dziewice). W Konstantynopolu oraz w Egipcie znano w V wieku *stowarzyszenia gorliwych dziewczyc*. W średniowieczu popularne były bractwa pogrzebowe: *collegia fossorum*, *copiatae*, *lecticarii* (zrzeszenia grabarzy i opiekunów katakumb). Od IV wieku rozprzestrzeniało się w Kościele *braterstwo duchowe* wzajemnej modlitwy, które w czasach karolińskich objęło środowisko mnichów benedyktyńskich. Do jego powstania przyczynili się dwaj święci: Beda Czcigodny i Bonifacy. Od VIII wieku podobne fraterne (braterstwa) zawiązywał też kler parafialny¹¹.

⁸ J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunia*, Kraków 2003, s. 173-181.

⁹ F. Gonzalez Fernandez, *I movimenti. Dalla Chiesa degli apostoli a oggi*, Milano 2000, s. 11-14.

¹⁰ Daty podane w nawiasach odnoszą się do roku powstania ruchu. Zob. K. Półtorak, *Ruchy i grupy charyzmatyczne – konstrukcja czy destrukcja?*, w: *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945-2000)*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 150.

¹¹ K. Kuźmak, *Bractwo kościelne...*, t. 2, Lublin 1985, s. 1013-1014.

Ten typ bractw w Polsce pojawił się najprawdopodobniej w drugiej połowie XII wieku u benedyktynów w Lubiniu¹², potem w drugiej połowie XIII wieku u bożogrobców w Miechowie¹³, a w kolejnych stuleciach przy wielu innych klasztorach. Z czasem na wzór Zachodu klasztory przyjmowały do konfraterni też osoby świeckie i duchowieństwo diecezjalne. W 1226 roku wzmiankowane jest bractwo Najświętszej Maryi Panny przy kościele św. Marka w Krakowie. Oprócz bractw, mających na celu towarzyszenie sobie w pogłębianiu wspólnoty ducha, od VIII wieku zaczęły funkcjonować bractwa laików o celach religijno-społecznych. Dotykały one nieomal wszystkich dziedzin życia publicznego w Kościele i społeczeństwie. Wzrastała liczba bractw charytatywnych oraz ascetyczno-dewocyjnych¹⁴. Równocześnie rozwijały się bractwa o celach religijno-ekonomicznych¹⁵. Na ziemiach polskich podobne bractwa zaczęły rozkwitać w środowisku miejskim od połowy XIII wieku. Wtedy też zaistniały na Śląsku i Pomorzu bractwa szpitalne¹⁶.

W okresie scholastyki dla manifestowania prawd wiary i pogłębienia duchowości powstawały bractwa trynitarzy i maryjne. Dużą rolę odgrywały bractwa w czasie wypraw krzyżowych, klęsk żywiołowych i wojen: ich członkowie mocno angażowali się w sprawy charytatywne. W miastach członkowie bractw opiekowali się ludźmi z marginesu społecznego. Przy ośrodkach pielgrzymkowych zakładano bractwa dla opieki nad pielgrzymami. U schyłku średniowiecza znaczna część społeczeństwa zrzeszona była w bractwach kościelnych. Przy mniejszych kościołach (katedrach, klasztorach, kolegiatach) istniało kilka bractw. W Polsce największy ich rozwój przypadł na wieki XVI i XVII¹⁷. Reformacja zahamowała ich bujny rozkwit, natomiast reforma przeprowadzona po Soborze Trydenckim pomogła przezwyciężyć te trudności. W czasie wojen religijnych ujawniły się tzw. milicje chrześcijańskie i orderzy kościelne pod wezwaniem Trójcy Świętej i poszczególnych osób boskich, Maryi oraz świętych.

Przeciwdziałanie naporowi innowierców wymagało dokształcania religijnego wiernych. W tym celu stworzono bractwa katechetyczne. W XVII i XVIII wieku zakładano bractwa pogrzebowe i dobrej śmierci, jak również liczne bractwa charytatywno-kultowe i ascetyczno-kultowe pod patronatem Matki Boskiej Bolesnej, Pośredniczki i Wspomożycielki lub pod wezwaniem świętych patronów

¹² M. Banaszak, *Historia Kościoła*, t. 2, Warszawa 1989, s. 208. Autor stwierdza: „Za początek bractw w Polsce przyjmuje się konfraternie klasztorne, do których zapisywano dobroczyńców duchownych i świeckich, dopuszczonych do łask duchowych i modlitw za nich w zakonie. Około 1170 roku zaczęto w opactwie lubińskim prowadzić księgę takiej konfraterni”.

¹³ K. Kuźmak, *Bractwo kościelne...*, s. 1014.

¹⁴ Tworzono bractwa szpitalne, bractwa ubogich, bractwa rycerskie, bractwa dla obrony wiary lub wyzwolenia Ziemi Świętej, bractwa pokutnicze.

¹⁵ Bractwa budowniczych, stróżów świątyni, klasztorów, mostów, dróg, bractwa cechowe dotyczące różnych zawodów.

¹⁶ M. Banaszak, *Historia Kościoła...*, s. 208.

¹⁷ K. Kuźmak, *Bractwo kościelne...*, s. 1014.

oraz bractwa pasyjne. Były one odpowiedzią na konkretne błędy doktrynalne¹⁸, a od XVI wieku odgrywały coraz większą rolę jako pomoc dla misjonarzy w chrystianizacji nowo odkrywanych części świata.

Bractwa przeżywały pewien kryzys na przełomie XVIII i XIX wieku na skutek przemian ideologicznych, gospodarczych i społecznych doby oświecenia, rewolucji francuskiej, a w przypadku Polski, także w wyniku rozbiorów. W niektórych krajach (Włochy, Francja) likwidowano bractwa ustawami państwowymi. W Austrii cesarz Józef II w roku 1783 skasował wszystkie bractwa kultowe na rzecz jednego – Bractwa Czynnej Miłości Bliźniego.

W drugiej połowie XIX wieku bractwa na powrót ożywiły swoją działalność¹⁹. W Polsce zaczęto zakładać bractwa trzeźwościowe i oświatowe. W XIX i XX wieku często przekształcały się one w zgromadzenia zakonne, które w dużej mierze pozostawały wierne apostołowi bractw, z których się wywodziły. W tym czasie pojawiały się inne formy organizacji religijnych laikatu katolickiego, które stopniowo wypierały bractwa. Były to stowarzyszenia kościelne, związki katolickie i sodalicje.

1.2. Stowarzyszenia katolickie

W przeszłości trudno było dokonać rozróżnienia między bractwami i stowarzyszeniami. Stowarzyszanie się wiernych było specyficzne dla katolicyzmu XIX wieku. Roger Aubert, badający dzieje tego okresu historii uważa, że ich rozwój przyczynił się nawet do wytworzenia atmosfery pewnego rodzaju katolickiego getta. Niektórzy duchowni zauważali to niebezpieczeństwo grożące obecności i misji Kościoła w otaczającym go świecie. Cel stowarzyszeń wyraźnie sformułował bp Joseph d'Hulst, który stwierdził, że parafia winna być związkiem organizacji. Dowodził, że w społeczeństwach, gdzie oficjalnie chrześcijaństwo nie ma już wielkiego wpływu na codzienne życie obywateli, należy stworzyć w sposób sztuczny środowiska, w których mogłoby się swobodnie rozwijać życie duchowe²⁰.

Papież Pius IX zwrócił uwagę na wyznaniowy charakter tych organizacji, nawet w przypadku, kiedy miały one cele wyłącznie świeckie, jak choćby robotnicze związki zawodowe. Przypominał, by katolicy nie współpracowali z organizacjami obojętnymi światopoglądowo, do czego zachęcali ich niektórzy progresiści²¹. Europa w drugiej połowie XIX wieku ogarnięta była ruchem związkowym. Wiązało się to przede wszystkim ze zmianami w świadomości klasy robotniczej pod wpływem

¹⁸ Jansenizm spowodował rozwój kultu i bractw Serca Jezusowego, Najświętszego Sakramentu, Serca Maryi. Tym formom pobożności patronowali szczególnie jezuita i franciszkanie. Dzięki jezuitom w XVII w. powstały Sodalicje Mariańskie, jako owoc sporów o przywilej Niepokalanego Poczęcia NMP.

¹⁹ Bractwa pod wezwaniem osób i tajemnic Boskich, bractwa maryjne, bractwa pod patronatem świętych, inne bractwa.

²⁰ R. Aubert, *Historia Kościoła*, t. 5, Warszawa 1985, s. 99.

²¹ Tamże, s. 100.

idei socjalistycznych. Kościół próbował rozwiązać kwestię robotniczą poprzez reaktywowanie i nadanie nowej formy dawnym bractwom cechowym. Wykładnia katolickiej nauki społecznej znalazła swe pełne odzwierciedlenie w encyklice Leona XIII *Rerum novarum* (Encyklika o kwestii robotniczej) z 1891 roku²².

Na Śląsku duchowni wspierali dążenia robotników poprzez włączanie ich związków w struktury duszpasterstwa parafialnego. Ks. Ludwik Skowronek, proboszcz z Bogucic, w roku 1911 przedstawił parafianom wizję nowoczesnej parafii miejskiej. Według niej wszyscy parafianie powinni wstąpić do związków i bractw w zależności od zainteresowań, stanu i wieku. Mężowie i młodzieńcy mieli przynależeć do parafialnych związków mężczyzn, robotnicy do Katolickiego Stowarzyszenia Robotników. Młodzież męska miała możliwość wyboru: Stowarzyszenia Młodzieńców lub Kongregacji Mariańskiej Młodzieńców. Dziewczętom polecano wstąpienie do Kongregacji Mariańskiej Panien, matkom – do Arcybractwa Matek Chrześcijańskich, a dzieciom do Dzieła Dzieciństwa Jezusowego²³.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku regulował prawo tworzenia i przynależenia do stowarzyszeń kościelnych (kan. 684–699), trzecich zakonów świeckich (kan. 702–706), bractw i związków pobożnych (kan. 707–719) oraz arcybractw i związków pobożnych macierzystych (kan. 720–725).

Za stowarzyszenia kościelne (*associationes fidelium*) uważał zrzeszenia wiernych założone lub zatwierdzone przez władzę kościelną w celu: popierania doskonalszego życia chrześcijańskiego wśród członków, wykonywania dzieł pobożności i miłości chrześcijańskiej, pomnożenia kultu publicznego (kan. 685). Stowarzyszenia kościelne różniły się od zakonów i stowarzyszeń zakonnych oraz instytutów świeckich tym, że ich członkowie nie byli zobowiązani statutowo do zachowania rad ewangelicznych. Zakładanie stowarzyszeń kościelnych należało do papieża i do ordynariusza miejscowego, a w wyjątkowych sytuacjach, na podstawie przywileju Stolicy Apostolskiej, także do innych, którzy taki przywilej od niej uzyskali (kan. 686§2). Kościół uznawał za kościelne tylko te stowarzyszenia, które zostały przezeń założone (*associatio erecta*) albo przynajmniej zatwierdzone (*approbata*) przez prawowitą władzę kościelną (kan. 686§1).

Ks. Franciszek Bączkowicz w swoim komentarzu do *Kodeksu Prawa Kanonicznego* przytacza przykłady stowarzyszeń, których założenie zarezerwowane było jedynie pewnym zakonowi. I tak, zakładanie bractw różańca św. było zastrzeżone wyłącznie generałowi oo. dominikanów, bractwa szkaplerzne – generałowi oo. karmelitów (tak bosych, jak i trzewickowych); bractwa Siedmiu Boleści NMP – generałowi oo. serwitów; bractwa Trójcy Przenajświętszej – generałowi oo. trynitarzy²⁴.

²² Opublikowana 15 V 1891. Tekst encykliki: Leon XIII, *Encyklika Rerum novarum o kwestii robotniczej*, Znak, R. 34: 1982, nr 7-9, s. 643-679.

²³ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, Katowice 1991, s. 149.

²⁴ F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*³, t. 1, red. i uzup. J. Baron, W. Stawinoga, Opole 1957, s. 765.

Ordynariusz miejsca mógł zakładać i zatwierdzać wszelkie stowarzyszenia, z wyjątkiem zastrzeżonych Stolicy Apostolskiej oraz tych, których zakładanie zostało zastrzeżone innym mocą szczególnego przywileju papieża (kan. 686§2). Stąd też w wyżej opisanym przypadku ordynariusz miejsca koniecznie musiał posiadać upoważnienie generała odpowiedniego zakonu dla założenia stowarzyszenia. Podobnie erekcja kongregacji tercjarskich z natury rzeczy zastrzeżona była przełożonym właściwych zakonów.

Niektóre stowarzyszenia były ściśle hierarchicznie zorganizowane. Stanowiły tzw. ciało organiczne, czyli miały swego prezesa, radców i skarbnika. Poza tym tworzone zarząd złożony z członków stowarzyszenia i przez nich wybierany. Do takich stowarzyszeń należały sodalicje, bractwa w kanonicznym znaczeniu oraz trzecie zakony. Niektóre, jak stowarzyszenie szkaplerzne czy grupy czcicieli Cudownego Medalika, nie miały kształtu ciała organicznego.

Poprzez dekret erekcyjny stowarzyszenie nabierało osobowość prawną (kan. 100§1). Zatwierdzenie ustne dawało mu prawo do istnienia i zdolność do otrzymywania łask duchowych, zwłaszcza odpustów, ale nie przyznawało mu kościelnej osobowości prawnej. Prawo kanoniczne ustalało szereg szczegółowych przepisów odnoszących się do nazwy stowarzyszenia, statutów, stosunku do ordynariusza miejsca, majątku, obowiązku składania sprawozdań, organizowania zebrań i wyborów. Ustalało również warunki przynależności do stowarzyszeń kościelnych. Nie można było przyjąć do stowarzyszenia osób zapisanych do sekty potępionej, dotkniętych notorycznie cenzurą i jawnogrzeszników.

Wierny mógł należeć do kilku stowarzyszeń równocześnie. Dzieci przed ukończeniem siódmego roku życia były przyjmowane tylko do stowarzyszeń specjalnie dla nich przeznaczonych, jak Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa, Stowarzyszenie Aniołów Stróżów²⁵. Stowarzyszeniem miał się opiekować moderator mianowany przez odpowiednią władzę.

Związek pobożny (*pia unio*) był stowarzyszeniem wiernych w celu wykonywania dzieł pobożności i miłości chrześcijańskiej. Bractwem (*confraternitas*) nazywano natomiast związek pobożny założony w formie ciała organicznego, czyli sodalicję dla pomnożenia kultu publicznego (kan. 707). Bractwa mogły powstawać jedynie poprzez wydanie dekretu erekcyjnego, a związki pobożne przez zatwierdzenie (*approbatio*) ordynariusza (kan. 708). Bractwa i związki pobożne przyjmowały wezwanie lub tytuł odnoszący się do jednego z przymiotów Boga, tajemnicy wiary, święta Pana Jezusa lub Matki Najświętszej albo imienia świętych, bądź pobożnego celu sodalicji (kan. 710). Obowiązkiem ordynariuszy było dbanie o to, by w każdej parafii założono bractwo lub stowarzyszenie (kan. 711).

Arcybractwem lub związkiem pobożnym macierzystym nazywano sodalicje mające prawo przyłączać do siebie inne stowarzyszenia tego samego rodzaju, czyli je agregować (kan. 720).

²⁵ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 768.

Kodeks Prawa Kanonicznego z roku 1983 regulując ustawodawstwo odnoszące się do stowarzyszeń wiernych, odwoływał się do treści soborowego dekretu o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* nr 17 i definiował to prawo w sposób następujący:

Wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywienia chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów (kan. 215)²⁶.

Kodeks wyraźnie odróżnia stowarzyszenia kościelne od instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego (kan. 298§1). Pojawiło się nowe pojęcie – „stowarzyszenia prywatne”. Tym mianem określano stowarzyszenia zawarte między sobą na podstawie prywatnej umowy (kan. 299§1). Jednakże w Kościele uznaje się tylko te stowarzyszenia prywatne, których statuty zostały uznane przez kompetentną władzę (kan. 299§3). Żadne też stowarzyszenie nie może przybrać w swej nazwie przymiotnika „katolickie” bez zgody tejże władzy (kan. 300).

Kodeks Jana Pawła II przypomina, że stowarzyszenia kościelne mogą być założone jedynie przez właściwą władzę, która eryguje je w celu: przekazywania doktryny chrześcijańskiej w imieniu Kościoła, rozwijania kultu publicznego oraz podejmowania innych celów, których realizacja ze swej natury jest zastrzeżona władzy kościelnej (kan. 301§1). Stowarzyszenia wiernych założone przez kompetentną władzę kościelną nazywa się stowarzyszeniami publicznymi (kan. 301§3)²⁷.

Szczególnym rodzajem stowarzyszeń kościelnych były i są tzw. trzecie zakony. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku nazywał trzecimi zakonami stowarzyszenia złożone z ludzi żyjących w świecie i starających się, zgodnie ze swym stanem, dążyć do doskonałości chrześcijańskiej pod kierunkiem i według ducha jakiegoś zakonu, zachowując reguły zatwierdzone przez Stolicę Apostolską (kan. 702§1). Trzecie zakony mieli m.in. augustianie, dominikanie, franciszkanie, karmelici, norbertanie, serwici i trynitarze. Możliwe było przynależenie tylko do jednego trzeciego zakonu. Kandydaci odbywali przez określony czas pewnego rodzaju nowicjat, który miał na celu poznanie przez nich przepisów zakonu, a następnie składali profesję, w której śluby były zastąpione przez przyrzeczenie²⁸.

²⁶ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski, Warszawa 1994, s. 111. Szczegółowa analiza przepisów kodeksu odnoszących się do stowarzyszeń wiernych zawarta jest w opracowaniu W. Góralczyka, *Lud Boży. Kościelne prawo osobowe*, Częstochowa 1996, s. 85-101.

²⁷ Kompetentną władzą kościelną do erygowania stowarzyszeń publicznych są: Stolica Apostolska (w odniesieniu do stowarzyszeń powszechnych i międzynarodowych); Konferencja Episkopatu danego regionu (w odniesieniu do stowarzyszeń narodowych); biskup diecezjalny na swoim terytorium (w odniesieniu do stowarzyszeń diecezjalnych, z wyjątkiem tych, których erygowanie zostało zastrzeżone innym na podstawie przywileju apostołskiego – kan. 312).

²⁸ Tercjarze karmelitańscy składali zwykły ślub posłuszeństwa i czystości według stanu. Po zmianie prawodawstwa w 1923 roku składali jedynie przyrzeczenia.

Obowiązki tercjarzy określały reguły zakonów. Zazwyczaj też nakazywały one nosić jakiś znak zewnętrzny, np. szkaplerz i pasek pod strojem zwyczajnym.

Od Soboru Watykańskiego II trzecie zakony mają dosyć jasno określone miejsce w strukturze Kościoła. Są one publicznymi stowarzyszeniami wiernych, którzy żyją w świecie duchem konkretnego zakonu²⁹. Ich członkowie pod kierownictwem moderatorów zakonnych prowadzą życie apostołskie i dążą do doskonałości chrześcijańskiej. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku w ten sposób reguluje ich misję i odniesienie do Kościoła:

Stowarzyszenia, których członkowie żyjąc w świecie uczestniczą w duchu jakiegogoś instytutu zakonnego, pod wyższym kierownictwem tegoż instytutu prowadzą życie apostołskie i zdążają do chrześcijańskiej doskonałości, nazywają się trzecimi zakonami lub otrzymują inną odpowiednią nazwę³⁰.

Według terminologii prawniczej trzecie zakony nie są ani bractwami szkaplerznymi, ani instytutami świeckimi czy instytutami życia konsekrowanego. Istniejące od kilku wieków w Polsce i szczególnie prężnie działające na Górnym Śląsku trzecie zakony: karmelitański i franciszkański, wrosły już w struktury kościelne. Działalność obydwu normują odpowiednie reguły zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Trzeci zakon wyrosły na gruncie karmelitańskim nosi nazwę Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych³¹, natomiast wywodzący się z duchowości franciszkańskiej nazywany jest Franciszkańskim Zakonem Świeckich³². Trudność z klasyfikacją trzecich zakonów wynika z terminologii używanej względem nich przed II wojną światową³³. Innym powodem jest ten, że w polskich parafiach powstawały one często albo na gruncie bractw szkaplerznych³⁴, albo ich działalność była utożsamiana z bractwami klasztorными³⁵.

²⁹ W odróżnieniu od stowarzyszeń prywatnych.

³⁰ *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 r., kan. 303.

³¹ Świecki Zakon Karmelitów Bosych prowadzi działalność apostołską w oparciu o *Regulę Życia* zatwierdzoną przez Stolicę Apostolską 10 maja 1979 roku. Zob. *Reguła Życia Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych*, Ośrodek Duchowości Karmelitańskiej, Łódź 1987.

³² Franciszkański Zakon Świeckich kieruje się w swej działalności konstytucjami zawartymi w *Regule Franciszkańskiego Zakonu Świeckich*, a zatwierdzonymi *ad experimentum* 8 IX 1990 roku przez Kongregację do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Drugim ważnym dla wspólnoty dokumentem jest tekst: *Konstytucje Generalne Franciszkańskiego Zakonu Świeckich*. Zob. G. Bartoszewski, *Prawodawstwo i organizacja Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w rozwoju historycznym*, w: *Duchowość franciszkanów świeckich*, red. A. Baran, Lublin 2002, s. 11-42.

³³ Można wręcz się zastanawiać czy nie przypisać ich do bractw.

³⁴ Trzecie zakony karmelitańskie. Zob. W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański*, Kraków 1996, s. 23.

³⁵ Tak było w przypadku trzeciego zakonu franciszkańskiego. Zob. A. Pańczak, *Wiadomości ogólne*, w: *Franciszkański Zakon Świeckich. Podręcznik dla przełożonych, asystentów i franciszkanów świeckich*, red. J. Wojas, A. Pańczak, Kraków-Warszawa 2000, s. 17.

1.3. Ruchy kościelne

Ruchy kościelne są najnowszą formą zrzeszania się wiernych w Kościele. Ich cechą charakterystyczną jest inicjatywa oddolna, wychodząca od wiernych, którzy chcą pogłębiać duchowość, ugruntować świadomość wiary, wzmocnić aktywność w ramach wspólnoty Kościoła³⁶. Nową epokę zrzeszeń zwykło się wiązać z Soborem Watykańskim II. I chociaż dokumenty soborowe nie zawierają żadnego bezpośredniego odniesienia do ruchów, to jednak stanowiły pewnego rodzaju przygotowanie teologicznego gruntu dla tych wspólnot³⁷. Kardynał Karol Wojtyła, wypowiadając się przed laty na temat Ruchu Światło-Życie stwierdził, że „jest to eklezjologia Soboru Watykańskiego II przełożona na język pewnego ruchu”³⁸. 30 maja 1998 roku podczas Światowego Kongresu Ruchów w Rzymie Jan Paweł II powiedział:

Ruchy uznane oficjalnie przez władzę kościelną jawią się jako odbłaski jednego Kościoła i różne formy Jego samorealizacji. Nowe ruchy powstawały i rozwijały się w życiu Kościoła jako element nowy i niespodziewany, a czasem nawet naruszający dotychczasową równowagę³⁹.

Czynnikami, które przyczyniły się do tej formy działalności, zwłaszcza osób świeckich, były: rozwój nauk psychologicznych i zmiana warunków cywilizacyjnych (np. rozwój techniki). Ruchy te odpowiadały na wątpliwości duchowe, a także pytania dotyczące zagadnień ze sfery egzystencjalno-religijnej⁴⁰, trafiały na podatny grunt i właściwy czas (każdy ruch miał swój *kairos*, czyli swoją właściwą godzinę pojawienia się)⁴¹. Często zauważa się, że gdy wypełnią swoją dziejową rolę, tracą dynamizm, znaczenie. Nie znaczy to, że nie wpływają na rzeczywistość, wręcz przeciwnie, pozostawiają niezatarte znamie na życiu wspólnoty kościelnej⁴².

Ruchy religijne skupiają się wokół swoistych, odrębnych charyzmatów i odnoszą do jednej specyficznej dziedziny egzystencjalnej lub religijnej, z zaznaczeniem

³⁶ Przy określaniu istoty ruchu kościelnego pomocny może być tekst A. Cattaneo, *I movimenti ecclesiali: aspetti ecclesilogici*, *Annales Theologici*, R. 11: 1997, nr 11, s. 401-427.

³⁷ G. Ryś, *Kościół – ruchy eklezjalne – teologia*, Znak, R. 53: 2001, nr 9, s. 16-17.

³⁸ K. Wojtyła, *Przemówienie do moderatorów krakowskich w Poroninie. 20 IX 1972*, w: F. Blachnicki, *Godziny Taboru*, Carlsberg-Lublin 1989, s. 25.

³⁹ B. Dembowski, *Samoświadomość ruchów – ruchy w Kościele lokalnym i w społeczeństwie*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 21.

⁴⁰ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* nr 4, w: *Sobór Watykański II Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań, s. 539.

⁴¹ J. Morcinek, *Ruchy nadzieją i szansą Kościoła*, w: *Vobis episcopus vobiscum christianus. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi*, red. W. Myszor, A. Malina, Katowice 2004, s. 200-201.

⁴² J. Przybyłowski, *Podstawy teologiczne i antropologiczno-egzystencjalne działania grup religijnych*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 32.

jej chrześcijańskiego charakteru. Dzięki nim zostaje na nowo odczytana konkretna forma duchowości. Wspomagają też Kościół w ożywieniu wspólnot, dzięki którym wchodzi on bardziej twórczo i odważnie w nowe czasy, sytuacje duszpasterskie i środowiska⁴³. Świadome przeżywanie wiary we wspólnocie ruchu odnowy Kościoła pozwala przejść od wiary tradycyjnej do osobistego spotkania z Bogiem⁴⁴. Jan Paweł II nie zawahał się stwierdzić, iż stanowią one jedną z form urzeczywistnienia się Kościoła, a sam Kościół może być nazwany w pewnym sensie ruchem⁴⁵. Dostatecznie ważne miejsce wśród ruchów kościelnych zajmują ruchy charyzmatyczne. Są one wynikiem spontanicznej reakcji na skostnienie struktur religijnych i występują w celu odrodzenia pierwotnej gorliwości w wyznawaniu wiary⁴⁶. W chrześcijaństwie ruchy tego rodzaju istniały zawsze, jednak w badanym okresie historii ich działalność objawiała się z nowym natężeniem. Współczesnymi ruchami charyzmatycznymi Kościoła katolickiego, występującymi również w diecezji katowickiej, są: Katolicka Odnowa w Duchu Świętym oraz Neokatechumenat. Członków tych ruchów cechuje dynamizm, gorliwość apostołska, entuzjazm, wysoki poziom życia moralnego oraz spontaniczność podczas wspólnotowych spotkań modlitewnych⁴⁷.

W diecezji katowickiej w interesującym nas okresie zaczęły także swą działalność zarówno ruchy o zasięgu międzynarodowym, takie jak: Focolari, Katolicka Odnowa w Duchu Świętym, Droga Neokatechumenalna, jak i rodzime: Światło-Życie czy Dzieci Maryi. Warto zaznaczyć, że Ruch Światło-Życie w krótkim czasie wykroczył poza granice diecezji i dzięki swemu charyzmatycznemu twórcy, ks. F. Blachnickiemu, stał się ruchem o zasięgu międzynarodowym.

1.4. Różnice między bractwem, stowarzyszeniem a ruchem

Bractwa kościelne (konfraternie) powstawały wśród chrześcijan dla większego ożywienia ducha modlitwy oraz jako pewna zachęta do gorliwszego udziału w kulcie Bożym. Są to zrzeszenia religijne erygowane formalnym dekretem przez władzę kościelną i pozostające pod jej zwierzchnością jako stała fundacja, mająca osobowość prawną⁴⁸. Posiadają one własną administrację i statuty, które regulują ich strukturę, charakter i cele ze sposobami ich realizacji. Zasadniczym

⁴³ M. Majewski, *Przekaz wiary nowemu pokoleniu*, w: *W służbie człowiekowi. Studium duszpastersko-katechetyczne*, red. Z. Marek, Kraków 1991, s. 53.

⁴⁴ E. Ozorowski, *Kościół. Zarys eklezjologii katolickiej*, Wrocław 1984, s. 194. Autor stwierdza: „Dzięki ruchom katolicyzm masowy ma możliwość stania się jednocześnie katolicyzmem elitarnym, a zobojętnienie religijne przerodzić się w twórcze zaangażowanie”.

⁴⁵ Jan Paweł II, *Jesteście bogactwem Kościoła. Przesłanie do uczestników Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych*, PostScriptum. Listowy kwartalnik 1998, nr 3, s. 7.

⁴⁶ M. Hébrard, *Zarys historii Odnowy w Duchu Świętym*, Kraków 1994, s. 5.

⁴⁷ L. Balter, *Charyzmatyczny ruch*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1995, s. 98.

⁴⁸ K. Kuźmak, *Bractwo kościelne...*, s. 1013.

celem bractwa jest troska o rozwój kultu publicznego w Kościele i o pogłębienie odpowiedzialności świeckich za Kościół i jego misję. Czasem mają też za zadanie prowadzenie określonych działań religijnych lub społecznych. Już sama nazwa – bractwo – wskazuje, iż członkowie takiego zrzeszenia wiążą się węzłem braterstwa duchowego, dlatego też często zwracają się do siebie „siostrzo”, „bracie”. To jest konstytutywny element bractwa: silna więź społeczna oparta na solidarności grupy. Podkreśla też ten aspekt bractwa nazwa *confraternitas* oraz szereg jej synonimów: *confratria*, *confraria*, *confratica*, *fratria*, *frateria*, *geldonia*, *sodalitas*, *congregatio*, *societas*, *coetus*, *foedus*, *liga spiritualis* (w języku polskim: bractwo, fraternia, konfraternia, kongregacja, sodalicja, liga duchowa)⁴⁹.

Drugą grupę organizacji kościelnych stanowią stowarzyszenia katolickie. Są one zrzeszeniami katolików świeckich lub grup społecznych, które reprezentują wspólne cele i wartości. Specyficzną dla swej organizacji działalność realizują w ramach statutu określającego charakter grupy. Stowarzyszenia katolickie są zwrócone przede wszystkim na kształtowanie postaw moralnych i społecznych, wszczepienie wiernym wartości duchowych oraz budowanie etosu swoich członków zgodnie z nauczaniem Kościoła. Do funkcji stowarzyszeń należy także: upowszechnianie i wprowadzanie w życie społeczne, kulturalne, gospodarcze oraz polityczne chrześcijańskich norm wiary i moralności. Podejmują one także konkretne zadania apostołskie⁵⁰.

Trzecią z porównywanych kategorii zrzeszeń osób świeckich w Kościele stanowią ruchy katolickie. Ten rodzaj organizacji jest wynikiem oddolnej odnowy Kościoła, nie sterowanej czy inspirowanej przez hierarchię kościelną. Można powiedzieć, że ruch jest sumą różnorodnych grup religijnych i wspólnot spontanicznie jednoczących się wokół idei zrodzonej z osobistego doświadczenia charyzmatycznej osoby, która najczęściej staje się twórcą lub liderem ruchu⁵¹. Joseph Ratzinger napisał, że ruch powstaje pod wpływem działania jakiejś osoby z charyzmą:

...pojawia się zazwyczaj jako efekt działania jakiejś charyzmatycznej wiodącej postaci, znajduje realizację w konkretnych wspólnotach, które próbują przeżywać Ewangelię na nowy sposób i bez najmniejszych wahań za swoje środowisko uznają Kościół, bez którego nie mogłyby się ostać⁵².

Do kryteriów, określających czy dany ruch jest kościelny, obecny Papież zaliczył: zakorzenienie w wierze Kościoła, wolę prowadzenia *vita apostolica* (życia apostołskiego) oraz ewangelizację połączoną z działalnością służebną⁵³.

Reasumując, można powiedzieć, że bractwo ma charakter formalny, jest erygowane przez władzę duchowną, ma osobowość prawną i statut, a jego celem zasadniczym

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Z. Skwierczyński, *Katolickie stowarzyszenia...*, s. 1093.

⁵¹ M. Chmielewski, *Katolickie ruchy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, s. 1091.

⁵² J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary...*, s. 184.

⁵³ Tamże, s. 185.

jest troska o kult publiczny Kościoła. Stowarzyszenia mają też charakter formalny: mają statut, są erygowane. Ich celami są: troska o rozwój duchowy członków oraz wprowadzenie ducha chrześcijańskiego w różne dziedziny życia społecznego. Natomiast ruch to coś oddolnego, powstaje z potrzeby serca dla odnowy Kościoła, ma charyzmaty, czyli szczególne dary Ducha Świętego. Ruch może się z czasem przekształcić w stowarzyszenie. Mimo braku statutu i oficjalnego dekretu erekcyjnego ruchy działają w jedności z pasterzami i mają ich akceptację.

Ks. profesor Remigiusz Sobański zauważa, że ruchy jako zjawisko nie mieszczą się w aktualnych normach kanonicznych, co jednak nie znaczy, iż nie mogą powoływać się na podstawy prawne zawarte w kanonach *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku⁵⁴. Kanon 215 mówi o prawie stowarzyszania się, ale nie zabrania gromadzenia się w ruchach, które nie są erygowane przez właściwą władzę kościelną. Co więcej, ruchy katolickie mogą mieć pewne cele tożsame z wymienionymi w tym kanonie; mogą kierować pobudzaniem miłości do Boga i bliźniego, dbać o rozwój pobożności członków swych wspólnot czy troszczyć się o ożywienie chrześcijańskiego życia. Ruchy oddolne nie mogą jednak realizować celów, których spełnianie jest zarezerwowane stowarzyszeniom, erygowanym przez władzę kościelną⁵⁵. Te cele zastrzeżone stowarzyszeniom wymienia kan. 301§1. A są to: przekazywanie doktryny chrześcijańskiej w imieniu Kościoła, rozwijanie kultu publicznego oraz te, których realizacja jest ze swej strony zastrzeżona władzy kościelnej. Przytaczany kan. 215 znajduje się w KPK wśród norm w tytule *O obowiązkach i prawach wszystkich wiernych*, a nie w tytule *O stowarzyszeniach wiernych*. Jest to o tyle ważne, jak stwierdza ks. R. Sobański i wydaje się uzasadnione, że Kościół uznając prawo wiernych do zrzeszania się, nie włącza wszystkich stowarzyszeń kościelnych w swoje prawo o stowarzyszeniach⁵⁶. Byłoby to bowiem w pewnym sensie zaprzeczeniem wolności. Prawo kościelne nie zamyka się na nieformalne zrzeszenia, przestrzega wolności wiernych, akceptuje różnorodność (różnorodność) charyzmatów ożywiających Kościół i jego misję. Tego typu zrzeszenia nie potrzebują ani zgody na ich powstanie czy działalność, ani zatwierdzenia statutu. Wymaga się jednak od nich „zgodności z doktryną Kościoła” (kan. 214), ze względu na dobro wspólne Kościoła, przestrzeganie uprawnień innych oraz obowiązków własnych wobec drugich (kan. 223§1)⁵⁷. Aby ich działalność nie stała w sprzeczności z misją Kościoła oraz by zachowały ortodoksję w przyjmowaniu i przekazywaniu prawd wiary, ruchy katolickie powinny posiadać asystenta kościelnego. Jest to gwarancją, że ich rozwój będzie zgodny z tradycją Kościoła⁵⁸.

⁵⁴ „Wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywienia chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów” (kan. 215).

⁵⁵ R. Sobański, *Ruchy kościelne: problemy kanoniczne*, WA (Kat.), R. 61: 1993, nr 3, poz. 26, s. 129.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże, s. 130.

⁵⁸ R. Rak, *Duszpasterz wobec nowych zrzeszeń i ruchów*, WA (Kat.), R. 62: 1994, nr 3, poz. 17, s. 132.

Nieobecność pojęcia „ruch katolicki” w prawie kanonicznym nie oznacza braku akceptacji dla tej formy zrzeszania się⁵⁹. Świadczyć może tylko o tym, że wykrystalizować się musi jeszcze dokładniej samoświadomość ruchów. Potrzeba czasu, by określiły one ramy swej działalności, sprecyzowały cele i formę działania. Należy pamiętać, że często prawo jest poprzedzone praktyką życia⁶⁰. To konkretne realia, konfrontacja z problemami, doprowadzają do jaśniejszego stanowiska i dopracowania struktury ruchu. Analizując proces kształtowania się norm prawa kanonicznego, łatwo można dojść do wniosku, że chociaż w poprzednim *Kodeksie* (z roku 1917) nie było mowy o „instytutach świeckich”, to *Kodeks Jana Pawła II* już takowe przewiduje i wiedzę o nich systematyzuje. Tym, co hamuje ruchy przed wkroczeniem na drogę prowadzącą do przekształcenia się w stowarzyszenia, jest często zapis, że statuty stowarzyszeń winny określać warunki wymagań uczestnictwa w nich (kan. 304§10), a także sposób przyjmowania i usuwania członków (kan. 308).

Takie wskazania są odrzucane przez odpowiedzialnych za animację ruchów, które w zasadzie są otwarte dla wszystkich, którzy chcą się w nie włączyć i realizować ich ideały, czyli żyć charyzmatem. W ruchach nie ma przeważnie przewidzianych form eliminowania członków, ponieważ nie ma też miejsca ich oficjalnego – określonego prawem – przyjmowania. Bez konsekwencji i bez zobowiązań mogą oni opuszczać jego szeregi.

Trudności z ostatecznym usytuowaniem teologicznym i strukturalnym ruchów kościelnych są kwestią tak poważną, że zagadnieniu temu kardynał Joseph Ratzinger poświęcił referat wygłoszony w Rzymie, podczas otwarcia Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych, a zorganizowanego przez Papieską Radę do Spraw Świeckich w maju 1998 roku⁶¹. W roku następnym Ratzinger spotkał się z grupą wybitnych biskupów podczas seminarium studyjnego zatytułowanego: „Ruchy kościelne i nowe wspólnoty w zasięgu pasterskiej troski biskupów”⁶².

⁵⁹ Próba umieszczenia zagadnienia ruchów kościelnych w przestrzeni eklezjologicznej została podjęta w artykule: W. Nowacki, *Ruchy kościelne w perspektywie eklezjologicznej*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych...*, s. 77-97.

⁶⁰ Szczególnie w latach następujących po Soborze Watykańskim II zauważalny był rozkwit ruchów kościelnych. Ich misja rozpoczynała się zazwyczaj od głębszego zaangażowania w sprawy wiary. Ważną rolę odgrywała osoba charyzmatycznego założyciela. Nie były one sterowane przez hierarchię, która często wręcz bardzo krytycznie przyglądała się ich działaniom. Kardynał Ratzinger wspominając swoje osobiste doświadczenia z tego okresu (był wtedy wykładowcą w Tybindze), pisze: „Oto znienacka pojawiło się coś, czego nikt się nie spodziewał. Można by powiedzieć, że Duch Święty na nowo zabrał głos. W tych młodych mężczyznach i kobietach rozbudziła się wiara bez ‘jeżeli’ i bez ‘ale’, bez wybiegów i uników; wiara przyjmowana w całej integralności daru, cennego podarunku, który pozwala żyć”. Zob. J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary...*, s. 160.

⁶¹ J. Ratzinger, *I movimenti ecclesiali e la loro collocazione teologica nella Chiesa*, in *Pontificium Consilium pro Laicis (a cura)*, w: *I movimenti nella Chiesa. Atti del Congresso mondiale dei movimenti ecclesiali. Roma 27-29 maggio 1998*, Città del Vaticano 1999.

⁶² Akta seminarium zostały opublikowane w: *I movimenti, la Chiesa, il mondo. Dialogo con il Cardinale Joseph Ratzinger*, In *Pontificium Consilium pro Laicis (a cura di)*, *I movimenti*

Podjęto wiele trudnych kwestii związanych z obecnością ruchów w obrębie wspólnoty Kościoła, jak na przykład relację między dawnymi i nowymi charyzmatami, wymiarem instytucjonalnym i charyzmatycznym Kościoła, stosunkiem ruchów do parafii, czy rolą ruchów w misji Kościoła wobec społeczeństwa niechrześcijańskiego. J. Ratzinger ukazał ruchy jako „miejsca”, w których chrześcijanie mogą czuć się w Kościele „u siebie”. Pisał o tym następująco:

Wydaje się, że specyfiką ruchów jest właśnie to, że w wielkim Kościele, który mógłby się wydawać tylko wielką międzynarodową organizacją, pomagają odnaleźć dom, ożywiony atmosferą właściwą dla Bożej rodziny i zarazem pozostawać w wielkiej, powszechnej rodzinie świętych wszystkich czasów⁶³.

Rozwój ruchów, bractw i stowarzyszeń katolickich nie stoi na przeszkodzie w realizowaniu posłannictwa Kościoła. Przeciwnie – wspomaga je i zwiększa jego moc oddziaływania, poprzez świeckich katolików dociera do różnych środowisk społecznych⁶⁴. Dokonane rozróżnienie zrzeszeń kościelnych pomoże w dalszej części opracowania we właściwym opisanie zjawiska tworzenia się i działania poszczególnych organizacji.

2. DUSZPASTERSTWO GRUPOWE I PROBLEM EKLEZJALNOŚCI ZRZESZEŃ KATOLICKICH

Nauczanie Kościoła soborowego i posoborowego dotyczące spraw apostołstwa świeckich jest ukierunkowane na swoistą promocję wiernych świeckich. Apostołstwo nie jest przywilejem tylko pewnych grup ludzi w Kościele czy poszczególnych osób, ale jest przejawem życia wspólnotowego Kościoła. Zrodziła się więc potrzeba ogarnięcia całej tej rzeczywistości eklezjalnej, która prowadzi do powstawania coraz to nowych małych grup w parafiach⁶⁵. Papież Paweł VI w adhortacji apostołskiej *Evangelii nuntiandi* podkreśla znaczenie małych grup:

Te wspólnoty, na swoisty sposób mogą promieniować na małe grupy społeczne, wioskę czy inne, w sprawach duchowych i religijnych, w zakresie kultu Bożego, dokładniejszego poznania wiary, miłości braterskiej, modlitwy, łączności z duszpasterzami; albo chcą się gromadzić w celu słuchania i rozważania Słowa, przyjmowania sakramentów, agap, zebrań jednostek podobnych sobie wiekiem, kulturą położeniem społecznym...⁶⁶.

ecclesiali nella sollecitudine pastorale dei vescovi, Città del Vaticano 2000.

⁶³ *Ruchy odnowy, Kościół i świat. Rozmowa z kardynałem Josephem Ratzingerem*, w: J. Ratzinger (Benedykt XVI), *Nowe porywy Ducha. Ruchy odnowy w Kościele*, Kielce 2006, s. 78.

⁶⁴ P.J. Cordes, *Znaki Nadziei...*, s. 237.

⁶⁵ J. Mariański, *Małe grupy szansą apostołstwa świeckich*, *Homo Dei*, R. 55: 1986, nr 1, s. 40.

⁶⁶ Paweł VI, Adhortacja apostołska *Evangelii nuntiandi*, nr 5.

Dla nazwania działalności Kościoła, której celem jest służba określonej liczbie osób połączonych więzią duchową, prowadzącą do stworzenia wspólnoty, używa się pojęcia duszpasterstwa grupowego lub wspólnotowego. Jego podmiotem, a zarazem przedmiotem są wyznawcy Jezusa Chrystusa zjednoczeni w Kościele i zaangażowani w życie różnego rodzaju wspólnot i grup. Duszpasterstwo grupowe zajmuje się grupami religijnymi wiernymi doktrynie i wartościom moralnym promowanym przez Kościół. Swoim zakresem oddziaływania obejmuje ono zarówno członków związków, bractw, stowarzyszeń, ruchów kościelnych, ale także różnego rodzaju rad kościelnych, zespołów, klubów, kół, ognisk, towarzystw. Ze względu na różne kryteria można wyróżnić grupy religijne: pierwotne (rodzina) i wtórne (stowarzyszenie), małe (do 30 osób) i duże (ponad 30 osób), formalne i nieformalne, grupy przynależenia i grupy odniesienia. Przynależą do niego grupy zadaniowe prowadzące działalność kulturalną, społeczną, charytatywną; grupy liturgiczne (ministranci, schole, chóry); grupy formacyjne troszczące się o rozwój duchowy wiernych; grupy terapeutyczne pomagające w przezwyciężeniu różnych problemów psychicznych. Grupy formalne są powoływane przez kompetentną władzę kościelną, a grupy nieformalne powstają najczęściej z inspiracji osób wywodzących się z ruchów kościelnych⁶⁷.

Podstawowymi funkcjami duszpasterstwa grupowego są: głoszenie słowa Bożego, sprawowanie Ofiary Eucharystycznej oraz sakramentów. Grupa religijna ma pomóc swoim członkom włączać się w działalność parafii, podejmować zadania apostołskie, kształtować postawy w duchu Ewangelii i pogłębiać życie duchowe⁶⁸. Podstawowym zadaniem tych grup jest ewangelizacja. Ma ona polegać na głoszeniu Chrystusa zarówno świadectwem życia, jak i słowem, czyli nałączeniu życia z wiary z wyznawaniem wiary⁶⁹.

Dla osiągnięcia celów postawionych przed duszpasterstwem grupowym stosowane są rozmaite formy i metody działania. Z reguły mieszczą się one w ramach istniejących struktur kościelnych (przepowiadanie, liturgia, świadectwo przykładu, caritas, apostołstwo w rozmaitych formach). Jednakże powstające grupy formalne i nieformalne proponują nowe, nieznane dotychczas formy i metody, oparte na współczesnych osiągnięciach nauk antropologicznych. Grupy religijne mają pomóc wiernym świeckim odnaleźć ich miejsce w Kościele poprzez zaangażowanie w różne wspólnoty (modlitewne, ewangelizacyjne, misyjne, apostołskie, charytatywne, wychowawcze, liturgiczne)⁷⁰. Dla uzyskania jak najlepszych wyników duszpasterstwo grupowe musi przedsięwziąć skoordynowane działania: poczynając od szczebla ogólnokościelnego, a kończąc na poziomie parafii⁷¹.

⁶⁷ J. Przybyłowski, *Grupowe duszpasterstwo*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, red. J. Walkusz, S. Janeczek, S. Wielgus, Lublin 1993, s. 271.

⁶⁸ Tamże, s. 272.

⁶⁹ J. Przybyłowski, *Duszpasterstwo grupowe*, *Homo Dei*, R. 59: 1990, nr 1-2, s. 72.

⁷⁰ Tenże, *Grupowe duszpasterstwo*, w: *Encyklopedia katolicka*, s. 273.

⁷¹ Tenże, *Duszpasterstwo grupowe*, s. 74.

Duszpasterstwo grupowe organizowane jest na poziomie parafii, diecezji, kraju i Kościoła powszechnego, ale to parafia odgrywa szczególną i podstawową rolę w rozwoju grup religijnych. Koordynatorem ich działań pozostaje proboszcz, który powinien również czuwać nad ich prawidłowym rozwojem. Duszpasterstwo grupowe jest realizacją soborowego postulatu, by parafia stawiała się wspólnotą wspólnot⁷². Ważnym elementem egzystencji w ramach Kościoła poszczególnych grup jest to, by pozostawały one w ciągłym związku z władzą kościelną i nie tylko „były” w Kościele, ale i „ureczywistniały” Kościół⁷³.

Znaczenie małych grup związane jest z potrzebą przezwyciężenia anonimowości poszczególnych członków Kościoła, co ma miejsce w wielkich wspólnotach, takich jak chociażby parafia. Mała grupa jest środowiskiem umożliwiającym wymianę doświadczeń i przekonań, pomaga dojrzewać w wierze i kształtować postawę człowieka. W małej grupie możliwy jest bezpośredni kontakt duszpasterza z wiernymi, rozwój małych grup może więc służyć odnowie parafii⁷⁴.

Wszelkie bractwa, stowarzyszenia i ruchy działające w Kościele muszą spełniać kryteria charakteru eklezjalnego. Te wymogi zostały zebrane, usystematyzowane i przedstawione przez Jana Pawła II w adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*. We wstępie zwraca on uwagę, że spełnienie tych kryteriów obowiązuje bez wyjątku wszystkich członków zrzeszeń kościelnych. Wymienionych zostało pięć wyznaczników eklezjalności:

- stawianie na pierwszym miejscu powołania każdego chrześcijanina do świętości,
- odpowiedzialność w wyznawaniu wiary katolickiej,
- świadectwo trwałej i autentycznej komunii,
- zgodność z apostolskim celem Kościoła i udział w jego realizacji,
- zaangażowana obecność w ludzkiej społeczności⁷⁵.

Dążenie do świętości, o którym mówi pierwsze kryterium, ma się objawiać „w owocach łaski, które Duch rodzi w wiernych” i polega na ukierunkowaniu ku pełni życia chrześcijańskiego i doskonałości miłości. Zrzeszenia laikatu mają spełniać rolę narzędzia świętości. Jan Paweł II podpowiada, że ma to przede wszystkim prowadzić do ożywienia umiłowania modlitwy, kontemplacji, życia liturgicznego i sakramentalnego. W tych wymiarach dokonuje się uświęcenie chrześcijanina⁷⁶.

Jeśli chodzi o odpowiedzialność w wyznawaniu wiary katolickiej, to Papież zwraca uwagę na to, by dokonujące się w ramach działania małej grupy przyjmowanie i przepowiadanie prawdy o Chrystusie, Kościele i człowieku odbywało

⁷² J. Mariański, *Małe grupy szansą apostołstwa świeckich*, Homo Dei, R. 55: 1986, nr 1, s. 41.

⁷³ J. Przybyłowski, *Duszpasterstwo grupowe*, s. 72.

⁷⁴ R. Kamiński, *Małe grupy religijne a odnowa Kościoła*, Homo Dei, R. 64: 1995, nr 4, s. 42-43.

⁷⁵ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Christifideles laici*, Watykan 1988, nr 30.

⁷⁶ S. Urbański, *Świętość chrześcijanina w ruchach charyzmatycznych Kościoła*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 74.

się zgodnie z jej autentyczną interpretacją Nauczycielskiego Urzędu Kościoła. Ważne jest również zaangażowanie na rzecz wzrostu powołań do chrześcijańskiego małżeństwa, do sakramentalnego kapłaństwa i do życia konsekrowanego, poprzez które człowiek odczytuje swoje miejsce w Kościele. Członek katolickiego zrzeszenia ma być także gotowy do uczestnictwa w przedsięwzięciach i działaniach Kościoła, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. W miarę swoich możliwości ma także uczestniczyć w prowadzeniu katechezy i wykorzystywać swe pedagogiczne umiejętności w wychowaniu chrześcijan. To wszystko służy pogłębianiu tożsamości chrześcijańskiej⁷⁷.

Nie mniej istotną sprawą jest trwanie w autentycznej komunii ze wspólnotą Kościoła. Pojawiały się na przestrzeni czasu w historii Kościoła niebezpieczne tendencje do przeciwstawiania instytucji i charyzmatu. Jan Paweł II określił je jako godne potępienia i zabójcze, tak dla jedności samego Kościoła, jak i dla wiarygodności jego misji w świecie⁷⁸. Dlatego eklezjalność zrzeszeń świeckich katolików ma się wyrażać w pełnym szacunku odniesieniu do papieża, który jest trwałym i widzialnym źródłem jedności Kościoła powszechnego oraz do biskupa, który odpowiada za Kościół partykularny na terenie działania konkretnej grupy apostołskiej. Ponadto, biorąc pod uwagę zasadę kościelnej komunii, należy liczyć się w Kościele z wielością form stowarzyszeń laikatu, które powinny zgodnie ze sobą współpracować. Kryterium określające zgodność z apostołskim celem Kościoła i udziale w jego realizacji wymaga, by zrzeszenia laikatu pogłębiały swoje zaangażowanie misyjne, stając się coraz bardziej podmiotem nowej ewangelizacji. Wreszcie ostatni punkt określający kościelnych charakter grup apostołskich zwraca uwagę na zaangażowanie ich członków w służbę na rzecz pełnej godności człowieka. Oznacza to, że zrzeszenia świeckich sprzyjają umacnianiu w nim zasad sprawiedliwości, solidarności i braterstwa⁷⁹.

⁷⁷ Zob. P.J. Cordes, *Znaki Nadziei...*, s. 212-217.

⁷⁸ Jan Paweł II, *Messaggio ai movimenti ecclesiali riuniti per il secondo Colloquio internazionale, Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, s. 478, za: *Consilium pro Laicis, Laici oggi: I movimenti ecclesiali nella sollecitudine pastorale dei vescovi*, Città del Vaticano 2000, s. 75.

⁷⁹ A.L. Szafrński, *Eklezjalny charakter małych grup religijnych*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 1986, t. 32, z. 6, s. 88.

ROZDZIAŁ II

BRACTWA I STOWARZYSZENIA KOŚCIELNE W DIECEZJI KATOWICKIEJ W LATACH 1945–1949

1. DIECEZJA KATOWICKA – KRÓTKI RYS HISTORYCZNY

Diecezja katowicka powołana została do życia bullą papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku, i jako sufragania została włączona do metropolii krakowskiej. W skład nowej diecezji weszły dwie odmienne pod względem kulturowym i historycznym części. Jedną z nich stanowił dawny obszar wikariatu cieszyńskiego, do końca I wojny światowej będący częścią zaboru austriackiego. Druga część – górnśląska, przynależała przez dziesiątki lat do zaboru pruskiego¹. Terytorium diecezji katowickiej liczyło 4225 km², a jej granice pokrywały się z granicami województwa śląskiego. W roku 1938 pod jurysdykcję biskupa katowickiego przekazany został kolejny fragment diecezji wrocławskiej, tzw. Zaolzie, a w styczniu 1939 roku – dwie parafie z diecezji nitrzańskiej w okręgu Czadeckim (Czerne i Skalite). Z dniem 1 stycznia 1940 r. Zaolzie powróciło pod jurysdykcję biskupa wrocławskiego².

Nowo powstała diecezja liczyła w 1925 roku około 915 000 wiernych, a w 1938 – 1 305 000. Wówczas to odnotowano na jej terenie istnienie mniejszości wyznaniowych: społeczność ewangelicka liczyła 67 685 wiernych, grekokatolików było 111, Żydów – 19 124, prawosławnych – 53, a także 1401 członków innych wyznań oraz 399 ateistów³. W czasie okupacji na teren diecezji napłynęła duża grupa ludności niemieckiej wyznania protestanckiego, której liczbę trudno ustalić. Liczba protestantów poważnie zmniejszyła się po zakończeniu II wojny. Spowodowane to było przede wszystkim licznymi migracjami dobrowolnymi i przymusowymi⁴.

¹ F. Maroń, *Historia diecezji katowickiej*, Nasza Przyszłość, R. 44: 1975, s. 9-18.

² Kard. Bertram do Bevollmächtigten der Zivilverwaltung für Neu Oberberg z 18 XI 1939, AAKat, Śląsk Zaolziański, t. 2, 1938-1940, k. 16; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, R. 22: 1971, s. 385-389.

³ Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej) 1939, s. 153; J. Mariański, *Katolicy w strukturze wyznaniowej Polski*, w: *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik Statystyczny*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, Warszawa 1991, s. 50.

⁴ B. Reiner, *Wyznania i związki religijne w województwie śląskim 1922-1939*, Opole 1977, s. 137-153.

Duchowni diecezji katowickiej wywodzili się z kleru wrocławskiego, zdobywającego wykształcenie w seminariach duchownych we Wrocławiu i Widnawie. W roku 1925 było na terenie powstającej diecezji około 300 księży. Później ta liczba dosyć szybko wzrastała: w 1935 roku w diecezji było już zatrudnionych w duszpasterstwie 383 księży. Część z nich posługiwała w szkołach średnich jako katecheci – 56 księży (stan z 1932 roku). Optymizmem mogła napawać wysoka liczba podejmujących studia w Śląskim Seminarium Duchownym mieszczącym się Krakowie. W 1935 roku kształciło się w nim 159 alumnów⁵.

W 1939 roku diecezja katowicka miała 489 kapłanów. Podczas okupacji wielu z nich zostało dotkniętych różnego rodzaju represjami. Według Henryka Olszara prześladowania dotknęły 170 księży diecezji katowickiej, czyli co trzeciego duchownego. 40 kapłanów zginęło w obozach koncentracyjnych, 14 stało się ofiarami wojny, a 7 zmarło w wyniku szykan i wygnania. W więzieniach czasowo przebywało 50, zakaz pracy duszpasterskiej w diecezji otrzymało 34, do Generalnej Guberni wysiedlono 33, a 12 uciekło ze Śląska w obawie o swoje życie⁶.

W roku utworzenia diecezji jej struktury obejmowały 18 dekanatów składających się ze 179 parafii i stacji duszpasterskich. Po reorganizacji w 1935 roku, diecezja liczyła 226 parafii (19 dekanatów). W latach 1945–1956 w diecezji przybyło tylko 7 nowych parafii. W tym okresie wybudowano w diecezji, mimo wielkich przeszkód czynionych przez władze polityczne i administracyjne, 28 nowych kościołów, spośród których część miała charakter tymczasowych kaplic. Po tzw. „odwilży październikowej” w 1956 roku w diecezji możliwe stało się dokonanie nowego podziału parafii i dekanatów, uwzględniającego przyrost ludności i powstanie nowych kościołów. 13 maja 1955 roku, gdy władzę nad diecezją sprawował wikariusz kapitulny ks. Jan Piskorz, ustanowiono 8 nowych dekanatów, przez co ich liczba wzrosła do 27. Kolejnej reorganizacji struktur diecezjalnych dokonano w 1958 roku: przybyło wtedy 5 dekanatów. W roku 1989 diecezja katowicka składała się z 42 dekanatów, 398 parafii, przy 2 500 000 liczbie wiernych⁷.

Pierwszym biskupem diecezji katowickiej został ks. August Hlond (14 grudnia 1925)⁸. W 1926 roku przeszedł na stolicę prymasowską w Gnieźnie, a jego

⁵ M. Pirożyński, *Statystyka Kościoła w Polsce*, Lublin 1935, s. 49.

⁶ H. Olszar, *Straty śląskiego duchowieństwa wojskowego i cywilnego (1939-1945). Przyczynek do strat inteligencji śląskiej*, w: *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918-1980*, red. Z. Kapala, J. Myszor, Katowice 1999, s. 45; H. Olszar, *Eksterminacja duchowieństwa diecezji katowickiej w latach 1939-1945*, WA (Kat.), R. 62: 1994, nr 9, poz. 76, s. 515-519.

⁷ J. Myszor, *Historia diecezji*, Katowice 1999, s. 453-462. Na temat budownictwa sakralnego w okresie PRL w diecezji katowickiej zob. W. Skworc, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945-1989*, Katowice 1996.

⁸ Kard. August Hlond SDB (1881-1948) – pochodził z Brzęczkowic, wstąpił do zgromadzenia salezjańskiego. W 1922 roku został administratorem apostolskim części Górnego Śląska, przyłączonej do Polski po plebiscycie. Tworzył od podstaw zręby diecezji katowickiej, której został pierwszym biskupem ordynariuszem (1925). W 1926 roku został mianowany arcybiskupem

następcą Watykan mianował ks. Arkadiusza Lisieckiego (24 czerwca 1926)⁹. Po jego śmierci w 1930 roku kolejnym rządcą diecezji został mianowany ks. Stanisław Adamski (2 września 1930)¹⁰. W okresie międzywojennym biskupi katowiccy mieli do pomocy dwóch sufraganów: Teofila Bromboszcza (24 marca 1934)¹¹ i Juliusza Bieńka (13 marca 1937)¹². Biskup S. Adamski sprawował rządy w Katowicach długo, bo aż 37 lat, z tym jednak, że w 1950 roku ze względu na stan zdrowia, otrzymał do pomocy biskupa koadiutora. Został nim

gnieźnieńsko-poznańskim, sprawując jednocześnie godność prymasa Polski. Papież Pius XI powołał go do kolegium kardynalskiego (1927). Zmarł w 1948 roku (J. Mandziuk, *Hlond August Józef SDB*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 134-139; *Ksiądz kardynał dr August Hlond Prymas Polski. Działalność i dzieło*, red. J. Śliwiok, Katowice 1998).

⁹ Bp Arkadiusz Lisiecki (1880-1930) – pochodził z Wielkopolski. We wczesnych latach kapłańskich, oprócz duszpasterstwa, angażował się również w działalność społeczną oraz narodowo-polityczną. W 1926 roku Pius XI powierzył mu diecezję katowicką. Z jego inicjatywy podjęto przygotowanie do planowanego synodu diecezjalnego. Obowiązki biskupie łączył z pracą naukową (był cenionym patrologiem). Zmarł nagle 13 V 1930 r. podczas wizytacji pasterskiej w Cieszynie (I. Antonów-Nitsche, *Lisiecki Arkadiusz Marian*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 237-239).

¹⁰ Bp Stanisław Adamski (1875-1967) – działacz społeczny i polityczny w Wielkopolsce z latych poprzedzających odrodzenie Polski, biskup katowicki (1930-1967). W 1930 roku został członkiem komisji, której celem było przygotowanie statutu Akcji Katolickiej w Polsce. Bp Adamski przygotował projekt statutu w oparciu o wzory włoskie. Został on przyjęty i zatwierdzony przez papieża Piusa XI. W 1932 roku powołał w diecezji katowickiej Misję Wewnętrzną. W 1934 roku zainicjował na Górnym Śląsku działalność Akcji Katolickiej. Dwukrotnie wypędzany z diecezji: najpierw przez nazistów (1941-1945), a potem przez komunistów (1952-1956). Po II wojnie niesłusznie oskarżany o sprzyjanie hitlerowcom. Troszczył się o ruch związkowy na Śląsku. Zmarł 24 XI 1967 r. i pochowany został w krypcie katedry w Katowicach (J. Myszor, *Adamski Stanisław (1912-1977)*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 6-11; A. Steuer, *Adamski Stanisław*, w: *O duszę polską. Wystawa historyczna o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w.*, Katowice 1991, s. 25-26; A. Grajewski, *Adamski Stanisław*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Katowice 2002, s. 3-6).

¹¹ Bp Teofil Bromboszcz (1886-1937) – urodził się w Ligocie (Katowice). Jako kapłan śląski aktywnie włączał się w polski ruch narodowy i brał aktywny udział w plebiscycie na Górnym Śląsku. Przyczynił się do powstania administracji apostolskiej, a potem diecezji katowickiej. Pełnił obowiązki proboszcza w Mysłowicach, gdy 1937 roku został mianowany pierwszym sufraganem katowickim. Zmarł 12 I 1937 r. i pochowany został w krypcie prokatedry św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach (L. Smółka, *Bromboszcz Teofil Aleksander*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 51-55).

¹² Bp Bieniek Juliusz (1895-1978) – działacz plebiscytowy i powstańczy, biskup pomocniczy diecezji katowickiej od 1937 roku. Pełnił funkcję sekretarza w Komisji Szkolnej Episkopatu Polski. Podobnie jak biskup Adamski usunięty z diecezji podczas II wojny światowej i w latach 1952-1956. Przez wiele lat inwigilowany przez komunistyczną Służbę Bezpieczeństwa. (J. Dziwoki, *Bieniek Juliusz*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 29-31; J. Dziwoki, *Bieniek Juliusz*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego...*, t. 1, red. J. Myszor, Katowice 2002, s. 13-15; *Niezlomni. Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki, F. Musiał, Kraków 2007, s. 45-230).

ks. Herbert Bednorz (4 maja 1950)¹³. Kierował on diecezją w pierw jako biskup koadiutor, a po śmierci bpa S. Adamskiego (od 12 listopada 1967) jako ordynariusz. W latach sześćdziesiątych w diecezji ustanowiono trzeciego biskupa pomocniczego w osobie ks. Józefa Kurpasa (styczeń 1963)¹⁴. W roku 1985 rządy w diecezji objął ks. bp Damian Zimoń¹⁵.

W diecezji katowickiej przed II wojną światową oprócz najważniejszych instytucji zarządzania: kurii, kapituły katedralnej, sądu biskupiego i kilku komisji diecezjalnych istniały również struktury zarządzające Akcją Katolicką. Należały do nich: Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej, Sekretariaty: Stowarzyszenia Kobiet, Mężczyzn, Młodzieży Męskiej, Żeńskiej, Niemieckiej Młodzieży Katolickiej, a także Sekretariaty Misji Wewnętrznej i zarząd Związku „Caritas”¹⁶.

Podczas okupacji biskupi Stanisław Adamski i Juliusz Bieniek zostali internowani, a następnie 28 lutego 1941 roku wygnani z diecezji. Rządy w diecezji, za zgodą bpa Adamskiego, przejął w pierw ks. Franciszek Strzyż¹⁷, a po jego śmierci (3 czerwca 1942), ks. Franciszek Woźnica¹⁸. Trudna rzeczywistość wojenna

¹³ Bp Herbert Bednorz (1908-1989) – urodził się w Gliwicach. Studiował w Louvain. Po powrocie do diecezji pełnił liczne funkcje kurialne, a po II wojnie światowej kierował Referatem Duszpasterskim. Mianowany biskupem koadiutorem w Katowicach, wspomagał w rządach dotkniętego paralizem bpa S. Adamskiego. Wraz z nim i bp. Bieńkiem wygnany z diecezji, gdy upomnieli się o religię w szkole. Od śmierci bpa Adamskiego aż do roku 1985 pełnił samodzielne rządy w diecezji, stając się symbolem nieugiętej postawy wobec komunistycznego aparatu państwowego. Zabiegał o budowę nowych kościołów, propagował pielgrzymki piekarskie, troszczył się o rozwój duszpasterstwa, zwołał I Synod Diecezji Katowickiej (1972-1975). W 1985 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł 12 IV 1989 r. (J. Myszor, *Bednorz Herbert*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 22-24).

¹⁴ Bp Józef Kurpas (1912-1992) – pochodził z Paniów. Wieloletni notariusz w kurii katowickiej, a potem jej kanclerz. W 1963 roku papież Jan XXIII mianował go biskupem pomocniczym w Katowicach. Zmarł 19 V 1992 r. i pochowano go na cmentarzu w Katowicach, przy ul. Henryka Sienkiewicza (J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 427-428).

¹⁵ Abp Damian Zimoń (1934–) – od 1985 roku biskup katowicki, w roku 1992 mianowany arcybiskupem metropolitą górnośląskim (P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965-1999*, Warszawa 2000, s. 518).

¹⁶ *Diecezja katowicka 1925-1992. Zarys dziejów instytucji*, Schematyzm Archidiecezji Katowickiej 1993, s. 91.

¹⁷ Ks. Franciszek Strzyż (1876-1942) – przed wojną proboszcz w Goduli, o nastawieniu proniemieckim. Pod naciskiem ministerstwa do spraw kościelnych i za radą kard. A. Bertrama bp S. Adamski mianował go wikariuszem generalnym diecezji katowickiej (1940). Ks. Strzyż próbował ratować duchowieństwo śląskie przed represjami i deportacjami. Zmarł w 1942 roku (J. Myszor, *Strzyż Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 401-402).

¹⁸ Ks. Franciszek Woźnica (1902-1979) – kapłan diecezji katowickiej o przekonaniach proniemieckich. Najbliższy współpracownik ks. F. Strzyży, a potem jego następca. 9 V 1942 r. mianowany wikariuszem generalnym. Zajmował zdecydowane stanowisko wobec władz okupacyjnych, broniąc kapłanów przed zsyłką oraz uwięzieniem. Po wojnie podjął starania o rehabilitację. Jego prośba nie została uwzględniona i był zmuszony opuścić Polskę. Zmarł w 1979 roku w Kolonii (J. Myszor, *Woźnica Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 469-471).

doprowadziła do zawieszenia działalności wszystkich centralnych instytucji kuralnych, za wyjątkiem Wydziału Duszpasterskiego i Rady Administracyjnej¹⁹.

Sytuacja diecezji katowickiej uległa stabilizacji, z chwilą gdy przebywający na wygnaniu bp Stanisław Adamski 6 lutego 1945 roku wrócił do Katowic. Kilka dni wcześniej, 29 stycznia 1945 roku, przybył do Katowic jego sufragan, ks. bp Juliusz Bieniek. Biskupi zapoznali się z sytuacją swego lokalnego Kościoła, który w czasie wojny poniósł dotkliwe straty²⁰.

W tym czasie życie społeczne organizowali intensywnie delegaci Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z Aleksandrem Zawadzkiem na czele, który był również pełnomocnikiem tego rządu na województwo śląskie. Biskupi śląscy kilkakrotnie spotkali się z przedstawicielami Rządu Jedności. W rozmowach, oprócz A. Zawadzkiego, brał udział ppłk Jerzy Ziętek, wicewojewoda śląski. Wiodącym tematem podejmowanych rozmów były problemy narodowościowe na Śląsku, w tym zwłaszcza rozwiązywanie skutków volkslisty, a także zwrot majątku kościelnego, zagrabionego przez władze okupacyjne²¹. Atmosferę tych rozmów można określić jako pełną rezerwy, dystansu, ale nie wrogości. Nie brakowało gestów świadczących o szacunku okazywanym drugiej stronie. Jedni i drudzy zdawali sobie sprawę, że w pewnym sensie są skazani na współżycie i wspólne zabieganie o właściwe uregulowanie życia mieszkańców Śląska. Zawadzki wydał rozporządzenie, na mocy którego Kościołowi miał być przywrócony cały majątek ruchomy i nieruchomy zajęty przez Niemców. Władzom wojskowym i cywilnym polecał udzielanie Kościołowi wszelkiej pomocy w zakresie uregulowania spraw majątkowych parafii, kościołów, kaplic, fundacji oraz instytucji kościelnych²².

W wydanym 14 lutego 1945 roku pierwszym po wyzwoleniu liście pasterskim, bp S. Adamski powitał żołnierzy oraz przedstawicieli Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej²³. Wydaje się, że bp S. Adamski wierzył w dobre intencje władz, a przynajmniej tak można ocenić jego postawę, przyglądając się jej z zewnątrz.

Jednak radość z odzyskanej wolności zakłócona została mordami, rabunkami, aresztowaniami, gwałtami, których dopuszczali się na ludności polskiej

¹⁹ H. Gwóźdź, *Kwestia jurysdykcji kanonicznej w diecezji katowickiej w latach 1939-1945*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, R. 18: 1985, s. 29.

²⁰ S. Szymecki, R. Rak, *Biskup Stanisław Adamski jakiego nie znamy*, Katowice 2003, s. 138. O sytuacji Kościoła na Górnym Śląsku w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu można dowiedzieć się również z tekstu J. Myszora, *Diecezja katowicka*, w: *Województwo śląskie 1945-1950*, red. A. Dziurok, R. Kaczmarek, Katowice 2007, s. 451-457.

²¹ J. Bieniek, *Polityka kościelna diecezji katowickiej od roku 1945*, s. 1, mps, AAKat., Zbiory specjalne, KBJB k/3, 1945, b.p.

²² Rozporządzenie gen. Aleksandra Zawadzkiego z 12 II 1945, AAN, MAP, B 2003 sygn. 984, Kościół Rzymskokatolicki w Polsce. Sytuacja majątkowa i prawna, III 1945-XII 1949.

²³ List pasterski ks. bpa S. Adamskiego z 14 II 1945, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 2-5; A. Konieczny, *Rok pierwszy*, Katowice 1985, s. 24; F. Maroń, *Historia diecezji katowickiej...*, s. 74.

żołnierze sowieccy²⁴. Z ich rąk zginęło również w tym czasie kilku księży²⁵. Mimo tego – na prośbę władz – bp Adamski wystąpił z apelem do wiernych, prosząc, by pomogli w wyżywieniu armii oraz robotników zatrudnionych w uruchamianym przemyśle. W 1946 roku władze pozwoliły na uroczyste obchodzenie uroczystości 3 Maja²⁶. Biskup S. Adamski wraz z A. Zawadzkim i J. Ziętkiem wchodził w skład Komitetu Organizacyjnego Budowy Pomnika Wdzięczności Armii Radzieckiej, odsłoniętego 23 lutego 1945 roku²⁷. Również z drugiej strony podejmowane były gesty życzliwości. Komuniści, zarówno w 1945, jak i w 1946 roku, brali udział w uroczystościach Bożego Ciała w Katowicach²⁸.

Biskup Stanisław Adamski starał się zachowywać – co podkreślają historycy – podobny dystans wobec okupanta niemieckiego oraz wobec władz komunistycznych²⁹. Ordynariusz katowicki był prekursorem realizmu politycznego w ocenie położenia Kościoła w Polsce³⁰. Zdawał sobie sprawę z panującej sytuacji i być może dlatego próbował doprowadzić do stworzenia w miarę trwałego modelu koegzystencji między Kościołem a władzą komunistyczną. Równie realistyczną postawę zajął w stosunku do bractw i stowarzyszeń. Szukał obszaru wolności dla odrodzonego ruchu związkowego w diecezji w świetle obowiązującego prawa. Tym należy tłumaczyć fakt, iż świadom wielkiej podejrzliwości, z jaką władze patrzyły na Akcję Katolicką, nie zdecydował się na jej reaktywację. A warto przypomnieć w tym miejscu, że jeszcze w ostatnich tygodniach wojny, w czasie jednego z przemówień do paulinów na Jasnej Górze, zapowiadał wielkie zadania stojące przed Akcją Katolicką po zakończeniu okupacji.

²⁴ Z. Woźniczka, *Represje wobec mieszkańców Górnego Śląska po 1945*, w: *Śląska codzienność po drugiej wojnie światowej*, red. Z. Woźniczka, Katowice 2006, s. 66-67.

²⁵ W Strumieniu 15 lutego w wyniku bombardowania zginęli ks. proboszcz Alojzy Gałuszka i ks. Emil Skudrzyk. 7 kwietnia pijani żołnierze sowieccy zastrzelili w Pstrążnej ks. proboszcza Augustyna Raska. Stał on w obronie gwałconych kobiet i sprzeciwił się beczczeniu kościoła. W Łędzinach podobny los spotkał 1 lutego 1945 r. ks. Pawła Kontnego (chrystusowca), pracującego tam w charakterze wikarego. W Gorzycach w dniu 16 kwietnia 1945 r. żołnierze sowieccy zastrzelili ks. Teodora Walentę, działacza z okresu Plebiscytu (zob. *Leksykon duchowieństwa represjonowanego...*, t. 1-3, red. J. Myszor, Katowice 2002-2006, s. II/239-240; II/305-307).

²⁶ J. Myszor, *Sylwetka polityczna biskupa Stanisława Adamskiego w latach 1945-1952*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, R. 27/28: 1994/1995, s. 116-117.

²⁷ Bp S. Adamski do proboszczów i rektorów kościołów diecezji katowickiej z 22 II 1945, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 6; J. Walczak, *General Jerzy Ziętek wojewoda katowicki. Biografia Ślązaka 1901-1985*, Katowice 1996, s. 140.

²⁸ Nikogo nie dziwił fakt, że wicewojewoda płk Jerzy Ziętek, wraz drugim wicewojewodą Stefanem Wengierowem prowadzili bpa Adamskiego w czasie procesji Bożego Ciała, zob. A. Grajewski, *Wygnanie. Diecezja katowicka w czasach stalinowskich*, Katowice 2002, s. 17.

²⁹ J. Myszor, *Sylwetka polityczna Biskupa Stanisława Adamskiego...*, s. 127-133. Autor konkluduje: „Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku jego postawa zakładała ograniczoną akceptację porządku politycznego i prawnego przy jednoczesnym pełnym wykorzystaniu możliwości ochrony ludności przed represjami i szykanami władz niemieckich i komunistycznych”.

³⁰ A. Grajewski, *Wygnanie...*, s. 28.

Kolejny trudny okres przeżywał Kościół katowicki w latach pięćdziesiątych, gdy na tle sporu o katechizację w szkole, biskupi zostali wygnani z diecezji, a na ich miejsce kapituła katedralna była zmuszona wybrać posłusznych władzom komunistycznym wikariuszy kapitulnych: ks. Filipa Bednorza (7 listopada 1952)³¹, a po jego śmierci ks. Jana Piskorza (13 stycznia 1954)³². Komunistom zależało także na wewnętrznym skłóceniu i podzieleniu duchowieństwa. W tym celu propagowali ruch „księży-patriotów”, ruch PAX i ZBoWiD³³.

Biskupi wrócili do Katowic w listopadzie 1956 roku. Biskup H. Bednorz coraz częściej przejmował obowiązki w zastępstwie bpa S. Adamskiego: pertraktował z władzami komunistycznymi możliwość budowy nowych kościołów, doprowadził do zwołania i przeprowadzenia I Synodu Diecezji Katowickiej, bronił praw robotników na Śląsku. Nawoływał do tego w swoich listach pasterskich i w wystąpieniach programowych, podczas corocznych pielgrzymek piekarskich³⁴. Rozwijała się akcja charytatywna i dobroczynna³⁵, zwłaszcza za sprawą kolejnego sufragana, ks. bpa Czesława Domina (30 kwietnia 1970)³⁶.

³¹ Ks. Filip Bednorz (1891-1954) – pochodził z Zabrza, pełnił funkcję proboszcza w Syryni, gdy w 1952 roku po wygnaniu z diecezji biskupów katowickich został wybrany przez kapitułę katedralną na stanowisko wikariusza kapitulnego. Choć jego wybór był nieważny, to jednak dla uniknięcia większych zagrożeń prymas S. Wyszyński zatwierdził ostatecznie ten wybór. Zginął w wypadku samochodowym 13 I 1954 r. (H. Kowalczyk, *Bednorz Filip*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 21-22).

³² Ks. Jan Piskorz (1901-1964) – do zakończenia II wojny światowej był kapłanem diecezji kieleckiej. W 1945 roku przeszedł do Wrocławia. Od 1951 roku pełnił funkcję wikariusza generalnego przy uległym władzom państwowym wikariuszu kapitulnym ks. K. Lagoszu. Związany z PAX-em i ZBOWiD-em. 21 I 1954 r. Kapituła Katedralna w Katowicach (wówczas Stalinogrodzie), sterroryzowana przez aparat bezpieczeństwa, wybrała go na urząd wikariusza kapitulnego. Opuścił diecezję po powrocie prawowitych pasterzy. Zmarł w 1964 roku (J. Wycisło, *Piskorz Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 319-322).

³³ Por. A. Grajewski, *Wygnanie...*, s. 85-110; J. Żaryn, „Księża-patrioci” – geneza powstawania formacji duchownych katolickich, w: *Polska 1944/45-1989. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1995, s. 123-125; B. Bankowicz, *Ruch księży patriotów 1949-1955, czyli „koń trojański” w polskim Kościele katolickim*, w: B. Bankowicz, A. Dudek, *Ze studiów nad dziejami Kościoła i katolicyzmu w PRL*, Kraków 1996, s. 5-24. Na temat działalności tego ruchu w województwie śląskim powstała również praca autorstwa J. Żurka, *Ruch „księży-patriotów” w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2008.

³⁴ J. Wycisło, *Pielgrzymki piekarskie misją Kościoła śląskiego*, w: *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 73-104.

³⁵ Zob. G. Kreihs, *Dobro ukryte w archiwach. Akcja dobroczynna Kościoła katowickiego w czasie kryzysu gospodarczego i politycznego w Polsce lat 1981-1990*, Katowice 2004.

³⁶ Bp Czesław Domin (1929-1996) – pochodził z Michałkowic. Od 1957 roku pracował w kurii katowickiej: najpierw jako notariusz, a potem kierownik Referatu Duszpasterskiego. W 1970 roku mianowany biskupem sufraganem. W ramach Konferencji Episkopatu Polski przewodniczył Komisji Charytatywnej. W 1992 roku Jan Paweł II mianował go ordynariuszem diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej. Zmarł 15 III 1996 r. (J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 428-430; J. Myszor, *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*, Katowice 2008, s. 79. Por. A. Rybicki, *Zaufajcie miłosierdziu! Biskup Czesław Domin*, Katowice 2002).

Powołana do życia w 1925 roku diecezja katowicka odziedziczyła po diecezji wrocławskiej dobrze zorganizowaną sieć parafialnych stowarzyszeń o celach dewocyjnych i społeczno-kulturalnych. Dla właściwego rozwoju organizacji władze kościelne w Katowicach doprowadziły do uniezależnienia bractw i stowarzyszeń od zarządu władz centralnych we Wrocławiu. Bractwa i stowarzyszenia były w wielu parafiach podzielone według klucza narodowościowego. Niektóre stowarzyszenia, szczególnie dewocyjne, posiadały mieszany narodowościowo charakter. W 1931 roku, przygotowując się do powołania w diecezji Akcji Katolickiej, bp S. Adamski zarządził przeprowadzenie spisu bractw i stowarzyszeń. Zebrane dane wykazały, że w diecezji istniało ok. 40 katolickich stowarzyszeń mężów i robotników, ok. 50 stowarzyszeń młodzieży męskiej, ok. 25 stowarzyszeń kobiet. Prawie w każdej parafii istniały bractwa dewocyjne, takie jak: Żywy Różaniec, Bractwo Serca Pana Jezusa, Straż Honorowa, Bractwo Matek Chrześcijańskich, Bractwo Niepokalanego Serca NMP, Bractwo Pocieszenia NMP, Solidaryzacja Mariańska, Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa, Krucjata Eucharystyczna, III Zakon św. Franciszka. Te ostatnie zostały w 1931 roku skupione w ramach Misji Wewnętrznej³⁷.

W 1934 roku, dzięki staraniom bpa S. Adamskiego, stowarzyszenia społeczno-kulturalne zostały w diecezji zjednoczone w ramach Akcji Katolickiej, która rozwijała się dość prężnie. W przededniu wojny skupiała 182 oddziały Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, 117 oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, 244 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, 121 oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. W sumie Akcja Katolicka liczyła na Górnym Śląsku 46 500 członków³⁸. Na specjalnych prawach funkcjonowały w diecezji Związki Abstynenckie i Związek „Caritas”.

Różnorodność i liczebność bractw i stowarzyszeń działających przed wybuchem II wojny światowej w diecezji katowickiej robi imponujące wrażenie: bractwa poświęcone kultowi Serca Pana Jezusa (58 parafii), Arcybractwo Straży Honorowej NSPJ (52 parafie), Apostolstwo Modlitwy (30), Bractwa Różańcowe (177 tys. osób w 1938 roku), Bractwa Szkaplerzne Siedmiu Bolesci NMP (22 parafie, 19 tys. członków), Bractwo Pocieszenia NMP (ponad 5 700 członków), Bractwo Matek Chrześcijańskich (87 parafii), bractwa i stowarzyszenia dewocyjno-wychowawcze (27 tys. członków) oraz bractwa misyjne: Papieskie Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa (w ponad 110 parafiach, 56 866 członków), Dzieło Misyjne św. Piotra Klawera (4 parafie) oraz Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary (94 parafie)³⁹.

Wojna zniszczyła wszystkie organizacje kościelne o charakterze społeczno-kulturalnym. Okupanci pozostawili przy życiu jedynie stowarzyszenia dewocyjne,

³⁷ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 488-489.

³⁸ *Akcja Katolicka na Śląsku. Powstanie, rozwój, działalność*, Katowice 1938, s. 6.

³⁹ Dane podaje za: H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 458-485.

niemieckie Konferencje św. Wincentego à Paulo, kongregacje niemieckie i Diecezjalny Związek „Caritas”, ten ostatni jednak pod warunkiem włączenia go do centrali we Freiburgu⁴⁰.

2. STATUS PRAWNY ORGANIZACJI KATOLICKICH

Organizacje katolickie podlegają ustawodawstwu państwowemu oraz partykularnemu prawu kościelnemu. Po II wojnie światowej nadal obowiązywała Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 roku⁴¹, zwana też Konstytucją marcową. Nie narzucała ona obywatelom religii katolickiej, ani też nie wprowadzała pełnego rozdziału Kościoła od państwa. Sytuację prawną Kościoła określały art. 110–113 i 120, traktujące o wyznaniach w ogóle oraz art. 114, odnoszący się bezpośrednio do wyznania rzymskokatolickiego. W artykule tym stwierdzano, że wyznanie rzymskokatolickie zajmuje uprzywilejowaną pozycję wśród innych wyznań⁴². Wprawdzie artykuł formalnie nie podważał równouprawnienia wyznań, jednak faktycznie wyróżniał w pewien sposób Kościół katolicki. Władza państwowa nadawała mu naczelne stanowisko wśród reszty wyznań i rezygnowała z prawa wglądu w jego prawa, czego nie uczyniono względem innych wspólnot religijnych. Artykuł 114 był istotny, ponieważ stwierdzał on fakt suwerenności Kościoła i informował o tym, że stosunek państwa do niego będzie regulowany układem międzynarodowym ze Stolicą Apostolską⁴³. I tak było – konkordat podpisano 10 lutego 1925 roku w Rzymie⁴⁴. Dzięki niemu Kościół miał zapewnioną pełnię wolności w wykonywaniu jurysdykcji oraz swobodę w zarządzaniu swoimi sprawami i majątkiem. Jednocześnie z wejściem w życie ustaleń konkordatu traciły moc prawną wszelkie ustawy i rozporządzenia z nim sprzeczne⁴⁵. Umacniał on pozycję

⁴⁰ J. Myszor, *Stosunki Kościoła – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939-1945*, Katowice 1992, s. 209-212.

⁴¹ O roli Konstytucji marcowej oraz kolejnych uchwalanych w Rzeczypospolitej Polskiej i w okresie PRL można przeczytać w artykule B.H. Toszka, *Zarys stosunków Państwo – Kościół w konstytucjach polskich 1921-1997 r.*, w: *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945-2000)*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 109-113. Pomocą w zrozumieniu poszczególnych zagadnień prawnych konstytucji mogą posłużyć również następujące pozycje: A. Ajnenkiel, *Polskie Konstytucje*, Warszawa 1982; J.F. Godlewski, K.H. Jabłoński, *Prawo a religia*, Warszawa 1988; A. Bisztyga, R.M. Małajny, *Polskie Prawo Konstytucyjne*, Dąbrowa Górnicza 1994; K. Grajewski, P. Kierończyk, *Prawo Konstytucyjne*, Sopot 1998; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1988.

⁴² Art. 114 Konstytucji marcowej: „Wyznanie rzymskokatolickie będące religią przeważającą większości narodu, zajmuje w państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań”.

⁴³ Dz. U. R. P. 1921 Nr 44, poz. 267.

⁴⁴ Acta Apostolicae Sedis 1925, nr 17, s. 273-287; Dz. U. R. P. 1925 Nr 72, poz. 501.

⁴⁵ Dz. U. R. P. 1925 Nr 72, poz. 501, art. 25.

katolików w społeczeństwie – wystarczy wspomnieć o docenieniu roli katechezy szkolnej czy wsparciu katolickiej akcji społecznej⁴⁶.

W okresie międzywojennym – 23 kwietnia 1935 – uchwalono jeszcze jedną konstytucję. Podpisał ją prezydent Ignacy Mościcki⁴⁷. Przyjęło się ją określać mianem Konstytucji kwietniowej. Poza tymi dokumentami o najwyższej doniosłości, jakimi są konstytucje oraz konkordatu, który regulował sytuację Kościoła katolickiego w Polsce, położenie prawne Kościoła polskiego określały różne rozporządzenia i okólniki, wydawane przez prezydenta, premiera i ministrów oraz wewnętrzne prawo kościelne.

Szczególna rola Kościoła katolickiego w społeczeństwie w okresie międzywojennym była podstawą do odrębnego potraktowania statusu stowarzyszeń katolickich. 27 X 1932 roku wydano *Ustawę o stowarzyszeniach*⁴⁸. Dotyczyła ona wszelkich działających w Polsce stowarzyszeń, ale ze względu na pozycję Kościoła w tym okresie, w sposób odrębny potraktowano zrzeszenia, które mieściły się w ramach jego struktur. Mówiły o tym art. 9a i art. 10. Artykuł 9a wyłączał spod tego prawa zakony i kongregacje duchowne oraz inne zrzeszenia. Miały one na celu wykonywanie kultu religijnego prawnie uznanych kościołów i związków religijnych.

Natomiast art. 10 upoważniał Radę Ministrów do wprowadzenia w drodze rozporządzeń odmiennych zasad dla stowarzyszeń o celach religijnych i wyznaniowych, niepodlegających postanowieniom art. 9a tego prawa. Owa ustawa wzbudziła wiele kontrowersji oraz niezadowolenie strony kościelnej. Pewne zastrzeżenia dotyczyły zwłaszcza niejasnego sformułowania, że prawo to nie dotyczy zakonów i kongregacji zakonnych, ale nic nie wspomniano o Akcji Katolickiej. Zachodziło podejrzenie, że miała ona podlegać nowemu ustawodawstwu, niezbyt wobec niej przychylnemu. W rezultacie – na skutek tego wyłączenia – organizacje katolickie miały się kierować w działalności jedynie normami zawartymi w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1917 roku⁴⁹. Faktycznie, władze państwowe obserwując gwałtowny rozwój Akcji Katolickiej i jej ciągle rosnące wpływy, miały zamiar ograniczyć jej efektywność. Natomiast hierarchia kościelna, zadowolona z dobrego przyjęcia w społeczeństwie tej formy duszpasterstwa i widząca w niej szansę zaangażowania w życie Kościoła laikatu, nie chciała dopuścić do sparaliżowania działań Akcji. Ujawniła się rozbieżność interesów państwa i Kościoła. Rozpoczęły się długie pertraktacje pomiędzy obiema stronami konfliktu. Konferencja Episkopatu Polski zleciła Komisji do spraw Akcji Katolickiej podjęcie rozmów z przedstawicielami rządu w sprawie ustalenia podstaw prawnych

⁴⁶ K. Seppelt, K. Löffler (uzupełnił do rzeczy polskich T. Silnicki), *Dzieje papieży od początków Kościoła do czasów dzisiejszych*, t. 5, Poznań 2000, s. 141-142.

⁴⁷ Dz. U. R. P. 1935 Nr 30, poz. 227; D. Górecki, *Pozycja ustrojowo-prawna Prezydenta Rzeczypospolitej i rządu w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 roku*, Łódź 1995.

⁴⁸ Dz. U. R. P. 1932 Nr 94, poz. 808.

⁴⁹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi Iussu Digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (CIC z 1917 r.), wyd. Typis Polyglottis Vaticanis MCMXXXVI.

dla stowarzyszeń katolickich. Chodziło też o uzgodnienie ich statusu i stosunku do władz państwowych⁵⁰. Podczas posiedzenia Komisji do Spraw Akcji Katolickiej w Krakowie w dniu 10 stycznia 1933 roku ustalono wytyczne dla delegatów Episkopatu, prowadzących rozmowy z rządem. Decydujące rozmowy z ministrem spraw wewnętrznych, Bronisławem Pierackim, prowadził kard. A. Hlond, pełniący funkcję przewodniczącego komisji. Natomiast w spotkaniu przygotowawczym z delegacją rządową brali udział bp Walenty Dymek z Częstochowy i ks. Czesław Kaczmarek (późniejszy ordynariusz kielecki). Najpoważniejsze trudności w rozmowach powstały przy rozpatrywaniu kwestii wyjęcia spod działania ustawy wszystkich zrzeszeń przewidzianych prawem kanonicznym oraz zaliczeniu instytutów Akcji Katolickiej do stowarzyszeń. Przedstawiciele ministerstwa wysunęli bowiem wątpliwości, czy są one erygowane zgodnie z prawem kanonicznym, a w stosunku do stowarzyszenia Akcji Katolickiej twierdzili, iż także państwu przysługują pewne kompetencje⁵¹.

W wyniku pertraktacji stron kościelnej i rządowej 28 stycznia 1934 roku ogłoszono korzystne dla katolików rozporządzenie Rady Ministrów *O stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym*⁵². Dokument ten uwzględniał wszystkie postulaty Episkopatu. Jego publikacja była sukcesem kościelnych negocjatorów. To rozporządzenie odnosiło się do takich stowarzyszeń, które jako cel podstawowy miały szerzenie zasad katolickich, powstały za aprobatą biskupa diecezjalnego, nie miały charakteru pracowniczych związków zawodowych i ich statut przewidywał nadzór biskupa nad działalnością stowarzyszenia. Stowarzyszenia te posiadały szczególne uprawnienia: w ich organizacji mogła być przyjęta zasada bezwzględnego posłuszeństwa członków władzom stowarzyszenia w zakresie podstawowego celu tych organizacji; mogły zakładać oddziały przez zgłoszenie ich przez centralę stowarzyszeń katolickich u właściwych władz administracyjnych; miały prawo łączyć się w związki w formie stowarzyszeń zarejestrowanych; mogły przyjmować w poczet swych członków osoby prawne; korzystać z ofiarności publicznej albo zapomóg udzielanych przez władze lub instytucje publiczne. Władze państwowe, jeśli by to nie kolidowało z prawem, nie mogły odmówić założenia zwykłych stowarzyszeń katolickich.

Szczególne wskazania dotyczyły nadzoru nad stowarzyszeniami. O jakichkolwiek dostrzeżonych uchybieniach w działalności tych zrzeszeń starostowie za pośrednictwem wojewody powinni zawiadamiać biskupów diecezjalnych. Zarząd stowarzyszenia przedstawiał właściwemu wojewodzie dokument potwierdzający zgodę lub aprobatę ordynariusza na powstanie lub uznanie tej organizacji za stowarzyszenie służące katolickim celom religijnym i wyznaniowym.

⁵⁰ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 143.

⁵¹ Tamże, s. 144.

⁵² Dz. U. R. P. 1934 Nr 9, poz. 72.

Ponieważ dochodziło do częstych sporów pomiędzy księżmi a starostami w sprawie zrzeszeń katolickich, kard. A. Hlond uprosił u rządu zarządzenie, mocą którego normowanie tego rodzaju kwestii przeniesiono na szczebel wojewódzki i ministerialny.

Dokumentami kościelnymi, zawierającymi normy prawne odnośnie do działalności stowarzyszeń katolików świeckich, były oprócz *Kodeksu Prawa Kanonicznego* uchwały I Synodu Plenarnego⁵³. Zgodnie z nimi duchowni byli zobligowani do intensyfikowania działalności duszpasterskiej, przede wszystkim w organizowaniu Akcji Katolickiej. Katolicy świeccy otrzymali wskazówki i zachętę do zaangażowania się w apostołstwo⁵⁴. Dwa rozdziały dokumentu podsumowującego ustalenia synodu w sposób bezpośredni dotyczyły omawianej kwestii, a mianowicie: rozdział IV, w którym omówiono zaangażowanie w życie Kościoła katolików świeckich oraz rozdział V, w którym szeroko analizowano fenomen i szanse rozwoju Akcji Katolickiej⁵⁵.

Dodatkowymi aktami prawnymi rządziła się sama Akcja Katolicka. 8 marca 1934 roku zatwierdzone zostały przez Komisję Prawną Episkopatu Polski statuty Katolickich Stowarzyszeń: Młodzieży Męskiej, Młodzieży Żeńskiej, Mężów i Kobiet. Miały one moc obowiązującą we wszystkich polskich diecezjach. Komisja Prawna dokonała jeszcze jednego aktu ważnego dla rozwoju Akcji Katolickiej. Zgodnie z rozporządzeniami Rady Ministrów z 28 stycznia 1934 roku do 1 sierpnia tego roku władze wojewódzkie przyjmowały zgłoszenia odnośnie do zakładania nowych stowarzyszeń lub aprobaty już istniejących. Musiały one posiadać zgodę ordynariusza. Kardynał A. Hlond podczas posiedzenia Komisji Prawnej Episkopatu Polski (19–20 czerwca 1934) przedstawił biskupom już wydrukowane statuty organizacji należących do Akcji Katolickiej, poinformował o konieczności erygowania krajowych central stowarzyszeń i zawiadomieniu o tym właściwych wojewodów. Ordynariusze mieli zostać poproszeni o wybranie z grona kandydatów na prezesów, dyrektorów i asystentów kościelnych. Komisja zleciła kard. Hlondowi rozwiązanie Ligi Katolickiej, której członkowie mieli przejść do Akcji Katolickiej. Dzień 1 sierpnia 1934 roku można uznać za datę zakończenia procesu organizacji Akcji Katolickiej. W kolejnych miesiącach Komisja Episkopatu do spraw Akcji Katolickiej wypracowała i przyjęła inne dokumenty: *Instrukcję dla pomocniczych stowarzyszeń Akcji Katolickiej*, *Instrukcję dla asystentów Akcji Katolickiej*, *Regulamin dekanalnej Akcji Katolickiej*, *Instrukcję w sprawie nadzoru stowarzyszenia z okręgiem i oddziałami* oraz *Regulamin dla*

⁵³ I Polski Synod Plenarny odbył się na Jasnej Górze w dniach 25–26 VIII 1936 r. Papieża reprezentował legat kard. F. Marmaggi. 23 V 1937 r. Pius XI zatwierdził uchwały synodalne. Uroczysta promulgacja dokumentu nastąpiła podczas Konferencji Plenarnej Episkopatu w dniu 15 XII 1937 r.

⁵⁴ *Oroędzie Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych w sprawie uchwał Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego*, *Miesięcznik Katolicki* 1938, nr 53, s. 113–130.

⁵⁵ Tamże, s. 122–130.

sekcji w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej⁵⁶. Zaslugą polskiego Episkopatu było to, że jako pierwszy w Kościele powszechnym podjął próbę skodyfikowania podstaw prawnych Akcji Katolickiej⁵⁷.

W nowej sytuacji politycznej i ideologicznej władze komunistyczne, które przyjęły za obowiązującą Konstytucję marcową nie mogły w sposób arbitralny od razu zakazać działalności organizacjom katolickim. Na początek więc zajęto się tymi, które działały w szkołach. W fazie wstępnej resort oświaty Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego postulował rozwiązanie wszystkich przedwojennych organizacji działających w szkołach średnich, w tym Sodalicii Mariańskich. Proponowano, aby w szkołach pozostały: Związek Harcerstwa Polskiego i Polski Czerwony Krzyż oraz inne organizacje paramilitarne na czas niezakończonych jeszcze wojny. Sprawa ta została następnie uregulowana okólnikiem z dnia 20 grudnia 1944 roku⁵⁸. Zapisano w nim, iż na terenie szkolnym mogły istnieć tylko wskazane organizacje wychowujące młodzież w duchu socjalistycznym. Zarządzenie to spotkało się z silnym oporem kadry nauczycielskiej. Minister wydał więc kolejny okólnik, w którym jeszcze bardziej stanowczo zalecał dyrektorom szkół otoczyć opieką młodzieżowe organizacje ideowo-wychowawcze, zwracając uwagę na ich olbrzymią rolę w przygotowaniu młodzieży do spełnienia zadań obywatela demokratycznego państwa⁵⁹. I ten okólnik był przez wielu kierowników szkół i nauczycieli sabotowany. Nadal bardzo często sami oni angażowali się w prace stowarzyszeń katolickich, głównie Sodalicii Mariańskich. Reagując na ten stan rzeczy, Minister Oświaty Czesław Wycech⁶⁰ opublikował 21 lutego 1945 roku jeszcze jeden okólnik, w którym nakazywano, by ułatwiać starszej młodzieży szkolnej czynny udział w życiu kraju. Uważał, że należy dać jej możliwość przynależenia do takich organizacji, jak: Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Związek Walki Młodych „Wici” oraz Związek Młodzieży Demokratycznej. Za niedopuszczalne uznawano przywracanie w szkołach Sodalicii Mariańskich i Krucjat Eucharystycznych. Młodzież zrzeszona w organizacjach katolickich omijała to rozporządzenie, należąc do

⁵⁶ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 263.

⁵⁷ W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, i S. Wilk, Lublin 1981, s. 70-72; B. Cywiński, *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej. Korzenie tożsamości*, t. 1, Warszawa 1993, s. 64.

⁵⁸ Dz. U. M. O. 1944 Nr 1-4, poz. 40, Okólnik nr 0-2694/44. Znajduje się tam następujące stwierdzenie: „Resort oświaty uważa za celowe, aby młodzież klas licealnych mogła należeć do zarejestrowanych organizacji młodzieżowych pozaszkolnych, jak ZWM ‘Wici’, ZWM i OMTUR. W ten sposób starsza młodzież szkolna, zetknąwszy się bezpośrednio także z zagadnieniami politycznymi, będzie mogła skutecznie wypracować odpowiadający jej światopogląd demokratyczny i zaprawiać się w późniejszej działalności społeczno-politycznej”.

⁵⁹ Dz. U. M. O. 1945 Nr 1, poz. 26, Okólnik nr 1191/45.

⁶⁰ Czesław Wycech (1899-1970) – działacz ruchu ludowego, minister oświaty w Rządzie Jedności Narodowej (1945-1947), marszałek Sejmu PRL (1957-1971).

nich poza szkołą. Kierownicy szkół, inspektorzy szkolni oraz kuratoria kwestionowali prawo przynależności młodzieży do wspomnianych wyżej zrzeszeń, grożąc jej niejednokrotnie poważnymi konsekwencjami, m.in. straszono obniżeniem oceny z zachowania, a nawet usunięciem ze szkoły⁶¹. Głos w tej sprawie zabrał metropolita krakowski abp Adam Sapieha. Wystosował protest na ręce ministra oświaty. Czesław Wycech, odpowiadając na list metropolity, stwierdził, iż Ministerstwo Oświaty nie widzi potrzeby wprowadzania nowych organizacji uczniowskich na teren szkolny oraz przypomniał, że sprawę tych organizacji uregulowano już wcześniej⁶². Taka odpowiedź nie zadowoliła abpa Sapiehy i w kolejnym liście do ministra domagał się, by organizacje mające na celu rozwój życia moralno-religijnego znalazły uznanie w oczach władz i mogły rozwijać działalność. Podkreślał też, że w wychowaniu młodego pokolenia niewłaściwym krokiem jest pozbywanie się katolickich organizacji ze szkół⁶³.

W tej sprawie wypowiedział się też Episkopat w skierowanym do prezydenta Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta memoriale w sprawie normalizacji stosunków Kościoła i Państwa. Biskupi stwierdzali w nim, że łamane są prawa Kościoła i hamowana jego działalność:

Kościół katolicki, mimo formalnej swobody, nie może należycie rozwijać swojej działalności ani wywierać odpowiedniego wpływu na społeczeństwo, bo m.in. stowarzyszenia katolickie praktycznie działać nie mogą z powodu nieprzychylnego stanowiska czynników państwowych⁶⁴.

Biskupi wyrazili również zaniepokojenie tym, że działanie Sodalicii Mariańskich i Krucjat Eucharystycznych na terenie niektórych okręgów szkolnych jest zabroniona. Zdziwienie biskupów budził fakt, że zakaz został wydany nie drogą zarządzenia pisemnego, lecz przez polecenie ustne kuratorów szkolnych na odprawach dyrektorów⁶⁵. W tym miejscu jedynie sygnalizuję ten problem, który zostanie omówiony w kolejnym punkcie dysertacji.

Wspomnieć jeszcze należy o powojennym uregulowaniu statusu prawnego stowarzyszeń pozaszkolnych, takich jak Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. W myśl przepisów prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku i rozporządzenia Rady Ministrów z 1934 roku mogły one być po wojnie rejestrowane jako stowarzyszenia zwykłe

⁶¹ H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944-1961)*, Białystok 1997, s. 13.

⁶² List ministra oświaty do Kurii Metropolitalnej w Krakowie z 23 X 1945, AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 412.

⁶³ List metropolity krakowskiego ks. A. Sapiehy do Ministerstwa Oświaty z 21 XI 1945, AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 412.

⁶⁴ Memoriał Episkopatu do prezydenta Krajowej Rady Narodowej B. Bieruta w sprawie normalizacji stosunków Kościoła i państwa, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: lata 1945-59, Poznań 1994, s. 36.

⁶⁵ Memoriał Episkopatu do prezydenta Krajowej Rady Narodowej B. Bieruta..., s. 36.

lub zarejestrowane. Władze kościelne przystąpiły do wznawiania ich działalności na szczeblu parafialnym i diecezjalnym. Oddziały parafialne w myśl przepisów prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku mogły zakładać tylko stowarzyszenia zarejestrowane (art. 18), i to jedynie wtedy, gdy statut stowarzyszeń przewidywał uprawnienia i zasady organizacji tych oddziałów (art. 40). Stąd też zarządy Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży w diecezjach starały się uzyskać status stowarzyszenia zarejestrowanego, gdyż tylko on pozwalał im na zakładanie oddziałów w parafiach. O fakcie założenia oddziału jego zarząd zobowiązany był powiadomić władze (starostwo), przysyłając egzemplarz statutu, zgodę kierownictwa (na szczeblu diecezji) na założenie oddziału, nazwiska i adresy członków zarządu oraz adres lokalu, w którym się spotykali członkowie oddziału⁶⁶.

Stowarzyszenia zarejestrowane nabywały osobowość prawną dopiero wówczas, gdy zostały wpisane do rejestru stowarzyszeń (art. 21, ust. 2) prowadzonego w każdym urzędzie wojewódzkim, a dokładnie w Urzędzie do Spraw Wyznań. Wpis ten mógł nastąpić na skutek złożenia podania podpisanego, przez co najmniej 15 założycieli, albo wniosku stowarzyszenia zwykłego, pragnącego uzyskać status stowarzyszenia zarejestrowanego. Jednostka rejestrująca zachowywała sobie prawo domagania się wniesienia poprawek w przedstawionym statucie organizacji. Jeśli w ciągu czterech tygodni od zgłoszenia zarząd starostwa nie doręczył pisma zakazującego założenia danego stowarzyszenia, oznaczało to brak zastrzeżeń, co do jego istnienia i stowarzyszenie mogło podjąć działalność (art. 13).

Inna była sytuacja stowarzyszeń religijnych zwykłych, gdyż one nie posiadały osobowości prawnej. Powstawały na mocy pisemnego zgłoszenia u wojewody, za pośrednictwem starosty. Zgłoszenie musiały podpisać co najmniej trzy osoby, należało przy tym spełniać warunki przewidziane w art. 19a prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku. Stowarzyszenia zwykłe nie mogły korzystać z ofiar publicznych i zapomóg uzyskiwanych od instytucji publicznych, co dla wielu z nich stanowiło poważne utrudnienie, gdyż swój budżet opierały na darowiznach⁶⁷.

W diecezji katowickiej pojawili się nadgorliwi urzędnicy, kontrolujący nawet stowarzyszenia *stricte* dewocyjne. Miejski Oddział Urzędu Informacji i Propagandy wyśtosował do katowickich parafii pismo, w którym żądał sprawozdania z działalności i składu osobowego „stowarzyszeń przykościelnych”⁶⁸. List ten motywowano troską

⁶⁶ Z. Skwierczyński, *Katolickie stowarzyszenia...*, s. 1094.

⁶⁷ T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej...*, Kraków 1991, s. 22-23.

⁶⁸ Pisano w nim: „Wobec tego, że zdarzają się wypadki istnienia i powstawania stowarzyszeń przykościelnych, których cele i zadania nie odpowiadają ideologicznym zasadom demokratycznego Państwa Polskiego, a w skład ich zarządów wchodzi destruktoryjne elementy, co może spowodować zagrożenie bezpieczeństwa pokoju i porządku publicznego, proszę odwrotnie nadesłać wykaz wszystkich istniejących na tamtejszym terenie stowarzyszeń wraz z podaniem składów personalnych ich zarządów. Przypominam, że wszystkie stowarzyszenia przykościelne muszą posiadać zezwolenie Wojewódzkiego Wydziału Społeczno-Politycznego” (Urząd Informacji i Propagandy, Oddział Miejski w Katowicach do Urzędu Parafialnego w Katowicach-Dąb z 5 IV 1946, AAKat., ARZ 606, Akcja Katolicka, t. 4, k. 45).

o ład publiczny, dla którego zagrożeniem miały się stać działające pod przykrywką kościelnych stowarzyszeń podziemne organizacje, opozycyjne wobec komunistycznej władzy. Ksiądz Karol Mathea, proboszcz parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach, odpowiadając na to pismo wyraził zdziwienie treścią listu, gdyż wymieniony wyżej urząd nie posiadał prawa do kontrolowania życia kościelnego i domagania się od duchownych sprawozdań z działalności grup parafialnych. Domagał się wyjaśnienia pojęcia „stowarzyszenia przykościelne”, bo twierdził, że takich nie zna:

...o ile chodzi tylko o stowarzyszenia o luźnym oparciu o Kościół, to takich organizacji w parafii nie mamy. Gdy chodzi o czysto kościelne stowarzyszenia to zwracam uwagę, że to zasadniczo ja jestem ich kierownikiem i za nie odpowiadam⁶⁹.

Zwracał uwagę urzędnikom, że jedynie kuria diecezjalna może wydać nakaz sporządzania dla administracji państwowej sprawozdań z życia organizacji typowo kościelnych i wyrażał własny pogląd na temat otrzymanego pisma. W oparciu o istniejące ustawodawstwo żaden z proboszczów nie mógł uzależniać założenia czysto kościelnych stowarzyszeń od zgody wojewody⁷⁰. W tej sprawie interweniowała również kuria diecezjalna w Katowicach. W jej imieniu 24 kwietnia 1946 roku przesłał do urzędu odpowiednie pismo ks. Herbert Bednorz, pełniący funkcję kierownika Referatu Duszpasterskiego. Odpierał w nim zarzut, jakoby Kościół tolerował w swoich szeregach ludzi zagrażających bezpieczeństwu publicznemu. Jednocześnie przypominał obowiązujący dotychczas stan prawny organizacji kościelnych, który nie zawierał wymogu zgłaszania ich działalności oraz składu osobowego zarządu w Wydziale Społeczno-Politycznym w Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. Konkludując, ks. H. Bednorz napisał, że okólnik nie opiera się na żadnej ustawie, co było sprzeczne z art. 3 Konstytucji marcowej i odbierało mu wszelką moc obowiązującą⁷¹. Reakcja Urzędu Wojewódzkiego była natychmiastowa. W piśmie z dnia 25 kwietnia 1946 roku płk Władysław Stahl przyznawał rację duchownemu – ów okólnik, wystosowany przez Miejski Oddział Urzędu w Katowicach był bezprawny, gdyż został wystosowany na skutek niezajomości przez kierownictwo istniejących w tej kwestii przepisów państwowych. Jednocześnie komunikował, że Urząd Informacji i Propagandy w ogóle nie zajmuje się rejestracją stowarzyszeń, gdyż to należy do kompetencji Wojewódzkiego Wydziału Społeczno-Politycznego⁷². O tej bezprawnej interwencji aparatu administracji państwowej kuria diecezjalna poinformowała wszystkich śląskich

⁶⁹ Pismo Karola Mathei do Wojewódzkiego Urzędu Informacji Propagandy z 11 IV 1946, AAKat., ARZ 606, Akcja Katolicka, t. 4, k. 51.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Pismo ks. H. Bednorza do płk. Władysława Stahla z Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego Informacji i Propagandy z 24 IV 1946, AAKat., ARZ 606, Akcja Katolicka, t. 4, k. 46-47.

⁷² Naczelnik Urzędu Informacji i Propagandy Wł. Stahl do bp. Adamskiego z 25 IV 1946, sygn. VJ 733/46, AAKat., ARZ 606, Akcja Katolicka, t. 4, k. 52.

proboszczów, chcąc ich ostrzec przed pochopnym ujawnianiem szczegółów działalności stowarzyszeń kościelnych⁷³.

Również Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży z upływem czasu napotykały na coraz więcej utrudnień w swojej działalności. W 1947 roku, zgodnie z decyzją odbywającego się w kwietniu Plenum KC PPR oraz tajnymi instrukcjami V Departamentu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, uznano Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej za organizacje przestępcze:

Należy przystąpić niezwłocznie do skontrolowania sieci KSM działającej na podległym Wam terenie. Śledzić systematycznie działalność grup przystępujących do organizowania KSM-ów, jak i oddziałów KSM czynnych. Należy zwrócić uwagę na formy działalności (sport, teatr itp.). przystąpić do stworzenia sieci agenturalnej obejmującej wszystkie komórki KSMM i KSMŻ⁷⁴.

Choć były to organizacje działające jedynie na forum kościelnym, to jednak komunistyczna władza nie miała zamiaru takiego stanu akceptować i w końcu doprowadziła do ich eliminacji z życia publicznego.

3. KATOLICKIE ZWIĄZKI MŁODZIEŻOWE

Swoistym probierzem prawdziwych intencji nowych władz był ich stosunek do wychowania dzieci i młodzieży oraz działalności związków kościelnych na terenie szkół podstawowych i gimnazjów. Podejmując analizę funkcjonujących w warunkach powojennych związków kościelnych, w pierwszym rzędzie należy odwołać się do stowarzyszeń, mimo że racje historyczne nakazywałyby na pierwszym miejscu postawić bractwa. Jednak ich dominująca rola na Śląsku minęła wraz z sekularyzacją zakonów. Dlatego wydaje się zasadne wpierw omówić stowarzyszenia, dlatego, że to one odgrywały szczególnie ważną rolę w kształtowaniu młodego pokolenia, zrzeszały znaczną liczbę młodzieży i w konsekwencji stały się obiektem zainteresowania aparatu bezpieczeństwa. Bractwa pobożne oraz trzecie zakony miały większe szanse na przetrwanie i większą swobodę ze względu na nastawienie typowo dewocyjne. Im też było łatwiej egzystować w sytuacji powstałej po ogłoszeniu dekretu *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*, gdyż spotkania modlitewne ich członków mogły się nadal odbywać w kościołach.

Latem w roku 1948 z wielu szkół usunięto krzyże, a od nowego roku szkolnego systematycznie zaczęto ograniczać naukę religii. 15 sierpnia podczas pielgrzymki bp Bieniek, przemawiając w czasie godziny stanowej dla ojców i matek, potępił publicznie praktyki przymusowej ateizacji dzieci w szkole oraz

⁷³ W sprawie stowarzyszeń kościelnych, Okólnik nr V/46 z 13 V 1946, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej 1945-1949.

⁷⁴ J. Brystygier do naczelników V Wydziałów WUBP z 13 VI 1947, AAN, B. Bierut, sygn. IV/69, k. 46.

w czasie pobytu na koloniach letnich⁷⁵. Jego wystąpienie spotkało się z ostrą reakcją czynników państwowych, które oskarżyły go o wzniecanie niepokojów społecznych. Biskup Bieniek jednak nieugięcie stał na stanowisku, że rodzice mają prawo i obowiązek domagania się od państwa swobód religijnych w dziedzinie wychowania dzieci i młodzieży. Jesienią nasiliła się kampania zmierzająca do laicyzacji szkolnictwa. Z klas usuwano krzyże, księżom utrudniano podjęcie pracy katechetycznej, naukę religii powierzano nauczycielom świeckim bez misji kanonicznej⁷⁶. W tej sytuacji sam ordynariusz bp S. Adamski zdecydował się na publiczne wystąpienie w obronie prawa Kościoła do religijnego wychowania młodzieży. Uczynił to w liście pasterskim datowanym na dzień 17 stycznia 1949 roku⁷⁷. Pismo zostało odebrane jako wezwanie do okazania nieposłuszeństwa wobec władzy, która naruszała prawa przez siebie ustanowione⁷⁸. Sześciu duchownych, którzy w całości odczytali z ambony list biskupa, zostało aresztowanych⁷⁹.

3.1. Ruch sodalicyjny

Jednym z najliczniejszych związków kościelnych działających w okresie międzywojennym w diecezji katowickiej, a należących do Misji Wewnętrznej⁸⁰ była Sodalicja Mariańska Panien i Młodzieńców⁸¹. W roku 1933 skupiała około 17 tys. członków. Zaznaczyć należy, że większość grup sodalicyjnych powstała jeszcze wówczas, gdy Górny Śląsk przynależał do diecezji wrocławskiej.

⁷⁵ List bp. J. Bieńka do wojewody A. Zawadzkiego z 13 września 1948, AAKat., ARZ 181, Regimen Dioecesis, t. 3, k. 74.

⁷⁶ Do kwietnia 1949 r. usunięto krzyże z 595 szkół; Pismo wikariusza generalnego diecezji katowickiej, bp. J. Bieńka, do Ministra Oświaty S. Skrzeszewskiego z 20 października 1948, w: *17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*, oprac. H. Konopka, Białystok 1998, s. 33-36. Wobec bp. J. Bieńka przez całe lata aparat bezpieczeństwa prowadził działania operacyjne: zob. *Bp Juliusz Bieniek. Senior diecezji katowickiej*, wybór i opr. A. Dziurok, Ł. Marek, w: *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki, F. Musiał, Warszawa-Kraków 2007, s. 47-230.

⁷⁷ List pasterski bpa Adamskiego z 17 I 1949, ARZ 181, Regimen Dioecesis, t. 3, k. 89.

⁷⁸ A. Grajewski, *Wygnanie...*, s. 53.

⁷⁹ Aresztowano: ks. Leopolda Pietroszka, ks. Maksymiliana Górnika, ks. Juliusza Pustelnika, ks. Józefa Garusa, ks. Józefa Kempńskiego i ks. Józefa Kuczerę. Zob. Pismo bp. Juliusza Bieńka do ministra Władysława Wolskiego w sprawie aresztowanych księży diecezji katowickiej z dnia 4 VIII 1949, sygn. VA I 2349/49, mps, AAKat., ARZ 4, Personalalia Generalia, t. 3, k. 293-294.

⁸⁰ Misja Wewnętrzna to luźny związek Sodalicji Mariańskich, bractw, III zakonów i innych zrzeszeń pobożnych, funkcjonujący w diecezji katowickiej od 1932 roku według jednolitego programu. Por. H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 488.

⁸¹ Oprócz Sodalicji Mariańskich Misję Wewnętrzną tworzyły: III Zakon św. Franciszka, Arcybractwo Matek Chrześcijańskich, Bractwo NSPJ, Straż Honorowa, Apostolstwo Modlitwy, Krucjata Eucharystyczna, Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Papieskie Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa, Związek Misyjny Duchowieństwa, Bractwa Różańcowe, Żywy Różaniec, Szkaplerz Siedmiu Bolesci NMP, Bractwo Pocieszenia, Unia Apostolska Kapłanów, Związek Chórów Kościelnych oraz Katolicki Związek Abstynentów.

Założycielem Sodalicii Mariańskiej był jezuita Jan Leunis⁸², który wraz ze swymi uczniami stworzył Kongregację Najświętszej Maryi Panny pod wezwaniem Zwiastowania NMP. Zobowiązali się m.in. do cotygodniowej spowiedzi św., codziennego odmawiania różańca św., wspólnego wieczornego rozmyślania oraz rachunku sumienia. Kanoniczne zatwierdzenie reguł Sodalicii Mariańskiej nastąpiło 5 grudnia 1584 roku bullą papieża Grzegorza XIII *Omnipotentis Dei*⁸³. Kasata zakonu jezuitów w roku 1772 zahamowała rozwój ruchu sodalicyjnego. Ponowny gwałtowny rozwój wiązał się z przywróceniem struktur zakonu jezuitów oraz ogłoszeniem w 1854 roku dogmatu o Niepokalanym Poczęciu NMP.

Na Górnym Śląsku Sodalicii Mariańskie pojawiły się w XIX wieku. Prawdopodobnie pierwsza sodalicja zawiązała się w Piekarach Śląskich w 1848 roku z inicjatywy ks. Alojzego Ficka⁸⁴. Druga powstała w roku 1880 w Mysłowicach⁸⁵. Pod koniec XIX wieku nastąpił żywiołowy rozwój sodalicii na tutejszym terenie. Do roku 1908 na terenie Górnego Śląska (w części przemysłowej) powstały 63 kongregacje dziewcząt w 41 parafiach. Były podzielone pod względem narodowościowym: 20 miało charakter niemiecki, pozostałe były polskie lub skupiały sodalisów obydwu narodowości. W 1908 roku kongregacje skupiały 11 725 dziewcząt i 1 607 chłopców⁸⁶.

Również w późniejszym okresie, gdy została ustanowiona diecezja katowicka, funkcjonowały kongregacje o charakterze polskim i niemieckim. Działalność sodalicii obejmowała samodoskonalenie, spełnianie praktyk pobożnych, funkcje kulturalno-oświatowe (teatr, biblioteka, odczyty, wycieczki, orkiestry). W sposób znaczący ich żywotność uzależniona była od osobowości księdza moderatora. Biskup S. Adamski nadał sodalicjom ujednolicony statut i poprzez włączenie ich do Misji Wewnętrznej doprowadził do współpracy Sodalicii Mariańskich z Akcją Katolicką⁸⁷. Zaslugą Sodalicii Mariańskich było zaangażowanie ich członków w aktywne życie parafii. Brali oni często udział w nabożeństwach, m.in. dzięki nim upowszechniła się na Śląsku częsta komunია wiernych oraz praktyka uczestnictwa w rekolekcjach zamkniętych⁸⁸. Wiele z nich związanych było z działalnością duszpasterską Kościoła w gimnazjach i innych szkołach średnich województwa śląskiego.

W ramach ruchu sodalicyjnego działała koedukacyjna Sodalicja Mariańska Akademików przy Wyższej Szkole Ekonomicznej w Katowicach. Podobna kongregacja została utworzona przy filii Państwowej Wyższej Szkoły Gospodarstwa

⁸² Z. Rymarówna, *Przewodnik Sodalicii Mariańskich w Polsce*, Kraków 1997, s. 17.

⁸³ M. Banaszak, *Historia Kościoła, Czasy nowożytne (1517-1758)*, t. 3, Warszawa 1989, s. 198.

⁸⁴ Alojzy Ficek (1790-1862) – ksiądz katolicki, proboszcz w Piekarach Śląskich, inicjator akcji trzeźwościowej na Górnym Śląsku.

⁸⁵ *Handbuch der katholischen Vereine des Fürstbistums Breslau*, Breslau 1908, s. 226.

⁸⁶ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, s. 169.

⁸⁷ H. Olszar, *Duchowienstwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 489.

⁸⁸ J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 169.

Wiejskiego w Cieszynie⁸⁹. Podstawową formę działalności tych elitarnych kongregacji stanowiły zebrania ogólne, odbywające się raz w miesiącu. Podczas nich moderator poruszał różne zagadnienia związane z duchowością. Bardzo często tematyka zebrań dotyczyła istoty i celów Sodalicji Mariańskich, ducha apostołstwa sodalicyjnego oraz zagadnień mariologicznych. Wielką wagę przywiązywano do spełniania praktyk religijnych i działalności sekcji.

Zasadniczo prowadzono dwie grupy sekcji. Pierwsza miała na celu pogłębienie życia wewnętrznego i poszerzenie wiedzy religijnej (sekcja eucharystyczna, sekcja wiedzy religijnej). Drugą grupę stanowiły sekcje charytatywne i społeczne. Dla przedstawicieli zarządów Sodalicji Mariańskich Akademików organizowano kursy instruktorskie. Często dla zwiększenia bezpieczeństwa odbywały się one jako „rekolekcje rozszerzone” (nazwa przyjęta dla zmylenia służb bezpieczeństwa)⁹⁰.

W ramach ruchu sodalicyjnego, który zasadniczo skupiał młodzież, powstały także specjalne odgałęzienia, które odbiegały od tradycyjnego, pierwotnego modelu sodalicii. Od czasów przedwojennych istniała w Katowicach Sodalicja Mariańska Pań pod wezwaniem NMP Królowej Polskiej i bł. Bronisławy. Jej zadaniem było szerzenie i pogłębianie oświaty religijnej, pielęgnowanie i obrona obyczajów katolickich w życiu prywatnym i publicznym oraz prowadzenie sodalisek do praktykowania życia wewnętrznego. Członkami tej sodalicii były mężatki i panny, które ukończyły 18 rok życia, były wykształcone i miały dobrą opinię w swoim otoczeniu⁹¹. Kolejne kongregacje tego typu powstały w Wielkich Hajdukach, Mysłowicach, Cieszynie, Rybniku i Czechowicach⁹².

Istniała także Sodalicja Mariańska Nauczycielek pod wezwaniem NMP Królowej Korony Polskiej i św. Kazimierza, której głównym celem było doskonalenie duchowe. Jej siedzibą od 1925 roku były Katowice. Kolejne grupy powstały w Rybniku (1930) i Piekarach Śląskich (1936)⁹³.

Podczas II wojny światowej odbywały się jedynie potajemne spotkania grup sodalicyjnych. Po wojnie nie odrodziły się Sodalicje Mariańskie na ziemiach wcielonych do ZSRR, za to powstawały nowe kongregacje na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Zaczęto organizować kursy sodalicyjne⁹⁴.

W roku 1948 papież Pius XII wydał konstytucję apostolską o Kongregacjach Mariańskich – *Bis saeculari die*⁹⁵. Wskazał w niej drogi rozwoju Sodalicii

⁸⁹ T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej...*, s. 47.

⁹⁰ Tamże, s. 55.

⁹¹ Statut Sodalicii Mariańskiej Pań w Katowicach z 13 IV 1928, AAKat., ARZ 578, Sodalicja Mariańska, t. 1: 1923-1934, k. 24-25.

⁹² *Akcja Katolicka na Śląsku. Powstanie, rozwój, działalność*, Katowice 1938, s. 169.

⁹³ Sprawozdanie z działalności Sodalicii Mariańskiej Nauczycielek Ziemi Śląskiej w Katowicach z 13 II 1929, sygn. N-16(I), AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 463.

⁹⁴ T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej...*, s. 85.

⁹⁵ Konstytucję Pius XII wydał 27 IX 1948 r. Komentarz do konstytucji bpa Adamskiego ukazał się 4 V 1949 r., AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1945-50.

Mariańskich w drugiej połowie XX wieku, przypomniał podstawowe idee kongregacji i zachęcił do odnowy dawnego ideału. Najważniejszym aspektem konstytucji było położenie akcentu na charakter ignacjański kongregacji i na absolutne pierwszeństwo ćwiczeń duchownych. W roku 1953 Pius XII powołał w Rzymie Światową Kongregację Sodalicji Mariańskich⁹⁶.

Wkrótce po powrocie biskupów z wygnania do diecezji w środę popielcową 1945 roku w kościołach diecezji katowickiej odczytano list pasterski ordynariusza bpa S. Adamskiego, w którym zachęcał Sodalicje Mariańskie oraz bractwa kościelne do rozpoczęcia normalnej działalności. Sugerował w nim, by tam, gdzie dotychczas istniały podwójne zrzeszenia (polskie i niemieckie), stworzyć jedną wspólną polską organizację. Członkom Akcji Katolickiej nakazał, aby wstrzymać się z podejmowaniem pracy, dopóki nie powrócą do diecezji członkowie zarządu diecezjalnego i wydadzą odpowiednie rozporządzenia⁹⁷.

Pierwsze spotkanie delegatek Sodalicji Mariańskich odbyło się już 15 kwietnia 1945 roku w Katowicach. Wzięło w nim udział przeszło 160 przedstawicielek z 60 parafii. W obradach brali również udział bp S. Adamski, bp J. Bieniek, kanclerz kurii ks. Hilary Gwóźdź⁹⁸, jako były dyrektor Misji Wewnętrznej, oraz inni kapłani, zwłaszcza moderatorzy wspólnot parafialnych. Na wiosnę 1945 roku Sodalicja Mariańska była jedyną kościelną organizacją młodzieży żeńskiej⁹⁹.

Sodalicje Mariańskie podjęły samodzielną działalność, opierając się na przepisach i ustawach z okresu międzywojennego. Sodalicje uczniowskie najczęściej zawiązywały się przy kościołach, a nie w szkołach. Przyczyn tego stanu należy doszukiwać się w okólnikach Ministerstwa Oświaty z lat 1945 i 1947, które nie przewidywały w szkole obecności organizacji o charakterze katolickim. Ten drugi okólnik wręcz zabraniał przynależności do jakichkolwiek stowarzyszeń poza szkołą. Sodalicje były przede wszystkim zakładane albo wznawiane po wojnie, z inicjatywy prefektów nauczających religii w szkołach średnich. Pomocą służyli także członkowie przedwojennych zarządów. W marcu 1945 roku pracę rozpoczął sekretariat sodalicyjny i redakcja „Dzwonka Maryi”. Powstała Rada Sodalicyjna Diecezji Katowickiej, w skład której wchodził przedstawiciel zarządów działających sodalicyjnie¹⁰⁰. 15 kwietnia w auli Gimnazjum św. Jacka w Katowicach pierwszy

⁹⁶ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów i stowarzyszeń w Kościele*, Warszawa 2000, s. 175.

⁹⁷ List Pasterski ks. bp. Stanisława Adamskiego z Środy Popielcowej 1945, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949.

⁹⁸ Ks. Hilary Gwóźdź (1903-1984) – 1 marca 1934 r. został dyrektorem Misji Wewnętrznej, nieformalnej instytucji mającej na celu wyrobienie u wiernych głębszej pobożności, pielęgnowanie życia wewnętrznego i przygotowanie do apostołskiego działania w ramach tworzącej się Akcji Katolickiej. Był redaktorem organu Misji Wewnętrznej – „Głos Misji Wewnętrznej”. W latach 1934-1937 był redaktorem „Dzwonka Maryi” – organu diecezjalnego sodalicyjnie mariańskich.

⁹⁹ Okólnik III z 25 IV 1945 r., AAKat., KBA 119, Kuria Diecezjalna: dział duszpasterski 1945-1948, k. 22.

¹⁰⁰ *Nowe przeżycie*, Dzwonek Maryi, R. 19: 1945, nr 1, s. 11.

raz po prawie sześćioletniej przerwie zebrali się prezesi sodalicii szkół średnich, aby omówić możliwości i kierunki pracy na najbliższy czas¹⁰¹. Drugie spotkanie odbyło się 15 czerwca 1945 roku i poświęcone było m.in. weryfikacji kondycji sodalicii uczniowskich, właściwej pracy zarządu, zaangażowaniu się w prace charytatywne i rozwijaniu redakcji „Dzwonka Maryi”. Oficjalnie wznowiono działalność organizacji podczas zjazdu w Piekarach Śląskich 15 września 1945 roku.

Na początku października 1947 roku bp S. Adamski mianował moderatorem diecezjalnym Sodalicii Mariańskiej Uczennic ks. Jerzego Strobę¹⁰², zaś ks. Jerzego Pawlika moderatorem Sodalicii Mariańskiej Uczniów¹⁰³. Źródła kościelne podają, że w połowie 1945 roku istniało 150 sodalicii, w roku 1946 działały one w 43 parafiach diecezji katowickiej, zaś w 1947 roku funkcjonowały 64 sodalície parafialne¹⁰⁴. W dniu 7 lipca 1947 roku podczas zebrania moderatorów diecezji katowickiej zastanawiano się nad przyszłością ruchu, dostosowaniem go do wymogów czasów powojennych oraz usprawnieniem pracy. Za zgodą bpa S. Adamskiego dokonano decentralizacji ruchu sodalicyjnego, dzieląc diecezję na okręgi sodalicyjne. Dane z końca roku 1948 poświadczają istnienie następujących okręgów: katowickiego, skoczowskiego, pszowskiego, tarnogórskiego, lublinieckiego, rybnickiego i pszczyńskiego¹⁰⁵. Diecezja katowicka jako pierwsza w Polsce dokonała decentralizacji ruchu w ramach swego Kościoła lokalnego.

Zdawano sobie sprawę, że dobra organizacja pracy Sodalicii Mariańskich domagała się określenia celów działań oraz powołania osób zarządzających kongregacjami. W nowej powojennej rzeczywistości trzeba było skompletować zarządy sodalicyjne, składające się z prezeski, sekretarki, instruktorki kandydatek i skarbnika. Położono nacisk na życie wewnętrzne, tzn. udział w nabożeństwach, dniach skupienia, rekolekcjach, wykładach. Polecano angażować się w prace charytatywne, pomoc duszpasterską w parafii oraz szkolenie kandydatek do grona Sodalicii Mariańskich Uczennic. Zwrócono uwagę na to, by ograniczyć wszelkie wycieczki, obchody uroczystości imieninowych, wystawianie sztuk teatralnych. Związane to było z tym, że liczne trudności życia w kraju, co dopiero wyzwolonym spod okupacji, same przez się wskazywały najważniejsze kierunki działalności: więcej pracy u podstaw, a mniej tego, co niekonieczne. Mimo tych zaleceń ostrzegano, by przeprowadzać selekcję wśród kandydatów oraz podejmować obowiązki możliwe do spełnienia¹⁰⁶. Praca sodalicii odbywała się zgodnie zasadami przyjętymi przez statut.

¹⁰¹ *Pierwsze spotkanie*, Dzwonek Maryi, R. 19: 1945, nr 25, s. 23.

¹⁰² T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej...*, s. 86.

¹⁰³ Dekret dla ks. Jerzego Pawlika z 1 X 1946, AAKat., KBA 231, Sodalicia Mariańska, 1931-1948, k. 13.

¹⁰⁴ Sprawozdanie z działalności sodalicii mariańskiej, sygn. VA I 2814/49, AAKat., KBA 231, Sodalicia Mariańska, 1931-1948, k. 46.

¹⁰⁵ Cześć Maryi z 20 I 1949, s. 3, AAKat., KBA 231, Sodalicia Mariańska, 1931-1948, k. 52.

¹⁰⁶ Okólnik nr III z 25 IV 1945, AAKat., KBA 119, Kuria Diecezjalna: dział duszpasterski 1945-1948, k. 20.

Ważną rolę w działaniach sodalicii spełniał ksiądz moderator. Wiele zależało od jego osobistego kontaktu z młodzieżą. Uwidaczniało się to zwłaszcza przy zakładaniu nowej grupy sodalicyjnej. Zebrania sodalicyjne spełniały rolę forum wymiany doświadczeń i przeżyć religijnych. Rozpoczynały się modlitwą i pieśnią maryjną, po czym następował najczęściej referat, następnie dyskusja zakończona często uchwaleniem rezolucji. Kończyły je wolne głosy, omówienie spraw bieżących, przekazanie informacji z życia diecezji i krótka modlitwa. Zebrania odbywały raz lub dwa razy w miesiącu. Praca sodalicyjna skupiała się na działaniach poszczególnych sekcji, których liczba zależała od liczby członków i zamierzonych celów. Najczęściej w śląskich parafiach zakładano sekcje: eucharystyczne, apologetyczne, naukowe, literackie, mariańskie, abstynenckie, charytatywne, śpiewacze, muzyczne, towarzyskie, liturgiczne, różańcowe, dramatyczne, krajoznawcze i misyjne¹⁰⁷. W związku z pojawiającymi się już sygnałami o zainteresowaniu władz państwowych sodalicjami informowano, że odpowiedzialność za grupę ponosi ksiądz moderator. Sodalicje były zrzeszeniami *stricto* kościelnymi i nie podlegały przepisom prawa państwowego. Sodaliski gorliwie angażowały się w pracę charytatywną oraz pomoc kościołom i parafiom zniszczonym przez wojnę. Podjęły się także katechizacji dzieci, a zwłaszcza przygotowania ich do sakramentów. Uczyły one także dzieci polskich formuł spowiadania się, gdyż w okresie okupacji musiały one przystępując do sakramentu pokuty i pojednania używać języka niemieckiego.

Podczas zjazdu delegatek ustalono także, by w większych sodalicjach utworzyć sekcję mężatek z tych sodalisek, które przed zamążpójściem należały do wspólnoty i chciałyby kontynuować formację. Liczono się z tym, że w przyszłości mogły powstać osobne kongregacje mężatek. Co prawda istniało oddzielnie Stowarzyszenie Matek Chrześcijańskich, ale z obserwacji parafialnej wynikało, że w ostatnich latach grupa ta nie została wzmocniona przez nowe kandydatki wywodzące się z szeregów sodalicyjnych. Nadal zresztą istniała Sodalicja Mariańska Pań, której moderatorem do 1948 roku był bp Adamski. Potem ze względu na zły stan zdrowia zrezygnował z pełnienia tej funkcji i przekazał ją ks. prałatowi Stanisławowi Maślińskiemu, proboszczowi parafii Mariackiej w Katowicach¹⁰⁸. Jesienią 1945 roku ordynariusz bp Adamski wznowił także działalność Sodalicii Mariańskiej Nauczycielek Ziemi Śląskiej pod wezwaniem Królowej Korony Polskiej i św. Kazimierza. Jej opiekunem mianował o. Franciszka Sasiadka TJ i siedzibę organizacji ustanowił w Katowicach¹⁰⁹. 18 października 1946 roku

¹⁰⁷ J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939*, red. C. Skrzyszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 350-351; Statut Sodalicii Mariańskiej, sygn. VA I-2814/49, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 60.

¹⁰⁸ Złożenie rezygnacji z funkcji moderatora przez bpa S. Adamskiego z 10 II 1948, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 34.

¹⁰⁹ Nominacja dla o. Sasiadka TJ z 20 X 1945, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 6.

mianowano moderatorem diecezjalnym Sodalicji Mariańskiej Panien ks. Józefa Gawora, zwracając uwagę na ożywienie ruchu mariańskiego w parafiach¹¹⁰.

W Nowy Rok 1946 wydany został pierwszy powojenny numer pisma sodalicyjnego. Było ono kontynuacją ukazującego się przez 19 lat „Dzwonka Maryi”, ale nosiło tytuł „Nasza Droga”, i jak tłumaczyli redaktorzy, nawiązywało do słów papieża Piusa XII, który zachęcał sodalisów: „postępujcie żwawo naprzód w pochodzie w Imię Pańskie!”¹¹¹.

Na Górnym Śląsku było około 40 000 sodalisek i sodalisów. Na łamach „Naszej Drogi” omawiano wszystkie sprawy związane z życiem Sodalicji Mariańskiej, zadaniami i powołaniem jej członków. Czasopismo to pełniło też funkcję łącznika między moderatorami diecezjalnymi, a poszczególnymi kongregacjami działającymi w parafiach¹¹¹.

W tym czasie uderzać może niezwykła żywotność pracy sodalicyjnej. W Nowym Bieruniu, Niedobczycach, Orzegowie, Kokoszycach, Chorzowie, Rudzie Śląskiej i Kobiórze wystąpiły już w 1945 roku amatorskie teatry prowadzone przez sodalicje¹¹². Pod koniec pierwszego roku wolności w Rydułtowach powołano do życia Sodalicję Młodzieży Męskiej. Do grona czcicieli Maryi i jej apostołów przystąpiło w święto patronalne św. Stanisława Kostki 63 chłopców¹¹³. W Wyrach, które we wrześniu 1939 roku zostały w 60% spalone, tuż po wojnie zabrano się do pracy sodalicyjnej 120 dziewcząt¹¹⁴. W Orzegowie poświęcono w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP nowy sztandar, i co było rzadko spotykane po wojnie, posiadano już własną orkiestrę. W gronie sodalisek w Kokoszycach były 93 dziewczęta. Od maja 1945 roku prowadziły bibliotekę parafialną, a 2 lutego 1946 roku poświęcono ich sztandar. W Brzeźcach, Chropaczowie, Katowicach i Warszowicach obchodzono dzień św. Mikołaja. Sodaliski z Wisły Wielkiej (60 osób) prowadziły godziny święte oraz godzinki w niedzielę przed mszą św. W Szerokiej istniał chór składający się z sodalisek. W Studzionce przyjęto 30 kandydatek na sodaliski. Wspólnota z Nowej Wsi urządziła dwie pielgrzymki: dziękczynną do Piekar Śląskich oraz charytatywną do Katowic. Podczas tej pielgrzymki zbierały dary dla pogorzelców wojennych. W Starym Chorzowie sodalisci utworzyli świetlicę, założyli sekcję robót ręcznych, chór i teatr amatorski. W Pawłowie w ciągu kilku miesięcy zdołała się zebrać grupa 128 sodalisek¹¹⁵. Stary Bieruń miał 83 osoby, a Pszczyzna – 87 dziewcząt. W Rybniku członkowie sodalicji angażowali się w naprawę kościoła, tzn. pletli słomiane chodniki na podłogę kościelną. W Biertułtowach grupa sodalisów licząca sto pięćdziesiąt osób przygotowywała akcje charytatywne, wieczornice,

¹¹⁰ Nominacja ks. Gawora na moderatora diecezjalnego Sodalicji Mariańskich Panien z 18 X 1946, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 15.

¹¹¹ Nasza Droga, R. 20: 1946, nr 1, s. 2.

¹¹² Tamże, s. 15.

¹¹³ Tamże.

¹¹⁴ Tamże, s. 16.

¹¹⁵ Nasza Droga, R. 20: 1946, nr 3, s. 43.

a także brała udział w rekolekcjach. W Kobiórze sodaliski wspierały ubogie dzieci. Z myślą o nich dnia 2 lutego 1946 roku odegrały sztukę pt. *Ofiarna Miłość*¹¹⁶. Dochód z przedstawienia przeznaczono na biedne dzieci i chorych, opuszczonych staruszków¹¹⁷. Również inne kongregacje tworzyły amatorskie teatry¹¹⁸. Ciągłe odradzały się nowe wspólnoty¹¹⁹. Kongregacja działająca w Gostyni zamieściła na łamach pisma plan swej działalności na cały rok: 1. Troska o schludny wygląd kościoła; 2. Poświęcenie sztandaru; 3. Urządzenie dwóch akademii; 4. Częste zebrania plenarne; 5. Adoracje; 6. Urządzenie trydentów przed św. patronalnym oraz dniem poświęcenia sztandaru. W Panewnikach odbył się cykl wykładów: „Sodaliska w rodzinie”. W Mikołowie utworzono sekcję śpiewu, sekcję eucharystyczną, a także włączano się w prace charytatywne i prowadzono bibliotekę parafialną.

Sodalisci z całej diecezji przybyli na adorację Bożej Dzieciny w święto Trzech Króli 1946 roku. Wielu brało udział w akcie poświęcenia się Niepokalanemu Sercu NMP – 15 sierpnia 1946 roku w Piekarach Śląskich. Biskup S. Adamski wezwał do pracy apostoelskiej wśród tych, którzy stoją daleko od Pana Boga i Najświętszej Matki. A ks. J. Stroba wyliczył trzy główne zadania członków sodalicii: ofiara, pokuta i świadomość zwycięstwa¹²⁰. W dniach 6–13 lipca 1946 roku odbywał się w Mikołowie w zakładzie oo. salwatorianów I Tydzień Maryjański. W ramach spotkania przewidziano udział sodalisek w mszach św., modlitwach, wykładach. Program przewidywał wystąpienia wielu moderatorów kongregacji¹²¹.

W maju 1945 roku wznowiła swoją działalność również Sodalicja Mariańska Młodzieńców. Jedną z pierwszych była wspólnota w Gimnazjum i Liceum Państwowym im. Adama Mickiewicza w Katowicach. Prace podjęto po udziale

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Nasza Droga, R. 20: 1946, nr 4, s. 68.

¹¹⁸ Przykładowe przedstawienia teatralne przygotowane przez Sodalicje Mariańskie: Wilcza – *Gdzie jesteś, Panie?*; Podlesie – *Róże św. Elżbiety*; Warszowice – *Skrzypek Matki Boskiej*; Jastrzębie – *Szczęśliwy, kto jeszcze matkę ma*; Łaziska Górne – *Hold Maryi*; Bieruń Nowy – *Przódka pod krzyżem*; Wola – *Błogosławieństwo Matki*; Lasowice – *Madonna w lesie*.

¹¹⁹ Niektóre z odrodzonych kongregacji, które napisały do „Naszej Drogi” o swej pracy: Radlin (49 nowych osób), Paniowy, Krzyżowice, Szeroka, Łaziska Górne, Kokoszyce, Czyżowice, Radlin, Pszów, Wodzisław, Boguszowice (154 sodalisek i 88 aspirantek), Piekary (435 osób), Panewniki (310), Mikołów (364); Tychy (56 sodalisek i 60 aspirantek, chłopców – 29 członków, a 21 aspirantów); Jedłownik (przyjęcie 52 sodalisek, 151 aspirantek i założenie męskiej sodalicii); Godula (400), Dziedzice (200); Brzeziny Śl. (blisko 200 dziewcząt); Pawłów (przyjęto 44 sodaliski i 39 aspirantek).

¹²⁰ Nasza Droga, R. 20: 1946, nr 8/9, s. 160.

¹²¹ Program I Tygodnia Maryjańskiego, AAKat., ARZ 591, Misja Wewnętrzna, t. 2, 1941-1959, k. 18. Wygłoszono następujące referaty: ks. J. Gawor i ks. F. Jerominek – *Dusza kobiety*, ks. G. Bańka – *Czego oczekuje Papież od dzisiejszej kobiety*, ks. J. Stroba – *Jak Kościół czci Matkę Bożą*, ks. J. Pawlik – *Czego uczą nas święta Matki Bożej*, ks. L. Pietroszek – *Jak obchodzić święta Matki Bożej w sodalicii?*, ks. R. Zielasko – *Lourdes i Fatima w dobie obecnej*, ks. J. Kurpas – *W czym przejawia się kapłaństwo kobiety?*, ks. J. Smandzich – *Czego uczy nas Księga Rut?* Także odczyty o udziale kobiety w liturgii oraz *Kobieta a kultura* wygłoszone przez sodaliski.

w rekolekcjach prowadzonych przez ks. Franciszka Jerominka¹²². W szeregi sodalicii wstąpiło 30 uczniów z klas wyższych. Prezesem został Tadeusz Eliarz, jego zastępcą Jan Górski, a sekretarzem Stanisław Bista. Dzięki życzliwości proboszcza ks. kanonika Karola Mathei zebrania odbywały się w Domu Związkowym przy kościele śś. Piotra i Pawła w Katowicach. Do końca roku szkolnego odbyły się jedynie dwa zebrania, podczas których wygłoszono referaty: *Życie Kościoła na Śląsku w okresie okupacji* oraz *Zasługi Kościoła katolickiego dla ludzkości*. Sodalisi zobaczyli również dwa filmy: *Cud w Lourdes* i *Ojciec Damian de Veuster*. Kolejny rok działalności przyniósł wzrost liczby członków sodalicii. W katowickim liceum liczba ta wyniosła 60 osób, co stanowiło 18% ogólnej liczby uczniów Liceum im. A. Mickiewicza. Członkowie rekrutowali się z II–IV klas gimnazjum oraz II klasy liceum (I klasy licealnej w ogóle nie było). W przypadku tej grupy sodalisów ogromną część zajęć poświęcano nadal na przygotowywanie wykładów monograficznych oraz projekcję filmów religijnych. Tematy referatów były zróżnicowane. Wystarczy przytoczyć dwa z nich: *Czy wiara jest tylko dla prostaków?* oraz *Wierzę tylko w to, co widzę*. Przybliżano także tematykę związaną z celami Sodalicii Mariańskiej. Podczas każdego zebrania znajdowano czas na relację wydarzeń z życia Kościoła powszechnego i diecezjalnego. Moderatorem był ks. Franciszek Jerominek¹²³. W 1946 roku prezesem kongregacji w liceum został Stanisław Bista, który stwierdzał, że sodalicia mogła przystąpić do zwykłej pracy dzięki nastaniu pomyślniejszych warunków i ofiarnej pracy księdza moderatora F. Jerominka. Sodalicia liczyła 36 członków. Bista pełnił funkcję prezesa Sodalicii przy Gimnazjum i Liceum im. Adama Mickiewicza do czasu rozwiązania sodalicii przez władzę ludową, która nie chciała zrzeszeń katolickich na terenie szkół. Później udzielał się w oddziale parafialnym Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców¹²⁴.

Również w Gimnazjum im. św. Jacka powstała Sodalicia Mariańska. Jej założycielem i pierwszym po wojnie prezesem został uczeń klasy III liceum Zbigniew Łabno, a sekretarzem Jan Witek. Moderatorem był ks. dyrektor Józef Kościsz¹²⁵. Uroczyste przyjęcie do sodalicii odbyło się 30 maja 1946 roku. Od początku należeli także do kongregacji Felicjan Paluszkiewicz, Jan Polewka, Andrzej Brożek

¹²² Ks. Franciszek Jerominek (1913–1986) – rektor Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Zob. H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 121–123.

¹²³ Sprawozdanie z życia Sodalicii Mariańskiej przy Gimnazjum i Liceum Państwowym w Katowicach za rok szkolny 1945, 1945/46, 1946/47, AAKat., ZS 186, Spuścizna ks. Stanisława Bisty, b.p.

¹²⁴ Podanie S. Bisty do Śląskiego Seminarium Duchownego z 15 VI 1948, AAKat., ZS 186, Spuścizna ks. Stanisława Bisty, b.p.

¹²⁵ O. Józef Kościsz (1894–1982) – jezuita, rektor i dyrektor Prywatnego Gimnazjum i Liceum Męskiego im. św. Jacka w Katowicach (1945–46).

i Szczepan Rojowski¹²⁶. W kolejnych latach w tej szkole również istniała sodalicja. Opiekował się nią ks. Ignacy Jeż, w międzyczasie mianowany diecezjalnym moderatorem Sodalicji Mariańskiej Młodzieńców. Spotkania odbywały się na terenie szkoły. Nie była to organizacja masowa. Nowi członkowie byli wprawdzie zapoznawani z ogólnymi założeniami stowarzyszenia, wymaganiami stawianymi członkom i obowiązkami sodalisów. Poznawali dzieje Sodalicji Mariańskiej. Uczono ich pieśni, zwłaszcza hymnu *Błękitne rozwińmy sztandary*. W kręgach sodalicyjnych czytało się „Naszą Droge”. Na spotkaniach kongregacji, oprócz elementu modlitewnego i formacyjnego, podawano aktualne informacje, prowadzono dyskusje na tematy religijno-kulturalne. Sodalicja organizowała corocznie wyjazdy do klasztoru oo. franciszkanów w Panewnikach na adorację kołędową oraz brała udział w pieszych pielgrzymkach do sanktuarium maryjnego w Piekarach Śląskich¹²⁷.

Władze państwowe chciały wyeliminować gimnazjum katolickie z krajobrazu katowickiego szkolnictwa. W 1949 roku szkoła nie otrzymała uprawnienia do przeprowadzania matury państwowej. Kuratorium powołało specjalną dziewięcioosobową Państwową Komisję Egzaminacyjną pod przewodnictwem wizytatora Aureliusza Dziunikowskiego. Jeden z uczniów, Ryszard Jankowski, nie zdał egzaminu, ponieważ w kłapie marynarki nosił znaczek Sodalicji Mariańskiej¹²⁸. Sodalicja istniała w „Jacku”¹²⁹ do czasu dekretu Rady Ministrów z dnia 5 sierpnia 1949 roku. W roku następnym stalinowskie władze aresztowały promotorów i moderatorów sodalicji, oskarżając ich o „prowadzenie bez zezwolenia pracy sodalicyjnej”¹³⁰.

Moderatorem diecezjalnym Sodalicji Mariańskiej Inteligencji Męskiej w Katowicach mianował bp S. Adamski dnia 1 kwietnia 1946 roku ks. dra Herberta Bednorza. Zastąpił on ks. Ludwika Orła, który przeszedł do pracy duszpasterskiej na Śląsku Opolskim¹³¹. Spotkania tejże kongregacji do wybuchu wojny odbywały się przy kaplicy św. Elżbiety, a po wojnie przy kaplicy Sierocińca im. dra Andrzeja Mieleckiego. Zarząd poprosił biskupa, by zmienił dekret agregacyjny z 1937 roku i dokonał wpisu aktualnego miejsca spotkania się grupy. Bp S. Adamski odpisał, iż nie przysługuje mu prawo zmiany dekretu wydanego przez generała jezuitów. Uspokajał, że zmiana taka jest niepotrzebna, bo i tak szereg nabożeństw odbywa wspólnota poza kościołem wyznaczonym w dekreście¹³².

¹²⁶ *Samodzielnie myśleć i wybierać. Dzieje Prywatnego Gimnazjum i Liceum Katolickiego im. św. Jacka w Katowicach*, red. J. Skwara, Katowice 2002, s. 75.

¹²⁷ W.J. Kaczmarek, *Gimnazjum im św. Jacka w Katowicach. Zarys dziejów*, w: *Religijne inspiracje kultury na Górnym Śląsku*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1998, s. 208.

¹²⁸ Tamże, s. 127-130.

¹²⁹ Tak popularnie nazywano Prywatne Gimnazjum i Liceum Katolickie im. św. Jacka w Katowicach.

¹³⁰ *Samodzielnie myśleć i wybierać...*, s. 143.

¹³¹ J. Myszor, *Orzeł Ludwik (1912-1977), teolog, wykładowca*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 307.

¹³² Zarząd Sodalicji Mariańskiej Inteligencji Męskiej w Katowicach do bp. S. Adamskiego z 18 VI 1946, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 15.

20 października 1946 roku w Katowicach odbył się Zjazd Delegatów Sodalicii Mariańskich Uczniów Szkół Średnich diecezji katowickiej. W wysłanym do wszystkich kongregacji zaproszeniu pisano, by na zjazd przybył przynajmniej prezes i jeden członek zarządu nowo powstających sodalicji¹³³. Podczas zjazdu omówiono program i kierunek pracy oraz wymieniono się spostrzeżeniami z pierwszych powojennych miesięcy działalności sodalicji¹³⁴. 1 października 1946 roku, ks. J. Pawlik, nauczyciel religii w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Piekarach Śląskich, mianowany został moderatorem Sodalicii Mariańskich Uczniów Szkół Średnich. Tę funkcję pełnił przed nim ks. Robert Josiński¹³⁵.

15 września 1946 roku przybyła do Piekar Śląskich pielgrzymka sodalicji męskiej, mężów i inteligencji męskiej¹³⁶. Podczas godziny sodalicijnej przemawiał ks. Herbert Bednorz, pełniący w diecezji funkcję kierownika Referatu Duszpasterskiego. Uważał, że nadeszła chwila, w której rodzi się ruch mariański świata męskiego na Śląsku i nie wątpił, że ruch zrodzony u stóp Matki Piekarskiej ogarnie masy młodzieży śląskiej.

Inny z przemawiających, ks. Ignacy Jeż, tłumaczył zasadność obrania Maryi za szczególną orędowniczkę w trudnym czasie:

...zadanie przed nami wielkie. Wokoło nas ruiny – symbol świata powojennego. Ruiny nie tylko materialne, ale te, które nas równie obchodzić muszą, na polu duchowym. Wzorem nam Chrystus Pan. Drogą do Niego – Matka Najświętsza. Oto, dlaczego ruch nasz będzie mariański¹³⁷.

A proboszcz piekarski, ks. Henryk Ligoń, dodał, iż od Piekar, od „Matki Bożej zaczynały się wszelkie ruchy przynoszące błogosławione skutki”¹³⁸.

W dniach 15–18 sierpnia 1946 roku u oo. salwatorianów w Mikołowie odbył się kurs mariański dla młodzieńców. Wzięło w nim udział 48 osób¹³⁹. Ciekawą inicjatywą kongregacji istniejącej w parafii św. Michała w Michałkowicach było zorganizowanie 1 czerwca 1947 roku festynu ludowego w parku przy Domu Górnika. Była to impreza, w którą zaangażowano zarówno członków sodalicji,

¹³³ Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców 1946, nr 1, s. 17, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 17.

¹³⁴ Zaproszenie na zjazd delegatów Sodalicii Mariańskich uczniów szkół średnich diecezji katowickiej, AAKat., ZS 186, Spuścizna ks. Stanisława Bisty, b.p.

¹³⁵ J. Dziwoki, *Josiński Robert (1888-1945), katecheta*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 157.

¹³⁶ Gość Niedzielny, R. 24: 1946, nr 32, s. 266; Gość Niedzielny, R. 24: 1946, nr 36, s. 303. Uznano ją później za pierwszą z trwających do dziś stanową pielgrzymkę mężów i młodzieńców.

¹³⁷ Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców 1946, nr 1, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 17.

¹³⁸ Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców 1946, nr 1, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 17.

¹³⁹ Tamże.

jak i harcerzy oraz mieszkańców Domu Górnika¹⁴⁰. 19 października 1947 roku odbył się w Katowicach w gmachu „Jacka” II Zjazd Delegatów Sodalicii Mariańskich Młodzieńców diecezji katowickiej. Zwrócono uwagę na zagadnienie rodziny, której umacnianie miało stać się zadaniem członków sodalicii. Jeden z sodalisów wygłosił referat: *Rodzina – temat, o którym musimy mówić*¹⁴¹.

By zostać członkiem sodalicii trzeba było przejść porządną kilkumiesięczną formację. Szkolenie takie obejmowało m.in. zaznajomienie kandydatów z obowiązkami sodalisa, programem i celem stowarzyszenia oraz nieustannym pogłębianiem duchowości¹⁴².

Po okrzepnięciu struktur sodalicii i po okresie zawirowań związanych z odnowieniem życia wspólnot w roku 1948 przygotowano już konkretny program formacyjny na cały rok¹⁴³. Składało się nań dwanaście bloków tematycznych podzielonych na cztery podtematy, które omawiane były w kolejne tygodnie miesiąca. W przygotowaniu do spotkań wykorzystywano katechizm diecezjalny, Pismo św. wraz z komentarzem, *Apologetykę podręczną* ks. Stanisława Bartynowskiego oraz *Wierzę* ks. Stanisława Mazanka.

W dniach 29 lipca – 2 sierpnia 1948 roku odbył się w Częstochowie Zjazd Przedstawicieli Sodalicii Mariańskich Alumnów Seminariów Duchownych w Polsce. Z Katowic pojechał na zjazd jeden alumn¹⁴⁴.

Rok 1949 był ostatnim, w którym sodalicia działała normalnie i legalnie. Pierwszy numer pisma „Cześć Maryi”, jakby przewidując przyszłe trudności, wzywał do wyrobienia w sobie gotowości do osobistej ofiary, zdolności poświęcenia sił dla dzieła Bożego. Apelowano, by publicznie wyznawać wiarę poprzez noszenie oznak sodalicyjnych, zawieszanie krzyży w miejscach publicznych, urządzenie procesji pokutnych za grzechy walczących z wiarą, okazywanie szczególnej miłości chrześcijańskiej przeciwnikom Kościoła oraz podejmowanie

¹⁴⁰ Zaproszenie do Michałkowic z 23 V 1947, AAKat., ZS 186, Spuścizna ks. Stanisława Bisty, b.p.

¹⁴¹ Program II Zjazdu delegatów Sodalicii Mariańskich Młodzieńców Diecezji Katowickiej w dniu 19 X 1947, AAKat., KBA 231, Sodalicia Mariańska, 1931-1948, k. 30.

¹⁴² Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców 1948, nr 22, AAKat., ARZ 583, Okólniki Sodalicii Mariańskich, t. 2, 1948-1950, b.p.

¹⁴³ Tematy miesięczne: Źródła Objawienia Bożego (prawdy wiary): Pismo Święte – Tradycja. 2. Bogactwo i potęga Pana Boga (dowody na Jego istnienie – przymioty Boże – Trójca Przenajświętsza – Opatrzność Boża). 3. Dzieło Stworzenia – opowiadanie biblijne o stworzeniu świata i współczesne wyniki nauk przyrodniczych. 4. Stworzenie człowieka – opowiadanie biblijne a teoria ewolucji. 5. Człowiek w planach Bożych: obrazem i podobieństwem Boga. Grzech pierwotny zniszczeniem planu Bożego. 6. Chrystus Pan – Jego postać według Ewangelii. 7. Tajemnica Odkupienia. 8. Najświętsza Maryja Panna – jej rola w dziele Odkupienia. 9. Kościół – tajemnicze ciało Chrystusa Pana – założenie, znamiona i rola Kościoła. 10. Papież następca św. Piotra – kamień węgielny Kościoła Chrystusowego. 11. Łaska Boża – jej rola w życiu katolika. Sakramenty św. źródłem łaski Chrystusowej. 12. Rzeczy ostateczne – śmierć – piekło albo niebo.

¹⁴⁴ Pamiętnik Zjazdu Przedstawicieli Sodalicii Mariańskich Alumnów Seminariów Duchownych w Polsce. Częstochowa 29 VII-2 VIII 1948, AAKat., KBA 233, Różne stowarzyszenia kapłanów 1934-1948, k. 107.

apostolskich rozmów o wierze w miejscach publicznych¹⁴⁵. Dla zarządów okręgów zorganizowano dni skupienia w Katowicach, Skoczowie, Chorzowie, Pszowie, Tarnowskich Górach, Lublińcu, Rybniku oraz Pszczynie¹⁴⁶. Sekretariat Diecezjalny Sodalicji Mariańskich zorganizował konferencje wprowadzające w zagadnienia dotyczące Pisma św. i sakramentów. W czasie kolejnych spotkań odbywających się we wtorki Wielkiego Postu słuchacze mieli po dwa wykłady z Biblii i liturgiki. Chodziło o pogłębienie wiedzy religijnej i uświadomienie głębokiego sensu znaków liturgicznych¹⁴⁷. Wszyscy sodalisi byli zaproszeni do udziału w pielgrzymce bożonarodzeniowej do źłóbka w Panewnikach, Rybniku, Cieszylinie lub Tarnowskich Górach¹⁴⁸. Były one okazją do wspólnej modlitwy i wymiany doświadczeń. W jednych parafiach organizowano konkursy przemówień, zawody sportowe, powstawały koła wiedzy religijnej, kółka muzyczne, nawet orkiestry smyczkowe w Bielszowicach i Cieszylinie¹⁴⁹.

Jeszcze w marcu 1949 roku ks. Stanisław Nawrocki przedstawiający się jako krajowy promotor Sodalicji Mariańskich przesłał bp. Adamskiemu *Szkic projektu reorganizacji ruchu Sodalicji Mariańskich w Polsce*. Prosił, by mianować diecezjalnego promotora sodalicji. Dostarczył również *Projekt Statutu Związku Sodalicji Mariańskich Alumnów Seminariów Duchownych w Polsce*, by zaznajomić kleryków z ideą stowarzyszenia. Prosił, aby biskup wysłał kleryków na dwutygodniowy kurs instruktorski (1–15 sierpnia 1949) do Świętej Lipki. W czasie wakacji planowano przeprowadzić trzy turnusy rekolekcji w Konia-kowie, studium mariańskie u oo. salwatorianów w Mikołowie oraz rekolekcje zamknięte w Dziedzicach¹⁵⁰.

Reasumując, należy zauważyć, że Sodalicje Mariańskie na Śląsku na różnych poziomach wiekowych w latach 1945–1949 prowadziły intensywną działalność. Co prawda czas polityczny nie sprzyjał tym działaniom, ale młodzi ludzie potrzebowali przywrócenia wiary w godność człowieka. Kościół polski tę prawdę rozumiał i w młodzieżowych organizacjach typu religijnego dostrzegał możliwość ocalenia człowieczeństwa i duchowego rozwoju młodzieży. Inną młodzieżową organizacją katolicką, stawiającą sobie podobne cele było Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży (KSM).

¹⁴⁵ *Doniesienia*, Cześć Maryi 1949, nr 1, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 46.

¹⁴⁶ Tamże.

¹⁴⁷ Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicji Mariańskiej Młodzieńców 1949, nr 24, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 42.

¹⁴⁸ Z pod znaku Maryi... 1948, nr 22, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 39.

¹⁴⁹ Z pod znaku Maryi... 1949, nr 24, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 42.

¹⁵⁰ Z pod znaku Maryi.... 1946, nr 1, AAKat., KBA 231, Sodalicja Mariańska, 1931-1948, k. 17.

3.2. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży

Organizacja ta, podobnie jak i inne, składała się z dwóch członów: żeńskiego i męskiego: Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Początki jej działalności sięgają również okresu przedwojennego.

Oba człony wywodzą się ze Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej¹⁵¹. Z chwilą powstania Akcji Katolickiej zostały one do niej przyłączone i zreorganizowane. Polegało to m.in. na przyjęciu statutu konstytucyjnego Akcji Katolickiej oraz uchwaleniu nowych statutów dla stowarzyszeń. Wtedy zmieniono nazwę na Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej. Zgodnie ze statutem siedzibą KSM i KSMŻ był Poznań, patronem stowarzyszenia św. Stanisław Kostka, a dniem uroczystości obchodzonym był 13 listopada. Po wojnie w diecezji katowickiej wobec napotykanego oporu władz miejscowych przy zakładaniu oddziałów KSM ukonstytuowały się one jako „pozorne” koła Sodalitacji Mariańskich¹⁵². Przypuszczać należy, że ta niechęć ze strony władz administracyjnych do zezwolenia na tworzenie KSM zwłaszcza na Górnym Śląsku wiązała się ze specyfiką tego regionu typowo robotniczego.

Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży były organizacjami masowymi (gromadziły młodzież od 14 do 30 roku życia), obejmowały zarówno miasto jak i wieś. Z powodu niemożności oddzielnego rozpatrywania działań Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży i Sodalitacji Mariańskich na terenie diecezji katowickiej łączymy te dwa stowarzyszenia, choć specyfika ich działań jest trochę inna.

4. BRACTWA I INNE ZWIĄZKI POBOŻNE

Na terenie diecezji katowickiej po II wojnie światowej rozwijała się, oprócz działalności stowarzyszeń, również praca apostolska bractw. Nieustannie gromadziły w swoich szeregach nowych członków: Żywy Różaniec i Bractwo Pocieszenia NMP, wyrastające na gruncie pobożności maryjnej, Apostolstwo Modlitwy i Krucjata Eucharystyczna, zwracające uwagę na życie modlitwne i sakramentalne, Arcybractwo Matek Chrześcijańskich, wspomagające wychowanie dzieci i budowanie więzi rodzinnych oraz bractwa czcicieli Najświętszego Serca Pana Jezusa.

¹⁵¹ Organizacja młodzieżowa powstała w 1918 roku. Był to związek apolityczny, przeznaczony dla młodzieży katolickiej pozaszkolnej, nastawiony na działalność kulturalno-światową, ściśle połączony z Kościołem. Na Górnym Śląsku organizacja została założona w 1920 roku. Śląski Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w 1933 roku włączono w struktury Akcji Katolickiej (J. Kiedos, *Zanim powstała Akcja Katolicka... Zarys dziejów polskich młodzieżowych organizacji katolickich na Górnym Śląsku do 1933 roku*, Bielsko-Biała 1997, s. 22-40).

¹⁵² T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej...*, s. 105.

4.1. Żywy Różaniec

Prawdopodobnie pierwsze bractwo różańcowe założył w 1470 roku bł. Alanus de Rupe, a pięć lat później w Kolonii podobną wspólnotę utworzył dominikanin Jakub Springer¹⁵³. W całej chrześcijańskiej Europie istniały setki bractw różańcowych. W 1577 roku generał dominikanów Serafin Cavalli wyraził zgodę na powołanie bractw różańcowych na ziemi polskiej. Wspólnoty fundowały ołtarze brackie, w których umieszczano obrazy Matki Bożej Różańcowej. Bractwa różańcowe na Śląsku były bardzo popularne. Ich rozwój zawdzięczamy duszpasterstwu prowadzonemu przez zakon kaznodziejski (dominikanów). Ks. profesor Jerzy Myszor, który badał działalność bractw pobożnych na terenie Górnego Śląska, pisze, że w połowie XIX wieku zamarła aktywność bractw różańcowych w śląskich parafiach (Mikołów, Pszczyna, Mysłowice, Bieruń)¹⁵⁴. Wszystko wskazuje jednak na to, że przekształciły się one w Żywy Różaniec. Związane to było najprawdopodobniej z utratą funduszy. W Żywym Różańcu ten problem rozwiązywał się, ponieważ wspólna kasa była zasilana przez okresowe składki członków wspólnoty.

Żywy Różaniec powstał z inspiracji Pauliny Jaricot (1799–1862)¹⁵⁵. Przejęta ideami misji katolickich dała podstawy do stworzenia Dzieła Rozkrzewiania Wiary wspomagającego je ofiarami. Od 1826 roku zaczęła tworzyć grupy wspierających misję modlitwą. Każdy członek takiej grupy („róży”) miał odmawiać codziennie dziesiątek różańca i rozważać jego tajemnice¹⁵⁶. Idea wspierania duchowego misji w ten sposób bardzo szybko rozprzestrzeniła się we Francji i innych krajach.

Na teren diecezji wrocławskiej, do której należał Górny Śląsk, ta forma modlitwy dotarła w latach czterdziestych XIX wieku¹⁵⁷. Wtedy też prawdopodobnie istniejące bractwa różańcowe zaczęły się przekształcać we wspólnoty Żywego Różańca. Szczególnym animatorem tego pobożnego związku na Górnym Śląsku był proboszcz piekarski ks. A. Ficek. W Piekarach pierwsza „róża” zawiązała się 2 lutego 1842 roku. Za jej przykładem poszły kolejne parafie.

Stowarzyszenia Żywego Różańca nie potrzebowały kanonicznego erygowania. Dla utworzenia „róż” w parafii wystarczyła dobra wola 15 osób decydujących

¹⁵³ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 231.

¹⁵⁴ W tych miastach najwcześniej zostały erygowane bractwa różańcowe: Mysłowice (założone w 1598 r.), Pszczyna (1693 r.), Mikołów (1713 r.), Bieruń (1743 r.). Zob. J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, s. 156-157.

¹⁵⁵ G. Naidenoff, *Paulina Jaricot – założycielka Dzieła Rozkrzewiania Wiary i Żywego Różańca*, Warszawa 1997, s. 10-26.

¹⁵⁶ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 231-233.

¹⁵⁷ Zob. J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, Katowice 1991, s. 156. Autor powołuje się na treść artykułu z *Schlesisches Kirchenblatt*, R. 11: 1845, nr 16 z 19 IV 1845, s. 224; R. 21: 1855, nr 3 z 20 I 1855, s. 28, w którym prawdopodobnie ks. Alojzy Ficek omówił problematykę kultu maryjnego związanego z różańcem oraz rozwój stowarzyszeń Żywego Różańca w diecezji wrocławskiej.

się codziennie odmawiać jedną dziesiątkę różańca. Pochodzące od członków „róż” regularne składki wykorzystywane były przede wszystkim na zamawianie intencji mszalnych za zmarłych swych członków. Czasem wspólnoty te fundowały w parafiach obrazy, witraże, paramenty liturgiczne¹⁵⁸. W okresie okupacji Żywy Różaniec nadal prowadził aktywne życie modlitwne i kontynuował swoją działalność w sposób naturalny także po zakończeniu wojny. Ponieważ w głównej mierze jego aktywność ograniczała się do indywidualnej modlitwy różańcowej, dlatego w mniejszym stopniu narażała swych członków na represje ze strony czynników państwowych.

W obszarze pobożności maryjnej znajdowało się Bractwo Pocieszenia NMP. Szerzone było przez augustianów od końca XVII wieku i przyjęło się w licznych parafiach. Na Górnym Śląsku większość bractw powstała w drugiej połowie XIX wieku, a najwcześniej powstało w parafii św. Magdaleny w Chorzowie Starym (1868)¹⁵⁹. W roku 1934 do Bractwa Pocieszenia NMP na terenie całej diecezji katowickiej należało 5 727 osób¹⁶⁰.

4.2. Krucjata Eucharystyczna

Do Misji Wewnętrznej przynależała też Krucjata Eucharystyczna. W latach trzydziestych XX wieku należało do niej w diecezji katowickiej około 8 000 członków¹⁶¹. Po II wojnie światowej ordynariusz katowicki reaktywował Krucjatę i mianował jej dyrektorem ks. Józefa Smandzicha z Wełnowca.

W latach 1947–1948 przeprowadzono kursy dla kierowniczek Krucjaty Eucharystycznej¹⁶². Trudno jednoznacznie ocenić dlaczego pozostała tak skromna dokumentacja. Celem działalności związku, który obejmował dzieci i młodzież w wieku szkolnym, było pomaganie im w zdobywaniu cnót chrześcijańskich¹⁶³. W 1947 roku Krucjata Eucharystyczna działała w prawie każdej parafii diecezji katowickiej¹⁶⁴. Teczka Krucjaty z tego okresu zawiera jedynie trzy karty¹⁶⁵. Być może nie zobowiązywano duszpasterzy do przysyłania szczegółowych informacji dotyczących bractwa w pierwszych latach powojennych, a po 4 listopada 1949 roku jej misja została automatycznie przerwana na terenie szkół.

¹⁵⁸ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, s. 157.

¹⁵⁹ Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej) 1936, s. 103-234, s. 158.

¹⁶⁰ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 469.

¹⁶¹ Sprawozdanie Sekretariatu Akcji Katolickiej za rok..., AAKat., ARZ 604, Akcja Katolicka, t. 2, 1932-1933, k. 50-54; WD (Kat.), R. 9: 1934, nr 11, poz. 224, s. 409-410.

¹⁶² Odprawy kierowniczek Krucjaty Eucharystycznej w Katowicach od grudnia 1947 do marca 1948, AAKat., ARZ 577, Krucjata Eucharystyczna, 1948-1949, k. 2.

¹⁶³ Okólnik Referatu Duszpasterskiego 1946, nr 9, poz. 2, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949.

¹⁶⁴ Okólnik Referatu Duszpasterskiego 1947, nr 2, poz. 2, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949.

¹⁶⁵ AAKat., ARZ 577, Krucjata Eucharystyczna, 1948-1949.

4.3. Bractwa ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa

Inną organizacją katolików świeckich o charakterze typowo dewocyjnym było na terenie diecezji katowickiej bractwo czcicieli Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz Straż Honorowa. Na terenie Polski bractwa powstawały od 1730 roku za sprawą jezuitów¹⁶⁶. Na ugruntowanie się kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa miało wpływ kilka czynników: zatwierdzenie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa (1765), wprowadzenie osobnego święta Serca Pana Jezusa przez papieża Piusa IX (1859) oraz beatyfikacja s. Marii Małgorzaty Alacoque, gorliwej czcicielki Boskiego Serca (1864)¹⁶⁷. W XIX wieku w wielu górnos Śląskich parafiach powstały bractwa czcicieli Najświętszego Serca Pana Jezusa. Do roku 1914 odnotowano ich istnienie w 52 parafiach¹⁶⁸. Oprócz bractw Najświętszego Serca Pana Jezusa pojawiło się Arcybractwo Straży Honorowej Najświętszego Serca Pana Jezusa. Zostało ono założone w Bourg we Francji w 1863 roku, bractwem stało się rok później, a w 1878 roku podniesiono Straż Honorową do rangi arcybractwa. Inicjatorką straży była s. Maria od Najświętszego Serca. W późniejszym czasie jej centrum ulokowano w klasztorze sióstr wizytek w Paray-le-Monial (Francja). Na początku XX wieku arcybractwo powstało w sześciu parafiach Górnego Śląska: Siemianowice Śląskie, Ruda, Świętochłowice, Dąb, Chorzów i Mikułczyce¹⁶⁹. W 1934 roku Arcybractwo Straży Honorowej prowadziło swoją działalność w 52 parafiach, a liczba członków sięgała 30 000¹⁷⁰.

Jeszcze innym bractwem dewocyjnym było Apostolstwo Modlitwy. Na Górnym Śląsku pojawiło się około 1870 roku w Królewskiej Hucie przy parafii św. Barbary. Członkowie zrzeszenia zobowiązywali się do codziennego ofiarowania modlitw, prac, radości i cierpień oraz uczestnictwa w różnych formach nabożeństwa ku czci Najświętszego Serca Jezusa¹⁷¹. Było ono częścią Misji Wewnętrznej. Przed wybuchem II wojny światowej należało do Apostolstwa Modlitwy prawie 30 000 wiernych gromadzących się w kilkudziesięciu parafiach diecezji katowickiej¹⁷².

W niektórych parafiach istniały wspólnoty Arcybractwa Matek Chrześcijańskich. Podczas zebrań tego związku omawiano głównie sprawy dotyczące wychowania, jak i życia chrześcijańskiego w rodzinach¹⁷³.

¹⁶⁶ M. Bednarz, *Jezuici a religijność polska (1564-1864)*, Nasza Przyszłość, R. 20: 1964, s. 200.

¹⁶⁷ C. Drażek, *Z dziejów kultu Najświętszego Serca Jezusowego. Zawierzyliśmy miłości*, t. 1, red. B. Mokrzycki, Kraków 1980, s. 36-45.

¹⁶⁸ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, s. 154.

¹⁶⁹ Tamże, s. 155.

¹⁷⁰ Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej) 1936, s. 103-234.

¹⁷¹ L. Grzebień, *Apostolstwo Modlitwy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, s. 829.

¹⁷² Sprawozdanie Sekretariatu Akcji Katolickiej za rok 1931 z dnia 25 I 1932, AAKat., ARZ 604, Akcja Katolicka, t. 2, 1932-1933, k. 53.

¹⁷³ Tamże, k. 54.

Bractwa te pozostały aktywne po roku 1945. Nie zlikwidowano ich także po ukazaniu się dekretu z 1949 roku o zaprzestaniu działalności stowarzyszeń, ponieważ bp Stanisław Adamski uważał, że ich przepisy tej ustawy nie dotyczą.

5. TRZECIE ZAKONY

5.1. Świecki Zakon Karmelitów Bosych

Świecki Zakon Karmelitów Bosych (łac. Ordo Saecularis Carmelitarum Discalceatorum – OSCD) nazywany był w przeszłości również III Zakonem Karmelitańskim, Świeckim Karmelem, III Zakonem NMP z Góry Karmel i św. Teresy, III Karmelem, Świecką Rodziną Karmelitańską, III Karmelem Terezańskim¹⁷⁴.

W średniowieczu znane już były pojęcia „trzeci zakon” czy „zakon świecki”, a dotyczyły one osób żyjących w świecie w stanie wolnym lub w małżeństwie i przestrzegających szczególnych norm postępowania zgodnie z duchem któregoś z zakonów¹⁷⁵. Podstawy prawne nadał świeckiemu zakonowi karmelitańskiemu papież Mikołaj V, ogłaszając 7 października 1452 roku bullę *Cum nulla fidelium conventio*¹⁷⁶.

Tam gdzie karmelici zakładali klasztory, powstawały wspólnoty świeckich karmelitów. W XVIII wieku były już one obecne w Europie, Ameryce i Azji¹⁷⁷. W wieku XX po opublikowaniu *Kodeksu Prawa Kanonicznego* w roku 1917 papież Benedykt XV zatwierdził regułę świeckich karmelitów 6 marca 1921 roku¹⁷⁸. Reguła pozwalała przyjmować w szeregi stowarzyszenia osoby od dwudziestego czwartego roku życia, które pragnęły dążyć do doskonałości na drodze proponowanej przez doktrynę zakonu karmelitańskiego. Pierwszy rok w zakonie był czasem próbnym (nowicjat), po którym przewidziano profesję, czyli składanie ślubu czystości według stanu i ślubu posłuszeństwa. Każdy profes był zobowiązany do codziennego odmawiania oficjum małego ku czci NMP, półgodzinnego rozmyślenia oraz czytania duchownego. Dodatkowymi zobowiązaniami były: podejmowane praktyki pokutnicze, posty oraz wstrzemięźliwość od pokarmów. Wspólnoty miały się także zająć opieką nad chorymi tercjarzami i podejmować apostołstwo w swoim środowisku życia, zwłaszcza przez sumienną i uczciwą pracę. Świeccy karmelici mogli żyć indywidualnie w samotności lub też w kongregacjach, które jednak miały być kanonicznie erygowane za pozwoleniem generała zakonu i miejscowego

¹⁷⁴ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 3.; A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 73.

¹⁷⁵ Reguła III zakonu zawierała ślub czystości, posłuszeństwa oraz ubóstwa pozwalający jednak na posiadanie osobistej własności.

¹⁷⁶ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 73.

¹⁷⁷ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 14.

¹⁷⁸ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 73.

biskupa. W powstałych kongregacjach najważniejszym przełożonym był ojciec dyrektor lub ojciec przeor, mający prawo decydowania w sprawach kongregacji¹⁷⁹.

Rozwój III Karmelu na Górnym Śląsku związany był pierwotnie z klasztorem oo. karmelitów bosych w Czernej. Dopiero w 1898 roku powstała kongregacja tercjarzka przy kościele Wniebowzięcia NMP w Chorzowie i nastąpił szybki przyrost liczby kongregacji na Śląsku. Parę lat później było już tych wspólnot kilkanaście i łącznie należało do nich około tysiąc tercjarzy. Szczególnymi apostołami tej sprawy byli karmelici bosci: o. Jan Baptysta Bouchaud, o. Jozafat Styczeń, o. Albert Drobnik, a także o. Alfons Mazurek (obecnie Sługa Boży). Tuż przed wybuchem II wojny światowej diecezja katowicka przodowała w Polsce pod względem liczby wspólnot Świeckiego Karmelu. Z 32 wspólnot, o których istnieją jakiekolwiek dane statystyczne z tego okresu, 26 związanych było z parafiami tej diecezji¹⁸⁰. Były to następujące parafie: Chorzów-Batory, Wniebowzięcia NMP (1898), Chełm Śląski (1904), Szopienice (1917), Dąbrówka Wielka (1920), Bogucice (1924), Rybnik, św. Antoniego (1924), Bieruń Nowy (1925), Lipiny Śląskie (1925), Chropaczów (1926), Łagiewniki Śląskie (1926), Siemianowice Śląskie, św. Krzyża (1926), Orzegów (1927), Piekary Śląskie (1928), Katowice, Niepokalanego Poczęcia NMP (przed 1929), Ruda Śląska, św. Józefa (1931), Wielkie Hajduki (1932), Mysłowice, NSPJ (1933), Godula (1937), Imielin (1937), Piotrowice (1937 lub 1938), Dąbrówka Mała (1938), Mokre (1938), Brzęczkowice (1939), Makoszowy (lata 30-te), Michałkowice (lata 30-te), Mikołów, NMP Matki Zbawiciela (koniec lat 30.). I taka liczba wspólnot w zmniejszonym składzie osobowym przetrwała do czasów powojennych.

5.2. Franciszkański Zakon Świeckich

Wspólnota osób świeckich przejętych ideałami życia św. Franciszka z Asyżu zwana jest Franciszkańskim Zakonem Świeckich (*Ordo Franciscanus Saecularis*). Znana jest również pod nazwą Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego (*Tertius Ordo Franciscanus*) lub Wspólnoty Franciszkańskiej Świeckich (*Fraternitas Franciscana Saecularis*). Jest to stowarzyszenie publiczne, którego członkowie, świeccy i czasem księża diecezjalni, „powołani przez Ducha Świętego, zobowiązują się przez profesję żyć Ewangelią na sposób św. Franciszka w swoim stanie, zachowując Regułę zatwierdzoną przez Kościół”¹⁸¹. Dążą do osiągnięcia doskonałości chrześcijańskiej i prowadzą życie apostołskie¹⁸².

Franciszkański Zakon Świeckich działa na podstawie Konstytucji Generalnych oraz Reguły Zakonu. Podstawy pod działalność tercjarzy franciszkańskich dała

¹⁷⁹ J. Bar, *O zakonach. O osobach świeckich. Zarys prawa kanonicznego*, t. 2, z. 4, Warszawa 1968, s. 373.

¹⁸⁰ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 23.

¹⁸¹ Konstytucje Generalne Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, Reguła 1.

¹⁸² KPK z 1983 roku, kan. 303.

Reguła zatwierdzona przez papieża Mikołaja IV w 1289 roku¹⁸³. Od samego początku, od czasów średniowiecza, podstawową jednostką trzeciego zakonu była wspólnota braterska (*fraternitas*), która w późniejszym czasie zwana też była kongregacją¹⁸⁴.

Na ziemiach polskich pierwsze wspólnoty tercjarzy franciszkańskich powstały przy klasztorach we Wrocławiu (1230), Krakowie (1236) oraz Inowrocławiu (1238). W czasie zaborów doszło do kasaty zakonów, więc był to okres pewnej stagnacji przełamany dopiero pod koniec XIX wieku. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaczął się okres bujnego rozkwitu trzecich zakonów, szczególnie tam, gdzie sięgały wpływy klasztorów franciszkańskich. W roku 1921 w Polsce było około 200 tysięcy tercjarzy¹⁸⁵.

Pierwsze parafialne oddziały III Zakonu Franciszkańskiego zostały założone w Chorzowie (1863), Bogucicach (1865) i Reptach Starych (przed 1868)¹⁸⁶.

6. BRACTWA, STOWARZYSZENIA I TRZECIE ZAKONY W LATACH 1945–1949. PRÓBA BILANSU

Na podstawie danych proveniencji kościelnej i państwowej (organów bezpieczeństwa) w zasadzie można stwierdzić, że bractwa i stowarzyszenia istniejące w diecezji do 1939 roku, po zakończeniu okupacji odtworzyły swoje struktury i dawni członkowie aktywni w niektórych bractwach w czasie okupacji podjęli działalność w swoich związkach. Przy próbie oceny stanu liczbowego należy uwzględnić straty osobowe z okresu wojny.

Po zakończeniu okupacji życie bractw i stowarzyszeń wprawdzie odrodziło się, ale było wyraźnie przytłumione różnego rodzaju lękami. Tylko w wyjątkowych sytuacjach wspólnoty te występowały publicznie przy okazji uroczystości kościelnych. Czasem wspólnoty lokalne spotykały się tylko w domach, a jeśli w kościele – to tylko na krótkiej modlitwie. Jednym z powodów tej wyjątkowej ostrożności, czy wręcz zastraszenia była obawa przed infiltracją związków kościelnych przez podstawionych agentów organów bezpieczeństwa.

Dokładną liczbę wszystkich członków Sodalicii Mariańskich oraz Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży na Górnym Śląsku trudno jest określić. Skupiały one młodzież szkół ponadpodstawowych: Sodalicje Mariańskie Uczniów, Sodalicje Mariańskie Uczennic Szkół Średnich, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Trudności te biorą się

¹⁸³ Papież Mikołaj IV zatwierdził *Regułę* tercjarzy konstytucją apostolską *Supra montem* z 18 sierpnia 1289.

¹⁸⁴ *Franciszkański Zakon Świeckich, Podręcznik dla przełożonych, asystentów i franciszkańców świeckich*, red. J. Wojas i A. Pańczak, Kraków - Warszawa 2000, s. 27.

¹⁸⁵ *Franciszkański Zakon Świeckich, Podręcznik...*, s. 44-45.

¹⁸⁶ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne...*, s. 163-164.

z kilku przyczyn: po pierwsze, katolickie stowarzyszenia powołane przez Kościół po 1945 roku wychodziły z założenia, że są wyłączone spod mocy ustawy o stowarzyszeniach z 1932 roku rozporządzeniem Rady Ministrów z 1934 roku. Dlatego nie przekazywały informacji o liczbie członków starostwom. I chociaż to rozporządzenie zostało cofnięte w roku 1947, to sytuacja wcale nie uległa zmianie. Minister Administracji Publicznej informował, że do dnia 11 listopada 1948 roku na terenie całego kraju (15 województw), zostało zarejestrowanych przez organa administracji samorządowej jedynie 29 stowarzyszeń katolickich¹⁸⁷. Po drugie, od roku 1947, gdy zaostrzyły się relacje państwo – Kościół, wymienione wyżej organizacje swoją pracę prowadziły podczas spotkań wewnętrznych, unikano sporządzania statystyk z obawy przed szykanami młodzieży ze strony aparatu bezpieczeństwa. Władze kościelne nie domagały się od organizacji katolików świeckich pisemnych sprawozdań z ich działalności. Jeśli jednak takowe sporządzano wraz z listami imiennymi członków stowarzyszeń, to najprawdopodobniej z obawy przed represjami zostały one przed 1948 rokiem zniszczone. Świadczyć o tym mogą braki w materiałach źródłowych w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach. Przytoczone w pracy dane pochodzą albo z zapisów zawartych w raportach instytucji państwowych (poszczególnych starostw) albo zamieszczone zostały na łamach prasy Sodalicii Mariańskich. Podawane liczby są niekiedy przesadzone, a w innych wypadkach zaniżone. Inną trudność stanowi również to, że źródła kościelne (archiwum diecezjalne, pismo „Dzwonek Maryi” czy biuletyny stowarzyszeń), operują danymi liczbowymi odnoszącymi się do podziałów kościelnych (diecezja, parafia), natomiast źródła państwowe najczęściej przytaczają dane dotyczące podziału administracyjnego kraju (powiat, miasto).

W drugiej połowie roku 1948 Ministerstwo Administracji Publicznej określało, na podstawie niekompletnych danych, stan ilościowy stowarzyszeń katolickich w województwie śląsko-dąbrowskim. Liczbę stowarzyszeń oszacowano na 1 139, a liczbę członków – 343 659¹⁸⁸. Zaznaczyć trzeba, że zestawienie przygotowane przez ministerstwo kwalifikowało jako stowarzyszenia katolickie także chóry kościelne i bractwa różańcowe. Nie można również wykluczyć, że ta sama młodzież należała do więcej niż jednej organizacji.

Inne dane znajdujemy w informatorach sporządzonych przez Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Polskiej w Katowicach. W sierpniu 1947 roku wyliczono 62 000 członków stowarzyszeń, ale jednocześnie jeszcze w tym samym roku wykazywano inne liczby – 42 000 i 77 970. Zarazem podkreślano, iż te dane nie są maksymalne, ale minimalne, opierają się na liczbach podanych przez starostów i nie obejmują wszystkich stowarzyszeń katolickich młodzieży

¹⁸⁷ Informacje MAP, AAN, MAP, Organizacje i stowarzyszenia, rejestracja 1945-1950, sygn. 717, k. 119.

¹⁸⁸ Stan ilościowy stowarzyszeń kościelnych, AAN, MAP, Organizacje i stowarzyszenia, rejestracja 1945-1950, sygn. 717, k. 130-132.

działających na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego. Natomiast w analizie Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej stwierdzono, że organizacje te znajdują się w fazie organizacyjnej, a ich ofensywa jest zauważalna i notuje się tendencję zwyżkową¹⁸⁹.

Sporo trudności sprawia określenie pochodzenia społecznego członków katolickich organizacji młodzieży. Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Polskiej w Katowicach poświęcił sporo uwagi Sodalicii Mariańskiej i Katolickim Stowarzyszeniom Młodzieży. Według tej analizy sodalisci wywodzili się raczej ze środowiska robotniczego i chłopskiego, a KSM opierały swą działalność wyłącznie na młodzieży inteligenckiej¹⁹⁰. Zatem baza członkowska tych organizacji stanowiła odzwierciedlenie przekroju społecznego środowisk życia i miejscowości, w których one działały.

Na początku 1949 roku pojawił się projekt reorganizacji Sodalicii Mariańskich w Polsce. Te zmiany odnośnie do struktur i metod działania oparto na konstytucji apostolskiej Piusa XII *Bis saeculari die* wydanej 27 września 1948 roku. Miały one uaktualnić pracę sodalicyjną, pobudzić do działania, dostosować do struktury i wskazań nowoczesnej myśli religijnej i pedagogicznej¹⁹¹. Restrukturyzację Sodalicii Mariańskich w Polsce zahamował dekret sierpniowy z 1949 roku. Reagując na zaistniałą sytuację, Sekretariat Generalny sodalicii wystosował okólnik do wszystkich kongregacji w kraju¹⁹². Polecono w nim wstrzymać się z rejestracją aż do ostatecznej decyzji Episkopatu oraz zwracać się w tej sprawie do kurii biskupiej jako swojej władzy nadrzędnej. W listopadzie 1949 roku Episkopat Polski zawiesił działalność stowarzyszeń katolickich, tym samym więc zamarła działalność Sodalicii Mariańskich w Polsce.

Działalność III Zakonu Franciszkańskiego była w okresie międzywojennym prowadzona aż w 138 parafiach diecezji katowickiej. Wspólnoty liczyły przeważnie kilkudziesięciu tercjarzy. Można więc pokusić się o oszacowanie ich liczby i określić ją na ponad 20 000. Drugi ze świeckich zakonów – III Zakon Karmelitański – istniał w tym samym okresie w 26 parafiach diecezji katowickiej, a liczba jego członków mogła sięgać kilku tysięcy¹⁹³.

Po wojnie były parafie, w których łączono spotkania Świeckiego Zakonu Karmelitańskiego z III Zakonem św. Franciszka. Pełniący funkcję wizytatora

¹⁸⁹ Sprawozdanie z ruchu młodzieży katolickiej na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego 1947, Archiwum KW PZPR w Katowicach, sygn. 201/III/4, k. 14-15; Sprawozdanie z działalności ZW ZMP w Katowicach za IV kwartał 1948, sygn. 211/IX/1, Archiwum KW PZPR w Katowicach, sygn. 201/III/4, k. 94.

¹⁹⁰ Sprawozdanie z ruchu młodzieży katolickiej województwa śląsko-dąbrowskiego, Archiwum KW PZPR w Katowicach, sygn. 406/53, k. 30.

¹⁹¹ Projekt reorganizacji polskich szkolnych Sodalicii Mariańskich, AAKat., KBA 231, Sodalicia Mariańska, 1931-1948, k. 14.

¹⁹² T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej...*, s. 59.

¹⁹³ Sprawozdanie Sekretariatu Akcji Katolickiej za rok 1931 z dnia 25 I 1932 r., AAKat., ARZ 604, Akcja Katolicka, t. 2, 1932-1933; WD (Kat.), R. 9: 1934, nr 11, poz. 224, s. 409-410.

o. Bernard Smyrak OCD dnia 12 października 1947 roku próbował w Szopienicach założyć centralę III zakonu i w tym celu zwołał zarządy lokalnych wspólnot¹⁹⁴. Wkrótce w związku z ukazaniem się dekretu z 5 sierpnia 1949 roku musiano przerwać działalność. Na jego mocy znoszono wszystkie stowarzyszenia kościelne, w tym także trzeci zakon. Jedynie w diecezji katowickiej zarejestrowano tę organizację zgodnie z wymogami państwowymi. W innych diecezjach nie skorzystano z możliwości rejestracji, obawiając się narażania tercjarzy na szykany ze strony aparatu bezpieczeństwa.

Bilans statystyczny wszystkich bractw i stowarzyszeń w diecezji katowickiej działających do 1949 roku został oparty na dwóch źródłach. Pierwszym z nich jest Archiwum Państwowe w Katowicach. To źródło ujmuje stan liczebny bractw i stowarzyszeń z połowy roku 1948, i odnosi się do parafii z terenu Katowic. Dowiadujemy się z niego, że w parafiach katowickich działają następujące związki:

- w parafii śś. Piotra i Pawła: Sodalicje Mariańskie działające pod kierownictwem ks. Mathei, bractwo różańcowe, III Zakon Franciszkański (30 osób), Krucjata Eucharystyczna (młodzież szkolna – 200 osób);

- w parafii Niepokalanego Poczęcia NMP: Sodalicje Mariańskie (męska i żeńska – każda licząca 60 osób), bractwo różańcowe, Krucjata Eucharystyczna (100 osób);

- w parafii Chrystusa Króla: bractwo różańcowe, Sodalicje Mariańskie, Krucjata Eucharystyczna, III Zakon Franciszkański;

- w parafii Przemienienia Pańskiego: 30 osób w Sodalicii Mariańskiej¹⁹⁵;

- w parafii św. Szczepana w Bogucicach: Sodalicje Mariańskie (140 osób), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży (60 osób), Krucjata Eucharystyczna (90 osób), bractwo różańcowe (375 osób);

- w parafii Opatrzności Bożej w Katowicach-Zawodziu: bractwa różańcowe (300 osób), Bractwo Pocieszenia (40 osób) i Sodalicje Mariańskie (60 osób)¹⁹⁶.

Te dane pochodzące z materiałów zebranych przez funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa należałoby skonfrontować ze statystyką kościelną. Jest to możliwe, gdyż w latach 1947–1949 przeprowadzono w tych parafiach wizytacje biskupie i przy tej okazji proboszczowie składali szczegółowe raporty o stanie

¹⁹⁴ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 26.

¹⁹⁵ Sprawozdanie dotyczące stowarzyszeń kościelnych w odpowiedzi na pismo z 1 VI 1948, APKat. ZM Kat. 15, Meldunki i informacje o stowarzyszeniach religijnych na terenie dzielnicy Bogucice-Zawodzie, teczka akt luźnych (1948-1950), k. 3.

¹⁹⁶ W przypadku dwóch ostatnich parafii udało się urzędnikom państwowym ustalić dane osób odpowiedzialnych za poszczególne stowarzyszenia i bractwa. Zob. Sprawozdanie dotyczące stowarzyszeń kościelnych z 9 VI 1949, APKat., ZM Kat. 14, Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe biura obwodowego dzielnicy Śródmieście, informacje o stowarzyszeniach religijnych, teczka akt luźnych (1947-1950), k. 40.

zarządzanych przez siebie parafii. Wśród licznych informacji znajdowała się i ta odnosząca się do bractw i stowarzyszeń kościelnych. I tak:

– w parafii Mariackiej działały: Bractwo Różańcowe (83 Róże Różańcowe zaraz po wojnie, w tym niekompletnych 58. W roku 1947 – 83 Róże Różańcowe, a niekompletnych 35; liczba członków 960¹⁹⁷); III Zakon św. Franciszka (przed wojną oddziały polski i niemiecki liczyły razem ok. 200 członków, w 1939 roku połowę stanowili Polacy; po wojnie 56 tercjarzy¹⁹⁸); III Zakon Karmelitański (38 profesek i 1 profes, 23 nowicjuszy¹⁹⁹); Sodalicia Mariańska Mężatek (założona 7 listopada 1947 r., 85 członkiń²⁰⁰); Sodalicia Mariańska Panien (115 członkiń i 24 kandydatki²⁰¹); Sodalicia Mariańska Młodzieńców (61 członków, w tym 28 kandydatów²⁰²); Bractwo Pocieszenia NMP (w 1937 roku Bractwo Pocieszenia NMP miało 237 członków; podczas wojny zmarło ok. 100, do innych parafii na terenie Katowic przeszło 70, poza Katowice przeprowadziło się 67, obecna liczba 50²⁰³); Krucjata Eucharystyczna²⁰⁴, Straż Honorowa (ok. 40 członków²⁰⁵);

– w parafii Chrystusa Króla istniały: Sodalicia Mariańska Męska, Sodalicia Mariańska Panien (w marcu 1945 r. założona przez ks. Lizurę, 107 członkiń w tym: 46 sodalisek, 18 kandydatek, 42 aspirantki²⁰⁶); Straż Honorowa (10 nowych członków²⁰⁷); III Zakon św. Franciszka (37 członków²⁰⁸); Krucjata Eucharystyczna²⁰⁹;

¹⁹⁷ Kasa różańcowa z 11 XI 1947, AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 217.

¹⁹⁸ Sprawozdanie III Zakonu Franciszkańskiego z 10 XI 1947, AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 222.

¹⁹⁹ Sprawozdanie III Zakonu Karmelitańskiego za rok 1947, AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 219.

²⁰⁰ Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Mężatek z 18 XI 1947 r., AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 223.

²⁰¹ Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Panien z 18 XI 1947 r., AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 224.

²⁰² Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców z 17 XI 1947 r., AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 226.

²⁰³ Sprawozdanie Bractwa Pocieszenia NMP z 12 XI 1947, AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 216.

²⁰⁴ Protokół wizytacyjny z 12 XI 1947 r., AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 210.

²⁰⁵ Sprawozdanie Straży Honorowej z 12 XI 1947, AAKat., AL 969, Katowice, par. Niepokalanego Poczęcia NMP, Ogólne, t. 3, 1925-1981, k. 218.

²⁰⁶ Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Panien, AAKat., AL 954, Katowice, par. Chrystusa Króla, Ogólne, t. 1, 1937-1966, k. 197.

²⁰⁷ Sprawozdanie Straży Honorowej z 10 X 1947, AAKat., AL 954, Katowice, par. Chrystusa Króla, Ogólne, t. 1, 1937-1966, k. 202.

²⁰⁸ Sprawozdanie III Zakonu św. Franciszka z 10 X 1947, AAKat., AL 954, Katowice, par. Chrystusa Króla, Ogólne, t. 1, 1937-1966, k. 201.

²⁰⁹ Protokół wizytacyjny z 28 XI 1947 r., AAKat., AL 954, Katowice, par. Chrystusa Króla, Ogólne, t. 1, 1937-1966, k. 192.

– śś. Piotra i Pawła – Krucjata Eucharystyczna, Sodalicia Mariańska Młodzieży Męskiej, Sodalicia Mariańska Młodzieży Żeńskiej (120 sodalisek, 34 kandydatki, 98 aspirantek; po wojnie przyjęto 56 sodalisek²¹⁰) i Sodalicia Mariańska Kobiet (w jej ramach Arcybractwo Matek²¹¹);

– w parafii bogucickiej wizytacja została przeprowadzona dopiero 21–22 listopada 1949 roku, czyli po wejściu w życie dekretu o rozwiązaniu nielegalnych bractw i stowarzyszeń kościelnych. Stąd w rubryce zawierającej pytanie o działające w parafii sodalicje, bractwa i inne organizacje kościelne proboszcz wpisał:

Obecnie od 4 XI żadne. Przedtem: Sodalicje młodzieńców, mężczyzn, panien, niewiast, III Zakon Franciszkański, III Zakon Karmelitański, Arcybractwo Pocieszenia, Arcybractwo Szkaplerza św., Arcybractwo Różańca św. Krucjata Eucharystyczna²¹²;

– na Zawodziu, gdzie wizytacja miała miejsce w 1944 roku, działały: Kongregacja Mariańska (49 członków), Straż Honorowa (78 członków), Bractwo Różańcowe (500 członków), III Zakon Franciszkański (62 osoby)²¹³;

– w Katowicach-Załężu istniały: Sodalicje Mariańska Młodzieńców (41 sodalisów i 17 kandydatów²¹⁴); Sodalicia Mariańska Panien (35 członkiń)²¹⁵; III Zakon Franciszkański (122 członków – 108 kobiet i 14 mężczyzn)²¹⁶; Krucjata Eucharystyczna, Bractwo Pocieszenia NMP, Bractwo Różańcowe²¹⁷.

Powyższe dane odnoszą się do parafii miejskich tworzących dekanat katowicki.

Również w parafiach wiejskich po zakończeniu II wojny światowej odrodziły się w zasadzie przedwojenne struktury niektórych bractw i stowarzyszeń. Jako przykład niech posłużą dane z dekanatu myślowickiego. Dekanat myślowicki składał się głównie z parafii wiejskich. Stan bractw i stowarzyszeń przedstawiał się w nim następująco:

²¹⁰ Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Młodzieży Żeńskiej z 18 XI 1947, AAKat., AL 986, Katowice, par. śś. Piotra i Pawła, Ogólne, t. 2, 1935-1960, k. 185.

²¹¹ Protokół wizytacyjny z 9 XI 1947 r., AAKat., AL 986, Katowice, par. śś. Piotra i Pawła, Ogólne, t. 2, 1935-1960, k. 180.

²¹² Protokół wizytacyjny z 21 XI 1949 r., AAKat., AL 134, Katowice-Bogucice, par. św. Szczepana, Ogólne, t. 2, 1930-1978, b.p.

²¹³ Protokół wizytacyjny z 30 X 1944, AAKat., AL 2542, Katowice-Zawodzie, par. Opatrzności Bożej, Ogólne, t. 1, 1917-1974, k. 182.

²¹⁴ Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Młodzieży Męskiej, AAKat., AL 2521, Katowice-Załęże, par. św. Józefa, Ogólne, t. 3, 1931-1979, k. 186.

²¹⁵ Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Panien, AAKat., AL 2521, Katowice-Załęże, par. św. Józefa, Ogólne, t. 3, 1931-1979, k. 187.

²¹⁶ Sprawozdanie III Zakonu św. Franciszka, AAKat., AL 2521, Katowice-Załęże, par. św. Józefa, Ogólne, t. 3, 1931-1979, k. 185.

²¹⁷ Protokół wizytacyjny z 24 X 1947, AAKat., AL 2521, Katowice-Załęże, par. św. Józefa, Ogólne, t. 3, 1931-1979, k. 180.

– w Dzieńkowicach (par. Wszystkich Świętych) – Sodalicja Panien, Sodalicja Niewiast, Sodalicja Młodzieńców, III Zakon Franciszkański, Krucjata Eucharystyczna, Bractwo Serca Pana Jezusa²¹⁸;

– w Chełmie Wielkim (par. Trójcy Przenajświętszej) – Sodalicja Panien, Sodalicja Młodzieńców, III Zakon św. Franciszka, III Zakon Karmelitański, Straż Honorowa, Apostolstwo Modlitwy²¹⁹;

– w Brzezince (par. Nawiedzenia NMP) – Sodalicja Kobiet, Sodalicja Panien, Sodalicja Młodzieńców, III Zakon Franciszkański i Karmelitański, Straż Honorowa, Krucjata Eucharystyczna, Żywy Różaniec²²⁰;

– w Bieruniu Nowym (par. NSPJ) – Sodalicja Panien, III Zakon Franciszkański, Świecki Zakon Karmelitański²²¹;

– w Łędzinach (par. św. Anny) – Straż Honorowa, III Zakon Franciszkański, Świecki Zakon Karmelitański, Krucjata Eucharystyczna, Arcybractwo Matek Chrześcijańskich²²²;

– w Janowie (par. św. Anny) – Sodalicja Panien, Sodalicja Młodzieży Męskiej, III Zakon św. Franciszka, Żywy Różaniec, Arcybractwo Matek Chrześcijańskich, Krucjata Eucharystyczna²²³;

– w Bieruniu Starym (par. św. Bartłomieja) – Bractwo Różańcowe, III Zakon św. Franciszka, Apostolstwo Modlitwy, Bractwo Pocieszenia, Bractwo Oblicza Pana Boga, Bractwo Krwi Przenajdroższej, Straż Honorowa, Bractwo Szkaplerza św., Krucjata Eucharystyczna, Sodalicja Młodzieńców²²⁴;

– w Mysłowicach (par. NSPJ) – Sodalicja Pań, Sodalicja Panien, Sodalicja Młodzieńców, Bractwo Różańcowe, Bractwo Pocieszenia NMP, Arcybractwo Matek Chrześcijańskich, Bractwo Szkaplerza św., Straż Honorowa, III Zakon Franciszkański i Karmelitański, Krucjata Eucharystyczna²²⁵;

²¹⁸ Protokół wizytacyjny z 11 VIII 1949, AAKat., AL 627, Dzieńkowice, par. Wszystkich Świętych, Ogólne, t. 2, 1920-1987, k. 154.

²¹⁹ Protokół wizytacyjny z 24 VIII 1949, AAKat., AL 356, Chełm Wielki, par. Trójcy Przenajświętszej, Ogólne, t. 1, 1924-1977, k. 251; *Monografia gminy i parafii Chełm Śląski*, red. J. Myszor, Chełm Śląski 2004, s. 324-342.

²²⁰ Protokół wizytacyjny z 5 X 1949, AAKat., AL 221, Brzezinka, par. Nawiedzenia NMP, Ogólne, t. 3, 1923-1978, k. 224.

²²¹ Protokół wizytacyjny z 24 VIII 1949, AAKat., AL 81, Bieruń Nowy, par. NSPJ, Ogólne, t. 1, 1924-1978, k. 291.

²²² Protokół wizytacyjny z 8 IX 1949, AAKat., AL 167, Łędziny, par. św. Anny, Ogólne, t. 1, 1850-1978, k. 254.

²²³ Protokół wizytacyjny z 31 VIII 1949, AAKat., AL 831, Janów, par. św. Anny, Ogólne, t. 2, 1923-1973, k. 234.

²²⁴ Protokół wizytacyjny z 7 IX 1949, AAKat., AL 102, Bieruń Stary, par. św. Bartłomieja, Ogólne, t. 2, 1932-1978, k. 204; *Bieruń. Monografia historyczna*, red. R. Kaczmarek, J. Myszor, Bieruń 2007, s. 264.

²²⁵ Protokół wizytacyjny z 12 X 1949, AAKat., AL 1511, Mysłowice, par. NSPJ, Ogólne, t. 1, 1923-1963, k. 333.

– w Bojszowach (par. Narodzenia św. Jana Chrzciciela), Krasowach (par. św. Józefa) oraz Imielinie (par. MB Szkaplerznej) wizytacje kanoniczne miały miejsce już po wejściu w życie dekretu, który spowodował zamarcie życia związkowego przy parafiach²²⁶.

Porównując te dane z przedwojennymi informacjami dotyczącymi bractw i stowarzyszeń okazuje się, że w wielu parafiach odrodziły się te związki, które już miały w lokalnej społeczności swą dłuższą tradycję. Można przez analogię przyjąć, że w całej diecezji bractwa i stowarzyszenia kościelne, zwłaszcza te, które nieprzerwanie, również w czasie okupacji, kontynuowały działalność, wznowiły ją po zakończeniu wojny²²⁷. Z pewnością jednak zmniejszył się stan osobowy organizacji. Nie rozpoczęła swej działalności po okupacji Akcja Katolicka, która przed wybuchem wojny posiadała oddziały niemal w każdej parafii²²⁸.

7. PRAWO O STOWARZYSZENIACH Z SIERPNIA 1949 ROKU

Narzucona Polakom w pierwszych latach po wojnie przez Sowieców władza z trudem tolerowała uczucia religijne i tradycje chrześcijańskie. Mając przed sobą innego wroga, w postaci opozycji politycznej i ciągle jeszcze egzystującej partyzantki, która nie godziła się na przejmowanie steru państwa przez komunistów, prowadziła tzw. politykę mijania. Dla przykładu, program Polskiego Radia rozpoczynał się rano od nadania pieśni *Kiedy ranne wstają zorze*, działacze Polskiej Partii Robotniczej uczestniczyli w procesjach, Bolesław Bierut, co może się wydawać niewiarygodne, składając w 1947 roku przysięgę prezydencką zakończył ją słowami: *Tak mi dopomóż Bóg*, a nad trumną generała Karola Świerczewskiego ksiądz katolicki odprawiał liturgię pogrzebową²²⁹.

Jednak to, co można było zrobić w pierwszym etapie walki z Kościołem, komunistom udało się wykonać, a mianowicie: odcięto Kościół w kraju od Stolicy Apostolskiej przez zerwanie *Konkordatu*²³⁰ oraz uprawiano złośliwą propagan-

²²⁶ Protokół wizytacyjny z 30 XI 1949, AAKat., AL 168, Bojszowy, par. Narodzenia św. Jana Chrzciciela, Ogólne, t. 1, 1852-1978, k. 253; Protokół wizytacyjny z 18 IX 1950, AAKat., AL 1102, Krasowy, par. św. Józefa, Ogólne, t. 1, 1919-1978, b.p.; Protokół wizytacyjny z 23 X 1950, AAKat., AL 800, Imielin, par. MB Szkaplerznej, Ogólne, t. 2 1932-1978, b.p.; D. Walencik, *Parafia i gmina Imielin w latach 1945-2002*, Imielin 2007, s. 221.

²²⁷ J. Myszor, *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne...*, s. 210.

²²⁸ Konferencja Episkopatu Polski podczas swego zebrania 3-4 X 1945 roku uznała za przedwczesne reaktywowanie Akcji Katolickiej, jej funkcję tymczasowo miały pełnić wydziały duszpasterskie w kuriach. W 1947 roku prymas Hlond bezskutecznie apelował do władz państwowych o zgodę na wznowienie działalności organizacji (zob. J. Pietrzak, *Pełnia prymasostwa. Ostatnie lata prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*, t. 1, Poznań 2009, s. 471-472).

²²⁹ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Poznań 1990, s. 188.

²³⁰ Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Polską został zawarty 10 II 1925; *Uchwała Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z dnia 12 września 1945 r. w sprawie konkordatu*, w: *Stosunki*

dę przeciw Piusowi XII²³¹. 12 września 1945 roku rząd polski zerwał zawartą dwadzieścia lat wcześniej umowę międzypaństwową z Watykanem. Winą za to obarczano stronę kościelną. Tłumaczono ten akt nieuznawaniem przez Stolicę Apostolską Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej przy jednoczesnym utrzymywaniu stosunków dyplomatycznych z Polskim Rządem Emigracyjnym²³². Pojawiły się też zarzuty dotyczące okresu wojennego. Stawiano wręcz absurdalny zarzut, jakoby papież Pius XII wspierał Niemców kosztem Polaków²³³. Jednym ze znaczących powodów, dla których zerwano konkordat było z pewnością dążenie do odebrania Kościołowi możliwości obrony swoich praw poprzez odwoływanie się do umowy międzynarodowej²³⁴. Jednocześnie dało to komunistom swobodniejszą rękę w dowolnym dekretowaniu sytuacji prawnej Kościoła w Polsce²³⁵. Ogłoszono obowiązywalność konstytucji marcowej z 1921 roku, a w niej Kościół miał zapewnione prawo do zakładania stowarzyszeń i związków, wolności prasy i publikacji religijnych, możliwość prowadzenia religii w szkole, zgodę na sprawowanie opieki duszpasterskiej w więziennictwie oraz swobodę w zarządzaniu majątkiem kościelnym. To, zdałoby się, sprzyjające Kościołowi *status quo* wkrótce miało się skończyć. Papież Pius XII 12 czerwca 1945 roku przed biskupem Józefem Gawliną wyraził obawę, że komunizm grozi Europie. Należy się strzec przed nim, bo będzie on trudniejszy do zwalczenia niż nazizm, dla którego pokonania potrzeba było sześciu lat²³⁶.

Praktycznie nasilenie walk z Kościołem nastąpiło w 1947 roku, po pokonaniu Polskiego Stronnictwa Ludowego. Wiara, a co za tym idzie instytucja, która ją reprezentowała – Kościół katolicki – jawiły się komunistycznej władzy jako

między państwem a Kościołem rzymskokatolickim w Polsce Ludowej, Warszawa 1985, s. 1-2.

²³¹ Zarzucano Papieżowi brak zdecydowanego potępienia hitlerowskiej Rzeszy po jej ataku na Polskę w 1939 r. Zapomina się jednak o wielu wypowiedziach wyrażających współczucie Polakom i konkretnych działaniach dyplomatycznych wspierających Kościół w Polsce. Zob. P. Blet, *Pius XII i druga wojna światowa w tajnych archiwach watykańskich*, Katowice 2000, s. 117-149; Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Poznań 1986, cz. 2, s. 147-151.

²³² J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 75; E.J. Pałyga, *Polsko-watykańskie stosunki dyplomatyczne. Od zarania II Rzeczypospolitej do pontyfikatu papieża-Polaka*, Warszawa 1988, s. 190-195; P. Raina, *Cele polityki władz PRL wobec Watykanu, Tajne dokumenty 1967-1989*, Warszawa 2001, s. 7-9; A. Dudek, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003, s. 13-15.

²³³ Papież Pius XII do końca swojego pontyfikatu (tj. do 1958 roku) uznawał za legalny rząd londyński, czyli rząd Rzeczypospolitej przebywający od 1939 roku uchodźstwie. Przez cały ten czas rezydował przy Watykanie ambasador tego rządu. Zob. G. Kucharczyk, *Czerwone karty Kościoła. Męczennicy-ofiary rewolucji*, Radom 2004, s. 268.

²³⁴ A. Dudek, *Polityka władz Polski Ludowej wobec Kościoła katolickiego – trwanie i zmiana*, w: *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944-1989*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2004, s. 14.

²³⁵ B. Cywiński, *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*, „...i was prześladować będą”, t. 2, Warszawa 1994, s. 34.

²³⁶ J. Gawlina, *Wspomnienia*, opr. J. Myszor, Katowice 2004, s. 343.

największy przeciwnik ideologiczny w procesie przekształcania świadomości ludzi²³⁷. Historyk Andrzej Friszke próbuje podać powody, dla których misja Kościoła zagrażała poglądom nowej władzy. Stwierdza, on, że Kościół był w owym czasie swoistą opozycją:

Ideologia marksizmu-leninizmu pod wieloma względami przypominała religię. Miała swoje dogmaty, święte księgi, kapłanów i proroków, poczucie posłannictwa skierowanego ku całej ludzkości i teoretycznie ku każdemu człowiekowi, obiecywała, że na końcu drogi jest kres historii i szczęście powszechne (komunizm)²³⁸.

Stalinowska koncepcja wychowania młodego pokolenia zakładała laicyzację, ateizm, antyklerykalizm oraz kształtowanie tzw. naukowego poglądu na świat. Szkoła była dobrym miejscem do konfrontacji pomiędzy komunistami a Kościołem²³⁹. W lutym 1949 roku kierownictwo Biura Politycznego Komitetu Centralnego PZPR wydało dyrektywę, mającą na celu usuwanie z grona nauczycielskiego księży, zakonników i sióstr zakonnych (nawet tych pełniących funkcje dyrektorów); przejmowanie szkół zakonnych; ograniczenie możliwości prowadzenia przez Kościół burs i internatów. Do innych podjętych działań należały: „oczyszczanie” bibliotek szkolnych z książek zawierających treści religijne. Partia domagała się, aby w czasopismach oświatowych więcej miejsca poświęcano upowszechnianiu treści służących kształtowaniu naukowego światopoglądu, szkolne koła naukowe miały stać się ważnym instrumentem ideologicznego uodpornienia młodzieży na treści religijne oraz polem kształtowania światopoglądu naukowego²⁴⁰. W podręcznikach do historii przedstawiano wykrzywiony obraz przeszłości Kościoła. Pisano o duchownych, którzy wiedli gorszący tryb życia i zaprzeczali stylem życia swemu powołaniu kapłańskiemu²⁴¹. Laicyzacja młodego pokolenia była jednym z celów realizowanej z coraz większym rozmachem akcji kolonijnej²⁴².

²³⁷ A. Grajewski, *Chronologia i historyczne uwarunkowania represji wobec duchowieństwa katolickiego w krajach Europy Środkowej*, w: red. J. Myszor, A. Dziurok, *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, Katowice 2002, s. 19.

²³⁸ A. Friszke, *Polska. Losy Państwa i Narodu (1939-1989)*, Warszawa 2003, s. 196.

²³⁹ D. Jarosz w opracowaniu *Polacy a stalinizm 1948-1956* stwierdza: „Stalinizacja wychowania spowodowała również zmiany organizacyjne w zakresie ideowych organizacji społecznych, działających w środowiskach dziecięcych. Oznaczało to wyeliminowanie ze szkół i innych instytucji państwowych, pracujących wśród najmłodszych, możliwości funkcjonowania organizacji o ideologii innej niż narzucona przez państwo. Dotyczyło to zwłaszcza stowarzyszeń katolickich” (D. Jarosz, *Polacy a stalinizm 1948-1956*, Warszawa 2000, s. 189).

²⁴⁰ Protokół nr 4 posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR z 2 II 1949 r., AAN, KC PZPR, 1634, k. 100-102, zob. również: J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945-1950)*, Warszawa 1997, s. 209-211.

²⁴¹ J. Jakubowska, *Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej 1944-1948*, Warszawa 1975, s. 194.

²⁴² D. Jarosz, *Polacy a stalinizm...*, s. 198.

Akcją antykościelną w latach 1946–1950 kierował z ramienia PZPR Franciszek Mazur²⁴³. Ze strony rządu sprawami kościelnymi zajmowało się Ministerstwo Administracji Publicznej, którym od 1947 roku kierował Antoni Wolski-Piwowarczyk. Jak twierdził Józef Światło, osoby działające na tym odcinku musiały cieszyć się całkowitym zaufaniem Moskwy, a przede wszystkim kierownictwa NKWD. Jedną z osób najbardziej wrogo nastawionych wobec Kościoła była szefowa V Departamentu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego Julia Brystygierowa²⁴⁴. Wrogość tę zaprezentowała w czasie pierwszej odprawy szefów wojewódzkich jednostek ministerstwa, która odbywała się w dniach 13–15 października 1947 roku. W referacie *Ostra ofensywa kleru a nasze zadania* oskarżyła księży o wykorzystywanie swoich wpływów na społeczeństwo w kierunku niszczenia podstaw państwa demokratycznego²⁴⁵. Hierarchia kościelna próbowała jeszcze uspokoić napiętą sytuację. Biskup Zygmunt Choromański, spotykając się 20 listopada 1947 roku z ministrem Władysławem Wolskim stwierdził, że Episkopat może postarać się, by przyjechał z Watykanu wizytator apostolski, który stwierdzi czy księża nadużywają ambony i kościoła do celów politycznych. Jednakże uzależniał to od spełnienia kilku warunków. Wśród nich znalazło się żądanie udzielenia zgody na nieskrępowany rozwój Sodalit Marińskich, Krucjaty Eucharystycznej i Akcji Katolickiej. Na takie warunki, rzecz jasna, komuniści nie przystali²⁴⁶.

Na początku października 1947 roku Rada Ministrów wydała rozporządzenie w sprawie uchylecia poprzedniego rozporządzenia z 28 stycznia 1934 roku *O stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym*. W tym dokumencie odwołując się do art. 10²⁴⁷ prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku

²⁴³ Franciszek Mazur (1895-1975) – działacz PZPR, kierownik Wydziału Organizacyjnego KC PPR (1946-1948).

²⁴⁴ Julia Brystygier (Brystiger, Brystyger, Bristigier, Brüstiger) z d. Prajs (Preiss) (1902-1975) – ur. w Stryju. Należała do Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, a później do Związku Patriotów Polskich. Pracę w resorcie bezpieczeństwa rozpoczęła 20 XII 1944 r. Pełniła w nim kierownicze stanowiska. W sposób szczególny zwalczała Kościół. Zwolniono ją z pracy w służbie bezpieczeństwa w 1956 r. Pod koniec życia pod wpływem kontaktu z franciszkankami z Lasek przyjęła chrzest (L. Smolarski, *Brystygier (Bristiger, Brüstiger) Julia*, w: *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, red. F. Tych, t. 1, Warszawa 1978, s. 327-328; *Ludzie bezpieki w walce z narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 – Centrala*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000, s. 68, 70, 81, 92, 181, 334.

²⁴⁵ A. Dudek, *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła katolickiego 1945-1955*, Wiadomości Historyczne 1992, nr 199, s. 276; J. Żaryn, *Kościół wobec władzy komunistycznej w Polsce 1945-1953. Opór i przetrwanie*, w: *Polacy wobec przemocy 1944-1956*, red. B. Otwinowska, J. Żaryn, Warszawa 1996, s. 192.

²⁴⁶ K. Krasowski, *Państwo a Kościół katolicki w Polsce 1945-1955*, Poznań 1997, s. 49.

²⁴⁷ Art. 10 brzmiał: „Rozporządzenie Rady Ministrów może na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadzić odmienne zasady dla stowarzyszeń o celach religijnych i wyznaniowych, niepodpadających pod postanowienia art. 9a”. Z kolei art. 9a mówił o tym, że prawo o stowarzyszeniach nie podlegają związki religijne (wyznania) prawnie przez państwo uznane.

zarządzono, by wobec stowarzyszeń katolickich o celach religijnych i wyznaniowych zacząć stosować przepisy prawa z 1932 roku, którym dotychczas nie podlegały²⁴⁸. Komórki urzędów wojewódzkich odpowiedzialne za ich działanie zaczęły poszukiwać sposobów, aby wymóc na katolickich organizacjach respektowanie tego zarządzenia. Między innymi w tym celu nadesłały zapytania do Departamentu Ministerstwa Administracji Publicznej. Odpowiadając na nie, dyrektor Departamentu Zygfryd Sznek²⁴⁹ w okólniku z dnia 26 stycznia 1948 roku polecał nie podejmować żadnej akcji w stosunku do tych stowarzyszeń aż do czasu ukazania się zarządzenia Ministerstwa Administracji Publicznej, regulującego wobec nich tryb postępowania²⁵⁰. Na ten temat Jakub Berman wypowiedział się następująco:

Nie nauczyliśmy się dostatecznie przedstawiać, przebudowywać, przechwytywać nowych form walki wroga, jego rozdrobnienie i nie przebudowaliśmy naszego aparatu, nie przystosowaliśmy go do tych nowych form, aby móc uchwycić dostatecznie szybko wroga w procesie jego przegrupowania (...) Opóźniliśmy się w tej walce. Wróg potrafił się umocnić, stworzyć sobie bazę w organizacjach przykościelnych, które w ciągu jednego kwartału wzrosły częstokroć o 100%. Wiemy, jakie są konsekwencje tego i jakie stąd wypływają dodatkowe zadania²⁵¹.

Jakub Berman w przytoczonym wyżej fragmencie analizował sytuację kościelnych stowarzyszeń podczas narady aktywu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, który spotkał się w dniach 23–25 marca 1949 roku. Kilka dni później, 28 marca, J. Brystygierowa zwracając się do kierowników i zastępców kierowników Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego oraz przedstawicieli Wydziałów V powiedziała:

Reakcyjna, rozpolitykowana część kleru zaczęła w latach 1946–1947 rozbudowywać KSM, ponieważ widziała duże możliwości oddziaływania przez to na młodzież w duchu antypaństwowym i wstecznym. Kiedy jednak w związku z wydaniem rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 XI 1947²⁵² kler spostrzegł się, że będą trudności z rozbudowywaniem organizacji KSM, natychmiast przeorientował się i wydał wewnętrzny okólnik, ażeby pracę wykonywaną dotychczas przez

²⁴⁸ Odpis rozporządzenia z Dz. U. 1947 Nr 65, APKat., UWŚI/Społ.-Polit. 559/1, Stowarzyszenia, okólniki, zarządzenia (1947-1950), k. 30.

²⁴⁹ Zygfryd Sznek (1909-1989) – dyrektor Departamentu Politycznego Ministerstwa Administracji Publicznej (1946-47).

²⁵⁰ Pismo okólne dyr. Departamentu MAP-Departament Polityczny, Z. Sznek do Urzędów Wojewódzkich oraz Prezydentów m. stołecznego Warszawy i m. Łodzi z 26 I 1948, APKat., UWŚI/Społ.-Polit. 559/1, Stowarzyszenia, okólniki, zarządzenia (1947-1950), k. 45.

²⁵¹ Materiały narady aktywu MBP w dniach 23-25 marca 1949. Przemówienie tow. [Jakuba] Bermiana, w: *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. 2: *Lata 1948-1949*, wpr. A. Paczkowski, Warszawa 1996, s. 143.

²⁵² Prawdopodobnie chodzi o rozporządzenie Rady Ministrów z 2 października (Dz. U. 1947 Nr 65, poz. 395), które znosiło rozporządzenie Rady Ministrów z 28 stycznia 1934 r. o *stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym*.

KSM przejęły w dużej mierze Sodalicje Mariańskie, które „jako stowarzyszenia ściśle religijne, erygowane na podstawie prawa kanonicznego nie mają obowiązku rejestracji i władz administracyjnych”²⁵³.

W ten sposób J. Brystygierowa odniosła się do przygotowanych 5 grudnia 1947 roku przez Episkopat Polski *Poufnych wskazań dla szkół katolickich w sprawie organizacji młodzieżowych*. W tym dokumencie biskupi przypominali kierownikom szkół katolickich, by nie dopuścili do założenia na swoim terenie organizacji marksistowskich i antychrześcijańskich (ZWM, OMTUR, ZMD). Pisali tam też, że jest to przykładanie ręki do procesu bolszewizacji młodzieży polskiej²⁵⁴. W dalszej części poufnego pisma hierarchowie wskazywali wagę istniejących stowarzyszeń katolickich, a zwłaszcza zrzeszeń młodzieżowych na terenie placówek podlegających Ministerstwu Oświaty²⁵⁵ oraz działających poza szkolnictwem Katolickim Stowarzyszeniem Młodzieży. Ostrzegali, że zakaz ich działania byłby odebrany jako pozbawienie naturalnych praw Kościoła, wynikających z jego posłannictwa, i ograniczeniem jego wolności. Zdaniem hierarchów rozporządzenie Rady Ministrów z 2 października 1947 roku jest krzywdzące dla członków stowarzyszeń katolickich, ale nie zabrania im działalności, gdyż mają one istnieć na mocy ogólnego prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku²⁵⁶. Niewyjaśnioną pozostawała kwestia tworzenia ewentualnych nowych organizacji kościelnych. Episkopat Polski stał na stanowisku, by utrzymać w mocy prawnej dotychczasowe ustalenia, które gwarantowały w miarę normalne bytowanie stowarzyszeń katolickich. Ze szkół starano się usunąć wszelkie elementy religijne, a nie tylko stowarzyszenia działające pod egidą Kościoła. Jednak proces ten nie postępował zbyt szybko. W niektórych regionach Polski przeciągnął się aż do lat 1954–1955²⁵⁷.

W diecezji katowickiej szczególne zainteresowanie władz państwowych sytuacją organizacji kościelnych zaczęło się uwidaczniać w połowie roku 1948. Wówczas to kierownicy biur Zarządu Miejskiego w Katowicach otrzymali polecenie opracowania szczegółowego sprawozdania odnośnie do stowarzyszeń kościelnych (przede wszystkim Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży, Sodalicji Mariańskich) oraz Caritasu. Mieli postarać się o zdobycie informacji o nazwie stowarzyszenia, ilości członków, faktycznej działalności oraz składzie zarządu z krótką charakterystyką tychże osób. Sprawę polecano traktować priorytetowo i zachować ją w tajności. Każda jednostka zajmująca się tym zagadnieniem miała

²⁵³ *Materiały odprawy kierowników i zastępców kierowników WUBP oraz przedstawicieli wydziałów V w dniu 28 marca 1948 r. Nowy etap walki z reakcją i zadania naszego aparatu (referat Julii Brystygierowej)*, w: *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa...*, s. 34.

²⁵⁴ P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 1, s. 113.

²⁵⁵ Wymienione zostały: sodalicje, krucjaty eucharystyczne.

²⁵⁶ Dz. U. R. P. 1932 Nr 94, poz. 808.

²⁵⁷ A. Friszke, *Polska...*, s. 192.

założyć specjalną teczkę oznaczoną – sprawy wyznań „tajne”²⁵⁸. Już parę dni później kierownicy biur nadesłali swe pierwsze raporty. Wynikało z nich, że przy każdym kościele katowickim istniały stowarzyszenia katolickie. Były to przede wszystkim sodalicje mariańskie, bractwa różańcowe, trzecie zakony, Straż Honorowa oraz Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży²⁵⁹.

Julia Brystygierowa zwracała uwagę kierownictwu partii i szefom Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego na niebezpieczeństwo, jakie niesie ze sobą rozwijająca się w 1948 roku akcja poświęcenia Najświętszemu Sercu Pana Jezusa Narodu i Rzeczypospolitej, która miała na celu zrzeszyć młodzież w Apostolstwie Modlitwy i umocnić ją w stawianiu oporu ideologicznej presji władzy ludowej. Cytowała dokument jednej z kurii diecezjalnych²⁶⁰, by w tę akcję zaangażować katolickie stowarzyszenia, trzecie zakony, wszelakiego rodzaju sodalicje²⁶¹. Po Kongresie Zjednoczeniowym PPS i PPR (a był to zarazem I Zjazd PZPR), odbyła się w dniach 15–21 grudnia 1948 roku odprawa szefów Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. J. Brystygierowa omawiała na niej zagadnienia związane z działalnością kleru. Zwróciła uwagę, że zbyt mało troski poświęca się walce z Kościołem, m.in. poprzez walkę z organizacjami katolickimi, a także poprzez stosowanie represji wobec nowo powstających zrzeszeń katolickich²⁶².

Rok 1949 przyniósł wzmożone ataki na Kościół. Już 10 stycznia tego roku prezes Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz w *exposé* wygłoszonym w Sejmie, mówiąc o relacjach państwo – Kościół, ostrzegał:

Rząd nie dopuści do wykorzystywania zrzeszeń religijnych do celów obcych religii, do celów walki politycznej przeciw władzy ludowej, przeciw ustalonemu w Państwie porządkowi prawnemu²⁶³.

Oficjalnie Kościół i Episkopat byli krytykowani z trybuny partyjnej podczas obrad I Zjazdu PZPR, a nieoficjalnie na tajnych odprawach MBP i posiedzeniach

²⁵⁸ Lipowczan do kierowników biur Zarządu Miejskiego w Katowicach z 1 VI 1948, APKat., ZM Kat. 14, Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe biura obwodowego dzielnicy Śródmieście, informacje o stowarzyszeniach religijnych,teczka akt luźnych (1947-1950), k. 39.

²⁵⁹ Sprawozdanie dotyczące stowarzyszeń kościelnych z 9 VI 1949, APKat., ZM Kat. 14, Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe biura obwodowego dzielnicy Śródmieście, informacje o stowarzyszeniach religijnych,teczka akt luźnych (1947-1950), k. 40.

²⁶⁰ Nie udało się ustalić, która to diecezja.

²⁶¹ Materiały odprawy kierowników i zastępców kierowników WUBP oraz przedstawicieli wydziałów V w dniu 28 marca 1948 r. Nowy etap walki z reakcją i zadania naszego aparatu [referat Julii Brystygierowej], w: *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa...*, s. 34.

²⁶² Protokół odprawy odbytej dnia 22 grudnia 1948 r., w: *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody, cz. 2: lata 1948-1949*, wpr. A. Paczkowski, Warszawa 1996, s. 114; J. Żaryn, *Naszym zadaniem – „uświadomić masy...”* *Przyczynek do historii stosunków Państwo-Kościół*, Polska 1944/45-1989. Studia i Materiały 1999, nr 4, s. 361.

²⁶³ J. Majchrowski, S. Nawrot, *Niektóre elementy stosunków państwowo-kościelnych w Polsce lat 1945-1950* (na prawach rękopisu), Kraków 1984, s. 20.

różnych partyjnych decydentów. Przygotowywano akcję propagandową i rozwinęto sieć agentów w środowisku kościelnym. Aleksander Zawadzki na naradzie redaktorów prasowych w marcu 1949 roku zapowiedział reakcję państwa przeciwko – jak to określił – „niezliczonym organizacjom klerykalnym”, zapobieżenie powoływaniu wciąż nowych organizacji kościelnych. Jednocześnie zachęcał ośrodki prasowe, by opracowały na własny użytek wykaz wszystkich organizacji i form klerykalnego działania oraz by przenikały do tych instytucji „głęboko i bardzo wścibsko”²⁶⁴, a J. Berman podczas majowego spotkania z redaktorami i dziennikarzami stwierdzał:

...trzeba zdawać sobie sprawę, że cała nasza walka z przerostami wpływów kościoła, o obcięcie tych przerostów, o właściwe ustawienie kościoła, o odcięcie kościoła od polityki, jest w ostatecznym rachunku walką o duszę ludzi wierzących (...), o świadomość ludzi wierzących, którzy stanowią dziś przeważającą większość ludzi w Polsce (...). Powinniśmy walczyć o obezwładnienie żądań politycznych w masowych organizacjach katolickich. To trzeba wszystko robić z całą bezwzględnością i ostrością²⁶⁵.

Organizacje katolickie od początku 1949 roku były poddawane wszechstronnej obserwacji na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego. Naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego, Edward Duda, wydał rozporządzenie przypominające starostom i prezydentom miast o nadsyłaniu wykazów stowarzyszeń zwykłych oraz spisu oddziałów stowarzyszeń zarejestrowanych. W głównej mierze chodziło o zewidencjonowanie organizacji katolickich²⁶⁶. W następnych tygodniach urzędnicy odpowiedzialni za sprawdzenie stanu osobowego stowarzyszeń i bractw kościelnych nadsyłali na adres Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach sprawozdania. Na listach organizacji katolickich, których istnienie zdołano stwierdzić, pojawiały się: sodalicje mariańskie, bractwa różańcowe, trzecie zakony franciszkańskie, krucjata eucharystyczna oraz Straż Honorowa Najświętszego Serca Pana Jezusa. Starosta cieszyński, Grzegorzek informował o szczególnej roli sodalicji mariańskiej, którą kler katolicki wykorzystuje do przeciwstawienia popieranemu przez komunistów Związkowi Młodzieży Polskiej. Pisał o tym następująco:

Sodalicja Mariańska jest właściwym orężem kleru katolickiego na terenie młodzieżowym, dlatego też kler za wszelką cenę dąży do tego, aby wszyscy uczniowie wstępowali do sodalicji mariańskiej (chodzi tu o szkoły średnie) w związku z tym zdarzają się wypadki, że członkowie ZMP są równocześnie w sodalicji mariańskiej²⁶⁷.

²⁶⁴ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XIX-1, k. 51-61.

²⁶⁵ Tamże, k. 98-107. Oryginalna pisownia zachowana w dokumentach archiwalnych.

²⁶⁶ E. Duda, Naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Województwa Śląsko-Dąbrowskiego do starostów powiatowych oraz prezydentów miast wydzielonych z 3 i 1949, APKat., UWŚl/Og 44, k. 46.

²⁶⁷ Dane statystyczne dotyczące spraw wyznaniowych. Cieszyń, luty 1949. APKat., UWŚl/Społ.-Polit. 318, Dane statystyczne dot. spraw wyznaniowych, k. 1.

W powiecie bielskim sodalicje mariańskie istniały w Strumieniu, Jaworzu, Jasienicy, Ligocie Zabrzegu, Kamienicy, Czechowicach oraz Międzyrzeczu Górnym. Każda z nich liczyła od 30 do 70 osób. W tym powiecie prowadziły również działalność apostolską bractwa różańcowe (Kamienica, Grodziec, Biery, Bielowicko, Międzyrzecze, Mazańcowice). Odnotowano też działalność kilku wspólnot trzeciego zakonu franciszkańskiego, a mianowicie w parafiach: Strumień, Grodziec, Międzyrzecze Górne, Mazańcowice²⁶⁸. Starosta lubliniecki donosił o istnieniu stowarzyszeń o charakterze katolickim w trzech parafiach: Kochanowice, Kochce i Lubecko²⁶⁹. Kolejne dane pochodziły z terenu Katowic. Zarząd Miejski informował wojewodę o działalności sodalicii mariańskiej, bractwa różańcowego oraz III Zakonu św. Franciszka²⁷⁰.

21 stycznia 1949 roku bp S. Adamski przesłał proboszczom śląskich parafii okólnik, w którym odnosił się do wątpliwości podnoszonych przez czynniki państwowe odnośnie do legalnej działalności bractw i stowarzyszeń kościelnych. Wyjaśniał, że stan prawny nie uległ żadnej zmianie, tak że organizacje te nie podlegają ustawie z 27 października 1932 roku o stowarzyszeniach kościelnych, lecz jedynie prawu kościelnemu²⁷¹.

W marcu 1949 roku wojewoda badał nastroje społeczne poprzez prośbę skierowaną do starostów i prezydentów, mających wypełnić odpowiedni kwestionariusz pytań. Pytano w nim m.in. o częstotliwość zebrań organizacji kościelnych, frekwencję członków, wystąpienia księży na zebraniach, imprezy organizowane przez stowarzyszenia²⁷². Zarząd Miejski w Katowicach informował w kolejnych miesiącach o działaniach podejmowanych przez stowarzyszenia kościelne. Poprzez inwigilację i wprowadzenie swoich ludzi do grona członków organizacji katolickich wiedziano o wszelkich ich ruchach²⁷³.

²⁶⁸ Dane statystyczne dotyczące spraw wyznaniowych, Bielsko, początek 1949 roku. APKat., UWŚL/Społ.-Polit. 318, Dane statystyczne dot. spraw wyznaniowych, k. 2.

²⁶⁹ Starosta powiatowy z Lublińca do Urzędu Województwa Śląsko-Dąbrowskiego, Wydział Społeczno-Polityczny, z 30 III 1949 roku, k. 13. Raport zawiera następujące dane: Kochanowice: III zakon św. Franciszka (25 osób), Sodalicja Mariańska Panien (40 osób), bractwo różańcowe (150 osób); Kochce: Sodalicja Mariańska Panien (68 osób), Sodalicja Mariańska Młodzieży Męskiej (78 osób) oraz bractwo różańcowe; Lubecko: sodalicja mariańska (35 osób) i III zakon franciszkański (20 osób).

²⁷⁰ Dane statystyczne dotyczące spraw wyznaniowych z terenu Katowic, początek 1949 roku. APKat., UWŚL/ Społ.-Polit. 318. Dane statystyczne dot. spraw wyznaniowych, k. 38-39.

²⁷¹ Okólnik bpa S. Adamskiego z 21 I 1949, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 226.

²⁷² Wojewoda do starostów powiatowych i prezydentów miast z 25 III 1949 roku, APKat., UWŚL/Og 44, k. 66.

²⁷³ Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc maj i czerwiec 1949, APKat., ZM Kat. 16, Sprawozdania sytuacyjne i meldunki tygodniowe biura zarządzania na dzielnicę Katowice-Załęże, meldunki dotyczące spraw religijnych,teczka akt luźnych (1949-1950), k. 26, 29.

W wydanej w roku 1949 broszurce propagandowej *Polska Ludowa a Kościół katolicki* oskarżano wierzących o brak patriotyzmu i posłuszną służbę Watykanowi. Odnosząc się do przedwojennej Akcji Katolickiej pisano tak:

Akcja Katolicka w Polsce była odpowiednikiem identycznych organizacji zagranicznych, których centralne kierownictwo zbiegało się w Watykanie i które stanowiło ramię świeckiej działalności politycznej Watykanu i hierarchii kościelnej poszczególnych krajów²⁷⁴.

Zamiary komunistycznych władz zostały ujawnione przy okazji wydarzeń towarzyszących tzw. „cudowi lubelskiemu”. 3 lipca 1949 roku w katedrze lubelskiej wierni zauważyli, jak na obrazie Matki Bożej pojawiły się łzy. Spowodowało to napływ rzesz pielgrzymów i ciekawskich. Władze miały problem z opanowaniem sytuacji. Postanowiono przedsięwziąć stanowcze kroki przeciw Kościołowi. Kilka dni później napięcie wzrosło po wydaniu przez Papieża Piusa XII 13 lipca 1949 roku dekretu grożącego katolikom ekskomuniką za przynależność do partii komunistycznej²⁷⁵.

28 lipca 1949 roku odbyła się kolejna odprawa urzędników odpowiedzialnych za funkcjonowanie aparatu bezpieczeństwa i znów wystąpiła J. Brystygierowa. Sugerowała, że trzeba zepchnąć kler do wykonywania praktyk ściśle religijnych i doprowadzić, żeby odgrywał taką rolę, która by mu umożliwiła wykonywanie praktyk religijnych bez wchodzenia w konflikt z istniejącym porządkiem publicznym²⁷⁶. Wskazywała miejsce Kościoła w państwie i krytykowała jego obecność w życiu publicznym. Przypominała, że kler nie jest wyjęty spod obowiązujących praw i musi się liczyć z obowiązującym porządkiem prawnym:

...w praktyce do tego się dotychczas sprowadzało, że kler i organizacje przykościelne żyły swoim autonomicznym życiem i nie liczyły się z obowiązującymi ustawami²⁷⁷.

J. Brystygierowa chciała nasilić inwigilację organizacji kościelnych i zdecydowanie rozbudować agenturę w tych środowiskach. Zauważała, że aparat bezpieczeństwa nie ma na ten temat dostatecznej dokumentacji:

Rozpracowując środowisko kleru musimy w każdym powiecie i województwie rozpracowywać o wiele głębiej również organizacje przykościelne, które u nas jeszcze ciągle są zaniedbywane²⁷⁸.

²⁷⁴ *Polska Ludowa a Kościół katolicki*, Warszawa 1949, s. 49.

²⁷⁵ Dekret Kongregacji Świętego oficjum nie był w Polsce realizowany poza instrukcją Episkopatu dla spowiedników, by nie udzielali rozgrzeszenia członkom komunistycznej partii.

²⁷⁶ Odprawa z dnia 28 lipca 1949 (referat dyr. Julii Brystygier), w: *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa...*, s. 155.

²⁷⁷ Tamże, s. 156.

Pokusiła się nawet na samokrytykę będąc szefową tego departamentu, stwierdzając nie bez żalu:

„o księżach mamy mniej lub więcej raportów, ale co robią organizacje przykościelne, jaki jest zasięg ich sieci – prawie nic nie wiemy”²⁷⁸.

Jej pomysły odnośnie wyeliminowania stowarzyszeń katolickich z publicznej działalności wpłynęły na uchwalenie w sierpniu 1949 roku odpowiednich dekretów, a mianowicie: 5 sierpnia ogłoszono dekret *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*²⁷⁹. Uderzał on w związki i stowarzyszenia religijne, zarówno te posiadające osobowość prawną, jak i te, które jej nie miały. Podporządkowywano je przepisom, jakie obowiązywały stowarzyszenia świeckie. Miały być odtąd zarejestrowane ze wszystkimi instytucjami i zakładami opiekuńczymi, leczniczymi i gospodarczymi oraz spisami majątku ruchomego, pod groźbą rozwiązania i konfiskaty mienia²⁸⁰.

18 sierpnia 1949 roku władze wydały kolejny dekret *O zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach*. W nim znalazły się zapisy, które zabraniały publicznego manifestowania wiary i uczuć religijnych ludzi wierzących, przez uzależnienie wszystkich procesji – za wyjątkiem procesji Bożego Ciała – od zezwolenia władz administracyjnych.

Z dokumentami tymi, przed ich publikacją, zapoznawali się członkowie Biura Politycznego PZPR. 13 sierpnia 1949 roku szeroko omawiano sprawę stowarzyszeń kościelnych²⁸¹.

Ministerstwo Administracji Publicznej apelowało do wojewodów, by niezwłocznie informowali telefonicznie o tym, czy zrzeczenia objęte dekretem z 5 sierpnia 1949 roku zgłaszają się we właściwych urzędach wojewódzkich lub starostwach²⁸².

Szczególną rolę we wszelkich działaniach zmierzających do osłabienia Kościoła odgrywał Departament V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego kierowany przez J. Brystygierową. Był on podstawowym instrumentem terroru politycznego i fizycznego wobec duchowieństwa i wiernych Kościoła. Rozszerzenie zakresu uprawnień w posunięciach antykościelnych Urzędu Bezpieczeństwa

²⁷⁸ Odprawa z dnia 28 lipca 1949 (referat dyr. Julii Brystygier), w: *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa...*, s. 159.

²⁷⁹ Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów *Prawa o stowarzyszeniach*, Dz. U. 1949 Nr 45, poz. 334.

²⁸⁰ Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 r. w sprawie wykonania dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów *Prawa o stowarzyszeniach* (Dz. U. 1949 Nr 47, poz. 358).

²⁸¹ *Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949-1970*, red. A. Dudek, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2000, s. 30.

²⁸² M. Broniatowski, dyrektor Departamentu Politycznego Ministerstwa Administracji Publicznej do wojewodów z 24 VIII 1949, APKat., UWŚL/Spół.-Polit. 559/1, Stowarzyszenia, okólniki, zarządzenia (1947-1950), k. 36.

nastąpiło po wydaniu dekretów. Urzędy bezpieczeństwa stały się dla poszczególnych szczebli władzy państwowej czy samorządowej organami opiniotwórczymi na temat działalności organizacji i od nich uzależniona była zgoda wydawana na działalność organizacji kościelnych²⁸³.

1 września 1949 roku J. Brystygierowa wydała ściśle tajną instrukcję, odnoszącą się do wdrażania w życie dekretu *O zmianie ustawy o stowarzyszeniach* z 5 sierpnia 1949 roku. Cieszył ją fakt zlikwidowania wyjątkowej i uprzywilejowanej pozycji stowarzyszeń klerykalnych oraz umożliwienie eliminacji z życia publicznego zrzeszeń, które działały wbrew interesom państwa. Nadarzyła się według niej okazja do rozpracowania i ostatecznego zniszczenia jeszcze istniejących, pod warunkiem, że aparat bezpieczeństwa zwiększy swe wysiłki i aktywność na tym terenie. J. Brystygierowa wyznaczyła zadania organom bezpieczeństwa: dokładnie rozpoznać organizacje kościelne (ujawnić ich działalność gospodarczą, źródła finansowania, dochody); nie dopuścić do zalegalizowania organizacji znanych z działalności antykomunistycznej; skompromitować i wyeliminować z zarządów organizacji szczególnie niebezpieczne osoby²⁸⁴. Stowarzyszenia kościelne zarejestrowane, ubiegające się o legalność, miały dostarczyć do Referatu Społeczno-Politycznego starostwa powiatowego następujące dokumenty: statut, wypełnione formularze, kwestionariusze personalne wypełnione przez wszystkich członków kierownictwa stowarzyszenia. Stowarzyszenia zwykłe w odróżnieniu zarejestrowanych nie dołączały statutu (gdyż takowego nie posiadały!). Tok postępowania w sprawie legalizacji stowarzyszenia przewidywał, iż referaty społeczno-polityczne w powiatach oraz odpowiednie wydziały w urzędach wojewódzkich po otrzymaniu podania w ciągu trzech dni prześlą do Urzędu Bezpieczeństwa następujące dokumenty: 2 egzemplarze statutu, 2 egzemplarze formularza oraz wszystkie egzemplarze kwestionariusza personalnego do zwrotu.

W przypadku organizacji działającej na terenie miasta wojewódzkiego i w sprawach central wojewódzkich wydziały V Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego miały się kontaktować bezpośrednio z naczelnikami Wydziału Społeczno-Politycznego, a nie z zarządami miejskimi, do których te podania miały wpływać. Najpierw powiatowe jednostki Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego były zobowiązane sporządzić na formularzach odpisy kwestionariuszy personalnych (w 3 kopiach), zwracając ich oryginały do starostwa. Kolejnym etapem było sprawdzenie w zasobach operacyjnych UB czy są, a jeśli tak,

²⁸³ Choć formalnie decyzję o rejestracji lub legalizacji stowarzyszeń kościelnych miał podejmować urząd wojewódzki to w praktyce wiązało się to z uzyskaniem pisemnej akceptacji wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego (AAN, MAP, sygn. 677, k. 26; K. Krasowski, *Państwo a Kościół katolicki w Polsce 1945-1955*, s. 61).

²⁸⁴ D. Zamiatła, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w sprawie egzekwowania dekretów rządowych z 5 i 18 sierpnia 1949 r.*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 2002, nr 78, s. 388.

to jakie, dane i materiały dotyczące członków zarządu lub kierownictwa organizacji. Następnie ustalano znane fakty i dokonywano wpisów w specjalnym formularzu, który zawierał pytania dotyczące konkretnych danych zebranych o stowarzyszeniu. W ciągu dziesięciu dni od daty zgłoszenia wysłano do naczelnika Wydziału V opracowane materiały.

Wydział V po przejęciu sprawy z urzędu powiatowego lub z Wydziału Społeczno-Politycznego przeprowadzał następujące czynności: ustalał dotychczasowy stan formalno-prawny zgłaszających się organizacji (chodziło o ustalenie przynależności organizacji do grupy zrzeszeń zwykłych lub zarejestrowanych), sprawdzał czy nie posiada w swoich zbiorach materiałów obciążających szefostwo organizacji. Dokonywano również przeglądu dokumentów odnoszących się do dotychczasowej działalności zrzeszenia. W dalszej kolejności weryfikowano prawidłowość zastosowanych procedur zgłaszania. Polegało to na sprawdzeniu sposobu i jakości wypełnienia formularzy oraz zaakceptowaniu statutu. Działania Wydziału V kończyć się miały wysłaniem do Departamentu V wniosku w sprawie wydania decyzji o zalegalizowaniu stowarzyszenia, najpóźniej w ciągu 18 dni od daty zgłoszenia.

Pełniąca funkcję szefa Departamentu V. Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego J. Brystygierowa, wydała rozporządzenie, by w początkowej fazie akcji, aż do odwołania, zatwierdzać każdorazowo decyzję szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego i w żadnym razie jej nie podważać. Departament informował wydziały o podjętej decyzji i ten najpóźniej do 25. dnia od daty złożenia wniosku miał przesłać odpowiedź do Wydziału Społeczno-Politycznego jednostki administracyjnej, w której złożono wniosek²⁸⁵. Jeśli idzie o decyzje dotyczące stowarzyszeń, które zgłosiły się do starostw i działały na terenie danego powiatu, to wydział V miał powiadomić o nich natychmiast jednostkę powiatową UB. Tak wyglądała skomplikowana procedura ustalona przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Dowodziło to, jak ogromną wagę przywiązywano do wszelkich informacji o organizacjach kościelnych. Wszystkie terenowe jednostki UB otrzymały nakaz utworzenia do dnia 5 września 1949 roku specjalnych grup, składających się z trzech pracowników operacyjnych, których zadaniem było dbać o prawidłowy i dokładny przebieg tych procedur. J. Brystygierowa pilnowała, by bezwzględnie przestrzegać 4-tygodniowego terminu wydania decyzji odnośnie do legalizacji organizacji. W przeciwnym razie, zgodnie z zapisem ustawy, stowarzyszenia miały prawo rozpocząć działalność bez zgody UB.

Biskupi polscy zdecydowanie zareagowali na rządowe dekrety. W tym celu spotkali się na Jasnej Górze w dniach 20–21 września 1949 roku. Wystosowano pismo do władz. W dokumencie ubolewano z powodu wzmożonych działań antykościelnych. Hierarchowie wykazywali niekonsekwencję organów państwowych w traktowaniu Kościoła katolickiego. Powoływali się przy tym na art. 113

²⁸⁵ Pisemna odpowiedź miała być parafowana przez szefa WUBP.

Konstytucji z 17 marca 1921 roku, który zapewniał Kościołowi na równi z innymi związkami religijnymi możliwość nieskrępowanego prowadzenia swoich spraw wewnętrznych, także dotyczących kultu. Przywołali również art. 111 tejże Konstytucji oraz deklarację Sejmu Ustawodawczego z 22 lutego 1947 roku, stwierdzające, że prawa i wolności obywatelskie, do których zaliczono również wolność sumienia i wyznania, są podstawą ustroju demokratycznego państwa²⁸⁶. Również dekret z 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania miał chronić obywateli przed ingerowaniem czynnika politycznego w sferę ducha. Biskupi pytali: jak wobec tego traktować przepisy z 5 sierpnia 1949 roku i czy mają one rację bytu jako sprzeczne z dokumentem wyższej rangi, jakim z pewnością jest Konstytucja.

Kolejny zarzut biskupów zawierał stwierdzenie, iż prawo o stowarzyszeniach nie nadaje się do regulowania życia wewnętrznego i działalności bractw religijnych oraz związków pobożnych, ponieważ jest ono nastawione na regulację działalności stowarzyszeń o celach doczesnych i o charakterze świeckim. Tymczasem zasadniczym celem bractw było doskonalenie moralne, prowadzenie dzieł pobożnych czy charytatywnych oraz podniesienie kultu publicznego²⁸⁷. Biskupi dowodzili również braku logiki w ujmowaniu prawem jednego dekretu członków stowarzyszeń świeckich oraz bractw religijnych. O ile w tych pierwszych elementem jednoczącym ludzi jest wola stowarzyszonych lub wola i decyzja władzy zapisującej do rejestru zgłoszone stowarzyszenie, o tyle dla bractwa i organizacji religijnych elementem konstytutywnym jest specjalny dekret erekcyjny lub zatwierdzający władzy duchownej. Biskupi uważali, że o powstaniu jakiejkolwiek organizacji religijnej miał decydować organ kościelny, a nie walczący z kultem Bożym.

Zauważali też, że dekret zawierał sprzeczność w punktach, które określają Kościół katolicki jako związek religijny prawnie przez państwo uznany i wyłączają go spod mocy obowiązywania prawa o stowarzyszeniach, a związane organicznie z Kościołem bractwa, stowarzyszenia, związki pobożne poddaje temuż prawu. Dotyczyło to zarówno ich bytu prawnego, uzależniając ich dalsze istnienie od terminowego złożenia deklaracji o formalnym zarejestrowaniu, jak i w zakresie ich działalności, poddając szczegółowej kontroli organów państwowych ich życie wewnętrzne²⁸⁸. Episkopat oprócz listu skierowanego do rządu wydał *Komunikat o rozwiązaniu zrzeszeń religijnych w Polsce*. Biskupi pisali w nim, że w związku z ukazaniem się dekretu rządowego, który zapowiada rozwiązanie

²⁸⁶ List Episkopatu Głównej Episkopatu Polski do Rządu w sprawie dekretów władz o zmianie przepisów prawa o stowarzyszeniach i zgromadzeniach z 21 IX 1949, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 1, s. 182.

²⁸⁷ *Codex Iuris Canonici z 1917 r.*, kan. 685.

²⁸⁸ List Episkopatu Głównej Episkopatu Polski do Rządu w sprawie dekretów władz o zmianie przepisów prawa o stowarzyszeniach i zgromadzeniach z 21 IX 1949, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 1, s. 181-184.

zrzeszeń, które do 4 listopada 1949 roku się nie zarejestrują należy obwarowania dekretu uznać za daleko osuniętą ingerencję w sprawy Kościoła:

...nakazowi dekretu nie stało się zadość, gdyż zrzeszenia religijne nie są stowarzyszeniami, jak je pojmuje państwowe prawo o stowarzyszeniach. Służą bowiem wyłącznie celom religijnym. Nie powstają one, jak stowarzyszenia świeckie, z woli członków założycieli; powołuje je do bytu właściwa władza kościelna i kieruje nimi biskup diecezji lub z jego polecenia rządca parafii, a nie zarząd wybrany przez członków²⁸⁹.

Biskupi konkludowali o dalszej egzystencji zrzeszeń w świetle owego dekretu:

...w tym stanie rzeczy powiadamia się niniejszym parafian, że zrzeszenia religijne, jak trzecie zakony, bractwa kościelne i pobożne związki, a wśród nich sodaliczki mariańskie, uległy mocą tegoż dekretu rządowego w obliczu państwa w dniu 4 listopada br. rozwiązaniu²⁹⁰.

Zwracali się z apelem do wiernych, by tym gorliwiej i sumiennej spełniali swoje obowiązki, wynikające z przynależności do wspólnoty Kościoła i zaniechali zrzeszania się.

22 września 1949 roku bp Juliusz Bieniek napisał, powielił i rozesłał do parafii diecezji katowickiej okólnik zawierający treść dekretu o stowarzyszeniach, informację o memoriale Episkopatu oraz zalecenie, by proboszczowie nie podejmowali na własną rękę żadnych kroków zmierzających do zgłaszania stowarzyszeń kościelnych oraz by prowadzili ich działalność bez zmian aż do otrzymania z kurii dalszych instrukcji²⁹¹.

Miesiąc później po szczegółowym zapoznaniu się z dekretem rządowym z 5 sierpnia 1949 roku i rozporządzeniem z 6 sierpnia tego samego roku bp Adamski wydał okólnik, w którym przedstawił własne stanowisko w tej kwestii. Stwierdził, iż dokumenty nie obejmują ani zrzeszeń mających na celu działalność charytatywną (parafialne oddziały „Caritas”, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, Konferencja Męska św. Wincentego à Paulo), ani Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej. Są one zgłoszone po myśli art. 12 prawa o stowarzyszeniach po uchyleniu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie stowarzyszeń o celach religijnych i wyznaniowych z roku 1934²⁹². Zarządził, by wymienione wyżej organizacje rozwijały swą działalność. Biskup Adamski poinformował również duchowieństwo diecezji o rozwiązaniu z dniem 4 listopada 1949 roku zrzeszeń religijnych, które wymienia *Kodeks Prawa*

²⁸⁹ Komunikat Episkopatu Polski o rozwiązaniu zrzeszeń religijnych w Polsce, w: *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, wstęp i opracowanie J. Żaryn, Poznań 2006, s. 54.

²⁹⁰ Tamże.

²⁹¹ Okólnik bpa J. Bieńka w sprawie stowarzyszeń kościelnych z 22 IX 1949, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 306-307.

²⁹² Okólnik bpa S. Adamskiego, sygn. VA I-2814/49, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 324.

Kanonicznego z 1917 roku, kan. 700, a których zadania określa kan. 687, czyli trzecie zakony, bractwa i związki pobożne (zaliczył do nich m.in. sodalicje). Wymienił także z nazwy istniejące na Śląsku organizacje, których działanie należy zawiesić: trzecie zakony św. Franciszka i św. Dominika, wszelkie bractwa świecowe, Arcybractwo Matek Chrześcijańskich, bractwa różańcowe, Żywy Różaniec, Sodalicje Mariańskie, Dzieci Maryi, Milicja Niepokalanej, Apostolstwo Modlitwy, Straż Honorowa NSPJ, Krucjata Eucharystyczna. Zaznaczył, że choć obecne formy ustrojowe²⁹³ tych zrzeszeń nie miały możliwości istnieć zgodnie z nowym ustawodawstwem państwowym, to ich cele powinny być bez przeszkód realizowane przez wiernych świeckich prowadzonych przez roztropnych duszpasterzy. Biskup Adamski zachęcał kapłanów, aby jeszcze większą troską otoczyli duszpasterstwo dzieci i młodzieży, zwracali uwagę na przygotowanie nabożeństw stanowych, obchody świąt patronalnych oraz szerzenie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz czci do Matki Bożej.

Okólnik posiadał charakter pisma wewnętrznego. Nie był czytany z ambony, a duchowni mieli poinformować o podjętej decyzji jedynie zainteresowanych sprawą parafian i zwolnić ich z obowiązków związanych z przynależnością do zrzeszenia kościelnego. Pozostawione przez nie akta, dokumenty, biblioteczki należało zdeponować w aktach parafialnych, a majątek przekazać pod zarząd proboszcza. Biskup Adamski realizował w ten sposób ustalenia Episkopatu, który zdecydował, iż administratorzy diecezji mają prawo, w pewnych szczególnych okolicznościach legalizować, według własnego rozeznania, takie stowarzyszenia, które generalnie zgodnie z komunikatem Episkopatu nie mają być rejestrowane²⁹⁴.

J. Brystygierowa nie mogła uwierzyć, że hierarchowie kościoła tak łatwo godzą się z zawieszeniem działalności organizacji. Stwierdzała wręcz, iż jest to wybieg taktyczny kleru, mający na celu zmylenie czujności SB i wyprowadzenie w pole organów administracyjnych, odpowiadających za kontrolę legalności zrzeszeń. Sugerowała, że pozornie rozwiązane organizacje będą nadal służyć antydemokratycznej działalności. Poprzez informatorów oraz tajnych współpracowników ulokowanych w szeregach członków organizacji kościelnych dowiedziała się o przygotowywanych przez duchowieństwo zastępczych formach gromadzenia aktywu katolików świeckich. Mieli oni się spotykać podczas tzw. nabożeństw stanowych, specjalnych nauk, rekolekcji zamkniętych przeprowadzanych w klasztorach. Według jej wywiadu poszczególni księża mieli skupiać wokół siebie niewielkie grupy wiernych najbardziej zaangażowanych w organizacjach (4–5 osób), by poprzez nich docierać do poszczególnych środowisk²⁹⁵. W związku

²⁹³ Formy ustrojowe: członkostwo, zarządy, walne zgromadzenia, pieczętki, protokoły, spisy członków.

²⁹⁴ D. Zamiatała, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 387-392.

²⁹⁵ D. Zamiatała przytacza fragment instrukcji: „Już zauważono próby tworzenia małych, luźnych zespołów o charakterze towarzyskim, kierowanych przez poszczególnych aktywistów klerykalnych, odbywających swoje zebrania w domach prywatnych pod pozorem towarzyskich

z zaistniałą sytuacją Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego zdecydowało o wykorzystaniu zwербowanych do współpracy duchownych i świeckich katolików zaangażowanych w życie parafialne w celu ustalenia zmian w działalności organizacji kościelnych na terenie diecezji i parafii. Nakazano też terenowym komórkom Służby Bezpieczeństwa postarać się o zwiększenie wysiłku w kierunku werbowania sieci agenturalnej spośród członków rozwiązanych organizacji, zwłaszcza w tych parafiach, w których pracowali kapłani znani z nieprzychylnego stosunku wobec socjalizmu. J. Brystygierowa rozpoczęła inwigilację spotkań duchownych ze świeckimi. Wydała polecenie, w którym stwierdzała, że agenci bezpieki muszą być we wszystkich formach pracy Kościoła:

Obstawić agenturą nabożeństwa, zebrania, rekolekcje w kościele i domach katolickich w celu kontrolowania faktycznego przebiegu tych „modlitw” i zebrań religijnych²⁹⁶.

Jako że nie zaprzestał działać „Caritas”, spodziewano się, iż pod przykrywką tej organizacji mogą spotykać się członkowie innych wspólnot. Dlatego też przystąpiono do jej rozpracowania. Podobnie odniesiono się do innych organizacji młodzieżowych, jak Caritas Academica, Stowarzyszenie Młodzieży Akademickiej i Iuventus Christiana oraz niektórych zrzeszeń młodzieży szkolnej: sodalicii, krucjat, kół różańcowych, Milicji Niepokalanej, które miały się znaleźć pod baczna obserwacją SB. Komórki tych służb były zobowiązane bezzwłocznie informować Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego o nielegalnej działalności organizacji kościelnych. Nie mogły jednak bez jego zgody przeprowadzać aresztowań²⁹⁷.

Drugim sierpniowym dokumentem ograniczającym swobodę działania Kościoła było wydane na podstawie dekretu o stowarzyszeniach rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 roku *O zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach*²⁹⁸. Do tego czasu obowiązywał art. 27 ustawy o zgromadzeniach z dnia 1 marca 1932, który stanowił, iż organizacje i związki religijne mogą bez żadnych ograniczeń i kontroli urządzać procesje, pochody, pielgrzymki, odpusty, misje i inne zgromadzenia pod gołym niebem oraz w lokalach zamkniętych bez zezwolenia władz administracyjnych. Taka sytuacja prawna była

spotkań” (Instrukcja nr 36. D. Zamiatała, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 394).

²⁹⁶ Tamże, s. 394.

²⁹⁷ Określono sposób realizacji wskazówek bezpieki: „Wykonanie instrukcji należy polecić sekcjom IV-tym i V-tym WUBP. Z instrukcją należy dokładnie zaznajomić wszystkich pracowników operacyjnych V-tych Wydziałów i V-tych Referatów PUBP. Z nowymi formami pracy organizacji klerykalnych należy zaznajomić wszystkich pracowników operacyjnych WUBP i PUBP” (Instrukcja nr 36. Zob. D. Zamiatała, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 395).

²⁹⁸ Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 roku *O zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach* – Dz. U. 1949 Nr 49.

niedopuszczalna w komunistycznej Polsce. Oskarżano wręcz Kościół o szerzenie ciemnoty i fanatyzmu wśród wiernych świeckich oraz urządzenie demonstracji antypaństwowych pod pretekstem wykonywania kultu religijnego²⁹⁹. Wydano również dekret z 18 sierpnia 1949 roku *O zmianie niektórych przepisów o zgromadzeniach*. Ustalał on, że wszelkie zgromadzenia i zebrania publiczne organizowane przez duchowieństwo, związki i stowarzyszenia religijne mogą się odbywać jedynie na ogrodzonym terenie kościelnym: świątynia, kaplica, cmentarz. Gdyby jednak chciano je organizować poza terenem kościelnym, to wymagane było posiadanie zezwolenia władz administracyjnych (albo Wydziału Społeczno-Politycznego urzędu wojewódzkiego w danym mieście albo referatu społeczno-politycznego starostwa)³⁰⁰. Władze lokalne natychmiast miały przekazywać złożone wnioski do Urzędu Bezpieczeństwa. Te przesyłały opinię dotyczącą rozwiązywanej kwestii nie później niż na 36 godzin przed terminem zaplanowanego zgromadzenia publicznego pod gołym niebem, a na dwadzieścia cztery godziny przed terminem odbycia się zgromadzenia w lokalu zamkniętym³⁰¹.

W sytuacji, gdy Urząd Bezpieczeństwa stwierdzał na podstawie posiadanych danych agenturalnych, wywiadu lub notatek zawartych w ewidencji operacyjnej, że cel i przebieg zebrania może mieć charakter antypaństwowy, albo jego organizatorzy wzbudzają uzasadnione podejrzenia, że przekształca je w demonstracje antyrządowe, miał on zakazać zgromadzenia. UB nie był zobowiązany tłumaczyć powodów zablokowania organizacji spotkania. Najczęściej używano argumentu, iż organizowane zgromadzenie będzie godzić w bezpieczeństwo i porządek publiczny³⁰².

Władze administracyjne miały być informowane o wszelkich akademiach, odczytach, referatach, wieczorach dyskusyjnych, zebraniach w sprawach charytatywnych itp. Niezależnie od tego, czy zebranie odbywało się w domach katolickich, salach parafialnych czy innych pomieszczeniach własnych lub czasowo użytkowanych przez Kościół, trzeba było mieć na nie zgodę³⁰³. Funkcjonariusze UB zajmujący się weryfikacją złożonych podań mieli: sprawdzić czy organizatorzy, przewodniczący oraz mający występować podczas zebrania mówcy nie figurują w ewidencji operacyjnej aparatu bezpieczeństwa³⁰⁴; ustalić prawdziwy cel, rzeczywisty program i charakter zgromadzenia oraz zbadać czy nie godzi on w bezpieczeństwo i ład publiczny; określić adresatów spotkania; sprawdzić, w jaki sposób zgromadzenie będzie organizowane oraz w jakiej formie będą zapraszani jego uczestnicy; ustalić źródło jego finansowania; przedyskutować z czynnikami politycznymi to, czy planowane zgromadzenie nie koliduje z innymi imprezami zamierzonymi przez władze świeckie. Odpowiednie komórki UB miały prowadzić systematyczną

²⁹⁹ D. Zamiatała, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 396.

³⁰⁰ Tamże, 397.

³⁰¹ Tamże, s. 396.

³⁰² Tamże, s. 397-398.

³⁰³ D. Zamiatała, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 401.

³⁰⁴ Skorowidz, kartoteka,teczka obiektowa.

ewidencję zgromadzeń publicznych i przysyłać ją do swych nadrzędnych jednostek wraz z comiesięcznymi raportami³⁰⁵. Kierując się tymi wskazówkami, odmówiono Sodalicii Mariańskiej działającej przy kościele w Lublińcu zorganizowania festynu parafialnego. Odmowę motywowano tym, że oddział sodalicii nie został dotychczas zarejestrowany w starostwie powiatowym. W związku z pojawiającymi się pytaniami dotyczącymi interpretacji prawa o zgromadzeniach Ministerstwo Administracji Publicznej podawało do wiadomości, że aby uniknąć wątpliwości, należy odpowiednim organom władzy dostarczać imienne spisy uczestników zebrania:

...w razie wątpliwości czy zgromadzenie zwoływane do lokalu jako zebranie członków legalnie istniejących stowarzyszeń jest istotnie zgromadzeniem niepublicznym, władza administracji ogólnej winna dostarczyć urzędowi bezpieczeństwa publicznego na jego życzenie imienny spis członków zrzeszenia, którego zażąda od zainteresowanych na zasadzie art. 15 prawa o stowarzyszeniach³⁰⁶.

Chodziło przede wszystkim o kwalifikację zgromadzenia, które w przypadku uczestniczenia w nim osoby nie wymienionej w spisie stawało się zgromadzeniem publicznym i jeśli nie było zgłoszone, było traktowane jako nielegalne. Ministerstwo zwracało uwagę, że dekret z 18 sierpnia 1949 roku zlikwidował dotychczasowy stan prawny, wedle którego organizacje i związki religijne mogły bez żadnych ograniczeń i bez zezwolenia władz administracyjnych urządzać pielgrzymki, procesje, misje, odpusty i zebrania publiczne pod gołym niebem i w lokalach zamkniętych. Taka działalność była zakazana³⁰⁷.

Zarząd Miejski w Katowicach w sprawozdaniu złożonym pod koniec 1949 roku wojewodzie informował, że organizacje kościelne nie przeprowadzały w ostatnich miesiącach spotkań i wszystko wskazuje na to, że się rozwiązały. Jedynie członkowie trzecich zakonów, bractw różańcowych oraz czciciele Najświętszego Serca Pana Jezusa (dawna Straż Honorowa) mieli zebrania w kościele po nabożeństwach. Donoszono także, że wymienione organizacje nie zajmowały się sprawami politycznymi³⁰⁸.

Józef Lewandowski z Zarządu Miasta Katowice, zdający sprawozdanie z sytuacji organizacji kościelnych, stwierdzał na początku 1950 roku, że w Katowicach organizacje kościelne nie istnieją:

³⁰⁵ D. Zamiatąła, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 403.

³⁰⁶ Wicestarosta Lublińca Marian Stopa do UWŚl dział Administracyjno-Prawny w Katowicach z 18 VIII 1949, APKat., UWŚl/Społ.-Polit. 322, Sprawy wyznania katolickiego 1949, k. 72.

³⁰⁷ Ministerstwo Administracji Publicznej do wojewodów, prezydentów miast i starostów powiatowych z 24 XI 1949 roku, sygn. L.dz.421/tju/49, APKat., UWŚl/Społ.-Polit. 317, Sprawy wyznaniowe 1945-1949, k. 2-3.

³⁰⁸ Sprawozdanie sytuacyjne za IV kwartał 1949 roku (z 30 XII 1949), APKat., ZM Kat. 16, Sprawozdania sytuacyjne i meldunki tygodniowe biura zarządzania na dzielnicę Katowice-Załęże, meldunki dotyczące spraw religijnych,teczka akt luźnych (1949-1950), k. 43.

Prawdopodobnie przy wszystkich Kociolach na terenie m. Katowic organizacje kościelne zostały rozwiązane. Istnieją natomiast luźne niezorganizowane tzw. miłośnicy, jak miłośnicy śpiewu, miłośnicy różańca itp.³⁰⁹

Uchwalone w sierpniu 1949 roku dekrety: *O ochronie wolności sumienia i wyznania*³¹⁰, *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*³¹¹ oraz *O zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach*³¹² spowodowały likwidację organizacji katolickich. Tak było w świetle legalnych dokumentów, ale członkowie różnych grup w parafiach spotykali się nadal i uczestniczyli we wspólnych nabożeństwach³¹³.

8. REPRESJE WOBEC CZŁONKÓW KATOLICKICH STOWARZYSZEŃ

Represyjne działania władz komunistycznych wobec ludzi Kościoła przybierały różną formę: przeważały różne szykany wobec duchownych, których nęcano oraz próbowano skompromitować w oczach wiernych³¹⁴. W wielu przypadkach doszło do aresztowań, przygotowano kilka pokazowych procesów, a niektórych duchownych osądzono i skazano na karę więzienia³¹⁵. System totalitarny przywiązywał dużą wagę do wychowania młodego pokolenia. Z tego powodu próbowano odsunąć dzieci i młodzież od Kościoła. Ze szkół usuwano katechetów, likwidowano organizacje kościelne, próbowano narzucić socjalistyczny model wychowania młodego pokolenia. Tych, którzy się temu przeciwstawiali, poddawano represjom. Przede wszystkim po wojnie utrudniano odrodzenie się istniejącym już wcześniej stowarzyszeniom kościelnym, stawiano przeszkody nowo

³⁰⁹ Ze sprawozdania sytuacyjnego na dzień 1 I 1950 za czasokres od 1.10-31.12.1949, APKat., ZM Kat. 14, Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe biura obwodowego dzielnicy Śródmieście, informacje o stowarzyszeniach religijnych, teczka akt luźnych (1947-1950), k. 33.

³¹⁰ *Dekret Rady Ministrów o ochronie wolności sumienia i wyznania uchwalony w dniu 5 sierpnia 1949*, w: *Państwo i Kościół (kilka dokumentów)*, Warszawa 1949, s. 40-42.

³¹¹ *Dekret Rady Ministrów o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach z dnia 5 sierpnia 1949*, Dz. U. 1949 Nr 45, poz. 335.

³¹² *Dekret Rady Ministrów o zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach z dnia 18 sierpnia 1949*, Dz. U. 1949 Nr 49, poz. 369.

³¹³ Cywiński B., *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej. „...i was prześladować będą”*, t. 2, Warszawa 1994, s. 66-67.

³¹⁴ *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939-1956 w dokumentach*, opr. K. Banaś, A. Dziurok, Katowice 2003, s. 44.

³¹⁵ Szczególną pozycję wśród opracowań dotyczących represji wobec duchowieństwa w okresie PRL zajmuje *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1-3, red. J. Myszor, Katowice 2002-2006. Zawiera on 814 biogramów kapłanów poddanych szykanom, aresztowanym oraz zamordowanym przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa w Polsce. Wśród nich jest wielu takich, którzy cierpieli za zaangażowanie w prowadzenie organizacji kościelnych.

powstającym organizacjom kościelnym, szykanowano członków tych grup. Podano represjom niektórych księży moderatorów. W niniejszym opracowaniu scharakteryzowano kilku z nich. Na ich przykładzie można się zapoznać z metodami działania aparatu bezpieczeństwa w celu zniszczenia nie tylko stowarzyszeń katolickich, ale również Kościoła w Polsce. Wystarczy przywołać na przykład postać ks. Leopolda Pietroszka, jednego z moderatorów Sodalicii Mariańskich oraz osadzonych w więzieniu wraz z nim sodalisów, których oskarżono o znieważenie portretu Bieruta. Podobne represje spotkały chorzowskich sodalisów: Stanisława Sierłę, Henryka Dobrzyńskiego, Henryka Irka, Jerzego Leichmanna, Bernarda Drabika, Jana Gajdzika i Alojzego Brzozę, którym zarzucono udział w nielegalnej organizacji. W drugim rozdziale tego opracowania będzie również przedstawiona postać ks. Franciszka Blachnickiego, założyciela Krucjaty Wstrzemięźliwości, niewygodnego dla władzy duszpasterza młodzieży, również skazanego na więzienie w pokazowym procesie.

W dniach 16–18 lipca 1946 roku zostało aresztowanych w Bielszowicach 5 sodalisów oraz jeden były członek Sodalicii Mariańskiej. Mieli oni rzekomo brać udział w akcji wywrotowej skierowanej przeciw władzy państwowej. W ich obronie stanął ks. Bolesław Biliński, opiekun Sodalicii Mariańskiej w Bielszowicach³¹⁶. Chłopcy zostali zwolnieni z aresztu po interwencji bpa Bieńka w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach³¹⁷.

Wiosną 1949 roku ks. L. Pietroszek, będący wikarym w Nowej Wsi, oraz jego trzech uczniów-sodalisów zostało aresztowanych z powodu zarzutu znieważenia portretów prezydenta Bieruta. We wrześniu 1947 roku ks. L. Pietroszek podjął pracę katechety w Szkole Podstawowej Męskiej nr 3. Założył tam Sodalicję Mariańską, a to było wystarczającym motywem, by zainteresowali się nim funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa³¹⁸. Rok później kierownik szkoły Franciszek Knapczyk zabronił mu nauczania religii ze względu na antydemokratyczne wystąpienia w głoszonych przez niego kazaniach w kościele parafialnym św. Wawrzyńca w Nowej Wsi³¹⁹. Otrzymał również ostrzeżenie, że ponowny tego rodzaju występ może pociągnąć najostrejsze w skutkach konsekwencje. W listopadzie w roku 1948 w szkole – podobnie jak i we wszystkich szkołach podlegających pod Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego – przeniesiono krzyże ze ścian frontowych na ściany boczne. W niedzielę 28 listopada 1948 roku ks. L. Pietroszek wygłosił kazanie o bezbożnictwie, odnosząc się w nim do profanacji krzyży. Reakcja władz była

³¹⁶ Biliński do bpa Bieńka z 21 VII 1946, AAKat., ARZ 591, Misja Wewnętrzna, t. 2, 1941-1959, k. 22-24.

³¹⁷ Bp Bieńka do Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach z 7 VIII 1946, AAKat., ARZ 591, Misja Wewnętrzna, t. 2, 1941-1959, k. 25.

³¹⁸ J. Dziwoki, *Pietroszek Leopold (1913-1998)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego...*, s. 217.

³¹⁹ Pismo Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Wirku do ks. Leopolda Pietroszka z 29 IX 1948, AIPN Ka, Urząd Wojewódzki w Katowicach, Wydział do spraw Wyznań, mps.

natychmiastowa. Następnej nocy zostały zniszczone portrety Bieruta w szkołach nr 1 i 2. Być może były to akty prowokacyjne. W związku z tymi wydarzeniami funkcjonariusze Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Świętochłowicach rozpoczęli aresztowania i przesłuchania podejrzanych. Zeznania zostały wymuszone na aresztowanej młodzieży przez tortury. W areszcie pozostawali sodalisi: Teodor Musiański i Alojzy Witała. 5 stycznia 1949 roku wezwano na przesłuchanie ks. L. Pietroszka, a 22 stycznia tego roku aresztowano go. Przez dziesięć dni przebywał w areszcie Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach przy ul. Lompy. Następnie przewieziono go do więzienia przy ul. Mikołowskiej. Oskarżony został o nadużywanie ambony do celów politycznych, obrażę uczuć niewierzących, przeszkadzanie kierownikowi szkoły, psucie młodzieży i podburzanie jej przeciwko władzy ludowej³²⁰. Kuria, która przeprowadziła własne dochodzenie w sprawie, uznała te oskarżenia za pozbawione zasadności³²¹. Biskup Stanisław Adamski wydał nawet w tej sprawie specjalny okólnik skierowany do kapłanów diecezji katowickiej³²².

Główna rozprawa w sprawie karnej Teodora Musiańskiego i pozostałych oskarżonych z art. 24 m.k.k. odbyła się 13 kwietnia 1949 roku w sądzie Okręgowym w Katowicach³²³. Trudno było im udowodnić winę. W trakcie rozprawy okazało się, iż zeznania w śledztwie były wymuszone biciem (głodzenie, przetrzymywanie w zimnej celi, zmuszanie do skakania i siedzenia w przysiadzie, bicie po stopach różgą drucianą owiniętą w gumę, uderzanie głową o mur, kopanie i bicie pięściami. Aby nie było słyhać krzyków usta zatykano im poduszkami)³²⁴. W lipcu 1949 roku śledztwo zostało umorzone i ks. L. Pietroszek oraz sodalisi zostali wypuszczeni na wolność³²⁵. W tej sprawie interweniował również bp J. Bieniek u ministra Władysława Wolskiego, zarzucając Urzędowi Bezpieczeństwa bezprawne aresztowanie i osądzenie kapłana³²⁶.

Drugą głośną sprawą w diecezji katowickiej związaną z represjami członków Sodalicii Mariańskiej był proces wytoczony grupie chłopców należących do katolickiej organizacji działającej w Chorzowie. Szczególnie dotkliwe szkany

³²⁰ J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 495.

³²¹ Sprawozdanie z dochodzenia przeprowadzonego przez Kurie Diecezjalną w Katowicach, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 239.

³²² Okólnik bpa Adamskiego z 21 IV 1949, sygn. V A I 2152/49, AAKat., KBA 14, Listy pasterskie i okólniki ordynariusza, k. 54-56.

³²³ Sprawozdanie z głównej rozprawy przeciwko ks. Leopoldowi Pietroszkowi oraz sodalisom Musiańskiemu i Witale w sprawie znieważenia godła i portretu dostojników państwowych z 13 IV 1949 w Sądzie Grodzkim w Katowicach, AAKat., ARZ 225, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, k. 237-238.

³²⁴ J. Dziwoki, *Pietroszek Leopold...*, s. 217.

³²⁵ A. Grajewski, *Wygnanie...*, s. 64.

³²⁶ Pismo bp. J. Bieńka do ministra Władysława Wolskiego w sprawie aresztowanych księży diecezji katowickiej z 4 VIII 1949, sygn. V A I 2349/49, AAKat., ARZ 4, Personalia Generalia, t. 3, k. 293-294.

spotkały kleryka Stanisława Sierłę. Był on uczniem Liceum Ogólnokształcącego w Bytomiu. Krótko przed egzaminem maturalnym, do którego przystępował w 1949 roku, został wezwany do gabinetu dyrektora Tadeusza Wilka. Ten ostrzegł go, iż jeśli nie wstąpi do Związku Młodzieży Polskiej, nie ma co liczyć na pozytywne zdanie egzaminu dojrzałości. S. Sierła był zaangażowany bardzo mocno w działalność Sodalicii Mariańskiej. Przewodniczącym komisji maturalnej miał być znany z partyjnych przekonań dyrektor liceum w Sosnowcu. S. Sierła na propozycję dyrektora Wilka odpowiedział stanowczo, że należy do Sodalicii Mariańskiej i nie może być dwulicowy, tzn. nie może zapierać się swojej wiary w obliczu czekających go szukan³²⁷. Jak się później okazało na egzaminie nie było żadnych pytań natury politycznej i S. Sierła dobrze go zdał, zachowując jednocześnie dystans do młodzieżowej przybudówki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, jaką był Związek Młodzieży Polskiej. W 1949 roku wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W sierpniu tego roku weszła w życie uchwała państwowa, zgodnie z którą nie była możliwa nieskrępowana i niezależna od władz państwowych działalność stowarzyszeń katolickich. W związku z tym we wrześniu 1949 roku sodalisci z Chorzowa, tak jak we wszystkich innych parafiach, postanowili oficjalnie rozwiązać swoją grupę. Polegało to na tym, że rozwiązywano zarząd, ale nie rezygnowano ze spotkań tygodniowych w ramach duszpasterstwa młodzieżowego.

Aby zrozumieć pełny kontekst sytuacji, trzeba cofnąć się parę lat wstecz. Stanisław Sierła poznał środowisko parafii św. Barbary w Chorzowie w roku 1946. Był współzałożycielem Sodalicii Mariańskiej Młodzieńców. Wraz ze swoimi kolegami: Karolem Gabrysiem, Bernardem Drabikiem i Jerzym Leichmannem werbowali nowych członków, szkolili ich, egzaminowali i przyjmowali do grupy. S. Sierła pisze o tym we wspomnieniach następująco:

Wprowadziliśmy zajęcia sportowe, rozgrywaliśmy mecze, prowadziliśmy bibliotekę, aktualną gablotkę. Mieliśmy swoje legitymacje i odznakę sodalicyjną, a także własny sztandar. Braliśmy przedtem udział w kursach dla liderów w Katowicach prowadzonych przez Kurię Diecezjalną, jak również w rekolekcjach zamkniętych w Kokoszycach³²⁸.

Funkcję moderatora pełnił tam ks. Jan Szweda. Głosił im konferencje i urządził nabożeństwa. Liczba członków i kandydatów sodalicii w tej parafii dochodziła do 80 osób. Będąc członkami organizacji religijnej, żywo brali udział w duszpasterstwie. Uczestniczyli w uroczystościach kościelnych, pielgrzymowali do Piekar Śląskich i do Częstochowy, przygotowywali akademie oraz wystawiali misteria Męki Pańskiej³²⁹.

³²⁷ S. Sierła, *Życie darowane mi po raz drugi*, Świbie 2004, s. 29.

³²⁸ Tamże, s. 25.

³²⁹ Tamże, s. 26.

Po rozwiązaniu stowarzyszenia nadal się spotykali. Ks. J. Szweđa odprawiał dla nich msze św., ale jednocześnie nakazał im daleko posuniętą ostrożność w publicznym występowaniu. S. Sierła w tym czasie był już klerykiem, ale nie tracił kontaktu ze swoją grupą przyjaciół. Posyłał im różne materiały, artykuły, wykłady, a gdy tylko nadarzyła się okazja, to z Bernardem Drabikiem, brał udział w spotkaniach w salce parafialnej. Aparat bezpieczeństwa inwigilował wspólnoty Sodalitji Mariańskiej. To także spotkało grupę chorzowską. Jeden z chłopców, Alojzy Brzoza, przyznał się S. Sierli podczas wakacji letnich 1950 roku, że zmuszono go do współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa. Od paru miesięcy spotykał się regularnie w kawiarni w Katowicach z funkcjonariuszem UB, któremu miał za zadanie dostarczać sprawozdania ze spotkań sodalitji. Sierła postanowił mu pomóc w pisaniu tych sprawozdań. Czynieł to jednak tak, by nikomu nie zaszkodzić. Najgorsze jednak było przed nimi: 20 października 1950 roku aresztowano prezesa Henryka Dobrzyńskiego, a 9 i 10 listopada Henryka Irka, Jerzego Leichmanna, Jana Gajdzika i Alojzego Brzozę. 10 listopada o godz. 15.30, jak dokładnie zapamiętał S. Sierła, milicja otoczyła gmach Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Funkcjonariusze UB zażądali od rektora seminarium, a był nim o. Józef Baron CM³³⁰, by wydał im kleryków Sierłę i Drabika. Odczytano im nakaz aresztowania i pozwolono w ciągu pięciu minut przygotować się do opuszczenia gmachu seminarium. W międzyczasie dokonano jeszcze rewizji w pokoju Sierli i wreszcie pod eskortą wywieziono na dworzec kolejowy. Tam zostali wprowadzeni do osobnego przedziału w pociągu jadącym do Katowic. S. Sierła żartował, że choć raz pojedą do Katowic za darmo³³¹.

Kleryk S. Sierła był przesłuchiwany w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa przy ul. Powstańców w Katowicach. Znęcano się nad nim psychicznie i fizycznie. Tak opisuje swoje przeżycia z aresztu:

Rozpoczęło się przesłuchanie, a potem stójka nocna pod ścianą do rana. Gdy któryś z nas upadł, dostał kopniaka i stało się dalej. Następnego dnia, około godziny ósmej rano, zaczęło się przesłuchanie. Krzykiem i wyzwiskami, których jeszcze w życiu nie słyszałem, chcieli mnie zastraszyć³³².

Przesłuchujący próbowali go namówić do tego, by opuścił seminarium i poszedł na inne studia. Obiecywali mu swoją pomoc, jeśli zacznie z nimi współpracować. Straszili go, że w przeciwnym razie grozi mu długoletnie więzienie.

³³⁰ Ks. Józef Baron CM (1895-1976). Pochodził z Rudziczki (parafia Suszec) koło Pszczyny. Należał do Zgromadzenia Misjonarzy CM. W 1945 r. został powołany na rektora Śląskiego Seminarium Duchownego. Usunięty przez wikariusza kapitulnego ks. Jana Piskorza w 1955 r. Zmarł 19 X 1976 r. w Krakowie (opracowano na podstawie H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924-2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924-2004...*, s. 108-110).

³³¹ S. Sierła, *Życie darowane...*, s. 34.

³³² Tamże.

To „przedstawienie” trwało osiem godzin. Nie podano mu nawet szklanki wody, o którą prosił, traktując to jako karę za to, że nie chciał podpisać żadnych podsuwanych mu dokumentów. S. Sierla był podczas przesłuchania bity pięściami i kablem. Po latach wspominał, że często modlił się, by oprawcy nie doprowadzili go do trwałego kalectwa i by jak najszybciej mógł się wydostać z tego piekła³³³.

Został oskarżony o to, że od października 1949 roku do 10 listopada 1950 roku brał udział w tajnej, nielegalnej organizacji zwanej Sodalicią Mariańską. Podczas śledztwa zeznał, że w czasie spotkań sodalicji przy parafii św. Barbary opowiadał o życiu kleryckim i dzielił się swymi doświadczeniami religijnymi. Próbował przekonać przesłuchujących go, że celem tego zrzeszenia nie była walka z ustrojem, ale propagowanie religii i wiary wśród młodzieży. Sąd postanowił, że S. Sierla jest winny świadomego udziału w tajnym związku wrogo nastawionym do komunistycznych władz państwowych. Oskarżony został o przestępstwo z art. 36 dekretu z 13 VI 1946 roku³³⁴. 1 grudnia 1950 roku przewieziono go do więzienia przy ul. Mikołowskiej na tzw. Oddział Damski, czyli śledczy³³⁵. Dzień rozprawy wyznaczony został na 22 marca 1951 roku i zbiegł się z Wielkim Czwartkiem. Gdy po raz pierwszy od wielu miesięcy zobaczył swoich kolegów powiedział im:

Chłopcy, dziś jest Wielki Czwartek! Chrystus będzie w nas sądzony. Głowa do góry!³³⁶

Sąd nad sodalisami odbywał się w gmachu Sądu Wojewódzkiego w Katowicach. Na ławie oskarżonych znaleźli się: Stanisław Sierla, Henryk Dobrzyński, Henryk Irek, Jerzy Leichmann, Bernard Drabik, Jan Gajdzik i Alojzy Brzoza. Procesowi przewodniczył sędzia Franciszek Matlak w obecności prokuratora wojewódzkiego Stanisława Pietruszki. Funkcje ławników pełnili Władysław Pilarski i Marian Mizera. Oskarżeni zapytani o to, czy przyznają się do zarzucanego im udziału w nielegalnej organizacji, odwołali swoje zeznania podpisane w śledztwie i nie przyznali się do zarzucanych im czynów. Wobec tego sędzia był zmuszony zamknąć rozprawę i zarządzić ponowne śledztwo. Proces, który miał być pokazowym rozprawieniem się z uczestnikami nielegalnego stowarzyszenia katolickiego, ukazał jedynie brutalność aparatu bezpieczeństwa i bezwzględność w traktowaniu oskarżonych bezpodstawnie sodalisów. Kolejna rozprawa, w przeciwieństwie do pierwszej, odbyła się już bez udziału przedstawicieli prasy i radia. Odbywała się przy drzwiach zamkniętych. Oskarżeni nadal nie przyznawali się do zarzucanych im czynów. Powołano jako świadków ich zeznań oficerów śledczych, wobec których podpisywali protokoły przesłuchań. Skłamali mówiąc,

³³³ Tamże s. 35.

³³⁴ Dz. U. 1946 Nr 30 poz. 192.

³³⁵ M. Kłakus, J. Myszor, *Sierla Stanisław (1929-)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego...*, s. 200.

³³⁶ S. Sierla, *Życie darowane...*, s. 39.

że nie stosowali przemocy wobec przesłuchiwanym. Ale to ich słowom sędzia dał wiarę i ogłosił wyrok. Rozprawa odbyła się 28 kwietnia 1951 roku. Kleryk S. Sierla został skazany na 7 miesięcy więzienia. Jako okoliczność łagodzącą sąd przyjął młody wiek oskarżonego, dotychczasową niekaralność i fanatyzm religijny podsycany przez kler³³⁷. Na poczet orzeczonej kary zaliczono mu okres tymczasowego aresztowania i dlatego już 11 czerwca 1951 roku mógł opuścić więzienie. Bernard Drabik, drugi skazany kleryk otrzymał wyrok 8 miesięcy za to, że był szefem jednej z trzech grup, z jakich składała się chorzowska sodalicja i powiadamiał członków swej grupy o terminach zebrań³³⁸.

Jak się okazało, to bolesne doświadczenie związane z uwięzieniem sodaliów z Chorzowa wydało owoc w postaci powołań do służby Bożej. Oprócz kleryków Bernarda Drabika i Stanisława Sierli stan duchowny wybrali jeszcze ich koledzy Jerzy Leichmann i Henryk Irek. Pierwszy z nich wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego, a drugi został kapłanem w Zgromadzeniu oo. salwatorianów.

Walka z Kościołem oraz organizacjami katolickim nasiliła się szczególnie pod koniec 1947 roku, wtedy to wysunięto pod ich adresem szereg nowych oskarżeń. Rozpatrywano kwestię zwalczania działalności duchowieństwa w środowiskach młodzieżowych, zwłaszcza w Sodalicjach Mariańskich, Katolickich Stowarzyszeniach Młodzieży, Krucjacie Eucharystycznej, a nawet kołach ministranckich. Julia Brystygierowa podczas odprawy krajowej funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa odbywającej się 18 października 1947 roku, podkreśliła, że definitywnie zakończył się okres łagodnego traktowania duchownych przez aparat bezpieczeństwa, a rozpoczął się „okres wytężonej pracy, która będzie pierwszoplanowym zadaniem funkcjonariuszy UB”³³⁹.

Represje wobec członków organizacji kościelnych, zastosowane w pierwszych latach po wojnie, miały charakter ostrzegawczy i odstrasżający. Komunistom zależało na tym, by zrzeszający się przy parafiach wierni świeccy nie stawiali do konfrontacji ze sprawującymi władzę, by posłusznie wykonywali ich polecenia i bezkrytycznie im ufali. Wszyscy ci, którzy podejmowali z nimi polemikę, a tym bardziej zaczęli organizować się poza strukturami partyjnymi, byli podejrzani i stawiali się automatycznie wrogami demokracji ludowej.

Dekret z sierpnia 1949 roku *O zmianie ustawy o stowarzyszeniach* był w istocie rzeczą uwięzieniem wcześniej podejmowanych decyzji mających na celu eliminację z życia społecznego bractw i stowarzyszeń kojarzonych z celami kulturalnymi i oświatowymi. W nich, zdaniem władz partyjnych, mogły tkwić

³³⁷ Tamże, s. 41.

³³⁸ M. Kłakus, *Drabik Bernard (1927-1981)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego...*, s. 60.

³³⁹ Protokół z odprawy krajowej funkcjonariuszy UB z 18 X 1947, AMSW sygn. 17/IX/2. Podaje za H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem...*, s. 57.

załączki potencjalnej opozycji o charakterze politycznym. Władze państwowe liczyły, że przy okazji ujawnią się katolicycy działacze, zwłaszcza przedwojenni aktywiści organizacji kościelnych, a władza posiłkując się Służbą Bezpieczeństwa będzie mogła zaprowadzić z nimi „porządek” (podobne metody zastosowano wobec organizacji świeckich i partyzantki).

Rozdział III

NOWE INICJATYWY W LATACH 1949–1965

1. TRZECIE ZAKONY, BRACTWA I STOWARZYSZENIA

Po likwidacji organizacji kościelnych w 1949 roku tercjarstwo istniało nieoficjalnie. Mimo kolejnych odwilży politycznych w Polsce nie udawało się świeckiemu zakonowi powrócić do dawnej przedwojennej świetności. Mimo jednak niesprzyjających okoliczności tercjarze karmelitańscy i franciszkańscy przetrwali. Wyszli z ukrycia dopiero po 1956 roku.

Karmelici bosy z Czernej, duchowi opiekunowie tercjarzy żyjących w parafiach na Śląsku, poczuli się do obowiązku otaczania troską członków trzeciego zakonu. 19 grudnia 1959 roku prowincjał karmelitów o. Walerian Ryszka udzielił o. Mieczysławowi Woźniczce władzy przyjmowania członków do Świeckiego Zakonu Karmelitańskiego na Górnym Śląsku i do niesienia im duchowej opieki zgodnie z konstytucjami zakonu. Udawał się on na Śląsk, by prowadzić rekolekcje, organizować dni skupienia, wygłaszać konferencje dla przełożonych i licznych wspólnot, które założył lub ożywił¹. W diecezji katowickiej nie było klasztoru karmelitańskiego, dlatego o. M. Woźniczka gromadził już od lipca 1959 roku w Katowicach na Wełnowcu przy kościele pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych członków III Zakonu Karmelitańskiego. Regularne spotkania odbywały się w pierwsze niedziele miesiąca. Przybywały na nie setki świeckich karmelitów z terenu diecezji katowickiej².

W 1959 roku powstała nowa wspólnota w Goławcu, wcześniej przynależna do Chełmu Śląskiego. 1 września 1963 roku podczas dnia skupienia w Katowicach-Wełnowcu zostało przyjętych 17 członków³. W Chełmie Śląskim było ponad 30 tercjarzy⁴. W parafii NSPJ w Bieruniu Nowym w latach 60. wspólnota liczyła zaledwie 12 członków⁵.

¹ B.J. Wanat, *O. Mieczysław Maria od Ducha Świętego (Wincenty Woźniczka) OCD*, w: *Czy dla Pana Jezusa wypada się oszczędzać? Wspomnienia o ojcu Mieczysławie Woźniczce OCD*, opr. E. i S. Leśniewscy, Kraków 2001, s. 28.

² W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 28.

³ ZW. Ankieta, Cecylia Grzesica, 6 II 2006.

⁴ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 38.

⁵ ZW. Ankieta, Barbara Żurek, 29 I 2006.

W Imielinie wspólnota ciągle była żywa. Dzięki posłudze o. Woźniczki przybywało członków tak, że w 1967 roku zapisane były w rejestrze 104 osoby (10 panien, 40 wdów, 52 mężatek i 2 mężczyzn)⁶. Wspólnota wybudowała dom z kaplicą dla sióstr karmelitanek Dzieciątka Jezus. Kongregacja opiekowała się kaplicą Matki Boskiej Częstochowskiej. Przez wiele lat przewodziła grupie Franciszka Komraus (1937–1982)⁷. Członkowie III zakonu byli obserwowani przez bezpieczeńkę. Sporządzając *Kontrwywiadowczą charakterystykę powiatu tyskiego po zagadnieniu kleru* funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa donosili o ich działalności w prawie każdej parafii powiatu tyskiego, a szczególnie w Imielinie⁸.

W Chorzowie-Batorym przy kościele Wniebowzięcia NMP w latach 60. było tylko 9 członkiń, w parafii Ducha Św. założona został wspólnota w 1960 roku i należało do niej kilkanaście osób⁹.

W Szopienicach przy kościele św. Jadwigi istniała prężna grupa Karmelu, w latach 60. kongregacja liczyła 30 osób. W Orzegowie przy kościele św. Michała Archanioła było 18 osób związanych z III Zakonem Karmelitańskim. W Mysłowicach, w parafii NSPJ było wtedy 27 członków. W Siemianowicach Śląskich w parafii pw. Świętego Krzyża było prawie 50 tercjarzy. Wspólnota w Mikołowie działająca przy parafii oo. salwatorianów w latach 60. było mocno osłabiona i liczyła tylko trzy osoby. W Chropaczowie było 40 tercjarzy, a w Dąbrowce Małej przy kościele św. Antoniego Padewskiego – 9. Natomiast w Katowicach: parafia Mariacka – 18 osób, parafia Przemienia Pańskiego – 40, w Dąbrowce Wielkiej – 30, w Katowicach-Piotrowicach – 60 i wspólnota uznawana była za wzorcową. W Rybniku przy kościele św. Antoniego spotykało się 5 osób. W dekanacie tyskim w latach 60. ubiegłego stulecia początkowo spotykało się 8 świeckich karmelitów przy kościele pw. Matki Bożej Szkaplerznej w Urbanowicach. W Gołkowicach spotkania odbywały się przy kościele parafialnym od dnia założenia – 27 czerwca 1948 do 1953 roku, a później przy klasztorze sióstr karmelitanek Dzieciątka Jezus. Gronem tym opiekowała się jedna z tamtejszych sióstr. W Katowicach-Ochojcu wspólnota liczyła w latach 60. 6 osób. Natomiast w Orzeszu istniała wspólnota nieerygowana, licząca 9 osób. W Rudzie Śląskiej-Wirku przy kościele św. Wawrzyńca i św. Antoniego wspólnota została założona w latach 60. i liczyła 12 osób. W Katowicach-Wielowcu przy parafii MB Wspaniałego Wierzenia istniała wspólnota pięcioosobowa¹⁰.

⁶ ZW. Ankieta, Sylwia Rusecka, 17 II 2006.

⁷ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 40.

⁸ Kontrwywiadowcza charakterystyka powiatu tyskiego po zagadnieniu kleru, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, b.p.

⁹ W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański...*, s. 36.

¹⁰ Tamże, s. 36-44.

W 1963 roku na Jasną Górę przybyła pielgrzymka wszystkich wspólnot III Zakonu Karmelitańskiego. Poprowadził ją o. Mieczysław Woźniczka OCD¹¹.

W latach 1949–1965 Świecki Zakon Karmelitów Bosych podejmował działalność w kilkudziesięciu parafiach Górnego Śląska i liczył w sumie kilkaset osób.

Wiele zrzeszeń Franciszkańskiego Zakonu Świeckich kontynuowało swą działalność po roku 1949. Jednakże ze względu na niesprzyjające okoliczności zewnętrzne praktykowały one w zasadzie jedynie wspólną modlitwę w kościele, sporadycznie spotykając się w salkach przy parafii. Liczba członków wielu z tych grup topniała. Przez jakiś czas brakowało nawet duchowego opiekuna wspólnot na terenie diecezji katowickiej. Posiadane informacje dotyczące tego okresu bardziej szczegółowo odnoszą się do kilku parafii: Studzionka, Łaziska Górne i Świętochłowice.

W Studzionce z powodu braku asystentów duchowych szeregi wspólnoty słabo się poszerzały. Członkowie, których z roku na rok ubywało, zajmowali się opieką nad chorymi, prowadzili modlitwy i śpiewy w kościele, troszczyli się o dekorację ołtarzy, organizowali pielgrzymki do Częstochowy i Lichenia, przewodzili modlitwom w domu zmarłego¹².

W Łaziskach Górnych po rozwiązaniu III zakonu na mocy dekretu z 1949 roku cała dokumentacja dotycząca wspólnoty została przekazana na probostwo¹³. Mimo trudności w prowadzeniu oficjalnej działalności tercjarze prowadzili w kościele przed poranną mszą św. modlitwy i śpiewy. Po odwilży politycznej w 1956 roku wznowiono jawną pracę kongregacji¹⁴.

W parafii św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach wspólnota tercjarska istniała od 1894 roku. W okresie powojennym przełożonymi byli: Antoni Zając (1938–1959), Marta Kaczmarczyk (1959–1961), Salomea Ogórek (1961–1965). W roku 1959 było 139 członków. Później liczba ta obniżyła się do około stu osób i utrzymywała na tym samym poziomie przez kolejne lata. Tercjarze angażowali się w prace na rzecz parafii i kościoła, odwiedzali chorych, sprawowali opiekę nad rodzinami patologicznymi¹⁵.

Należy stwierdzić, że w porównaniu z okresem międzywojennym, gdy w diecezji katowickiej znajdowało się 138 parafialnych oddziałów III Zakonu św. Franciszka, w latach 1949–1965 liczba wspólnot spadła do kilkudziesięciu. We wspólnotach brakowało młodych tercjarzy, a ograniczenie ich działalności do wymiaru czysto modlitewnego spowodowało w wielu przypadkach regres tej formy zrzeszania się świeckich katolików.

¹¹ Tamże, s. 27.

¹² ZW. Ankieta, Helena Lazar, 20 III 2006. Kongregacja została erygowana 18 II 1929 roku i liczyła wtedy 88 profesów. Do roku 1989 pozostało tylko 18 profesów.

¹³ Po roku 1956 akt tych nie można było odnaleźć.

¹⁴ ZW. Ankieta, Krystyna Dudkiewicz, 7 III 2006.

¹⁵ ZW. Ankieta, Irena Dolata, 14 III 2006.

Powyższe dane pochodzą ze skąpej, kościelnej oraz prywatnej dokumentacji. W ówczesnych formularzach wizytacji biskupich nie było rubryki poświęconej życiu związkowemu, dlatego należy posłużyć się innym źródłem informacji. Luki w dokumentacji kościelnej na temat stanu bractw i stowarzyszeń można wypełnić danymi zaczerpniętymi ze źródeł państwowych, w tym przypadku informacjami zebranymi przez organy bezpieczeństwa. Nawet jeśli te dane liczbowe mogą wydawać się przesadzone, co było częstą praktyką, to jednak zgromadzone informacje mają duży walor poznawczy. Z pewnością dokumentują istnienie danego bractwa i stowarzyszenia.

Na terenie diecezji katowickiej po wnikliwym rozpoznaniu funkcjonariusze organów bezpieczeństwa ustalili istnienie dwóch grup: Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo przy parafii NSPJ w Mysłowicach i przy parafii Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. Zdołano zebrać o nich następujące informacje: przynależą do wspólnot:

...przeważnie kobiety w wieku starszym, rekrutujące się ze środowisk inteligentkich. Są to przeważnie żony b. prywatnych właścicieli różnych przedsiębiorstw, żony adwokatów, sędziów, lekarzy itp. – osób dobrze sytuowanych, a obecnie raczej biernie ustosunkowanych do władzy ludowej;

cel: działalność charytatywna wśród katolików, tzn. zbieranie składek i udzielanie pomocy biednym; formy organizacyjne: „dość wyraźne”. Mają swoje zarządy (przewodnicząca, skarbnik, opiekun duchowny). Autor raportu, Tadeusz Cierpień, stwierdził, że i przy innych parafiach próbowano stworzyć podobne grupy, ale zostało to zahamowane. Pisał na ten temat następująco:

...represje karno-administracyjne zastosowane wobec tych osób przez Wydziały Spraw Wewnętrznych Rad Narodowych wpłynęły na zaniechanie tej działalności¹⁶.

12 marca 1960 roku Władysław Pacek, komendant MO z powiatu tarnogórskiego, przesłał do Naczelnika Wydziału III Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach notatkę nt. działalności stowarzyszeń przykościelnych w parafiach powiatu Tarnowskie Góry. Była to reakcja na zarządzenie MSW nr 017 z dnia 29 stycznia 1960 roku dot. *Rozeznania i ustalenia aktualnej działalności stowarzyszeń i organizacji katolickich*. Do sporządzenia ankiety wykorzystano pracowników Służby Bezpieczeństwa oraz Milicji Obywatelskiej. Posłużono się również agentami ulokowanymi nierzadko w gronie członków tychże organizacji. Ustalono, że dotychczas żadna parafia nie dokonała formalnych rejestracji swoich stowarzyszeń i od czasu zawieszenia ich działań w roku 1949 działalność ich nosi

¹⁶ Informacja dotyczy działalności stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo na terenie województwa katowickiego z 9 II 1961, AIPN 01283/1366, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie. Różne stowarzyszenia katolickie, k. 1-2.

charakter nieoficjalny bez formalnych zarządów pod kierownictwem księży lub opiekunów z osób świeckich. Organizacje te uwidaczniały się przede wszystkim przy okazji uroczystości kościelnych, podczas których szły w procesji ze sztandarem. Dla członków tych zrzeszeń księża opiekunowie prowadzili nauki stanowe i specjalne nabożeństwa (osobno dla młodzieży żeńskiej, młodzieży męskiej, kobiet i mężczyzn). Nierzadko poza działalnością związaną z kultem religijnym brali oni udział w zbiórkach społecznych na pomoc charytatywną dla biednych i wspierali różne inicjatywy parafialne.

W każdej parafii istniały „Bractwa Różańcowe”¹⁷. Zdaniem funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa była to organizacja dewocyjna, najbardziej masowa. W niektórych parafiach należało do bractwa kilkaset osób tworzących tzw. róże, składające się z 15 osób. W zależności od parafii członkowie bractwa wpłacali do wspólnej kasy rocznie 10–20 zł do tzw. kasy pośmiertnej, z której opłacano stypendia mszalne za zmarłych członków bractwa.

Sodalicje Mariańskie gromadzące przeważnie dziewczęta raz na jakiś czas, przeważnie raz w tygodniu (Piekary Śl., Józefka) lub raz w miesiącu (Tarnowskie Góry) zbierały się na naukach stanowych, które wygłaszał kapłan. Uaktywniały się też podczas uroczystości kościelnych w procesjach, nosząc swój sztandar w specjalnych białych strojach lub strojach regionalnych (Dąbrowka Wielka, Radzionków). Najczęściej były to dziewczęta w wieku powyżej 16 roku życia (czasem przyjmowano od lat 14).

Organizowano także młodzieżową Krucjatę Eucharystyczną, do której należeli chłopcy w wieku szkolnym. Podobnie jak członkinie sodalicii zbierali się oni w budynkach parafialnych na naukach stanowych. Liczba członków tego zrzeszenia nie była zbyt wielka, pewnie dlatego, że chłopcy należeli do grona służby ołtarza i mieli swoje spotkania formacyjne jako ministranci. Jedynie przy okazji większych świąt kościelnych udzielali się podczas procesji przy noszeniu sztandaru.

Mężczyźni mieli, w zależności od parafii, możliwość działania w Katolickim Stowarzyszeniu Mężów lub Stowarzyszeniu Alojzjanów. Kobiety spotykały się na naukach stanowych Katolickiego Stowarzyszenia Matek. Starsi mężczyźni oraz kobiety gromadzili się w ramach tzw. III Zakonu Franciszkańskiego, który istniał w kilku parafiach. W Tarnowskich Górach utworzona została też Krucjata Wstrzemięźliwości. Przystąpiło do niej w ramach akcji podejmowania abstynencji około 2 000 osób¹⁸.

¹⁷ Pod tą nazwą z pewnością kryje się Żywy Różaniec.

¹⁸ W. Pacek do naczelnika wydziału II-go Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach z 12 III 1960 r., AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcze charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 164-182.

Tabela 1.

Bractwa i stowarzyszenia istniejące w 1960 roku na terenie powiatu Tarnowskie Góry (dane zebrane przez SB)

Parafia	Bractwa i stowarzyszenia (w nawiasie liczba członków)
1. Bobrowniki Śl., Przemienienia Pańskiego	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (30)
2. Brzeziny Śl., NSPJ	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (25), III Zakon Franciszkański (80)
3. Brzozowice Kamień, śś. Piotra i Pawła	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (30)
4. Dąbrówka Wielka, MB Wspomożenia Wiernych	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (30)
5. Józefka, św. Józefa	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (45)
6. Kozłowa Góra, MB Nieustającej Pomocy	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (25), III Zakon Franciszkański (b.d.)
7. Lasowice, św. Katarzyny	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (65), III Zakon Franciszkański (70)
8. Miasteczko Śl., Wniebowzięcia NMP	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (25), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (50), III Zakon Franciszkański (b.d.)
9. Nakło Śl., NSPJ	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (30), III Zakon Franciszkański (30)
10. Piekary Śl., Imienia NMP i św. Bartłomieja	Sodalicja Mariańska (70 dziewcząt)
11. Radzionków, św. Wojciecha	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (50), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (50), Stowarzyszenie Alojzjanów (60), Katolickie Stowarzyszenie Matek (100), III Zakon Franciszkański (80 mężczyzn i 70 kobiet)
12. Repty Stare, św. Mikołaja	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (25), III Zakon Franciszkański (40)
13. Rojca, Wniebowzięcia NMP	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (40), Stowarzyszenie Alojzjanów (30)
14. Rybna-Strzybnica, NSPJ	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (80), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (200)
15. Sowice, MB Częstochowskiej	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (30), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (45)
16. Stare Tarnowice, św. Marcina	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (35),
17. Stolarzowice, Chrystusa Króla	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (25), Stowarzyszenie Alojzjanów (50), III Zakon Franciszkański (b.d.)

18. Sucha Góra, św. Michała Archaniola	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (20)
19. Szarlej, Trójcy Przenajświętszej	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (50), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (30), III Zakon Franciszkański (25)
20. Świerklaniec, Chrystusa Króla	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (40)
21. Tarnowskie Góry, św. Jana (oo. kamilianie)	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (30 dziewcząt), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (100)
22. Tarnowskie Góry, św. Piotra i Pawła	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (100 dziewcząt), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (300), Katolickie Stowarzyszenie Matek (150)
23. Żyglin, Narodzenia NMP	Bractwo Różańcowe (b.d.), Sodalicja Mariańska (20), III Zakon Franciszkański (12)

Źródło: W. Pacek do naczelnika wydziału II-go Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach z 12 III 1960 r., IPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcze charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 164–182.

„Dzięki” statystyce prowadzonej przez organy bezpieczeństwa szczegółowe dane na temat stanu bractw i stowarzyszeń kościelnych posiadamy również z terenu tyskiego, podlegającego komendzie MO w Tychach. Funkcjonariusze organów bezpieczeństwa ustalili, że duchowni gromadzili wiernych świeckich w różnych związkach pobożnych. Przy prawie każdej parafii istniały trzecie zakony, które skupiały przeważnie starsze osoby¹⁹. Podobnie było na terenie Pszczyny i okolic. Tutaj z kolei w każdej miejscowości (za wyjątkiem Goczałkowic) działały grupy Czcieli Maryi. Pod tą nazwą, zdaniem funkcjonariuszy MO, kryła się dawna Sodalicja Mariańska²⁰. Na terenie Lublińca przy każdej parafii istniało nieoficjalnie jakieś stowarzyszenie religijne. Żadne z nich nie było rejestrowane w Wydziale Spraw Wewnętrznych Powiatowej Rady Narodowej. Stan liczbowy i aktywność grupy była uzależniona od aktywności proboszcza czy wikariusza. Oprócz grup ministranckich, chórów, kółek różańcowych, rzeczywiście gromadziły członków także Sodalicje Mariańskie²¹.

¹⁹ Kontrwywiadowcza charakterystyka powiatu tyskiego po zagadnieniu kleru, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, b.p.

²⁰ Charakterystyka kontrwywiadowcza dotycząca kleru świeckiego, zakonnego i aktywu katolickiego – Pszczyna (z 17 I 1962), AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 13.

²¹ Tamże, k. 21.

Bardzo szczegółowe dane gromadziły jednostki MO penetrujące środowisko kościelne w Chorzowie i Świętochłowicach. W raportach donoszono o funkcjonowaniu grup kościelnych w poszczególnych parafiach. W Chorzowie w parafii św. Jadwigi zaobserwowano działalność Sodalicji Mariańskiej, która miała mieć 90 członków. Prężność zawdzięczała m.in. postawie ks. Seweryna Mazura, który prowadził ją do listopada 1959 roku. Spotkania odbywały się w ramach tzw. nauk stanowych. Istniała też Straż Honorowa NSPJ²². Podobnie było w parafii św. Antoniego, Wniebowzięcia NMP i św. Marii Magdaleny (tu członkowie sodalicii ukrywali się pod szyldem Kółka Czcicieli Maryi)²³. W parafii pw. Św. Ducha zorganizowano Sodalicję Mariańską, która występowała pod nazwą Czcicielki Najświętszej Marii Panny – same kobiety (wymieniono nazwiska dwudziestu trzech). Członkowie ci pod kierownictwem ks. Jerzego Pietruchy zbierali się w każdy wtorek w świetlicy parafialnej. W dniu 8 listopada 1959 roku poświęcono sztandar Sodalicji Mariańskiej²⁴.

W parafii św. Floriana stwierdzono istnienie liczne go koła abstynentów – ustalono nazwiska 25 osób (w rzeczywistości do koła należało 100 osób). Byli to ludzie rekrutujący się z przedwojennego aktywu harcerskiego. Składali oni deklaracje przystąpienia do ruchu, o czym bezpieka informowała swe władze zwierzchnie następująco:

Od każdego członka wymagane jest podpisanie deklaracji, w której zobowiązuje się do wstrzeźliwości w używaniu alkoholu do końca życia lub na pewien okres, który musi być w deklaracji uwidoczni ony. Deklaracja uważana jest jako przysięga²⁵.

Przy tej parafii funkcjonowała też Sodalicja Męska, ale nie ustalono liczby członków oraz kierunku działań. Przewodniczącym organizacji był ob. Wyleżoł, zatrudniony w jednej z drukarni w Chorzowie jako technik. Miał on – według informatorów – prowadzić również wspomniane kółko abstynentów²⁶. W parafii św. Barbary istniała Sodalicja Mariańska, której przewodził ks. Franciszek Wadas. Była to silna organizacja, która przed oficjalnym rozwiązaniem w roku 1949 liczyła 250 członkiń i 40 członków²⁷. W Lipinach działała Sodalicja Mariańska dziewcząt, której przewodniczyła Teresa Musiał oraz Sodalicja Mariańska męska, której przewodniczącym był Reinhold Studziński²⁸.

²² Kontrwywiadowca charakterystyka po zagadnieniu kleru obejmująca teren Chorzowa i Świętochłowic z dnia 28 IV 1960, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowca charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 6.

²³ Tamże, k. 37.

²⁴ Tamże, k. 17.

²⁵ Tamże, k. 21.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże, k. 26.

²⁸ *Kontrwywiadowca charakterystyka po zagadnieniu kleru obejmująca teren Chorzowa i Świętochłowic z dnia 28 IV 1960, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowca charakterystyka oraz*

17 marca 1960 roku Lucjan Pikuła²⁹, zastępca Naczelnika Wydziału III w Katowicach, przygotował *Informację dot. istniejących stowarzyszeń kościelnych na terenie województwa katowickiego*³⁰. Wynikało z niej, że organizacje katolickie miały się wcale dobrze. Pisał m.in. o istnieniu kół różańcowych (większość parafii), Kongregacji Mariańskich (ponad 100 parafii), III Zakonu św. Franciszka, III Zakonu św. Antoniego, III Zakonu św. Alojzego, III Zakonu Karmelitańskiego, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, Stowarzyszenia Serca Jezusowego, Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo, Towarzystwa Miłosierdzia Bożego, Krucjaty Trzeźwości, Krucjaty Eucharystycznej, Straży Honorowej NSPJ, Stowarzyszenia Mężów Katolickich, Stowarzyszenia Panien. Przy dwóch ostatnich ktoś odręcznie dopisał: „to mogą być formy Sodalicii Mariańskiej”³¹. Autor informacji stwierdzał, że powyższe organizacje nie dopełniły dotychczas obowiązku rejestracji w odpowiednich Prezydiach Rad Narodowych, jak również nie poczyniły żadnych starań w tym kierunku³². Zwracał uwagę, że ilość stowarzyszeń i ich żywotność w danej parafii związane były z aktywnością księdza, który pełnił funkcję proboszcza lub opiekuna grupy. Odnotowano, że przy tych parafiach, gdzie księża byli znani z reakcyjnej, wojującej postawy tam aktyw ten był bardzo szeroko rozbudowany³³.

Podawał przykłady takich parafii i duszpasterzy, a mianowicie: Katowice-Koszutka (o. Mikołaj Henrich, oblat), Katowice, parafia śś. Piotra i Pawła (ks. Karol Mathea). Zwracał uwagę, że większą aktywność świeckich obserwuje się w dużych parafiach miejskich ze względu na dużą ilość potencjalnych członków stowarzyszeń oraz ze względu na ilość księży pracujących w parafii. Przytaczał przykład parafii w Mysłowicach, liczącej ok. 30 tysięcy wiernych, gdzie 50-osobową grupą Sodalicii Mariańskiej opiekował się ks. Tomasz Szulc, pozostawiając innym kapłanom pracę z kolejnymi grupami. Pikuła pisał, że oficjalne stanowisko kurii katowickiej w sprawie stowarzyszeń głosi, iż żadne organizacje przykościelne nie istnieją, gdyż ich działalność została zawieszona przez władze państwowe. Nie jest prawdą – dodawał – bo nieoficjalnie kuria zalecała dziekanom i proboszczom, by nie zaniechali duszpasterstwa w dawnych organizacjach kościelnych, tylko prowadzili ją

informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 54.

²⁹ Lucjan Pikuła – zatrudniony w WUBP w Katowicach w latach 1952-1975. Od 1962 roku zajmował się inwigilacją Kościoła (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 171, 173; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2..., s. 67 oraz *Pikuła Lucjan, w: Kadra bezpieki 1945-1990. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim*, wstęp i red. W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, Katowice 2009, s. 396).

³⁰ Należy zwrócić uwagę na to, że województwo katowickie obejmowało swoim zasięgiem nie tylko diecezję katowicką, ale częstochowską i fragment opolskiej.

³¹ Informacja dotycząca istniejących stowarzyszeń kościelnych na terenie województwa katowickiego, AIPN 01283/1371, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie, k. 1-2.

³² Tamże, k. 2.

³³ Tamże, k. 3.

z większą ostrożnością i w formach bardziej luźnych. Organy państwowe wiedziały o w tym, że w diecezji katowickiej do kierowania tą działalnością zostali oddelegowani trzej księża: Franciszek Blachnicki, Czesław Domin i Paweł Miś.

2. PROPOZYCJE KS. FRANCISZKA BLACHNICKIEGO DOTYCZĄCE DUSZPASTERSTWA ZAANGAŻOWANIA ŚWIECKICH

W tym samym czasie, gdy bractwa i stowarzyszenia starego typu usiłowały podnieść się z zapaści spowodowanej represyjnym ustawodawstwem z 1949 i jak widzimy czyniły to bardzo skutecznie, w Kościele w Polsce rodziły się nowe pomysły mające na celu zaktywizowanie katolików świeckich. Na gruncie istniejącego ustawodawstwa nie można było powołać do życia żadnej nowej organizacji skupiającej katolików świeckich, dlatego posłużono się dopuszczalną formułą praktyk dewocyjnych, jakim były rekolekcje, dni skupienia itp.

Prekursorem tej inicjatywy, która doprowadziła do znaczących zmian w Kościele w Polsce był ks. Franciszek Blachnicki³⁴. Ks. F. Blachnicki urodził się 24 marca 1921 roku w Rybniku. Parę lat później jego rodzina przeniosła się na krótko do Orzesza, aby w końcu zamieszkać na stałe w Tarnowskich Górach. W tym mieście ukończył z wyróżnieniem Państwowe Gimnazjum Męskie im. Jana Opolskiego. Od lat najmłodszych działał w harcerstwie. Po maturze zamierzał studiować ekonomię polityczną. Wcześniej jednak – w 1938 roku – zgłosił się jako ochotnik do wojska i zdobył stopień plutonowego podchorążego. Brał udział w kampanii wrześniowej w 1939 roku. W 1940 roku został aresztowany i osadzony w Oświęcimiu, przebywał tam 14 miesięcy, w tym dziewięć w kompanii karnej. We wrześniu 1941 roku przeniesiono go do więzienia w Zabrze, a potem w Katowicach. Śledztwo w jego sprawie zakończyło się 30 marca 1942 roku wyrokiem skazującym na karę śmierci za działalność konspiracyjną przeciw hitlerowskiej Rzeszy. Gdy oczekiwał na wykonanie wyroku, jak sam wspominał, zdarzyło się „to najważniejsze”. 17 czerwca 1942 roku doświadczył głębokiego nawrócenia. Wyroku śmierci nie wykonano, choć przeszedł jeszcze przez kilka więzień i obozów, doczekał się

³⁴ Sylwetka ks. Franciszka Blachnickiego została przedstawiona m.in. w następujących opracowaniach: H. Bolczyk, *Życie i charyzmat ks. Franciszka Blachnickiego, założyciela Ruchu Światło-Życie*, Lublin 1998; G. Wilczyńska, *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8: 1981-1993, Warszawa 1995, s. 72-95; A. Wodarczyk, *Ks. Franciszek Blachnicki*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 35-38; A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie: Osoba Założyciela, historia ruchu i rozwój w archidiecezji katowickiej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, R. 27/28: 1994/95, s. 343-357; A. Grajewski, *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Warszawa 2002, s. 17-20; A. Wodarczyk, *Ks. Franciszek Blachnicki (1921-1987) – życie i działalność*, Katowice 2007, mps Biblioteka WTL UŚ.

wyzwolenia przez armię amerykańską³⁵. W tym samym roku wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W czasie studiów, w latach 1945–1950, był jednym ze zdolniejszych alumnów; postrzegano go jako postać nieprzeciętną. Z łatwością przyciągał do siebie i gromadził wokół swej osoby innych kleryków. Biskup Czesław Domin, który należał do tego grona, wspominał, że F. Blachnicki posiadał charyzmat wodza, ale nie dyktatora, lecz bardziej przewodnika³⁶.

Udzielał się społecznie: z jego inicjatywy w 1947 roku reaktywowano jako sekcję Sodalicji Mariańskiej Koło Liturgiczne. Był jego pierwszym powojennym przewodniczącym³⁷. Prowadził kleryckie Koło Naukowe, wygłaszał referaty³⁸.

25 czerwca 1950 roku przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Stanisława Adamskiego w kościele śś. Piotra i Pawła w Katowicach, który pełnił wówczas rolę prokatedry. W latach 1950–1955 ks. F. Blachnicki pracował kolejno w kilku parafiach diecezji katowickiej: św. Marii Magdaleny w Tychach (1950–1952), św. Mikołaja w Borowej Wsi (zastępstwo w 1952 roku), Matki Bożej Królowej Różańca Świętego w Łaziskach Górnych (1952), św. Jerzego w Rydułtowach (1953–1954), św. Marii Magdaleny w Cieszynie (1955), św. Bartłomieja w Bieruniu Starym (1955–1956). Zaangażował się intensywnie w pracę z młodzieżą, głównie z ministrantami. Spośród nich formował elitarne grupy świeckich związanych z parafią³⁹. Od początku uważał, że fundamentem budowania żywej wiary muszą być Pismo Święte i liturgia – Ewangelia i Mszał⁴⁰.

Ks. F. Blachnicki, jak sam tłumaczył, podejmując pracę z młodzieżą nowymi formami przeżyciowymi, chciał wypełnić pewną lukę duszpasterską:

W sytuacji, kiedy Kościół w Polsce w swoim duszpasterstwie został pozbawiony wszelkich form pracy typu wychowawczego, prowadzących do formacji grup elitarnych i apostołskich, rozwiązano bowiem i zakazano istnienia stowarzyszeń kościelnych, zwłaszcza młodzieżowych, pozostała jedynie możliwość tworzenia i prowadzenia tego typu grup w ramach duszpasterstwa ministrantów albo ogólniej mówiąc w ramach służby ołtarza. Władze nie mogły bezpośrednio zakazać prowadzenia takiej pracy, gdyż prawnie obowiązywał dekret o wolności kultu religijnego⁴¹.

³⁵ Oprócz Katowic przebywał również w więzieniu hitlerowskim w Raciborzu, Rawiczu, Börgermoor oraz w obozach: Zwickau i Lengenfeld. W tym ostatnim doczekał się uwolnienia przez żołnierzy armii amerykańskiej w dniu 17 IV 1945 r.

³⁶ *Gwałtownik Królestwa Bożego*, opr. Instytut Niepokalanej Matki Kościoła, Lublin 1994, s. 6.

³⁷ S. Sierła, *Śługa Boży Ksiądz Franciszek Blachnicki. Kapłan-Charyzmatyk-Mystyk 1921-1987*, w: *Ksiądz dr Franciszek Blachnicki wychowawca młodzieży polskiej*, Katowice 2003, red. R. Brom, J. Śliwiok, s. 27.

³⁸ *Gwałtownik Królestwa Bożego...*, s. 8.

³⁹ D. Zimoń, *Liturgia w życiu i działalności ks. Franciszka Blachnickiego. Kongregacja Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie*, Częstochowa, 2 marca 1996, WA (Kat.), R. 64: 1996, nr 3, poz. 18, s. 125.

⁴⁰ Tamże, s. 124.

⁴¹ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 37.

Działalność Kościoła w latach 50. XX wieku była systematycznie zawężana przez totalitarne władze komunistyczne. Pracując jako duszpasterz i katecheta młodzieży, F. Blachnicki zauważał jak bardzo potrzebna jest działalność wychowawcza, której w tym czasie Kościół nie mógł zbyt wiele podejmować, zwłaszcza po wyprowadzeniu nauki religii ze szkół. Opowiadał, że kiedy znalazł się na pierwszej placówce jako wikary, zaczął szukać takich sposobów pracy, które wiązały się z duchowym rozwojem i formowały ludzi oddanych służbie w Kościele⁴². W sposób szczególny zaangażował się w kształtowanie postaw religijnych ministrantów i od nich poczynając, rozszerzał zespoły służby liturgicznej, by podjąć się zadania wychowania grup elitarnych. Zdawał sobie sprawę, że potrzeba uformowania liderów, którzy wesprą oddziaływanie duszpasterza na młodzież. Ks. Blachnicki dostrzegł szansę pogłębienia świadomości religijnej poprzez większe zaangażowanie w liturgię. Można powiedzieć, że w tym przypadku wyprzedził myśl ojców Soboru Watykańskiego II⁴³.

2.1. Pierwsze oazy ministranckie

Właśnie na tym gruncie zrodził się pomysł zorganizowania pierwszych oaz. Księdzu Blachnickiemu chodziło o to, by przez kilkudniowe rekolekcje wpłynąć na kształtowanie ducha młodych chłopców. A gdy biskup nakazał mu prowadzić rekolekcje zamknięte dla ministrantów w Kokoszycach, buntował się wewnętrznie. Ministranci byli w wieku 11–13 lat. Blachnicki wiedział, że jest czymś trudnym, prawie nierealnym, zmusić grupę 120 chłopaków do przeżywania rekolekcji typu ignacjańskiego. Ten typ ćwiczeń duchowych zakłada milczenie i poważne zastanawianie się nad swoim życiem⁴⁴. Zdecydował się stosować tzw. metodę przeżyciową. W 1951 roku przeprowadził dwie serie rekolekcji. W pierwszych rekolekcjach w Kokoszycach w dniach 2–6 lipca 1951 roku uczestniczyło 132 chłopców z 27 parafii. Do programu rekolekcji obok ćwiczeń duchowych wprowadzono także praktyczne zbiórki szkoleniowe (podczas nich chłopcy uczyli się ministrantury), gry, zabawy, a także wycieczki. Drugie tego typu ćwiczenia duchowe ks. F. Blachnicki przeprowadził w Lublińcu dla 60 ministrantów tamtejszej parafii w dniach 28 sierpnia – 1 września 1951⁴⁵. Idea dziecięstwa

⁴² *Od oazy do Chrześcijańskiej Służby Wyzwolenia Narodów. Rozmowa Z. Barczyka z ks. F. Blachnickim*, w: *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia mówi ksiądz Franciszek Blachnicki*, red. G. Wilczyńska, Krościenko 2001, s. 8.

⁴³ Ks. Blachnicki tak wspominał ten okres: „Już wtedy żyłem duchem odnowy liturgii. Tym, co później Sobór zrealizował, myśmy z kolegami już wcześniej intensywnie się zajmowali” (*Od oazy do Chrześcijańskiej Służby...*, s. 9); M. Marczewski, *Teolog odnowy Kościoła*, Ateneum Kapłańskie, R. 79: 1987, z. 2, t. 109, s. 373.

⁴⁴ Tamże, s. 10.

⁴⁵ A. Wodarczyk, *Ks. Franciszek Blachnicki – życie i działalność w latach 1921–1961*, Katowice 1993, mps Biblioteka WTL UŚ, s. 117.

Bożego dojrzewała w nim powoli. Na niej chciał oprzeć pracę z dziećmi podczas rekolekcji. Za główną zasadę rekolekcyjną przyjął ukazanie idealnego życia chrześcijańskiego, życia dzieci Bożych. Zależało mu, by dzieci przenosiły w codzienność wzorce przejęte i w jakiś sposób wypracowane podczas ćwiczeń rekolekcyjnych⁴⁶. Dlatego też w programie dnia przewidziane były wszystkie elementy zwyczajnego życia, jak: modlitwa, praca, nauka, zabawa, dostrzeganie człowieczeństwa w innych. Wytworzył się system wychowawczy, zespół praktyk i ćwiczeń, który dawał określoną pełnię rozwoju duchowego. Przecież idea życia łączy się z ideą pełni, a więc i słowo, i liturgia, i służba wobec bliźnich, zabawa, przeżycie piękna przyrody, wszystko po to, aby dojść do pełni, która umożliwia rozwój życia⁴⁷. Tradycyjny sposób prowadzenia rekolekcji ubogacił wprowadzeniem szkolenia liturgicznego, śpiewu, a nawet zabawy⁴⁸.

Na podstawie tych założeń przeprowadził rekolekcje w zakładzie Sióstr Urszulanek w Rybniku w dniach 10–14 sierpnia 1952 roku. Tutaj po raz pierwszy pojawiła się nazwa „oazy”, która symbolizować miała miejsce bujnego rozkwitu życia, gdzie można wzmocnić siły duchowe do dalszej wędrówki i na nowo pomyśleć o celu życia. W tych rekolekcjach wzięło udział 202 ministrantów w wieku 10–14 lat z 39 parafii z diecezji katowickiej. Idee dziecięctwa Bożego ks. F. Blachnicki przedstawił chłopcom w dziesięciu naukach, mówiąc im o chrzcie, grzechu, zwalczaniu pokusy, modlitwie, znaku krzyża, częstej komunii św., o dobrym i owocnym uczestniczeniu we mszy św., Maryi, miłości bliźniego⁴⁹.

Z rekolekcji ks. F. Blachnicki wyciągnął dwa wnioski: pierwszy dotyczył problemu ilości uczestników rekolekcji. Zauważył, że niemożliwe jest właściwe ich przeżycie w tak wielkiej grupie osób. Drugi wniosek wiązał się z czasem trwania rekolekcji. Uważał, że powinny one trwać przynajmniej 10 dni lub nawet dwa tygodnie, a nie trzy dni.

Pierwsze rekolekcje nowego typu, które z czasem nazwano Oazą Dzieci Bożych, poprowadził w dniach 19 lipca – 1 sierpnia 1954 roku w Bibieli, w powiecie tarnogórskim⁵⁰. Choć jeszcze przez kilka kolejnych lat dopracowywana była metoda oazowa, to jednak te rekolekcje uważa się za historyczny początek ruchu oazowego, który później został nazwany Ruchem Światło-Życie.

W wyjeździe do Bibieli wzięło udział 50 ministrantów z Rydułtów, gdyż właśnie w tej parafii posługiwał jako wikariusz ks. F. Blachnicki. Rekolekcje

⁴⁶ A. Wodarczyk, *Pierwsze oazy*, Oaza, R. 9: 2000, nr 41, s. 4-5.

⁴⁷ *Od oazy do Chrześcijańskiej Służby...*, s. 10.

⁴⁸ F. Blachnicki, *Wesołe rekolekcje*, Gość Niedzielny, R. 28: 1959, nr 24, s. 243-244.

⁴⁹ F. Blachnicki, *Oaza Dzieci Bożych. Podręcznik rekolekcji przeżyciowych dla dziecięcych zespołów służby liturgicznej*, cz. 1, 1976, s. 5-7.

⁵⁰ Oaza Dzieci Bożych w Bibieli 19 VII-1 VIII 1954, ARŚ-ŻK, Teczka Oazy Dzieci Bożych – różne materiały z rekolekcji dla ministrantów, s. 1-3.

były dla nich kontynuacją, a zarazem ukoronowaniem całorocznej formacji⁵¹. Ks. Blachnickiemu pomagał zespół wychowawczy wywodzący się z grona starszych rydułtowskich ministrantów. Całość podzielono na cztery grupy, na czele których stanęli opiekunowie – duktorzy, czyli przewodnicy grup. Plan dnia niewiele różnił się od realizowanego podczas poprzednich wyjazdów. Poszerzono go jedynie o codzienne odmawianie różańca⁵². Zaangażowanie chłopców w życie Kościoła po powrocie z rekolekcji utwierdziło F. Blachnickiego w trafności wyboru drogi wychowania. Kolejnymi wnioskami, jakie mu się nasunęły w trakcie rekolekcji były: troska o dobre warunki zewnętrzne oraz dobór odpowiedniej kadry wychowawczej. Potrzebni byli dorośli, którzy żyli duchem oazy, a przez to pomagali chłopcom w przyjęciu ewangelicznego stylu życia⁵³.

Kolejny turnus odbył się w Stryszawie (4–20 lipca 1955). Jego uczestnikami było około 100 ministrantów z kilku parafii (Cieszyn, Rydułtowy, Tychy). Tam po raz pierwszy program rekolekcji oparto na przeżywaniu tajemnic różańcowych⁵⁴. Ważną zasadą było także zastosowanie metody systemu zapobiegawczego. Polegała ona na tym, że uczestnicy rekolekcji byli podzieleni na małe grupy pozostające przez cały dzień pod opieką swego wychowawcy. Mieli oni być dla swoich podopiecznych oparciem i przykładem⁵⁵.

⁵¹ Nauki rekolekcyjne: O Oazie Dzieci Bożych; O Komunii świętej, zwłaszcza częściej i przygotowaniu do niej; O przykazaniach Oazy, a szczególnie o posłuszeństwie; O dziękczynieniu po Komunii świętej i o współdziałaniu z łaską Bożą; O Opatrzności Bożej, która czuwa nad dziećmi Bożymi; O Krzyżu; O uczciwości i prawdomówności; O milczeniu; O umartwieniu; O cudownym medaliku; O miłości bliźniego i dobrych uczynkach; O Mszy św. i należyтым w niej uczestniczeniu; O Matce Bożej; O czystości; O 10 przykazaniach ministranta i o abstynencji. Zob. *Idziemy do Źródła sprzed 50 lat*, Domowy Kościół Ruchu Światło-Życie w archidiecezji Katowickiej. Biuletyn Informacyjny 2004, nr 14, s. 4.

⁵² Realizowany przez ks. Blachnickiego program dnia przewidywał następujące punkty: 1. Chłopcy zachęceni byli, by zaraz po przebudzeniu uczynić znak krzyża i ucałować medalik. Później śpiew: *Kiedy ranne wstają zorze*, modlitwa poranna przy łóżku, gimnastyka, mycie się i ścielenie łóżka; 2. Wspólna modlitwa w kaplicy, krótkie wprowadzenie do Mszy św., udział w Eucharystii, podczas której wygłaszana była nauka rekolekcyjna; 3. W czasie posiłków lektura książki religijnej; 4. Po śniadaniu odbywały się zajęcia z przygotowania do służby liturgicznej; 5. Dwa razy w ciągu dnia odbywano przechadzki połączone z grami terenowymi lub kąpielą w jeziorze, a także z nawiedzeniem jakiegoś kościoła czy kaplicy i odmówieniem modlitwy Anioł Pański (w południe) oraz różańca (wieczorem); 6. Po obiedzie przewidywano czas na odpoczynek, w ramach którego zapisywano swe przeżycia w specjalnym dzienniczku; 7. Lekcje śpiewu; 8. Po kolacji odbywały się przy ognisku tzw. pogodne wieczory; 9. Dzień kończono krótkim nabożeństwem i błogosławieństwem Najświętszego Sakramentu, po którym była jeszcze nauka rekolekcyjna i modlitwy wieczorne (F. Blachnicki, *Oaza Dzieci Bożych...*, s. 8).

⁵³ A. Wodarczyk, *Pierwsze oazy*, Oaza, R. 9: 2000, nr 41, s. 4-5.

⁵⁴ Sprawozdanie z Oazy Dzieci Bożych w Stryszawie 4 VII-20 VII 1955 r., ARŚ-ŻK, Teczka Oazy Dzieci Bożych – różne materiały z rekolekcji dla ministrantów, s. 12-13.

⁵⁵ O tej metodzie wychowywania można więcej przeczytać: L. Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, Warszawa 1986, s. 29-38.

Postulaty te w sposób systematyczny zaczęto realizować podczas trzeciej z kolei Oazy Dzieci Bożych mającej miejsce w Koniakowie w dniach 9–25 lipca 1956 roku⁵⁶. W trosce o dobre poprowadzenie rekolekcji, ks. F. Blachnicki poprosił o pomoc wychowawczą kleryków Śląskiego Seminarium Duchownego. Przybyli oni do Koniakowa tydzień przed rekolekcjami i zostali zaznajomieni z ideą Oazy Dzieci Bożych, metodą pracy oraz założeniami systemu wychowawczego ks. Jana Bosko⁵⁷.

Ksiądz F. Blachnicki w swoim duszpasterstwie kierował się pragnieniem szerzenia *Regni Christi per Immaculatam* (Królestwo Chrystusa przez Niepokalaną)⁵⁸. Pracę z ministrantami opierał na całorocznej formacji prowadzonej w czasie cotygodniowych spotkań z tą samą grupą. W tego typu formacji zawarte były elementy pedagogii duszpasterskiej, które weszły potem do Ruchu Światło-Życie, mianowicie: oaza rekolekcyjna, całoroczna praca prowadzona na cotygodniowych spotkaniach oraz związana z nimi służba oraz odpowiedzialność wobec wspólnoty parafialnej⁵⁹.

2.2. Zespół Niepokalanej

Pierwsze lata po święceniach kapłańskich ks. F. Blachnicki spędził w Tychach, gdzie w parafii św. Marii Magdaleny prowadził między innymi katechezę młodzieżową, z której wyłoniła się osobna grupa dziewcząt, pragnąca pogłębić swoje życie wewnętrzne. Poza zwykłą katechezą ks. Blachnicki wprowadzał je w tajniki życia modlitwy. Trwało to również po opuszczeniu przez niego parafii w 1952 roku. Po leczeniu szpitalnym nie wrócił on do Tychów, ale wysłano go do Borowej Wsi. Kontakt grupy dziewcząt z ks. F. Blachnickim nie został zerwany również wtedy, gdy pełnił posługę w Łaziskach Górnych, Rydułtowach, Cieszylinie i Bieruniu Starym. Dziewczęta spotykały się ze sobą na rozmowach i modlitwach, ale także podejmowały konkretne apostolstwo poprzez wychodzenie do ludzi potrzebujących pomocy⁶⁰. Członkiniami tej grupy były między innymi Zuzanna Podlewska, Dorota Seweryn, Joanna Panek i Janina Krystolik. W 1954 roku poprosiły ks. F. Blachnickiego o radę w sprawie dalszego rozeznania swego powołania życiowego. Usłyszały od niego słowa: „w klasztorze was nie widzę”⁶¹. Gdy pełnił posługę wikariusza w Łaziskach Górnych i zapoznał się z Legionem Maryi, próbował

⁵⁶ Komunikat w sprawie rekolekcji dla ministrantów w Koniakowie, ARŚ-ŻK, Teczka Oazy Dzieci Bożych – różne materiały dla ministrantów, s. 1-3.

⁵⁷ F. Blachnicki, *Oaza Dzieci Bożych...*, s. 19-21.

⁵⁸ Tenże, *Rekolekcje więzienne*, Krościenko 2001, s. 19.

⁵⁹ Tenże, *Charyzmat i wierność. Do Ruchu Światło-Życie z Obczyzny 1981-1984*, Kraków 2003, s. 101-102.

⁶⁰ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Tychach w zapiskach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 729.

⁶¹ D. Seweryn, *Początek wspólnej drogi*, Oaza, R. 7: 1998, nr 32, s. 7.

wspólnocie z Tychów podsuwać jego ideały. Wyróżniającym się rysem tego ruchu był maryjny charakter grupy apostołskiej i aktywne zaangażowanie w życie parafialne. 19 maja 1956 roku w obecności ks. F. Blachnickiego dziewczęta oddały się Niepokalanej do Jej dyspozycji. Ks. F. Blachnicki poradził im, by udały się na Jasną Górę i włączyły się w prace Instytutu Prymasowskiego. W sierpniu tego roku pojechały na rekolekcje do Częstochowy. Jedna z dziewcząt rzeczywiście pozostała w Instytucie, pozostałe wróciły do Tychów i nadal prowadziły swe apostołstwo. W październiku 1956 roku, gdy z wygnania wrócili biskupi śląscy, do diecezji mógł także powrócić z Niepokalanowa ks. F. Blachnicki. 21 listopada 1956 roku otrzymał dekret do pracy w kurii, w Referacie Duszpasterskim. Był odpowiedzialny za stworzenie Ośrodka Katechetycznego⁶². W tej misji wsparły go członkinie Instytutu Niepokalanej. Z ich pomocą udało mu się doprowadzić do stanu używalności zniszczony barak przy ulicy Jordana, w którym znalazł swe lokum Ośrodek Katechetyczny. 5 stycznia 1957 roku przeprowadzono w baraku pierwszą „odprawę maryjną”, w czasie której powierzono Maryi Ośrodek oraz wszystkich mających w nim posługiwać. 9 stycznia 1957 roku zamieszkały w baraku pierwsze osoby. Było to miejsce ich życia, pracy i modlitwy. 2 lutego 1957 roku drewniany barak poświęcony został przez biskupów J. Bieńka i H. Bednorza. Później katowicki Ośrodek zamienił się w Centralę Krucjaty Wstrzemięźliwości, której celem była walka z alkoholizmem i rozwiązłością oraz obrona życia poczętego. 24 maja 1958 roku w Wigilię Zesłania Ducha Świętego, dziewczęta dobrowolnie rozpoczęły „nowicjat”, chcąc sprawdzić swoje motywy obrania takiego stylu życia⁶³. Ten dzień przyjmuje się za początek ich wspólnej drogi. Przez kolejne dwa lata wspomagały ks. F. Blachnickiego we wszelkich prowadzonych przez niego akcjach duszpasterskich. Jego samego uważały za swojego ojca duchownego i w ten sposób się do niego zwracały. Zajmowały się pracą kancelaryjną, obsługą korespondencji, pracą w introligatorni, wysyłką materiałów oraz pisemka *Niepokalana Zwycięza*. Były również zaangażowane w różnych apostołatach, jak maryjny, różańcowy, rodzinny, obrony życia, radości itp. Troszczyły się o przygotowywanie różnych dni skupienia i zjazdów. Podczas letnich wakacji prowadziły Oazy Dzieci Bożych, wczasy maryjne dla kobiet oraz pracowały przy obsłudze wczasów rekolekcyjnych dla kapłanów. Ks. F. Blachnicki jako ich kierownik duchowy troszczył się o ich formację poprzez prowadzenie rozmyślań, konferencji⁶⁴.

Pod koniec maja 1960 roku przed złożeniem pierwszych ślubów wspólnota uczestniczyła w rekolekcjach w Pewli Małej, prowadzonych przez ks. F. Blachnickiego. 4 czerwca 1960 roku w Katowicach w barakowej kaplicy pięć dziewcząt

⁶² A. Wodarczyk, *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Słownika biograficzny katolickiego...*, s. 36.

⁶³ M. Paluch, *Zarys historii...*, s. 24.

⁶⁴ Tamże, s. 24-25.

złożyło profesję rad ewangelicznych⁶⁵. Był to zasadniczy początek wspólnoty, która z czasem określiła swą tożsamość w nazwie Instytut Niepokalanej Matki Kościoła⁶⁶. Wkrótce wspólnota musiała opuścić barak, gdyż 29 sierpnia 1960 roku Urząd Bezpieczeństwa zlikwidował Krucjatę Wstrzemięźliwości i zażął pomieszczenia⁶⁷. Krótko przed tymi wydarzeniami w opatrnościowy sposób, ks. F. Blachnicki znalazł się na probostwie w Krościenku. Znał tamtejszego proboszcza z działalności w Krucjacie Wstrzemięźliwości. On pokazał mu kaplicę Dobrego Pasterza i zaprosił na urlop. Zaproszenie zostało przyjęte. Nikt się nie spodziewał, że w tak szybkim czasie dojdzie do związania się ks. F. Blachnickiego, a także Instytutu z tym miejscem. Po likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości, ks. F. Blachnicki wyjechał wypocząć do Krościenka⁶⁸. Członkinie Zespołu Niepokalanej chcąc dobrze wykorzystać czas, podjęły studia katechetyczne w Wyższym Instytucie Katechetycznym w Krakowie, prowadzonym przez siostry urszulanki unii rzymskiej. Jedną z dziewcząt, Dorota Seweryn, ze względów zdrowotnych (chorowała na astmę), musiała opuścić miasto i udać się w górską okolicę. A był to czas pobytu ks. F. Blachnickiego w Krościenku, porozumiała się więc z nim. Zamieszkała prywatnie u gospodarzy w Krościenku. Dołączyła do niej druga z dziewcząt. Po aresztowaniu ks. Blachnickiego w marcu 1961 roku skorzystały z zaproszenia proboszcza i zamieszkały przy kaplicy Dobrego Pasterza⁶⁹.

Ksiądz F. Blachnicki, uzyskawszy zgodę ówczesnego ordynariusza diecezji tarnowskiej, biskupa Karola Pękali, uczynił Krościenko miejscem swojego stałego pobytu oraz urządził w nim główną centralę rodzącego się ruchu oazowego⁷⁰. W 1963 roku zachęcony powodzeniem rekolekcji Oazy Dzieci Bożych prowadzonych metodą przeżyciową latem 1963 roku zorganizował w Szlachtowej k. Szczawnicy pierwszą Oazę Niepokalanej dla grupy dziewcząt z diecezji tarnowskiej i katowickiej. Przeprowadził je przy pomocy dawnych współpracowników Centralnej Krucjaty Wstrzemięźliwości⁷¹. Członkinie Instytutu Niepokalanej pełniły podczas nich funkcje moderatorek, kucharek oraz animatorek. Druga Oaza Niepokalanej odbyła się w pobliskiej Tylmanowej⁷². Dostrzegając owoce prowadzonych rekolekcji oazowych, ks. F. Blachnicki w 1964 roku kupił dwa domy w Krościenku: na Kopiej Górze oraz przy ul. Jagiellońskiej (obecnie siedziba Domowego Kościoła). Wiosną 1965 roku członkinie Instytutu przeprowadziły się do domu przy ul. Jagiellońskiej, a ks. F. Blachnicki zamieszkał

⁶⁵ A. Wodarczyk, *Odwaga wiary*, Oaza, R. 10: 2001, nr 47, s. 5.

⁶⁶ M. Paluch, *Zarys historii...*, s. 24.

⁶⁷ Krucjacie Wstrzemięźliwości poświęcono osobny punkt rozdziału.

⁶⁸ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 28.

⁶⁹ Tamże, s. 29.

⁷⁰ H. Knapik, *Krótki zarys historii Ruchu...*, s. 3.

⁷¹ F. Blachnicki, *Charyzmat i wierność. Do Ruchu...*, s. 175.

⁷² D. Seweryn, *Początek wspólnej drogi...*, s. 7.

na Kopiej Górcie⁷³. 4 czerwca 1969 roku erygowano Instytut Niepokalanej Matki Kościoła (Diakonia Stała Ruchu Światło-Życie)⁷⁴. Latem 1965 roku w domu ks. F. Blachnickiego odbyła się pierwsza oaza kapłanów, a w drugim domu oaza dla dziewcząt⁷⁵.

2.3. Działalność grup apostołskich w Rydułtowach

We wrześniu 1952 roku ks. F. Blachnicki został wikarym w parafii Matki Bożej Królowej Różańca Świętego w Łaziskach Górnych. Tutaj poznał Legion Maryi, ruch którego ideą było uświęcenie jego członków przez modlitwę i czynną współpracę w dziele Maryi i Kościoła pod przewodnictwem duszpasterzy. Zainteresował się tym ruchem, ponieważ bliski był mu styl jego pracy apostołskiej: maryjność, radykalizm działania, zaangażowanie w życie parafialne, program systematycznych cotygodniowych spotkań, posługa apostołska, kierownictwo duchowe kapłana i współpraca z duszpasterzami.

W tym czasie ze śląskich szkół zaczęto usuwać katechezę. Reakcją na to było zdecydowane wystąpienie biskupów, za co w krótkim czasie zostali wygnani z diecezji. W diecezji katowickiej nie ustawały szykana wobec duchownych, którzy nie chcieli się podporządkować rozporządzeniom wydawanym przez władze państwowe. Część kapłanów uważanych za szczególnie nieposłusznych władzy ustanowionej przez komunistów wikariusza kapitulnego, ks. Filipa Bednorza, przenoszono karnie na inne placówki. 23 stycznia 1953 roku ks. F. Blachnicki został przeniesiony do parafii św. Jerzego w Rydułtowach⁷⁶.

Kontynuował tutaj pracę z ministrantami. Założył dla nich scholę pw. Maryi Wszechpośredniczki Łask, chór liturgiczny i chór starszych ministrantów. Zaangażował ich także w Domowe Kółko Rycerzy Maryi Królowej, którego celem było pogłębienie w nich ducha rycersko-maryjnego na wzór św. Maksymiliana. Chciał, by chłopcy spotykali się w domach pod opieką starszych ministrantów. Mieli zadanie stworzenia w rodzinnych domach ołtarzyków, przeczytanie przynajmniej jednej książki religijnej w miesiącu, troszczenie się o rodzinną modlitwę⁷⁷.

Pracował również z grupą dziewcząt. Wzorując się na ruchach *Oasi* ks. Rotoniego oraz *Pro Mondo Miliore* o. Riccardo Lombardiego założył w Rydułtowach wspólnotę Dzieci Maryi Fatimskiej. Celem tej grupy było formowanie poprzez modlitwę i spełnianie różnych zadań apostołskich elit dziewczęcych w parafii. Na cotygodniowych spotkaniach formacyjnych dziewczęta zdobywały określone sprawności, przygotowywały się do aktywnego przeżywania liturgii oraz były

⁷³ Tamże.

⁷⁴ A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie. Osoba Założyciela...*, s. 348.

⁷⁵ D. Seweryn, *Początek wspólnej drogi...*, s. 7.

⁷⁶ WD (Kat.), R. 21: 1953, nr 1-2, s. 32; Rocznik Diecezjalny 1953, s. 171.

⁷⁷ A. Wodarczyk, *Male grupy, Oaza*, R. 8: 1999, nr 40, s. 5.

wychowywane w duchu pracy i pomocy innym. Dzieci Maryi Fatimskiej włączyły się do Żywego Różańca. Ks. F. Blachnicki mobilizował je do częstej modlitwy różańcowej, uczestnictwa we mszy świętej i komunii świętej, noszenia cudownego medalika, nawiedzeń Najświętszego Sakramentu oraz prowadzenia dzienniczka pracy nad sobą. Podobnie jak ministranci, dziewczęta zobowiązane były do troski o głębsze życie religijne swoich rodzin. W tym celu stworzył ks. Blachnicki Domowe Kółka Różańcowe Maryi Fatimskiej. Grupy liczyły do dziesięciu osób, każda miała określone zadania i obowiązki, z których musiała się rozliczyć. Ideał tych kółek był ten sam, co w przypadku Domowych Kółek Rycerzy Maryi Niepokalanej⁷⁸.

Ksiądz Blachnicki stworzył w Rydułtowach wiele grup dziecięcych i młodzieżowych. Pomyślał także o znalezieniu miejsca na ich spotkania. Na miejscu zburzonej w 1945 roku organistówki zbudował „Domek Maryi”. W czasie tej nielegalnej budowy był dwukrotnie aresztowany. 15 listopada 1953 roku dom został poświęcony. Odtąd stał się miejscem spotkań grup formacyjnych⁷⁹. Ks. F. Blachnicki wraz z młodzieżą wydawał *Echo „Domku Maryi”* wzorowane na piśmie wydawanym w Niepokalanowie *Echo Niepokalanowa*. Starali się w nim informować parafian o wydarzeniach i spotkaniach mających miejsce w ich lokalnej społeczności.

W związku z tym, że ośrodek powstał nielegalnie, parafianie kilkakrotnie musieli go bronić przed zamknięciem. 22 listopada 1954 roku erygowano w „Domku Maryi” oratorium publiczne NMP Królowej Różańca z Fatimy, co pozwoliło na swobodniejsze korzystanie z domu. W kaplicy „Domku Maryi” sprawowano msze św. recytowane, podczas których młodzież szczególnie angażowała się w liturgię. Odprawiano w nim także msze św. w każdy trzynasty dzień miesiąca, na pamiątkę objawień fatimskich. Ks. F. Blachnicki postarał się także o wybudowanie na placu kościelnym groty poświęconej Niepokalanemu Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Przy niej odprawiano msze św. połowe podczas remontu kościoła w 1954 roku. Przy grocie odprawiano też nabożeństwa maryjne w maju i październiku⁸⁰.

Ks. F. Blachnicki zaangażował się w działalność ośrodka opozycyjnego względem władzy wikariuszy kapitulnych. Środowisko duchownych wiernych wygnanym biskupom, które określano mianem tajnej kurii, starało się za wszelką cenę o utrzymanie kontaktu z prawowitymi pasterzami i dążyło do zminimalizowania szkód czynionych przez działalność wikariuszy narzuconych przez władze państwową. Krytyczna postawa ks. F. Blachnickiego wobec istniejącej w diecezji sytuacji stała się przyczyną jego kolejnego przeniesienia. Dekretem z 4 grudnia 1954 roku ks. J. Piskorz, pełniący funkcję wikariusza generalnego w okresie wygnania biskupów śląskich, nakazał mu bezzwłocznie opuścić Rydułtowy i przenieść się do parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie⁸¹.

⁷⁸ A. Wodarczyk, *Ks. Franciszek Blachnicki...*, s. 108.

⁷⁹ Tamże, s. 109.

⁸⁰ A. Wodarczyk, *Ks. Franciszek Blachnicki...*, s. 110.

⁸¹ WD (Kat.), R. 23: 1955, nr 1-2, s. 17.

2.4. Krucjata Wstrzemięźliwości

Ks. Franciszek Blachnicki w listopadzie 1956 roku został sekretarzem Referatu Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Zorganizował Ośrodek Katechetyczny i zainicjował w 1957 roku Apostolat Trzeźwości, który z czasem został przekształcony w Krajową Centralę Krucjaty Wstrzemięźliwości⁸². Jej pracownicy byli ludźmi bezinteresownie oddanymi szerzeniu idei Krucjaty. W kaplicy domowej Centrali codziennie sprawowana była msza św. Z czasem grupa współpracowników ks. F. Blachnickiego zaczęła tworzyć Zespół Niepokalanej, którego celem było realizowanie zadań Krucjaty⁸³. Pierwotna nazwa społecznej akcji przeciwalkoholowej brzmiała: Krucjata Trzeźwości, a od 1958 roku nazywano ją Krucjata Wstrzemięźliwości⁸⁴. Akcja miała na celu odnowę religijno-moralną polskiego społeczeństwa. Ksiądz F. Blachnicki dostrzegał bardzo wyraźnie zagrożenia, jakie niesła ze sobą plaga pijaństwa. Wzorując się na wielkich śląskich propagatorach idei życia w trzeźwości i abstynencji stanął wobec wyzwania chwili⁸⁵. Od samego początku ruch został powierzony opiece Maryi. Świadczy o tym hasło Krucjaty: „Z Niepokalaną przeciw prądowi” oraz to, że ks. F. Blachnicki bezpośrednie inspiracje do założenia Krucjaty Wstrzemięźliwości czerpał z powstałego jeszcze przed wojną ruchu Milicji Niepokalanej o Maksymiliana Kolbego⁸⁶. Widział, jak z roku na rok postępuje zniewolenie społeczeństwa na skutek pijaństwa.

Przełomową datą w życiu ks. F. Blachnickiego był 23 marca 1956 roku. Tego dnia na Jasnej Górze oddał się pod opiekę Niepokalanej⁸⁷. Dnia 6 lutego odbył się w Katowicach zjazd księży poświęcony problematyce walki z alkoholizmem. Zgromadził on około 150 duchownych, którzy wysłuchali referatów przedstawiających społeczne skutki klęski pijaństwa⁸⁸. W maju 1957 roku ks. F. Blachnicki brał udział w społecznej naradzie działaczy przeciwalkoholowych w Katowicach. To spotkanie uzmysłowiło duszpasterzom, jaki to olbrzymi problem i jak są oni wobec niego bezradni, mimo prowadzonych na różny sposób akcji trzeźwociowych. Stan ten określono jako „tragiczną beznadziejność”. Ks. F. Blachnicki

⁸² G. Wilczyńska, *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8: 1981-1993, Warszawa 1995, s. 72-73; *Podręcznik Krucjaty Wstrzemięźliwości; idea-forma-działanie*, Katowice 1959, s. 1.

⁸³ M. Paluch, *Zarys historii...*, s. 23.

⁸⁴ H. Bednorz, *Ks. Franciszek Blachnicki. Wspomnienie pośmiertne*, Tygodnik Powszechny, R. 41: 1987, nr 24, s. 9.

⁸⁵ W. Ślęzak, *Ruch trzeźwociowy na Śląsku*, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1988, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1988, s. 119-123.

⁸⁶ Sz. Wesoły, *Kazanie na pogrzebie śp. ks. Franciszka Blachnickiego – założyciela Ruchu Światło-Życie (Carlsberg – RFN 2.03.1987)*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 2, poz. 10, s. 84-85.

⁸⁷ F. Blachnicki, *Trzy nawrócenia*, Krościenko 2001, s. 50.

⁸⁸ Biuletyn Duszpasterski 2/1957 r., AAKat., ARZ 228, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1957-1959, k. 4.

zrozumiał, że jedynym wyjściem z takiego stanu jest zorganizowanie ogólnopolskiej akcji pod patronatem Niepokalanej Dziewicy. Od samego początku zwracał uwagę na to, że pomyślność dzieła jest uzależniona od połączenia dwóch czynników: elementu nadprzyrodzonego (łaski Bożej) i elementu naturalnego (całkowitej abstynencji)⁸⁹.

Formalnie Krucjata Wstrzemięźliwości zaczęła istnieć 8 września 1957 roku⁹⁰. Uroczyscie proklamował ją założyciel, ks. Franciszek Blachnicki, w sanktuarium maryjnym w Piekarach Śląskich. Dodatkowej wymowy nabiera symbolika miejsca ogłoszenia początków dzieła właśnie w tym miejscu świętym, gdy się przypomnia, że tam spoczywa ks. Alojzy Ficek⁹¹ – wielki apostoł trzeźwości na Górnym Śląsku z XIX wieku. Natomiast tydzień później w uroczystość Siedmiu Bolesci NMP Krucjatę Wstrzemięźliwości ogłoszono w Tychach przy płycie nagrobnej ks. Jana Kapicy⁹² – krzewiciela idei trzeźwości i abstynencji z początku XX wieku. Ks. F. Blachnicki świadomie nawiązał do postaci tych dwóch działaczy antyalkoholowych, ponieważ w swej działalności zwracali oni uwagę na podstawowe idee Krucjaty Trzeźwości: zawierzenie Maryi i życie w abstynencji. Krucjata Wstrzemięźliwości miała też na celu wypełnienie Ślubów Jasnogórskich, w których była mowa o walce z pijaństwem i rozwiązłością. Miała więc być źródłem odnowy

⁸⁹ *Podręcznik Krucjaty Wstrzemięźliwości...*, s. 1.

⁹⁰ Biuletyn Duszpasterski 8/1957, AAKat., ARZ 228, Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1957-1959, k. 12; M. Dąbrowski, *Gwałtownik Królestwa Bożego, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1990*, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1989, s. 40.

⁹¹ Na temat ks. Alojzego Ficka i jego dzieła trzeźwościowego można znaleźć informacje w następujących opracowaniach: J. Mandziuk, *Alojzy Ficek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1: A-G, Warszawa 1981 s. 466-468 [bibliogr.]; J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821-1914*, Katowice 1991; K. Prus, *O walce z pijaństwem za czasów ks. Ficka*, Bytom 1914; M. Tobiasz, *Pionierzy odrodzenia narodowego i politycznego na Śląsku (1763-1890)*, wyd. 2 rozszerzone, Katowice 1945; J. Wycisło, *Katolicka i polska działalność społeczna na Górnym Śląsku w XIX w.*, Skoczów - Pszczyna 1989; Ks. Jan A. Ficek i *Piekary Śląskie w XIX w.*, red. J. Wycisło, Katowice 1992; J. Wycisło, Ks. Jan Alojzy Ficek. *Zarys działalności religijno-społecznej*, Katowice 1992; M. Pater, *Ficek (Fiecek, Fietzek) Jan Alojzy Nepomucen*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 99-102.

⁹² O ks. Janie Kapicy i jego zaangażowaniu w sprawy trzeźwości można znaleźć informacje w następujących opracowaniach: W. Bochnak, *Trwać z ludem. Ks. Jan Kapica (1866-1930)*, w: *W służbie Bogu i ludziom. Sylwetki Ślązaków*, Warszawa 1989, s. 119-130; M. Czapliński, *Kapica (Kapitza) Jan (1866-1930)*, w: *Śląski Słownik Biograficzny*, t. 3, red. J. Kantyka, W. Zieliński, Katowice 1981, s. 141-145; E. Szramek, Ks. Jan Kapica, *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku* 1931, t. 3, s. 1-86; J. Wycisło, Ks. infułat Jan Kapica. *Przywódca ludu górnośląskiego*, Pszczyna 1995; M. Czapliński, J. Wycisło, *Kapica (Kapitza) Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 165-168; J. Myszor, Ks. Jan Kapica (1866-1930). *Karta z dziejów ruchu abstynenckiego na Górnym Śląsku*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 1989, t. 22, s. 129-138; H. Markwica, Ks. infułat Jan Kapica i jego zaangażowanie w sprawy trzeźwości i duszpasterstwo trzeźwościowe, WD (Kat.), R. 59: 1991, nr 9, poz. 88, s. 327-331.

moralnej i religijnej narodu⁹³. Nie sposób nie zauważyć, że dzieło posługiwało się głównymi środkami wskazanymi przez Niepokalaną podczas objawień fatimskich z 1917 roku, a mianowicie: modlitwa różańcowa oraz ofiara składana Bogu w duchu zadośćuczynienia za grzechy⁹⁴.

Ruch był aprobowany przez władze kościelne w Katowicach⁹⁵. Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości mieściła się w Katowicach. Jej skład stanowił zespół ludzi świeckich, którymi kierował ks. F. Blachnicki. Wydawano różne materiały formacyjne. 13 października 1957 roku w 40. rocznicę objawienia Matki Bożej w Fatimie ukazał się pierwszy numer dwutygodnika *Niepokalana Zwycięza*. Był on rozprowadzany jako dodatek do *Gościa Niedzielnego*, a poświęcony uświadamianiu zagrożeń płynących z pijaństwa i zalet życia w wolności od nałogów⁹⁶. Dwutygodnik stał się organem Krucjaty Trzeźwości. Ukazywał się w nakładzie 120 tys. egzemplarzy. Dzięki niemu rozpropagowano idee ruchu w całym kraju. Od samego początku też zyskiwała wielu zwolenników⁹⁷.

O pozytywnym przyjęciu Krucjaty Wstrzemięźliwości może świadczyć liczba listów kierowanych do redakcji, a często i drukowanych na łamach pisma. Temu dziełu błogosławieństwa udzielili księża biskupi: Stanisław Adamski – ordynariusz diecezji katowickiej⁹⁸ oraz Antoni Pawłowski – biskup włocławski⁹⁹. 28 października tegoż roku przysłał swoje błogosławieństwo prymas Polski kard. Stefan Wyszyński:

Z radością przyjąłem pismo *Niepokalana Zwycięza*, mające pomagać do wypełnienia Jasnogórskich Ślubów przez nasz Naród, który przyrzekł wypowiedzieć walkę pijaństwu, a szerzyć cnotę trzeźwości. (...) Wszystkim, którzy wezwania Krucjaty Trzeźwości posłuchają, przesyłam moje Prymasowskie błogosławieństwo¹⁰⁰.

W dniach 1–17 listopada 1957 roku w prawie wszystkich parafiach diecezji z okazji uroczystości św. Stanisława Kostki odbywały się spotkania młodzieży męskiej pod hasłem „Bunt młodych przeciw pijaństwu i rozwiązłości”. Akcja miała na celu werbowanie kandydatów do Krucjaty Wstrzemięźliwości. Bardzo wielu młodych chłopaków włączyło się w dzieło¹⁰¹. W listopadzie zrodziła się kolejna odnoga ruchu – Dziecięta Krucjata Niepokalanej. Przyłączające się do niej dzieci miały składać poczwórne postanowienie wyrażające się w hasłach:

⁹³ M. Marczewski, *Gwałtownik Bożego królestwa*, Ateneum Kapłańskie 1992, z. 3, t. 118, s. 473.

⁹⁴ K. Kuźmak, *Fatimska Matka Boża*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek, S. Kamiński, Lublin 1989, s. 70.

⁹⁵ D. Zimoń, *Homilia na Mszy św. z okazji przewiezienia zwłok księdza Franciszka Blachnickiego do Polski, Katowice 30 marca 2000 r.*, WA (Kat.), R. 68: 2000, nr 3, poz. 19, s. 66.

⁹⁶ F. Blachnicki, *Krucjata Trzeźwości*, Homo Dei, R. 28: 1958, nr 4, s. 615.

⁹⁷ *Tę stronę redaguje życie*, *Niepokalana Zwycięza* 1957, nr 3, s. 4.

⁹⁸ *Arcypasterz Błogosławi Krucjacie Trzeźwości*, *Niepokalana Zwycięza* 1957, nr 1, s. 1.

⁹⁹ *Biskup włocławski do Krucjaty Trzeźwości*, *Niepokalana Zwycięza* 1957, nr 3, s. 1.

¹⁰⁰ *Prymas Polski błogosławi Krucjacie Trzeźwości*, *Niepokalana Zwycięza* 1957, nr 5, s. 1.

¹⁰¹ *Rośnie armia młodych*, *Niepokalana Zwycięza* 1957, nr 5, s. 4.

„Modlitwa – Trzeźwość – Ofiara – Czystość”¹⁰². Szerzej na ten temat napisał ks. F. Blachnicki w piśmie *Niepokalana Zwycięza* tłumacząc, że modlitwa ma polegać na odmówieniu codziennie dziesiątki różańca, ofiara – to dobrowolna rezygnacja z czegoś w duchu umartwienia, trzeźwość – rezygnacja ze spożywania alkoholu i czystość – troska o skromność w patrzeniu, mówieniu i postępowaniu¹⁰³.

8 kwietnia 1958 roku odbył się Katowicach I Zjazd Duszpasterski Krucjaty Trzeźwości. Zgromadził on 250 kapłanów i 30 alumnów z całej Polski. Poza diecezją katowicką, z której brało udział 50 kapłanów i 15 kleryków, licznie reprezentowane były diecezje wrocławska (34), krakowska (26), lubelska (18), sandomierska (18), częstochowska (13) i warszawska (12)¹⁰⁴. Podczas spotkania zapoznano duszpasterzy z programem i metodą działania Krucjaty Wstrzemięźliwości oraz ożywienia duszpasterskiej akcji przeciwalkoholowej. Był obecny ks. bp Piotr Dudziec, który jako delegat Episkopatu do Spraw Trzeźwości przewodniczył obradom. Zaznaczyła się duchowa łączność prymasa Polski z zebranymi, który przesłał do uczestników zjazdu swoje pozdrowienie. Pisał w nim m.in.:

Najgorętszym moim pragnieniem byłoby, żeby wszyscy nasi kapłani wzięli sobie głęboko do serca sprawę wykorzenienia pijaństwa, aby sami w pierwszym rzędzie stanęli w szeregach abstynentów. Godna najwyższego uznania jest droga duszpasterza, który nie tylko słowem, ale i własnym przykładem ukazuje wiernym wartość trzeźwości i podjęcia pewnego umartwienia w duchu ekspiacji za tych, co są przyczyną największych trosk i nieszczęść w naszym narodzie¹⁰⁵.

Podczas tego zjazdu wygłoszonych zostało kilka referatów: *Duszpasterskie znaczenie walki z alkoholizmem* przez ks. bpa Herberta Bednorza, *Założenia skutecznej walki z alkoholizmem* ks. Antoniego Częstki, *Psychologia i psychopatologia alkoholizmu* Elżbiety Sujak, *Ideologia Krucjaty Trzeźwości* przez ks. Blachnickiego oraz *Organizacja i metody działania Krucjaty Trzeźwości* przez o. Jerzego M. Domańskiego OFMConv. W tym wyżej wymienionym wystąpieniu podkreślono, że Krucjata Wstrzemięźliwości jest jednym z ruchów, które zna Kościół, jako ruch w duchu Milicji Niepokalanej o. Maksymiliana Kolbego¹⁰⁶. Narada zakończyła się jednogłośnie uchwaleniem rezolucji, w której stwierdzono między innymi, że:

...w obliczu zatrważającej społecznej klęski alkoholizmu w Polsce należy dokonać wielkiego, zbiorowego wysiłku wszystkich polskich duszpasterzy w celu wzmożenia intensywności duszpasterskiej walki z alkoholizmem¹⁰⁷.

¹⁰² *Zrodziła się Dziecięca Krucjata*, *Niepokalana Zwycięza* 1957, nr 6, s. 2.

¹⁰³ *Krucjata dzieci*, *Niepokalana Zwycięza* 1958, nr 5, s. 3.

¹⁰⁴ F. Blachnicki, *Zjazd Duszpasterski Krucjaty Trzeźwości w Katowicach*, *Ateneum Kapłańskie* 1958, t. 56, s. 456.

¹⁰⁵ *List Prymasy Polski*, *Niepokalana Zwycięza* 1958, nr 8, s. 2.

¹⁰⁶ F. Blachnicki, *Zjazd Duszpasterski Krucjaty...*, s. 458.

¹⁰⁷ *I Zjazd Krucjaty Trzeźwości*, *Niepokalana Zwycięza* 1958, nr 8, s. 2.

W lipcu 1958 roku kierujący Krucjatą Apostolat Trzeźwości przy Kurii Diecezjalnej w Katowicach przekształcił się w Centralę Krucjaty Wstrzemięźliwości. Ksiądz Blachnicki uznał, że nowa nazwa jest bardziej adekwatna dla realizacji zamierzeń ruchu. W tym jednym pojęciu zawarto dwa równorzędne cele: walkę z pijaństwem i walkę z rozwiązłością. Uświadomiono sobie, że walka z nałogiem alkoholizmu musi się łączyć z walką dotyczącą nieobyčajnego życia, a najlepszą drogą do osiągnięcia tego celu było zachowanie trzeźwości¹⁰⁸. F. Blachnicki podkreślał, iż Krucjata Wstrzemięźliwości nie chce być ruchem politycznym, społeczno-gospodarczym, higieniczno-zdrowotnym, intelektualnym, ale ruchem moralno-ascetycznym i religijnym¹⁰⁹. Zauważał, że wstrzemięźliwość jest cnotą, którą powinien się kierować każdy człowiek. Przyjęcie tej nazwy było nawiązaniem do idei krzewionych przez bł. Bronisława Markiewicza – apostoła trzeźwości w Galicji¹¹⁰.

17 czerwca 1959 roku ukazały się wytyczne Episkopatu Polski dla kościelnej akcji trzeźwosciowej, w których Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości została uznana za instytucję pomocniczą i wykonawczą dla tej działalności. Jej siedziba mieściła się w drewnianym baraku przy ul. Jordana 18 w Katowicach. Centrala zajmowała się opracowywaniem, powielaniem, drukowaniem i rozsyłaniem w różne miejsca Polski niezbędnych pomocy duszpasterskich do walki z pijaństwem (teczki duszpasterskie, kazania, podręczniki). Udzielała informacji i wskazówek, organizowała dni skupienia, rekolekcje, kursy i pielgrzymki¹¹¹.

Cele zamierzone przez twórcę Krucjaty Wstrzemięźliwości realizowano za pomocą dwóch środków: modlitwy (zwłaszcza różańcowej) i ofiary (głównie abstynencji zupełnej, czyli całkowitego wyrzeczenia się używania napojów alkoholowych). Abstynencja była podejmowana w duchu ekspiacji za grzechy tych, którzy stali się niewolnikami alkoholu. Członkom Krucjaty Wstrzemięźliwości zalecano przyjmowanie komunii św. wynagradzającej w pierwsze soboty miesiąca – w tym także wyrażał się maryjny charakter tego dzieła¹¹². Dobrowolne podejmowanie abstynencji przez ludzi, którzy nie mieli problemu z piciem alkoholu było wyrazem miłości i osobistej ofiary ponoszonej dla ratowania bliźnich. Krucjata Wstrzemięźliwości kładła nacisk na to, by rezygnować ze zwyczaju częstowania alkoholem podczas różnych rodzinnych uroczystości (zwłaszcza tych związanych z życiem religijnym). Przeciwwstawiała się też towarzyskiemu przymusowi picia i wywierania presji na osobach niepijących. Ważnym jej zadaniem było także prowadzenie akcji uświadamiającej, że alkohol jest jednym z większych wrogów życia ludzkiego, że często staje się przyczyną grzechów przeciw czystości oraz prowadzi do ruiny

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ *Dlaczego Krucjata Wstrzemięźliwości?*, Niepokalana Zwycięza 1958, nr 15, s. 1.

¹¹⁰ *Ks. Bronisław Markiewicz*, Niepokalana Zwycięza 1958, nr 17, s. 3.

¹¹¹ F. Blachnicki, *Krucjata Wstrzemięźliwości...*, s. 6-13.

¹¹² F. Blachnicki, *Abstynenckie credo Krucjaty Wstrzemięźliwości*, Homo Dei, R. 28: 1959, s. 733.

życia nadprzyrodzonego i religijnego¹¹³. Symbolem Krucjaty była ryba płynąca pod prąd na tle litery „M”. Ryba jest oznaką duszy odważnej i zdrowej, która nie waha się iść przeciw prądowi opinii i zwyczajów. Natomiast stylizowana litera „M” symbolizuje Maryję, która jest wsparciem dla zmagających się z nałogiem. W tarczy nad literą „M” umieszczony został małeńki krzyżyk, który jest tu symbolem krucjaty, czyli wyprawy krzyżowej¹¹⁴.

Mieszcząca się w Katowicach Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości dążyła do tworzenia diecezjalnych i zakonnych ośrodków pomocniczych. Potem zaczęto tworzyć parafialną sieć punktów związanych z jej działalnością tak, by jak najwięcej osób (dzieci, młodzieży, dorosłych) miało możliwość przystępowania do niej. W miejscowościach, gdzie zawiązała się już większa grupa jej członków, zakładano parafialne oddziały Krucjaty Wstrzemięźliwości¹¹⁵. W każdej nowej placówce tworzono również parafialną Księgę Krucjaty¹¹⁶. W roku 1960, czyli w trzy lata od jej założenia, księgi zawierały 100 tys. wpisów samych osób dorosłych, a jej ośrodki istniały w około 1000 parafii¹¹⁷. Liczba duchownych-abstynentów wpisanych do założonej w Centrali *Ogólnopolskiej Złotej Księgi Kapłanów*, wynosiła około siedmiuset¹¹⁸. Wcześniej, bo w lutym 1959 roku Krucjata otrzymała po raz drugi pisemne błogosławieństwo Prymasa Wyszyńskiego. Wyrażał on w swym liście aprobatę dla prowadzonego dzieła trzeźwościowego, które pięknie wpisywało się w wielką odnowę moralną narodu¹¹⁹.

Dnia 17 czerwca 1959 roku Konferencja Plenarna Biskupów Polskich uchwaliła *Wytyczne Episkopatu dla kościelnej akcji trzeźwościowej*. Biskupi poparli drogę przyjętą przez dzieło ks. F. Blachnickiego, uznające jako zasadę pracy trzeźwościowej całkowitą abstynencję¹²⁰. W dniach 4–7 sierpnia 1959 roku odbył się na Jasnej Górze kurs duszpasterski referentów diecezjalnych oraz promotorów Krucjaty Wstrzemięźliwości¹²¹. Prymas mając zaufanie do ks. F. Blachnickiego mianował go członkiem Kolegium przy delegacie Episkopatu Polski ds. trzeźwości w Polsce¹²².

¹¹³ F. Blachnicki, *Krucjata Wynagrodzenia*, Niepokalana Zwycięza 1960, nr 1, s. 2.

¹¹⁴ Symbolika odznaki Krucjaty została dokładnie przedstawiona przez ks. Blachnickiego w kolejnych numerach pisma Niepokalana Zwycięza. Zob. F. Blachnicki, *Nasz znak*, Niepokalana Zwycięza 1958, nr 9-13, s. 3.

¹¹⁵ Plan parafialnej Krucjaty Wstrzemięźliwości, AIPN 01283/1372, k. 38-41.

¹¹⁶ Struktura Krucjaty Trzeźwości, ARŚ-ŻK, Teczka duszpasterska Krucjaty Wstrzemięźliwości, s. 3.

¹¹⁷ F. Blachnicki, *Prawda-Krzyż-Wyzwolenie. Ku polskiej teologii wyzwolenia*, Carlsberg 1985, s. 273.

¹¹⁸ Sprawozdanie z działalności i rozwoju Krucjaty Wstrzemięźliwości w roku 1960 (do 29 VIII), ARŚ-ŻK, *Podręcznik Krucjaty Wstrzemięźliwości*, s. 2-3.

¹¹⁹ *Prymas do Krucjaty Wstrzemięźliwości*, Niepokalana Zwycięza 1959, nr 2, s. 3.

¹²⁰ Wytyczne Episkopatu dla kościelnej akcji trzeźwościowej z 17 VI 1959 roku, AAKat., ARZ 528, *Krucjata Wstrzemięźliwości 1944-1961*, k. 145.

¹²¹ Blachnicki do biskupów polskich z 7 VIII 1959 roku, AAKat., ARZ 528, *Krucjata Wstrzemięźliwości 1944-1961*, k. 143-144.

¹²² Dekret Prymasa Polski z 7 VIII 1959 r., nr 4555/59/P, AAKat., Akta Personalne.

Równocześnie z liczebnym rozwojem Krucjaty jej organizatorzy kładli silny nacisk na formację jej członków. W okresie wakacji letnich przeprowadzono w diecezji katowickiej Oazy Dzieci Bożych, a dla dorosłych piętnastodniowe oazy o charakterze wczasowo-rekolekcyjnym. Nazywano je „wczasami maryjnymi”. Tak więc metody rekolekcyjne, które z powodzeniem F. Blachnicki stosował w pracy z dziećmi i młodzieżą teraz zostały użyte w pracy duszpasterskiej z dorosłymi¹²³. Metoda ta integrowała wypoczynek w otoczeniu natury z ćwiczeniami duchowymi, które miały ożywić i pogłębić religijność jej uczestników. Wczasy maryjne miały też na celu przygotowanie do pracy apostołskiej w ramach Krucjaty, dlatego w codziennym harmonogramie zajęć zawsze znajdował się wykład zapoznający z ideą, strukturą i formą jej działania¹²⁴. Oprócz osób świeckich także duchowni przeżywali swoje przygotowanie do realizacji zadań ruchu trzeźwościowego. Ksiądz Blachnicki organizował dla kleryków „wczasy maryjne”, a dla kapłanów rekolekcje, kursy duszpasterskie oraz kapłańskie „wczasy maryjne”. Pierwsze kleryckie „wczasy maryjne” odbyły się w Koniakowie w 1959 roku. Opiekę nad alumnami sprawowali ks. Blachnicki oraz ks. Jan Piwowarczyk – magister kleryków seminarium michalitów w Krakowie. W rok później zorganizowano podobne formy wypoczynku i formacji zarazem dla studentów teologii w Wadowicach i w Jaworzu¹²⁵. W roku 1960 Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości zorganizowała w Koniakowie „wczasy maryjne” połączone z kursem duszpasterskim dla kapłanów pochodzących z całej Polski¹²⁶. W bardzo krótkim czasie Krucjata stała się ruchem dynamicznym i oddziaływującym na akcje trzeźwościowe. Wiązano z nim wielkie nadzieje.

Jednocześnie kontrolą ruchu intensywnie zajmowała się Służba Bezpieczeństwa. Zdołano nawet przejąć niektóre pisma kierowane przez Centralę związku do jej członków¹²⁷. 10 grudnia 1959 roku sporządzono na własny użytek informator, w którym zawarte zostały założenia Krucjaty. Organom państwowym podejrzane wydawało się nazywanie tej organizacji przez ks. F. Blachnickiego ruchem, gdyż jak sam twierdził forma ta przynosiła pożądane skutki:

...dziś w Kościele ogólnie się przyjmuje i okazuje się skuteczniejszą w działaniu, niż rozbudowane formy organizacyjne¹²⁸.

¹²³ ARŚ-ŻK, *Wczasy maryjne. Podręcznik dla kierowników i organizatorów Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości*, Katowice 1960, s. 3.

¹²⁴ Tematyka wykładów dodatkowych o ruchu maryjnym Krucjaty Wstrzemięźliwości, ARŚ-ŻK, Teczka „Wczasy maryjne”, s. 1.

¹²⁵ Sprawozdanie z „wczasów maryjnych” Krucjaty Wstrzemięźliwości dla kleryków Wyższych Seminarium Duchownych w Krakowie, ARŚ-ŻK, Teczka kleryckie „wczasy maryjne”, s. 1.

¹²⁶ „Wczasy maryjne” kapłanów Krucjaty Wstrzemięźliwości Koniaków 1960, ARŚ-ŻK, Teczka: Wczasy maryjne kapłanów; A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie. Osoba założyciela...*, s. 348.

¹²⁷ Kierownik V departamentu do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wydział ds. Wyznań w Katowicach z 23 X 1958 r., AAN, Wydział ds. Wyznań, sygn. 59/310, k. 9.

¹²⁸ Informacja. Dotyczy działalności Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości w Katowicach mieszczącej się przy ul. Jordana 18, AIPN 01283/1372, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie, k. 18.

Służbę Bezpieczeństwa niepokoił fakt wydawania pisma *Niepokalana Zwycięza*, które było swoistym łącznikiem między centralą, a członkami ruchu. Posiadali dosyć dokładne informacje na temat organizowanych rekolekcji i dni skupienia. Obserwowali tzw. „Biały Dom” w Koniakowie, czyli punkt rekolekcyjny dla kleryków i świeckich zaangażowanych w Krucjatę Wstrzemięźliwości¹²⁹. Na początku maja 1960 roku pod pozorem rutynowej kontroli został zatrzymany w Oławie samochód należący do centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości. Pracownicy centrali, Teodor Buszka i Józef Jaroszek, przewozili do Katowic z klasztoru księży oratorianów w Gostyniu Poznańskim propagandowe materiały przeciwalkoholowe. Milicja zarekwirowała fiata multiple, broszury znajdujące się w samochodzie oraz aparat filmowy¹³⁰.

Została przygotowana *Informacja dotycząca całokształtu działalności Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości*. Dokument nosi datę 8 sierpnia 1960 roku. Jego autorem jest Lucjan Pikuła, zastępca naczelnika Wydziału III MSW w Katowicach. Omawia w nim m.in. formy prowadzonej akcji trzeźwościowej: Krucjata Dziecięca, Oaza Dzieci Bożych, akcja Różańca Rodzinnego, dni skupienia Krucjaty Wstrzemięźliwości, zjazdy członków Krucjaty, prowadzenie *Złotej Księgi Krucjaty*, Kółka Różańcowe Kapłanów Niepokalanej, maryjne i apostołskie grupy elitarne, kursy, „wczasy maryjne”, godziny pogłębienia duchowego, a także dni skupienia dla kierowców.

Krucjata Dziecięca działała wśród dzieci, które zobowiązywały się codziennie odmawiać dziesiątkę różańca, prosząc Niepokalaną o nawrócenie grzeszników, a zwłaszcza o wyrwanie z nałogu pijaństwa. *Informacja* zawierała wzmiankę o Oazie Dzieci Bożych, ponieważ ks. F. Blachnicki rozwijał swą działalność równocześnie pracując z młodzieżą i organizując dla niej wakacyjne rekolekcje. Akcja Różańca Rodzinnego miała na celu włączenie do Krucjaty Wstrzemięźliwości całych rodzin, które wpisywały się do *Złotej Księgi* i podejmowały zobowiązanie codziennego wspólnego odmawiania różańca. Dni skupienia organizowane dla członków Krucjaty miały na celu przybliżanie duchowości maryjnej i ideałów trzeźwościowych. Zjazdy Krucjaty Wstrzemięźliwości były przeznaczone dla księży referentów dekanalnych i aktywnie działających w Krucjacie. Ostatni przed likwidacją organizacji zjazd referentów odbył się na Jasnej Górze w dniach 19–20 kwietnia 1960 roku. Uczestniczyło w nim 300 księży i kleryków¹³¹.

¹²⁹ Informacja. Dotyczy działalności Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości..., AIPN 01283/1372, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie, k. 18.

¹³⁰ Blachnicki do Komendy Milicji Obywatelskiej w Oławie z 5 V 1960 r., AIPN Ka 056/108, Akta likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości, t. 1, k. 15.

¹³¹ Informacja dotycząca całokształtu działalności Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości z 8 VIII 1960, AIPN Ka 056/108, k. 51-59. Podczas zjazdu na Jasnej Górze kapłani wysłuchali kilku referatów dotyczących propagowaniu idei trzeźwości: 1. *Kryzys współczesnej ludzkości jako kryzys wstrzemięźliwości* (dr Marian Świąciński); 2. *Medycyna a wstrzemięźliwość* (dr Kazimierz Biela); 3. *Wstrzemięźliwość-niewstrzemięźliwość a zdrowie psychiczne człowieka*

Reprezentowali oni 22 diecezje. Odbывał się za aprobatą kard. Stefana Wyszyńskiego i pod przewodnictwem bpa Dudźca z Płocka, delegata Episkopatu Polski do spraw trzeźwości. Ksiądz Blachnicki oznajmił, że Krucjata Wstrzemięźliwości objęła swym zasięgiem 1000 parafii, należy do niej 600 księży, 1500 alumnów i 100 000 członków¹³². Oprócz pisma *Niepokalana Zwycięza* co miesiąc rozsyłano prawie 700 egzemplarzy przepisywanego na maszynie biuletynu duszpasterskiego *Sacerdos Immaculatae* do kapłanów działających w Krucjacie¹³³. Wydano i rozpowszechniono ok. 4000 teczek duszpasterskich Krucjaty Wstrzemięźliwości, cykl kazań na tydzień trzeźwości pod nazwą *Ratujmy człowieka*, podręczniki Krucjaty Różańca Rodzinnego, a także ok. 1000 egzemplarzy *Złotej Księgi*¹³⁴.

Złote Księgi Krucjaty Wstrzemięźliwości zakładano w poszczególnych parafiach i wpisywano do nich wszystkich pragnących należeć do dzieła. Posiadana ewidencja członków pomagała księżom w przygotowaniu zebrań ludzi należących do Krucjaty. Maryjne i apostołskie grupy elitarne to były niewielkie grupy wiernych świeckich wspomagających kapłana w szerzeniu idei ruchu, a także zbierające się w celu pogłębienia życia wewnętrznego. Kursy Krucjaty odbywały się zasadniczo w tzw. „Białym Domku” w Koniakowie. Uczestniczyli w nich kapłani, klerycy, świeccy. Trwały około 2 tygodni. Oprócz Koniakowa odbywały się one także w Centrali w Katowicach, na Górze św. Anny oraz w Niepokalanowie. Nową formą działalności stały się dni skupienia dla kierowców. Wiązało się to z ustanowieniem św. Krzysztofa patronem kierowców. Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości przeprowadziła taki dzień skupienia w Pogrzebieniu 31 lipca 1960 roku. Wprowadzono też znak kierowcy abstynenta, wydawano obrazki z wizerunkiem świętego oraz tekstem modlitwy o jego wstawiennictwo.

Według danych posiadanych przez Służbę Bezpieczeństwa, a zaczerpniętych z *Biuletynu Duszpasterskiego Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości* wydanego na miesiąc lipiec i sierpień 1960 roku, w akcję Krucjaty angażowało się w całej Polsce 700 księży. Na terenie diecezji katowickiej zaangażowanych było w nią 25 tysięcy osób dorosłych. Wielka akcja werbunkowa do Krucjaty Wstrzemięźliwości i Różańca Rodzinnego zaplanowana została przez centralę podczas uroczystości kościelnych w Piekarach Śląskich w dniach 14–15 sierpnia 1960 roku podczas pielgrzymki kobiet i dziewcząt do sanktuarium maryjnego. Dokument

(mgr Aleksandra Majewska); 4. *Alkohol a natura i nadprzyrodzona godność człowieka* (dr Jan Mikułowski); 5. *Personalizm chrześcijański a wstrzemięźliwość* (ks. dr Ludwik Orzeł); 6. *Krucjata Wstrzemięźliwości a śluby jasnogórskie i Wielka Nowenna* (ks. dr Franciszek Blachnicki).

¹³² Informacja dot. II Zjazdu Duszpasterzy tzw. Krucjaty Wstrzemięźliwości w Częstochowie na Jasnej Górze, 18 VI 1960, AIPN 0648/89, t. 1, k. 171-177.

¹³³ Poszczególne numery biuletynu *Sacerdos Immaculatae* znajdują się w zbiorach Archiwum Archidiecezji Katowickiej – AAKat., ARZ 526, Apostolstwo Trzeźwości, 1944/60-1955/61.

¹³⁴ M. Dąbrowski, *Dzieło Niepokalanej*, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1989, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1989, s. 176.

omawiający szczegółowo formy oddziaływania na katolików świeckich akcji Krucjaty Wstrzemięźliwości kończył się znamienym wnioskiem:

Jak podaje sieć agenturalna, która ocenia działalność Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości, to nie różni się wiele od przedwojennej Akcji Katolickiej. Wpływy jej są bardzo pochlebnie oceniane ze strony Episkopatu. W samej zaś kurii katowskiej wydano już kilka okólników wyłącznie poświęconych jej pracy i zachęcających księży do masowego udziału w Krucjacie Wstrzemięźliwości¹³⁵.

Na 23 lipca 1960 roku zaplanowano rozprawienie się z Krucjatą Wstrzemięźliwości. Decyzję podjęto w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych podczas tajnej narady. Ustalono dokładny przebieg akcji¹³⁶. Trudno stwierdzić, co stało na przeszkodzie realizacji tych planów. Odłożono je, jednak nie na długo. Likwidacja Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości w Katowicach oraz jej placówek w poszczególnych diecezjach nastąpiła 29 sierpnia 1960 roku. W międzyczasie Zbigniew Prześlica, kierownik Urzędu Spraw Wewnętrznych w Katowicach, zakazał przeprowadzenia kursu trzeźwościowego, mającego się odbyć w Koniamkowie w dniach 17 sierpnia – 2 września¹³⁷. Wobec zdecydowanego stanowiska Urzędu Spraw Wewnętrznych ks. Blachnicki odwołał kurs¹³⁸.

Na tydzień przed likwidacją Centrali Krucjaty sporządzony został w Warszawie dokument omawiający dokładnie formy i metody aktywności ruchu oraz systematyzujący wszelkie stwierdzone nieprawidłowości w jego pracy. Zawierał też insynuacje pod adresem twórców ruchu, że chcą opanować dusze i umysły obywateli, by potem móc walczyć z władzą ludową, zaprowadzić rządy Kościoła w Polsce i podporządkować kraj Watykanowi. Zauważano tam, że zamiana nazwy organizacji ma na celu ułatwienie walki z ustawą o zapobieganiu ciąży. Władzy państwowej nie podobało się to, że główne zadania Krucjaty to wychowanie człowieka:

...nie zajmuje się ona tylko walką z alkoholizmem, główną uwagę zwraca na wychowanie, opanowanie młodzieży, rodziny, stawia sobie za zadanie walkę z ustawą o przerywaniu ciąży i judzenie przeciwko władzy ludowej pod pozorem tzw. walki o wstrzemięźliwość¹³⁹.

Rzeczywiście program akcji duszpasterskiej ks. Blachnickiego zakładał nie tylko walkę z pijaństwem i dążenie do zaprowadzenia abstynencji w społeczeństwie. W Krucjacie Wstrzemięźliwości zwracano uwagę na zmianę zwyczajów

¹³⁵ Informacja dotycząca całokształtu działalności Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości z 8 VIII 1960, AIPN Ka 056/108, k. 59.

¹³⁶ Plan akcji „Trzeźwość”, AIPN 0648/89 t. 1, k. 143-144.

¹³⁷ Z. Prześlica do Kurii Diecezjalnej w Katowicach z 12 VIII 1960, AAKat., ARZ 526, Apostolstwo Trzeźwości, 1944/60-1955/61, b.p.

¹³⁸ Blachnicki do ks. J. Piwowarczyka z 19 VIII 1960, AAKat., ARZ 526, Apostolstwo Trzeźwości, 1944/60-1955/61, b.p.

¹³⁹ Informacje o akcji przeciwalkoholowej pod nazwą „Krucjata Wstrzemięźliwości”, AIPN Ka 056/108, k. 43.

towarzyskich, ratowanie rodzin, troskę o obyczajne życie¹⁴⁰. Innym „zagrożeniem” płynącym z istnienia Krucjaty było to, że mimo zapewnień jej twórcy, że nie jest ona organizacją, ale ruchem, tworzone są struktury parafialne, diecezjalne i ogólnopolskie, a członkowie spotykają się na zebraniach. Niebezpieczeństwo postrzegane jest też w nawiązywaniu przez Krucjatę do ideałów Milicji Niepokalanej.

Przypatrujący się istnieniu ruchu funkcjonariusze skierowani do walki z Kościołem podkreślali, że często bez zezwolenia powielane były lub nawet wydawane materiały, propagujące akcję trzeźwościową. Odnotowywali działalność nielegalnej pracowni fotograficznej, w której drukowano obrazki MB Fatimskiej ze specjalnym nadrukami dotyczącymi trzeźwości. Mieli informacje, że centrala jest wspierana finansowo przez dyrektora Vorgimera z niemieckiego „Caritas”, a także przez kurię katowicką. Sugerowali też, że na wielu materiałach i broszurach wydawanych nielegalnie widniały pieczęcie Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Katowicach¹⁴¹.

Datę 25 sierpnia 1960 roku nosi także *Notatka służbowa* sporządzona prawdopodobnie przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Przedstawia ona skład osobowy Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości. Tworzyli ją ks. F. Blachnicki (dyrektor), ks. Arkadiusz Miś (zastępca dyrektora), ks. Franciszek Malicki (zastępca dyrektora), Marta Dreja (kierownik powielarni), a także dekanalni referenci Krucjaty Wstrzemięźliwości w diecezji katowickiej¹⁴².

25 sierpnia 1960 roku zastępca komendanta Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach, płk Kazimierz Małkiewicz¹⁴³, opracował *Plan przedsięwzięć operacyjno śledczych do sprawy kryptonim „Zawada”*. Sugeruje w nim konieczność przeprowadzenia rewizji mieszkań i wszelkich pomieszczeń należących do osób ściśle związanych z działalnością Krucjaty. Funkcjonariusze SB mieli zabezpieczyć nielegalne druki, zapasy papieru, farby, matryce oraz nie rejestrowane powielacze i urządzenia wydawnicze. Dokument wymieniał cztery miejsca, w których służby winny dokonać równoczesnej rewizji. Wyznaczał także funkcjonariuszy odpowiedzialnych za akcję. Plan przewidywał rewizję piwnic plebanii kościoła Chrystusa Króla w Katowicach, gdzie proboszczem był

¹⁴⁰ Tamże, k. 44.

¹⁴¹ Informacja dot. Krucjaty Wstrzemięźliwości z 23 VIII 1960, AIPN 01283/1372, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie. k. 7.

¹⁴² Notatka służbowa. Skład osobowy Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości, Katowice 25.08.1960, AIPN Ka 056/108, k. 18-19. W poszczególnych dekanatach funkcję referenta Krucjaty Wstrzemięźliwości pełnili: o. Bartłomiej w Panewnikach, ks. Jerzy Leichmann, ks. Szczepan Rożek, ks. Henryk Wencel, ks. Antoni Weidemann, ks. Franciszek Leśnik, ks. Janusz Frelich, ks. Antoni Ryguła, ks. Henryk Loska, ks. Alojzy Klon.

¹⁴³ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956-1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006 oraz Małkiewicz Kazimierz, w: *Kadra bezpieki...*, s. 330. Płk Kazimierz Małkiewicz – pełnił funkcję I zastępcy komendanta ds. bezpieczeństwa w Komendzie Wojewódzkiej MO w Szczecinie (1956-1959), później w Katowicach w latach 1959-1961, a następnie został przeniesiony do Olsztyna na podobne stanowisko (1961-1966).

ks. Rudolf Adamczyk (odpowiedzialny – kpt. Mieczysław Wysocki); mieszkania i pomieszczeń należących do Józefa Woźnicy (Katowice, ul. Styczyńskiego 1/3), u którego zamieszkiwał ks. Arkadiusz Miś (kpt. Mirosław Puchalski¹⁴⁴); mieszkania i zabudowań Józefa Janika w Katowicach – Ligocie (kpt. Józef Witman); pomieszczeń dzierżawionych przez kurie katowicką w Koniakowie od Zuzanny Legierskiej (kpt. Czesław Kubat). Płk Małkiewicz zaznaczał, że do dyspozycji dwóch jednostek rewizyjnych – w Koniakowie i w Katowicach-Ligocie – należałoby oddać samochody. Natomiast pozostałe grupy miały się skontaktować z kierownictwem Wydziału III SB w razie znalezienia poszukiwanych materiałów, które miano skonfiskować i przetransportować na komendę¹⁴⁵. Dokument został podpisany przez mjr. Karola Janoszkę¹⁴⁶, naczelnika Wydziału Śledczego oraz Lucjana Pikulę, zastępcę naczelnika Wydziału III. Jednakże akcja została wstrzymana aż do czasu dokonania rewizji w Centrali Krucjaty i u ks. Blachnickiego¹⁴⁷. Ostatecznie wszystkich tych rewizji dokonano jednocześnie 29 sierpnia 1960 roku. Oprócz wymienionych wcześniej punktów poddanych kontroli dodatkowa rewizja odbyła się w Niższym Seminarium Duchownym w Katowicach przy ul. Wita Stwosza¹⁴⁸.

W archiwach zachował się protokół z przeszukania mieszkania i pomieszczeń należących do Zuzanny Legierskiej w Koniakowie. Wynika z niego, że akcja miała miejsce rano, gospodyni była zaskoczona i zdziwiona, ale nie protestowała przeciwko rewizji. Funkcjonariusz SB, kpt. Czesław Kubat odnotował, że mimo dokładnego przeszukiwania prowadzonego w mieszkaniu, na strychu, w piwnicy i w stodole nie znaleziono ani powielacza ani pism wydawanych przez Krucjatę Wstrzemięźliwości¹⁴⁹. Dziwić więc może fakt, że w meldunku przesłanym do Warszawy informowano Biuro Śledcze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, że w zabudowaniach Zuzanny Legierskiej zarekwirowano ręczny pedał drukarski wraz z matrycą, powielacz marki „Roto”, aparat fotograficzny marki „Contesa” oraz nielegalne pisma i broszury. Również w pozostałych lokalach, według tego samego meldunku, znajdował się sprzęt służący do drukowania i powielania gazetek trzeźwościowych. W mieszkaniu Józefa Woźnicy znaleziono pieczęć Krucjaty Wstrzemięźliwości oraz część dokumentów dotyczących jej działalności. Ponadto rewizji dokonano

¹⁴⁴ Puchalski Mirosław, w: *Kadra bezpieki 1945-1990...*, s. 413-414. Kpt. Mirosław Puchalski był starszym oficerem śledczym Wydziału Śledczego KW MO Katowice.

¹⁴⁵ Plan przedsięwzięć operacyjno śledczych do sprawy kryptonim „Zawada” z 25 VIII 1960, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 3-5.

¹⁴⁶ Karol Janoszek – był naczelnikiem Wydziału Śledczego KW MO w Katowicach w latach 1958-1975. Wcześniej pełnił funkcję naczelnika Wydziału Ewidencji Operacyjnej (1956-1957) oraz kierownika Samodzielnej Sekcji Śledczej (1957-1958) w tej samej komendzie (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2..., s. 68-70 oraz Janoszek Karol, w: *Kadra bezpieki...*, s. 241).

¹⁴⁷ Płk Małkiewicz odręcznie dopisał na *Planie*: „Wstrzymać aż do czasu rezultatów rewizji u Blachnickiego”.

¹⁴⁸ Meldunek o przyjęciu sprawy do prowadzenia z 2 IX 1960, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 10.

¹⁴⁹ Protokół rewizji z 29 VIII 1960, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 7.

u Andrzeja Prandy, mieszkającego w Katowicach przy ul. Róży Luksemburg, który w czasie likwidacji centrali próbował wynieść dokumenty finansowe¹⁵⁰.

29 sierpnia 1960 roku brutalnie przerwano społeczną akcję przeciwalkoholową prowadzoną przez Krucjatę Wstrzemięźliwości¹⁵¹. Był to dzień, w którym w centrali miał się rozpocząć kurs duszpasterski dla kapłanów¹⁵². Około godziny 10.00 do budynku weszło kilku mężczyzn, jak się okazało funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Skierowali oni swe kroki prosto do biura ks. Blachnickiego. Kierował nimi Edward Krakowiak¹⁵³, zastępca kierownika Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach. W skład zespołu wchodził także: Bolesław Góra, Stanisław Piotrowski, Mieczysław Drozd, Henryk Białas, Jerzy Niewodowski, Kazimierz Królikowski. Do pomocy przywołano funkcjonariuszy Komendy Wojewódzkiej MO oraz w charakterze świadków: Elżbietę Żelazko, Stanisława Macioszka i Fryderyka Steca¹⁵⁴. Krakowiak wręczył ks. F. Blachnickiemu pismo, zawierające wezwanie do natychmiastowego przerwania działalności Krucjaty oraz wydania wszelkich dokumentów związanych z jej pracą, a także materiałów przygotowywanych przez centralę¹⁵⁵. Ksiądz Blachnicki poprosił o przybycie bpa Herberta Bednorza, a Krakowiak wezwał przedstawiciela prokuratury wojewódzkiej, mgr. Jana Rydzio, pełniącego funkcję wiceprokuratora wojewódzkiego. W międzyczasie funkcjonariusze przystąpili do opieczętowania wszystkich pomieszczeń, przeciwko czemu kategorycznie zaprotestowali: ks. Blachnicki i bp Bednorz. Twierdzili, że postępowanie władz jest bezpodstawne, gdyż Krucjata nie jest organizacją, lecz akcją duszpasterską i działa na zlecenie Episkopatu i kurii katowickiej. Prokurator

¹⁵⁰ Meldunek o przyjęciu sprawy do prowadzenia z 2 IX 1960, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 10.

¹⁵¹ Cała akcja była szczegółowo zaplanowana. Archiwa MSW zawierają *Projekt planu działania* przygotowany 26 VIII 1960 r. Zakładał on dwa warianty: I – w wypadku nie napotkania na opór przy dokonywaniu czynności urzędowych; II – w wypadku stawiania oporu przez pracowników Centrali Krucjaty. Wydarzenia z 29 VIII 1960 r. pokazały, że ks. Blachnicki i jego współpracownicy nie godzili się na przeprowadzenie rewizji w pomieszczeniach zajmowanych przez Centralę. Funkcjonariusze MSW i prokurator zastosowali więc instruktaż przygotowany na wypadek stawiania oporu przez kierownictwo Krucjaty. Plan działania (projekt), dot. czynności związanych z wykonaniem decyzji Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach w sprawie przerwania działalności organizacji p.n. „Krucjata Wstrzemięźliwości oraz postępowania wyjaśniającego”, AIPN 01283/1372, k. 152-154.

¹⁵² Kurs duszpasterski dla kapłanów był dużo wcześniej zaplanowany. Miał on mieć miejsce w gmachu Niższego Seminarium św. Jacka w dniach 29-31 VIII 1960. Zob. Program praktycznego kursu duszpasterskiego dla kierowników parafialnej Krucjaty Wstrzemięźliwości, AIPN 0648/89, t. 1, k. 283-284.

¹⁵³ Krakowiak Edward, w: *Kadra bezpieki...*, s. 291-292.

¹⁵⁴ Protokół rewizji z 29 VIII 1960, sygn. II. Ds. 236/60, AIPN Ka 056/108, k. 29.

¹⁵⁵ Pismo kierownika Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, Zbigniewa Przysłicy do ks. Blachnickiego z 29 VIII 1960, AAKat., ARZ 527, Krucjata Wstrzemięźliwości 1952-1961, b.p.

zignorował ich argumentację i zarządził rewizję pomieszczeń centrali¹⁵⁶. Dodatkowo przybyło około trzydziestu funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej. Część z nich przystąpiła do rewizji, a część obstawiała barak z zewnątrz. Wewnątrz budynku świadkami rewizji byli trzej księża stale pracujący w centrali: ks. Blachnicki, ks. Malicki, ks. Miś (doszedł po południu); 7 pań pracowniczek centrali; 4 księży gości, którzy już przybyli na kurs duszpasterski; 4 młodzieńców przypadkowo znajdujących się w budynku i jeden jej pracownik. Widząc, co się dzieje, ks. Blachnicki zdecydował, by wszyscy oni udali się do kaplicy na modlitwę. Nie godził się na to, by choćby biernie partycypować w akcji, która miała na celu zniszczenie działalności Krucjaty Wstrzemięźliwości. Poprowadzono modlitwę różańcową, a na koniec długiego nabożeństwa odmówiono akt oddania się Niepokalanej i odśpiewano hymn Krucjaty: *Niesiemy sztandar w świat daleki*. Ksiądz F. Blachnicki zwrócił się do zebranych w kaplicy, podnosząc ich na duchu i tłumacząc, że akcja, którą podejmowali, musiała w końcu sięgnąć na siebie moce zła:

Obecna chwila – to nie chwila klęski, lecz triumfu Niepokalanej. Nic się nie dzieje bez Jej woli, co Ona dopuszcza, to wszystko jest dobre, prześladowanie – w które obecnie wchodzi Krucjata – to zadatek przyszłego triumfu. Krucjata należy do przyszłości, a nie do przeszłości. Zewnętrzne formy działania mogą zostać zniszczone, ale jakaż potęga ziemską mogłaby zniszczyć w duszach naszych idee Krucjaty? Trzy filary, trzy fundamenty Krucjaty: oddanie się Niepokalanej, ofiara wynagrodzenia, zwłaszcza w formie abstynencji i różaniec codzienny, zwłaszcza wspólny w rodzinie – to są rzeczy, których nam nikt odebrać nie może i które w zasadzie wystarczą do zwycięstwa Niepokalanej¹⁵⁷.

Wydano zakaz przeprowadzenia kursu duszpasterskiego, na który do Katowic zjechało wielu księży z całej Polski. Jednocześnie przeprowadzono rewizję w prywatnym mieszkaniu ks. A. Misia, a także zarekwirowano materiały przygotowane w gmachu Niższego Seminarium dla uczestników zjazdu¹⁵⁸. Przeszukiwanie baraku należącego do Krucjaty Wstrzemięźliwości zakończyło się około godziny 20.00. Ksiądz F. Blachnickiego wezwano do podpisania protokołu z rewizji i zarekwirowania druków, które uznano za nielegalne, a także sprzętu

¹⁵⁶ Postanowienie o zarządzeniu rewizji, AAKat., ARZ 527, Krucjata Wstrzemięźliwości 1952-1961, b.p.

¹⁵⁷ Sprawozdanie z akcji likwidacyjnej przeprowadzonej w Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości w dniu 29 sierpnia 1960 roku przez zespół Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, AAN, KC PZPR, sygn. 237/XIV-177, k. 149.

¹⁵⁸ O tym, że do gmachu Niższego Seminarium przy ul. Wita Stwosza dostarczone zostały materiały z Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości powiadamiał tajny informator. Donosił on, że dwóch mężczyzn i jedna starsza kobieta korzystając z taksówki (ustalono, że należała do Karola Bieńka, brata biskupa Juliusza Bieńka) nielegalnie przewozili podejrzane materiały. Notatka służbowa z 29 VIII 1960 r., AIPN Ka 056/108, k. 64.

służącego do powielania tekstów¹⁵⁹. Blachnicki protestował przeciw zabraniu powielaczy, aparatów filmowych, maszyn do pisania, nazywając to grabieżą mienia kościelnego. Łącznie w czasie likwidacji Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości zakwestionowano legalność około 4 tys. broszur powielanych i drukowanych, około 2 tys. fotokopii pieśni religijnych i obrazków, 238 znaczków Krucjaty, kilka tysięcy ulotek propagandowych¹⁶⁰. Po północy nakazano wszystkim opuścić pomieszczenia centrali. Ksiądz F. Blachnickiego wyprowadzono siłą, ponieważ nie chciał pozostawić Najświętszego Sakramentu w zapieczetowanej kaplicy. Pracownicy Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości odczytywali to wydarzenie jako zwycięstwo Niepokalanej, które miało stać się w późniejszym czasie zaczynem Ruchu Światło-Życie, a także późniejszej Krucjaty Wyzwolenia Człowieka¹⁶¹.

Następnego dnia naczelnik Wydziału Śledczego Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach, Karol Janoszek, wysłał do MSW notatkę informacyjną, w której sugerował, iż wstępna analiza sprawy pozwala podejrzewać, że ks. Franciszek Blachnicki dopuścił się czynu karnego z art. 6a *Dekretu o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk* (z dnia 5 VII 1946 roku) oraz § 1 ust. 2 *Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów* z dnia 22 V 1952 roku, tj. o to, że nie zarejestrował wszystkich urzędzeń do powielania oraz powielał materiały bez zgody urzędowej. Czyny te podlegały karze grzywny i aresztu do 1 roku¹⁶².

Biskup Stanisław Adamski zwrócił się 7 września do szefa departamentu społeczno-administracyjnego MSW z odwołaniem od decyzji natychmiastowego przerwania działalności Krucjaty Wstrzemięźliwości. Tłumaczył, że:

...decyzja władz opiera się na mylnym stwierdzeniu, że Krucjata Wstrzemięźliwości jest nielegalną organizacją kościelną¹⁶³.

12 września 1960 roku podczas rejonowej konferencji księży w Rybniku bp H. Bednorz poprosił ks. Blachnickiego o złożenie sprawozdania z likwidacji Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości. Apelował, by księża nie zaprzestali swej działalności na polu troski o trzeźwość. Radził, by nie prowadzić ewidencji członków¹⁶⁴.

¹⁵⁹ *Protokół rewizji...* zawiera listę druków uznanych przez przeszukujących siedzibę Krucjaty za nielegalne. Na tej liście wyszczególniono 188 pozycji różnych druków, materiałów, obrazków, konspektów katechez, fotografii, afiszów. Protokół rewizji z 29 VIII 1960, sygn. II. Ds. 236/60, AIPN Ka 056/108, k. 29-37.

¹⁶⁰ Notatka informacyjna z 30 VIII 1960, AIPN Ka 056/108, k. 62.

¹⁶¹ F. Blachnicki, *Niepokalana Zwycięza – słowo do V Ogólnopolskiej Pielgrzymki Krucjaty Wyzwolenia Człowieka*, w: *Komunikat Centralnej Diakonii Jedności*, 2/1985-1986, załącznik 5, s. 1.

¹⁶² Notatka informacyjna z 30 VIII 1960, AIPN Ka 056/108, k. 62-63.

¹⁶³ Adamski do MSW z 7 IX 1960 roku, AAKat., ARZ 527, Krucjata Wstrzemięźliwości 1952-1961, b.p.

¹⁶⁴ Informacja o przebiegu prowadzonego dochodzenia przeciwko Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości i obecnej sytuacji na tym odcinku, Katowice 20 IX 1960, ppłk J. Gajek – zastępca komendanta Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach, AIPN 01283/1372, k. 126.

Służba Bezpieczeństwa spodziewała się tego, że ks. F. Blachnicki nie zaniecha swych działań. Zwracano uwagę, że kreuje się on na męczennika, że w sposób kłamliwy przedstawia działania funkcjonariuszy państwowych, że nie zamierza zaprzestać prowadzenia apostołatu trzeźwości¹⁶⁵.

W sprawie likwidacji Krucjaty zabrał również głos Episkopat Polski. Jego sekretarz, bp Zygmunt Choromański¹⁶⁶, wystosował pismo do ministra Jerzego Sztachelskiego¹⁶⁷, będącego pełnomocnikiem rządu do spraw stosunków z Kościołem. Dowodził w nim, że akcja SB nie miała podstaw prawnych, gdyż Krucjata Wstrzemięźliwości nie jest stowarzyszeniem, ale komórką w ramach działalności kurii diecezjalnej. Przypominał, że istniała ona od trzech lat i nikt nie podważał jej legalności. Z dokumentu sporządzonego przez bpa Z. Choromańskiego wynikało, że znał on dokładnie szczegóły akcji. Wyraził ubolewanie i złożył protest przeciwko likwidacji i przeciwko metodom stosowanym przez funkcjonariuszy państwowych, którym zarzucał ograniczanie społecznej działalności Kościoła¹⁶⁸. List spotkał się z reakcją ministra i nie był jedynym pismem dotyczącym Krucjaty Wstrzemięźliwości, jakie wystosował do niego sekretarz Episkopatu¹⁶⁹.

Kierownik Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach przygotował dla prokuratury sprawozdanie z przeprowadzonego postępowania wyjaśniającego w sprawie zlikwidowanej Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości. Próbuje w nim dowieść, że zabezpieczone dowody świadczą o istnieniu nielegalnej organizacji:

...pozwoliły na ostateczne stwierdzenie, że C. K. W. w Katowicach posiadały wyraźne cechy organizacji działającej nielegalnie.

Jako argumenty przytoczył on to, że Centrala posiadała własne zaplecze lokalowe; kierowana była przez zespół trzech księży; zatrudniała 15 osób świeckich; posiadała strukturę organizacyjną oraz program działania; miała swój organ prasowy w postaci dodatku do *Gościa Niedzielnego* pod nazwą *Niepokalana Zwycięza* o nakładzie 120 000; kandydaci na członków podpisywali deklaracje i składali przyrzeczenia; członkowie mieli prawo noszenia oznak; zakładała

¹⁶⁵ Tamże, k. 125-127.

¹⁶⁶ Bp Zygmunt Choromański (1892-1968) – sufragan warszawski i sekretarz Episkopatu Polski (1946-1968), członek Komisji Mieszanej przedstawicieli Rządu i Episkopatu (P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, s. 51).

¹⁶⁷ Jerzy Sztachelski (1911-1975) – członek KC PZPR (1948-1968), minister zdrowia (1951-1956, 1961-1968), pełnomocnik rządu ds. stosunków z Kościołem, kierownik Urzędu ds. Wyznań w kolejnych rządach Józefa Cyrankiewicza (1956-1961), prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (1969-1975).

¹⁶⁸ Bp Zbigniew Choromański do ministra Jerzego Sztachelskiego z 12 IX 1960, AAKat., ARZ 527, Krucjata Wstrzemięźliwości 1952-1961, b.p.

¹⁶⁹ Odpowiedź na list z 12 IX 1960 minister nadesłał 5 XI. Kolejne pismo wysłał bp Choromański 9 XII, a odpowiedź otrzymał 2 I 1961 roku. Zob. Sztachelski do Choromańskiego z 2 I 1961, AIPN 10283/1372, k. 391-393.

w parafiach *Złote Księgi*, do których wpisywano nowych członków; prowadziła dokładną kartotekę członków z obszaru całego kraju; organizowała nielegalnie zjazdy, konferencje, kursy, wczasy; wydawała materiały powielane w formie komunikatów, regulaminów i wytycznych; organizowała zbiórki publiczne¹⁷⁰.

Tymczasem ks. F. Blachnicki, korzystając z gościnności proboszcza z Krościenka ks. Bronisława Krzana, udał się tam na krótki odpoczynek. Ksiądz B. Krzan współpracował z Krucją¹⁷¹. Nie mogąc pogodzić się z myślą o jej likwidacji Blachnicki opracował *Memoriał w sprawie likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości*. Dokument ten nosi datę 11 października 1960 roku. Opisał w nim bezprawność działań Służby Bezpieczeństwa i odpierał zarzuty, na podstawie których dokonano zamknięcia Centrali. Upomniął się w nim o zachowanie prawa i zaprotestował przeciwko naruszeniu wolności religijnej¹⁷². To pismo ks. F. Blachnicki zaczął rozpowszechniać wśród członków Krucjaty Wstrzemięźliwości, jak również skierował je do 19 różnych instytucji, w tym do kilku organów państwowych¹⁷³. Stało się ono podstawą jego aresztowania.

10 listopada 1960 roku wiceprokurator wojewódzki z Katowic wydał *Postanowienie o wszczęciu śledztwa* w sprawie wydanego przez ks. F. Blachnickiego *Memoriału*. Zarzucał mu rozpowszechnianie fałszywych wiadomości:

...pism zawierających fałszywe wiadomości o rzekomym prześladowaniu Kościoła Katolickiego w Polsce, co mogło wyrządzić istotną szkodę interesu P. P.¹⁷⁴

18 listopada sąd postanowił przedstawić ks. Blachnickiemu zarzuty. Dotyczyły one wspomnianego kolportowania *Memoriału* w październiku i listopadzie 1960 roku na terenie Katowic i innych miejscowości¹⁷⁵.

6 grudnia przedstawiono F. Blachnickiemu zarzuty. Oskarżono go o to, że jako dyrektor działającej nielegalnie organizacji nazywanej Centralą Krucjaty Wstrzemięźliwości nie respektował zarządzeń dekretu regulującego nadzór Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk nad publikacjami. Dyrektor Krucjaty nie zarejestrował elektrycznego powielacza i ręcznej maszyny drukarskiej; nie założył i nie prowadził książki kontroli tekstów wykonywanych w powielarniach; nie przedstawiał Urzędowi Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk tekstów powielanych i przeznaczonych do rozprowadzania. Jako poważne naruszenie prawa uznano podrobienie znaków cenzorskich Wojewódzkiego Urzędu Kontroli

¹⁷⁰ Sprawozdanie kierownika Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z 24 IX 1960, AAN, KC PZPR, sygn. 237/XIV-177, k. 145-146.

¹⁷¹ F. Blachnicki, *Charyzmat i wierność. Do Ruchu...*, s. 174.

¹⁷² Memoriał w sprawie likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości z 11 X 1960, w: F. Blachnicki, *Rekolekcje więzienne...*, s. 94-108.

¹⁷³ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003, s. 200.

¹⁷⁴ Postanowienie o wszczęciu śledztwa, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 12.

¹⁷⁵ Postanowienie o przedstawieniu zarzutów, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 13.

Prasy, Publikacji i Widowisk w Katowicach na niektórych drukach¹⁷⁶. Księdza F. Blachnickiego przesłuchał wiceprokurator Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach Zbigniew Tatar i kpt. Mirosław Puchalski z Wojewódzkiej Komendy MO w Katowicach¹⁷⁷. Zeznania dołączono do akt przygotowywanych w związku z planowanym aresztowaniem duchownego.

15 grudnia 1960 roku ks. F. Blachnicki skierował do prokuratora wojewódzkiego w Katowicach zażalenie w związku z przedstawionymi mu zarzutami:

Nie mogę tego wszystkiego niestety wytłumaczyć inaczej, jak swoistą polityką (...) wobec działalności Kościoła katolickiego, mającą na celu systematyczne krępowanie i uniemożliwianie jego szerszej działalności¹⁷⁸.

Na początku stycznia 1961 roku ks. F. Blachnicki wystosował *Memoriał do Episkopatu Polski w sprawie dzieła Krucjata Wstrzemięźliwości*. Przedstawił w nim idee akcji, jej genezę, cele, formy działania, apostolat. Określił również pozycję dzieła w Kościele, a także jego stosunek do dzieła Milicji Niepokalanej założonej w Niepokalanowie przez o. Maksymiliana Kolbego. Zwrócił się z apelem do biskupów, by Episkopat wziął pod swoją opiekę dzieło, udzielając mu ogólnej aprobaty i błogosławieństwa. Prosił także, by mianowano go odpowiedzialnym za prowadzenie nadal apostolstwa trzeźwości oraz by Episkopat wydelegował jednego z hierarchów do czuwania nad dziełem i jego rozwojem¹⁷⁹. Ksiądz F. Blachnicki był ciągle obserwowany przez tajnych agentów. Wiedzano o jego stałych kontaktach z byłymi współpracownikami Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości¹⁸⁰.

15 marca 1961 roku Prokuratura Wojewódzka w Katowicach wydała postanowienie o tymczasowym aresztowaniu ks. F. Blachnickiego na dwa miesiące. W uzasadnieniu podano, że:

Franciszek Blachnicki jest podejrzany o przestępstwo z art. 23 § 1 m.k.k. W czasie od połowy października do końca listopada 1960 roku w Katowicach sporządził w celu rozpowszechnienia, a następnie rozprowadził między różne osoby *Memoriał w sprawie likwidacji Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości* z dnia 11 października 1960 roku w treści swej zawierający fałszywe i tendencyjne wiadomości o rzekomym prześladowaniu Kościoła katolickiego w Polsce, co mogło wyrządzić istotną szkodę interesom Państwa Polskiego¹⁸¹.

¹⁷⁶ Mjr Bronisław Piacko do Biura Śledczego MSW w Warszawie z 14 XII 1960, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 16-18.

¹⁷⁷ Protokół przesłuchania podejrzanego, sygn. Akt II Ds. 236/60, AIPN 01283/1372, k. 107-109.

¹⁷⁸ Blachnicki do Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach z 15 XII 1960 roku, AAKat., ARZ 527, Krucjata Wstrzemięźliwości 1952-1961, b.p.

¹⁷⁹ *Memoriał do Episkopatu Polski w sprawie dzieła Krucjata Wstrzemięźliwości* z 7 I 1961, AIPN 01283/1371, k. 81-97.

¹⁸⁰ Notatka sporządzona przez ppłk J. Gajka, zastępcę komendanta Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach z dnia 15 II 1961, AIPN 01283/1372, k. 102-103.

¹⁸¹ Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 21-22.

Usłyszawszy decyzję o aresztowaniu ks. F. Blachnicki oznajmił prokuratorowi:

Bardzo panu dziękuję za to, że daje mi Pan okazję cierpieć prześladowanie za wiarę. Już dawno na to czekałem. Otrzymałem od Pana w tej chwili potrójną nominację: na męczennika wiary, na męczennika w imię wartości narodowych i ogólnoludzkich¹⁸².

Blachnicki został umieszczony w Centralnym Więzieniu w Katowicach, tym samym, w którym przebywał podczas okupacji hitlerowskiej i gdzie dokonało się jego nawrócenie¹⁸³. Akt oskarżenia przedstawiono mu 31 marca 1961 roku. Sprawę publikacji *Memoriału* uznano za podstawę oskarżeń, zebrano zeznania wielu świadków. Byli to współpracownicy ks. F. Blachnickiego, pomagający mu w przygotowywaniu materiałów trzeźwościowych, a także rozpowszechniający je w całej Polsce¹⁸⁴.

Rozprawa przeciwko ks. F. Blachnickiemu rozpoczęła się 20 czerwca 1961 roku odczytaniem aktu oskarżenia. W kolejnych dniach udzielono głosu oskarżonemu, wysłuchano świadków, powołano biegłych sądowych. Wyrok ogłoszono 19 lipca 1961 roku¹⁸⁵. Ksiądz F. Blachnicki został skazany na dziesięć miesięcy więzienia w zawieszeniu na trzy lata. Uznano go winnym rozpowszechniania bez zgody cenzury tekstów religijnych drukowanych na nielegalnym sprzęcie poligraficznym. W ostatnim słowie skazany prosił o wyższy wyrok, gdyż – jak powiedział – prześladowanie jest źródłem siły Kościoła. Tego samego dnia F. Blachnickiego zwolniono z więzienia¹⁸⁶. Aresztowanie i skazanie ks. Blachnickiego było częścią akcji Służby Bezpieczeństwa wymierzonej wobec katowickiej kurii¹⁸⁷.

3. DZIAŁANIA REPRESYJNE ORGANÓW BEZPIECZEŃSTWA PRL WOBEC BRACTW, STOWARZYSZEŃ I RUCHÓW KOŚCIELNYCH

Aparat bezpieczeństwa PRL stworzono według modelu sowieckiego. W jego strukturze istniały specjalne komórki organizacyjne, które miały zająć się rozpracowywaniem Kościoła katolickiego. Chodziło o takie działania, które rozbijały jedność między duchowieństwem a wiernymi świeckimi, co więcej – chciano wprowadzić nieufność pomiędzy samych duchownych. Zajmowały się one również utrudnianiem działalności duszpasterskiej i ewangelizacyjnej. Ostatecznie

¹⁸² F. Blachnicki, *Rekolekcje więzienne*, Krośnice 2001, s. 12.

¹⁸³ Swoją pobyt w więzieniu ks. Blachnicki nazwał „rekolekcjami więziennymi”. Zob. F. Blachnicki, *Rekolekcje więzienne...*

¹⁸⁴ Akt oskarżenia przeciwko ks. F. Blachnickiemu, AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek, k. 25-33.

¹⁸⁵ A. Grajewski, *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, Warszawa 2002, s. 18.

¹⁸⁶ Notatka informacyjna z przebiegu procesu ks. Blachnickiego b. dyrektora Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości w Katowicach z 20 VII 1961, AIPN 01283/1372, k. 30-33.

¹⁸⁷ Ł. Marek, *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii katowickiej w latach 1956-1970*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, red. A. Dziurok, Warszawa 2009, s. 90-91.

decydenci państwowi chcieli pozbawić Kościół wpływu na wiernych i zlikwidować groźnego „rywala” w walce o rząd dusz¹⁸⁸.

Zanim przejdziemy do omówienia form represji, jakim poddawani byli członkowie stowarzyszeń kościelnych, a także powstających ruchów odnowy Kościoła, należy przedstawić w skrócie aparat represji. W ciągu 45 lat PRL-u kilkakrotnie zmieniała się struktura organów odpowiedzialnych za inwigilację Kościoła, w tym organizacji katolików świeckich¹⁸⁹. Pierwszą jednostką zajmującą się sprawami kościelnymi w komunistycznym aparacie represji była Sekcja III Wydziału I Resortu Bezpieczeństwa Publicznego. Utworzono ją 20 grudnia 1944 roku. Po powstaniu 1 stycznia 1945 roku Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego przyjęła nazwę: Wydział III Departamentu I Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP). W tym okresie Wydziałem tym kierowała osławiona Julia Brystygierowa („Luna”). Komórka ta miała zajmować się m.in. zwalczaniem wrogiej agentury wśród duchowieństwa, inteligencji i młodzieży¹⁹⁰.

Od 6 listopada 1945 roku sprawami Kościoła z pozycji aparatu bezpieczeństwa zajmował się Wydział V Departamentu V MBP. Choć w gestii tej komórki było zajmowanie się nie tylko Kościołem katolickim, to w praktyce od roku 1950 Wydział V zajmował się już wyłącznie „zwalczaniem wrogiej działalności kleru”¹⁹¹. Był podzielony na cztery sekcje: I – katolicki kler świecki; II – kler zakonny; III – katolickie organizacje masowe; IV – postępowe ruchy katolickie. Później, we wrześniu 1952 roku, powstała jeszcze Sekcja V odpowiedzialna za zakony żeńskie¹⁹². Po utworzeniu Departamentu V, jesienią 1945 roku, stworzono takie wydziały w wojewódzkich urzędach bezpieczeństwa publicznego (sprawami wyznaniowymi zajmowały się sekcje piąte tych wydziałów) oraz sekcje V w urzędach powiatowych i miejskich¹⁹³. Organizatorem Departamentu V, a później jego dyrektorem ciągle pozostawała Julia Brystygierowa. Uważano ją za szarą eminencję Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i inicjatorkę wszelkich działań wymierzonych w Kościół, choć formalnie Wydziałem V kierował

¹⁸⁸ D. Zamiatała, *Wytoczne stanowiska partii w sprawie stosunków między państwem a Kościołem*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 2002, nr 78, s. 405-427.

¹⁸⁹ Aparatowi bezpieczeństwa zwalczającemu opozycję, w tym Kościół, poświęcona została książka R. Terleckiego, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2007.

¹⁹⁰ Z. Błażyński, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940-1955*, Warszawa 2003, s. 60-61.

¹⁹¹ J. Żaryn, *Aparat bezpieczeństwa w walce z duchowieństwem katolickim 1945-1989 (zarys problemu)*, w: *Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...*, red. R. Bäcker, P. Hübner, Warszawa 1997, s. 99.

¹⁹² Nowy podział zadań poszczególnych wydziałów i sekcji Departamentu V MBP został zatwierdzony rozkazem organizacyjnym z 24 XII 1949 r. i obowiązywał od 15 I 1950 r. (AIPN 2603, Etat nr 05/1 Departamentu V MBP, 24 XII 1949 r., b.p.)

¹⁹³ *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. 1: 1945-1947, opr. A. Paczkowski, Warszawa 1994, s. 30.

wicedyrektor Departamentu V¹⁹⁴. W roku 1948 Wydział V Departamentu V MBP zatrudniał zaledwie dwunastu pracowników, wydziały V wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego 501 osób, a referaty V urzędów powiatowych – 912 osób¹⁹⁵.

Dnia 9 stycznia 1953 roku minister bezpieczeństwa publicznego utworzył Departament XI do walki z wrogą działalnością związków wyznaniowych. Zmieniono trochę organizację pracy poszczególnych komórek: Wydział I – kler świecki, Wydział II – zakony, Wydział III – organizacje religijne oraz stowarzyszenia katolików świeckich, Wydział IV – inne wyznania. Na poziomie wojewódzkim powołano takie wydziały z odpowiednimi sekcjami¹⁹⁶. Szefem Departamentu XI został płk Karol Więckowski, dotychczasowy wicedyrektor Departamentu V¹⁹⁷.

Po rozwiązaniu MBP inwigilacją Kościoła zajmował się Departament VI Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP). Powołano go 11 marca 1955 roku. Składał się z czterech wydziałów, podzielonych na mniejsze jednostki. Na szczeblu wojewódzkim wydziały VI dzieliły się na sekcje, a w powiatowych urzędach do spraw bezpieczeństwa publicznego działały odpowiednie referaty. Zmodyfikowano podział zadań poszczególnych jednostek: Wydział I prowadził walkę z wrogą działalnością członków kurii biskupich, kapituł diecezjalnych i seminariów duchownych, Wydział II zajmował się zakonami, Wydział II – tzw. „klerem dołowym” (dziekanami, proboszczami, wikariuszami, kapelanami), oraz współdziałającymi z nimi osobami świeckimi, a Wydział IV opracowywał pozostałe Kościoły i związki wyznaniowe¹⁹⁸. Początkowo departamentem VI kierował Karol Więckowski (do 31 maja 1955 roku), a później Józef Dziemidok¹⁹⁹. Sprawy Kościoła katolickiego nadzorował Antoni Alster²⁰⁰.

¹⁹⁴ *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 21.

¹⁹⁵ AIPN 0694/4, t. 1, Informacja o pracy agenturalno-operacyjnej Departamentu V MBP i jego odpowiedników, b.p.

¹⁹⁶ A. Bilińska-Gut, *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944-1954*, Zeszyty Historyczne Win-u 2001, nr 15, s. 112.

¹⁹⁷ Karol Więckowski – oficer sowiecki przeszkolony przez NKWD. Od listopada 1945 roku w Urzędzie Bezpieczeństwa. Był bliskim współpracownikiem Julii Brystygierowej. W latach 1950-1953 był wicedyrektorem Departamentu V (*Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 – Centrala*, opr. M. Piotrowski, Lublin 2000, s. 92-93, 394; H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem...*, s. 22-23).

¹⁹⁸ *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa...*, s. 23.

¹⁹⁹ Józef Dziemidok (ur. 1914) – pracownik UB od 1945 roku (najpierw jako referent w Poznaniu, a potem p.o. zastępca naczelnika WUBP). Od 15 XII 1947 r. w MBP jako zastępca naczelnika, od 1 VII 1948 r. naczelnik Wydziału V, od 20 III 1953 r. wicedyrektor departamentu, od 1 VI 1955 r. dyrektor Departamentu VI KdsBP (*Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem...*, s. 342; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944-1956, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005, s. 50, 67, 83, 93, 355).

²⁰⁰ Antoni Alster (1903-1968) – od 10 XII 1954 r. I zastępca przewodniczącego KdsBP, od 11 XII 1956 r. podsekretarz stanu w MSW (*Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem...*, s. 318;

Po włączeniu KdsBP do MSW przez blisko sześć lat (27 listopada 1956 do 9 czerwca 1962), pion wyznaniowy Służby Bezpieczeństwa działał w strukturach najbardziej rozbudowanego Departamentu III MSW, którego zadaniem była walka z działalnością antypaństwową. Wydział V tego departamentu był odpowiedzialny za zwalczanie Kościoła. Nie był on podzielony na sekcje, ale prawdopodobnie na tzw. grupy obiektowo-zadaniowe oraz grupy problemowe²⁰¹. Miał odpowiedniki w terenie: wydziały w ramach SB w komendach wojewódzkich MO oraz referaty w komendach powiatowych²⁰². W tym czasie dyrektorem Departamentu III był Zbigniew Paszkowski²⁰³, a naczelnikiem Wydziału V – płk Stanisław Morawski²⁰⁴.

9 czerwca 1962 roku utworzono odrębny Departament IV do walki z wroga działalnością Kościołów i związków wyznaniowych. W jego strukturach utworzono najpierw trzy wydziały, potem dodano kolejne. Dwa zajmowały się bezpośrednio klerem: Wydział I – klerem świeckim (kurialistami, duchowieństwem parafialnym, wykładowcami KUL, ATK, WSD, alumnami, zakonnikami), a także osobami świeckimi kontaktującymi się z duchowieństwem diecezjalnym oraz Wydział V – klerem zakonnym i kontaktującymi się z nim świeckimi. Istniała specjalna komórka inwigilująca środowiska stowarzyszeń katolickich, m.in. Stowarzyszenia PAX, środowiska Znak, Klubów Inteligencji Katolickiej, Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego, aktywu świeckiego i duszpasterstw stanowo-zawodowych – Wydział II. W komendach wojewódzkich powstały Wydziały IV, w nich grupy i sekcje. W 1973 roku powołano do życia nowy twór w ramach Departamentu IV – Samodzielną Grupę „D” do szeroko pojętych specjalnych zadań dezintegracyjnych wśród duchowieństwa i środowisk katolików świeckich związanych z Kościołem. Grupa „D” w praktyce koordynowała działania operacyjne wobec Kościoła²⁰⁵. W 1977 roku

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1..., s. 91).

²⁰¹ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem...*, s. 152.

²⁰² *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa...*, s. 24

²⁰³ Zbigniew Paszkowski – od 1 VII 1945 r. zastępca kierownika WUBP w Łodzi, potem od 13 I 1946 r. szef UBP w Warszawie. Od 1 IV 1955 r. sekretarz KdsBP, a 28 XI 1956 r. powołany na stanowisko dyrektora Departamentu III MSW. Odwołany 15 IV 1963 r. (*Ludzie bezpieczeństwa w walce z Narodem i Kościołem...*, s. 319; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 50, 83, 85, 91, 288, 456).

²⁰⁴ Stanisław Morawski (1924-1986) – płk, w lipcu 1944 r. rozpoczął pracę w Komendzie Miejskiej MO w Lublinie. Od września 1944 r. pracownik Urzędu Bezpieczeństwa; od 15 VII 1947 r. w Departamencie V MBP, gdzie po kolejnych awansach został zastępcą naczelnika Wydziału V. Od 1 V 1955 r. wicedyrektor Departamentu VI KdsBP, a od 28 XI 1956 r. do 9 X 1957 r. naczelnik Wydziału V Departamentu III MSW. Awansował na zastępcę dyrektora Departamentu III, pełnił później także obowiązki dyrektora Departamentu IV MSW od 15 VI 1961 do 1 XI 1971 r. Potem pracownik Biura Historycznego MSW, funkcjonariusz w Departamencie I MSW. Zwolniony ze służby w 1979 roku (*Ludzie bezpieczeństwa w walce z Narodem i Kościołem...*, s. 368; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 93; *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, red. M. Bielański, A.K. Piekarska, P. Tomasik, C. Wilanowski, Warszawa 2007, s. 59).

²⁰⁵ Twórcą Grupy „D” był dyrektor Departamentu IV płk Konrad Straszewski, jej szefami byli kolejno: Zenon Płatek, Tadeusz Grunwald, Grzegorz Piotrowski, Wiesław Fenicki, Romuald Budziak oraz Robert Szczepański (*Informacja o działalności komórek „D” pionu IV byłej Służby*

komórka ta stała się Wydziałem VI Departamentu IV. Pewnym modyfikacjom uległ w latach osiemdziesiątych Departament IV. 30 listopada 1984 roku nastąpiła zmiana numeracji wydziałów – dotychczasowy Wydział VI przekształcono w Wydział IV. Choć tę zmianę wiązano z zabójstwem ks. Jerzego Popiełuszki, w którym brali udział funkcjonariusze Wydziału VI, w rzeczywistości przekształcenia te dokonały się już w połowie 1984 roku²⁰⁶.

Po tych zmianach organizacyjnych odpowiedzialność za inwigilację środowisk stowarzyszeń katolickich i ruchów kościelnych ponosił Wydział V. Przez prawie 30 lat istnienia Departamentu IV funkcję dyrektora pełniło siedem osób: Stanisław Morawski (1962–1971), Zenon Goroński (1971–1974)²⁰⁷, Konrad Straszewski (1974–1981)²⁰⁸, Zenon Płatek (1981–1984)²⁰⁹, Czesław Wiejak (1–15 listopada 1984)²¹⁰, Zygmunt Baranowski (1984–1985)²¹¹ i Tadeusz Szczygiel (1985–1989)²¹².

Bezpieczeństwa, Biuletyn IPN, R. 3: 2003, nr 1, s. 37-39; M. Lasota, *O raporcie sejmowej komisji poświęconym Samodzielnej Grupie „D” w MSW*, Biuletyn IPN, R. 3: 2003, nr 1, s. 29-32.

²⁰⁶ *Metody pracy operacyjnej...*, s. 26.

²⁰⁷ Zenon Goroński (ur. 1924) – płk, w aparacie bezpieczeństwa działał od 1945 roku w Poznaniu (MO, UB), w Szczecinie, a potem w Warszawie. Od listopada 1971 roku dyrektor Departamentu IV MSW. Zwolniony ze służby został w lutym 1975 roku. W latach 1975-1979 był radcą ambasady PRL w Berlinie (*Plany pracy Departamentu IV MSW...*, s. 14).

²⁰⁸ Konrad Straszewski (ur. 1927) – gen. dyw., od 1952 roku starszy referent w MBP. Od czerwca 1971 roku zastępca dyrektora Departamentu IV MSW; od grudnia 1974 roku dyrektor Departamentu IV MSW; od stycznia 1979 roku podsekretarz stanu w MSW, jednocześnie od listopada 1981 roku do kwietnia 1983 roku szef Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW. Zwolniony ze służby w 1986 roku (*Plany pracy Departamentu IV MSW...*, s. 13).

²⁰⁹ Zenon Płatek (ur. 1927) – gen. bryg., od listopada 1953 roku zaangażowany w służbę bezpieczeństwa w Rzeszowie. Od grudnia 1981 roku dyrektor Departamentu IV MSW. Po zabójstwie ks. Jerzego Popiełuszki pracował w Departamencie V MSW. Zwolniony ze służby w marcu 1990 roku. W latach 1990-1992 aresztowany i oskarżony o kierowanie zabójstwem ks. Popiełuszki i podżeganie do zbrodni. W 1994 roku uniewinniony. 21 III 1996 r. sprawa została skierowana do ponownego rozpatrzenia. Postawiono Płatkowi i drugiemu oskarżonemu, gen. Władysławowi Ciastoniowi, dodatkowe trzy zarzuty dotyczące podżegania i pomocnictwa w zbrodni. 19 I 2000 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zawiesił postępowanie w tej sprawie w związku ze złym stanem zdrowia Zenona Płatka (*Plany pracy Departamentu IV MSW...*, s. 218).

²¹⁰ Czesław Wiejak (ur. 1934) – gen. bryg. Od 18 roku życia w resorcie bezpieczeństwa. W latach 1954-1967 w Lublinie (UB, MO). Od 1972 roku w centrali MSW. Od grudnia 1981 roku zastępca szefa SB MSW; w dniach 2-15 listopada 1984 roku pełnił obowiązki dyrektora Departamentu IV MSW; od maja 1990 roku w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW; w lipcu 1990 roku zwolniony ze służby (*Plany pracy Departamentu IV MSW...*, s. 17).

²¹¹ Zygmunt Baranowski – gen. bryg., dyrektor Departamentu IV MSW (15.11.1984–15.06.1985), poprzednio: KW MO w Gdańsku i Szczecinie, szef WUSW w Katowicach, jako osoba „z zewnątrz” miał uspokoić sytuację w tym departamencie po zamordowaniu przez jego funkcjonariuszy ks. Jerzego Popiełuszki. Zmarł w niejasnych okolicznościach w windzie w gmachu MSW (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2..., s. 58-59).

²¹² Tadeusz Szczygiel – gen. bryg, pełnił funkcję dyrektora Departamentu IV MSW (15.06.1985–28.08.1989), wcześniej pracował w SB w Gdańsku oraz był zastępcą szefa SUSW ds. SB (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2..., s. 58, 60-61).

Na przełomie lat 50. i 60. dwudziestego wieku organa bezpieczeństwa zintensyfikowały swe działania w kierunku rozpoznania działalności świeckich w Kościele²¹³. W tym celu organy nadrzędne przygotowały specjalny kwestionariusz, który miał pomóc w wykonaniu tego zadania. Dokument nosił nazwę *Tezy dla referatu Służby Bezpieczeństwa do opracowania planu po zagadnieniu wyznań*. Opracowali go funkcjonariusze Wydziału V Departamentu III MSW dnia 11 października 1958 roku. Zawierał on następujące zagadnienia dotyczące organizacji przykościelnych, którym należało się wnikliwie przyjrzeć:

1. Jakie organizacje istnieją.
2. Ilość kółek, ogniw itp., podstawowych komórek poszczególnych organizacji.
3. Ile z tych komórek lub organizacji zarejestrowano zgodnie z przepisami o stowarzyszeniach, a ile działa bez zezwolenia.
4. Tendencje do stworzenia nowych organizacji.
5. Stan członków w poszczególnych organizacjach.
6. Środki, jakimi dysponują organizacje (świetlice, biblioteki, sztandar, obiekty sportowe).
7. Formy i zakres działalności poszczególnych organizacji. Na jakie warstwy społeczeństwa oddziałują.
8. Przejawy wrogiej działalności w tych organizacjach²¹⁴.

Odpowiedzialni za walkę z Kościołem tłumaczyli swe posunięcia koniecznością ujawnienia, rozpracowania i zlikwidowania działalności godzącej w podstawy ustrojowe państwa, sprzecznej z obowiązującymi ustawami, a uprawianej przez wrogie elementy wywodzące się spośród duchowieństwa świeckiego i zakonnego, a także współpracujących z nimi w organizacjach przykościelnych świeckich katolików²¹⁵.

W tym czasie w Katowicach Wydziałem III Komendy Wojewódzkiej MO kierowali: mjr Jan Gajek (28 listopada 1956 – 31 stycznia 1957)²¹⁶, mjr Włodzimierz Kruszyński (26 lutego 1957 – 28 lutego 1961)²¹⁷ i ppłk Stanisław Opitek (1 marca 1961

²¹³ A. Paczkowski, *Polacy pod obcą i własną przemocą*, w: *Czarna księga komunizmu*, red. S. Co-urtois, N. Werth, J.L. Panné, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.L. Margonin, Warszawa 1999, s. 360-362.

²¹⁴ *Tezy dla referatu Służby Bezpieczeństwa do opracowania planu po zagadnieniu wyznań*. (z 11.10.1958), AIPN Ka 056/10, Wytyczne, raporty, informacje dotyczące kleru (Wykaz spraw prowadzonych przeciwko duchownym i świeckim działaczom 1955-1959), k. 4.

²¹⁵ *Protokół krajowej odprawy kierowników sekcji IV wydziałów V WUBP oraz kierowników referatów V PUBP odbytej 17-18 maja 1954 r. w Departamencie V MBP*. Cyt. za: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953-1954*, opr. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2004, s. 355.

²¹⁶ Jan Gajek – pracował w katowickim WUSB w latach 1952-1961. Wcześniej od 1950 roku w PUBP w Rybniku (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 167, 190 oraz *Gajek Jan*, w: *Kadra bezpieki...*, s. 201).

²¹⁷ Włodzimierz Kruszyński – służył w Katowicach w UB (1955-1968), a potem w MSW w Warszawie (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 169; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2..., s. 39, 66-67).

– 29 lutego 1968)²¹⁸. Zabiegali oni o to, aby organy bezpieczeństwa miały aktualne informacje z terenu o tworzących się w parafiach grupach nieformalnych. Materiały na ich temat gromadzili w specjalnych teczkach zatytułowanych *Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego*.

Poszczególni komendanci milicji z powiatów przekazywali informacje, które zdolali zdobyć, także od tajnych współpracowników. Jeden z nich informował, że 10 listopada 1957 roku w Katolickim Domu Ludowym w Mysłowicach odbył się zjazd byłego aktywu rekrutującego się z Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej (KSMM). Odbył się on w porozumieniu z kurią katowicką i proboszczem, a uczestnicy domagali się oficjalnego reaktywowania KSMM przez kurię biskupią²¹⁹. Oficer z komendy w Bielsku-Białej donosił, że przy kościele św. Mikołaja istnieje niezarejestrowana organizacja pod nazwą Oaza Dzieci Bożych, prowadzona przez ks. Ludwika Koniecznego²²⁰. Zorganizował on też obóz dla 27 chłopców w różnym wieku na terenie Straconki w dniach 9–16 lipca 1957 roku²²¹. W trakcie trwania obozu ks. Konieczny odprawiał msze św. na wolnym powietrzu przy namiotach. Powyższy obóz zorganizowany był bez zezwolenia miejscowych władz i dlatego ks. Konieczny musiał odpowiadać przed kolegium orzekającym, do którego został skierowany wniosek o ukaranie²²².

Z okresu działalności ks. Franciszka Blachnickiego w parafii św. Bartłomieja w Bieruniu Starym zachowały się następujące informacje w tyskiej komendzie MO:

Ks. Blachnicki znany jest z ubiegłego okresu jako gorliwy zwolennik obecnych biskupów Adamskiego i Bieńka. Obecnie na terenie Bierunia Starego znany jest ze swej ożywionej działalności wśród młodzieży szkolnej²²³.

28 sierpnia 1959 roku Naczelnik Wydziału V Departamentu III MSW przesłał do Komend Wojewódzkich MO zapytanie w sprawie istnienia na ich terenie stowarzyszeń kościelnych²²⁴. W odpowiedzi przesłanej przez Lucjana Pikulę, zastępcę naczelnika Wydziału III z Katowic, komunikował on, iż:

²¹⁸ Stanisław Opitek – funkcjonariusz katowickiego SB w latach 1950-1975 (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 170-172; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2..., s. 66-67 oraz *Opitek Stanisław*, w: *Kadra bezpieki...*, s. 372).

²¹⁹ AIPN Ka 056/9, Informacje dotyczące kleru za lata 1956-1959, Katowice, 22.11.1957, k. 2.

²²⁰ Charakterystyka kontrwywiadowcza terenu Bielska-Białej po linii kleru z 29 VII 1959, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 4.

²²¹ Tamże, k. 7.

²²² Tamże, k. 10.

²²³ Kontrwywiadowcza charakterystyka powiatu tyskiego po zagadnieniu kleru, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, b.p.

²²⁴ Tamże, k. 56.

...na terenie województwa katowickiego ustalono dotychczas istnienie 37-miu stowarzyszeń katolickich. Stowarzyszenia te nie występują na zewnątrz w formach organizacji przykościelnych znanych z ubiegłych lat pod nazwami: Sodalicii Mariańskiej, K.S.M. lub innych, lecz są to luźne ugrupowania nieposiadające form organizacyjnych zwane: kółkami ministrantów (liczące czasami 60-chłopców), kółkami bieli, chóry przykościelne, świetlice parafialne itp.²²⁵

Dla zobrazowania sytuacji L. Pikuła przytaczał przykład parafii św. Józefa z Katowic-Załęża, gdzie istniało niezarejestrowane stowarzyszenie prowadzące działalność przypominającą do złudzenia pracę Sodalicii Mariańskiej²²⁶. Wymieniał jej założyciela – ks. Jerzego Leichmanna, byłego wikarego tutejszej parafii – oraz obecnych opiekunów: ks. Antoniego Kurpasa, zajmującego się grupą chłopców, i ks. Brunona Białasa, odpowiedzialnego za formację młodzieży żeńskiej. Opisywał formy działalności stowarzyszenia, jak cotygodniowe spotkania formacyjne (oddzielne dla obu stanów); angażowanie młodzieży w przygotowywanie referatów o tematyce światopoglądowej, które sami wygłaszali, a nad którymi później wspólnie dyskutowano; wspólne czytanie lektur religijnych połączone z omówieniem i dyskusją; organizowanie wycieczek do Wisły, Szczyrku wraz z księdzem-opiekunem. Naczelnik podawał liczbę członków załęskich sodalisów – 100 osób. Informował też, że podjęte zostały kroki mające na celu ukaranie ich nielegalnego zrzeszania się. Wymuszono oświadczenie jednej z aktywniejszych uczestniczek zebrań – Krystyny Wawrowicz – i przesłano je do Prezydium WRN w Katowicach. W konsekwencji kierownik Wydziału Spraw Wewnętrznych wezwał ks. Franciszka Leśnika, proboszcza z Załęża, by wyjaśnił, dlaczego nie zostało zarejestrowane stowarzyszenie Sodalicii Mariańskiej, działające przy jego parafii. Ksiądz zaprzeczył, by przy parafii istniało jakiekolwiek zrzeszenie kościelne, a kiedy pokazano mu oświadczenie sodaliski, stwierdził, że prowadzi świetlicę parafialną, do której przychodzi młodzież oglądać audycje telewizyjne i czytać książki o tematyce religijnej. W końcówce pisma, naczelnik L. Pikuła ubolewał, że brak oficjalnych form organizacyjnych stowarzyszeń istniejących przy parafiach utrudnia karne postępowanie administracyjne w stosunku do nich²²⁷. Dostrzegał problem, ale nie wiedział, jak go rozwiązać.

²²⁵ Kontrwywiadowcza charakterystyka miast Katowice, Szopienice i Siemianowice po zagadnieniu kleru, AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego, k. 19.

²²⁶ Tamże.

²²⁷ Pikuła do Naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW z 6 XI 1959, AIPN 01283/1371, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie, k. 18.

21 listopada 1959 roku przesłano do wojewódzkich komórek MSW pismo Henryka Chmielewskiego²²⁸ – dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW w Warszawie: *Notatka w sprawie działalności stowarzyszeń katolickich*²²⁹. Departament kierowany przez Chmielewskiego otrzymał polecenie od władz MSW, by przyrzeć się sytuacji „na odcinku stowarzyszeń katolickich”. Notatkę sporządzono na podstawie własnych analiz oraz w oparciu o materiały dostarczone przez Departament III MSW. W *Notatce* wypominano zaniedbania Urzędowi do Spraw Wyznań, który miał dostarczyć odpowiednie informacje. Przedstawiono aktualną sytuację na tym polu inwigilacji oraz podano wytyczne do przeciwdziałania wszelkim akcjom prowadzonym przez organizacje kościelne.

Omawiając formy zrzeszania się katolików, dzielono je na: a) organizacje działające legalnie w oparciu o przepisy prawa o stowarzyszeniach (zaliczono do nich te, które nie pozostają pod kontrolą Episkopatu lub podlegają jej tylko częściowo, jak PAX, „Caritas” czy Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne oraz organizacje kontrolowane i kierowane przez biskupów, czyli Kluby Inteligencji Katolickiej oraz Towarzystwa Przyjaciół Uniwersytetu Lubelskiego); b) organizacje działające bez oparcia o podstawy prawne w sposób jawny, półjawny lub też konspiracyjny; c) zakony.

W dalszej kolejności analizowano tylko zrzeszenia zakwalifikowane do drugiej kategorii, czyli stowarzyszenia działające wbrew prawu. Nie zajmowano się opracowaniem zakonów, a organizacje działające pod patronatem Episkopatu, choć dochodziło w nich do pewnych nadużyć (zwłaszcza Towarzystwa Przyjaciół KUL zbierające ofiary na rzecz katolickiego uniwersytetu były oskarżane o nadużycia finansowe), to, zdaniem twórców *Notatki*, nie stanowiły one większego zagrożenia dla funkcjonowania państwa.

Zagrożeniem były organizacje działające tajnie. Do tej grupy zaliczono bractwa religijne, organizacje ministrantów i bieli, duszpasterstwa stanowo-zawodowe, instytuty świeckie, komitety budowy kościołów, komitety parafialne oraz teatralne zespoły amatorskie.

Dokument odnosił się również do bractw religijnych. Podawał przybliżoną liczbę osób zaangażowanych w Polsce w trzecie zakony, bractwo różańcowe, Sodaliczki Mariańskie, Straż Honorową NSPJ, itp. – 700 tysięcy członków. Autor

²²⁸ Henryk Chmielewski (1907-?) – przed II wojną światową zaangażowany w Wilnie w działalność Katolickiego Związku Młodzieży i Akcję Katolicką. Funkcjonariusz MBP od 1946 roku. 1 listopada 1949 roku został dyrektorem Departamentu Nadzoru Sądowego w Ministerstwie Sprawiedliwości. Z jego inicjatywy powstała tzw. Sekcja Tajna Sądu Najwyższego orzekająca kary śmierci w sfinansowanych procesach o rzekomą współpracę z okupantem. W 1955 roku przeszedł do pracy w MSW. Był dyrektorem Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW w Warszawie i zajmował się m.in. rozpracowaniem organizacji katolickich (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1..., s. 60-61).

²²⁹ *Notatka w sprawie działalności stowarzyszeń katolickich z 21 XI 1959*, AIPN 01283/1373, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie, k. 1-17.

raportu wyrażał zaniepokojenie, że nikt tych organizacji nie kontrolował i nie próbował przeniknąć do nich od wewnątrz. Choć podpadają one pod dekret z 5 sierpnia 1949 roku, to jednak nikt się nie kwapił, by je zarejestrować.

W podsumowaniu dokument zawierał krytyczne uwagi pod adresem władz administracyjnych w społecznościach lokalnych, gdzie zaniedbywano organizowanie form zrzeszania ludzi w towarzystwach świeckich. Tę lukę wykorzystał – według autorów raportu – Kościół, prowadząc szeroko zakrojoną działalność na wzór przedwojennej Akcji Katolickiej z tą różnicą, że przed 1939 rokiem podlegała ona kontroli państwa. W *Notatce* podkreślono, że trzeba te organizacje nadzorować:

...wziąć pod ścisły nadzór organów administracji państwowej wszystkie organizacje i stowarzyszenia katolickie. Stopniowo ustawiać ich działalność w ramach celów, do których mogą i powinny być w chwili obecnej powoływane, a mianowicie do granic organizacji służących kultowi religijnemu w ścisłym znaczeniu tego słowa²³⁰.

Żywiono nadzieję, że poddanie tych zrzeszeń nadzorowi spowoduje zahamowanie ich rozwoju. Korzystnymi efektami takiego nadzoru mogły być:

...ujawnienie aktywu klerykalnego oraz ujawnienie stopnia przeniknięcia aktywu realizującego politykę episkopatu do ogniw administracji państwowej²³¹.

Autorzy raportu proponowali podjęcie następujących przedsięwzięć doraźnych w odniesieniu do nielegalnych organizacji:

- przypomnieć kuriom biskupim o istnieniu dekretu o stowarzyszeniach z 5 sierpnia 1949 roku;
- egzekwować zgłoszenie wszystkich stowarzyszeń wraz z podaniem statutu i składu członków (mają podać też swoje adresy);
- działalność stowarzyszeń posiadających osobowość prawną ograniczyć do minimum (do sprawowania kultu religijnego);
- nie wyrażać zgody na powstawanie stowarzyszeń, których cele i środki działania mogą wykraczać poza sprawowanie kultu religijnego;
- rozwiązywać organizacje, które w określonym terminie nie dokonają rejestracji, względnie zgłoszenia, a członków ich zarządu karać.

Dyrektor Departamentu Społeczno-Administracyjnego, Henryk Chmielewski, zwracał też uwagę na braki kadrowe Wydziałów Spraw Wewnętrznych, które miały się zajmować tym problemem. Sugerował zwiększenie liczby etatów o ponad 500 w skali kraju dla sprawnego i skutecznego rozprawienia się z nielegalnymi organizacjami katolickimi²³².

²³⁰ Tamże, k. 14.

²³¹ Tamże.

²³² Tamże, k. 16.

W cytowanej już wyżej *Informacji dot. istniejących stowarzyszeń kościelnych na terenie województwa katowickiego* jej autor – Lucjan Pikula, zastępca naczelnika Wydziału III w Katowicach podsuwał swoim przełożonym myśl, w jaki sposób można przeszkodzić w rozwoju kościelnych bractw i stowarzyszeń:

...Ponieważ wyżej wyszczególnione stowarzyszenia nie posiadają klasycznych form organizacyjnych i nie działają na zasadach dawnych samodzielnych organizacji katolickich, dlatego też nie do wszystkich będziemy mogli zastosować przepisy o stowarzyszeniach. Niektóre z nich, jak np. krucjata eucharystyczna, stowarzyszenie mężów katolików, stowarzyszenie Serca Jezusowego itp. posiadają tak luźne formy, że trudno będzie udowodnić im, że są organizacją²³³.

Natomiast w stosunku do tych organizacji, które posiadały władze kierownicze lub też samowolnych przełożonych, odbywających w określonych odstępach czasu zebrania i opłacających składki członkowskie można było odpowiednio działać. Zaliczono do tej grupy Kongregację Mariańską, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, młodzież św. Alojzego, kółka MB Fatimskiej, młodzież św. Stanisława. Jednocześnie w informacji L. Pikuly pojawiły się stwierdzenia lekceważące pewne zrzeszenia. Dowodzi tego następujący fragment dokumentu:

Inne stowarzyszenia kościelne skupiające osoby w podeszłym wieku, jak np. wszelkie III-cie zakony, towarzystwa adoracji nocnej itp. nie przedstawiają ważniejszego oparcia dla kościoła w zasadniczej masie społeczeństwa, dlatego też nie będziemy poświęcać im więcej miejsca²³⁴.

W lutym 1960 roku sporządzono informację, w której jasno stwierdza się, że w chwili obecnej na terenie województwa katowickiego legalnie działających organizacji kościelnych nie ma. Co prawda, były próby reaktywowania Sodalicii Mariańskich oraz Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży, jednak niepowodzenie organizatorów spowodowane oporem władz oraz późniejszymi obawami przed konsekwencjami spowodowały zaniechanie dalszych kroków w tej sprawie²³⁵. Ustalono istnienie ponad 100 grup nawiązujących do Sodalicii Mariańskiej, które bazowały na członkach dawnej sodalicii i spełniają do pewnego stopnia jej program oraz rolę wychowawczą, natomiast formy organizacyjne zostały porzucone²³⁶. Praca wspólnot ograniczała się do pomagania proboszczowi w przygotowaniach do uroczystości kościelnych, brania udziału w tych uroczystościach pod sztandarem sodalicyjnym, organizowania widowisk scenicznych o charakterze religijnym, agitowania młodzieży do brania udziału w pielgrzymkach do miejsc

²³³ Tamże, k. 4.

²³⁴ Tamże, k. 3-6.

²³⁵ Informacja dotycząca istniejących stowarzyszeń kościelnych na terenie województwa katowickiego z 8 II 1960, AIPN 01283/1371, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie, k. 1.

²³⁶ Tamże, k. 6.

pątnicznych, organizowania jasełek, uczestniczenia w naukach stanowych²³⁷. Wymienia się sodalicje z kilku parafii należących do bardziej aktywnych: w Hażlachu koło Cieszyna, Piekarach Śląskich czy Rudzie Śląskiej. Opisane są różne inicjatywy dążące do przyciągnięcia młodzieży do Kościoła: w Popielowie ks. Joachim Besler zmobilizował młodzież do ufundowania ołtarza młodzieżowego, w Kochłowicach ks. proboszcz Alojzy Pyrsz zorganizował krucjatę chłopców, którzy w liczbie 200 zbierali się w niedziele po pierwszym piątku na swojej adoracji i na naukach stanowych. Inny pomysł miał ks. Stanisław Szarlej z Drogomysła przyciągający młodzież męską do Kościoła poprzez wspólne wyjazdy na mecze piłki nożnej²³⁸. Niebezpiecznym, z punktu widzenia władz państwowych, była próba podporządkowania sobie przez duchownych świeckich organizacji młodzieżowych. Taki przypadek miał miejsce w Szczyrku, gdzie ks. Stanisław Żak wciągnął do pracy duszpasterskiej zrzeszenie sportowe „Sokół”²³⁹.

Podobny wydźwięk miały opracowane w październiku 1960 roku materiały o nazwie: *Zestawienie istniejących i działających organizacji katolickich w kraju*. Zawierało ono informacje o sytuacji tych organizacji w całym kraju, także na Górnym Śląsku²⁴⁰. W woj. śląskim stwierdzono istnienie: Sodalicji Mariańskiej, Kół Różańcowych, III Zakonu św. Franciszka, Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo, Kongregacji Mariańskiej, Czcicieli Maryi, Kólek Matki Boskiej Fatimskiej, Krucjaty Maryi Królowej Korony Polskiej, Stowarzyszenia Mężów Katolików, Stowarzyszenia Panien, Krucjaty Eucharystycznej, Kólek Najświętszej Maryi Panny, Towarzystwa Adoracji Nocnej, III Zakonu św. Antoniego, III Zakonu św. Alojzego, III Zakonu Karmelitanek, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, Kółka św. Agnieszki, Kólek św. Jezusa (sic!), Krucjaty Chłopców, Bractwa Matki Boskiej z Lasaletry (sic!).

Poddano ocenie dotychczasowe przeciwdziałanie władz administracyjnych wobec aktywności świeckich katolików. Aparat bezpieczeństwa śledził na bieżąco zamierzenia Episkopatu oraz identyfikował księży oddelegowanych do pracy z aktywem świeckim i wybijających się na czoło aktywistów świeckich. Aparat administracyjny, którym były Wydziały Spraw Wewnętrznych, działające przy prezydiach Rad Narodowych, podejmował działania w oparciu o ustawę o zgromadzeniach i zbiórkach publicznych oraz w oparciu o przepisy prawa o stowarzyszeniach. Te organizacje, które dokonały legalizacji po 1949 roku, oraz te, które figurowały w rejestrach jeszcze z okresu przedwojennego poddano kontroli i jeśli zauważano, że działalność ich przekraczała granice zakreślone prawem o stowarzyszeniach lub statutem stowarzyszenia, rozwiązywano je. Prowadzono też

²³⁷ Tamże, k. 7.

²³⁸ Tamże, k. 9.

²³⁹ Tamże, k. 10.

²⁴⁰ *Zestawienie istniejących i działających organizacji katolickich w kraju*, Warszawa, październik 1960, AIPN 0648/82, t. 1, Organizacje kościelne, b.p.

akcję nękającą, a mianowicie: blokowano próby organizowania zjazdów i zebrań świeckich katolików wszędzie tam, gdzie na czas uzyskano informację o zorganizowaniu takich zgromadzeń, ograniczano możliwości wspólnego pielgrzymowania członków stowarzyszeń, pacyfikowano próby tworzenia obozów dla młodzieży i aktywu świeckiego, wreszcie stosowano sankcje karne wobec niepokornych. Autorzy raportu stwierdzają też, że nie podejmowano żadnych czynności w stosunku do stowarzyszeń i organizacji powoływanych do życia przez kler i omijających przepisy prawne przez niedopełnienie obowiązku rejestracji²⁴¹. Odpowiedzią na to opracowanie były wnioski zawierające zapowiedź, że w związku z informacją o organizowaniu przez hierarchię kościelną specjalnego aktywu dla celów walki z polityką partii i państwa poleca się nadal prowadzić przez organa bezpieczeństwa dokładne rozpoznanie wysuwających się na czoło aktywistów świeckich, ustalać ich miejsca pracy i zajmowane stanowiska, odsuwać od zajmowanych stanowisk, na których mogą realizować politykę Episkopatu sprzeczną z polityką państwa. Podjęto decyzję o likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości (konfiskata nielegalnych wydawnictw, zamknięcie organu prasowego, konfiskata akt, spisów członków itp., kary administracyjne za naruszenie przepisów prawa o stowarzyszeniach). Polecano, by zastosować rygory prawa o stowarzyszeniach w stosunku do bractwa Żywego Różańca i III Zakonu św. Franciszka²⁴².

Podsumowując, należy stwierdzić, że system represji stosowany wobec duchownych i katolików świeckich zaangażowanych w działalność stowarzyszeń i ruchów kościelnych przewidywał:

– rozmowy profilaktyczne – w takim wypadku, gdy duchowny lub świecki zaangażowany w organizacje kościelne popełnił niewielkie przewinienie, był zazwyczaj wzywany do stawienia się w Urzędzie Bezpieczeństwa. Tam przeprowadzano z nim rozmowę profilaktyczną, której celem było zwrócenie uwagi na popełnione wykroczenie i uzyskanie zapewnienia o zaniechaniu dalszych działań zakazanych. Rozmowy te należały do łagodnych form represji stosowanych przez funkcjonariuszy UB, ale z czasem stawały się uciążliwe. W niektórych wypadkach stawały się podstawą do dalszych szykan lub służyły zastraszeniu, co czasem mogło skutkować nakłonieniem członków katolickich organizacji do przekazania informacji o działalności wspólnot;

– przesłuchania i ostrzeżenia profilaktyczne – była to już ostrzejsza forma represji. Stosowano ją wobec tych, którzy zlekceważyli rozmowy profilaktyczne i nadal zrzeszali się w organizacjach kościelnych. Podczas przesłuchań stosowano metodę gróźb i wywierania nacisku psychologicznego na wezwanych. Po jego

²⁴¹ Dotychczasowe przeciwdziałanie władz administracyjnych w działalności świeckiego aktywu klerykalnego, Warszawa 11 VII 1960, AIPN 01283/1373, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie, k. 5.

²⁴² Wnioski w sprawie przeciwdziałania organizowaniu przez kler szerokiej sieci aktywu świeckiego, Warszawa, 11 VII 1960, AIPN 01283/1373, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie, k. 1.

zakończeniu oficer operacyjny podsuwał przesłuchiwanym do podpisania zobowiązanie na piśmie, że wyrażają skruchę, że już nigdy więcej nie powtórzy się podobna sytuacja i zaniechają tajnego zrzeszania się;

– zatrzymania – przepisy prawa dopuszczały możliwość zatrzymania przez organy bezpieczeństwa na czas nie dłuższy niż 48 godzin. Często jednak urzędy te nie podporządkowywały się tym przepisom i zatrzymywały duchownych i świeckich na czas, który same uznały za stosowny. Szczególna bezkarność pod tym względem panowała w latach 1949–1954. Zatrzymani byli zupełnie bezbronni. Nikt nawet nie próbował pisać skarg, by nie narazić się aparatowi bezpieczeństwa;

– metody operacyjne rozpracowania działalności organizacji katolickich – istotnym zadaniem organów bezpieczeństwa było podejmowanie działań operacyjnych (wywiadu i kontrwywiadu), w celu ustalenia osób, grup, organizacji kościelnych organizujących duszpasterstwo osób świeckich. Planowano usadowienie we wszystkich strukturach kościelnych ludzi sobie oddanych (agentów), aby przy ich pomocy sterować poczynaniami duchowieństwa i osób odpowiedzialnych za to duszpasterstwo. W każdej sprawie operacyjnej brała udział nie tylko określona liczba funkcjonariuszy, ale także agenci, informatorzy, obserwatorzy. Zakładano podsłuchy telefoniczne i pokojowe, kontrolowano korespondencję. Brano pod uwagę cele sprawy oraz jej ważność i na tej podstawie wyznaczano środki i metody inwigilacji²⁴³;

– aresztowania – ta forma represji stosowana była od samego początku istnienia Urzędu Bezpieczeństwa, ale szczególnie wzmożła się w 1952 roku. Zaczęto zamykać duchownych oraz świeckich działaczy kościelnych pod zarzutem wrogiej działalności politycznej. Pod tym pojęciem rozumiano m.in. domaganie się nauki religii w szkole, potępienie ideologii marksistowskiej, mówienie o prześladowaniach Kościoła, pracę duszpasterską wśród młodzieży, organizowanie spotkań organizacji przykościelnych;

– utrudnienia i sankcje dotyczące organizacji rekolekcji – z tymi problemami borykał się zwłaszcza ks. Blachnicki, który organizował turnusy rekolekcji wakacyjnych dla ministrantów i Oazy Dzieci Bożych, począwszy od 1954 roku. Biskupi wielokrotnie reagowali na bezprawne stawianie przeszkód w organizacji rekolekcji. W 1978 roku władze państwowe próbowały zakwalifikować oazy jako kolonie, by móc jeszcze bardziej wpływać na ich kształt. Sekretarz Episkopatu uznał to działanie za błędne i bezpodstawne²⁴⁴;

– pokazowe procesy – tej formę szykan wobec członków organizacji kościelnych w okresie 1949–1965 raczej nie stosowano, choć w pewnym sensie takim

²⁴³ Dom oazowy w Krościenku był obłożony specjalnymi wysokimi podatkami, próbowano w nim założyć podsłuch i umieścić w nim przymusowych „lokatorów” (G. Sikorska, *Ruch Światło-Życie w Polsce*, Religion in Communist Lands 1983, nr 1, AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 126/104, k. 30-31).

²⁴⁴ Pro memoria w sprawie bezprawnej ingerencji władz państwowych w stosunku do oaz rekolekcyjnych, AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 125/347, k. 305-306.

procesem, który miał zastraszyć chcących organizować się przy Kościele był proces i wyrok skazujący, wydany na ks. F. Blachnickiego po likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości.

Sytuacja bractw i stowarzyszeń kościelnych w latach 1949–1965 była bardzo trudna. Władze polityczne posługując się aparatem represji, gasiły w zarodku wszelkie próby organizowania życia przyparafialnego. Doświadczył tego zarówno ks. F. Blachnicki, gdy utrudniano działalność założonej przez niego Krucjaty Wstrzemięźliwości (aż po jej likwidację), jak i wszyscy ci, którzy pragnęli spotykać się wokół idei sodalicyjnej, czy tej związanej z innymi katolickimi stowarzyszeniami. Niektórzy członkowie zrzeszeń kościelnych byli poddawani szczególnym środkom represji, łącznie z aresztowaniem. Narzędziem, który ułatwiał funkcjonariuszom Służb Bezpieczeństwa likwidację wszelkich niewygodnych bractw i stowarzyszeń był dekret z sierpnia 1949 roku *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*.

Rozdział IV

W OKRESIE ODNOWY SOBOROWEJ (1965–1989)

1. SOBÓR WATYKAŃSKI II O ROLI ŚWIECKICH W KOŚCIELE

Zewnętrznym, możliwym do uchwycenia wyrazem wzrostu zaangażowania ludzi świeckich w Kościele jest powstawanie coraz to nowych form ich zrzeszania się w celu wspomagania misji Kościoła. Ta wzrastająca rola laikatu stała się motywem zorganizowania kongresów apostołstwa ludzi świeckich w latach 1951 i 1957. Zauważyć należy obecność świeckich audytorów na Soborze Watykańskim II oraz ich współpracę z komisjami soborowymi.

Nauka soborowa o świeckich została zawarta przede wszystkim w rozdziale IV *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, który zatytułowano: *Katolicy świeccy (De laicis)*. Pod nazwą tą w dokumencie rozumie się wszystkich wiernych chrześcijan, nienależących do stanu kapłańskiego lub zakonnego. Wyróżniono różne stopnie apostołstwa świeckich. Apostołstwo podstawowe jest wspólne wszystkim wiernym, bo wypływa z faktu przynależności do Kościoła. Powołanie chrześcijańskie ze swej natury jest powołaniem do apostołstwa¹. Ponieważ to apostołstwo jest uczestnictwem w zbawczej misji Kościoła², nie jest potrzebne do niego żadne polecenie czy mandat pasterzy Kościoła³.

Drugą formą apostołstwa świeckich – według powyższego dokumentu – jest powołanie świeckich do bezpośredniej współpracy z apostołstwem hierarchii. To nadzwyczajne powołanie jest utożsamiane z pewnego rodzaju mandatem⁴. Jest on udzielany niektórym grupom zorganizowanym o charakterze bractwa, stowarzyszenia czy ruchu kościelnego. Czasem jest ono nazywane apostołstwem pomocniczym⁵. Papież Pius XII podczas przemówienia skierowanego do uczestników II Światowego Kongresu Apostołstwa Świeckich nazwał ten rodzaj działalności

¹ Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* nr 2. Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje-Dekrety-Deklaracje*, Poznań, b.r.w., s. 380.

² *Lumen gentium* (Konstytucja dogmatyczna o Kościele) nr 33. Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje-Dekrety-Deklaracje...*, s. 138.

³ E. Wójcik, *Laikat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. A. Szostek, E. Ziemann, R. Sawa, Lublin 2004, s. 394.

⁴ *Apostolicam actuositatem...* nr 24. Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje-Dekrety-Deklaracje...*, s. 398.

⁵ E. Weron, *Zarys teologii laikatu i apostołstwa świeckich*, Paris 1973, s. 92.

świeckich apostołstwem o ścisłym znaczeniu, odróżniając go od apostołstwa podstawowego. Do tego rozróżnienia wyraźnie odwołuje się soborowa konstytucja w punkcie 33⁶.

Trzecim sposobem praktykowania apostołstwa przez świeckich jest – według uchwał soborowych – działanie na podstawie specjalnych upoważnień władzy kościelnej, które najczęściej przybierają formę misji kanonicznej. Z takiego mandatu Kościoła korzystają świeccy wyznaczeni do nauczania katechizmu, głoszenia słowa Bożego, udzielania Komunii św.

Na podstawie tekstów soborowych wyszczególniono trzy typy form apostołstwa świeckich: apostołstwo podstawowe, mandatowe i niemandatowe.

W niniejszej pracy omawiane zagadnienie dotyczy drugiego typu misji świeckich. Niektóre z opisywanych organizacji katolickich są bardzo ściśle związane z hierarchią kościelną, np. Legion Maryi, a inne z czasem podporządkowują się jej wymaganiom, np. Odnowa w Duchu Świętym. Ruchy kościelne powstałe w diecezji katowickiej, choć odpowiadały na zapotrzebowanie pogłębienia duchowości świeckich, to jednak były stworzone przez duchownych. Ruch Światło-Życie zrodził się z inspiracji ks. Franciszka Blachnickiego, a ruch Dzieci Maryi założył ks. Jan Morcinek.

Przed II wojną światową w Polsce sprawa organizacji tychże zrzeszeń była jasna. Akcja Katolicka, Misja Wewnętrzna czy Sodalicje Mariańskie posiadały uporządkowane formy działania. Był statut, były władze, prawa i obowiązki członków. Po 1949 roku w związku z podjętą przez biskupów decyzją o zawieszeniu organizacji katolików świeckich, wyglądało to inaczej, a mianowicie: ordynariusz mianował moderatorów odpowiedzialnych za dane zrzeszenia czy ruch, ale organizacje te nie otrzymywały jako takiego mandatu działalności apostołskiej, który by miał charakter publiczny i oficjalny.

Sobór Watykański II przypominał znaczenie apostołstwa świeckich. Ukazał różne formy jego egzystowania we wspólnocie Kościoła. Docenił tendencję powstawania coraz to nowych form zrzeszania się świeckich. Zwrócono uwagę, aby próbowały one ze sobą współdziałać i dążyć do jednoczenia wysiłków apostołskich, choćby przez tworzenie organów centralnych⁷.

Drugim ważnym dokumentem soborowym poświęconym misji katolików świeckich był dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*⁸. Znaczenie przypisywane od czasów pontyfikatu Piusa XI i Piusa XII apostołstwu świeckich, a w szczególności Akcji Katolickiej, domagało się podkreślenia

⁶ *Lumen gentium*... nr 33. Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje-Dekrety-Deklaracje*..., s. 139.

⁷ Szczegółowej analizy tekstu soborowego odnoszącego się do apostołstwa świeckich dokonał kard. K. Wojtyła w pracy *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 2003, s. 234-259.

⁸ E. Weron, *Świeccy w Kościele*, Paris 1970, s. 9-26. W tym artykule przedstawiona jest historia powstania dekretu oraz jego przesłanie.

i sprecyzowania miejsca w Kościele⁹. Pierwszy projekt dokumentu w tej sprawie został przygotowany jeszcze przed otwarciem Soboru. Omawiał on ogólne zasady apostołstwa świeckich oraz sposoby szerzenia przez nich królestwa Bożego, jak również zaangażowanie w apostołstwo charytatywne i społeczne. Komisja Soborowa powołana w celu przejrzenia dokumentu wprowadziła do niego wiele zmian i skrótów. Przygotowany schemat został przedstawiony 2 grudnia 1963 roku, później dyskutowano o nim jeszcze dwukrotnie. Po raz pierwszy podczas trzeciej sesji soborowej w dniach 7–13 października 1964 roku i drugi w dniach 23, 24 i 27 września 1965 roku. W końcu schemat uzyskał akceptację w głosowaniu dnia 10 listopada 1965 roku, a w tydzień później na uroczystej sesji w dniu 18 listopada przyjęty 2 305 głosami za – przeciw dwóm¹⁰.

Dekret *Apostolicam actuositatem* składa się z 6 rozdziałów: 1. Powołanie świeckich do apostołstwa; 2. Cele apostołstwa świeckich; 3. Różne dziedziny apostołstwa; 4. Różne formy apostołstwa; 5. Porządek działalności apostołskiej; 6. Przygotowanie do apostołstwa. W zakończeniu dekretu zamieszczono skierowane do wiernych świeckich wezwanie podpisane przez papieża i ojców soborowych:

Święty Sobór wzywa więc usilnie w imię Pana wszystkich świeckich, by chętnie, wielkodusznie i skwapliwie odpowiedzieli na wołanie Chrystusa, który w tej godzinie natarczywiej ich zaprasza, i na natchnienie Ducha Świętego. Młodzi niech uważają to wezwanie za skierowane szczególnie do siebie i niech je przyjmą z zapałem i wielkodusznie. Sam bowiem Pan przez ten Sobór święty zaprasza ponownie wszystkich świeckich, by z każdym dniem coraz ściślej się z Nim jednoczyli, a uważając Jego sprawę za swoją własną (por. Flp 2,5), zespalali się w Jego zbawczym posłannictwie; wysłał On ich znowu do każdego miasta i miejscowości, skąd sam ma przyjść (por. Łk 10,1); wzywa by poprzez różne formy i metody jednego apostołstwa Kościoła, które trzeba ustawicznie dostosowywać do nowych potrzeb czasu, okazali się Jego współpracownikami, wyróżniającymi się zawsze w pracy Pańskiej, wiedząc, że trud ich nie jest daremny w Panu (por. 1 Kor 15,58)¹¹.

W odpowiedzi na rozwój apostołstwa świeckich Sobór Watykański II podjął decyzję o utworzeniu ogólnokościelnej centrali przy Stolicy Apostolskiej do spraw apostołskich. 6 stycznia 1967 roku papież Paweł VI wydał motu proprio *Catholicam Christi Ecclesiam*, mocą którego powołał Radę ds. Świeckich. Jej pierwszym przewodniczącym został kard. Maurice Roy¹², arcybiskup Québec. Rada składała się z członków i konsultorów. Członkami były osoby świeckie,

⁹ K. Schatz, *Sobory powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, Kraków 2002, s. 311.

¹⁰ *Sobór Watykański II. Konstytucje-Dekrety-Deklaracje...*, s. 367-369.

¹¹ *Apostolicam actuositatem* nr 33. Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje-Dekrety-Deklaracje...*, s. 405.

¹² Maurice Roy (1905-1985) – w roku 1947 został arcybiskupem Québec w Kanadzie, w roku 1967 mianowany kardynałem, przewodniczący Rady ds. Świeckich (1967-1976), przewodniczący Rady „Iustitia et Pax” (1967-1976), przewodniczący Rady ds. Rodziny (1973-1976).

natomiast konsultorami – biskupi, księża, zakonnicy, świeccy. Kard. Wojtyła mówił o niej, że została powołana do kierowania apostołstwem świeckich w wymiarze międzynarodowym oraz utrzymywania kontaktów z tym apostołstwem¹³.

2. ZAGADNIENIE APOSTOLSTWA ŚWIECKICH W PRACACH I UCHWAŁACH I SYNODU DIECEZJI KATOWICKIEJ

Zamysł zwołania synodu diecezji katowickiej pojawiał się wcześniej dwukrotnie: w roku 1926, gdy bp Arkadiusz Lisiecki napisał o tej idei w liście inaugurującym jego posługę biskupią, a później w roku 1955, gdy w ówczesnej diecezji stalinogrodzkiej sprawował rządy wikariusz kapitulny ks. Jan Piskorz¹⁴. Oba projekty nie doszły do skutku.

Atmosfera po Soborze Watykańskim II sprzyjała idei organizowania synodów w lokalnych Kościołach. Były one jedną z form wprowadzania w życie zaleceń soborowych, sprzyjały poszukiwaniu realnych i skutecznych sposobów odnowy i ożywienia życia religijnego całej wspólnoty diecezjalnej. Oficjalnie bp Bednorz zapowiedział zwołanie I Synodu Diecezji Katowickiej w liście pasterskim z 1 stycznia 1972 roku¹⁵. Nie określił dokładnie daty jego otwarcia, ale zakończenie przewidywał w 1975 roku, w łączności z obchodami 50-lecia istnienia diecezji¹⁶.

Biskup ordynariusz powołał komisje synodalne, które zajęły się przygotowaniem projektów uchwał. W ich skład, oprócz duchownych, weszli świeccy i od początku brali czynny udział w pracach synodalnych¹⁷. Było to możliwe dzięki specjalnemu zezwoleniu, jakie uzyskał biskup katowicki od Stolicy Apostolskiej. Dotyczyło ono zaproszenia do obrad synodalnych i czynnego zaangażowania w jego działalność laikatu¹⁸. Obowiązujący wówczas *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku przewidywał jedynie udział w obradach synodalnych osób duchownych¹⁹.

¹³ K. Wojtyła, *Wypowiedź nt. Consilium de Laicis*, w: *Przemówienia kard. K. Wojtyły w Radio Watykańskim*, opr. M. Jagosz, Rzym 1987, s. 77-80.

¹⁴ Pismo z dnia 1 II 1955 r., sygn. VA I 3427/55, AAKat., ARZ 181, Regimen Dioecesis, t. 3, k. 90.

¹⁵ H. Bednorz, Dekret z 1 I 1972, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 2, s. 46.

¹⁶ J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 508. O historii zwołania synodu, strukturach organizacyjnych i przedmiocie obrad: B. Woźnica, *W dziesięciolecie Pierwszego Synodu Diecezji Katowickiej. Odnowa i ożywienie życia religijnego, Z tej ziemi*. Kalendarz katolicki na rok 1985, red. S. Olejniczak, B. Widera, Katowice 1985, s. 46-51 oraz duża część Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych z roku 1981.

¹⁷ P. Libera, *Rady Duszpasterskie w Kościele Katowickim (studium pastoralno-prawne)*, Katowice-Kraków 1975, mps Biblioteki WTL UŚ, s. 49-50.

¹⁸ *Sacra Congregazione per i Vescovi Vescovo di Katowice*, Roma 17 luglio 1972, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 30, s. 215.

¹⁹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi Iussu Digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (CIC z 1917 r.), wyd. Typis Polyglottis Vaticanis MCMXXXVI, can. 356-363.

Biskup Bednorz przełamał tę praktykę, zapraszając laikat do udziału w synodzie. W liście pasterskim pisał o tym następująco:

Wielkość przemian zachodzących w naszym środowisku prowadzi mnie do przekonania, że będzie rzeczą pożyteczną i dobrą, gdy Kościół diecezji katowickiej w osobach przedstawicieli duchowieństwa, zakonników i świeckich spotka się na pierwszym Synodzie Diecezji dla szukania realnych i skutecznych sposobów odnowy i ożywienia życia religijnego całej wspólnoty diecezjalnej. Chcemy przez wspólne poszukiwanie zaradzić nowym potrzebom wiernych w zmienionych warunkach dzisiejszych czasów, chcemy wprowadzić w nasze życie myśl i ducha Soboru Watykańskiego II²⁰.

Prawie na każdej sesji informacyjnej (odbyło się szesnaście), przemawiali świeccy. Przedłożyli oni dwadzieścia pięć referatów dotyczących zwłaszcza apostolstwa laikatu²¹. Po trzech latach intensywnej pracy przygotowawczej w listopadzie 1974 roku ordynariusz zatwierdził Statut I Synodu Diecezji Katowickiej i jego działalność przeszła do fazy realizacji²². Biskup H. Bednorz powołał członków Sesji Plenarnych, wśród których znalazło się 57 osób świeckich (na ogólną liczbę 180)²³. Wybrały ich dekanalne rady duszpasterskie lub mianował ordynariusz. Wśród powołanych do pracy znalazła się również Komisja Apostolstwa Świeckich. Jej przewodniczącym został ks. Stanisław Sierła. Jej zadanie wiązało się z misją katolików świeckich w życiu i działalności lokalnego Kościoła. Szło głównie o wypracowanie na podstawie soborowego dekretu o apostolstwie świeckich oraz Dyrektorium Apostolstwa Świeckich odpowiednich form apostolatu obecności, świadectwa, modlitwy, cierpienia, właściwych dla warunków śląskiego Kościoła²⁴. Choć temat apostolstwa laikatu podejmowano podczas synodu katowickiego wielokrotnie, na przykład przy okazji dyskusji nad każdym z dwudziestu dwóch projektów uchwał końcowych, to w sposób szczególny zajęto się nim podczas VI Sesji Informacyjnej w dniu 25 listopada 1973 roku²⁵. Wnioski natomiast przedstawiono w czasie V Sesji Plenarnej w dniach 27–28 września i 4–5 października 1975 roku²⁶.

²⁰ *List pasterski bpa H. Bednorza z 13 IX 1972*, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 40, s. 234.

²¹ Niemożliwe jest odtworzenie pełnej listy przemawiających osób świeckich, gdyż z powodów bezpieczeństwa nawet w dokumentacji przechowywanej w archiwum kurialnym nie zapisano wszystkich nazwisk prelegentów.

²² *Statut I Synodu Diecezji Katowickiej*, WD (Kat.), R. 43: 1975, nr 1-2, poz. 2, s. 4-6.

²³ *Uczestnicy sesji plenarnych I Synodu Diecezji Katowickiej*, WD (Kat.), R. 43: 1975, nr 1-2, poz. 3, s. 8.

²⁴ Dekret. Powołanie Komisji Apostolstwa Świeckich I Synodu Diecezji Katowickiej z 21 IX 1972 r., sygn. VA-4569/72, AAKat, ARZ 246, Synod Diecezjalny 1970-1973, t. 1; H. Bednorz, *Dekret powołujący Komisję Apostolstwa Świeckich z 21 IX 1972*, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 39, s. 233.

²⁵ Zob. G. Olszowski, *W służbie duszpasterstwu. Referat duszpasterski Kurii Diecezjalnej w Katowicach w latach 1939-1985*, Katowice 2008, s. 384-386.

²⁶ VI Sesja Informacyjna, ARZ 177, Sesje Informacyjne, cz. 1, VA I-4698/73; *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice - Rzym 1976, s. IX.

Do tego problemu bp Bednorz wrócił w homilii na zakończenie obrad synodu. Wspominał wtedy, że problem ten jest ważny:

...wielkim wydarzeniem była [na synodzie] także dyskusja nad problemem apostołstwa świeckich. Nikt nie przypuszczał, że to zagadnienie tak silnie wysunie się na synodzie. Byliśmy mocno zaskoczeni, że blisko 50-ciu mówców, duchownych i świeckich przemawiało na ten temat. Jest to cenny znak czasu, z którym trzeba liczyć się bardzo dziś i jutro. Jego rezultatem powinno być hasło o apostołstwie powszechnym, do którego zobowiązani są wszyscy katolicy. To jeden z najważniejszych wydźwięków całego synodu²⁷.

Cały szesnasty rozdział dokumentów synodalnych traktuje o apostołstwie świeckich. W rozdziale tym wykorzystano rzadko drukowany dokument Episkopatu Polski *Dyrektorium Apostołstwa Świeckich* zatwierdzony i wydany 16 czerwca 1969 roku²⁸. W części poświęconej posłudze kapłańskiej zwracano uwagę duchownym na konieczność formowania różnorodnych grup świeckich przy parafiach, takich jak kręgi rodzin katolickich, III Zakonu św. Franciszka, grup nieformalnych związanych z ruchami ewangelicznej odnowy życia chrześcijańskiego²⁹. W opracowaniu dotyczącym duszpasterskiej problematyki małżeństw i rodzin znalazł się punkt o kręgach małżeństw i rodzin. Postrzegano je jako obiecującą formę duszpasterstwa rodzinnego. Zalecano, by kręgi tworzyły młode małżeństwa, a nawet starsza młodzież w okresie przedmałżeńskim. Dekret wskazywał duszpasterzom potrzebę opieki nad grupami poprzez okresowe ich odwiedzanie w charakterze doradców³⁰.

Wiele miejsca poświęcono zagadnieniu opieki duszpasterskiej i apostołstwu młodzieży. Ukazano tradycje lokalnego Kościoła dotyczące tej kwestii, ale i przedstawiono perspektywę rozwoju tego kierunku duszpasterstwa³¹. Podkreślono silny wpływ ruchu oazowego na środowisko ludzi młodych, który to poprzez formację roczną w parafii i rekolekcje wakacyjne uświadamia młodzieży jej miejsce w Kościele. Zwrócono uwagę na takie elementy tej formacji,

²⁷ H. Bednorz, *Panowanie Twoje trwa na wieki (Wyjątki z kazania w katedrze katowickiej, w niedzielę, dnia 23 listopada 1975 r. w święto Chrystusa Króla dla uczczenia 50-lecia diecezji oraz uroczystego zakończenia I Synodu Diecezji Katowickiej)*, WD (Kat.), R. 43: 1975, nr 10-11, poz. 27, s. 202-203.

²⁸ A.L. Szafrński, *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej w świetle teologii pastoralnej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 1981, t. 14, s. 22. Dyrektorium Apostołstwa Świeckich wypracowane przez Komisję Episkopatu Polski nie mogło być publikowane w wielu organach diecezjalnych z powodu interwencji cenzury (*Memoriał Episkopatu Polski do Rządu o wolności religijnej jako podstawie normalizacji stosunków pomiędzy państwem a Kościołem*, 31 X 1972, Wrocław, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 2: lata 1960-74, s. 609).

²⁹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976, VIII. Posługa kapłańska w Kościele Katowickim, 3.2.8.1.

³⁰ Tamże, X. Duszpasterska problematyka małżeństw i rodzin, 3.3.2.

³¹ Tamże, XII. Młodzież w Kościele Katowickim, 2.1.

jak liturgia, diakonia, czyli postawa służby i martyria (świadeństwo życia)³². Młodzież stanowiła podmiot, a nie przedmiot duszpasterstwa, co było znaczącym wyrazem rozwoju myśli teologicznej i pastoralnej w duchu wytycznych Soboru Watykańskiego II. Duszpasterstwo według dokumentów synodalnych ma za zadanie prowadzić do odkrycia powołania świadomego zaangażowania się w życie wspólnoty parafialnej. W tym kontekście postulowano dobre przygotowywanie animatorów, będących pomocnikami kapłanów³³. Zauważono również pojawiające się w Kościele katowickim w formie początkowej oddziaływanie na środowisko młodych ruchów charyzmatycznych. Pisano, że zjawisko to budzi nadzieję na przyszłość:

Chociaż zjawisko to tylko w zarodkach istnieje w lokalnym Kościele, to otwartość na wartości, jakie te ruchy niosą, budzi nadzieję odkrycia i wykorzystania uzdolnień młodzieży w budowaniu Kościoła przyszłości³⁴.

Polecano nie zaniedbywać opieki nad tradycyjnymi wspólnotami i bractwami, które przecież wpłynęły na ukształtowanie pobożności chrześcijańskiej³⁵.

W roku 1976 motywem wiodącym tradycyjnej pielgrzymki mężów i młodzieńców do Piekar Śląskich było apostołstwo świeckich. Temu też zagadnieniu, biorąc jako podstawę dokumenty I Synodu Katowickiego, kardynał Karol Wojtyła poświęcił homilię. Zaznaczył, że Kościół na Śląsku ma stare tradycje w angażowaniu świeckich w działalność apostolską. Wyraził żal, że w obecnych czasach ta działalność nie może być prowadzona. Mówił o tym następująco:

Musimy najprzód z największym zdziwieniem stwierdzić, że apostołstwo świeckich nie może normalnie działać w takich organizacjach katolików świeckich, w jakich działa na całym świecie. I to nie tylko w świecie Zachodnim, ale także w tym tzw. Trzecim Świecie – wszędzie są katolickie organizacje, nikt ich nie rozwiązuje, nikt im nie zakazuje istnieć, widocznie tam się respektuje Kartę Praw Człowieka. Widocznie tam się respektuje zasadę wolności religijnej³⁶.

Zwracając uwagę na trudności w prowadzeniu duszpasterstwa laikatu, kardynał Wojtyła nawoływał, by z niego nie rezygnować. Uważał, że misja Kościoła po Soborze Watykańskim II wymaga gorliwszego zaangażowania się ludzi świeckich i szerzej zakrojonego apostołstwa³⁷.

³² Tamże, 3.3.1.

³³ A.L. Szafrński, *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej...*, s. 20-21.

³⁴ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim...*, XII. Młodzież w Kościele Katowickim, 3.14.

³⁵ Tamże, 4.5.

³⁶ *Będziecie mi świadkami. Homilia kardynała Karola Wojtyły wygłoszona w Piekarach Śląskich w czasie pielgrzymki mężczyzn i młodzieńców 30 maja 1976 roku*, w: *Mówię do Was: Szczęść Boże! Kardynał Karol Wojtyła – Ojciec Święty Jan Paweł II w Piekarach Śląskich*, Katowice 2005, s. 55.

³⁷ K. Wojtyła, *U podstaw odnowy...*, s. 241.

3. BRACTWA KOŚCIELNE PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

3.1. Żywy Różaniec

Z wielkim przekonaniem można stwierdzić, że wspólnota Żywego Różańca w latach 1945–1989 istniała w większości śląskich parafii. W mniejszym zakresie świadectwa o ich istnieniu należy szukać w urzędowych źródłach kościelnych (wizytacje), w większym – w ogłoszeniach mszalnych w parafiach, w czasie odpustów i procesji Bożego Ciała oraz przy pogrzebach członków „róży”, kiedy to na trumnie pojawia się duży różaniec. Ze względów bezpieczeństwa w formularzu wizytacji biskupiej nie było rubryki dotyczącej działalności na terenie parafii bractw i stowarzyszeń.

Często pierwsze „róże” różańcowe zawiązywały się jeszcze przed powstaniem nowej parafii, a utworzono ich wiele w diecezji katowickiej w tym okresie. Należący do „róży” (najczęściej kobiety) spotykały się raz w miesiącu, modliły się podczas mszy świętej, wymieniały tajemnice na kolejny miesiąc. W niektórych parafiach zakładano „róże” dziecięce. Dzieci oprócz modlitwy odwiedzały chorych, czytały im książki i prasę religijną³⁸. Żywym Różańcem opiekował się z reguły proboszcz, ewentualnie inny kapłan upoważniony przez niego. Ponieważ bractwo nie posiadało struktur organizacyjnych czy centrali, trudno oszacować liczbę Kół Różańcowych.

3.2. Franciszkański Zakon Świeckich

W okresie posoborowym Franciszkański Zakon Świeckich zrewidował swoje prawodawstwo, podjął próbę powrotu do źródeł i zainicjował proces jednoczenia się całego ruchu tercjarskiego. W latach 1966–1978 pracowano nad odnowieniem reguły. Ostateczny tekst zaakceptowany przez specjalną komisję i przyjęty przez czterech generałów franciszkańskich OFM, OFMConv, OFMCap, TOR³⁹ Ojciec Święty Paweł VI zatwierdził 24 czerwca 1978 roku breve apostolskim *Seraphicus Patriarcha*. Podjęte w 1971 roku prace zmierzające do przygotowania nowych formuł Konstytucji zostały wkrótce zawieszone aż do czasu promulgowania nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego*. 9 września 1983 roku Kongregacja Kultu Bożego zatwierdziła *Rytuał III Zakonu*. Wtedy wznowiono prace nad Konstytucjami. Przyjęto je *ad experimentum* dopiero 8 września 1990 roku⁴⁰.

³⁸ J. Kiedos, A. Brzytwa, *Świadectwo śląskiego kapłana. Życie Księdza Konrada Szwedę*, Bytom 1995, s. 131.

³⁹ OFM – Ordo Fratrum Minorum (Zakon Braci Mniejszych), OFM Conv. – Ordo Fratrum Minorum Conventualium (Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych), OFMCap. – Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum (Zakon Braci Mniejszych Kapucynów), TOR – Tertius Ordo Regularis Sancti Francisco (Trzeci Zakon Regularny św. Franciszka).

⁴⁰ *Franciszkański Zakon Świeckich*, red. J. Wojas, A. Pańczak..., s. 43-44.

Dla zjednoczenia ruchu tercjarzkiego powołano w 1969 roku w ramach obediencji kapucyńskiej Międzynarodowe Dyrektorium. W 1973 roku ministrowie wszystkich czterech gałęzi franciszkańskich powołali do życia Międzynarodową Radę Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, a pierwszą przełożoną generalną została mianowana tercjarka z Wenezueli Manuela Mattioli⁴¹.

W roku 1971 z okazji 750. rocznicy powstania III Zakonu Świętego Franciszka biskupi polscy wystosowali specjalny list do jego członków. Podkreślili w nim główną ideę ruchu: rozbudzić wśród wiernych pobożność i pragnienie doskonalszego życia i przeniesienie ideału zakonnego do rodzin. Zachęcili tercjarzy do prowadzenia apostołatu, do włączania się w życie parafialne, opiekowania się ludźmi starszymi i chorymi, pomagania rozbitym małżeństwom w dojściu do zgody. Biskupi docenili posłannictwo duchowych synów i córek św. Franciszka i wyrazili nadzieję, że szeregi tercjarzy będą się powiększać⁴².

Pod koniec lat 80. w Polsce zaczęto tworzyć struktury jednoczące poszczególne wspólnoty wokół rad regionalnych związanych z prowincjami I Zakonu Franciszkańskiego. Powstała też Konferencja Asystentów Prowincjalnych⁴³.

Na terenie diecezji katowickiej Świecki Zakon Franciszkański działał również w okresie PRL. Oczywiście po 1949 roku jego rozwój na kilkanaście lat się zatrzymał. Ale już w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych można było zaobserwować objawy jego odrodzenia. W Mikołowie (1864)⁴⁴, w najstarszej wspólnocie istniejącej na terenie diecezji, w latach osiemdziesiątych liczba członków przekraczała 40 osób⁴⁵. W Chełmie Śląskim (1930) wyraźna odbudowa struktur trzeciego zakonu nastąpiła w 1988 roku za sprawą o. Tarsycjusza Waszeckiego OFM, który przeprowadził w parafii niedzielę powołaniową. W roku 1989 było w Chełmie 34 tercjarzy karmelitańskich⁴⁶. Podobnie było w Dąbrówce Małej (1913)⁴⁷. W Łaziskach Średnich (1929) w latach 70. wspólnota odrodziła się za sprawą ówczesnego proboszcza ks. Bernarda Starosty. W roku 1989 było już 18 członków⁴⁸. Prężnie działała od lat 70. wspólnota przy franciszkańskiej parafii w Chorzowie-Klimzowcu (1936). W tym okresie funkcję przełożonego pełnili: Aniela Wosz (1972–1982), Izolda Widera (1982–1985), Fryderyk Widera (1985–1990). W roku 1989 było 71 członków w tym 4 braci. Członkowie wspólnoty brali udział w zjazdach tercjarzy (pielgrzymkach, rekolekcjach), utrzymywali

⁴¹ Tamże, s. 44.

⁴² Odezwa Episkopatu Polski z okazji 750-letniej rocznicy III Zakonu Świętego Franciszka, 24 VI 1971, AIPN Ka 085/7, t. 13, Informacje KWMO w Katowicach dot. kleru i diecezji katowickiej (1978-80), k. 105-110.

⁴³ Tamże, s. 46.

⁴⁴ W nawiasie podano rok założenia wspólnoty.

⁴⁵ Protokół zebrań Trzeciego Zakonu św. Franciszka, par. św. Wojciecha, b.p.

⁴⁶ ZW. Ankieta, Krystyna Klose, 24 II 2006.

⁴⁷ ZW. Ankieta, Krystyna Wojdyło, 28 II 2006.

⁴⁸ ZW. Ankieta, Kornelia Gorzela, 1 III 2006.

kontakty z misjonarzami w Afryce i Ameryce Południowej, aktywnie włączali się w obchody Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego oraz jubileusz istnienia diecezji katowickiej⁴⁹. W Tychach w parafii św. Jana Chrzciciela założono wspólnotę w 1966 roku. Początkowo było 6 osób, które wywodziły się z innych parafii, a zamieszkały na nowym osiedlu. Do nich dołączyło 7 osób. Szczególne odrodzenie nastąpiło w 1984 roku po rekolekcjach i wizytacji ojca franciszkanina. Wtedy wstąpiło 16 osób. W roku 1989 było już 30 osób⁵⁰. W Rybniku-Zamysławie grupa została założona przez o. Tarsycjusza Waszeckiego 25 listopada 1984 roku. Tercjarze angażowali się w budowę kościoła parafialnego. W roku założenia było 41 osób, a w 1989 – 44. Funkcje przełożonego pełnili: Henryk Cuber (1984–1987)⁵¹, Emilia Pukowiec (1987–1991)⁵². W Studzionce (1928) trzeci zakon działał prężnie przed II wojną światową. Wtedy było 88 profesów. W latach 1945–1989 z powodu braku asystentów duchowych wykruszały się szeregi tercjarzy. Do 1989 roku pozostało jedynie 18 osób. Zajmowali się opieką nad chorymi, wspierali misję, prowadzili śpiewy i modlitwy w kościele, organizowali pielgrzymki do Częstochowy i Lichenia, przewodzili modlitwom w domu zmarłego⁵³. W pszczyńskiej parafii pw. Wszystkich Świętych (1922) odrodzenie nastąpiło w latach 70., gdyż wtedy były prowadzone niedziele powołaniowe. W latach 80. nastąpił spadek ilości członków do 20 osób (liczba zmniejszyła się na skutek powstania nowych parafii w Czarkowie, Porębie, Starej Wsi i na osiedlu w Pszczynie). Dużą rolę odegrał o. Tarsycjusz Waszecki⁵⁴. W Chorzowie, w parafii św. Floriana (1972), tercjarze zostali założeni przez ks. Konrada Szwedę i o. Tarsycjusza Waszeckiego 10 września 1972 roku. Prowadzili modlitwy poranne w kościele, w soboty śpiewali *Godzinki*, włączali się w adoracje Najświętszego Sakramentu, spotykali się z chorymi, odbywali pielgrzymki (Czerna, Licheń, Wambierzyce, Kraków, Góra Św. Anny). Przy założeniu było 30 osób, a w roku 1989 – 72 osoby⁵⁵. Cotygodniowym spotkaniom przewodniczył ks. Szweda, który był również członkiem Zakonu i wpajał pozostałym, że powinni stać się w parafii apostołami przykładu przez życie w rodzinie według rad ewangelicznych⁵⁶. W Chorzowie, parafia św. Jadwigi (1927) – istniała kilkunastoosobowa wspólnota⁵⁷, podobnie jak w innej chorzowskiej parafii św. Barbary (1927) odrodzenie nastąpiło za sprawą o. Tarsycjusza Waszeckiego. Zapisano się wówczas 35 osób, a na spotkanie organizacyjne

⁴⁹ ZW. Ankieta, Grażyna Koloch, 3 III 2006.

⁵⁰ ZW. Ankieta, Janina Sitek, 3 III 2006.

⁵¹ Henryk Cuber pełnił później przez trzy kadencje funkcję przełożonego Rady Regionalnej w Katowicach-Panewnikach (1990-1999), a jego żona Urszula była sekretarzem Rady Regionu.

⁵² ZW. Ankieta, Aniela Kulik, 4 III 2006.

⁵³ ZW. Ankieta, Helena Lazar, 20 III 2006.

⁵⁴ ZW. Ankieta, Jerzy Kocur, 9 III 2006.

⁵⁵ ZW. Ankieta, Renata Kukowka, 9 III 2006.

⁵⁶ J. Kiedos, A. Brzytwa, *Świadectwo śląskiego kapłana...*, s. 132.

⁵⁷ ZW. Ankieta, Urszula Bałazy, 23 III 2006.

24 listopada 1985 roku przyszło 19. Przełożoną była Marta Piszczek (1985–1992), sekretarzem Anna Parzonka, a opiekunem ks. Alfred Tatarzyn⁵⁸.

W Łaziskach Górnych (1927) wznowiono oficjalnie działalność po 1956 roku. W roku 1989 było 43 członków⁵⁹. W Świętochłowicach, parafia św. Piotra i Pawła (1894), przełożoną przez dziesięciolecia była Hildegarda Cebula (1966–2000). Od lat 60. liczba członków stale wynosiła około stu osób. Prowadzili oni prace na rzecz parafii, odwiedzali chorych, opiekowali się rodzinami patologicznymi. W roku 1989 wspólnota liczyła 70 członków⁶⁰. W Kobiórze zakon istniał od 1915 roku. W latach 80. było około 20 członków, a funkcję przełożonej sprawowała Maria Jaromin. Tercjarzami opiekował się o. T. Waszecki⁶¹. W Pszczynie, parafia Podwyższenia Krzyża św. założono wspólnotę zakonną w 1986 roku. Liczba należących wahała się pomiędzy 20 i 30 osobami.

Oprócz wymienionych powyżej istniały wspólnoty w Rudzie Śląskiej-Bykowinie (1924), Bieruniu Nowym (1928), Bujakowie (1927), Lubomi (1934), Rudzie Śląskiej-Wirku (1938).

3.3. Świecki Zakon Karmelitów Bosych

W latach 60. i 70. XX wieku nastąpił znaczny rozwój Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych na Górnym Śląsku. Aktywność wspólnot działających w kilkudziesięciu parafiach diecezji katowickiej wzmożła się w wyniku akcji powołaniowej oraz posługi duchowej o. Mieczysława Woźniczki OCD⁶². Był on asystentem tercjarzy. Pełnił funkcję wizytatora (dyrektora) Świeckiego Zakonu w okresie posoborowym w latach 1966–1972, a także był wizytatorem Świeckiego Karmelu na Śląsku i w parafiach poza zakonem w latach 1981–1991⁶³. Pełnił tę posługę z oddaniem. 19 grudnia 1959 roku otrzymał od prowincjała zakonu władzę przyjmowania członków do Świeckiego Zakonu Karmelitańskiego na terenie Górnego Śląska. Poświęcił się tej sprawie całkowicie. Był mocno związany z wieloma wspólnotami w diecezji katowickiej. Kilka wspólnot za jego czasów zostało utworzonych, a innym dopomógł w odrodzeniu się. Szczególnie angażował się w ich tworzenie w Chropaczowie, Chełmie Śląskim, Rudzie Śląskiej czy Bieruniu Nowym. Dbał o pogłębianie duchowości w powierzonych sobie wspólnotach, prowadząc nawet kilka dni skupienia w ciągu miesiąca. Corocznie

⁵⁸ ZW. Ankieta, Anna Parzonka, 6 I 2006.

⁵⁹ ZW. Ankieta, Krystyna Dudkiewicz, 7 III 2006.

⁶⁰ ZW. Ankieta, Irena Dolata, 14 III 2006.

⁶¹ *Kronika Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Kobiórze*, b.p.

⁶² O. Mieczysław Maria od Ducha Świętego (Wincenty Woźniczka 1921-1995) – karmelita bosy, wieloletni opiekun Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych.

⁶³ W tym czasie (1981-1991) wizytatorami w całej prowincji polskiej Zakonu byli o. Teofil Kapusta OCD, o. Tadeusz Kujalowicz OCD i o. Konstanty Patecki OCD (*Czy dla Pana Jezusa wypada się oszczędzać...*, s. 14).

przed uroczystością Matki Bożej Szkaplerznej organizował rekolekcje w Czernej dla uczestniczek (do Świeckiego Zakonu należały głównie kobiety), przyjmował nowych członków, odbierał przyrzeczenia. W 1972 roku śląskie tercjarki zmobilizowane przez o. M. Woźniczkę ufundowały srebrną sukienkę na obraz Matki Bożej Szkaplerznej w Czernej.

O. M. Woźniczka był apostołem charyzmatu Karmelu Terezańskiego w wielu śląskich parafiach. Brał udział w odbywających się w parafiach uroczystościach, uczestniczył w pogrzebach, ślubach, przyrzeczeniach czy jubileuszach tercjarzy. Jego poświęcenie oraz działalność znał i cenił bp Herbert Bednorz. Dla śląskich członków Świeckiego Karmelu organizowane były raz w miesiącu dni skupienia w Katowicach-Wełnowcu, przy kościele Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, oraz kwartalnie w Rudzie Śląskiej.

Współpracował z wieloma duszpasterzami parafii, gdzie znajdowały się trzecie zakony. Szczególna więź łączyła go z ks. Janem Urbaczką, proboszczem parafii w Katowicach-Wełnowcu oraz ks. Czesławem Podleskim. Ks. Urbaczka wspominał, że próbował początkowo odradzić o. M. Woźniczce organizowanie dnia skupienia dla tercjarzy w Wełnowcu, ponieważ nie było tam domu parafialnego ani plebanii, a kościół był położony z dala od dworca kolejowego i autobusowego. Polecał mu parafię Mariacką ulokowaną w centrum Katowic, lecz Woźniczka nie słuchał rad:

Ojciec Mieczysław jednak nie ustąpił i tak się zaczęła nasza znajomość i nasza współpraca (...). Ożywiło się życie parafii. Ludzie widzieli, jak przyjeżdżają członkowie III Zakonu Karmelitańskiego z całej diecezji katowickiej, częstochowskiej, opolskiej, więc włączali się jako słuchacze do nabożeństw i wykładów o. Mieczysława. I trzeba powiedzieć, że miał charyzmat duszpasterski. Nikogo nie urażał, każdego zachęcał i pociągał do głębszego życia religijnego (...). W tym czasie wypadła wizytacja w parafii Wełnowiec. Ks. bp Kurpas wezwał do przesłania sprawozdania o stanie duszpasterskim. Napisałem więc, że parafia ożywiła się bardzo od czasu, gdy o. Mieczysław prowadzi działalność duszpasterską III Zakonu Karmelitańskiego na Wełnowcu⁶⁴.

W każdą pierwszą niedzielę miesiąca, w dniach skupienia na Wełnowcu brały udział setki członków trzeciego zakonu. W okresie posługiwania o. M. Woźniczki niemożliwe było legalne organizowanie spotkań grup wiernych, życie religijne musiało być praktycznie ograniczane do murów świątyni. Dlatego jak wspominają uczestnicy tamtych wydarzeń trwały one krótko i sprowadzały się jedynie do liturgii z nauką. Tak wyglądała formacja wspólnoty: nie oparta na spotkaniach wspólnotowych, na częstym i długim przebywaniu razem, dzieleniu się i wspólnych dyskusjach⁶⁵.

⁶⁴ *Czy dla Pana Jezusa wypada się oszczędzać...*, s. 32-33.

⁶⁵ Tamże, s. 39.

O. Mieczysław Woźniczka wiele czasu poświęcał penitentom i chorym, co oni sobie szczególnie cenili. Miał wielki wpływ na pogłębienie życia grup karmelitańskich. Wieloletnia przełożona wspólnoty w Bieruniu Nowym, Teresa Trzońska wspominała po jego śmierci, że miał on szczególny charyzmat pobudzania ducha apostołskiego we wspólnotach tercjarzy. Pisała o nim, że był w o. M. Woźniczce żywy duch modlitwy:

W 1966 roku na swym pielgrzymim szlaku dotarł do naszej nowobieruńskiej wspólnoty karmelitańskiej. W czasie, kiedy o. Mieczysław po raz pierwszy do nas zawitał, byliśmy wspólnotą ubogą duchowo, mało zaangażowaną w modlitwę, kontemplację. To on, nasz duchowy opiekun – sprawił, że nasza wspólnota odrodziła się. Nauczył nas modlitwy, dialogu z Bogiem (...) Postarał się nam o modlitewniki, których nam brakowało⁶⁶.

Tabela 2.

Rozwój wspólnot Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych w diecezji katowickiej

Parafia	Rok założenia	Liczba członków wspólnoty w okresie PRL
1. Bieruń Nowy, NSPJ	1925	12 (lata 60.)
2. Bogucice, św. Szczepana	1924	18 (1975)
3. Brzęczkowice, MB Bolesnej	1939	26 (lata 60.)
4. Chelmski, Trójcy Przenajświętszej	1904	30 (lata 60.)
5. Chorzów-Batory, Wniebowzięcia NMP	1898	9 (lata 60.)
6. Chorzów, Ducha Św.	1960	18 (1975)
7. Chropaczów, MB Różańcowej	1926	40 (lata 60.)
8. Dąbrówka Mała, św. Antoniego	1938	9 (lata 60.)
9. Dąbrówka Wielka, MB Wspomożenia Wiernych	1920	30 (lata 60.)
10. Godula, Ścięcia św. Jana Chrzciciela	1937	b.d.
11. Goławiec, Wniebowzięcia NMP	lata 60.	30 (lata 60.)
12. Gołkowice, Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Anny	1948	50 (1969)
13. Imielin, MB Szkaplerznej	1937	100 (lata 60.), 115 (1975)
14. Katowice, Niepokalanego Poczęcia NMP	przed 1929	18 (lata 60.)

⁶⁶ Tamże, s. 62.

15. Katowice, Przemienienia Pańskiego	1947	40 (lata 60.) kilkanaście (lata 70.)
16. Kochłowice, Trójcy Przenajświętszej	lata 70.	5 (1975) 10 (1987)
17. Lipiny Śląskie, św. Augustyna	1925	27 (lata 70.)
18. Łagiewniki Śląskie, św. Jana Nepomucena	1926	12 (1975)
19. Makoszowy, św. Jana i św. Pawła	lata 30.	3 (1968)
20. Michałkowice, św. Michała	lata 30.	6 (1975)
21. Mikołów, NMP Matki Zbawiciela	koniec lat 30.	3 (lata 60.)
22. Mokre, św. Wawrzyńca	1938	brak wzmianek o istnieniu
23. Mysłowice, NSPJ	1933	27 (lata 60.) 10 (lata 70.)
24. Nowy Bytom, św. Pawła	1985	b.d.
25. Ochojec, św. Jacka	lata 60.	6 (lata 60.)
26. Orzegów, św. Michała Archaniola	1927	18 (lata 60.) 10 (lata 70.)
27. Orzesze, św. Wawrzyńca	lata 60.	9 (lata 60.)
28. Piekary Śląskie, Imienia Maryi i św. Bartłomieja	1928	8 (lata 70.)
29. Piotrowice, NSPJ i św. Jana Bosko	1937 (albo 1938)	60 (lata 60.) 43 (1975)
30. Ruda Śląska, św. Józefa	1931	30 (lata 70.)
31. Rybnik, św. Antoniego	1924	5 (lata 60.)
32. Siemianowice Śląskie, Krzyża Świętego	1926	50 (lata 60.) 26 (lata 70.)
33. Szopienice, św. Jadwigi	1917	ponad 50
34. Tarnowskie Góry, śś. Piotra i Pawła	lata 60.	6 (lata 60.)
35. Urbanowice, MB Pośredniczki Wszelkich Łask	lata 60.	8 (lata 60.)
36. Wełnowiec, NMP Wspomożenia Wiernych	lata 60.	5 (lata 60.)
37. Wielkie Hajduki, Wniebowzięcia NMP	1932	b.d.
38. Wirek, św. Wawrzyńca i św. Antoniego	lata 60.	12 (lata 60.)

Źródło: W. Tochmański, *Świecki Karmel Terezański w Polsce*, Kraków 1996, s. 37–46; ZW (ankieta wypełniona przez przełożonych wspólnot).

Zamieszczona tu tabela ukazuje rozwój wspólnot⁶⁷ Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych w diecezji katowickiej. Większość z nich zawiązała się w okresie międzywojennym. Na przełomie lat 60. i 70. należało do nich od kilku do kilkunastu osób. Najliczniejsze były grupy z Imielina⁶⁸ (ponad 100 osób), Piotrowic (60), Gołkowic (50) i Chropaczowa⁶⁹ (40).

3.4. Arcybractwo Straży Honorowej Najświętszego Serca Pana Jezusa

W okresie powojennym, po 1949 roku w diecezji przetrwało kilka wspólnot Straży Honorowej. Nad każdą z nich czuwał zelator, odpowiadający za rozwój grupy. Zelatorów mianował dyrektor generalny, a siedziba kierownictwa arcybractwa mieściła się w Krakowie przy klasztorze sióstr wizytek. Zelatorzy przekazywali członkom grupy materiały formacyjne i byli głównymi inicjatorami wspólnych modlitw. Członkowie arcybractwa przechodzili trzyletnią formację. Każdy z nich otrzymywał *Podręcznik Straży Honorowej NSPJ*, w którym znajdowały się m.in. statuty zatwierdzone przez Papieską Radę ds. Świeckich w motu proprio *Apostolatus peragendi* z 10 grudnia 1976 roku.

Członkowie bractwa byli zobowiązani do wybrania w ciągu dnia jednej godziny, podczas której w sposób szczególny będą pamiętali o Chrystusie i Jemu ofiarując modlitwy lub akurat wykonywane prace, nie wprowadzając żadnej zmiany w planie dnia i trybie życia.

Oprócz codziennej „godziny obecności” zalecano im częste nawiedzanie i adoracje Najświętszego Sakramentu, udział we mszy św. z komunią św. wynagradzającą, zwłaszcza w pierwsze piątki miesiąca, odprawianie nowenny dziewięciu pierwszych piątków miesiąca. W czerwcu – miesiącu poświęconym szczególnej

⁶⁷ Przełożonymi wspólnoty w Bieruniu Nowym w czasach PRL były: Jadwiga Miś, Paulina Sajdok, Teresa Trzońska (ZW. Ankieta, Barbara Żurek, 29 I 2006). W Chełmie Śląskim, w par. Trójcy Przenajświętszej wspólnota Świeckiego Zakonu prowadziła diakonie: misyjną, ds. chorych, powołaniową (ZW. Ankieta, Urszula Wojtowicz, 12 II 2006). Wspólnota w Goławcu powstała w 1959 roku po odłączeniu się od macierzystej parafii w Chełmie Śląskim. Liczyła wówczas 10 członków. Pierwsze przyjęcie nowych 17 członkiń odbyło się 1 IX 1963 roku w Wełnowcu (ZW. Ankieta, Cecylia Grzesica, 7 II 2006). Wspólnota w Rudzie Śląskiej w par. Józefa w latach 70. cieszyła się wzorową opinią, dzięki pracy wieloletniej mistrzyni Jadwigi Steuer, a na spotkania uczęszczało około 30 osób (W. Tochmański, *Kongregacje tercjarские na Śląsku*, Gość Niedzielny, R. 66: 1997, nr 6, s. 17).

⁶⁸ Przez prawie cały okres powojenny (do 1982 roku) przełożoną wspólnoty w Imielinie była Franciszka Komraus. III Zakon Karmelitański utrzymywał żywy kontakt ze Zgromadzeniem Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Sosnowcu, Balicach i Czernej. O. Woźniczka sprawował opiekę nad grupą już od 1950 roku. W 1967 roku w rejestrze członków zapisane były 104 osoby. Do 1980 roku zmarło spośród nich około 40 osób. W tym też roku wspólnota obchodziła uroczystości 50. rocznicę istnienia Świeckiego Zakonu Karmelitańskiego w Imielinie. W latach 1982-1992 przełożoną była Anna Sojka (ZW. Ankieta, Sylwia Rusecka, 17 II 2006).

⁶⁹ Przełożonymi wspólnoty w Chropaczowie w okresie PRL były: Rozalia Kopel, Róża Salbert, Maria Zielonka (ZW. Ankieta, Urszula Gomułka, 14 II 2006).

czci Boskiego Serca – członkowie arcybractwa uczestniczyli w nabożeństwach czerwcowych. W tym też miesiącu obchodzili święto patronalne – uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa⁷⁰.

Arcybractwo Straży Honorowej Najświętszego Serca Pana Jezusa prowadzi działalność skierowaną na rozwój osobistego życia duchowego członków, dlatego pojawiła się trudność z dotarciem do szczegółowych danych na temat grup działających w diecezji katowickiej. W diecezji nie prowadziło się statystyki, która pozwoliłaby na odtworzenie stanu liczbowego Straży Honorowej. Członkinie Straży pojawiają się w życiu parafialnym ze swoim sztandarem przy okazji procesji odpustowej w parafii, uroczystości Bożego Ciała i w czasie mszy św. organizowanych z okazji świąt patronalnych.

4. RUCH ŚWIATŁO-ŻYCIE

4.1. Rozwój ruchu oazowego w Polsce

Istotę polskiego ruchu oazowego zauważył kardynał Karol Wojtyła:

Ruch oazowy pozostaje w jakimś szczególnym stosunku do całego Kościoła w Polsce, z niego wyrasta i do niego chce wracać, jemu chce służyć⁷¹.

Słowa te wypowiedział w grudniu 1976 roku w Krakowie podczas spotkania przedstawicieli oazy z Komisją Episkopatu ds. Apostolstwa Świeckich. To była też okazja do przedstawienia dotychczasowej działalności ruchu, jego charyzmatu i planów na przyszłość⁷². W poprzednim rozdziale ukazano postać założyciela ruchu oazowego i jego wczesne lata pracy z młodzieżą. Obecnie omówiona będzie dalsza działalność tego ruchu i jego znaczenie dla odnowy Kościoła.

W roku 1961 ks. F. Blachnicki został zwolniony z więzienia. Pobyt w areszcie, który skazany nazywał „czasem rekolekcji zamkniętych”, nie osłabił, lecz wzmocnił w nim przekonanie o słuszności podejmowanych metod pracy z młodzieżą⁷³. W tym samym roku podjął dalsze studia na Katolickim Uniwersytecie

⁷⁰ *Arcybractwo Straży Honorowej*, Kraków 1995, s. 10.

⁷¹ K. Wojtyła, *Podsumowanie podczas prezentacji Ruchu Światło-Życie wobec Komisji Episkopatu ds. Apostolstwa Świeckich. Kraków 5 XII 1976*, w: *Ruch Światło-Życie...*, s. 42.

⁷² Kard. K. Wojtyła usilnie popierał Ruch Światło-Życie, bronił ks. Blachnickiego przed komunistami, wspierał finansowo rekolekcje, brał udział w dniach wspólnoty i odwiedzał punkty oazowe. W książce *Wstańcie, chodźmy* napisał o nim: „Oceniam bardzo pozytywnie to wielkie doświadczenie. Przyniosłem je ze sobą do Rzymu. Tu także szukałem jakiegoś jego spożytkowania, stwarzając okazje do spotkania z młodymi. Światowe Dni Młodzieży wyrastają poniekąd z tamtego doświadczenia” (Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!* Kraków 2004, s. 80).

⁷³ ARŚ-ŻK, J. Mikołajczak, *Ruch Światło-Życie. Historia, organizacja, reformacja*, s. 3-8 (luźna teczka); M. Ostrowski, *Historia i struktury Ruchu Światło-Życie*, Kraków 1998, s. 7-10.

Lubelskim w Sekcji Pastoralnej Wydziału Teologicznego. Ukończył je obroną doktoratu w roku 1965⁷⁴.

Lata 60. XX wieku to czas przygotowań i przebiegu Soboru Watykańskiego II, potem recepcji jego ustaleń. Dokonał on wielkich przemian, jeśli idzie o liturgię, metody pracy duszpasterskiej, odkrycie miejsca świeckich w Kościele. Księża Blachnickiego cieszyły obrady soborowe. Zaangażował się we wprowadzanie jego uchwał w życie, tym bardziej, że w wielu wypadkach był niejako prekursorem otwierania się Kościoła na wiernych świeckich, a wprowadzane przez niego metody pracy – zwłaszcza z dziećmi i młodzieżą – kilka lat przed Soborem wyprzedzały jego przesłanie. Blachnicki w 1963 roku zaczął ponownie prowadzić rekolekcje oazowe, ciągle udoskonalając ich formy typu przeżyciowego. W ciągu kolejnych lat ks. Blachnicki wypracował całościową wizję odnowy życia chrześcijańskiego. Od roku 1963 rozpoczął pracę z młodzieżą szkół średnich według własnej metody. Najpierw powstała Oaza Niepokalanej dla dziewcząt. Pierwsze spotkanie oazowe odbyło się w Szlachtowej koło Krościenka. Była to grupa dziewcząt ze Śląska. Wyłoniono ją z zespołu dawnej Krucjaty Wstrzeмиężliwości⁷⁵. Trochę później – w roku 1967 – do dziewcząt dołączyła młodzież męska. Grupę męską nazwano Oazą Nowego Życia. Blachnicki powiązał ją ściśle z formacją służby liturgicznej, głównie z lektorami⁷⁶.

Ks. F. Blachnicki zdawał sobie sprawę, że aby idee Soboru Watykańskiego II mogły jak najszybciej zaistnieć w parafiach, a proponowane przez niego rekolekcje przeżyciowo-wychowawcze były szybciej rozpowszechnione, należało podjąć współpracę z szerokim gronem kapłanów. Rokrocznie organizował oazy kapłańskie, podczas których inspirowano duchowieństwo do podejmowania odnowy pastoralno-liturgicznej w swoich wspólnotach parafialnych. Uczestniczyli w nich m.in. ks. Damian Zimoń (1967), obecny metropolita katowicki, a także ks. Henryk Bolczyk (1968) pełniący funkcję moderatora krajowego w latach 1985–2001⁷⁷. Rekolekcje przyniosły dużo pożytku, bo księża biorący w nich udział stali się bliskimi współpracownikami ks. Blachnickiego.

W 1966 roku w Krościenku nad Dunajcem, u podnóża Pienin, powstała centrala ruchu oazowego. Przy współpracy z miejscowym proboszczem, ks. Krzanem oraz za zgodą ordynariusza diecezji tarnowskiej, bpa Karola Pękali, zakupiono dom na zboczu Kopiej Górki⁷⁸. Oficjalnie od 1966 roku miejsce to

⁷⁴ R. Rak, *Teologiczne podstawy duszpasterstwa w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, w: *Gorliwy apostoł wewnętrznej odnowy człowieka. Materiały z sympozjum poświęconego Założycielowi Ruchu Światło-Życie*, Lublin, 5-6 października 1987 r., Lublin 1988, s. 9.

⁷⁵ F. Blachnicki, *Godziny Taboru*, Carlsberg - Lublin, 1989, s. 29.

⁷⁶ Tamże, s. 29, 38. W książce *Charyzmat i wierność* ks. Blachnicki podaje rok 1968 jako czas powstania rekolekcji oazowych dla chłopców (s. 108).

⁷⁷ D. Zimoń, *Świadek na miarę trzeciego tysiąclecia*, w: *Człowiek wiary konsekwentnej. Ks. Franciszek Blachnicki 24 III 1921-27 II 1987*, Lublin 1997, s. 173.

⁷⁸ M. Paluch, *Zarys historii...*, s. 26.

stało się siedzibą ruchu oazowego. Zamieszkała tam wspólnota diakonii stałej ruchu. Odtąd wszystkie oazy odbywały się na Kopiej Górze lub stąd były organizowane⁷⁹.

W 1967 roku F. Blachnickiego mianowano krajowym duszpasterzem służby liturgicznej⁸⁰. Będąc równocześnie moderatorem ruchu oazowego oraz zawiadującym duszpasterstwem służby liturgicznej, ks. F. Blachnicki zaszczerpił na grunt ruchu przez siebie założonego ideę *żywego Kościoła*. Przenikanie tej idei do wspólnoty oazowej sprawiło, że od 1969 roku coraz częściej nazywano je Oazami Żywego Kościoła. Formację ruchu poszerzono: miała obejmować już nie tylko rekolekcje w czasie wakacji, ale spotkania w ciągu całego roku. W 1971 roku obok istniejących już form rekolekcji pojawiły się trzy nowe typy oaz: Oaza Studencka⁸¹, Oaza Młodzieży Pracującej⁸² oraz Oaza Diakonii Wychowawczej (dla sióstr zakonnych i katechetek)⁸³. Ruch zaczął oddziaływać na ośrodki duszpasterstwa akademickiego. W seminariach duchownych tworzyły się zespoły *żywego Kościoła*, składające się z uczestników kleryckich oaz, a kapłani związani z prowadzeniem rekolekcji podczas wakacji, także w ciągu roku zaczęli się gromadzić na dniach wspólnoty kapłańskiej⁸⁴. Korzystając z doświadczeń hiszpańskiego *Ruchu Cursillo*, od roku 1972 zaczęto organizować krótkie, czterodniowe Kursy Animatorów Oazy (KAO). Ich celami było: przekazanie uczestnikom całościowej i zwartej idei żywego Kościoła, nauczanie sposobów pracy w małych grupach oraz pogłębianie przeżywania Kościoła jako wspólnoty. W następnych latach tę nową formę oazy nazwano Oazą Rekolekcyjną Animatorów Ruchu (ORAR). Podobne szkolenia przeprowadzane były dla kapłanów i nazywano je Kursami Moderatorów Oazy⁸⁵.

Początek lat 70. przyniósł szybką popularyzację rekolekcji oazowych. Coraz więcej diecezji wysyłało na nie młodzież, by mogła ona przeżyć taką formę pogłębienia wiary. W roku 1972 jedenaście diecezji miało własne punkty oazowe (Sandomierz, Kraków, Łódź, Przemyśl, Drohiczyń, Opole, Białystok, Wrocław, Lublin, Siedlce i Katowice)⁸⁶. Rok później – w 1973 – po raz pierwszy zorganizowano rekolekcje dla rodzin, czyli Oazę Rodzin.

⁷⁹ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 30.

⁸⁰ A. Wodarczyk, *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego...*, s. 37.

⁸¹ F. Blachnicki, *Kurs animatorów oazy studenckiej. Teczka dla prowadzącego*, Krościenko 1972; *Teczka oazy rekolekcyjnej dla wspólnot akademickich Ruchu Żywego Kościoła*, red. F. Blachnicki, Krościenko 1974.

⁸² *Teczka oazy rekolekcyjnej dla wspólnot służby liturgicznej młodzieży pracującej*, red. F. Blachnicki, Krościenko 1974.

⁸³ H. Knapik, *Krótki zarys historii...*, s. 7.

⁸⁴ Oaza Żywego Kościoła 1972. Sprawozdanie, ARŚ-ŻK, Teczka sprawozdań OŻK 1965-1975, s. 30.

⁸⁵ Tamże, s. 3-10.

⁸⁶ Tamże, s. 22.

Z przeprowadzanymi corocznie rekolekcjami nierozzerwalnie związane jest pojęcie „oaza matka”. Użyto go po raz pierwszy w 1970 roku. Należy przez nie rozumieć spotkanie przygotowawcze osób mających stanowić zespoły wychowawcze poszczególnych oaz rekolekcyjnych⁸⁷.

11 czerwca 1973 roku podczas Centralnej Oazy Matki w Krościenku miało miejsce doniosłe wydarzenie: ks. kard. K. Wojtyła oddał ruch oazowy pod szczególną opiekę Niepokalanej, Matce Kościoła, uznając Oazy Żywego Kościoła za Jej dzieło. Ten akt oddania uważa się za akt konstytucyjny ruchu. W roku 1973 zaczęły powstawać diakonie diecezjalne⁸⁸.

Na początku 1976 roku w dniach 28–29 lutego odbyła się w Krościenku I Krajowa Kongregacja Odpowiedzialnych Ruchu Oazowego, która zaakceptowała dla niego nową nazwę Ruch Światło-Życie⁸⁹. Kolejne Kongregacje, odbywające się co roku, miały miejsce w Krościenku, Niepokalanowie, na Jasnej Górze, Kalwarii Zebrzydowskiej oraz w Koninie. Każda z nich miała swój specyficzny temat związany z hasłem przewodnim roku formacyjnego. Nieprzypadkowo miejscowości, w których odbywały się kongregacje znane są również ze szczególnego związku z osobą Maryi (tab. 3).

Tabela 3.

Krajowe Kongregacje Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie

Rok	Miejsce	Temat
1976	I KKO w Krościenku	b.d.
1977	II KKO w Krościenku	Ruch Światło-Życie jako ruch posoborowej odnowy Kościoła
1978	III KKO w Niepokalanowie	Ruch Światło-Życie jako ruch ewangelizacyjny
1979	IV KKO w Kalwarii Zebrzydowskiej	Ruch Światło-Życie jako ruch apostołstwa świeckich
1980	V KKO w Częstochowie	Ruch Światło-Życie jako ruch ekumeniczny
1981	VI KKO w Częstochowie	Diakonia jedności Ruchu i w Ruchu Światło-Życie
1982	VII KKO w Krościenku	Ecclesia Mater – Mater Ecclesiae

⁸⁷ F. Blachnicki, Oaza Matka 1970 (rękopis), ARŚ-ŻK, Teczka – Oaza Matka 1971 – Zespół Niepokalanej Matki Kościoła – służby w OŻK 1971, s. 1-2.

⁸⁸ M. Paluch, *Zarys historii...*, s. 45.

⁸⁹ Tamże, s. 35. Ułożony w krzyż symbol „Fos-Dzoe” zawiera w sobie program odnowy życia chrześcijańskiego i wspólnoty Kościoła. Symbol Ducha Świętego – „omega” – wyraża to, że właśnie Duch Święty jest sprawcą jedności światła i życia, czyli poznania i czynu.

1983	VIII KKO w Częstochowie	Nowy Człowiek w Chrystusie
1984	IX KKO w Częstochowie	Nowa Wspólnota
1985	X KKO w Częstochowie	Nowa Kultura
1986	XI KKO w Koninie	Ewangelia wyzwolenia
1987	XII KKO w Częstochowie	Liturgia – źródło i szczyt
1988	XIII KKO w Częstochowie	Maryja – Apostolstwo
1989	XIV KKO w Niepokalanowie	Maryja Matka

Źródło: M. Ostrowski, *Historia i struktury Ruchu Światło-Życie*, Kraków 1998; M. Paluch, *Zarys historii Ruchu Światło-Życie*, Lublin–Kraków 1998.

Ksiądz kardynał Karol Wojtyła doprowadził do spotkania przedstawicieli Komisji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Świeckich z koordynatorami ruchu oazowego. Odbyło się ono 5 grudnia 1976 roku w siedzibie arcybiskupów krakowskich⁹⁰. Była więc okazja zaznajomienia hierarchów polskiego Kościoła ze szczegółami aktywności w Ruchu Światło-Życie. Uczestnicy spotkania wysłuchali referatu ks. F. Blachnickiego – *Ruch Światło-Życie jako ruch formacyjny apostołstwa świeckich*⁹¹. Ksiądz Wojciech Danielski przedstawił liturgię jako podstawę formacji oazowej⁹². Potem zabrali głos małżonkowie Izabela i Jerzy Bartmińscy, ukazując odnowę rodzinnego katechumenatu, która ma miejsce we wspólnotach Domowego Kościoła⁹³. Na koniec Wojciech Zając zapoznał obecnych z formami apostołstwa Ruchu Światło-Życie w środowiskach akademickich⁹⁴. Podsumowując obrady kardynał Wojtyła stwierdził, że ruch oazowy, który planuje systematyczną i sukcesywną przebudowę struktur parafii w Polsce, nie jest ruchem dla siebie, ale jest wyraźnie nastawiony na zmianę modelu życia polskiej parafii, a w pewnym sensie też modelu polskiego Kościoła⁹⁵.

⁹⁰ Kard. Karol Wojtyła żywo interesował się Ruchem Światło-Życie. Często brał udział w spotkaniach grup oazowych i kierował do nich swoje słowa. Zob. *Bądźcie Kościołem. Słowa Jana Pawła II do Ruchu Światło-Życie*, red. M. Cocyk, E. Kusz, Kraków 2003.

⁹¹ F. Blachnicki, *Ruch Światło-Życie jako ruch formacyjny apostołstwa świeckich*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977...*, s. 40-44.

⁹² W. Danielski, *Liturgia jako zasada koncentracji pracy formacyjnej Ruchu Światło-Życie*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977...*, s. 19-23.

⁹³ I. J. Bartmińscy, *Odnowa rodzinnego katechumenatu jako cel ruchu wspólnoty rodzinnej*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977...*, s. 24-30.

⁹⁴ W. Zając, *Program formacyjny wspólnot akademickich Ruchu Światło-Życie*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977...*, s. 31-34.

⁹⁵ *Podsumowanie ks. kardynała K. Wojtyły*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977...*, s. 40-44.

Jedną z wielkich inicjatyw ruchu, inspirowaną nauczaniem Jana Pawła II, była Krucjata Wyzwolenia Człowieka (KWC). Proklamowano ją w Nowym Targu 8 czerwca 1979 roku w ramach spotkania z papieżem Janem Pawłem II⁹⁶.

Krótko przed ogłoszeniem stanu wojennego w Polsce ks. Blachnicki wyjechał z kraju. Jego nieobecność nie spowodowała zaniku działalności ruchu. W latach 1982–1985 funkcję moderatora krajowego Ruchu Światło-Życie pełnił kapłan archidiecezji warszawskiej – ks. Wojciech Danielski⁹⁷. Po jego śmierci od 30 grudnia 1985 funkcję tę sprawował ks. Henryk Bolczyk z diecezji katowickiej⁹⁸. Z nadania Episkopatu opiekę nad ruchem powierzano kolejno: bp. Tadeuszowi Błaskiewiczowi (1973–1986)⁹⁹, bp. Kazimierzowi Górnemu (1986–1988)¹⁰⁰ i bp. Gerardowi Bernackiemu (1988–1998)¹⁰¹.

Od roku, 1969 kiedy występował intensywny rozwój ruchu wciąż wzrastała liczba uczestników rekolekcji oazowych. Liczby w poszczególnych latach kształtowały się następująco: 1969 – 700 osób, 1970 – 1 000, 1971 – 1 500, 1972 – 3 500, 1973 – 6 000, 1974 – 9 500, 1975 – 14 000, 1976 – 20 000, 1978 – 30 000, 1981 – 45 000, 1983 – 53 000, 1984 – 64 000, 1986 – 76 000, 1989 – 78 000¹⁰².

4.2. Ruch Światło-Życie

Już na początku systematycznej formacji oazowej, gdy zaczęto organizować rekolekcje dla służby liturgicznej młodzieży, kościelnych, katechetów, kleryków i kapłanów, pojawili się w Krościenku również kapłani z Katowic. Było ich wielu. Można wśród nich wymienić ks. Damiana Zimonia, obecnego metropolitę katowickiego (przeżywał swą oazę w roku 1967), ks. Stanisława

⁹⁶ *Zwiasunom z gór. Spotkanie ogólnopolskiej reprezentacji Ruchu Światło-Życie z Ojcem świętym Janem Pawłem II w Nowym Targu w dniu 8 VI 1979 r.*, ARŚ-ŻK, Charyzmat i wierność. Teczka OŻK 1979, s. 20-23.

⁹⁷ Ks. Wojciech Danielski (1935-1985) – współpracownik ks. Blachnickiego oraz jego następca w roli moderatora krajowego Ruchu Światło-Życie w latach 1982-1985 (J. Kopeć, *Ks. Wojciech Danielski – charyzmatyk Kościoła posoborowego*, Lublin 1996)

⁹⁸ Ks. Henryk Bolczyk (1938-) – kapłan archidiecezji katowickiej, moderator krajowy, a potem generalny ruchu oazowego w latach 1985-2001 (G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 32).

⁹⁹ Bp Tadeusz Błaskiewicz (1916-1993) – sufragan przemyski, ogólnopolski duszpasterz ruchu oazowego w latach 1973-1986 (Z. Szuba, *Biskupi polscy XX wieku*, Życie Katolickie 1983, nr 2, z. 5-6, s. 203-204).

¹⁰⁰ Bp Kazimierz Górny (1937-) – sufragan krakowski, biskup rzeszowski (od 1992), ogólnopolski duszpasterz oazowy w latach 1986-1988 (P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, s. 130).

¹⁰¹ Bp Gerard Bernacki (1942-) – sufragan katowicki, opiekun Ruchu Światło-Życie w latach 1988-1998 (G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 26).

¹⁰² Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1985; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1987; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1989 roku (wersja krótsza), AAKat., ARZ 628, Ruch oazowy, t. 1, (1977-1993), b.p.

Tkocza, wieloletniego redaktora *Gościa Niedzielnego* (oaza w 1967 roku) oraz późniejszego krajowego moderatora ruchu, ks. Henryka Bolczyka (oaza w roku 1968)¹⁰³. Dzięki zetknięciu się księży z diecezji katowickiej z tym ruchem możliwy był rozwój oaz na Śląsku. Ksiądz Blachnicki zaczął prowadzić nieformalne dni wspólnoty kapłanów. Odbywały się one w Katowicach i w Chorzowie. Pewna liczba księży za namową ks. Blachnickiego zaczęła dojeżdżać do Lublina na wykłady w zorganizowanym przez niego Instytucie Pastoralnym KUL-u. Jego słuchaczami byli: ks. Damian Zimoń, ks. Anzelm Skroboł, ks. Benedykt Woźnica, ks. Gerard Wengierek, ks. Ignacy Szpunar, ks. Norbert Niemiec, ks. Henryk Bolczyk¹⁰⁴.

W dniach 23 lipca – 8 sierpnia 1971 roku w Krościenku w domu „Kajanówka” (był to przedwojenny pensjonat mogący pomieścić ok. 20 osób) ks. Bolczyk poprowadził pierwszą Oazę Niepokalanej pierwszego stopnia dla uczestniczek z diecezji katowickiej. Dziewczyny pochodziły z kilku parafii z Katowic, Świętochłowic, Siemianowic, Tarnowskich Gór i Bielska-Białej¹⁰⁵.

Rok później, w czerwcu 1972 roku, ks. H. Bolczyk zorganizował w Bystrej Śląskiej kurs animatorów oazy. Jego celem było przygotowanie kadry animatorskiej do prowadzenia małych grup formacyjnych podczas rekolekcji wakacyjnych. Wyjeżdżająca na oazę młodzież musiała posiadać zgodę proboszcza. Chodziło zwłaszcza o to, by młodzi ludzie mieli możliwość dalszej formacji po powrocie z rekolekcji. Prowadzący turnusy kapłani prosili duszpasterzy, by starali się posyłać na rekolekcje przynajmniej trójkę chłopców i trójkę dziewcząt z jednej parafii. To ich potem mobilizowało do spotykania się w ciągu roku w ramach parafialnych młodzieżowych zespołów służby liturgicznej. Za pośrednictwem osób, które zapoznały się z tego typu rekolekcjami, werbowano nowych uczestników oaz¹⁰⁶.

Przy pomocy młodych przygotowanych rok wcześniej do pracy w grupach animatorów było możliwe już w roku 1972 zorganizowanie rekolekcji przez diecezjalne zespoły wychowawcze. Ksiądz Bolczyk przy pomocy ks. Kazimierza Osińskiego prowadził w Bystrej Śląskiej dwa turnusy rekolekcyjne: Oazy Niepokalanej (dziewczęta) oraz Oazy Nowego Życia (chłopcy). Wzięło w nich udział blisko 150 osób z różnych parafii. Natomiast ks. Henryk Markwica animował Oazę Nowego Życia dla ministrantów z Rybnika. Moderatorzy tych rekolekcji wspólnie zorganizowali dzień wspólnoty w Szczyrku na tzw. „Górcie”, w kościele księży salezjanów. Dołączyła do nich grupa oazy salezjańskiej, którą prowadził ks. Józef Wilk SDB. Eucharystii przewodniczył ordynariusz gorzowski, ks. bp Wilhelm Pluta, pochodzący z diecezji katowickiej. Liczba

¹⁰³ A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie. Osoba założyciela...*, s. 352.

¹⁰⁴ ZW. Rozmowa z abp. D. Zimoniem.

¹⁰⁵ F. Blachnicki, *Życie oddałem za Kościół*, Kraków 2005, s. 68–69.

¹⁰⁶ A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie. Osoba założyciela...*, s. 352.

uczestników rekolekcji oazowych z diecezji katowickiej w roku 1972 wyniosła około 200 osób¹⁰⁷.

Praca formacyjna rozpoczęła się w ramach grup Oazy Żywego Kościoła w parafiach. Dla osób do nich należących odbywały się w ciągu roku dni wspólnoty, m.in. w Katowicach, Siemianowicach i Rydułtowach. Organizował je ks. H. Bolczyk przy wsparciu księdza F. Blachnickiego. W następnych latach kontynuowano spotkania rekolekcyjne oaz podczas wakacji letnich oraz prowadzono kursy dla animatorów podczas ferii zimowych. W 1973 roku w rekolekcjach oazowych wzięło udział 290 uczestników i 60 osób z kadry wychowawczej (w tym 5 księży i 12 kleryków). Przeprowadzono je w Brennej, Sokołowie i Dursztynie¹⁰⁸.

Rok 1974 był pierwszym, w którym diecezja katowicka korzystała już z własnych punktów oazowych w Koniakowie, Ustroniu i Brennej Leśnicy. Liczba uczestników wzrosła do 550¹⁰⁹. Wtedy też w Koniakowie ks. Anzelm Skrobol poprowadził pierwszą Oazę Rodzin. Pozostał wierny tej formie rekolekcyjnej aż do śmierci w roku 1990¹¹⁰. Dni wspólnoty przeżywane były przez oazy na Stecówce.

W roku 1976 rekolekcje prowadzono w pięciu punktach: Koniaków, Ustron, Szczyrk, Jaworzynka, Istebna¹¹¹. Uczestniczyło w nich 900 oazowiczów (18 grup). Ruch rozwijał się bardzo dynamicznie. Wystarczy wspomnieć, że w roku 1980 w rekolekcjach brały udział 3 604 osoby w 22 punktach, tworząc 68 grup oazowych; w 1982 roku – 6 188; w 1983 roku – prawie 7 000¹¹². Te liczby mogły napawać optymizmem. Biorąc pod uwagę, że spośród osób angażujących się w Ruch Światło-Życie wielu mocno wiązało się z apostolstwem prowadzonym przez poszczególne parafie, można było liczyć na świecki aktyw. W roku 1975 ks. Henryk Bolczyk, będący wizytatorem katechetycznym, zaczął pełnić funkcję diecezjalnego moderatora Ruchu Żywego Kościoła w diecezji katowickiej. Gdy ks. Bolczyka mianowano moderatorem krajowym, jego następcą został ks. Henryk Markwica (1986)¹¹³.

¹⁰⁷ H. Bolczyk, *Życie i charyzmat ks. Franciszka Blachnickiego założyciela Ruchu Światło-Życie*, Lublin 1998, s. 45.

¹⁰⁸ Oaza Żywego Kościoła 1973, ARŚ-ŻK, Teczka sprawozdań 1965-1975.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ *Historia Domowego Kościoła w nas*, Domowy Kościół Światło-Życie Diecezji Katowickiej. Biuletyn Informacyjny 2004, nr 14, s. 6.

¹¹¹ Informacja dot. spotkania wspólnoty oazowej w krypcie Katedry Kościoła Chrystusa Króla w Katowicach dnia 19.09.1976 r., AIPN 0639/155. Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 133.

¹¹² Informacje o przebiegu rekolekcji letnich, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Statystyka letnich rekolekcji Ruchu światło-Życie Diecezji Katowickiej, b.p.

¹¹³ Nominacja ks. Henryka Markwicy na Diecezjalnego Moderatora Ruchu Światło-Życie przez bpa D. Zimonia z 5 III 1986, sygn. VD II, AAKat., ARZ 628, Ruch oazowy, t. 1, (1977-1993).

Jak ważne miejsce w apostołstwie świeckich w diecezji katowickiej zajmował ruch oazowy świadczyć może to, że w *Relacji o stanie diecezji katowickiej* zdawanej w Watykanie z racji odbywanej wizyty zapisano, że świeccy są aktywowizowani przez tzw. „wspólnoty bazowe”, które na Śląsku są nazywane oazami. Biskupi przedstawili Ruch Światło-Życie jako siłę napędową formacji świeckich w Kościele w małych grupach¹¹⁴.

Tabela 4.

Uczestnicy rekolekcji oazowych (dane z czterech najliczniej reprezentowanych diecezji)

Diecezja	Liczba uczestników rekolekcji oazowych	
	rok 1982	rok 1983
katowicka	6 188	7 000
krakowska	4 370	5 532
przemyska	2 389	2 968
wrocławska	1 714	2 594

Źródło: AAKat. Ruch Oazowy, t. 1 (1977–1993), Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej i Centralna Diakonia Oaz Rekolekcyjnych Ruchu Światło-Życie. Sprawozdanie z letnich oaz rekolekcyjnych w 1983 roku.

Diecezja katowicka na początku lat 80. przodowała w liczbie osób wysyłanych na rekolekcje. Dla przykładu warto poznać dane statystyczne z roku 1982 i 1983 dla diecezji, które również propagowały ten typ rekolekcji (tab. 4). Analizując dane pochodzące z kolejnych lat prowadzenia rekolekcji oazowych w diecezji katowickiej można łatwo zaobserwować gwałtowny przyrost liczby ich uczestników. W roku 1972 było ich 200, a już cztery lata później liczba ta mocno przekroczyła 1 000. Jeszcze bardziej zauważalny wzrost zaangażowanych w rekolekcje oazowe wystąpił w latach 80., zwłaszcza od 1982 roku (tab. 5).

¹¹⁴ *Relatio de statu dioecesis katovicensis pro anno 1977*, AAKat., ARZ 70, Ad limina, 1968-1977: „Differentia specifica vitae fidelium Dioecesis Katovicensis est fortis eorum conexio cum Ecclesia. Ingentes turbae eorum ultimis annis dynamizantur a parvis agiminibus praecipue activorum catholicorum. Ad eos anumerantur ‘Communitates Basilares’, quibus in Polonia nomen est ‘Oaza’ (Oasis). Ultimo anno movimentum Oaza in sessione plenaria responsabilium delineata est nomine ‘Movimentum ΦΩΣ-ΖΩΗ’ (lux-vita). Valde populares sunt in Dioecesi ‘Oases’ iuvenum, et nuper eriguntur ‘Oases’ familiarum. Participantes ‘Oasium’ formationem assequuntur in bihebdomadalibus recollectionibus tempore vacationum aestivarium, habitis gradatim per triennio, ut sic formati participatores et participatrices ‘Oasium’ aliis tradere valores assecutas possint”.

Tabela 5.**Liczba uczestników oaz w latach 1972–1989**

Rok	Liczba uczestników	Liczba punktów oazowych	Liczba oaz
1972	200	2	3
1973	290	3	b.d.
1974	550	3	b.d.
1975	900	5	18
1976	1 391	8	23
1977	1 828	11	28
1978	2 128	13	31
1979	2 472	16	35
1980	3 604	22	68
1982	6 239	32	87
1983	7 629	45	104
1984	6 725	34	106
1985	5 852	36	104
1986	6 412	39	109
1987	6 270	39	105
1988	6 376	41	108
1989	6 053	38	102

Źródło: Informacje o przebiegu rekolekcji letnich, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej; AAKat. Ruch Oazowy, t. 1 (1977–1993), Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej i Centralna Diakonia Oaz Rekolekcyjnych Ruchu Światło-Życie. Sprawozdanie z letnich oaz rekolekcyjnych.

Z biegiem lat i otwierania coraz to nowych placówek rekolekcyjnych zrodziła się potrzeba ustanowienia w Beskidach – tam przede wszystkim znajdowały się punkty oazowe – Oaz Wielkich. Nadano im biblijne nazwy: Kana, Kafarnaum i Sin (tab. 6). W latach 1982–1988 rekolekcje oazowe dla młodzieży organizowano w 56 punktach (tab. 19). Ich liczba oscylowała koło 30, a każdego roku kilka z punktów trzeba było likwidować i zakładać nowe (głównie z powodu ingerencji władz administracyjnych bądź Służby Bezpieczeństwa).

Tabela 6.
Oazy Wielkie w diecezji katowickiej

Siedziba Oazy Wielkiej	Nazwa	Rok założenia	Pochodzenie nazwy
Koniaków	Oaza Wielka Kana	1977	W Koniakowie znajduje się kościół pod wezwaniem św. Bartłomieja, który pochodził z Kany Galilejskiej. Nawiązanie do Eucharystii – cud wina. Tutaj też miały miejsce pierwsze diecezjalne Oazy Rodzin
Ustroń	Oaza Wielka Kafarnaum	1979	Nawiązanie do Eucharystii: cud rozmnożenia chleba.
Jaworze	Oaza Wielka Sin	1982	Nawiązanie do Eucharystii. Sin to pustynia, na której Izrael otrzymywał od Boga manę – symbol chleba Bożego.

Źródło: Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Informacje o przebiegu rekolekcji letnich.

Oprócz oaz młodzieżowych oraz Oaz Rodzin (tab. 21 oraz tab. 27) w diecezji katowickiej występowały także inne formy rekolekcyjne. Zorganizowano rekolekcje dla młodzieży pracującej (tab. 24 oraz tab. 29), dla studentów (tab. 22 oraz tab. 30), dla katechetek (tab. 23 oraz tab. 28), dla nauczycieli (tab. 25 oraz tab. 31), dla osób samotnych (w roku 1986 w Ligocie Bielskiej)¹¹⁵ oraz dla harcerzy (w 1984 roku w Miejscu Piastowym)¹¹⁶.

Tabela 7.
Diecezjalne rekolekcje oazowe (podział ze względu na uczestników)

Forma rekolekcji	Od kiedy	Punkty rekolekcyjne
Oaza dla Młodzieży Pracującej	1974	Nierodzim, później Niewiadom
Oaza Studencka	1977	Stary Groń
Oaza Katechetek	1980	Lipowiec, Kraków

¹¹⁵ Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie Diecezji Katowickiej; AAKat. Ruch Oazowy, t. 1 (1977-1993).

¹¹⁶ Tamże.

Kursy Oazowe dla Animatorów (KODA)	1977	Ustroń, Kończyce, Kubalonka-Połom
Oaza Rekolekcyjna Animatorów Ewangelizacji (ORAE)	1977	Stecówka

Źródło: Informacje o przebiegu rekolekcji letnich, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej; AAKat. Ruch Oazowy, t. 1 (1977–1993), Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej i Centralna Diakonia Oaz Rekolekcyjnych Ruchu Światło-Życie. Sprawozdanie z letnich oaz rekolekcyjnych.

Księża diecezjalni, zwłaszcza starszego pokolenia, często do ruchu oazowego podchodzili sceptycznie. Jesienią 1977 roku problematykę duszpasterstwa młodzieżowego poruszono podczas dekanalnych zebrań kapłańskich. Biskup H. Bednorz wysłuchał głosów podczas dyskusji. Dyskusja ta skłoniła go do podjęcia starań o właściwe unormowanie statusu ruchu oazowego w diecezji. Księdzu Bolczykowski zlecił opracowanie założeń ruchu z uwzględnieniem innych możliwości duszpasterstwa ludzi młodych¹¹⁷. Biskup Bednorz podczas wizytacji duszpasterskich w parafiach stwierdzał, że tam, gdzie działała aktywna grupa młodzieży oazowej, duszpasterstwa młodzieżowe cechował większy dynamizm. Proboszczów parafii, w których odbywały się rekolekcje oazowe prosił o wspieranie tego dzieła¹¹⁸. Biskup prowadził również rozmowy z moderatorem diecezjalnym na temat włączenia do ruchu oazowego mieszkańców hoteli i internatów robotniczych¹¹⁹. Pragnął, żeby oazy włączyły się w pracę charytatywną w parafiach¹²⁰. W roku 1983 po zakończeniu letnich turnusów rekolekcyjnych biskup Bednorz apelował o czuwanie nad systematycznym realizowaniem programu spotkań i zwrócenie uwagi na wychowanie młodzieży zaangażowanej w oazę do trzeźwości i pełnej abstynencji¹²¹.

Próbując dotrzeć do jak najszerszego grona młodzieży, nie tylko tej mocno zaangażowanej w życie wspólnot parafialnych, zaczęto organizować rekolekcje ewangelizacyjne w różnych miejscach diecezji. Pierwsze takie rekolekcje, podczas których zespoły ewangelizacyjne złożone z kapłana i osób świeckich dzieliły się swoją wiarą poprzez składane świadectwa i głosiły podstawowe prawdy

¹¹⁷ Bednorz do Bolczyka z 26 XI 1977, sygn. VD II-336/77, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

¹¹⁸ Bednorz do ks. Jerzego Patalonga z Istebnej z 14 III 1983, sygn. VD II-653/83, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

¹¹⁹ Bednorz do Bolczyka z 27 III 1980, sygn. VD II-425/80, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

¹²⁰ Bednorz do Bolczyka z 13 III 1981, sygn. VD II-506/81, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

¹²¹ Bednorz do Bolczyka z 30 VIII 1983, sygn. VD II-787/83, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

ewangelizacyjne, odbyły się w 1978 roku w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach. Kolejne miały miejsce w Tarnowskich Górach, Katowicach, Chorzowie, Tychach i innych miastach śląskich. W 1976 roku rozpoczęły się Oazy Modlitwy w Ustroniu. W latach następnych gromadzono się na nich także w innych punktach (m.in. w Brennej, Tarnowskich Górach, Chwałowicach, Pszczynie, Świerklańcu, Piekarach Śląskich)¹²².

Po przeżytych rekolekcjach, na początku roku szkolnego, odbywały się Diecezjalne Dni Wspólnoty. Miały one charakter dziękczynny za dar rekolekcji. Miejscem spotkania, za wyjątkiem pierwszego przeżywanego w Piekarach Śląskich, była katedra Chrystusa Króla w Katowicach. Najpierw oazowicze gromadzili się w krypcie, ale w latach późniejszych, gdy liczba uczestników tych zgromadzeń wzrastała – w głównym kościele. Rangę tego uroczystego spotkania podnosiła stała obecność podczas nich biskupów diecezjalnych. Do 1985 roku przewodził Dniom Wspólnoty bp Herbert Bednorz, a od 1986 roku – bp Damian Zimoń. Na spotkanie młodzieży z całej diecezji przybywali również biskupi-sufragani: bp Józef Kurpas, bp Czesław Domin, bp Janusz Zimniak oraz bp Gerard Bernacki¹²³.

O tym, że Ruch Światło-Życie cieszył się przychylnością pasterzy i według ich opinii wnosił ogromne bogactwo duchowe dla wspólnoty Kościoła, świadczą także obecność biskupów na wakacyjnych dniach wspólnoty. Często przewodniczyli Eucharystii, spotykali się z oazowiczami na godzinie jedności lub nabożeństwie odpowiedzialności. Biskupi katowiccy odwiedzali często poszczególne punkty rekolekcyjne, by osobiście móc doświadczyć żywotności małych wspólnot i zbliżyć się do młodych czy rodzin zaangażowanych w oazę rodzin¹²⁴.

Ruch Światło-Życie stał się jednym z bardziej aktywnych ruchów odnowy Kościoła działającym na terenie diecezji katowickiej. W miarę budzącego się zapotrzebowania organizowano nowe formy rekolekcji. Ksiądz Bolczyk, gdy w 1980 roku zdawał relację bp. H. Bednorzowi z pracy apostolskiej Ruchu Światło-Życie, informował go, jak wiele się zmieniło w ciągu ośmiu lat, kiedy to ruch otrzymał oficjalne błogosławieństwo biskupa na działalność w diecezji katowickiej. W tym czasie liczba uczestników rekolekcji wzrosła ze 150 do 4 000. Obecnie brała w nich już udział zarówno młodzież szkół średnich, jak i studenci, młodzież pracująca, katechetki, nauczyciele, a nawet całe rodziny. Dynamizm ruchu objawiał się również w większym zaangażowaniu oazowiczów w życie parafii (opieka nad chorymi i upośledzonymi, animatorska pomoc w młodszych grupach maryjnych i ministranckich, współodpowiedzialność za liturgię we mszach św. stanowych, prowadzenie nabożeństw)¹²⁵.

¹²² J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 565.

¹²³ H. Bednorz, *Ks. Franciszek Blachnicki. Wspomnienie pośmiertne*, Tygodnik Powszechny, R. 41: 1987, nr 24, s. 9.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ Bolczyk do Bednorza z 9 V 1980, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

W celu przygotowania animatorów diakonii Krucjaty Wyzwolenia Człowieka od 1982 roku odbywały się Oazy Rekolekcyjne Diakonii Wyzwolenia (ORDW). Osoby biorące w nich udział podejmowały potem posługę w dekanatach i parafiach diecezji. Pierwsze rekolekcje ORDW miały miejsce w Pszowie w domu rekolekcyjnym ss. boromeuszek, a poprowadzili je Marian Dąbrowski i Stanisława Orzeł z Diakonii Stałej. Później odbywały się one w Niewiadomiu, na Stecówce i w Chwałowicach. W ich prowadzenie oprócz Mariana Dąbrowskiego włączali się ks. Bronisław Czaplicki i ks. Henryk Rak. W roku 1982 zawiązała się Diecezjalna Diakonia Wyzwolenia. Jej członkowie spotykali się przy parafii św. Michała w Katowicach. W roku 1983 założono *Diecezjalną Księgę Czynów Wyzwolenia*. Znajdują się w niej nazwiska osób, które przez modlitwę i abstynencję włączają się w dzieło KWC. Odpowiedzialnymi za KWC w diecezji katowickiej byli ks. B. Czaplicki i ks. H. Rak. Ważnym wydarzeniem w propagowaniu idei KWC była Krajowa Pielgrzymka KWC do katedry Chrystusa Króla w Katowicach w 25. rocznicę likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości, czyli 29 sierpnia 1985 roku. Fakt ten stał się inspiracją do zorganizowania corocznych diecezjalnych pielgrzymek członków Krucjaty Wyzwolenia Człowieka do sanktuarium w Piekarach Śląskich¹²⁶.

Rekolekcje przeżyciowe proponowane przez Ruch Światło-Życie w programach podkreślały rolę śpiewu i piosenki. Każda wspólnota – czy to rekolekcyjna czy parafialna – dążyła do tego, aby w swoim gronie mieć osoby przygotowane do prowadzenia śpiewu. Dla nich organizowano Kursy Animatorów Muzycznych Oazy (KAMuzO). Ich moderatorami przez wiele lat był ks. Henryk Markwica. Animatorzy muzyczni spotykali się na rekolekcjach specjalistycznych na Stecówce, w Katowicach-Bogucicach i Chorzowie¹²⁷.

Od 1987 roku prowadzono też Oazę Rekolekcyjną Diakonii. Jej cel to ukazanie zadań i form posługi Ruchu Światło-Życie oraz przygotowanie osób odpowiedzialnych (diakonii) za wspólnoty oazowe w rejonach (często pokrywały się z zasięgiem dekanatów) oraz w parafiach. W pierwszych latach spotkania te odbywały się w Bierach i prowadził je ks. Marcin Aleksy¹²⁸.

Nadzwyczajną formę posiadały rekolekcje trzeciego stopnia, których tematy dotyczyły osobistego doświadczenia Kościoła przez oazowiczów i odkrywania własnego miejsca w Kościele. Takie rekolekcje odbywały się od 1980 roku w Krakowie – Czernej – Kalwarii Zebrzydowskiej. Niektóre turnusy poprowadzono w Rzymie, Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu – Gnieźnie, Toruniu, Przemyślu. Od końca lat osiemdziesiątych pragnący wyjechać na rekolekcje trzeciego stopnia zobowiązani byli do uczestnictwa w triduum paschalnym prowadzonym w formie

¹²⁶ A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie. Osoba założyciela...*, s. 355.

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ Informacje o przebiegu rekolekcji letnich, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie Diecezji Katowickiej, b.p.

rekolekcji. Organizowano je w Chorzowie, Chwałowicach, Jastrzębiu, Katowicach, Tychach i w miarę potrzeby również w innych miastach¹²⁹.

Wzrastająca liczba uczestników oaz potrzebowała dobrze przygotowanej kadry animatorów. Na początku lat osiemdziesiątych (1982/1983) powołano studium dla animatorów. Na jego program składało się pięć sesji w ciągu roku. Prowadzono je w czterech miastach diecezji: Katowicach, Rybniku, Bielsku-Białej i Tarnowskich Górach. Odpowiedzialnym za nie był ks. Henryk Bolczyk. Poprzez formację biblijną, liturgiczną i animatora wspólnoty przygotowywano dziesiątki młodych ludzi do zadań animatora. Uczestnicy spotkań posiadali specjalne indeksy i byli zobowiązani do zaliczenia wysłuchanych wykładów¹³⁰. W 1988 roku dopracowano się już nowej formy kształcenia osób posługujących dla ruchu. Powstała dwuletnia Diecezjalna Szkoła Animatora. Jej program koncentrował się wokół Drogowskazów Nowego Człowieka. Ich zastosowanie w życiu jest podstawą formacji oazowej. Osoby, które ukończyły tę szkołę przyjmowały w Centrum Ruchu Światło-Życie w Krościenku, podczas Centralnej Oazy Matki w uroczystość Zesłania Ducha Świętego uroczyste błogosławieństwo do posługi animatora. Zajęcia odbywały się w Wiśle Jaworniku (pierwszy rok formacji) oraz w Bierach (drugi rok formacji). Moderatorami w szkole byli ks. Marcin Aleksy, ks. Stanisław Gańczorz i ks. Stanisław Gawlas¹³¹.

Od 1980 roku organizowano rekolekcje oazowe dla katechetów. Inicjatywę tę podjął ks. Henryk Bolczyk, który wcześniej był wizytatorem katechetycznym (1975–1980). Pierwszą oazę dla katechetek poprowadził podczas trzeciego turnusu wakacyjnego w roku 1980 ks. Janusz Zimniak, wicerektor Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Wzięło w niej udział tylko 6 katechetek, w tym jedna siostra zakonna. Rekolekcje odbyły się w Lipowcu. W kolejnych latach przybywało uczestników: 1981 rok – 11 osób; 1982 – 37 katechetek (2 turnusy); 1983 – 56 katechetek (3 turnusy); 1984 – 75 katechetek (4 turnusy); 1985 – 83 katechetki (w tym 18 osób uczestniczyło w Krakowie w rekolekcjach trzeciego stopnia prowadzonych przez ks. Mariana Balwierza); 1986 – 62 katechetki; 1987 – 79 katechetki (4 turnusy); 1988 – 60 katechetek (3 turnusy). Rekolekcje prowadzone były przede wszystkim w Lipowcu. Oazy trzeciego stopnia starano się organizować w Krakowie. W latach 1980–1988 w tę formę realizacji ideałów Ruchu Światło-Życie zaangażowali się ks. Janusz Zimniak, ks. Marcelli Cogiel, ks. Marek Szkudło, ks. Jerzy Lisczyk, ks. Marian Balwierz, ks. Michał Kaszowski (tab. 28)¹³².

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie. Osoba założyciela...*, s. 355.

¹³¹ Szkoła animatora, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Listy moderatora do wspólnot oazowych, b.p.

¹³² J. Lisczyk, *Rekolekcje dla katechizujących*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 9, poz. 64, s. 387-388; J. Lisczyk, *Rekolekcje dla katechizujących*, WD (Kat.), R. 56: 1988, nr 10, poz. 75, s. 338-339.

W latach 80. wspólnoty oazowe powstały w całej diecezji w prawie wszystkich parafiach. W dokumentach przesłanych do Rzymu w związku z wizytą polskich biskupów *ad limina apostolorum* w roku 1986 relacjonowano, że Ruch Światło-Życie istnieje we wszystkich parafiach diecezji, najstarszą zaś formą oddziaływującą w ten sposób na rówieśników jest oaza młodzieżowa (o szczegółowym przebiegu rekolekcji informują tab. 13–19). Wymienione zostały także coraz liczniej powstające, zwłaszcza w nowych osiedlach kręgi Domowego Kościoła, oaza nauczycieli oraz oaza młodzieży pracującej. Nota ta zawierała również informacje o wakacyjnych rekolekcjach, specjalnych kursach dla animatorów oraz cotygodniowych spotkaniach formacyjnych w parafiach¹³³.

Diecezję podzielono na rejony (w przeważającej liczbie pokrywające się z dekanatami), i każdy posiadał swojego księdza moderatora. Należało do niego koordynowanie działalności grup parafialnych i bycie łącznikiem pomiędzy poszczególnymi wspólnotami a moderatorem diecezjalnym, dziekanem i duszpasterzami dekanatu (tab. 11). Miał on też za zadanie organizować rejonowe dni wspólnoty ruchu, formację animatorów, troszczyć się o spotkania modlitewne i życie liturgiczne w łączności z Diecezjalną Komisją Liturgiczną i Duszpasterstwem Służby Liturgicznej¹³⁴.

W prowadzenie rekolekcji oazowych corocznie było zaangażowanych około 100 kapłanów (tab. 26 pokazuje, że w latach 1984–1988 funkcję moderatora letnich rekolekcji oazowych dla młodzieży pełniło ponad dwustu kapłanów), kilkudziesięciu kleryków Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego i setki świeckich animatorów. Uczestnicy rekolekcji reprezentowali większość spośród 401 parafii diecezji katowickiej (w 1983 roku oazowicze pochodzili z 300 parafii, w 1984 – z 291, w 1985 – z 299, w 1986 – z 308, w 1987 z 319, a w 1988 – z 327)¹³⁵.

4.3. Domowy Kościół

Ruch Domowego Kościoła jako gałąź Ruchu Światło-Życie dla rodzin zrodził się w 1973 roku. W tym roku na pierwszą 15-dniową oazę rekolekcyjną przybyły do Krościenka rodziny (małżeństwa bez dzieci oraz z mniejszymi dziećmi). W dwóch turnusach wzięło udział pięćdziesiąt jeden rodzin (sto sześćdziesiąt cztery osoby) z dziesięciu diecezji. Rekolekcje prowadzili ks. Stanisław Patryas (w drugim turnusie) oraz ks. Anzelm Skrobol (w trzecim turnusie)¹³⁶. Oaza rodzin czerpała wzorce z francuskiego ruchu Equipes Notre-Dame (Wspólnoty Matki Najświętszej),

¹³³ Sprawozdanie o stanie diecezji katowickiej za lata 1982–1986, AAKat., ARZ 72, Ad limina, 1982–1986.

¹³⁴ W aneksie została zamieszczona lista pełniących posługę moderatora rejonowego. Dla porównania podano dane z dwóch lat: 1985 i 1989.

¹³⁵ Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi, Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1984–1988.

¹³⁶ D. Franków, *Ruch Domowego Kościoła*, Nowe Miasto, R. 6: 1999, nr 1, s. 22.

ale bazowała przede wszystkim na duchowości Ruchu Światło-Życie wyrażanej głównie w hasłach – Nowy Człowiek, Nowa Wspólnota i Nowa Kultura¹³⁷.

Ruch Equipes Notre-Dame powstał w roku 1938 we Francji, gdy cztery małżeństwa zwróciły się do przyszłego twórcy ruchu, ks. Caffarela z prośbą, by im pomógł w pełni łączyć miłość małżeńską z miłością do Boga. Wspólnie zaczęli się zastanawiać nad możliwością pogłębienia wiary, bez zaniedbywania życia rodzinnego i doszli do odkrycia „duchowości małżeńskiej”. Zrodził się więc ruch, którego celem była formacja rodzin. Prowadzono ją w zespołach, pracujących pod patronatem Matki Najświętszej. Rodziny skupione w niej dążyły do uświęcenia ognisk rodzinnych poprzez pełne oddanie Chrystusowi i głębsze odkrywanie sensu bycia chrześcijaninem¹³⁸.

Idealy Equipes Notre-Dame dotarły do ks. F. Blachnickiego za pośrednictwem s. Jadwigi Skudro ze Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusa. Poznała ona ten ruch na początku lat 70. podczas pobytu we Francji. Po powrocie do kraju zetknęła się z ks. F. Blachnickim. Na jego prośbę zaangażowała się w organizowanie oaz dla rodzin. Od Equipes Notre-Dame Domowy Kościół przejął następujące elementy formacyjne: codzienną wspólną modlitwę małżonków, modlitwę rodzinną (jeśli dzieci są już w odpowiednim wieku), codzienną modlitwę osobistą (myślną), regularne formowanie się religijne w ramach comiesięcznych spotkań, przeprowadzany raz w miesiącu w obecności Bożej dialog małżonków oraz comiesięczne spotkanie zespołu, składającego się z 4–7 par małżeńskich¹³⁹.

Ksiądz F. Blachnicki świadomie dążył do włączenia idei Ruchu Światło-Życie w życie rodzinne. Dążenia te motywował następująco:

Ruch Światło-Życie nie będzie silnym ruchem i nie dojdzie do dojrzałej świadomości charyzmatu ruchu, póki będzie zasadniczo miał charakter ruchu młodzieżowego. (...) Ruch Światło-Życie nie może zostać ruchem młodzieżowym i nie tu jest dopiero szczyt jego rozwoju. Choćby ilościowo się rozwijały oazy młodzieżowe – no to jeśli chodzi o substancję ruchu, o świadomość, to ona nigdy tam nie dojdzie do pełnego rozwoju. Punkt ciężkości ruchu, jego proces rozwoju trzeba by już teraz przenieść na płaszczyznę akademicką, na płaszczyznę młodzieży pomaturalnej, a następny etap dopiero to wejście w życie ludzi dorosłych, dojrzałych i przez

¹³⁷ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 68-73; Sprawozdanie z Oazy Rodzin w ramach Oazy Żywego Kościoła 1973 – w Krościenku n. Dunajcem, ARŚ-ŻK, Teczka – Werbowanie uczestników.

¹³⁸ *Katolickie ruchy, stowarzyszenia i wspólnoty modlitewne w Archidiecezji Katowickiej*, red. P. Kurzela, A. Liskowacka, Katowice 2000, s. 58-59.

¹³⁹ *Inspiracje Ruchu Equipes Notre-Dame*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, nr wstępny „0”, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 22. Spotkania zespołów, czyli tzw. kręgów rodzinnych odbywały się zazwyczaj w mieszkaniu jednej z rodzin i uczestniczyli w nim tylko małżonkowie i moderator. Miało ono trwać do trzech godzin. Program każdorazowego spotkania przewidywał: 1. Skromny posiłek stwarzający atmosferę otwartości i zbliżenia; 2. Dzielenie się Ewangelią i konfrontowanie jej ze swoim życiem; 3. Rozmowę na temat swoich osiągnięć i trudności w wierze w celu udzielania sobie wzajemnej pomocy duchowej; 4. Dyskusję na temat pogłębiający wiedzę religijną.

tych ludzi dopiero ruch będzie wywierał wpływ na Kościół, na społeczeństwo (...). Jeżeli ruch nie przejdzie tej ewolucji, to umrze śmiercią naturalną. Minie moda na oazy – no bo wielu tak to widzi: forma młodzieżowej pracy, piosenki, spotkania – no ale w tym nie ma siły ruchu, w tym nie ma przyszłości¹⁴⁰

Zauważał, że wyniki pracy z dziećmi i młodzieżą były bardzo dobre, ale młodzież, gdy tylko opuszczała szkołę średnią, zaczynała gubić z pola widzenia moderatorów ruchu. Twierdził więc, że praca z młodymi nie ma większego sensu, jeśli nie ma równoległej pracy z dorosłymi, z rodzinami. Podczas I Kongregacji Odpowiedzialnych Ruchu, która się odbyła w 1976 roku, jednoznacznie stwierdzono, że:

Ruch musi postawić sobie jako cel, jako ideał osiągnięcie dojrzałości chrześcijańskiej, ale dla wszystkich grup wieku, dla wszystkich stanów, tzn. trzeba mówić o dojrzałości chrześcijańskiej dziecka, o dojrzałości chrześcijańskiej młodzieńca, o dojrzałości chrześcijańskiej dorosłych i o dojrzałości chrześcijańskiej rodziców¹⁴¹.

Na początku ks. F. Blachnicki nazwał tę formę pracy z rodzinami Ruchem Wspólnoty Rodzinnej, ponieważ szerzono tam ideę rodziny jako wspólnoty chrześcijańskiej i kościelnej. Nie była to jednak nazwa własna ruchu, nie zakładała przecież tworzenia organizacji lub stowarzyszenia o nazwie określonej poprzez statut. Rozważano jednak sens jego specyfiki wśród innych, podobnych ruchów wspólnot rodzinnych. Ksiądz F. Blachnicki proponował nazwy: Ruch Wspólnoty Rodzinnej „Światło-Życie”, Ruch Wspólnoty Rodzinnej „Domowy Kościół” czy też Ruch Wspólnoty Rodzinnej „Żywy Kościół”. W późniejszym czasie przyjęła się nazwa Domowy Kościół. Podobne trudności nastroczało twórcom ruchu znalezienie odpowiedniej nazwy dla tworzących się w ramach ruchu grup małżeńskich. Określenie „grupa” uważano za zbyt ogólne i formalne. Zrezygnowano też z tłumaczenia nazwy francuskiej: „equipe” – ekipa, brzmiała ona zbyt sportowo. Brano pod uwagę takie nazwy, jak „grupa rodzinna”, „grupa małżeńska” lub „grupa małżeństw”. Wreszcie sięgnięto do określeń, mających bardzo dawny wspólnotowy rodowód: krąg, ognisko. Słowo „ognisko” było już stosowane przez Ruch Focolari, dlatego zdecydowano ostatecznie o tym, że zespoły rodzin będą nosiły nazwę „kręgów rodzinnych” lub „kręgów małżeńskich”¹⁴².

W październiku 1973 roku ks. F. Blachnicki założył w Lublinie pierwszy krąg rodzin, którym osobiście kierował. W ciągu dwóch lat 1973–1974 opracował główne zasady formacyjne i programowe ruchu. Zawarte one zostały

¹⁴⁰ Wypowiedź z rekolekcji dla Wspólnoty Niepokalanej Matki Kościoła, 31 XII 1986. Zob. *Wiecznik* 1998, nr 88, s. 5.

¹⁴¹ Wypowiedź z konferencji *Rodzina – Domowym Kościołem* wygłoszonej dla młodzieży, dorosłych i rodzin – uczestników Szkoły Animatora, *Carlsberg* 1983. Zob. *Wiecznik* 1998, nr 88, s. 5.

¹⁴² *W sprawie terminologii*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 3, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 111.

w takich publikacjach, jak *Program ruchu wspólnoty rodzinnej w ramach Ruchu Żywego Kościoła*, *Teczka Oazy Rekolekcyjnej dla rodzin*, *Teczka pracy rocznej pooazowej dla rodzin*¹⁴³.

We wrześniu 1974 roku w Częstochowie odbyło się pierwsze spotkanie podsumowujące rekolekcje wakacyjne dla rodzin. Przedyskutowano i ustalono tryb zakładania kręgów w miastach, z których pochodzili uczestnicy rekolekcji z lat 1973–1974. Obok ks. F. Blachnickiego, który był inspiratorem ruchu, wielką rolę odegrała wspomniana s. Skudro. W październiku tego roku s. Jadwiga Skudro, ks. Piotr Zabielski i Krystyna Kegel objechali kraj i założyli 36 pierwszych kręgów rodzin w dziesięciu miastach. Od 1 stycznia 1975 roku s. Skudro w pełni poświęciła się – na prośbę ks. F. Blachnickiego i za zgodą władz zakonnych – organizowaniu i prowadzeniu ruchu wspólnot rodzinnych. Pracowała również w redakcji dwumiesięcznika *Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie*. Jego pierwszy numer ukazał się w listopadzie 1975 roku¹⁴⁴. W tym samym czasie ks. Anzelm Skroboł, kapłan diecezji katowickiej, zaczął organizować kręgi rodzin na Śląsku¹⁴⁵. A w kwietniu 1976 roku odbyła się w Krościenku pierwsza Oaza Rekolekcyjna Animatorów Rodzin (ORAR)¹⁴⁶.

Podczas całonocnej prezentacji Ruchu Światło-Życie Komisji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Świeckich, która miała miejsce 5 grudnia 1976 roku w Krakowie w obecności kard. Karola Wojtyły, wystąpili również przedstawiciele gałęzi rodzinnej tego ruchu: Izabela i Jerzy Bartmińscy z Lublina ukazali odnowę rodzinnego katechumenatu jako cel Ruchu Wspólnoty Rodzinnej¹⁴⁷.

W grudniu 1978 roku ukazał się siedemnasty, specjalny numer pisma *Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie*. Zawierał on opracowaną przez ks. F. Blachnickiego strukturę oazy rodzin w ramach ruchu Światło-Życie, obowiązki par animatorskich kręgów, par rejonowych i diecezjalnych oraz relację par animatorskich do kapłanów-moderatorów w ruchu¹⁴⁸. Ksiądz F. Blachnicki zaproponował ponadto, by w przyszłości używać nazwy „Domowy Kościół”¹⁴⁹. Ruch się umacniał i w 1978 roku podczas III Krajowej Kongregacji Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie w Niepokalanowie, przedstawiciele

¹⁴³ Dokumenty te znajdują się w ARŚ-ŻK.

¹⁴⁴ J. Skudro, *Robić to, co trzeba*, eSPe. Katolickie pismo młodych 2005, nr 4, s. 20-23.

¹⁴⁵ *Kapłan, który umiłował swój lud. Homilia biskupa katowickiego na pogrzebie śp. ks. prałata Anzelma Skrobola*, WD (Kat.), R. 59: 1991, nr 1, poz. 6, s. 18-20.

¹⁴⁶ Informacje zaczerpnięte zostały z witryny internetowej Domowego Kościoła: www.oaza.lublin.pl/html/dk_historia.html (10.10.2007).

¹⁴⁷ I. J. Bartmińscy, *Odnova rodzinnego katechumenatu jako cel ruchu wspólnoty rodzinnej*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977...*, s. 24-30.

¹⁴⁸ *Struktura ruchu „Domowy Kościół” w ramach ruchu Światło-Życie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1978, nr 17, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 351-379.

¹⁴⁹ M. Rzepka, *Kręgi Domowego Kościoła*, Gość Niedzielny, R. 67: 1998, nr 35, s. 22.

Domowego Kościoła stanowili najliczniejszą grupę¹⁵⁰. Zwiększała się również stopniowo ilość materiałów formacyjnych przygotowywanych dla kręgów. Po 13 grudnia 1981 roku ks. F. Blachnicki nie mógł wrócić do Polski i opiekoać się ruchem. Dlatego nowy moderator oazowy, ks. Wojciech Danielski zlecił w lutym 1983 roku moderację rodzin ks. Stefanowi Patryasowi¹⁵¹. Z ruchu oazowego wspólnoty rodzinne zaczerpnęły takie elementy, jak: uczestnictwo w oazach rekolekcyjnych¹⁵², oazach rekolekcyjnych dla animatorów (tzw. ORA)¹⁵³, oazach modlitwy, dniach wspólnoty¹⁵⁴.

W październiku 1973 roku w Polsce rozpoczęły zawiązywać się pierwsze kręgi rodzinne złożone z czterech do siedmiu małżeństw. Każdy z tych kręgów miał swego moderatora, którym był kapłan pełniący funkcję kierownika duchowego oraz parę animatorską, czyli małżeństwo kierujące całoroczną pracą. Zadaniem księdza moderatora było czuwanie nad modlitwą grupy, przebiegiem spotkania formacyjnego i nad treścią dyskusji. Para animatorska wybierana przez poszczególne kręgi co roku troszczyła się o ożywianie spotkań, czuwanie nad ich właściwą atmosferą, sprzyjającą otwieraniu się małżonków podczas dzielenia się słowem Bożym¹⁵⁵.

Od samego początku kręgi te pozostawały w ścisłym kontakcie z centralą oazową w Krościenku. W następnym roku – 1974 – w rekolekcjach wzięło udział już 96 rodzin z osiemnastu diecezji, a w 1976 roku – 157 rodzin z dwudziestu dwóch parafii (545 osób)¹⁵⁶. W roku 1976 rekolekcje ruchu Domowego Kościoła odbywały się w pięciu miejscowościach: Krościenko, Brzegi, Dursztyn, Tylmanowa i Olszówka¹⁵⁷. Następował szybki rozwój tego ruchu, tak że w 1984 roku rekolekcje

¹⁵⁰ *Przedstawiciele Wspólnot Rodzinnych na III Krajowej Kongregacji Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie w Niepokalanowie. 3-5 III 1978 r.*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1978, nr 14, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 250-251.

¹⁵¹ Informacje zaczerpnięte zostały z witryny internetowej Domowego Kościoła: www.oaza.lublin.pl/html/dk_historia.html [10.10.2007].

¹⁵² Podobnie jak młodzież oazowa, członkowie Domowego Kościoła mieli brać udział w czasie letnich wakacji w piętnastodniowych rekolekcjach. Odbywały się one najpierw w Krościenku, a potem w różnych miejscach Polski. Oazy rodzin były częścią tzw. Oaz Wielkich, do których należały oazy młodzieżowe, studenckie, młodzieży pracującej, katechetek, itp. Elementem wyróżniającym tę oazę było zapoznajanie się z soborową nauką dotyczącą małżeństwa i rodziny. Małżonkowie brali udział w codziennej Eucharystii, dzielili się słowem Bożym podczas rozmowy ewangelicznej. Dzieci przerabiały program dla nich przewidziany.

¹⁵³ Były to czterodniowe intensywne rekolekcje przygotowujące animatorów do posługi w kręgach. Np. w roku 1976 ORA odbywały się wiosną w Krościenku i Zakroczmie.

¹⁵⁴ Odbywały się one 5-6 razy do roku w łączności z innymi wspólnotami Ruchu Światło-Życie i były okazją do pogłębienia ducha wspólnoty i jedności. W ramach dni wspólnoty uczestniczono we mszy św. oraz agapie połączonej z pogodnym wieczorem.

¹⁵⁵ *Para odpowiedzialna i kapłan w kręgu rodzinnym*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 9, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 45-49.

¹⁵⁶ *Świadectwa z oazy rekolekcyjnej rodzin 1976*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 6, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 249.

¹⁵⁷ *Jedność w Duchu Świętym*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 4, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 183.

odbywały się już w 46 ośrodkach Polski i objęły ponad 1 000 rodzin, tj. prawie 5 000 uczestników¹⁵⁸. W ciągu roku większość z uczestniczących w rekolekcjach małżeństw włączała się w formację w kręgach rodzin. W 1977 roku było tych kręgów 130 i dla lepszego kontaktu z nimi powołano w poszczególnych diecezjach tzw. pary łącznikowe. Należało do nich utrzymywanie łączności z Diakonią Wspólnoty Rodzinnej istniejącej w ramach Centralnej Diakonii Jedności Ruchu Światło-Życie oraz z wszystkimi kręgami działającymi na terenie danej diecezji¹⁵⁹.

Tabela 8.

Przebieg rekolekcji Domowego Kościoła w latach 1973–1984

Rok	Liczba rodzin	Liczba uczestników	Miejsce
1973	51	164	Krościenko
1974	96	b.d.	Krościenko, Koniaków
1975	166	558	Krościenko, Koniaków
1976	157	545	Krościenko, Brzegi, Dursztyn, Tylmanowa, Olszówka, Koniaków
1977	215	727	Dursztyn, Dzianisz, Krościenko, Krośnica, Przysietnica, Koniaków
1978	303	1 070	Krościenko, Koniaków, Ząb, Przysietnica, Tylmanowa, Bory Tucholskie, Murzasichle, Grywałd, Dzianisz
1979	500	1 500	19 punktów w Polsce i w Rzymie
1980	569	2 008	22 punkty
1984	ponad 1 000	prawie 5 000	46 punktów

Źródło: I. J. Bartmińscy, *Odnova rodzinnego katechumenatu jako cel ruchu wspólnoty rodzinnej*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, mps, s. 24; *Echo „Oazy żywego Kościoła” 1975*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1975, nr 1, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 65; *Jedność w Duchu Świętym*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 4, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 183; *Oaza Żywego Kościoła 1977 dla rodzin: Sprawozdanie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 10, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 105; *Oazy rodzin*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych

¹⁵⁸ Informacje zaczerpnięte zostały z witryny internetowej Domowego Kościoła: www.oaza.lublin.pl/html/dk_historia.html [10.10.2007].

¹⁵⁹ „*Pary łącznikowe*” w diecezjach, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 10, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 92-93.

Ruchu Światło-Życie 1978, nr 15, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 289-290; *Sprawozdanie z rekolekcji oazowych rodzin w roku 1979*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1979, nr 22, wyd. zebrane, t. 3, Kraków 2003, s. 179-180; *Sprawozdanie z akcji OŻK 1980*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1980, nr 24, s. 256-258; T. Suchoń, *Ruch Domowego Kościoła*, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1993, red. J. Drob, E. Babuchowska, Katowice, s. 136.

W listopadzie 1975 roku wydany został pierwszy numer miesięcznika *Kościół Domowy. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie*. Tytuł pisma zaczerpnięto z soborowej konstytucji dogmatycznej o Kościele: „Domowy Kościół”. Kolejne numery biuletynu przygotowywał przeważnie ks. F. Blachnicki i s. J. Skudro. Składały się z czterech działów: 1. *Przy wspólnym stole* (zawierała propozycje tematu i program spotkania miesięcznego w kręgu rodzin); 2. *Jaty-my, czyli spotkanie we dwoje* (pomoc w rozwiązywaniu problemów małżeńskich, wypowiedzi na temat miłości małżeńskiej oraz modlitwy dla małżonków); 3. *W rodzinnym katechumenacie* (o sprawach wychowania religijnego w rodzinie); 4. *Informacje* (dotyczył najważniejszych wydarzeń mających wpływ na życie małżeńskie, informacji o Equipes Notre-Dame oraz świadectw członków Domowego Kościoła)¹⁶⁰.

Innym ważnym momentem na początku tworzenia się ruchu Domowego Kościoła było zorganizowane w kwietniu 1976 roku czterodniowych rekolekcji nazwanych Oazą Rekolekcyjną Animatorów (ORA). Wzięło w nich udział 60 osób. Ten sposób przeżywania rekolekcji, ograniczony do czterech dni, był dostępny rodzinom, które miały posługiwać w parafii jako para animatorska (prowadząca miesięczne spotkanie formacyjne). Jeszcze jedną ważną inicjatywą dla kształtowania oblicza ruchu oazowego rodzin był udział piętnastoosobowej delegacji wspólnot rodzinnych w spotkaniu z Equipes Notre-Dame w Rzymie i w Asyżu we wrześniu 1976 roku¹⁶¹.

W diecezji katowickiej od roku 1974 opiekunem ruchu Domowego Kościoła był proboszcz parafii NSPJ w Jastrzębiu Zdroju, ks. prałat Anzełm Skrobol. Wspólnoty rodzinne działające na terenie jego parafii należały do najbardziej prężnych¹⁶². Ruch rozwijał się dosyć szybko, zwłaszcza dzięki organizowanym w kilku miejscach rekolekcjom. W Koniakowie, Ligocie Bielskiej, Koszęcinie i Swarzewie nad morzem ruch miał własne punkty rekolekcyjne¹⁶³.

¹⁶⁰ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 69-70; *Wspólnoty rodzinne Ruchu Światło-Życie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, nr wstępny „0”, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 30.

¹⁶¹ *Z Ekipami Notre Dame w Rzymie i w Asyżu*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 8, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 26.

¹⁶² *Wspólnoty rodzinne Ruchu Światło-Życie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, nr wstępny „0”, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 31.

¹⁶³ *Ruch Domowego Kościoła w Archidiecezji Katowickiej*, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy, t. 1, 1977-93; *Ruch Domowego Kościoła w Archidiecezji Katowickiej. Okolicznościowy Biuletyn*

Pierwszym małżeństwem, które włączyło się działalność Domowego Kościoła, byli Anna i Wilhelm Iwanecy z Siemianowic Śląskich. Brali oni udział w pracach I Synodu Diecezji Katowickiej jako członkowie Komisji ds. Małżeństwa i Rodziny. Podczas obrad otrzymali propozycję wyjazdu na rekolekcje do Koniakowa. Doświadczenie oazowe miały też ich dzieci, które uczestniczyły w letnich rekolekcjach oazowych już dwa lata wcześniej. W roku 1976 roku ks. Anzelm Skrobol, pełniący obowiązki moderatora diecezjalnego ruchu, zlecił im funkcję pierwszej pary diecezjalnej w Katowicach. Odpowiadali za przygotowanie oaz letnich i za pracę roczną w kręgach. Pierwszy krąg składał się z uczestników oazy koniakowskiej, w której sami brali udział. Były to małżeństwa z różnych parafii, a nawet różnych miejscowości. Po dwóch, trzech latach zaczęły powstawać kolejne kręgi. Iwanecy uczestniczyli w ORAR-ach w Krościenku, które prowadził ks. Blachnicki. Spotykali się z nim również podczas podsumowań oaz letnich i pracy rocznej. Spotkania te odbywały się najczęściej w Częstochowie, ale również w Warszawie i Łodzi¹⁶⁴.

Ksiądz Anzelm Skrobol odwiedzał swoich parafian w mieszkaniach, by ich zachęcić do przyłączenia się do Domowego Kościoła. Zakładał coraz więcej kręgów. Pierwsze rekolekcje dla rodzin w diecezji katowickiej zorganizował w 1974 roku w Koniakowie. Uczestniczyły w nich rodziny wyłącznie z Jastrzębia (około 6 rodzin). Rok później ks. Skrobol przygotował już dwa turnusy po 9 rodzin każdy¹⁶⁵. Brały w nich udział rodziny z różnych parafii. W latach następnych pojawili się i inni księża, którzy podejmowali się prowadzenia rekolekcji. Przybywało rodzin i Domowy Kościół rozrastał się w diecezji. Wracający z rekolekcji letnich zakładali kręgi w swoich parafiach. W ciągu roku pary małżeńskie były zapraszane do Jastrzębia Zdroju, do ks. A. Skrobola, i wtedy często ledwie mieściły się w piwnicach probostwa, nazywanych żartobliwie „katakumbami”. Gromadzono się na modlitwie. Często organizowano tam rekolekcje śródroczne – ORAR I i II stopnia dla uczestników z całej Polski. Moderator przybliżał słuchaczom prawdy wiary, wygłaszał konferencje, celebrował Eucharystię dla nich. Ksiądz Skrobol przez uczestników tamtych wydarzeń został zapamiętany jako autentyczny „świadek wiary w czasach prowadzonej przez władze ateizacji narodu”¹⁶⁶. Małżonkowie zaangażowani w działalność Domowego Kościoła pracowali w parafiach w zespołach charytatywnych, w kancelarii parafialnej, w poradnictwie rodzinnym, w zakrystii¹⁶⁷.

Informacyjny 1993, nr 1.

¹⁶⁴ A. i W. Iwanecy, *Nie „wczasy z Bogiem”, ale rekolekcje!*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 2004, nr 94, s. 54-55.

¹⁶⁵ A. Iwanecka, *Ukochał rodziny. Pamięci ks. pralata Anzelma Skrobola*, Powiernik Rodzin, R. 3: 1991, nr 3, s. 13.

¹⁶⁶ A. i W. Iwanecy, *Był dla nas bardzo wyraźnym świadkiem wiary*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 2001, nr 85, s. 49.

¹⁶⁷ T. Suchoń, *Ruch Domowego Kościoła, Z tej ziemi*. Śląski kalendarz katolicki na rok 1993, red. J. Drob, E. Babuchowska, Katowice 1992, s. 136-138.

W roku 1980 rekolekcje przeprowadzono w Koniakowie (3 turnusy), Zabrzegu (3 turnusy) i Swarzewie (3 turnusy). W sumie wzięło w nich udział ok. 110 rodzin i prawie 400 osób¹⁶⁸. Gdy w Koniakowie zaczęło brakować miejsc dla turnusów małżeństw chętnych do udziału w rekolekcjach wakacyjnych, ks. A. Skrobol stworzył nowe punkty rekolekcyjne – najpierw w Zabrzegu (rekolekcje II stopnia, razem z młodzieżą), a później w Ligocie koło Bielska (rekolekcje I stopnia). W roku 1987 korzystając z życzliwej współpracy z księdzem proboszczem Tadeuszem Frycem, otworzył punkt oazowy dla rodzin Domowego Kościoła (II stopień) w Koszęcinie. Iwaneccy, stanowiący wydatną pomoc podczas współpracy z moderatorem diecezjalnym, postarali się o przygotowanie materiałów wykorzystywanych później podczas szkoły liturgicznej oraz materiałów rekolekcyjnych dla dzieci¹⁶⁹. W prowadzenie rekolekcji Domowego Kościoła było zaangażowanych kilkudziesięciu śląskich kapłanów (tab. 27).

W ruchu Domowego Kościoła małżonkom pragnącym rozwijać duchowość zaproponowano metody pracy nad rozwojem duchowym, wynikające z sakramentu małżeństwa. Należały do nich: codzienna modlitwa osobista oraz czytanie Pisma Świętego; codzienna modlitwa małżonków lub modlitwa rodzinna; comiesięczny dialog małżeński, w czasie którego małżonkowie pragnęli odkryć Boży zamiar wobec ich małżeństwa i rodziny; podjęcie tzw. reguły życia, czyli pracy nad sobą; comiesięczne spotkania w kręgach¹⁷⁰.

4.4. Organa bezpieczeństwa PRL wobec Ruchu Światło-Życie

Ruch Światło-Życie rozpoczął działalność i przez wiele lat skutecznie ją prowadził w warunkach zewnętrznie niesprzyjających. Żadna organizacja kościelna nie mogła istnieć w zasadzie bez przyzwolenia aparatu państwowego, który chciał wpływać na ich kształt i formy działania. Ruch oazowy prowadził szeroką akcję ewangelizacyjną w różnych kręgach katolików, miał poparcie wielu biskupów i szybko stał się zjawiskiem masowym, trudnym do spacyfikowania.

Działalność ks. Blachnickiego nie podobała się jednak władzom PRL. Twórcę oaz propaganda komunistyczna uważała za „pasterza i teologa kontrrewolucji”¹⁷¹. On sam uważał, że ruch ten nigdy nie był skierowany przeciw systemowi komunistycznemu i nie miał celów politycznych. Komuniści jednak obawiali się, że formacja oazowa wychowa ludzi odpornych na urzędową indoktrynację

¹⁶⁸ *Sprawozdanie z akcji OŻK 1980*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1980, nr 24, s. 256-258.

¹⁶⁹ A. i W. Iwaneccy, *Był dla nas...*, s. 51-52.

¹⁷⁰ M. Kaszowski, *Odnowa życia rodzinnego w ruchu Domowy Kościół*, Otwock - Świder 1994, s. 68.

¹⁷¹ *Opracowanie MSW o próbach wykorzystywania Kościoła rzymskokatolickiego przez ośrodki dywersji ideologicznej i politycznej z września 1974 r.*, w: *Tajne dokumenty. Państwo-Kościół 1960-1980*, Londyn 1996, s. 414.

i propagandę¹⁷². Od 1966 roku Wydział Śledczy Służby Bezpieczeństwa KW MO w Krakowie prowadził dochodzenie dotyczące nielegalnej działalności gospodarczej ks. Blachnickiego na terenie Krościenka i Lublina. Miała ona polegać na produkowaniu i odpłatnym kolportowaniu wydawnictw bez wymaganego zezwolenia właściwego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Kontroli poddano korespondencję ks. F. Blachnickiego, wielokrotnie go zatrzymywano, przesłuchiowano jego, a także grono osób świeckich, które z nim współpracowały oraz księży, zakonników i kleryków zaangażowanych w dzieło. 5 lutego 1968 roku w Krościenku dokonano rewizji w mieszkaniu ks. F. Blachnickiego. Jako uzasadnienie nakazu rewizji podano, że bez zezwolenia władz od 1964 roku rozprawdzał na terenie Krościenka publikacje o treści religijno-dewocyjnej¹⁷³. W rzeczywistości chodziło o rozpowszechnianie maszynopisów *Biuletynu Odnowy Liturgii*.

4 lutego 1974 roku zastępca komendanta wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa w Katowicach, płk Stanisław Opitek, alarmował jednostki miejskie MO o wrogiej postawie ruchu oazowego. Ostrzegał, że pod pozorem działalności religijnej ruch ten kształtuje postawy krytyczne u młodzieży zwrócone przeciwko państwu, a prowadzona akcja nosi znamiona organizacji katolickiej. Poleciał więc zainteresować się sprawą i przystąpić do rozpracowania ruchu oazowego, a zwłaszcza:

- a. przeprowadzić rozpoznanie księży organizujących oazy i zajmujących się rekrutacją młodzieży (pozyskać wśród nich osobowe źródła informacji oraz podejmować wobec nich przedsięwzięcia doprowadzające ich do rezygnacji z angażowania się w ruch oazowy);
- b. dokumentować i przecinać niezgodną z prawem działalność oaz, ich organizatorów i osób udzielających im pomocy;
- c. ustalić formy działalności oaz, stan osobowy członków, kadry aktywistów młodzieżowych i zasięg oddziaływania;
- d. podejmować przedsięwzięcia zapobiegające rozwojowi ruchu oazowego (w tym również jego bazy materialnej), a także przedsięwzięć specjalnych, podważających zaufanie do tego ruchu i do jego organizatorów¹⁷⁴.

¹⁷² F. Blachnicki, *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia*, Krościenko 2001, s. 13; A. Dudek, *Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971-1978)*, Więź, R. 42: 1999, nr 7, s. 146-147.

¹⁷³ A. Witkowski, *Polityka organów wymiaru sprawiedliwości narzędziem represji wobec osób duchownych i konsekrowanych*, w: *Represje wobec duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944-1989*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2004, s. 153-154.

¹⁷⁴ Pismo I Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa w Katowicach płk St. Opitka z dnia 4 II 1974 do I Zastępcy Komendanta Powiatowego (Miasta) MO d/s. Służby Bezpieczeństwa Województwa Katowickiego, AIPN Ka 056/96, Korespondencje, informacje, raporty, wytyczne dotyczące sytuacji wśród kleru (1971-1975), k. 1.

Wraz z tym pismem przesłano do komend milicji obywatelskiej w miastach i powiatach *Informację dot. działalności „oaz żywego Kościoła”*. Była ona opracowana przez Wydział IV KWMO w Katowicach, podpisał się pod nią ppłk Lucjan Pikuła. Najpierw przypominano w niej, że działalność oazowa trwa już dziesięć lat, występuje prawie w każdej diecezji w kraju i obejmuje działalnością organizacyjną i ideologiczną młodzież starszych klas szkoły podstawowej, szkół średnich i młodzież akademicką. Formułuje też cele, jakie stawia sobie ten ruch. Wedle jego opinii celem Ruchu Światło-Życie było:

- formowanie aktywu katolickiego oddanego Kościołowi i zdolnego do obrony jego interesów, nietolerującego pluralizmu ideologicznego i uznającego zasady religii katolickiej jako jedyne kryterium wartości;
- klerykalizacja życia społecznego;
- tworzenie frontu ideologicznego w płaszczyźnie rodzina-młodzież-Kościół, zwróconego przeciw Państwu;
- podważanie socjalistycznego modelu wychowawczego młodzieży¹⁷⁵.

Pikuła powoływał się na słowa ks. F. Blachnickiego, którego nazywał „głównym ideologiem oaz”, który też uważa, iż wpajanie młodzieży głębokiej religijności jest najlepszą formą działalności politycznej¹⁷⁶. Według niego, z tego powodu ruch oazowy bezpośrednio nie angażuje się w politykę. Oazy L. Pikuła nazywał „obozami szkoleniowymi o cechach rekolekcji zamkniętych”¹⁷⁷. Podkreślał, że dla przyciągnięcia młodzieży stosuje się specjalne metody, a mianowicie oazy są organizowane w miejscowościach o dużych walorach turystycznych, a obok treści religijnych realizują bogaty program wypoczynkowy (wzory skautowsko-harcerskie) uatrakcyjniające pobyt młodzieży. Opisując strukturę organizacyjną oaz posługiwał się odpowiednim słownictwem. Pisał o tym następująco:

Oazę tworzy 25–30 osobowa grupa, podzielona na 5 zastępów. Kieruje nią wyznaczony opiekun (ksiądz) przy pomocy dwóch zastępców (najczęściej są to alumni WSD). W kierownictwie oazy jest łącznie 8 osób funkcyjnych¹⁷⁸.

¹⁷⁵ Ppłk L. Pikuła do komend MO w miastach i powiatach województwa katowickiego, *Informacja dot. działalności „oaz żywego Kościoła”*, AIPN Ka 056/96, Korespondencje, informacje, raporty, wytyczne dotyczące sytuacji wśród kleru (1971-1975), k. 1.

¹⁷⁶ Ppłk L. Pikuła do komend MO..., AIPN Ka 056/96, Korespondencje, informacje, raporty, wytyczne dotyczące sytuacji wśród kleru (1971-1975), k. 2.

¹⁷⁷ Podobnie wyrażał się o Ruchu Światło-Życie Wiesław Mysiek, pracownik SB i wykładowca w szkole dla funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa: „Ze względu na komplementarność zadań i sposobów działania można dopatrywać się w nim próby reaktywowania w tej postaci dawniejszych młodzieżowych ‘kolumn’ Akcji Katolickiej (...) Oazy najwyraźniej stają się konkurencją w stosunku do związków socjalistycznych organizacji młodzieży” (W. Mysiek, *Laikat i tzw. Apostolstwo Świeckich jako współczesne „świeckie ramie” Kościoła rzymskokatolickiego*, Warszawa 1975, s. 101).

¹⁷⁸ Ppłk L. Pikuła do komend MO w miastach i powiatach województwa katowickiego, *Informacja dot. działalności „oaz żywego Kościoła”*, AIPN Ka 056/96, Korespondencje, informacje,

Zwracał uwagę, że oaza jest wstępnym etapem szkolenia, którego dalszy ciąg odbywa się w parafiach podczas regularnych spotkań, co uwidocznione zostało w *Informacji* w odpowiednim stwierdzeniu:

W ciągu całego roku w parafiach odbywają się co 6 tygodni spotkania uczestników-członków oaz z księżmi, na których utrwała się postawy i kontroluje zaangażowanie na rzecz Kościoła¹⁷⁹.

Przypominał, że w okresie wakacji prowadzone są również „obozy szkoleniowe” stopni wyższych (II i III) dla młodzieży, która ukończyła kurs bezpośrednio niższy i wykazała się pracą w parafii, a także odnotowywał organizowanie specjalnych turnusów dla księży i alumnów. Pikuła podsumował opis formacji oazowej stwierdzeniem, że dotychczasowy program oaz zakłada 3-letni cykl szkoleniowy. Analizując sposób angażowania młodych do uczestnictwa w grupach oazowych, stwierdzał, że rekrutację młodzieży do oaz przeprowadzają referenci służby liturgicznej w porozumieniu z klerem organizującym oazy w dekanatach i parafiach. Według posiadanych przez niego danych kandydatów typują proboszczowie parafii, zaopatrują w odpowiednie skierowania i finansują koszty pobytu na obozie¹⁸⁰.

Chciał w proponowanych przez ks. Blachnickiego treściach rekolekcyjnych znaleźć coś, co zagrażałoby ustrojowi w Polsce, pisał, że program „szkolenia” ma wdrożyć młodzież do krytycznego oceniania poczynąń państwowych, prowadzonych akcji propagandowych przez media, telewizję i prasę, na przykład w dziedzinie wychowania. Szczególne niebezpieczeństwo dostrzegał w tym, że młodzież uformowana na rekolekcjach oazowych ma za zadanie oddziaływać na swoich rówieśników w szkole, na uczelni czy w pracy. Znana jest organom państwowym przybliżona liczba uczestników oaz. Niepokoił Pikułę fakt, że na przestrzeni 1973 roku zanotowano znaczne ożywienie działalności oaz. Według źródeł kościelnych, akcją oazową objętych było około 6 tysięcy młodzieży. Jest to wyraźny wzrost w stosunku do 1971 roku – około 1 500 osób i do 1972 roku – około 3 000 osób¹⁸¹.

Pikuła zdawał sobie sprawę z tego, że oaza nie jest „ imprezą przejściową”, jak to określił, ale ważnym ogniwem w procesie wychowawczym kierowanym przez księży i nosi znamiona organizacji katolickiej. Apelowal, by informacje o oazach były przesyłane do organów wojewódzkich milicji, ponieważ zachodzi konieczność podjęcia działań wielostronnych w płaszczyznach – politycznej,

raporty, wytyczne dotyczące sytuacji wśród kleru (1971-1975), k. 1.

¹⁷⁹ Tamże.

¹⁸⁰ Ppłk L. Pikuła do komend MO..., AIPN Ka 056/96, Korespondencje, informacje, raporty, wytyczne dotyczące sytuacji wśród kleru (1971-1975), k. 2.

¹⁸¹ Tamże, k. 3.

administracyjnej i operacyjnej – by zahamować rozwój ruchu¹⁸². Obawiano się więc coraz aktywniejszego duszpasterstwa prowadzonego wśród młodzieży oraz inteligencji¹⁸³.

W roku 1975 duszpasterska działalność Kościoła katolickiego przebiegała pod hasłem: „Apostolskie zadania katolików świeckich w życiu parafii”. Hasło to wzbudziło obawy władz politycznych, że akcja kościelna wzmoże zaangażowanie wiernych świeckich w inne organizacje katolickie. Podjęto więc kroki, aby zahamować rozwój życia oazowego. 1 marca 1975 roku w Katowicach opracowano dla Służby Bezpieczeństwa materiały zatytułowane: *Założenia programowe i terminarz ważniejszych imprez organizowanych przez Kościół rzymskokatolicki w 1975 r.* W dokumencie tym zwracano uwagę na to, że hierarchowie polscy zalecają m.in. tworzenie w parafiach grup nieformalnych spośród aktywu katolickiego. Do takiego apostołstwa mają być angażowani przede wszystkim ludzie wyróżniający się w swoim środowisku cechami takimi, jak: autorytet, wykształcenie, zdolności organizatorskie. Biskupi liczyli na to, że świeccy będą popularyzować doktrynę Kościoła w zakresie nauki społecznej w swoich środowiskach życia, nauki lub pracy. W konkluzji autorzy materiałów zaznaczają, że biskupi przestrzegają księży przed konsekwencjami niedoceniań roli świeckich w działalności parafii¹⁸⁴.

Janusz Langner, jeden ze znawców stosunków państwo – Kościół, sugerował, że przyczyną aktywizacji pracy duszpasterskiej wśród młodzieży była ustawa z 1949 roku, delegalizująca stowarzyszenia kościelne. Powstały Ruch Światło-Życie był już doskonalszą formą organizowanych przez ks. F. Blachnickiego spotkań i wyjazdów rekolekcyjnych służby ołtarza¹⁸⁵. Langner odnotował, że początkową nazwę oaz określanych jako „wczasy” odrzucono, ponieważ kręgi kościelne krytykowały tzw. wczasy pracownicze, które polegały według słów samego Blachnickiego na „beźmyślnej beczynności i zabijaniu czasu rozrywkami wątpliwej wartości, przynoszącymi chwilowe zadowolenie lub przyjemność”¹⁸⁶.

Komunistów drażnił wpływ duszpasterzy na kształtowanie charakterów młodzieży. Nazywano to „dywersją”, która miała się objawiać w zmianie autorytetów – na religijne; stawianiu młodych poza kręgiem czynnego życia społecznego; wyrabianiu krytycznej postawy wobec rzeczywistości; wpływaniu na osoby

¹⁸² Tamże, k. 4.

¹⁸³ Aktualne formy i kierunki działania hierarchii i kleru na terenie woj. katowickiego (rok 1966), AIPN Ka 056/49 t. 2. Sprawozdania i zestawienia statystyczne dotyczące pracy Wydziału IV oraz działalności kleru z terenu województwa katowickiego (1964-1970).

¹⁸⁴ Założenia programowe i terminarz ważniejszych imprez organizowanych przez Kościół rzymskokatolicki w 1975 r., AIPN Ka 056/96, Korespondencja, informacje, raporty, wytyczne dotyczące sytuacji kleru (1971-1975), k. 1-3.

¹⁸⁵ J. Langner, *Kościół Rzymskokatolicki w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Katowice 1986 (wybrane materiały przez Wojewódzką Szkołę Partyjną PZPR w Katowicach, do użytku wewnętrznego).

¹⁸⁶ F. Blachnicki, *Podręcznik dla moderatorów i animatorów*⁴, 1977, s. 48.

z otoczenia. Duszpasterze według Langnera mieli zachęcać do tego, by młodzież wysuwała prowokacyjne postulaty niczym nieskrępowanej wolności oraz krytyki wszelkich przejawów władzy; tworzenia podziału na wierzących i niewierzących. Miano też negatywnie nastawiać młodych do treści i systemu wychowania socjalistycznego w szkole i organizacjach młodzieżowych i do podważania zaufania do państwowej polityki wyznaniowej poprzez kształtowanie w świadomości młodzieży przekonania o prześladowaniu Kościoła i religii¹⁸⁷.

Począwszy od roku 1973 szykanowano wakacyjne rekolekcje¹⁸⁸. W związku z niepokojącymi sygnałami dochodzącymi z terenu, ks. Blachnicki wystosował 9 września 1973 roku pismo do sekretarza Episkopatu, bpa Bronisława Dąbrowskiego. W liście odpierał on argumenty władz, jakoby te nie ingerowały w treść religijną rekolekcji, jeśli takie rzeczywiście są organizowane. Chociaż księża prowadzący rekolekcje posiadali stosowne pozwolenia ordynariuszy, byli zawsze ignorowani, a gospodarzy domów, w których mieszkali uczestnicy oaz, szykanowano¹⁸⁹.

Podsumowując rok 1975, pracownik katowickiego działu Wydziału IV MSW relacjonował, że intensywną działalnością w ramach oaz objęto młodzież szkół podstawowych i średnich, a głównym celem owych działań jest formowanie aktywu katolickiego zdolnego do obrony interesów Kościoła oraz tworzenie frontu ideologicznego w płaszczyźnie „rodzina – młodzież – Kościół”¹⁹⁰. Oficerowie SB łudzili się, że ruch nie ma zbyt szerokiego zasięgu i wpływu na społeczeństwo, gdyż – jak pisali – ta forma oddziaływania na młodzież w województwie katowickim nie ma powszechnego zastosowania. Zjawisko występuje w mniejszych ośrodkach o strukturze typowo robotniczej¹⁹¹. Jednak już w roku następnym zaczęto przeciwdziałać „rozwojowej działalności kleru na tzw. odcinku młodzieżowym”. Według funkcjonariuszy SB należało izolować działaczy kościelnych skupionych wokół Oaz Żywego Kościoła¹⁹².

W związku z tym, że w okresie wakacji władze terenowe po raz kolejny utrudniały przeżywanie rekolekcji oazowych, jesienią 1976 roku Krajowe Duszpasterstwo Liturgiczne wydało dokument *Pouczenie dla moderatorów oaz*

¹⁸⁷ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, s. 44-45.

¹⁸⁸ K. Pawlicka, *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*, Warszawa 2004, s. 152.

¹⁸⁹ P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 2, s. 615-616.

¹⁹⁰ M. Jędrzejski, *Oddziały Gedeona*, Argumenty 1983, nr 19, s. 12.

¹⁹¹ Ocena stanu zagrożenia ze strony osób i środowisk pozostających w zainteresowaniu Wydziału IV oraz efekty osiągnięte za okres trzech kwartałów br. (z 24 X 1975 r.), AIPN Ka 085/45, t. 1, cz. II. Teczka pracy TW „Dąbrowski” oraz informacje dotyczące działalności kleru (1975-1978). Z analizy akt dotyczących TW „Dąbrowski” można wnioskować, że był nim Wiesław Gwiżdż, który znał wielu duchownych z kręgów kurialnych.

¹⁹² Informacje dotyczące wyników pracy Wydziału IV za I i II półrocze 1975 r. i głównych kierunków pracy na 1976 r. (z 7 I 1976), AIPN Ka 085/45, t. 1, cz. II. Teczka pracy TW „Dąbrowski” oraz informacje dotyczące działalności kleru (1975-1978).

*rekolekcyjnych w związku z akcją władz terenowych skierowanych przeciw oazom*¹⁹³. A ponieważ doszło do licznych „odwiedzin” przedstawicieli Służb Bezpieczeństwa, to w wyżej wymienionym dokumencie ustosunkowano się do tych wydarzeń. Zwrócono uwagę, że pojawiający się w punktach oazowych funkcjonariusze państwowi powinni zgłosić się do kierownika rekolekcji, czyli moderatora, i przedstawić mu dokumenty, które upoważniają ich do przeprowadzenia kontroli. Ostrzegano, aby młodzi uczestnicy rekolekcji nie składali żadnych wyjaśnień, a tym bardziej nie podpisywali jakichkolwiek oświadczeń i protokołów. Jeśli członkowie komisji nie mieli nakazu przeprowadzenia rewizji wydanego przez prokuratora, to nie mieli też prawa wchodzenia do mieszkań bez zgody jego właścicieli czy aktualnych mieszkańców. Kadra oazowa miała obowiązek informowania ks. Blachnickiego bądź centralę w Krościenku o wszystkich faktach kontroli ze strony władz lokalnych i komisji na obozach. Nie wolno było również udzielać odpowiedzi i należało domagać się prawa do odwołania się do wyższej instancji i władz centralnych¹⁹⁴.

Czasem kontrolowali oazę przedstawiciele Wydziału Oświaty i Kultury. Trzeba było wyjaśnić, że ta forma organizacji czasu wolnego dla młodzieży, jaką są rekolekcje zamknięte nie podlega ich kompetencjom. Można było pokazać kontrolerom dekret władz kościelnych wydawany moderatorom oazowym. Bywały sytuacje, że przedstawiciele Wydziału Oświaty i Kultury nakazywali likwidację punktu rekolekcyjnego. W takim przypadku trzeba było domagać się takiego nakazu na piśmie, a po drugie, oświadczyć, że tylko władza kościelna może zlecić rozwiązanie rekolekcji¹⁹⁵. Moderatorom oazowym wyjaśniano, że wydawanie właścicielom wynajmowanych domów lub mieszkań przez czynniki administracyjne dekretów nakazujących rozwiązanie nielegalnych placówek oświatowo-wychowawczych jest nadużyciem. W dokumencie zwrócono uwagę, aby pouczyć właścicieli lokali o ich prawach i uspokoić ich, że władze oświatowe w swoich decyzjach powołują się na ustawy, które nie przewidują żadnych kar (art. 100 § 1 *Kodeksu Postępowania Administracyjnego*). Tym, którzy domagali się natychmiastowego rozwiązania rekolekcji tłumaczono, że jest to rzecz niewykonalna, ponieważ przeszkodę stanowiła znaczna odległość od stałego miejsca zamieszkania młodzieży i samo skontaktowanie się z ich rodzicami, zapewnienie transportu do domu i opieki podczas tej podróży wymagało czasu. W dokumencie polecano, aby informować funkcjonariuszy chcących zlikwidować punkt

¹⁹³ Materiały te znalazły się w aktach ubeckich jako odpis; Pouczenie dla moderatorów oaz rekolekcyjnych w związku z akcją władz terenowych skierowanych przeciw oazom, AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 1-4.

¹⁹⁴ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, k. 50.

¹⁹⁵ Pouczenie dla moderatorów oaz rekolekcyjnych w związku z akcją władz terenowych skierowanych przeciw oazom, AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 1.

rekolekcyjny, że potrzeba na to minimum tydzień czasu¹⁹⁶. Funkcjonariuszy SB drażniło zachowanie koniecznych elementów konspiracji, takich jak utajnianie nazwisk uczestników, posługiwanie się imionami i pseudonimami, wystawianie czujek przed obozami, zakaz robienia zdjęć grup uczestników oraz wchodzenia osób z zewnątrz na niektóre spotkania¹⁹⁷.

Punkty rekolekcyjne często były poddawane kontroli przez Sanepid. Tym służbom zwracano uwagę na to, że zgodnie z przepisami „mają oni prawo wstępu w celu przeprowadzenia kontroli do zakładów, instytucji i na statki” w każdej sytuacji, ale do domów prywatnych jedynie w przypadku „uzasadnionych podejrzeń o chorobę zakaźną”. Nie wpuszczano ich więc do mieszkań prywatnych, gdzie przebywała młodzież uczestnicząca w rekolekcjach¹⁹⁸. Pomimo tego kontrole nachodziły te domy znienacka i najczęściej dopatrywały się zaniedbań. W dokumentach odnośnie do działalności oaz problem ten odnotowano następująco:

Lokowanie uczestników w wynajętych kwaterach i mieszkaniach prywatnych nie dostosowanych do pobytu młodzieży (w roku ubiegłym ks. Blachnicki wynajął 87 kwater prywatnych. Ponadto młodzież była kwaterowana w budynkach gospodarczych, stodołach, piwnicach i na poddaszach). Zorganizowanych było 11 prowizorycznych stołówek (...) Odczuwalne braki w zaopatrzeniu w artykuły mięsne, pieczywo i ziemniaki tłumaczono jako przejawy szykanowania obozów kościelnych przez władze lokalne¹⁹⁹.

Czynienie zarzutu o dostęp do większej ilości artykułów spożywczych powodowało, że oazowicze przywozili z domów niektóre produkty (każdy miał obowiązek dostarczyć pół kilograma cukru). Z pomocą przychodzili również gospodarze, dzieląc się płodami rolnymi. W zamian oazowicze w wolnym czasie pomagali im przy żniwach. Proboszczowie goszczący oazy przeprowadzali wśród parafian zbiórke trwałych artykułów żywnościowych (mąka, kasza, makaron, ziemniaki)²⁰⁰.

Punkty rekolekcyjne nachodzili też przedstawiciele Straży Pożarnej. Mieli oni co prawda do tego prawo, ale ich działania powinny przebiegać zgodnie z procedurą stosowaną w przypadku podejrzenia o brak zabezpieczenia przeciwpożarowego. Mogli zatem przeprowadzić kontrolę i wydać zarządzenie pokontrolne z wezwaniem do usunięcia usterek w podanym terminie. Należało wtedy wskazane usterki usunąć i zgłosić to Straży Pożarnej. Dopiero wówczas, gdy strażacy stwierdzali, że usterki nie usunięto można było sprawę skierować do Kolegium

¹⁹⁶ Tamże, k. 2.

¹⁹⁷ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, k. 50.

¹⁹⁸ Pouczenie dla moderatorów oaz rekolekcyjnych w związku z akcją władz terenowych skierowanych przeciw oazom, AIPN 0639/155, *Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976*, k. 2.

¹⁹⁹ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, k. 49.

²⁰⁰ Informacja na temat działalności ruchu oazowego w roku 1980 na terenie woj. bielskiego, 18 XI 1980, AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn.125/347, k. 114.

Karno-Administracyjnego. Oczywiście, szykanując organizatorów rekolekcji nie stosowano się do tych procedur i pod pozorem troski o bezpieczeństwo, utrudniało przeżywanie rekolekcji²⁰¹.

Kolejnym organem, który przeszkadzał w spokojnym prowadzeniu oaz były odpowiednie agendy finansowe. Straszyły one podatkami właścicieli wynajmowanych oazowiczom domów²⁰². Centrala w Krościenku uspokajała właścicieli domów, że podatki te – zgodnie z prawem polskim – nie mogą być zbyt wysokie. Sugerowano też, by pouczyć zastraszonych właścicieli, że gdyby nawet miały być nałożone na nich podatki, to będą płacone z funduszu rekolekcyjnego. Właściciele punktów rekolekcyjnych karano również mandatami. Miało ich to zniechęcić do przyjmowania uczestników rekolekcji oazowych. W takich wypadkach centrala oazowa polecała, by ludzie, którzy przecież nie czują się winni, nie płacili mandatu, ale żądali skierowania sprawy do Kolegium Karno-Administracyjnego. W *Pouczeniu dla moderatorów oaz rekolekcyjnych* pisało:

Ponieważ stosowanie mandatów karnych i kar pieniężnych w kolegium posiada tutaj wyraźne znamiona szykan i represji za przyjęcie na mieszkanie młodzieży katolickiej, należącej do zespołów służby liturgicznej, odpowiedzialne kierownictwo rekolekcji zobowiązuje się do zwrotu względnie zapłacenia wszelkich kar pieniężnych oraz do opłacenia adwokata, który broniłby spraw szykanowanych właścicieli domów i mieszkań²⁰³.

Kary pieniężne i administracyjne nakładano na księży prowadzących oazy. Przedstawiano ich jako tych, którzy postępowali wbrew prawu, tzn. bez pozwolenia władz administracyjnych organizowali wycieczki lub obozy, których władze nie chciały zakwalifikować jako „rekolekcje”. Zgody na ich prowadzenie księża ci nie otrzymywali pod byle pretekstem administracyjnym²⁰⁴.

Akcje skierowane przeciw oazom rekolekcyjnym posiadały wyraźne znamiona dyskryminacji i szykan wobec młodzieży katolickiej i jej duszpasterzy działających zgodnie z wolnością sumienia i wyznania zagwarantowaną przez Konstytucję PRL. Reakcja odpowiedzialnych za ruch oazowy była wyrazem stawania po stronie praworządności w przeciwieństwie do akcji władz terenowych, które pod pozorem legalności nadużywają prawa²⁰⁵.

²⁰¹ Pouczenie dla moderatorów..., AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 3.

²⁰² *Widziane z Franciszkańskiej. Spotkania z kardynałem Franciszkiem Macharskim*, opr. A. Baczyński, Kraków 2001, s. 91.

²⁰³ Pouczenie dla moderatorów oaz rekolekcyjnych w związku z akcją władz terenowych skierowanych przeciw oazom, AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 3.

²⁰⁴ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 367.

²⁰⁵ Pouczenie dla moderatorów oaz..., AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 4.

W województwie bielskim powołano zespół pod przewodnictwem Zygmunta Cyrana (dyrektor Wydziału Spraw Wewnętrznych), który miał się zająć kontrolą punktów oazowych. W jego skład wchodził również: kpt. Stanisław Kałat (pracownik Wydziału IV KWMO), kpt. poż. Zbigniew Pęziół (Komenda Wojewódzka Straży Pożarnej), Krystyna Żylińska, Stanisław Laszczak. Do nich mieli dołączyć naczelnicy gmin i funkcjonariusze posterunków MO z terenów kontrolowanych²⁰⁶. W dniach 4–6 sierpnia 1976 roku kontrolowali m.in. punkty w Istebnej-Jaworzynce i w Szczyrku. W Jaworzynce stwierdzono przebywanie czterdziestojednoosobowej grupy młodzieży prowadzonej przez ks. Jerzego Lisczyka. W Szczyrku w zabudowaniach należących do lekarza medycyny Stanisława Migdała również przebywała grupa młodzieży z diecezji katowickiej. W obu miejscach uczestnicy rekolekcji nie byli zameldowani. Wskazywano nieodpowiednie warunki lokalowe i sanitarne²⁰⁷. W raporcie zespół kontrolny stwierdził, że księża – organizatorzy grup oazowych – przejawiali negatywny stosunek do władz państwowych, władze terenowe krytykowano za zbyt liberalne podejście do grup rekolekcyjnych i tolerowanie naruszania przepisów prawa przez organizatorów oaz, a także przez właścicieli posesji, w których zamieszkiwali oazowicze²⁰⁸.

Najwięcej kontroli przypadło na lato 1977 roku. Choć *Rozporządzenie nr 58 o likwidacji nielegalnych obozów i kolonii młodzieżowych na terenie województwa* zostało wydane przez wojewodę nowosądeckiego, to podobne cele operacyjne przyjęli funkcjonariusze SB w województwie katowickim i bielskim. W dokumentach o działalności kleru z sierpnia 1977 roku pisano:

Ta forma oddziaływania ma szczególnie szeroki zakres, formą tą objęto dodatkowo młode małżeństwa i rodziny. Miarą wagi, jakie poszczególne kurie przykładają do tej formy pracy duszpasterskiej jest fakt zorganizowania dla młodzieży z naszego województwa 70 obozów „oazowych” w 26 miejscach. Podczas ostatnich wakacji na „oazach” przebywało ok. 1 500 osób²⁰⁹.

²⁰⁶ Informacja dotycząca działalności grup OAZ-owskich organizowanych przez Kurię Metropolitalną [pisownia oryginalna, D. B.] w Krakowie i Kurię Katowicką na terenie miejscowości wojew. bielskiego, 11 VIII 1976, AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 3.

²⁰⁷ Protokół z kontroli sanitarnej przeprowadzonej w obozie rekolekcyjnym w budynku ob. Kajzer Jana Jaworzynka 495 przez przedstawicieli Wojewódzkiej Stacji Sanitarно-Epidemiologicznej Bielsko-Biała, 5 VIII 1976, AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 15.

²⁰⁸ Informacja dotycząca działalności grup OAZ-owskich organizowanych przez Kurię Metropolitalną w Krakowie i Kurię Katowicką na terenie miejscowości wojew. bielskiego, 11 VIII 1976, AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 7.

²⁰⁹ Informacje dotyczące wrogiej działalności kleru katowickiego (z sierpnia 1977 r.), AIPN Ka 085/45, t. 1, cz. V. Teczka pracy TW „Dąbrowski” oraz informacje dotyczące działalności kleru (1975-1978).

W wyniku szeroko zakrojonej akcji kontrolowania punktów rekolekcyjnych i szykanowania właścicieli posesji, gdzie zatrzymywali się oazowicze, organizatorzy zmuszeni byli skracać czas trwania rekolekcji, przenosić się od gospodarza do gospodarza, by zmylić organa ścigania²¹⁰. Sprzeciwił się temu stanowczo bp Dąbrowski w liście do Kazimierza Kąkola²¹¹.

Każdego roku, przed sezonem wakacyjnym, na poziomie struktur wojewódzkich odbywała się narada, w której brali udział przedstawiciele Wydziału Administracyjnego PZPR, Kuratorium Oświaty i Wychowania i Wydziału IV KW MO. Celem tego spotkania było ustalenie metod politycznego i administracyjnego kontrolowania oaz. Po niej do prezydentów miast i naczelników gmin, na których terenie urządzano rekolekcje, kierowano instrukcję w sprawie kontroli i nadzoru nad punktami oazowymi. Zalecano częste kontrole i przysyłało wykaz adresów posesji, które znane były z przyjmowania uczestników oaz²¹².

Władze komunistyczne były rzeczywiście zaniepokojone rozwojem duszpaństwa świeckich. Kościół oskarżano o uzurpowanie sobie monopolu na wychowywanie młodego pokolenia. Niepokój ten można znaleźć na łamach prasy Służby Bezpieczeństwa, na przykład w *Problemach Teorii i Praktyki Operacyjnej SB*. Oskarżano Kościół następująco:

Faktem oczywistym jest, iż obecnie od jakości i charakteru wychowania młodego pokolenia Polski Ludowej w dużej mierze zależeć będą efekty i tempo budownictwa socjalistycznego w naszym kraju oraz jego przyszłość. Fakt ten stara się do maksimum wykorzystać Kościół rzymskokatolicki stosując coraz to nowe, dostosowane do sytuacji „chwytliwe” metody i formy oddziaływania na dzieci i młodzież, oddziaływanie zmierzające do pozyskania tej grupy społecznej dla swych celów. Bieżąca znajomość tych działań Kościoła przez SB jest bardzo istotnym czynnikiem we froncie ideologicznej walki o umysły i serca młodego pokolenia²¹³.

Porucznik Antoni Żelobowski, starszy wykładowca Cyklu Pracy Operacyjnej Wyższej Szkoły Oficerskiej im. F. Dzierżyńskiego w Warszawie przestrzegał, że działalność Kościoła trzeba traktować jako najbardziej zakamuflowaną i zamaskowaną formę dywersji²¹⁴. Ruch oazowy uważał za utajnioną formę przekazywania młodzieży treści ideologicznych sprzecznych z zasadami wychowania

²¹⁰ AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 125/347, k. 43.

²¹¹ Dąbrowski do Kąkola z 20 VII 1978, sygn. L.dz. II/7/465/78, AAKat., ARZ 639, Ogólny stosunek Kościół-Państwo (1978-1986), t. 6, k. 80-81.

²¹² Informacja na temat działalności ruchu oazowego w roku 1980 na terenie woj. bielskiego, 18 XI 1980, AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 125/347, k. 113-114.

²¹³ AIPN 628/30-21, R. Wojtkowski *Wstęp* do: M. Kozielec, *Kierunki i podstawowe formy oddziaływania kleru katolickiego na dzieci i młodzież w Polsce oraz operacyjne neutralizowanie tej działalności przez SB*, Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1976, nr 4, s. 93.

²¹⁴ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła rzymskokatolickiego wśród młodzieży na przykładzie ruchu oazowego*, Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1978, nr 1, s. 33.

socjalistycznego i szkodliwych z punktu widzenia polityczno-wychowawczego²¹⁵. W podawanych przez komunistów informacjach stwierdzano, że do roku 1977 w rekolekcjach i kursach duszpasterskich związanych z oazą wzięło udział ponad 45 tysięcy dzieci i młodzieży:

W pierwszych latach swego istnienia oazy były organizowane jako letnie kościelne obozy młodzieżowe w kilku atrakcyjnych miejscowościach na Podhalu, obecnie odbywają się one w ponad 60 miejscowościach w 12 województwach: nowosądeckim, bielskim, krakowskim, białostockim, jeleniogórskim, katowickim, koszalińskim, rzeszowskim, zielonogórskim, tarnowskim, toruńskim i wrocławskim²¹⁶.

W tym samym czasie na Śląsku funkcjonariusze obserwujący „wrogą działalność kleru katowickiego” informowali o przeprowadzeniu ponad 70 „obozów oazowych” w 26 miejscach, w których wzięło ok. 1 500 osób²¹⁷.

Antoni Żelobowski krytykował również masowe, demonstracyjne przemarsze z pochodniami i świecami, z emblematami religijnymi i znakami oazowymi w grupach ok. 300–500 osób, zloty młodzieży oazowej podczas trwania turnusów oazowych z udziałem kardynała Wojtyły, organizowanie ognisk, imprez artystycznych z udziałem miejscowej młodzieży i mieszkańców²¹⁸. Natomiast Janusz Langner w dysertacji *Kościół Rzymskokatolicki w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* wydanej przez Wojewódzką Szkołę Partyjną PZPR w Katowicach, a przeznaczoną do użytku wewnętrznego w ramach struktur MSW stwierdził, że program rekolekcyjny pomagał niejako dokonać selekcji młodzieży i wyróżnić tych, którzy później ściśle będą współpracowali z moderatorami i staną się animatorami:

Program oazy I stopnia, opracowany dla młodzieży wchodzącej w okres pokwitania, przez swoje duże obciążenia psychiczne, daje doskonałą selekcję. Młodzież, która zwycięsko przebrnie przez ten trudny próg, zostanie ściślej związana z organizatorami, a kolejne etapy formacji psychicznej w latach następnych dadzą w rezultacie kadre, która poza posłuszną realizacją programów władz kościelnych, innej alternatywy nie będzie w stanie przyjąć bez wielkiego wstrząsu psychicznego²¹⁹.

²¹⁵ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, s. 35. Antoni Żelobowski zajmował się rozpracowaniem Ruchu Światło-Życie i co ciekawe, swój doktorat również zdobył analizując ten ruch: A. Żelobowski, *Organizacja, charakter i antykomunistyczne oblicze kościelnego ruchu oazowego w Polsce*. Omówienie treści tej dysertacji znajduje się w: Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1980, nr 2, s. 109-117.

²¹⁶ AIPN 628/80-71, Żelobowski Antoni, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, s. 41-42.

²¹⁷ Informacje dotyczące wrogiej działalności kleru katowickiego (z sierpnia 1977 r.), AIPN Ka 085/45, t. 1, cz. 5, Teczka pracy TW „Dąbrowski” oraz informacje dotyczące działalności kleru (1975-1978).

²¹⁸ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, s. 52.

²¹⁹ J. Langner, *Kościół Rzymskokatolicki...*, s. 228.

SB i komórki MSW odpowiedzialne za zwalczanie wrogiej działalności w Kościele opracowało wytyczne, dotyczące przeciwdziałania ruchom Kościoła w zakresie neutralizowania, ograniczania i likwidowania długofalowych oraz doraźnych planów i inicjatyw Kościoła wobec dzieci i młodzieży. Plan taki – według A. Żelobowskiego – powinien uwzględniać działania operacyjno-polityczne m.in. w następujących kierunkach:

1. Rozpoznanie aktualnego stanu bazy i kadry ruchu oazowego oraz ogniw koncepcyjno-kierowniczych i poddanie ich gruntownemu sprawdzeniu pod kątem: oceny postawy politycznej kadry kierowniczej, powiązań kadry (ks. Blachnickiego) z elementami opozycji antysocjalistycznej w kraju i ośrodkami katolickich ruchów młodzieżowych za granicą, perspektywicznych zamierzeń ruchu oazowego, a zwłaszcza założeń programowych oaz studentów oraz oaz II i III stopnia, bazy materialnej i środków finansowych,
2. Ustalenie organizatorów i uczestników oaz,
3. Rozszerzenie współdziałania SB z aktywem i kadrami kierowniczą organizacji młodzieżowych ZSMP i ZHP w celu wypracowania wspólnych założeń zmierzających do ograniczenia rekrutacji dzieci i młodzieży na obozy i kursy oazowe,
4. Zainspirowanie lokalnych czynników społeczno-politycznych do utworzenia frontu przeciwdziałania ideowo-wychowawczego i polityczno-administracyjnego zmierzającego do ujawnienia i likwidacji wszelkich przejawów: penetracji przez kler środowisk młodzieży w celu werbunku na kolonie i obozy kościelne; organizowania grup środowiskowych spośród absolwentów i uczestników obozów oazowych; zwalczanie wszelkich form propagandy ruchu oazowego²²⁰.

Nie tylko rekolekcje były przedmiotem inwigilacji przez Służbę Bezpieczeństwa. Inwigilowano również spotkania w katedrze, tzw. powakacyjne dni wspólnoty. W katowickim archiwum IPN zachował się m.in. dokument noszący nazwę *Informacja dot. spotkania wspólnoty oazowej w krypcie Katedry Kościoła Chrystusa Króla w Katowicach, dnia 19.09.1976 r.* Opracował go ppor. K. Pietryka. Wynika z niego, iż takie spotkania oazowe szczegółowo analizowano. Pisał o obecności bpa H. Bednorza i relacjonował przemówienie (homilię) ks. H. Bolczyka. Język sporządzonej notatki świadczy o niechęci SB wobec Kościoła i ruchu oazowego. K. Pietryka zwracał uwagę, że ks. Bolczyk przedstawił wagę ruchu oazowego:

...wieloma wyreżyserowanymi przykładami naszpikowanymi psychologizmami wykazywał słuszność idei ruchu oazowego. W przykładach eksponował dodatni wpływ na psychikę, uspokojenie i lepsze zrozumienie istoty duszy oraz potrzeby jej doskonalenia²²¹.

²²⁰ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, s. 56-57.

²²¹ Informacja dot. spotkania wspólnoty oazowej w krypcie Katedry Kościoła Chrystusa Króla w Katowicach dnia 19.09.1976 r., AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 134.

I dalej pisał, że ks. H. Bolczyk podkreślał szczególnie te wartości ruchu oazowego, które wpływają na pogłębienie więzi młodzieży z Kościołem. Czyjaś ręka podkreśliła w materiale zdanie o tym, że ks. Bolczyk poinformował oazowiczów, że dalsze spotkania z młodzieżą oazową będą organizowane w małych grupach w celu lepszego zintegrowania uczestników i jak podawał K. Pietryka, że po uroczystościach w katedrze jego uczestnicy udali się do 3 punktów na poczęstunek i spotkanie ze swoim moderatorem. Skierowani zostali do salek katechetycznych mieszczących się przy katedrze, w parafii Mariackiej oraz parafii śś. Piotra i Pawła. Sporządzający notatkę zapisał też, że obecny na uroczystości ordynariusz nie zabierał głosu, w spotkaniu brało udział około 800 osób w tym około 40 księży i że była młodzież męska i żeńska w wieku do 20 lat, przy czym najliczniejszą grupę stanowiła młodzież w wieku od 13 do 17 lat z przewagą chłopców²²².

Podobnie było w roku następnym. Kapitan Stefan Birnbach w raporcie informował o obecności setek młodzieży i ordynariusza katowickiego, bpa Bednorza w katedrze Chrystusa Króla, zwracał uwagę, że biskup zachęcał, by młodzież regularnie przychodziła na spotkania oazowe. Przytaczał opinię ordynariusza, który tłumaczył młodemu, że Ruch Światło-Życie nie jest organizacją młodzieżową, ale luźnym katolickim ruchem młodzieży, chcącym udowodnić, że Kościół jest nie tylko dla starszych, ale i dla młodzieży²²³. Przy czytaniu tego dokumentu nasuwa się jeden wniosek: albo S. Birnbach uczestniczył w tym spotkaniu, albo inny uczestnik przygotował mu te dane.

Wszelkie dokumenty z prac SB świadczą o tym, że obawiano się wpływu Kościoła na młodzież:

Ruch oazowy Światło-Życie nie jest jakąś spontaniczną aktywnością duszpasterską pojedynczych księży, lecz dobrze zorganizowanym, kompleksowym i perspektywicznym frontem walki o antylaickie wychowanie młodzieży, którego koncepcje i główne idee wypracowują czołowi teoretycy i wychowawcy kościelni w Polsce²²⁴.

Księża zajmujący się pracą z młodzieżą w ramach Ruchu Światło-Życie w ciągu roku byli poddawani różnym formom szykan. Często byli nachodzeni i nagabywani o swą działalność, utrudniano im uzyskanie paszportu, próbowano przeniknąć do ich środowiska poprzez zwerbowanych do współpracy młodych ludzi.

Ksiądz Zbigniew Koziół, posługujący w parafii w Załężu, w piśmie do kurii diecezjalnej w Katowicach, podawał, że 18 listopada 1982 roku przyszedł do niego funkcjonariusz Służby Bezpieczeństwa – porucznik Kiszel. Rozmawiali

²²² Informacja dot. spotkania wspólnoty oazowej..., AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976, k. 134-135.

²²³ Informacja dot. pielgrzymki służby liturgicznej i młodzieży oazowej do katedry pw. Chrystusa Króla w dniu 27.11.1977 (sporządził Stefan Birnbach), AIPN Ka 085/2, t. 2, Informacje dotyczące działalności kurii i kleru z terenu województwa katowickiego, przebieg uroczystości religijnych i kościelnych (1976-78), k. 12.

²²⁴ K. Brodzki, J. Wojna, *Oazy. Ruch Światło-Życie*, Warszawa 1988, s. 88.

w kancelarii nt. młodzieży oazowej. Esbek próbował księdza przekonywać, że jest ona pod silnymi wpływami antypaństwowymi. Ksiądz Kozioł wyłożył porucznikowi podstawowe cele i formy działania grupy i zapewnił go, że ten ruch jest typowo kościelny i jego zadaniem jest służba Kościołowi. Kiszel zadawał pytania typu: po co wyjechał na szkolenie oazowe z młodzieżą do Rzymu, kiedy znowu wybiera się zagranicę, ilu chłopcom załatwił zwolnienie ze służby wojskowej. Zainteresowany był także tym, dlaczego ks. F. Blachnicki został za granicą i czy ma z nim kontakt. Twierdził, że F. Blachnicki prowadził antypaństwową działalność i ostrzegał, że przekazywanie jego poglądów grozi poważnymi sankcjami²²⁵. Dzień wcześniej podobną wizytę zanotował ks. Jerzy Paliński, wikariusz w parafii Katowice-Dąb²²⁶. Porucznik Kiszel ostrzegał go, by podczas spotkań oazowych nie poruszał tematów politycznych.

11 września 1984 roku funkcjonariusze MO z Wodzisławia Śląskiego wtargnęli do Centralnej Diakonii Ewangelizacyjnej mieszczącej się w Nieboczowach. Prowadzącemu ośrodek ks. Leszkowi Irkowi SDS wręczono *Postanowienie o zarządzeniu przeszukania* wydane przez prokuratora Maksymiliana Chudka w celu znalezienia nielegalnych urządzeń drukarskich. Przerwano rekolekcje, które się akurat odbywały w ośrodku, dokonano rewizji, a wszystkim obecnym nakazano zgłosić się do Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Wodzisławiu Śląskim. Przesłuchiwanie trwało pięć godzin, a prowadziło je czterech zmieniających się śledczych. Przesłuchiwanym zarzucano uczestnictwo w nielegalnym zgromadzeniu, nadużycia finansowe, a nawet to, że młodzież przyjeżdża do Nieboczów „narkotyzować się!”²²⁷ O tym wydarzeniu poinformowany został przez bpa Bednorza sekretarz Episkopatu Polski²²⁸. Kościół sprzeciwił się takim praktykom.

Inną formą szkodenia oazom było niszczenie dobrego imienia ks. Blachnickiego oraz rozpuszczanie fałszywych informacji na temat akcji duszpasterskiej, prowadzonej przez Ruch Światło-Życie. SB wykorzystywała fakt, że nie wszyscy kapłani (zwłaszcza proboszczowie) przyjmowali je z entuzjazmem. Dlatego też jesienią 1977 roku bp H. Bednorz poprosił ks. H. Bolczyka, pełniącego funkcję moderatora diecezjalnego, aby podczas dekanalnych zebrań kapłańskich wygłosił referat na temat oaz. W czasie dyskusji nad nim padały również krytyczne głosy o ruchu oazowym. Ksiądz Florian Starosta z Warszawy skrytykował przekazywanie młodzieży przez niektórych księży (zwłaszcza zakonników) fałszywych i niezgodnych z nauką Kościoła prawd wiary. Jeden z księży wyraził obawę, że rozwijanie ruchu oazowego w diecezji może grozić wyobcowaniem się młodzieży z życia parafialnego i doprowadzi do podziałów

²²⁵ Kozioł do Kurii Diecezjalnej z 27 XI 1982, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

²²⁶ Paliński do Kurii Diecezjalnej z 30 XI 1982, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

²²⁷ Irek do Bednorza z 16 IX 1984, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

²²⁸ Bednorz do Dąbrowskiego z 19 IX 1984, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

wśród młodych²²⁹. Reagując na te głosy duszpasterzy, ordynariusz poprosił ks. H. Bolczyka, by opracował temat szczegółowo z uwzględnieniem założenia, że Ruch Światło-Życie jest co prawda ważnym elementem duszpasterstwa ludzi młodych, ale nie jedynym²³⁰.

Władze komunistyczne obserwując rozwój Ruchu Światło-Życie, obawiały się zwłaszcza: rozszerzenia jego działania w całym kraju; obejmowania oddziaływaniami młodzieży szkół średnich oraz młodych małżeństw; włączania do ruchu grup młodzieży katolickiej z krajów socjalistycznych; włączania grup młodzieży krajów kapitalistycznych, legalizacji ruchu jako organizacji kościelnej; przenoszenia działania na inne kraje, ewangelizowania świata w formie działań misyjnych; umocnienia własnych struktur i szkolenia kadr; rozbudowywania bazy wydawniczej (czasopisma, druki, opracowania instruktażowe i propagandowe – bez udziału cenzury); przenoszenia aktywnej społecznie młodzieży do zaangażowania w tzw. obronę „zagrożonego” Kościoła i religii²³¹.

Warto odnotować fakt, że mimo cenzury we wszystkim, co dotyczyło życia Kościoła, w 1979 roku prasa komunistyczna rozpoczęła publiczną nagonkę na oazy²³². Kontynuowano ją w latach 80. z większym nasileniem. Na początku lipca 1982 roku na łamach tygodnika młodzieżowego *Razem* opublikowano artykuł na temat neofaszyzmu. Przytoczono w nim wypowiedź wicekomendantki ZHP, która uważała, że prawdziwym zagrożeniem są narkomania, oazy oraz bierność i lenistwo młodzieży²³³.

W niedzielę Chrystusa Króla 1982 roku stanął w obronie ruchu oazowego bp H. Bednorz. Mówił wtedy następująco:

Gdyby tu dziś nasza młodzież dochodziła do głosu, powiedziałyby, że ufa iż nikt nie będzie rozwałął oazowego ruchu młodzieżowego, w którym jest silnie zakotwiczone dążenie do doskonałości chrześcijańskiej i całe życie pojmowane jest jako służba dla bliźnich i dla ojczyzny polskiej. To szlachetne ideały, które ruch oazowy przybliża młodzieży w oparciu o rzetelną pomoc duchowieństwa i biskupa katowickiego, którym obce są wszelkie walki polityczne. O tym powinni pamiętać organizatorzy nagonki przeciw ruchowi oazowemu, posądzając go, że jest równie szkodliwy jak narkomania. Z takimi niedorzecznościami skończmy i to jak najprędzej. Pamiętajmy,

²²⁹ Informacja dot. konferencji dekanalnych w diecezji katowickiej, 12 X 1977 (sporządził Stefan Birnbach), AIPN KA 085/2, t. 2, Informacje dotyczące działalności kurii i kleru z terenu województwa katowickiego, przebieg uroczystości religijnych i kościelnych (1976-78), k. 28.

²³⁰ Bednorz do Bolczyka z 26 XI 1977, sygn. VD II-336/77, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

²³¹ A. Żelobowski, *Organizacja, charakter i antykomunistyczne oblicze kościelnego ruchu oazowego w Polsce*, Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1980, nr 2, s. 109-117.

²³² Gazeta Południowa opublikowała artykuł na temat bezpieczeństwa na nielegalnych obozach organizowanych przez ruch ks. Błachnickiego. Związane to było z pożarem w Poroninie, gdzie spłonęło gospodarstwo, a zamieszkująca w nim grupa młodzieży cudownie ocalała (P. Natanek, *Ruch Światło-Życie...*, s. 124).

²³³ M. Kolasa, *Nowa plaga?*, Gość Niedzielny, R. 51: 1982, nr 37, s. 7.

ruch oazowy nie jest tylko zewnętrznie religijny, a wewnętrznie polityczny. Nie posiada on tylko fasady religijnej, ale wewnętrznie cała jego treść jest autentycznie religijna. Dlatego właśnie powinien on mieć pełną wolność istnienia i działania²³⁴.

Zdecydowany atak na Ruch Światło-Życie w środkach masowego przekazu przeprowadziły władze komunistyczne w pierwszej połowie 1983 roku²³⁵. Ukazujące się wówczas w prasie codziennej i w tygodnikach artykuły przedstawiały go jako organizację, która działała nielegalnie i łamała prawo oraz nie posiadała aprobaty Kościoła. Już same tytuły prasowe są wymowne: *Oazy – krucjata czy program?*²³⁶, *Oazy: baza i kulisy*²³⁷, *Jaka prawda, jakie wyzwolenie*²³⁸, *Oddziały Gedeona*²³⁹, *Dawka luminalu*²⁴⁰, *Mistyfikacja na usługach kontrrewolucji*²⁴¹. Warto tu przypomnieć, że ks. Blachnicki przed wyjazdem z kraju w roku 1981 zaangażował się w utworzenie Niezależnej Chrześcijańskiej Służby Społeczeństwu, która miała wcielać w życie katolicką naukę społeczną i przyczyniać się ku stworzeniu ruchu wyzwolenie bez przemocy²⁴². To był dobry pretekst do kierowania pod jego adresem różnych oskarżeń i posądzeń o działanie antysocjalistyczne. Marek Lewicki w radiu, od listopada 1982 do stycznia 1983 roku w cotygodniowym felietonie krytykował ruch, jego manipulacje i upolitycznienie. W atakach radiowych informowano społeczeństwo, że oazy to część założonej w 1981 roku przez ks. F. Blachnickiego partii chadeckiej o nazwie Niezależna Chrześcijańska Służba Społeczna, a także powstałej w roku 1982 antykomunistycznej organizacji Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodu²⁴³. W czerwcu 1984 roku w Katowicach w Sali Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego odbyła się konferencja „Ruchy młodzieżowe w systemie politycznym PRL”. Bogdan Ożarowski stwierdził wtedy, że głównym przeciwnikiem państwa jest Kościół i organizowane przez niego ruchy młodzieżowe, zwłaszcza oaza. Jego wypowiedź warto w części przytoczyć, aby mieć zdanie na temat nagonki przeciw Kościołowi:

²³⁴ Homilia bpa Herberta Bednorza wygłoszona w uroczystość Chrystusa Króla w katedrze katowickiej, Gość Niedzielny, R. 51: 1982, nr 38, s. 4.

²³⁵ K. Brodzki, J. Wojna, *Oazy...*, s. 18.

²³⁶ S. Włodarski, *Oazy – krucjata czy program?*, Dziennik Zachodni, R. 39: 1983, 20 I, s. 5.

²³⁷ ARŚ-ŻK, Ksiądz Blachnicki w środkach masowego przekazu PRL 1982/1983.

²³⁸ S. Włodarski, *Jaka prawda, jakie wyzwolenie*, Sztandar Młodych, R. 34: 1983, 18-20 III, s. 10.

²³⁹ M. Jędrzejewski, *Oddziały Gedeona*, cz. 1 Argumenty nr 18 z 1 maja 1983, s. 13; cz. 2, nr 19 z 8 maja 1983, s. 12; cz. 3, nr 20 z 15 maja 1983, s. 13.

²⁴⁰ J. Urban, *Dawka luminalu*, Tu i teraz, ARŚ-ŻK, Ksiądz Blachnicki w środkach masowego przekazu PRL 1982/1983.

²⁴¹ K. Kąkol, *Mistyfikacja na usługach kontrrewolucji*, Nowe Drogi, ARŚ-ŻK, Ksiądz Blachnicki w środkach masowego przekazu PRL 1982/1983.

²⁴² F. Blachnicki, *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia*, Krościenko 2001, s. 14.

²⁴³ Przed mikrofonem Marek Lewicki, Felietony z listopada i grudnia 1982, ARŚ-ŻK, Ksiądz Blachnicki w środkach masowego przekazu PRL 1982/1983.

Wiemy, że na tych obozach [rekolekcjach oazowych – *przyp. autora*] nie uczą się katechizmu, ale uczą się walki politycznej. Wiemy również, że tolerowane są – trudno powiedzieć inaczej – takie formy walki politycznej, jak np. „oazy”, które nie są niczym innym jak wielostopniowym systemem szkolenia przeciwników politycznych. Wielostopniowym, bo są różne stopnie szkolenia. Z ich najwyższego stopnia wychodzi kadra²⁴⁴.

W roku 1978 funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa sporządzili listę biskupów szczególnie przychylnych działalności ks. F. Blachnickiego. Należeli do nich kardynałowie Wyszyński i Wojtyła, abp Gulbinowicz oraz biskupi, m.in.: Błaskiewicz, Bednorz, Jeż, Majdański, Mazur, Rozwadowski²⁴⁵. Ponadto według autorów wypowiedzi należało zainteresować się księżmi i klerykami, którzy zostali skierowani do posługi podczas rekolekcji oazowych²⁴⁶. Ich imienna lista była im potrzebna, aby próbować przekonać biskupów o negatywnej postudze ks. F. Blachnickiego i doprowadzić do konfliktu hierarchów z twórcą oaz. Te zabiegi esbeków okazały się daremne.

Nie można też przemilczeć faktu, że ruch oazowy był atakowany ze strony niektórych duchownych. Takie wypadki miały miejsce po V Krajowej Kongregacji Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie, która odbyła się w dniach 29 lutego – 2 marca 1980. Uczestnicy tego zebrania podpisali tzw. *Deklarację Jasnogórską*. Dotyczyła ona zaangażowania się członków ruchu oazowego w aktualne sprawy narodu²⁴⁷. SB wykorzystała ten tekst w propagandzie przeciwko oazom. Trzeba przypomnieć, że w ramach struktur SB działały specjalne zespoły, które zajmowały się dezinformacją na temat osoby ks. Blachnickiego oraz działalności ruchu oazowego²⁴⁸. W akcję tę udało się SB wciągnąć wielu – świadomych lub nieświadomych tego – duchownych. To oni deklarację tę interpretowali jako wystąpienie centrali ruchu w imieniu Kościoła w Polsce. Reagując na to bp H. Bednorz prosił ks. H. Bolczyka, by nie podawał treści *Deklaracji* młodzieży skupionej w ruchu oazowym, by nie wywoływać napięć społecznych²⁴⁹.

Do *Deklaracji* odnieśli się biskupi podczas 173. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski w maju 1980 roku. Uznano, że choć władze Ruchu Światło-Życie przekroczyły swoje kompetencje, to jednak nie warto upubliczniać tych zastrzeżeń i nie podjęto żadnej uchwały zabraniającej działalności ruchu oazowego²⁵⁰.

²⁴⁴ Zapis ze stenogramu konferencji nt. *Ruchy młodzieżowe w systemie politycznym PRL*, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

²⁴⁵ AIPN 628/80-71, A. Żelobowski, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła...*, s. 42.

²⁴⁶ Tamże, s. 43.

²⁴⁷ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 151.

²⁴⁸ A. Grajewski, *Oskarżony ks. Franciszek Blachnicki*, *Więź*, R. 44: 2001, nr 5, s. 117-118.

²⁴⁹ Bednorz do Bolczyka z 27 III 1980, sygn. VD II-425/80, AAKat., ARZ 628, Ruch Oazowy 1977-1993, t. 1.

²⁵⁰ F. Blachnicki, *Godziny Taboru...*, s. 158.

5. RUCHY CHARYZMATYCZNE

Ruchy charyzmatyczne w Kościele katolickim były znane od pierwszych wieków chrześcijaństwa. Pojawiały się spontanicznie jako reakcja na skostnienie struktur religijnych lub teologicznych w celu odrodzenia pierwotnej gorliwości. Powstawały przeważnie oddolnie i początkowo miawały charakter elitarny. Wraz z upływem czasu, gdy wzrastała liczba członków danego ruchu i zwiększał się zasięg jego oddziaływania, przybierały formy strukturalne²⁵¹. W połowie XX wieku na gruncie katolickim pojawiły się ruchy charyzmatyczne, we wszystkich Kościołach chrześcijańskich, stały się one ważnymi środowiskami odnowy Kościoła²⁵². W Polsce i na Śląsku należały do nich Katolicka Odnowa w Duchu Świętym²⁵³ oraz Droga Neokatechumenalna²⁵⁴.

5.1. Ruch Odnowy w Duchu Świętym

Papież Paweł VI uważał, że Kościół, któremu przewodził oraz otaczający go świat więcej niż kiedykolwiek wcześniej w historii potrzebują, aby się ponawiał cud Zielonych Świąt²⁵⁵. Jedną z odpowiedzi na ten apel o odnowę stała się Katolicka Odnowa Charyzmatyczna. Według kardynała Leo Suenensa, który niemal od początku był w nią zaangażowany, ruchy tego typu stanowią łaskę dla Kościoła naszych czasów²⁵⁶. Katolicka Odnowa w Duchu Świętym powstała jako wyraz duchowego ożywienia najpierw w kościołach protestanckich, a potem w Kościele katolickim²⁵⁷. Soborowe otwarcie na działalność świeckich w Kościele stworzyło dobry klimat dla tego typu duchowości²⁵⁸.

18 lutego 1967 roku grupa studentów i profesorów Uniwersytetu w Pittsburgu w Stanach Zjednoczonych wybrała się na weekendowy wyjazd, by pogłębić swe życie duchowe. Podczas tych rekolekcji doświadczyli oni mocnego działania

²⁵¹ L. Balter, *Charyzmatyczny ruch*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3..., s. 98; P.J. Cordes, *Ducha nie gaście. Charyzmaty i Nowa Ewangelizacja*, Gorzów Wielkopolski 1990, s. 15-18.

²⁵² E.D. O'Connor, *Ruch charyzmatyczny w Kościele katolickim*, Warszawa 1984, s. 36.

²⁵³ Nazwy używane zamiennie: Katolicka Odnowa w Duchu Świętym, Odnowa Charyzmatyczna, Odnowa w Duchu Świętym, Katolicka Odnowa Charyzmatyczna.

²⁵⁴ Oprócz określenia Droga Neokatechumenalna używa się nazwy Neokatechumenat.

²⁵⁵ *Błogosławieństwo dla Kościoła i dla świata, Przemówienie papieża Pawła VI skierowane do Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej z okazji II Międzynarodowej Konferencji Liderów, Rzym, 19 maja 1975*, w: *Wtedy stanął Piotr (Dz 2,14)... Zbiór wypowiedzi papieskich skierowanych do Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej od jej powstania do roku 2002*, zebrał O. Pesare, Kraków 2002, s. 22.

²⁵⁶ *25 lat polskiej Odnowy w Duchu Świętym*, L. Suenens, *Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym*, R. 6: 1999, nr 4, b.p.; L. Suenens, *Nowe zesłanie Ducha Świętego?*, Poznań 1988, s. 12-13.

²⁵⁷ F.A. Sullivan, *Charyzmaty i odnowa charyzmatyczna*, Warszawa 1986, s. 47-48.

²⁵⁸ E. Weron, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele*, Poznań 1993, s. 108-109.

Ducha Świętego. Jak się okazało, nie było to tylko chwilowe doznanie, ale też wola, aby swymi przeżyciami podzielić się z innymi. Odkryli potrzebę modlitwy, pochylania się nad Słowem Bożym, dawania świadectwa o Jezusie i Jego miłości²⁵⁹. Zaczęły powstawać grupy modlitewne Odnowy Charyzmatycznej wśród katolików²⁶⁰. W kolejnych miastach uniwersyteckich Stanów Zjednoczonych tworzyły się grupy – przeważnie młodych ludzi – które chciały poznać działanie Ducha Świętego²⁶¹. Ze Stanów Zjednoczonych ruch przeniknął do Kanady i Ameryki Łacińskiej, a następnie zaczął rozpowszechniać się w Europie i na innych kontynentach²⁶².

Początkowo były to grupy składające się z osób świeckich, ale z czasem dołączyli do nich duchowni i osoby konsekrowane. Jak już wcześniej wspomniano, jednym z wielkich orędowników ruchu był kardynał Suenens, jeden z czterech moderatorów II Soboru Watykańskiego i czołowy orędownik odnowy w Kościele²⁶³. We wczesnych latach 70. ubiegłego wieku dostrzegł, jak wielka jest moc działania Ducha Świętego poprzez ten ruch. Wspierał odnowę szczególnie w dziedzinie teologicznych poszukiwań źródeł ruchu w Piśmie Świętym oraz ukazując jego zasadnicze znaczenie we właściwym odczytaniu Soboru. Papież mianował go opiekunem ruchu²⁶⁴.

Historycznym momentem było przyjęcie przez papieża Pawła VI uczestników Odnowy Charyzmatycznej. Miało to miejsce w październiku 1973 roku podczas pierwszego kongresu ruchu. Nazwał on wówczas Odnowę Charyzmatyczną szansą dla Kościoła i świata²⁶⁵. Kontynuując linię poprzednika także Jan Paweł II spotykał się z przedstawicielami ruchu, przysyłał swoje orędzia, wspierając ważniejsze wydarzenia organizowane przez ruch na całym świecie oraz uważał go za jeden ze znaków „nowej wiosny Kościoła”²⁶⁶.

²⁵⁹ P.G. Mansfield, *Jakby nowa Pięćdziesiątnica – początek katolickiej Odnowy w Duchu Świętym*, Warszawa 1993, s. 36-40; R. Laurentin, *Nieznany Duch Święty*, Kraków 1998, s. 252-253; C. Sękalski, *Przebudzenie w Pittsburgu*, Post Scriptum. Listowy kwartalnik 1997, nr 1, s. 52-53.

²⁶⁰ K.D. Ranaghan, *Catholic Pentecostals*, New York 1969, s. 26-27.

²⁶¹ M. Bigiel, *Jezus chrzci Duchem Świętym*, Łódź 1997, s. 38.

²⁶² *Życie wedle Ducha. Księga Pamiątkowa z okazji XXV-lecia działalności Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego*, red. E. Weron, Poznań 1987, s. 190-191; A. Merdas, *Odnowa w Duchu Świętym*, W drodze, R. 4: 1976, nr 6, s. 28-30.

²⁶³ Leo-Joseph Suenens (1904-1996) – studiował w Kolegium Belgijskim w Rzymie, podczas II wojny światowej wicerektor uniwersytetu katolickiego w Louvain, ordynariusz diecezji Malines-Bruksela (1961-1979), mianowany kardynałem (1962), uczestniczył w obradach Soboru Watykańskiego II, zaangażowany osobiście w nowe ruchy kościelne (Odnowa w Duchu Świętym, Legion Maryi).

²⁶⁴ P.J. Cordes, *Znaki Nadziei...*, s. 129.

²⁶⁵ Tamże, s. 129.

²⁶⁶ Międzynarodowe Służby Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej (ICCRS) opublikowały papieskie orędzia i przesłania w jednym zbiorze. Wydane zostały również w języku polskim: *Wtedy stanął Piotr (Dz 2,14)... Zbiór wypowiedzi papieskich skierowanych do Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej od jej powstania do roku 2002*, zebrał Oreste Pesare, Kraków 2002.

Kardynał Suenens zatroszczył się o to, aby w 1978 roku zorganizować w Rzymie Międzynarodowe Biuro Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej (ICCRO)²⁶⁷. Wybitnym teologom (m.in. Yves Congar, Walter Kasper, Joseph Ratzinger, René Laurentin i Avery Dulles) zaproponował, aby opracowali dokumenty, w których znalazłoby się uzasadnienie miejsca charyzmatów w Kościele oraz wskazali Odnowie Charyzmatycznej jej właściwe w nim miejsce²⁶⁸. Powstały tzw. *Dokumenty z Malines – Teologiczne i duszpasterskie wskazania dotyczące Odnowy Charyzmatycznej w Kościele katolickim*²⁶⁹. Katolicka Odnowa w Duchu Świętym na tle innych ruchów, jakie zrodziły się w XX wyróżniała się tym, że nie miała konkretnego założyciela i nie opierała się na instytucji²⁷⁰. Hierarchia kościelna początkowo zachowywała dystans wobec tej działalności. Chodziło o rozwianie wszelkich wątpliwości dotyczących eklezjalności ruchu oraz jego podporządkowanie Kościołowi²⁷¹.

Trudno jednoznacznie ustalić dokładną datę powstania grup modlitewnych w Polsce. Do grona pierwszych, którzy zetknęli się z jej charyzmatem należał ksiądz Bronisław Dembowski²⁷². W 1970 roku w Stanach Zjednoczonych przyglądał się wspólnocie w Chicago. 19 października 1976 roku w Warszawie przy kościele św. Marcina zawiązała się wspólnota, która później przyjęła nazwę „Maranatha”. Jej protektorem był ks. Dembowski, tutejszy duszpasterz akademicki²⁷³. Wcześniej, bo w 1975 roku w Poznaniu, z inicjatywy księdza Mariana Piątkowskiego, powstały pierwsze grupy modlitewne²⁷⁴.

²⁶⁷ ICCRO – International Catholic Charismatic Renewal Office – Międzynarodowe Biuro Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej.

²⁶⁸ Teologowie pracowali nad dokumentem w dniach 21-26 maja 1978 roku.

²⁶⁹ *Dokumenty z Malines – Przyjdź Duchu Święty – Podstawowe dokumenty dotyczące Odnowy w Duchu Świętym*, red. L. Suenens, Kraków 1998.

²⁷⁰ M. Pieńkowski, *O ruchu charyzmatycznym*, W drodze, R. 4: 1976, nr 2, s. 81-89; *Skąd się wzięła Odnowa w Duchu Świętym?*, opr. B. Wójcik, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 9.

²⁷¹ K. Osuch, *Katolicki ruch charyzmatyczny. Twórca entuzjazmu czy zarzewie konfliktu?*, Znak, R. 49: 1997, nr 7-8, s. 829.

²⁷² Bp Bronisław Dembowski (1927-) – kapłan diecezji warszawskiej, kapelan Klubu Inteligencji Katolickiej, rektor kościoła św. Marcina w Warszawie, profesor Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, współorganizator ruchu ekumenicznego i ruchu charyzmatycznego, od 1992 roku biskup włocławski, członek Międzynarodowej Rady Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej (P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, s. 72; *Annuario Pontificio per l'anno 2006*, Città del Vaticano 2006, s. 807; G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 61-62). O swoich doświadczeniach ruchu charyzmatycznego pisze ks. B. Dembowski opowiada w artykule: *Wychodźcie z Wieczernika*, List, R. 6: 1989, nr 1-2, s. 7-10 oraz *Spotkanie z Ruchem Odnowy Charyzmatycznej*, w: *Otrzymanie Jego moc. O Odnowie w Duchu Świętym*, red. M.A. Babraj, Poznań 1986, s. 9-19.

²⁷³ Z. Jasińska, *Lęki Ojca Tomasza*, W drodze, R. 15: 1987, nr 8, s. 97; A. Grefkowicz, *Drogi polskiej Odnowy w Duchu Świętym*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 19-20; *Przyjdź Panie Jezu! Dwudziestolecie Maranatha, 1976-19 X 1996*, red. Z. Jasińska, Warszawa 1996, s. 8-10.

²⁷⁴ *Pragnienie dzielenia się Bogiem*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 38-89. Ks. Marian Piątkowski był wykładowcą teologii moralnej w seminarium poznańskim.

Odnowa Charyzmatyczna dotarła do Polski także z innej strony, bo poprzez Ruch Światło-Życie. 30 grudnia 1974 roku na zakończenie rekolekcji Wspólnoty Niepokalanej Matki Kościoła w Krościenku ks. Blachnicki odczytał artykuł o Odnowie w Duchu Świętym. Uważał, że należy się zapoznać z duchowością charyzmatyczną, która budziła zainteresowanie wśród członków Ruchu Światło-Życie. W roku 1975 z jego inicjatywy w ramach formacji rozważano tajemnicę Ducha Świętego. Oaza zimowa była pierwszą próbą ożywienia duchem charyzmatycznym grup modlitewnych²⁷⁵. W 1976 roku w Tygodniu Eklezjologicznym na KUL-u uczestniczyli przedstawiciele wspólnoty charyzmatycznej, gromadzącej się w Brukseli wokół kardynała Suenensa. Na zaproszenie ks. Blachnickiego przybyli oni na Kopię Górkę do Krościenka. Złożyli świadectwo z doświadczenia Odnowy w Duchu Świętym²⁷⁶. Przez najbliższe lata ks. Blachnicki promował nurt charyzmatyczny w ramach Ruchu Światło-Życie. Dwa kolejne spotkania w 1979 i 1981 roku, prowadzące do stworzenia stałej struktury koordynacji Odnowy w Duchu Świętym, odbywały się jeszcze z udziałem głównych przedstawicieli Ruchu Światło-Życie. Później rozeszły się drogi obu ruchów w Polsce²⁷⁷. Ksiądz Blachnicki od początku poznawania ruchu charyzmatycznego uważał, że stanowi on cenny wkład w ubogacanie duchowości człowieka, ale jednocześnie miał świadomość, że nie należy rezygnować z tradycyjnych form wyrażania wiary. Mówił wręcz, że charyzmaty są dla słabych w wierze, stanowią pomoc dla Kościoła w trudnych czasach i mają doprowadzić człowieka na drogę wiary²⁷⁸.

Coraz liczniejsze kontakty ze świeckimi i duchownymi liderami i animatorami Odnowy Charyzmatycznej, zwłaszcza z Ameryki, Francji i Belgii, były pomocne w jego rozwoju w Polsce. Kardynał Suenens dwukrotnie był w Polsce²⁷⁹. 11 lutego 1977 roku z inicjatywy kleryka jezuickiego, Adama Schulza²⁸⁰ w Izabelinie spontanicznie powstał Krajowy Zespół Koordynatorów. W jego skład weszli duchowni – jako delegaci biskupów – oraz świeccy z diecezji, gdzie powstały grupy²⁸¹. Zespół ten nawiązał kontakt z Międzynarodowymi Służbami

²⁷⁵ F. Blachnicki, *Życie swoje oddałem...*, s. 109.

²⁷⁶ A. Schulz, *Odnówić Odnowę*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 40.

²⁷⁷ A. Grefkowicz, *Drogi polskiej Odnowy w Duchu Świętym*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 20.

²⁷⁸ F. Blachnicki, *Życie swoje oddałem...*, s. 110.

²⁷⁹ B. Dembowski, *Zmarł Kardynał Leon Józef Suenens*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 3: 1996, nr 12, s. 96-98.

²⁸⁰ Ks. Adam Schulz (1952-) – kapłan Towarzystwa Jezusowego, jeden z inicjatorów Odnowy w Duchu Świętym w Polsce, rzecznik Konferencji Episkopatu Polski, przewodniczący Zespołu Koordynującego Ogólnopolską Radą Ruchów Kościelnych (G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 319-320).

²⁸¹ A. Grefkowicz, *Drogi polskiej Odnowy w Duchu Świętym*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 20.

Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej (ICCRS)²⁸². W 1984 roku Konferencja Episkopatu Polski mianowała księdza Dembowskiego krajowym duszpasterzem ruchu²⁸³. W dniach 14–16 października 1983 roku odbył się I Ogólnopolski Kongres Odnowy w Duchu Świętym. Miał on miejsce na Jasnej Górze w Częstochowie i uczestniczyło w nim około 8 tysięcy osób²⁸⁴. Gościem Kongresu był kardynał Leo Suenens²⁸⁵. Pięć lat później doszło do drugiego ogólnokrajowego spotkania. Tym razem w Gnieźnie. Przybyło ponad 10 tysięcy osób związanych z tym ruchem²⁸⁶.

Innym ważnym elementem formacji członków Odnowy Charyzmatycznej były organizowane od samego początku Ogólnopolskie Czuwania Modlitewne. Pierwsze takie spotkanie odbyło się na Jasnej Górze w 1986 roku²⁸⁷. Inicjatywa organizowania kongresów i spotkań modlitewnych zrodziła się w gronie ówczesnego Zespołu Koordynatorów. Każdorazowo uczestniczył w nich ksiądz Bronisław Dembowski. Zapraszano również miejscowego biskupa. W kongresie w Gnieźnie uczestniczył prymas Polski, kardynał Józef Glemp²⁸⁸. Trudno podać dokładne dane, co do ilości członków Odnowy w Duchu Świętym. Według niektórych szacunków pod koniec lat 80. w całej Polsce ruch ten liczył prawie osiem tysięcy stałych członków i ponad sto tysięcy sympatyków²⁸⁹.

Zawiązanie się pierwszych wspólnot Odnowy w Duchu Świętym w diecezji katowickiej łączyć trzeba z doświadczeniem modlitwy i osobistego zbliżenia się do Chrystusa, który stał się udziałem grupy osób z parafii Wniebowzięcia NMP w Chorzowie-Batorym. Do wikariusza tamtejszej parafii, a był nim wówczas ks. Tadeusz Skrzypczyk, w roku 1978 zwrócili się studenci, by poprowadził spotkania, które pomogą im odkryć bogactwo wiary. Relację z pierwszych doświadczeń

²⁸² ICCRS – The International Catholic Charismatic Renewal Services. Z opisem podstawowych celów Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym, jak również naturą i celami ICCRS można bliżej zapoznać się poprzez lekturę statutu ICCRS, w: *Statut ICCRS*, w: *Wtedy stanął Piotr...*, s. 108-115.

²⁸³ B. Dembowski, *Odnova w Duchu Świętym – problem pastoralny*, w: *Program duszpasterski na rok 1994/95*, red. E. Szczotok, A. Liskowacka, Katowice 1994; B. Dembowski, *Wiatr wieje tam, gdzie chce*, Kraków 1998, s. 10.

²⁸⁴ Było obecnych 200 księży, 80 kleryków, 30 siostr zakonnych, 750 animatorów i ok. 7000 członków Odnowy (A. Madej, *W domu Pierwszej Charyzmatyczki*, W drodze, R. 12: 1984, nr 5, s. 22-24).

²⁸⁵ *Kronika Odnowy w Duchu Świętym*, Archiwum Archidiecezjalne Ośrodka Ruchu Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach, b.p.

²⁸⁶ *Wielkie są dzieła Pana. Ogólnopolskie czuwania modlitewne i kongresy Odnowy w Duchu Świętym*, opr. L. Słup, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 30-31.

²⁸⁷ B. Dembowski, *Posłowie*, w: M.P. Gallagher, *Jakby nowa Pięćdziesiątnica – początek katolickiej Odnowy w Duchu Świętym*, Warszawa 1993, s. 246.

²⁸⁸ Tamże, s. 246.

²⁸⁹ M. Ostrowski, *Duchowe i religijne ruchy*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. Zdaniewicz i T. Zembrzusi, Warszawa 2000, s. 123-159; L. Słup, *Wielkie są dzieła Pana*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 34.

na tych spotkaniach, które potem doprowadziły do powstania wspólnot Odnowy w Duchu Świętym na Górnym Śląsku spisał ks. Skrzypczyk:

Zetknąwszy się ze spotkaniami ekumenicznymi przyszli do mnie mówiąc: „Księżę, coś trzeba zrobić, zacząć się modlić, ale tak... po katolicku”. No i zaczęliśmy spotykać się i modlić. Potem nawiązaliśmy kontakt z obecnym biskupem Bronisławem Dembowskim, który udostępnił nam tekst *Seminarium Odnowy w Duchu Świętym*²⁹⁰.

To była końcówka roku 1978. Ksiądz Jakub Gazur właśnie wrócił z Anglii, gdzie przygotowując się do wyjazdu na misje doświadczył modlitwy w nurcie ruchu charyzmatycznego. Wspólnie z księdzem Skrzypczykiem zorganizowali w Gostyni k. Mikołowa przy kościele Podwyższenia Krzyża Świętego tzw. oazę modlitwy w noc sylwestrową 1978/79. Później spotykali się jeszcze parokrotnie w Kobiórze, gdzie ks. Gazur zastępował wikarego oraz w Koniakowie, w domu rodzinnym księdza Gazura. Dziaili się doświadczeniami nowo poznanego ruchu²⁹¹. W roku następnym zorganizowano pierwsze w diecezji katowickiej seminarium odnowy wiary. Uczestniczyło w nim siedem osób, które stały się zaczątkiem pierwszej grupy Odnowy w Duchu Świętym na Śląsku. Osoby biorące udział w tym seminarium doświadczały osobistego wylania Ducha Świętego, co pozostawiało trwałe ślady w ich duchowych przeżyciach²⁹². Ksiądz Skrzypczyk podczas różnych spotkań z parafianami proponował im udział w spotkaniach grupy modlitewnej i zachęcał do przeżycia kolejnych seminariów. Druga wspólnota powstała w Radoszowach (parafia św. Jacka), gdzie był wikarym ksiądz Stefan Czermiński. Potem w Siemianowicach Śląskich (parafia Krzyża Świętego), w Gostyni (parafia Podwyższenia Krzyża Świętego), Mysłowicach (parafia NSPJ). W Bielsku-Białej Odnowę w Duchu Świętym tworzył ksiądz Teodor Suchoń, a w Chorzowie (parafia św. Antoniego) – ksiądz Tadeusz Czakański²⁹³.

W kolejnych latach ksiądz Skrzypczyk był wikarym w Siemianowicach Śląskich, Bielsku-Białej, Katowicach, Żorach i Świętochłowicach. Wszędzie starał się inicjować powstawanie grup modlitewnych. Zresztą nie tylko w tych parafiach, gdzie posługiwał, bo po nawiązaniu kontaktów z księdzem Dembowskim koordynował działalność wszelkich wspólnot Odnowy w Duchu Świętym z rejonu południowego (obecna diecezja gliwicka, sosnowiecka, opolska, bielsko-żywiecka, częstochowska i katowicka). W 1983 roku znalazł się w gronie kilku osób, tworzących pierwszy zespół koordynatorów ruchu w Polsce. Był również delegatem na ogólnoświatowe Kongresy Liderów Katolickiej Odnowy

²⁹⁰ *Być w sercu Kościoła. 25 lat Odnowy w Duchu Świętym na Śląsku. Informator*, Katowice–Murcki 2004, s. 10.

²⁹¹ T. Skrzypczyk, *Odnova w Duchu Świętym w diecezji katowickiej (rys historyczno-duszpasterski)*, Katowice 1990, mps Biblioteka WTL UŚ, s. 5.

²⁹² Tamże.

²⁹³ Tamże, s. 16.

Charyzmatycznej. Brał udział w międzynarodowych sesjach i rekolekcjach organizowanych przez Międzynarodowe Służby Odnowy w Duchu Świętym oraz różne wspólnoty charyzmatyczne²⁹⁴. Wraz z księdzem Skrzypczykiem od początku w działalność grup Odnowy w Duchu Świętym włączali się inni księża: Jakub Gazur, Tadeusz Czakański, Stefan Czermiński oraz Jan Burek²⁹⁵. W roku 1983 ksiądz Skrzypczyk założył wspólnotę życia, którą później nazwano „Wspólnota Życia w Maryi – Magnificat”²⁹⁶.

Pod koniec 1983 roku zaczęto spotykać się na tzw. dniach jedności. Odbываły się one średnio 2–3 razy w roku, najczęściej w Chorzowie-Batorym. Przyjeżdżali na nie uczestnicy grup modlitewnych z diecezji katowickiej, opolskiej i częstochowskiej. W pierwszym zjeździe, 3 grudnia 1983 roku, wzięło udział pięciu kapłanów i 100 osób świeckich. Konferencję wygłosił ksiądz Czermiński. Na drugie spotkanie, 3 marca 1984 roku, przybyło już 200 uczestników, a konferencję poprowadził ksiądz Czesław Podleski²⁹⁷. 24 czerwca 1984 roku odbyło się trzecie spotkanie z udziałem 300 członków Odnowy w Duchu Świętym, a referaty wygłosili ks. Henryk Bolczyk i ks. Błażej Chudoba. W kolejnych latach przybywało coraz więcej osób na „dni jedności”, które miały na celu pogłębienie ducha wspólnoty poszczególnych grup rozsianych w rejonie. Parokrotnie uczestniczyli w nich śląscy biskupi²⁹⁸.

Ksiądz Skrzypczyk był w stałym kontakcie z bpem Januszem Zimniakiem, odpowiedzialnym w diecezji za ewangelizację. Biskup na początku 1983 roku zaproponował mu podjęcie funkcji koordynatora rejonu. Dotychczas koordynatorem w diecezjach katowickiej, opolskiej i częstochowskiej był o. Jan Mikrut, redemptorysta, który prosił o zwolnienie z tej funkcji. Księdza Skrzypczyka delegowano też na Międzynarodowy Kongres Liderów Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym w Rzymie w maju 1984 roku²⁹⁹. Natomiast 15 września 1984 roku ks. Skrzypczyk zwrócił się do bpa Bednorza z prośbą, aby mianował go koordynatorem pracy grup modlitewnych Odnowy w Duchu Świętym w diecezji katowickiej. W liście powoływał się na rozmowę, jaką przeprowadził z ordynariuszem 22 czerwca 1984 roku. Ksiądz Skrzypczyk informował biskupa, że jego dotychczasowa pomoc grupom modlitewnym polegała na uczestnictwie w spotkaniach poszczególnych wspólnot oraz wsparciu udzielanym animatorom grup³⁰⁰.

²⁹⁴ Tamże.

²⁹⁵ S. Puchała, K. Wieczorek, *Związki katolickie i ruchy religijne w diecezji katowickiej znakiem żywotności Kościoła śląskiego*, w: *Kościół śląski wspólnota misyjna*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 259.

²⁹⁶ *Być w sercu Kościoła...*, s. 10.

²⁹⁷ T. Skrzypczyk, *Odnova w Duchu Świętym...*, s. 10.

²⁹⁸ Tamże, s. 11.

²⁹⁹ Tamże, s. 13.

³⁰⁰ Skrzypczyk do Bednorza z 15 IX 1984, t. 1, VD II 926/84, KKAKat., *Ruch Odnowy w Duchu Świętym* (1984-).

5 grudnia 1984 roku bp Bednorz mianował ks. Tadeusza Skrzypczyka moderatorem grup modlitewnych Odnowy w Duchu Świętym w diecezji katowickiej. Wyzначył mu jednocześnie zakres obowiązków, do których należało koordynowanie działalności wszystkich wspólnot Odnowy w Duchu Świętym w diecezji, utrzymywanie więzi z podobnymi grupami działającymi w innych diecezjach w Polsce oraz włączanie ich w propagowanie kultu Ducha Świętego, co było postulowane przez I Synod Diecezji Katowickiej (V, 3.1.3)³⁰¹. Biskup Bednorz, dając ks. Skrzypczykowi szerokie uprawnienia w zakresie organizowania życia Odnowy w Duchu Świętym w diecezji, zobowiązał go, aby z nim omawiał i konsultował własne plany. Poleciał też księdzu moderatorowi i innym kapłanom związanym z ruchem włączyć się, jako osobna sekcja, do Unii Kapłańskiej Kleru, której dyrektorem był ks. Czesław Podleski³⁰². Następcą biskupa Bednorza – bp Damian Zimoń – 3 września 1986 roku przedłużył ks. Skrzypczykowi dekret diecezjalnego moderatora Odnowy w Duchu Świętym. Jego zakres obowiązków ustalił następująco:

1. Opieka nad grupami Odnowy w Duchu Świętym na terenie diecezji katowickiej przez:
 - a) wizytowanie grup, zwłaszcza w zakresie zachowania linii Kościoła;
 - b) formację animatorów Ruchu w ramach dni skupienia organizowanych 2 razy w miesiącu od piątku wieczora do niedzieli;
 - c) organizowanie 5 razy w roku diecezjalnych dni jedności;
2. Udział w ogólnopolskich spotkaniach Ruchu Odnowy w Duchu Świętym³⁰³.

Biskup Zimoń zaznaczył również, że formacja członków ruchu winna się odbywać w łączności z ordynariuszem katowickim i opierać się miała na zaakceptowanym wcześniej przez niego programie pracy formacyjnej. Powierzając tę funkcję ks. Skrzypczykowi, który wtedy był wikariuszem w parafii Podwyższenia Krzyża Świętego i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych w Katowicach na osiedlu Tysiąclecie Dolne, biskup zgodził się na zmniejszenie mu wymiaru pracy w katechezie do dziesięciu godzin tygodniowo³⁰⁴. Biskup Zimoń już po objęciu urzędu, 23 sierpnia 1985 roku złożył wizytę animatorom ruchu w czasie rekolekcji w Jaworzu. Spotykał się z członkami Odnowy Charyzmatycznej podczas czuwań modlitewnych w Piekarach Śląskich (6/7 czerwca 1987) i w Szopienicach (1988)³⁰⁵. W 1989 roku ks. Skrzypczyk – za zgodą ordynariusza – zorganizował i poprowadził pielgrzymkę animatorów Odnowy w Duchu Świętym do Santiago

³⁰¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim...*, s. 68.

³⁰² Bednorz do Skrzypczyka. Dekret z 5 XII 1984, t. 1, VD II 926/84, KKAKat., Ruch Odnowy w Duchu Świętym (1984-).

³⁰³ Zimoń do Skrzypczyka. Dekret z 3 IX 1986, t. 1, VD II 1055/86, KKAKat., Ruch Odnowy w Duchu Świętym (1984-).

³⁰⁴ Tamże.

³⁰⁵ T. Skrzypczyk, *Odnova w Duchu Świętym...*, s. 16.

de Compostela. Uczestniczyli oni tam w Światowym Dniu Młodzieży. Wyjazd połączony był z przeżyciem rekolekcji w Lourdes i Paray-le-Monial, zaprosiły ich tam francuskie wspólnoty Emmanuel i Lion de Sion. Pielgrzymka odbyła się w dniach 26 lipca – 26 sierpnia 1989 roku³⁰⁶.

Biskupi diecezjalni doceniając rolę Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym w ożywieniu życia religijnego wiernych, czuwali nad jej prawidłowym rozwojem³⁰⁷. Przyglądano się życiu poszczególnych wspólnot i reagowano na wszelkie nadużycia. 4 kwietnia 1989 roku kanclerz kurii, ks. Wiktor Skwore przesłał z polecenia bpa Zimonia ks. Skrzypczykowi list, do którego dołączony był tekst krytycznego artykułu na temat ruchu charyzmatycznego, jaki się ukazał w lipcu 1988 roku w kanadyjskim czasopiśmie *Michael*. Artykuł nosił tytuł *Moje poglądy, wrażenia i doświadczenia odnośnie do Ruchu Charyzmatycznego – Odnowy w Duchu Świętym*, a jego autorem był o. Patrick Moore SPS³⁰⁸.

Formacja członków grup modlitewnych dokonywała się przede wszystkim podczas cotygodniowych spotkań modlitewnych oraz organizowanych systematycznie rekolekcji. Specyfiką tych spotkań była swoboda i elastyczność, co do form i ich przebiegu. Kulminacyjnym punktem spotkań było rozważanie słowa Bożego³⁰⁹. Ważny element duchowości ruchu Odnowy w Duchu Świętym stanowił tzw. chrzest w Duchu Świętym. Otrzymywano go podczas specjalnej modlitwy, a poprzedzony był kilkudniowym cyklem przygotowawczym, tzw. seminarium³¹⁰. W badanym okresie czasu (przed 1990 rokiem) rekolekcje członków ruchu odbywały się przede wszystkim w Jaworzu (tab. 9). Rozpoczęto je tam w roku 1982³¹¹. Od 1987 roku odbywały się także w Istebnej (tab. 10). Nie wszystkie udokumentowano. Ich tematyka była różnorodna, starano się ją dostosowywać do potrzeb członków grup, z uwzględnieniem nauczania Ojca Świętego, aktualnego programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce i propozycji ICCRS oraz Rady Krajowej Zespołu Koordynatorów³¹². Ale pewne spotkania rekolekcyjne miały tematy niezmiennie i powtarzano je cyklicznie.

³⁰⁶ Skrzypczyk do Kurii Diecezjalnej w Katowicach, Prośba o zgodę na wyjazd z 18 IV 1989, t. 1, VD II 1247/89, KKAKat., Ruch Odnowy w Duchu Świętym (1984-). Pozwolenie udzielono 18 IV 1989.

³⁰⁷ B. Dembowski, *Eklezjalność grup Odnowy*, WA (Kat.), R. 62: 1994, nr 3, poz. 19, s. 140-144.

³⁰⁸ Skwore do Skrzypczyka. Pismo z 4 IV 1989, t. 1, VD II 1244/89, KKAKat., Ruch Odnowy w Duchu Świętym (1984-). Tłumaczenie artykułu z j. angielskiego zamieszczona w teczce znajdującej się w archiwum kurialnym.

³⁰⁹ G. Polok, *W objęciach Ducha Świętego*, Katowice-Murcki 2001, s. 9; E.D. O'Connor, *Ruch charyzmatyczny...*, s. 112-122.

³¹⁰ E.D. O'Connor, *Ruch charyzmatyczny...*, s. 133-139.

³¹¹ T. Skrzypczyk, *Odnova w Duchu Świętym...*, s. 14.

³¹² Tamże.

Tabela 9.**Rekolekcje w Jaworzu (1982 – IV 1989)**

Tematyka i charakter rekolekcji	Termin
1. Charyzmat uzdrawiania	18–20 XI 1983
2. Rekolekcje letnie	sierpień 1985
3. Rekolekcje letnie	22–27 VIII 1986
4. Rekolekcje dla animatorów	21–23 XI 1986
5. Rekolekcje dla animatorów	12–14 XII 1986
6. Rekolekcje o Eucharystii	1–4 II 1987
7. Liturgia Kościoła – jak przekazywać Słowo Boże	4–8 II 1987
8. Rekolekcje dla osób przed seminarium	8–11 II 1987
9. Rekolekcje dla osób po seminarium	12–15 II 1987
10. Rekolekcje dla osób przed seminarium	30 IV–2 V 1987
11. Rekolekcje dla osób po seminarium	17–21 VIII 1987
12. Rekolekcje dla animatorów	21–26 VIII 1987
13. Rekolekcje dla osób przed seminarium	26–30 VIII 1987
14. Rekolekcje dla osób od 3–5 lat we wspólnocie	6–8 XI 1987
15. Rekolekcje dla osób o najwyższym stażu we wspólnocie	30 XI–2 XII 1987
16. Rekolekcje dla osób do 2,5 roku we wspólnocie	11–13 XII 1987
17. Rekolekcje dla osób przed seminarium	14–15 XII 1987
18. Rekolekcje dla osób przed seminarium	11–13 III 1988
19. Rekolekcje dla małżeństw	18–20 III 1988
20. Spotkanie ze Zmartwychwstałym	15–17 IV 1988
21. Rekolekcje dla animatorów muzycznych	22–24 IV 1988
22. Rekolekcje dla animatorów	19–24 VIII 1988
23. Rekolekcje dla osób do 2 lat we wspólnocie	24–27 VIII 1988
24. Rekolekcje dla osób powyżej 5 lat we wspólnocie	27–30 VIII 1988
25. Rekolekcje dla osób przed seminarium	11–13 XI 1988
26. Rekolekcje dla animatorów	27–30 I 1989
27. Rekolekcje dla osób od 1–4 lat po seminarium	31 I–3 II 1989
28. Rekolekcje dla animatorów	9–12 II 1989
29. Rekolekcje dla osób przed seminarium	24–26 II 1989

Źródło: Zestawienie dokonane na podstawie wpisów do Kroniki Odnowy w Duchu Świętym znajdującej się w Archiwum Archidiecezjalnego Ośrodka Ruchu Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach oraz biuletynu *Być w sercu Kościoła. 25 lat Odnowy w Duchu Świętym na Śląsku. Informator*, Katowice-Murcki 2004, s. 20.

Tabela 10.

Rekolekcje w Istebnej (1987 – V 1989)

Tematyka i charakter rekolekcji	Termin
1. Rekolekcje dla osób po seminarium	30 VI–5 VII 1987
2. Rekolekcje dla animatorów	5–10 VII 1987
3. Rekolekcje dla osób przed seminarium	10–14 VII 1987
4. Rekolekcje dla osób przed seminarium	3–6 VII 1988
5. Rekolekcje dla osób przed seminarium	6–8 VII 1988
6. Rekolekcje dla animatorów	8–13 VII 1988
7. Rekolekcje dla osób powyżej 5 lat we wspólnocie	13–16 VII 1988

Źródło: Zestawienie dokonane na podstawie wpisów do Kroniki Odnowy w Duchu Świętym znajdującej się w Archiwum Archidiecezjalnego Ośrodka Ruchu Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach oraz biuletynu *Być w sercu Kościoła. 25 lat Odnowy w Duchu Świętym na Śląsku. Informator*, Katowice-Murcki 2004, s. 21.

W diecezji katowickiej w latach 1978–1989 powstało i działało kilkanaście grup modlitewnych. Niektóre z nich w międzyczasie przestały istnieć lub na skutek odejścia z parafii kapłana silnie związanego z grupą straciły swą prężność. Autorowi dysertacji udało się dotrzeć do większości wspólnot, które istniały lub nadal istnieją. Jednakże w związku z tym, że nawet w znajdującej się w Kancelarii Kurii Metropolitalnej w Katowicach teczce dotyczącej Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym brak pełnych danych i w tym opracowaniu mogą one wystąpić. Obok nazwy parafii i roku założenia grupy podaje się przyjętą przez nią nazwę. Wymienia się tylko te wspólnoty, co do których jest pewność, że powstały w badanym okresie:

1. Bieruń Nowy, św. Barbary, „Miłosierdzia Bożego”, 1986. Początkowo wspólnota liczyła trzy osoby, które spotykały się przez pierwszy rok głównie na modlitwie brewiarzowej. Stopniowo zaczęli dołączać inni, a liczba utrzymywała się na poziomie 20–30 osób. Kapłanem, który zainicjował spotkania był ks. Mieczysław Kubista³¹³.

2. Chorzów, św. Antoniego, „Wspólnota Chrystusa Króla”, 1981. Grupę założył ks. Tadeusz Czakański. Kolejnymi moderatorami w parafii byli: ks. Andrzej Żmuda, ks. Eugeniusz Góra, ks. Stefan Czermiński i ks. Jerzy Dadaczyński. Wspólnota

³¹³ ZW. Ankieta, Stanisława Matwiejczuk, 31 VIII 2006.

raz do roku uczestniczyła w rekolekcjach, a od czasu do czasu przeprowadzano seminaria odnowy wiary³¹⁴.

3. Chorzów-Batory, Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza, „Matki Bożej Miłosierdzia”, 1979.

4. Czyżowice, Chrystusa Króla, „Genezaret”, luty 1989. Problemem tutejszej grupy od samego początku był brak stałego księdza moderatora (kapłan dojeżdżał tylko na spotkania modlitewne). Pomimo tego liczyła ona ok. 40–50 osób zebranych przez katechetkę Lidę Jurczyk. Grupę tworzyli: młodzież z Ruchu Światło-Życie (w czasie i po formacji III stopnia), członkowie Domowego Kościoła, uczestnicy Seminarium Odnowy Wiary prowadzonego w Otmuchowie. Wielki wpływ na powstanie i działalność grupy wywarł prowadzący te rekolekcje ks. Mirosław Cholewa z Warszawy³¹⁵.

5. Katowice-Józefowiec, św. Józefa, „MB Róży Duchowej”, lata 80.

6. Katowice Oś. 1000-lecia, Podwyższenia Krzyża św. i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych, „MB Nieustającej Pomocy”, 1986. Prężna grupa założona przez ks. Skrzypczyka liczyła około 50 osób, a w roku 1989 należało do niej 90 osób. Z niej wywodzą się powstałe w późniejszym czasie wspólnoty z Bogucic, osiedla Witosa, Żor i Jastrzębia Zdroju³¹⁶. Tutaj odbywały się dni jedności, a także spotkania animatorów i członków grup modlitewnych z całego Śląska³¹⁷.

7. Katowice-Piotrowice, Najświętszego Serca Pana Jezusa, lata 80.

8. Katowice-Załęże, św. Józefa, „Matki Bożej Fatimskiej”, 1987. Początkowo grupa założona przez ks. Antoniego Swadźbę liczyła 10–15 osób, a jej trzon stanowili uczestnicy kręgów biblijnych bądź grup modlitewnych z okolicznych parafii. Dzięki zachęce ks. Swadźby dołączyło również parę osób zamieszkujących hotele robotnicze³¹⁸.

9. Katowice-Ligota, św. Ludwika Króla, „Pomocnicy Niepokalanej”, 1984.

10. Katowice, śś. Piotra i Pawła, „Chrystusa Króla i Matki Bożej Królowej Pokoju”, 1986. Grupa wywodziła się z dużej wspólnoty modlitewnej spotykającej się przy parafii św. Józefa w Katowicach-Józefowcu. Osoby, które przeprowadziły się do Śródmieścia zawiązały odrębną grupę. Opiekunami byli ks. Czesław Podleski i ks. Stefan Czermiński. Gdy przestała istnieć grupa przy katedrze Chrystusa Króla, pragnący się formować w Odnowie w Duchu Świętym dołączyli do tutejszej wspólnoty. W roku 1989 wspólnota liczyła już 40 osób³¹⁹.

11. Katowice, Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, „Lud Chwały”, 1986, grupa studencka.

12. Mikołów, św. Wojciecha, „Gaudium et spes”, 1984.

³¹⁴ ZW. Ankieta, Brygida Bogalecka, 26 IX 2006.

³¹⁵ ZW. Ankieta, Lidia Jurczyk, 20 VIII 2006.

³¹⁶ ZW. Ankieta, Elżbieta Zackiewicz, 31 VIII 2006.

³¹⁷ *Być w sercu Kościoła...*, s. 9.

³¹⁸ ZW. Ankieta, Maria Bąk, 6 IX 2006.

³¹⁹ ZW. Ankieta, Maria Borońska, 9 VIII 2006.

13. Mysłowice-Janów Miejski, Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i św. Maksymiliana, „Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny”, 1985.

14. Mysłowice, Najświętszego Serca Pana Jezusa, 1984. Grupa powstała z kilkunastoosobowej studenckiej modlitewnej grupy oazowej, która spotykała się raz w tygodniu na adoracji Najświętszego Sakramentu. Jej opiekunem był ks. Stanisław Gańczorz. Pierwsze spotkania i seminaria odbywały się w mieszkaniu prywatnym. Natomiast od ukończenia kursu odnowy wiary, czyli od 1985 roku, wspólnota gromadziła się w salce katechetycznej. Ks. Bogdan Biela przeprowadził wówczas dużą akcję ewangelizacyjną w parafii, dzięki której grupa rozrosła się do kilkudziesięciu osób³²⁰.

15. Orzesze, Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, „Magnificat”, 1986.

16. Pszczyna, Wszystkich Świętych, „Miłosierdzia Bożego”, 1982. W tym roku przybyła do parafii s. Christiana, boromeuszka, i zgromadziła wokół siebie pięć osób, uczestniczących wcześniej w Seminarium Odnowy w Duchu Świętym w Gostyni koło Mikołowa. Stopniowo grupa się rozrastała i w styczniu 1984 roku odbyło się pierwsze seminarium w Pszczynie³²¹.

17. Ruda Śląska-Halemba, Bożego Narodzenia, „Matki Bożej z Lourdes”, 1988. Grupę założył ks. Bogusław Zalewski, a wspólnota wyłoniła się z parafian uczestniczących w pielgrzymce do Lourdes. Liczyła ona ponad 10 osób³²².

18. Ruda Śląska-Wirek, św. Wawrzyńca, lata 80.

19. Radoszowy, św. Jacka, „Betania”, 1979.

20. Rybnik, św. Antoniego, „Kanaan”, 1985.

21. Siemianowice, Podwyższenia Krzyża św., „Matki Bożej Fatimskiej”, 1981. Inicjatorem powstania grupy był ks. Skrzypczyk. Pierwsze seminarium zakończyło się modlitwą o wylanie Ducha Świętego 18 XII 1981 roku. Wśród członków wspólnoty zrodziło się kilka powołań kapłańskich i zakonnych. Wymienić tu można m.in. takie osoby jak: o. Boguchwał Orczyk OFM, o. Karol Kraj OCD, ks. Andrzej Sarota, ks. Adam Pradela, ks. Piotr Gawor³²³.

22. Skoczów, kościół Znalezienia Krzyża Świętego, lata 80.

23. Strumień, św. Barbary, lata 80.

24. Sucha Góra, św. Michała Archanioła, lata 80.

25. Tychy, św. Jana Chrzciciela, „Matki Bożej Fatimskiej”, 1981. Od pierwszych spotkań grupa modlitewna liczyła 30–40 osób. Jej moderatorami byli kolejno: ks. Jan Froelich, ks. Marek Drogosz, ks. Marek Kościółek, ks. Engelbert Ramola³²⁴.

26. Żyglin, Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, lata 80.

³²⁰ ZW. Ankieta, Urszula Pawlik, 21 X 2006.

³²¹ *Być w sercu Kościoła...*, s. 8.

³²² ZW. Ankieta, Urszula Siekiera, 4 VIII 2006.

³²³ *Być w sercu Kościoła...*, s. 5.

³²⁴ ZW. Ankieta, Leon Wawrzół 20 X 2006.

Być może istniały również już wtedy wspólnoty w Bieruniu Starym (św. Bartłomieja Apostoła), Jastrzębiu Zdroju (Miłosierdzia Bożego oraz NSPJ), Katowicach-Murckach (NSPJ), Katowicach-Bogucicach (św. Szczepana), Katowicach-Załęskiej Haldzie (Podwyższenia Krzyża św. i św. Herberta), Knurowie (MB Częstochowskiej), Katowicach-Józefowcu (św. Józefa)³²⁵. Wspólnoty te nie odpowiadały na ankietę przesłaną przez autora opracowania, a w archiwach ruchu nie znaleziono stosownych informacji.

Wiadomo też, że następujące grupy modlitewne utrzymywały kontakt z ośrodkiem w Murckach i pozostawały pod opieką ks. Skrzypczyka: Bielsko-Biała (NSPJ), Stare Bielsko (św. Stanisława Biskupa i Męczennika), Bielsko-Biała (Trójcy Przenajświętszej), Bielsko-Biała – Złote Łany (św. Józefa), Brenna (św. Jana Chrzciciela), Chybie (Chrystusa Króla), Cieszyn (św. Marii Magdaleny), Czechowice-Dziedzice (NMP Wspomożenia Wiernych), Koszęcin (NSPJ), Lubliniec (św. Mikołaja), Mazańcowice (św. Marii Magdaleny), Skoczów (kościół Znalezienia Krzyża św., tzw. szpitalik), Strumień (św. Barbary), Tarnowskie Góry (śś. Piotra i Pawła)³²⁶.

Do grona księży w diecezji katowickiej związanych z Katolicką Odnową w Duchu Świętym w badanym okresie należeli: ks. Stefan Czermiński, ks. Tadeusz Skrzypczyk, ks. Tadeusz Czakański, ks. Teodor Suchoń, ks. Janusz Lasok, ks. Antoni Swadźba, ks. Sylwester Suchoń, ks. Bogdan Biela, ks. Bogusław Kaleta, ks. Roman Berke, ks. Tadeusz Fryc, ks. Jan Burek, o. Ryszard Sierański OMI, ks. Stefan Stebel, ks. Marek Szkudło, ks. Alojzy Wencepel³²⁷.

5.2. Neokatechumenat

Początki tego ruchu kościelnego związane są z Madrytem. W 1964 roku Francisco (Kiko) Argüello, nawrócony hiszpański malarz i Carmen Hernández, doktor chemii, a zarazem osoba zafascynowana ideami odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II spotykają się i zamieszkują z nędzarami w barakach slumsów położonych na obrzeżach stolicy. To miejsce zwano Palomeras Atlas. Odpowiadając na prośbę biedaków, z którymi żyli, zaczęli ich ewangelizować. Ich katechezy oparte na Słowie Bożym stały się skutecznym przepowiadaniem zbawczej nauki, prowadziły do ożywienia życia sakramentalnego, a w konsekwencji doprowadziły do powstania wspólnot ludzi doświadczających spotkania z Bogiem³²⁸.

Kiko Argüello mówił później, że Droga Neokatechumenalna chce być, obok innych ruchów kościelnych, formą życia w parafii. Wzorem dla tych wspólnot była Święta Rodzina z Nazaretu, bo tak jak Chrystus potrzebował rodziny,

³²⁵ *Kronika Odnowy w Duchu Świętym...*, b.p.

³²⁶ Tamże.

³²⁷ Tamże.

³²⁸ *Krótką relacją K. Argüello o Drodze neokatechumenalnej na plenarnym posiedzeniu Synodu Biskupów na temat: „Pokuta i Pojednanie”, Watykan 21 X 1983, w: Droga neokatechumenalna w wypowiedziach Pawła VI i Jana Pawła II, Lublin 1993, s. 265.*

aby przygotować się do spełnienia swej misji, tak chrześcijanie powinni mieć miejsce do pogłębiania własnej duchowości³²⁹.

Argumenty przemawiające za tym, że Drogę Neokatechumenalną należy uznać za ruch kościelny są następujące: neokatechumenat, będąc sposobem wprowadzenia ludzi ochrzczonych w pełnię wiary, jest jedynie propozycją skierowaną do osób, które chcą w niej uczestniczyć. Nie jest on jedyną możliwością zgłębiania wiary oraz nie został zaakceptowany jako część strukturalna parafii, która może odpowiadać w całości za prowadzenie ludzi do dojrzałej wiary. Inne wspólnoty, które są określane jako ruchy kościelne, też podejmują zadania podobne do tych, które realizuje Neokatechumenat. Przykładem może tu być Ruch Światło-Życie, który wskazuje podstawy wiary i życia chrześcijańskiego swym członkom w oparciu o katechumenalny system formacji³³⁰. Dodatkowo, zarówno papież Jan Paweł II, jak też inni biskupi i teologowie wielokrotnie nazywali Drogę Neokatechumenalną ruchem³³¹.

Pierwsza wspólnota neokatechumenalna składała się z Cyganów, analfabetów, żebraków, byłych więźniów i prostytutek. Dzięki życzliwej wobec ruchu postawie ówczesnego arcybiskupa Madrytu Casimiro Morcillo Gonzáleza wspólnotę ze slumsów przeszczepiono do innych parafii Madrytu, a potem Zamory³³². Powstające grupy modlitewne powoli wypracowywały własną liturgię dostosowaną do potrzeb środowiska. Jednak pięć lat później – w roku 1969 – ruch neokatechumenalny przeniknął do Włoch. Do Rzymu przybyła grupa członków ruchu z Hiszpanii i zamieszkała na przedmieściu Borghetto Latino³³³. Kardynał Angelo dell'Acqua, wikariusz Rzymu udzielił Kiko, Carmen i ks. Francesco Cuppini zezwolenia na katechizowanie jednej parafii w Wiecznym Mieście³³⁴. Zaczęto mówić o „Drodze Neokatechumenalnej”³³⁵, bo grupy katechistów złożone z ludzi świeckich i kapłana, zapraszali duszpasterze: proboszczowie i biskupi włoscy. Wędrowali więc oni z parafii do parafii oraz z diecezji do diecezji, tworząc wszędzie wspólnoty neokatechumenalne³³⁶.

W następnym roku dokonano pierwszej głębszej refleksji na temat doświadczenia przeżywanego przez tych, którzy wkroczyli na drogę odnowy neokatechumenalnej. Miało to miejsce w Majadahonda, w pobliżu Madrytu, w kwietniu 1970 roku. Zebrali się inicjatorzy Drogi Neokatechumenalnej, Argüello i Hernández,

³²⁹ K. Argüello, *W imieniu braci*, Postscriptum. Listowy kwartalnik 1998, nr 3, s. 110.

³³⁰ M. Sędek, *Drogi dojrzałości. Formacja w wybranych ruchach katolickich w Polsce: Ruch Światło-Życie, Ruch Rodzin Nazaretańskich, Droga neokatechumenalna, ruch charyzmatyczny*, Krościenko 2002, s. 13.

³³¹ Jan Paweł II, *Przemówienie Ojca Świętego do katechistów i kapłanów Drogi Neokatechumenalnej z 21 IX 2002 r.*, L'Osservatore Romano, R. 24: 2003, nr 1, s. 25.

³³² A. Wojsz, *Droga Neokatechumenalna i nowa ewangelizacja*, Homo Dei, R. 68: 1999, nr 2, s. 81-82.

³³³ *Neokatechumenat*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa*, Kielce 2000, s. 495-496.

³³⁴ E. Weron, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele*, Poznań 1993, s. 91.

³³⁵ Papieska Rada ds. Świeckich, *Dekret dotyczący zatwierdzenia „ad experimentum” Statutów Drogi Neokatechumenalnej z 29 VI 2002 r.*, L'Osservatore Romano, R. 24: 2003, nr 1, s. 26.

³³⁶ E. Weron, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele...*, s. 91.

a także odpowiedzialni, proboszczowie parafii, w których powstały wspólnoty. Starano się odpowiedzieć na pytanie: czym są te wspólnoty i jaka jest ich misja w parafii? Po trzech dniach namysłu, modlitwy i poszukiwania odpowiedzi wypracowano ją jednomyślnie³³⁷. A była ona następująca: droga neokatechumenalna rozpoczyna się w parafii z inicjatywy proboszcza. Na jego prośbę przybywają katechiści, którzy najpierw podczas niedzielnych mszy świętych zachęcają wiernych do odnowienia wiary. Grupy katechistów składają się zwykle z księdza, jednej lub dwóch par małżeńskich; prowadzą piętnaście katechez, w trakcie których celebruje się liturgię pokutną i liturgię słowa. Jest to tzw. etap kerygmatyczny zakończony wręceniem uczestnikom Biblii³³⁸. Katechezy kończą się wspólnym wyjazdem poza parafię na tzw. konwiencję, czyli swoisty rodzaj dnia skupienia. I w takim gronie jest sprawowana po raz pierwszy uroczysta Eucharystia. Na zakończenie konwiencji każdy z uczestników musi podjąć decyzję czy chce kontynuować drogę neokatechumenalną. Z osób, które zostają zawiązuje się wspólnota. Jej członkowie wybierają spośród siebie odpowiedzialnych, ich zadaniem jest troska o rozwój życia wspólnotowego zgodnie ze wskazaniem katechistów. Wspólnota miała gromadzić się dwa razy w tygodniu: na liturgii słowa i niedzielnej Eucharystii, która zgodnie z tradycją wczesnochrześcijańską jest sprawowana w sobotę wieczorem. Po okresie kerygmatycznym zaczyna się faza prekatechumenalna, podczas której członkowie ruchu uczestniczą w katechezach dogmatycznych, poznając prawdy wiary zawarte w *Credo*. Kolejnym etapem formacyjnym uczestników drogi neokatechumenalnej jest ewangelizowanie w parafii albo poza nią³³⁹.

Do Polski ruch ten dotarł w 1975 roku za przyczyną jezuitę o. Alfreda Cholewińskiego, który studiując w Rzymie, brał udział w katechezach organizowanych w pierwszej rzymskiej parafii Męczenników Kanadyjskich. Tam właśnie rozpoczęła się Droga Neokatechumenalna³⁴⁰. Ojciec Cholewiński za pozwoleniem prowincjała sprowadził do Lublina grupę katechistów i kilkudziesięcioosobową grupę ludzi związanych z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim słuchała ich katechez. Z obawy przed represjami ze strony władz państwowych nie prowadzono ich w kościele. W bardzo szybkim tempie grupa

³³⁷ Z. Czerwiński, *Wspólnoty neokatechumenalne jako jedna z form duszpasterstwa ewangelizacji*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1979, t. 26, z. 6, s. 8-9.

³³⁸ R. Blasquez, *Wspólnoty neokatechumenalne. Ocena teologiczna*, Lublin 1989, s. 39; *Opinia Kongregacji Kultu Bożego o wspólnotach neokatechumenalnych*, w: Pawła VI i Jana Pawła II spotkanie ze wspólnotami neokatechumenalnymi, red. A. Wojnowski, Lublin 1986, s. 171-174.

³³⁹ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 18.

³⁴⁰ Ks. A. Cholewiński TJ (1936-1988) – duszpasterz ze zgromadzenia jezuitów. Studia biblijne odbył na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. Opublikował wiele artykułów naukowych. Dzięki niemu w 1975 roku została sprowadzona do Polski Droga Neokatechumenalna. Był także proboszczem ekipy katechistów prowadzących pierwsze katechezy w Polsce, które odbyły się w parafii oo. jezuitów w Lublinie przy ul. Królewskiej. Był też jednym z inicjatorów polskiego wydania Biblii Jerozolimskiej; tamże, s. 19.

rozrosła się do dwustu osób i zaczęła katechizować także w Łodzi, Krakowie i Warszawie³⁴¹.

Pierwsza wspólnota neokatechumenalna powstała w diecezji katowickiej w Bykowninie w grudniu 1978 roku. Kolejna grupa katechetyczna zawiązała się Czechowicach-Dziedzicach³⁴², następne w Jastrzębiu Zdroju (parafiach: św. Katarzyny, Miłosierdzia Bożego), Wodzisławiu Śląskim (parafia św. Herberta), Wilchwach (parafia MB Częstochowskiej), Pszowie (parafia Narodzenia NMP), Kochłowicach (parafia Trójcy Przenajświętszej), Katowicach (parafia Niepokalanego Poczęcia NMP), Rybniku (parafia św. Antoniego), Piekarach Śląskich (parafia Zmartwychwstania Pańskiego) oraz Tychach (parafia św. Marii Magdaleny)³⁴³.

Zawsze głową pierwszej wspólnoty neokatechumenalnej w parafii jest proboszcz. Jednymi z pierwszych zaangażowanych na Śląsku w kroczeniu Droga Neokatechumenalną byli: Brygida i Henryk Kiełtykowie, Gabriela i Marek Gawłowie oraz Tadeusz i Mirosława Budzichowie³⁴⁴.

6. INNE RUCHY ODNOWY KOŚCIELNEJ

6.1. Dzieci Maryi

Po Soborze Watykańskim II pojawiła się potrzeba wypracowania nowych form pobożności maryjnej. W konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*³⁴⁵ wskazano rolę Maryi w Kościele, a potem problem pogłębił papież Paweł VI w adhortacji apostolskiej *Marialis cultus* (*O należyтым kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny*)³⁴⁶.

W diecezji katowickiej istniały grupy parafialne, które żywiły szczególny kult maryjny. Do końca lat 40. ubiegłego wieku legalnie, a później w konspiracji działały Sodalicje Mariańskie, rzesze wiernych należały też do Żywego Różańca (wspólnoty odmawiającej codziennie modlitwę różańcową). Rozwijał się Ruch Światło-Życie, dla którego Maryja była szczególną patronką. Jednak istniała potrzeba stworzenia ruchu, który skupiałby starsze dzieci i uczył czci oddawanej Niepokalanej.

Tę formę duszpasterstwa podjął ks. Zygmunt Bednarek, najpierw w parafii MB Różańcowej w Chropaczowie w latach 1972–1975, a później w parafii

³⁴¹ A. Burda, *Droga Neokatechumenalna*, Gość Niedzielny, R. 67: 1998, nr 30, s. 21.

³⁴² Tamże.

³⁴³ *Katolickie ruchy, stowarzyszenia i wspólnoty modlitewne...*, s. 27.

³⁴⁴ ZW. Rozmowa z Mirosławą Budzich, 15 VII 2006.

³⁴⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, WD (Kat.), R. 33: 1965, nr 8-12, s. 129-174.

³⁴⁶ Paweł VI, *Marialis cultus* (adhortacja o należyтым kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny), w: *Jak czcić Matkę Bożą?*, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1984, s. 23-104.

śś. Jana i Pawła w Katowicach-Dębie w latach 1976–1979. Temu przedsięwzięciu patronowała idea zaszczipiona przez św. Maksymiliana Kolbego, aby zdobyć jak najwięcej dusz dla Niepokalanej. Ksiądz Bednarek, będąc wikariuszem w Katowicach-Dębie w ciągu zaledwie trzech i pół roku, stworzył grupę składającą się z 300 dzieci o nazwie Dzieci Maryi. W spisywanej przez niego *Kronice Dzieci Maryi* podawał, że na przestrzeni roku formacyjnego organizował cykl spotkań Dzieci Maryi w grupach. Te grupy tworzyły Dziecięcy Chórek Maryjny (3 grupy) i Zespół Adoracyjny (13 grup). W ciągu roku przewidzianych było 20 spotkań. W maju i październiku zamiast spotkań formacyjnych Dzieci Maryi uczestniczyły w nabożeństwach maryjnych³⁴⁷.

24 maja 1978 roku biskup Bednorz polecił ks. Janowi Morcinkowi opracowanie zasad, które miały być podstawą nowego ruchu. W skierowanym do kapłana piśmie ordynariusz wyrażał pragnienie, aby zorganizować letnie rekolekcje dla młodzieżowych grup maryjnych³⁴⁸. 16 grudnia 1978 roku bp Bednorz w piśmie do ks. J. Morcinka doceniał to, co już zostało zrealizowane w kierunku założenia grup maryjnych, a zarazem zachęcał go, by we współpracy z kurią nadal prowadził duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Pisał wtedy tak:

Praję Księdzu złożyć podziękowanie za dotychczas przygotowane materiały dla Grup Maryjnych, a równocześnie zachęcić, aby pracę kontynuować nadal i dostarczyć jak najrychlej Wydziałowi Duszpasterskiemu dalszą część. Jestem przekonany, że praca z dziećmi w grupach maryjnych w parafiach ożywi nie tylko duszpasterstwo dzieci, ale będzie pogłębieniem pobożności maryjnej u szerokiego ogółu wiernych. Chciałbym, aby Ruch Maryjny związany był zwłaszcza z Piekarami i kultem Matki Bożej Piekarskiej. Tam powinno być centrum promieniowania ruchu na całą diecezję. W związku z tym od przyszłego roku pracy duszpasterskiej zostanie ksiądz tam z Mysłowic przeniesiony³⁴⁹.

Należy zaznaczyć, że pierwsze rekolekcje dla takiej grupy odbyły się już w czasie wakacji letnich w 1978 roku w Gostyni Śląskiej. Uczestniczyło w nich 35 dziewcząt klas starszych (VI–VIII). Prowadzone one były przez zespół wychowawczy w składzie: kapłan, siostra zakonna i animatorzy. Turnus rekolekcyjny trwał 9 dni. Na podstawie tych pierwszych doświadczeń zaczęto tworzyć szczegółowy program formacji rekolekcyjnej i formacji zwykłej w parafii. Program ruchu zakładał wychowywanie do poznania, umiłowania i naśladowania Maryi. Opracowano trzyletni szczegółowy program rekolekcyjny, według którego w następnych latach prowadzono rekolekcje w kilkunastu miejscowościach w diecezji³⁵⁰. W roku następnym, doceniając tę pracę z dziećmi, do pomocy w przygotowywaniu

³⁴⁷ J. Morcinek, *Program nowej ewangelizacji Ruchu Dzieci Maryi w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptoris missio”*, Katowice 2001, s. 44.

³⁴⁸ Bednorz do Morcinka z 24 V 1978 r., AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 98.

³⁴⁹ Bednorz do Morcinka z 16 XII 1978 r., VD II-373/78, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 111.

³⁵⁰ J. Morcinek, *Program nowej ewangelizacji...*, s. 44.

i prowadzeniu turnusów rekolekcyjnych zaangażowano siostry z żeńskich zgromadzeń zakonnych. Biskup H. Bednorz w piśmie wystosowanym do przełożonych żeńskich zgromadzeń zakonnych, posługujących na terenie jego jurysdykcji, pisał, że zgodnie z duchem Soboru Watykańskiego II oraz Synodu Diecezji Katowickiej koniecznym wydaje się ożywienie i odnowienie kultu maryjnego poprzez rekolekcje prowadzone metodą przeżyciową dla dziewcząt w wieku od 12 do 15 lat. Zaznaczał zarazem, że odpowiedzialnymi za prowadzenie rekolekcji będą kapłani, a siostry zakonne mają się w nie włączyć. Wyraził również nadzieję, że bezpośredni kontakt dziewcząt z zakonnicami ułatwi im poznanie życia zakonnego i zachęci do wybrania tej drogi życia. Biskup zwrócił się do przełożonych zakonnych z prośbą, by wydelegowały do pracy w grupach rekolekcyjnych po kilka sióstr. List otrzymały ss. elżbietanki z Katowic, ss. elżbietanki z Cieszyna, ss. jadwizanki z Katowic, ss. Maryi Niepokalanej z Katowic, ss. służebniczki z Panewnik oraz ss. boromeuszki z Mikołowa³⁵¹. Biskup H. Bednorz zaproponował również miejsca prowadzenia rekolekcji, a mianowicie: Boronów, Brzezie nad Odrą, Golasowice i Gostyń. Okazało się, że istnieje zapotrzebowanie na taką formę kultu maryjnego dzieci. Przygotowano więc pięć turnusów w każdym z ośrodków. Z roku na rok wzrastała liczba punktów rekolekcyjnych.

Szybko stwierdzono też, że potrzebni są świeccy animatorzy grup. 9 stycznia 1980 roku ks. Benedykt Woźnica z Wydziału Duszpasterskiego zwracał się do proboszczów z prośbą, aby z racji otoczenia właściwą opieką dynamicznie rozwijającego się ruchu zmobilizować w parafiach osoby świeckie, które mogłyby pełnić funkcję animatorów. Ich przygotowanie odbywało się w czasie ferii zimowych w Brennej-Leśnicy podczas trzydniowego kursu. Dyrektor wydziału sugerował, aby kadrę animatorów tworzyć ze starszej młodzieży oraz włączyć zaangażowane w życie parafii starsze panie, dawne sodaliski, jak również katechetki świeckie i siostry zakonne. Dla tych ostatnich kurs miał się odbywać w Katowicach w parafii śś. Piotra i Pawła³⁵².

W roku 1980 do prowadzenia rekolekcji w czasie wakacji letnich skierowano ośmiu kapłanów: Eugeniusza Breitkopfa, Krzysztofa Ksola, Zygmunta Bednarka, Antoniego Pudlika, Tadeusza Fyrłę, Ludwika Aleksego, Romana Szymika, Janusza Kwapiszewskiego i Jana Morcinka³⁵³. Ponownie z prośbą o pomoc w organizacji rekolekcji zwrócił się bp Bednorz do przełożonych zgromadzeń zakonnych³⁵⁴.

³⁵¹ Bednorz do Zgromadzenia ss. Elżbietanek w Katowicach, ss. Elżbietanek w Cieszynie, ss. Jadwizanek w Katowicach, ss. Maryi Niepokalanej w Katowicach, ss. Służebniczek w Panewnikach oraz ss. Boromeuszek w Mikołowie z 30 V 1979 r., sygn. VD II-391/79, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 131.

³⁵² Woźnica do proboszczów z 9 I 1980, VD II-414/80, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 135.

³⁵³ Dekret z 2 VI 1980, sygn. VD II-456/80, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 136.

³⁵⁴ Bednorz do Zgromadzenia ss. Elżbietanek w Katowicach, ss. Elżbietanek w Cieszynie, ss. Jadwizanek w Katowicach, ss. Maryi Niepokalanej w Katowicach, ss. Służebniczek w Panewnikach

Aby duszpasterstwo Dzieci Maryi skorelować z ogólną formacją religijną młodzieży żeńskiej bp Bednorz dekretem z dnia 8 sierpnia 1980 roku mianował ks. Jana Morcinka diecezjalnym duszpasterzem młodzieży żeńskiej³⁵⁵. Natomiast wiosną 1981 roku bp Bednorz w liście skierowanym do moderatora ruchu apelował, by odpowiedzialni za pracę z dziećmi i młodzieżą duszpasterze pomagali im angażować się w życie Kościoła, na przykład przez włączenie się grup Dzieci Maryi w działalność charytatywną³⁵⁶. Podobnie pisał w roku 1983 do ks. J. Morcinka w sprawie uzupełnienia programu formacyjnego Dzieci Maryi o wychowanie do trzeźwości. Według niego członkowie grup maryjnych powinni zobowiązać się do całkowitej abstynencji, najpierw czasowej – do ukończenia 18 roku życia – a potem także do końca życia³⁵⁷.

O tym, jak ważne miejsce w duszpasterskiej trosce bpa Bednorza o formację dzieci i młodzieży zajmował ruch prowadzony przez ks. J. Morcinka, świadczyć może to, że w raporcie o stanie diecezji składanym w Watykanie podczas wizyty biskupów śląskich *ad limina apostolorum*, odbywającej się w roku 1982, stwierdzono, że radością pasterzy lokalnego Kościoła jest fakt, że wiele dzieci garnie się do grup Dzieci Maryi³⁵⁸. Dla rozwijającego się ruchu każdego roku organizowano bazę lokalową. Pojawiły się nawet zamiary kupowania domów na wyłączny jego użytek. Biskup H. Bednorz nie podzielał tych zamiarów ks. J. Morcinka. Rozumiał i doceniał starania, ale zabraniał zabiegania o własne ośrodki. Uważał, że trzeba korzystać z domów należących do zgromadzeń zakonnych lub z domów pozostających pod opieką miejscowych proboszczów³⁵⁹.

Ksiądz J. Morcinek diecezjalnym moderatorem Dzieci Maryi został mianowany 17 czerwca 1985 roku. Biskup H. Bednorz, powołując się na uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej, przypomniał, że celem grup jest pogłębienie i ożywienie pobożności maryjnej³⁶⁰ i kształtowanie postawy apostołskiej u dzieci i młodzieży³⁶¹. Pismo ordynariusza wymieniało także szczegółowe zadania związane z posługą moderatora, a były nimi: 1. Troska o właściwą formację Dzieci Maryi (spotkania z dekanalnymi duszpasterzami ruchu³⁶², przygotowanie diakonów i kleryków do

oraz ss. Boromeuszek w Mikołowie z 24 IV 1980 r., sygn. VD II-431/80, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi. Podobnie było w latach następnych.

³⁵⁵ Bednorz do Morcinka. Nominacja z 8 VIII 1980, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 138.

³⁵⁶ Bednorz do Morcinka z 13 III 1981 r., sygn. VD II-507/81, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 140.

³⁵⁷ Bednorz do Morcinka z 30 VIII 1983, sygn. VD II-787/83, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 158.

³⁵⁸ Sprawozdanie biskupa Bednorza ze stanu diecezji, AAKat., ARZ 69, Ad limina, 1982, k. 57.

³⁵⁹ Bednorz do Morcinka z 14 II 1983, sygn. VD II-647/83, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 144.

³⁶⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim ...*, V.3.1.11.

³⁶¹ Tamże, XVI.3.1.4.

³⁶² Dekanalni Duszpasterze Dzieci Maryi stanowili ważne ogniwo łączące moderatora z poszczególnymi wspólnotami. Od ich zaangażowania zależał aktywny udział dzieci w rekolekcjach,

prowadzenia grup, organizacja szkoleń dla siostr zakonnych i animatorów, prowadzenie dni skupienia dla animatorów połączonych z formacją permanentną); 2. Starania o wydawanie materiałów wspomagających spotkania w małych grupach; 3. Organizacja punktów rekolekcyjnych; 4. Przygotowanie rekolekcji wakacyjnych; 5. Organizacja dorocznego ogólnodiecezjalnego spotkania wspólnot Dzieci Maryi³⁶³.

Działalność ruchu docenił również abp Damian Zimoń. W *Sprawozdaniu o stanie diecezji katowickiej za lata 1982–86* złożonym w Rzymie podczas *ad limina apostolorum* napisano, że Ruch Dzieci Maryi – to grupa o formacji maryjnej, jej program oparty jest na adhortacji apostołskiej *Marialis cultus*, a celem jest wychowanie apostołskie dzieci i młodzieży. W dokumencie relacjonowano również wielkość ruchu, że prawie we wszystkich parafiach diecezji katowickiej Dzieci Maryi mają cotygodniowe spotkania, a raz w roku dziewięciodniowe rekolekcje. Biskup informował Stolicę Apostolską także o tym, że stałej formacji poddawani są animatorzy posługujący wśród Dzieci Maryi³⁶⁴.

W roku 1987 podczas wakacji letnich zorganizowano 57 turnusów rekolekcyjnych, w których wzięło udział ok. 3 400 osób. W zespołach wychowawczych znaleźli się kapłani moderatorzy, diakoni, klerycy, siostry zakonne oraz świeccy animatorzy. Zaangażowanych do pracy było około sto zakonnic z ośmiu zgromadzeń zakonnych, posługujących na terenie diecezji katowickiej oraz 350 animatorów świeckich³⁶⁵. W roku następnym, który przeżywany był jako Rok Maryjny, organizowano turnusy rekolekcyjne już po raz jedenasty. Wzięła w nich udział podobna liczba Dzieci Maryi jak w roku poprzednim: ponad 3 000 (dziewcząt i chłopców) plus wychowawcy³⁶⁶.

Na największe trudności organizacyjne napotykał ruch podczas stanu wojennego. Grupy rekolekcyjne były traktowane jak tzw. dzikie kolonie. Ksiądz J. Morcinek wspominał, że raz nawet musieli się ukrywać z dziećmi w lesie przed niespodziewaną kontrolą ośrodka. Przedstawiciele władz administracyjnych często domagali się od prowadzących rekolekcje list uczestników wraz z adresami i imionami rodziców. Rodziców chciano szykanować za pozwolenie dzieciom na wyjazd rekolekcyjny³⁶⁷.

Animatorzy Ruchu Dzieci Maryi formowani byli podczas szkoleń I i II stopnia w czasie ferii zimowych, natomiast siostry zakonne rozpoczynające posługę w ruchu odbywały tygodniowe przygotowanie. Poznawały metody, formy pracy

dnia skupienia, dniach wspólnoty. Oni też najczęściej sprawowali posługę moderatorów rekolekcji wakacyjnych (Morcinek do Dekanalnych Duszpasterzy Dzieci Maryi z 3 IV 1987 r., sygn. VD II-1098/87, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 198.

³⁶³ Bednorz do Morcinka z 17 VI 1985 r., AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 181.

³⁶⁴ Sprawozdanie o stanie diecezji katowickiej za lata 1982–86, AAKat., ARZ 72, Ad limina, 1982–1987.

³⁶⁵ J. Morcinek, *Wakacje „Dzieci Maryi”*, w: *Relacje z duszpasterstwa wakacyjnego w diecezji katowickiej*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 9, poz. 64, s. 391.

³⁶⁶ J. Morcinek, *Wakacje „Dzieci Maryi”*, w: *Relacje z duszpasterstwa wakacyjnego w diecezji katowickiej*, WD (Kat.), R. 56: 1988, nr 10, poz. 64, s. 341–342.

³⁶⁷ ZW. Rozmowa z ks. Janem Morcinkiem z 20 IX 2003.

i program formacyjny. Dodatkowo, co roku organizowano dla nich – po świętach Bożego Narodzenia – kilkudniowe, tematyczne spotkania. Zapraszano na nie mariologów, którzy głosili siostronom konferencje na temat zasad i celów odnowy kultu maryjnego. W roku 1987 wykłady te prowadził ks. dr Teofil Siudy z Częstochowy³⁶⁸, w 1988 roku o. prof. Celestyn Napiórkowski – kierownik katedry mariologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim³⁶⁹ – a w roku 1989 ks. dr Jan Chrapek mówił na temat nowych katolickich ruchów religijnych, a także zadań wiernych świeckich i ich miejsca w Kościele³⁷⁰.

Z czasem Ruch Dzieci Maryi wypracował strukturę ruchu i opracowano materiały wspomagające formację. Zgodnie z ustaleniami uczestnikami Dzieci Maryi mogły i mogą być dzieci od III klasy szkoły podstawowej. Przyjmowane były na dwuletni okres kandydacki, rozpoczynający się 8 grudnia w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, czyli patronalne święto ruchu. Zewnętrznym wyrazem włączenia do grona Dzieci Maryi było nałożenie Cudownego Medalika Niepokalaney. Po zakończeniu tego okresu dzieci rozpoczynały drugi etap formacji. Ksiądz proboszcz podczas Mszy św. w obecności opiekuna grupy, rodziców i całej parafii dokonywał uroczystego przyjęcia do Ruchu Dzieci Maryi. Dzieci otrzymywały duży Cudowny Medalik Niepokalaney i w zależności od klasy, do której uczęszczały zawieszony był na wstążce innego koloru (uczestnikom z klas V w kolorze zielonym, klas VI w kolorze niebieskim, a klas VII w kolorze białym).

Systematyczna cotygodniowa formacja była i jest nadal realizowana podczas spotkań parafialnych w grupach wiekowych. Szczególnego wyrazu nabierają spotkania związane z przeżyciami okresów liturgicznych, z uwzględnieniem Adwentu i Wielkiego Postu. W miesiącach maryjnych dzieciom ukazywane jest piękno nabożeństw majowych lub różańcowych.

Materiały programowe przygotowywano przez kilka lat. Z zaangażowaniem pracowali nad nimi ks. J. Morcinek, ks. M. Kaszowski oraz B. Horska³⁷¹. W latach 1979–1982 opracowano program formacji rocznej dla dziewcząt i chłopców szkół podstawowych. Nosił on tytuł *Z Maryją w Kościele*, a jego

³⁶⁸ J. Morcinek, *Wakacje „Dzieci Maryi”*, w: *Relacje z duszpasterstwa wakacyjnego w diecezji katowickiej*, WD (Kat.), R. 56: 1988, nr 10, poz. 64, s. 342.

³⁶⁹ Morcinek do Napiórkowskiego z 3 X 1988 r., AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 202.

³⁷⁰ Morcinek do Chrapka z 25 IV 1989 r., AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 211.

³⁷¹ J. Morcinek, *Koncepcja ogólna grup maryjnych diecezji katowickiej*, Katowice 1979, mps Biblioteka WTL UŚ; M. Kaszowski, *Z Maryją...*, Katowice 1991. Ruch korzystał z następujących podręczników: B. Horska, M. Kaszowski, *Maryja Matką. Z pomocą Matki żyjemy według wskazań modlitwy „Ojcze nasz”*, Katowice 1986; B. Horska, M. Kaszowski, *Maryja Matką. Jak Maryja troszczy się o rodziny dzieci Bożych*, Katowice 1987; M. Kaszowski, *Rekolekcje Dzieci Maryi II-go stopnia*, Katowice 1983; M. Kaszowski, *Z Maryją... Z Maryją słucham w Kościele*, Katowice 1984; M. Kaszowski, *Z Maryją... Kochając jak Maryja ofiaruję się Bogu i Kościołowi*, Katowice 1984; M. Kaszowski, *Z Maryją... Z Maryją modłę się w Kościele*, Katowice 1985; M. Kaszowski, *Poradnik animatora*, Katowice 1988; J. Morcinek, *Z Maryją modłę się w Kościele. II rok formacji Dzieci Maryi*, Katowice 1980; J. Morcinek, *Zeszyt programowy rekolekcji*, Katowice 1980.

autorem był ks. J. Morcinek³⁷². Pod jego redakcją były przygotowywane zeszyty zawierające materiał programowy ruchu: *Z Maryją słucham w Kościele*, *Z Maryją modłę się w Kościele*³⁷³. Od 1983 roku odpowiedzialność za redakcję materiałów ruchu Dzieci Maryi przejął ks. M. Kaszowski. Jest autorem materiałów dla dzieci klas V, VI i VII oraz redaktorem pięcioletniego cyklu formacyjnego. Natomiast autorką materiałów dla klas II i IV była B. Horska. Zasadniczym celem formacji jest przygotowanie dzieci do bycia autentycznymi świadkami Chrystusa³⁷⁴.

Program Ruchu Dzieci Maryi realizowany podczas rekolekcji prowadzonych w okresie wakacyjnym posiada swój rytm, a zespół animatorów opracował rekolekcyjne materiały pomocnicze. Opierają się one na adhortacji *Marialis cultus*. Program dziewięciodniowych rekolekcji I stopnia Dzieci Maryi uwzględnia pogłębienie wiary i świadomości życia w Kościele. Podczas nich rozważa się tajemnice radosne różańca św. (od pierwszego do piątego dnia), a następnie słowa Jezusa: „Oto Matka Twoja” (w szóstym dniu), tajemnicę Maryi Matki Kościoła (dzień siódmy) oraz prawdę o zesłaniu Ducha Świętego (dzień ósmy)³⁷⁵. Podczas rekolekcji II stopnia korzysta się z materiałów opracowanych przez ks. M. Kaszowskiego. Ich podstawą są rozważania świąt maryjnych, a celem jest lepsze poznanie, ukochanie i pragnienie naśladowania Bożej Rodzicielki³⁷⁶. Rekolekcje odbywały się w następujących miejscach:

1. Boronów – dom ss. boromeuszek;
2. Brenna Leśnica – dom zakonny ss. Maryi Niepokalanej z Katowic;
3. Brzezie – dom zakonny ss. Maryi Niepokalanej z Katowic;
4. Ćwiklice – dom przy parafii św. Marcina, opiekę nad nim sprawowały ss. elżbietanki z Katowic;
5. Goczałkowice – dom przy parafii św. Jerzego, ośrodkiem opiekują się ss. salwatorianki;
6. Golasowice – dom ss. jadwiżanek;
7. Gostyń – dom przy parafii Podwyższenia Krzyża Świętego, odpowiedzialne za ośrodek są ss. jadwiżanki;
8. Lubecko – dom przy parafii Wniebowzięcia NMP, opiekę nad nim sprawują ss. służebniczki NMP;
9. Poręba – dom przy parafii św. Maksymiliana Marii Kolbego, pod opieką ss. służebniczek NMP;
10. Kochanowice – dom przy parafii św. Wawrzyńca, opiekowały się nim ss. służebniczki NMP;

³⁷² J. Morcinek, *Koncepcja ogólna grup maryjnych diecezji katowickie. Referat wygłoszony na Konferencji Plenarnej Episkopatu polski w Warszawie, 5 II 1985*, mps, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 172-175.

³⁷³ O szczegółowym programie formacyjnym w ramach Ruchu Dzieci Maryi można przeczytać w pracy ks. Jana Morcinka, *Program nowej ewangelizacji...*, s. 55-57.

³⁷⁴ Tamże, s. 56.

³⁷⁵ J. Morcinek, *Program rekolekcji wakacyjnych*, mps, s. 1; M. Kaszowski, *Wakacyjne rekolekcje dla grup Dzieci Maryi. Stopień pierwszy*, Katowice 1986.

³⁷⁶ M. Kaszowski, *Rekolekcje Dzieci Maryi*, Katowice 1983.

11. Hażlach – dom przy parafii św. Bartłomieja, ośrodek pozostawał pod opieką ss. elżbietanek z Cieszyna;
12. Pszów – dom zakonny ss. boromeuszek;
13. Ustroń – dom zakonny ss. boromeuszek;
14. Szczekowice – dom przy parafii Matki Bożej Pośredniczki Wszelkich Łask, rekolekcjami zajmowały się ss. jadowizanki³⁷⁷.

Szkolenia dla animatorów odbywały się najczęściej w czasie ferii zimowych w Brennej Leśnicy oraz Dąbrówce Wielkiej. Poza wymienionymi wyżej ośrodkami do dyspozycji ruchu pozostawał dom w Brennej-Pinkas, w którym odbywały się szkolenia sióstr zakonnych diecezji katowickiej, rozpoczynających posługę w ruchu Dzieci Maryi. Dwa razy w roku organizowano w nim (lub w Brennej Leśnicy) spotkania sióstr odpowiedzialnych za poszczególne punkty rekolekcyjne³⁷⁸.

6.2. Focolari

Ruch Focolari (wł. *focolare* oznacza ognisko domowe) zwany też Dziełem Maryi lub Ruchem Jedności to katolicki ruch międzynarodowy, który powstał w czasie II wojny światowej we Włoszech. Nadrzędnym celem jego apostołstwa od początku było dążenie do jedności w Kościele, a także ożywienie dialogu z innymi religiami i niewierzącymi³⁷⁹. Powstanie ruchu wiązać należy z postacią Chiary Lubich³⁸⁰. Urodzona 22 stycznia 1920 roku w Trydencie od wczesnej młodości należała do Trzeciego Zakonu św. Franciszka, a w późniejszym czasie była aktywną uczestniczką młodzieżowej Akcji Katolickiej³⁸¹. Ważnym wydarzeniem w jej życiu był udział w zjeździe studentek katolickich w Loreto. Stało się ono podstawą jej doświadczenia duchowego. W Loreto, w domku nazaretańskim, dużo się modliła i rozmyślała nad życiem Świętej Rodziny. Gdy wróciła do rodzinnego miasta w rozmowie z proboszczem, który dostrzegł szczęście na jej twarzy, usłyszała: „Znalazłaś swoją drogę?”. „Tak” – odpowiedziała. „Małżeństwo?”. „Nie”. „Klasztor?”. „Nie”. „Pozostaniesz dziewicą w świecie?”. „Nie. Jest czwarta droga. Ale nie wiem nic więcej” – odpowiedziała księdzu³⁸².

Początki ruchu przypadają na rok 1944. Podczas nalotów i bombardowań Lubich ukrywała się wraz z towarzyszkami w piwnicy. Były to dziewczyny w wieku

³⁷⁷ Lista została sporządzona na podstawie informacji o przeprowadzonych rekolekcjach: AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi.

³⁷⁸ Morcinek do Zgromadzeń Zakonnych z 24 XI 1982, sygn. VD II-5856/82, AAKat., ARZ 585, Dzieci Maryi, k. 142.

³⁷⁹ T. Fitych, Ł. Kamykowski, *Fokolarini*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5..., s. 364.

³⁸⁰ Chiara Lubich (1920-2008) – założycielka i prezydent Ruchu Focolari, laureatka międzynarodowych nagród, m.in. nagrody Templetona za wkład w rozwój religii (1977), nagrody UNESCO za wychowanie do pokoju (1996). Wiele uczelni przyznało jej doktoraty honoris causa.

³⁸¹ E. Weron, *Fokolarini*, *Collectanea Theologica*, R. 56: 1986, nr 56, z. 2, s. 122.

³⁸² Ch. Lubich, *Klucz do jedności*, Katowice 1989, s. 12.

15–25 lat. Łączył je podobny los: śmierć najbliższych, utrata domu rodzinnego i pogrzebanie planów na przyszłość. Wspólnie zaczęły czytać Ewangelię. Tam postanowiły założyć wspólnotę, w której będą się wzajemnie wspierać. Zamieszkały razem, zaczęły prowadzić wspólne życie. Pracowały w swoich zawodach. Obserwując styl życia pierwszych członkiń ruchu, który przypominał życie pierwszych gmin chrześcijańskich, spontanicznie nadano im nazwę *focolari*, czyli płonące ognisko. W początkowej fazie działalności opiekowały się ludźmi dotkniętymi skutkami działań wojennych oraz biednymi. Z czasem zrozumiały, że jeszcze dotkliwyszymi od potrzeb materialnych są potrzeby duchowe i im próbowały zaradzić w miarę własnych możliwości³⁸³. Bardzo szybko zaczęły powstawać ogniska w Trydencie i w innych włoskich miastach. W ciągu kilku miesięcy około 500 osób zaczęło żyć ideałami ruchu. W roku 1948 powstała pierwsza wspólnota męska. W związku z tym, że entuzjastą ruchu stał się Igino Giordani, człowiek żonaty, pisarz i polityk, ruchem zainteresowały się rodziny, które decydowały się żyć jego duchem³⁸⁴. W lecie 1949 roku odbyło się pierwsze tzw. Mariapoli (gr. *Miasto Maryi*), czyli spotkanie członków i sympatyków ruchu. Od tej pory organizowane są one corocznie dla fokolarinów z danej strefy, trwają kilka dni, mają charakter modlitewny połączony ze wspólnotowym przeżywaniem radości³⁸⁵.

Ruch Focolari od początku był akceptowany przez Kościół. W 1947 roku bp Carlo de Ferrari z Trydentu udzielił aprobaty pierwszemu statutowi fokolarinów, a w 1962 roku został zatwierdzony przez papieża Jana XXIII, zyskując status publicznego stowarzyszenia wiernych. Odtąd nazywano ruch Dzielę Maryi (*Opera di Maria*) i otrzymał odrębne statuty dla gałęzi męskiej i żeńskiej. Także papież Paweł VI odniósł się do działalności ruchu, gdy w 1965 roku zatwierdził statut Rady Koordynującej, który gwarantuje jedność fokolarinom. Po tym, jak ruch stał się stowarzyszeniem, zaczęły powstawać kolejne jego gałęzie. Zrodziły się wspólnoty kapłanów diecezjalnych, tzw. *prezbiteria* (1962), a także grupy dzieci i młodzieży – kręgi Nowej Generacji (*ruch Gen*). Jeszcze wcześniej, bo w 1956 roku utworzono kręgi osób nieskładających ślubów czy przyrzeczeń (tzw. wolontariuszy). Wokół każdego z tych odłamów ruchu powstały następnie szersze ruchy: nowe rodziny, nowe społeczeństwo, nowe parafie, ruch kapłański, ruch zakonników i zakonnic, ruch młodych. Ich celem jest wprowadzanie w życie przykazania miłości w środowisku, w którym żyją, uczą się, pracują³⁸⁶.

³⁸³ O charyzmacie ruchu można przeczytać m.in. w wywiadzie z Chiara Lubich zamieszczonym w książce P.J. Cordes, *Znaki Nadziei...*, s. 115-125 oraz *Życie wedle Ducha. Księga Pamiątkowa...*, s. 152-160.

³⁸⁴ Igino Giordani (1894-1960) – polityk, pisarz, dziennikarz, dyrektor Biblioteki Watykańskiej, współzałożyciel Ruchu Focolari (T. Sorgi, *Un'anima di fuoco: profilo di Igino Giordani, 1894-1980*, Roma 2003).

³⁸⁵ S. Hławiczka, *Ruch fokolarów*, Przewodnik Katolicki, R. 59: 1969, nr 17, s. 156-157.

³⁸⁶ Ch. Lubich, *Przygoda jedności*, Kraków 1995, s. 65-68.

Apostolat fokolarinów polega na osobistym dawaniu świadectwa życia zgodnego z Ewangelią. Istotą ich duchowości jest jedność realizowana przez pełnienie w codzienności przykazania miłości, którego najlepszym wzorem jest Jezus ukrzyżowany i opuszczony. Służba jedności musi realizować się w poszczególnych wspólnotach podporządkowanych strukturom Kościoła i ruchu. Od początku zwracano uwagę na to, by działać w ścisłej jedności z hierarchią. Natomiast troska o jedność w ramach ruchu powierzona jest Radzie Koordynującej, złożonej ze świeckiego przewodniczącego (aż do swojej śmierci w 2008 roku funkcję tę pełniła Chiara Lubich), kościelnego asystenta, osób odpowiedzialnych za gałąź męską i żeńską oraz członków wybieranych na okres 6 lat w równej liczbie z obu gałęzi. Analogiczne rady istnieją w poszczególnych strefach terytorialnych³⁸⁷.

Ruch nawiązał kontakty ekumeniczne z luteranami (1958), anglikanami (1966), Kościołem prawosławnym (1967), wspólnotami kościelnymi reformowanymi oraz ze wspólnotą z Taizé. Od 1977 roku, w którym Chiara Lubich otrzymała nagrodę Templetona toczy się również dialog ruchu z przedstawicielami wielkich religii niechrześcijańskich oraz z niewierzącymi³⁸⁸. Od roku 1982 odbywają się doroczne spotkania biskupów – przyjaciół fokolarinów³⁸⁹. Członkowie ruchu oprócz udziału w Mariapoli uczestniczą także w międzynarodowych kongresach w centrach i ośrodkach ruchu³⁹⁰. Najstarszy jego ośrodek znajduje się w Rocca di Papa niedaleko Castel Gandolfo. Posiadają własne centra studiów: teologii i kultury chrześcijańskiej, międzynarodowy miesięcznik *Nowe Miasto*, wydawany w wielu językach. Pod patronatem ruchu rozwijają działalność młodzieżowe zespoły wokalne-muzyczne³⁹¹.

Do Polski Dzieło Maryi dotarło w latach 60. z Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Latem 1969 roku zorganizowano pierwsze spotkanie rekolekcyjne Mariapoli, w którym wzięło udział 50 osób³⁹². Włoscy lekarze – Anna Frata i Roberto Saltini – którzy zaczęli pracować w polskich szpitalach dali początek pierwszej męskiej i żeńskiej gałęzi. A. Frata przybyła do Polski w 1974 roku i pracowała w przychodni w Nowej Hucie w Krakowie, a R. Saltini, jako anestezjolog, od 1979 roku pracował w Ośrodku Mikrochirurgii i Replantacji Ręki w Trzebnicy³⁹³.

³⁸⁷ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 35.

³⁸⁸ E. Weron, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele*, Poznań 1993, s. 58-59.

³⁸⁹ Od wielu lat biorą w nich udział także biskupi Polsce, a wśród nich abp Damian Zimoń i bp Piotr Libera.

³⁹⁰ E. Weron, *Ruchy odnowy...*, s. 58.

³⁹¹ E. Weron, *Laikat i apostołstwo...*, s. 134.

³⁹² A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 35. Mariapoli (Miasto Maryi) – to pięciodniowe rekolekcje otwarte dla osób z różnych środowisk, w każdym wieku, różnych stanów życia, które w tym czasie tworzą wspólnie „miasto”, mały model zjednoczonej społeczności. Poza tym istnieją stałe „Mariapoli”, tzw. miasteczka, w których członkowie wspólnie żyją, pracują i uczą się. Najbardziej znanym z takich osiedli jest Loppiano we Włoszech.

³⁹³ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 35. Roberto Saltini wstąpił do Zgromadzenia Ojców Kombonianów i przyjął święcenia kapłańskie w roku 2004 w Katowicach-Brynowie.

Pod koniec lat 60. XX wieku z Ruchem Focolari zetknął się śląski kapłan, ks. Stanisław Bista³⁹⁴. Można dokładnie opisać okoliczności zafascynowania się księdza Dziełem Maryi. Wspominał później, że stało się to w momencie, gdy poszukiwał czegoś nowego w swoim życiu kapłańskim. Było to w 1969 roku podczas podróży do NRD odbywanej w ściśle określonych seminaryjnych interesach. Bista nie znał jeszcze Focolari, gdyż wówczas dopiero ruch ten zaczynał przedzierać się do Polski zza „żelaznej kurtyny”³⁹⁵. Gdy usłyszał po raz pierwszy o fokolarinach, zainteresowało go, kim są ci ludzie. Skontaktowano go z kapłanem, który przedstawił ks. Biście duchowość ruchu. Odwiedził też wspólnotę fokolarinów. Po powrocie do Polski myśl o tych doświadczeniach go nie opuszczała. W roku 1977 podczas spotkania Mariapoli tak opisywał to Boże wezwanie do zaangażowania się w Focolari:

I znowu Pan przyszedł mi z pomocą (...). W responsorium brewiarzowym znalazłem takie zdanie po łacinie, które dałoby się przetłumaczyć tak: zabierzcie się wreszcie do wykonywania tego, o czymście tak długo dumali. To było jak uderzenie pioruna. Człowieku, chodzisz i myślisz, zabierz się do tego! No i później nawiązałem kontakt i tak to się zaczęło!³⁹⁶

Ksiądz S. Bista był zapewne tym, który zaszczerpił ideały Dzieła Maryi wśród kapłanów i kleryków w diecezji katowickiej. Poprzez duchownych ruch mógł się rozszerzać w całej diecezji i docierać do osób świeckich. Jeden z odpowiedzialnych członków Ruchu, R. Saltini, który poznał Bistę w czasie jego odkrywania Focolari podczas podróży do NRD, pisał o nim tak:

W każdym spotkaniu z księdzem Stanisławem uderzała mnie jego prostota, a jednocześnie wewnętrzna głębia – uważam, że cechy te charakteryzują ludzi świętobliwych (...). Kiedy zetknął się z Ruchem i jego duchowością jedności nie był już młody i miał za sobą formację w duchowości indywidualnej (chciał nawet wstąpić do kamedułów), potrafił jednak postawić całe swoje życie „na głowie” i poświęcić je dla budowania jedności tam, gdzie żył, poczynając od środowiska kapłanów. Dla mnie jest założycielem gałęzi kapłanów Ruchu Focolari w Polsce³⁹⁷.

³⁹⁴ Ks. Stanisław Bista (1929-1985) – kapłan diecezji katowickiej, rektor Niższego Seminarium Duchownego w Katowicach (1960-1962), wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, a następnie w Katowicach (od 1967), przełożony seminaryjny (1968-1971), oficjał Sądu Biskupiego w Katowicach (1971-1985), uczestnik I Synodu Diecezjalnego w Katowicach. Zaszczerpił idee Ruchu Focolari w diecezji katowickiej (R. Sobański, *Bista Stanisław*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 34-35; bp Czesław Domin, *Homilia podczas pogrzebu śp. ks. pralata dra Stanisława Bisty*, WD (Kat.), R. 54: 1986, nr 2, poz. 11, s. 24-28; R. Sobański, *Śp. ks. dr Stanisław Bista (1929-1985)*, WD (Kat.), R. 54: 1986, nr 5, poz. 41, s. 35-39).

³⁹⁵ S. Bista, *Konferencja wygłoszona na Mariapoli w Mogile*, 1977, zapis magnetofonowy. Podają za: J. Mrukowski, „Wspólnota” w poglądach ks. pralata Stanisława Bisty, Katowice 1991, mps Biblioteka WTL UŚ.

³⁹⁶ Tamże.

³⁹⁷ R. Saltini, *Wspomnienie o ks. Stanisławie Biście*, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 16.

Ksiądz S. Bista mocno angażował się w stworzenie grup kapłanów – focolarinów; utrzymywał kontakt z księżmi niemieckimi, z benedyktynami tyńieckimi (m.in. o. Piotrem Rostworowskim i o. Ludwikiem Mycielskim, którzy przyjęli idee Focolari). Uważał, że księża, żyjący w nieustannym wirze spraw, powinni mieć jakąś przystań duchową. Marzył, aby w prawie kanonicznym, a przynajmniej w uchwałach Synodu Diecezji Katowickiej, którym poświęcił wiele serca i trudu, znalazł się zapis o „roku sabatowym” dla księży (miał to być rok oderwania się księży od duszpasterstwa, przeżywany raz na siedem lat i spędzony w klasztorze kamedułów na Bielanych albo w innym ośrodku duchowości)³⁹⁸. Duchowością zaczerpniętą z Focolari dzielił się z kapłanami i świeckimi³⁹⁹. Był przyjacielem Danuty i Jerzego Ciesielskich, którzy również żyli duchem Dzieła Maryi⁴⁰⁰.

Ruch popierali biskupi katowiccy: bp H. Bednorz i bp D. Zimoń. Ten drugi zetknął się z ks. Bistą w czasach, gdy pełnił funkcję wicerektora w seminarium (w roku 1975) i potem ponownie po objęciu diecezji. Podziwiał u ks. Bisty umiejętność postrzegania spraw Kościoła oraz dobry kontakt z ludźmi i pozytywny wpływ na młodych kapłanów, jak zauważył:

Dopiero pod koniec naszych kontaktów zorientowałem się co jest źródłem tej jego żarliwości kapłańskiej – okazało się, że to duchowość Dzieła Maryi. Zaczęliśmy na te tematy rozmawiać krótko przed jego śmiercią⁴⁰¹.

Ksiądz S. Bista jako przełożony seminarium duchownego odwiedzał kleryków, odbywających służbę wojskową w Bartoszycach. Dzielił się z nimi doświadczeniami Ruchu Focolari⁴⁰². W seminarium klerycy spotykali się w grupach dzielenia i rozważali „Słowo Życia”. Pierwszymi kapłanami śląskimi, którzy w pełni oddali się propagowaniu idei Dzieła Maryi byli oprócz ks. Bisty: ks. Stanisław Chwila i ks. Leopold Pietroszek. Do nich zaczęli dołączać inni (ks. Lucjan Skolik, ks. Jan Buchta, ks. Paweł Buchta, ks. Piotr Libera, ks. Paweł Wilczek, ks. Jan Przybyłok, ks. Marek Korsus). Uczestniczyli oni w pierwszym Mariapoli polskim odbywającym się w 1969 roku w Zakopanem. Ksiądz S. Bista zapoczątkował spotkania kapłańskie w duchu Focolari. Odbywały się one zasadniczo w jego mieszkaniu przy klasztorze ss. służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej w Panewnikach. W sumie w latach 80. XX wieku z Dzielą Maryi było w jakiś sposób związanych kilkudziesięciu księży diecezji katowickiej.

³⁹⁸ L. Mycielski, *Wspomnienie o ks. Stanisławie Biście*, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 17.

³⁹⁹ *Kazanie ks. bpa D. Zimonia wygłoszone w katedrze katowickiej podczas eksportacji śp. ks. pralata Stanisława Bisty (26 XII 1985 r.)*, WD (Kat.), R. 53: 1985, nr 12, poz. 73, s. 386.

⁴⁰⁰ „Mieć głowę w niebie, by nogami mocno stąpać po ziemi...”. Ksiądz Stanisław Bista, zebrali i opracowali A. Cehak, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 14-19.

⁴⁰¹ D. Zimoń, *Wspomnienie o ks. Stanisławie Biście*, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 16; ZW. Rozmowa z ks. abpem Damianem Zimoniem, 17 VII 2006.

⁴⁰² Wypowiedź ks. S. Bisty podczas Mariapoli w 1985 r., Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 15.

Około roku 1970 ks. S. Bista zaczął tworzyć w Katowicach środowisko osób świeckich zaangażowanych w Dzieło Maryi. Do tego grona od początku należeli m.in.: Zofia Stompor, Janina i Maciej Bieniaszowie, Franciszek Halkiewicz, Kazimierz Matuszczyk i Andrzej Miłkowski. Do nich dołączali następni gromadzeni przez kapłanów, którzy żyli duchowością Focolari. Czasem do ruchu przystępowały całe rodziny. Tworzyły się wtedy kręgi rodzin w większych miastach Śląska. Spotykały się one w prywatnych mieszkaniach raz w miesiącu na rozważaniu Słowa Życia. Tak jak i w całym świecie do Focolari przystępowała młodzież organizując tzw. gen – nowe pokolenie Ruchu, angażujące się w budowę lepszego, zjednoczonego świata, które w swoim życiu na pierwszym miejscu stawiało Boga⁴⁰³.

Focolari skupiało również osoby konsekrowane, z tym że w diecezji katowickiej w nielicznych tutejszych wspólnotach męskich nie znalazły one punktu zaczepienia, a wśród zakonnic najmocniej zaangażowały się w Focolari ss. służebniczki NMP Niepokalanie Poczętej. Przenosiły ducha fokolarskiego z Górnego Śląska do klasztorów w Bielsku, Opolu, Warszawie, Poznaniu i Wrocławiu⁴⁰⁴.

Z czasem organizowano w Katowicach spotkania regionalne, m.in. przy kościele śś. Piotra i Pawła oraz w parafii Mariackiej w Katowicach, w Brynowie, na Osiedlu Tysiąclecie Dolne w Katowicach, w Piekarach Śląskich oraz w Bielsku Białej. Odbywały się również – od czasu do czasu – spotkania tematyczne dla małżonków, lekarzy, nauczycieli, pedagogów⁴⁰⁵. Zanim powstała polska wersja pisma ruchu Focolari *Città Nuova – Nowe Miasto*, tzw. „Słowa Życia”, czyli rozważania biblijne opracowywane przez Chiare Lubich potajemnie powielano, drukowano i rozsyłano pocztą członkom ruchu.

6.3. Legion Maryi

Legion Maryi jest stowarzyszeniem katolików, którzy za zgodą Kościoła związali się w grupę bojową pod przemożnym przewodnictwem Maryi Niepokalanej (...), by wspierać nieustannie Kościół w walce przeciw światu i jego ciemnym mocom⁴⁰⁶.

Tak zasady działania Legionu Maryi sformułowano w *Oficjalnym podręczniku Legionu Maryi* – ta forma apostołstwa zrodziła się na wiele lat przed Soborem Watykańskim II, ale jak się okazuje od samego początku realizowała wskazania zawarte później w dokumentach soborowych oraz adhortacji apostołskiej Jana Pawła II *Christifideles laici*.

Legion Maryi (łac. *Legio Mariae*) powstał 7 września 1921 roku w Dublinie. Założyli go świeccy, którzy dostrzegli potrzebę posługi apostołskiej. Inspiratorem

⁴⁰³ ZW. Rozmowa z ks. Eugeniuszem Krasoniem, 5 II 2004.

⁴⁰⁴ Tamże. Prawdopodobnie dużą rolę odegrało to, że matka generalna tego zgromadzenia, s. Zofia Fryc, była kuzynką ks. Bisty.

⁴⁰⁵ Tamże.

⁴⁰⁶ *Oficjalny podręcznik Legionu Maryi*, Dublin-Wiedeń 1980, s. 1.

i długoletnim odpowiedzialnym za ruch był Frank Duff⁴⁰⁷. Przez pierwsze siedem lat Legion Maryi rozwijał się wyłącznie w Irlandii, później zaczął się dynamicznie rozprzestrzeniać po całym świecie. W latach 30. ubiegłego wieku był już obecny na wszystkich kontynentach. Od samego początku działał za zgodą władz kościelnych. Pius XI wysoko oceniał jego cele:

Udzielamy specjalnego błogosławieństwa wspaniałemu i świętemu dziełu – Legionowi Maryi. Nazwa tego dzieła mówi sama za siebie. Obraz Maryi Niepokalanej na jego sztandarach świadczy o wzniosłych i świętych rzeczach⁴⁰⁸.

Pius XII również z uwagą przyglądał się apostołstwu prowadzonemu przez Duffa i był zadowolony z jego rozwoju:

Jego Świątobliwość śledził przez lata z ojcowskim zainteresowaniem postęp Legionu Maryi; nadzwyczajnie wzrosła w tym czasie armia owych oddanych i mężnych sług Maryi, którzy walczą przeciw panowaniu zła w dzisiejszym świecie. Cieszy się razem z Tobą, że obecnie może oglądać rozwinięte proporce Legionu we wszystkich pięciu częściach świata⁴⁰⁹.

Podobnie papież Jan XXIII pozytywnie wyrażał się o tym stowarzyszeniu ludzi świeckich⁴¹⁰. W imieniu Pawła VI opinię na jego temat wyraził kard. Amleto Giovanni Cicognani z Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej, pisząc o wierności legionistów Stolicy Apostolskiej i gorliwej pracy apostołskiej⁴¹¹.

W roku 1965 Frank Duff otrzymał zaproszenie do udziału w pracach Soboru Watykańskiego. Uczestniczył w nim jako specjalny obserwator świecki. Kardynał Leo Suenens nazwał go wówczas „geniuszem apostołatu”⁴¹². Po trzydziestu latach od daty założenia Legionu Maryi, tj. w roku 1951, działał on już wśród siedemdziesięciu różnych narodowości, a liczba jego członków wyrażała się w milionach. W 1963 roku istniał i apostołował na terenie 1 200 diecezji⁴¹³. Do Polski Legion Maryi dotarł w 1948 roku za pośrednictwem Anatola Kaszczuka⁴¹⁴,

⁴⁰⁷ Frank Duff (1889–1980) – razem z ks. Michaeliem Toherem i grupą katoliczek stworzył pierwsze prezydium Legionu Maryi. Było to 7 IX 1921 r. Odtąd, aż do 7 XI 1980 r., tzn. do śmierci, przewodził z ogromnym zaangażowaniem Legionowi Maryi na całym świecie. Jako obserwator świecki brał udział w Soborze Watykańskim II.

⁴⁰⁸ *Pius XI do Legionu Maryi, 16 września 1933*, w: *Oficjalny podręcznik Legionu Maryi*, Dublin-Wiedeń 1980, b.p.

⁴⁰⁹ *Sekretariat Stanu do F. Duffa z 22 lipca 1953*, w: *Oficjalny podręcznik Legionu Maryi...*, b.p.

⁴¹⁰ *Jan XXIII do legionistów we Francji, 13 lipca 1960*, w: *Oficjalny podręcznik Legionu Maryi...*, b.p.: „Legion Maryi odzworowuje wiernie oblicze Kościoła”.

⁴¹¹ Sekretariat Stanu do F. Duffa z 6 stycznia 1965, w: *Oficjalny podręcznik Legionu Maryi...*, b.p.: „Jego Świątobliwość jest szczęśliwy, że może polegać na tym duchu Legionu, który ma już liczne zastępy w każdej części świata, ma gorliwych apostołów i heroicznych świadków Chrystusa, szczególnie w tych miejscach, gdzie wiara jest atakowana i prześladowana”.

⁴¹² A. Liechtenstein, *Frank Duff*, Katowice 1992, s. 9.

⁴¹³ E. Weron, *Laikat i apostołstwo...*, s. 122.

⁴¹⁴ Kaszczuk Anatol (1912–2005) – wychowywał się w Nowo-Święcianach na Wileńszczyźnie. Jako oficer rezerwy artylerii trafił do obozu zagłady w Kozielsku. We wrześniu 1945 r. po-

więźnia obozu w Kozielsku, oficera artylerii, a później lotnictwa, który wraz z armią Andersa po wyprowadzeniu polskich wojsk z Rosji walczył w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. W Irlandii, poprzez osobisty kontakt z Frankiem Duffem, zapoznał się z ideą Legionu Maryi⁴¹⁵. Decyzją Najwyższej Rady Legionu Maryi, tzw. Konsylium, został delegatem ruchu na obszarze Polski⁴¹⁶. Pierwsze wspólnoty zwane prezydiami założył w Ostródzie i Lublinie. W Lublinie powstały dwa prezydiuma: męskie przy katedrze lubelskiej (jego kierownikiem duchowym był ks. Józef Frankowski) oraz żeńskie przy klasztorze kapucynów. Za zgodą prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego kolejna grupa zawiązała się w Warszawie przy kościele św. Augustyna na Nalewkach⁴¹⁷. W roku 1949, tak jak wszystkie kościelne stowarzyszenia, i Legion Maryi musiał zawiesić swoją działalność ze względu na represje aparatu bezpieczeństwa.

Trzydzieści lat później Legion Maryi mógł wznowić swoją działalność w Polsce. Zanim powstały struktury ruchu przyjeżdżał do Polski z Irlandii kilkakrotnie ks. Sean Moriarty. Próbował on zaszcześcić ideały ruchu wśród kapłanów⁴¹⁸. Od roku 1975 do Polski przybywali także legionieści z Austrii, Irlandii i Anglii w ramach tzw. *Peregrinatio pro Christo*⁴¹⁹. Były to wyjazdy misyjne za granicę związane z akcją ewangelizacyjną i propagującą myśl ruchu maryjnego. Odwiedzili oni Katowice, Poznań, Kraków, Wrocław, Opole, Racibórz i Warszawę. Udało im się zwerbować wielu członków pomocniczych, tzw. auksyliatorów.

W diecezji katowickiej grupy Legionu Maryi były zakładane przez przedstawicieli Senatu Legionu z Wiednia, głównie przez Annę Coreth⁴²⁰. Co prawda

święcił się w niewolę miłości Najświętszej Maryi Panny według rad św. Ludwika Marii Grigniona de Montforta. Wstąpił w Irlandii do dominikanów. Opuścił zakon za namową mistrza nowicjatu, który mu powiedział: „Twoją przełożoną musi być tylko Matka Najświętsza”. W 1947 poznał Franka Duffa. Pracował z nim do 1948 r. Na jego polecenie powrócił do Polski, by założyć Legion Maryi w Polsce. Od maja 1979 r. Anatol Kaszczuk organizował kongresy różańcowe zwane „Oblężeniami Jerycha”. (W. Łaszewski, *Apostoł Maryi*, Nasz Dziennik, R. 8: 2005, nr 208, s. 8).

⁴¹⁵ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 24.

⁴¹⁶ T. Bazyłko-Boratyn, *Wspomnienie o śp. Anatonu Kaszczuku*, Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2005, nr 3, s. 32-33; Konsylium (łac. *zgromadzenie*) – Najwyższa Rada Legionu Maryi z siedzibą w Dublinie, przewodząca całemu dziełu. Konsylium łączy Rady legionowe całego świata, ponosi odpowiedzialność za działanie Legionu i troszczy się o popularyzację idei ruchu w świecie. Jedynie Konsylium ma prawo ustanawiać, zmieniać lub znosić reguły i zasady, na jakich istnieje Legion Maryi (A. Liechtenstein, *Frank Duff...*, s. 97).

⁴¹⁷ W. Łaszewski, *Apostoł Maryi...*, s. 8.

⁴¹⁸ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 24.

⁴¹⁹ *Peregrinatio pro Christo* (łac. *wędrowki dla Chrystusa*) – 2-3 tygodniowy apostolat zagraniczny grupy legionistów. Celem jest umocnienie wiary w odwiedzanych środowiskach poprzez apostolat uliczny, wizyty „od drzwi do drzwi”, tworzenie nowych grup legionowych (A. Liechtenstein, *Frank Duff*, Katowice 1992, s. 97).

⁴²⁰ D. Zimoń, *Przedmowa do wydania polskiego książki A. Liechtenstein, Frank Duff...*, s. 5. Anna Coreth wspominała swoje podróże na Górny Śląsk: „Każda podróż do Polski była, nie tylko na skutek systemu komunistycznego, pełna przeżyć. Przez blisko 10 lat Senat zlecał mi założenie Legionu w tych rejonach Polski, w których na podstawie mowy, historii i na otwartą religijność

pierwsze próby były podejmowane już w roku 1958, jednak dopiero w roku 1980 przy poparciu bpa Herberta Bednorza i proboszcza ks. Damiana Zimonia powstało pierwsze prezydium w parafii pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach. Dzięki osobistym spotkaniom z legionistami oraz lekturze książek przywożonych z zagranicy przez Annę Coreth ks. Zimoń zapoznał się z ideą ruchu, aż kiedyś usłyszał od gości z Austrii pytanie o to, dlaczego nie zakłada Legionu Maryi w parafii, skoro już zdążył poznać jego cele⁴²¹. Wybór parafii Mariackiej w Katowicach na pierwszą polską siedzibę Legionu Maryi był prozaiczny: tutejszy kościół był pierwszym jaki napotkali legioniści z Wiednia po opuszczeniu dworca kolejowego. Datę 9 lutego 1980 roku przyjąć można jako dzień założenia pierwszej grupy legionowej w diecezji katowickiej i w ogóle w Polsce⁴²². Pierwszym prezydentem Legionu Maryi w Katowicach była Elżbieta Bartke, potem Magdalena Tkacz (od 1983) i Maria Wratna (koniec lat 80.)⁴²³. W dwudziestą rocznicę powstania Legionu Maryi w Polsce członkowie Komicjum Matki Boskiej Piekarskiej z parafii Mariackiej w Katowicach Urszula Neuman, Gertruda Stroba i Kazimierz Woźniak wspominali, że powstał on w Polsce dzięki odwadze trzech osób: Anny Coreth, bpa Bednorza i ks. proboszcza Damiana Zimonia. Pani Coreth przybywała na Śląsk, nie zrażając się trudnymi warunkami społeczno-politycznymi. Przywoziła podręczniki, tessery i vexilla legionowe⁴²⁴. Biskup Bednorz wyraził zgodę na powstanie w jego diecezji „militarnej” (z nazwy) organizacji świeckich. Ksiądz Zimoń „zaryzykował” powołanie grupy świeckich i podzielenie się z nimi misją ewangelizacyjną prowadzoną w parafii⁴²⁵.

Pierwsza kuria legionowa w Katowicach została ustanowiona 31 sierpnia 1984 roku⁴²⁶. Dzięki apostołatowi legionistów powstawały kolejne prezydiuma w katowickich parafiach: Opatrzności Bożej na Zawodziu (w roku 1981), śś. Piotra i Pawła oraz Wniebowzięcia NMP. Proboszcz z Zawodzia, ks. Karol Wollnik, podjął się pełnienia funkcji opiekuna duchowego⁴²⁷. Był odpowiedzialny za Legion

było to możliwe. Ta praca bardzo mi się podobała, ale w systemie komunistycznym, była połączona z walką i strachem” (A. Coreth, *Tak trafiłam do Legionu. 50 lat bogatych w przeżycia*, tłum. U. Neuman, mps, w posiadaniu autora).

⁴²¹ ZW. Rozmowa z ks. abpem Damianem Zimoniem, 17 VII 2006. Usłyszał on w roku 1980 od legionistów z Wiednia: „Jeśli ksiądz proboszcz już zna nasz ruch to dlaczego go nie zakłada w parafii?”.

⁴²² A. Burda, *Legion Maryi*, Gość Niedzielny, R. 67: 1998, nr 34, s. 21.

⁴²³ ZW. Rozmowa z Urszulą Neuman, prezydent Legionu Maryi przy parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach, 18 IX 2006.

⁴²⁴ Tesera – broszurka zawierająca modlitwy legionowe. Vexillum – proporzec legionu.

⁴²⁵ U. Neuman, G. Stroba, K. Woźniak, *Dwudziestolecie Legionu Maryi w Polsce*, Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2000, nr 2, s. 24.

⁴²⁶ ZW. Informacje uzyskane od ks. Bernarda Joško, diecezjalnego opiekuna ruchu, 4 XII 2006.

⁴²⁷ *Monografia historyczna dzielnicy miasta Katowice-Zawodzie i parafii pw. Opatrzności Bożej*, red. E. Breitkopf, E. Skorwider i A. Steur, Katowice 1996, s. 143-147.

Maryi do roku 1990⁴²⁸. W latach 1980–1989 na Górnym Śląsku dzięki akcji legionistów ruch powstał w kilkudziesięciu parafiach. Trudno ustalić dokładną liczbę i parafie, w których istniał Legion Maryi. Do najprężniejszych należały grupy z Katowic, Chorzowa, Jastrzębia Zdroju oraz Wodzisławia Śląskiego⁴²⁹.

Podstawą Legionu Maryi jest prezydium, czyli grupa parafialna, licząca od kilku do kilkunastu osób i oddana do dyspozycji proboszcza. Członkami grupy mogą więc być osoby świeckie, które w swym życiu realizują Chrystusowy nakaz „głoszenia Ewangelii wszelkiemu stworzeniu”. Osoby te czynnie włączają się w apostołstwo Kościoła, dając tym samym wyraz przekonaniu, że za świadectwo o Chrystusie odpowiedzialni są wszyscy wierni nie tylko hierarchia. Celem Legionu Maryi jest oddanie czci Bogu i osobiste uświęcenie jego członków przez modlitwę oraz czynną pracę ewangelizacyjną. Formacji duchowej legionistów służą cotygodniowe spotkania, które mają charakter modlitewny, połączony z wysłuchaniem nauki udzielanej przez opiekuna duchowego oraz sprawozdanie z prac wykonanych przez członków grupy⁴³⁰. Proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Katowicach, a zarazem opiekun Legionu Maryi w diecezji katowickiej od 1990 roku, ks. Bernard Joško, od połowy lat 80. ubiegłego wieku angażował świeckich pomocników do ewangelizacji. Wspominał, że to legioniści z Austrii przybywający na Śląsk z misją *Peregrinatio pro Christo* dali przykład tutejszym członkom Legionu Maryi do właściwego prowadzenia tego dzieła⁴³¹.

Członkiem Legionu może być każdy katolik, który prowadzi życie zgodne z wymogami wiary; zdecydowany, by z miłości do Boga i Maryi wypełniać sumiennie obowiązki wynikające z przynależności do wspólnoty. Wyróżniamy dwa rodzaje członkostwa w Legionie Maryi. Członkowie aktywni to ci, którzy wspomagają kapłanów w pracy duszpasterskiej. Biorą oni udział w cotygodniowych spotkaniach, podczas których otrzymują apostołskie zadania. Są też zobowiązani do codziennej modlitwy legionowej. Natomiast członkowie pomocniczy (auksyliatorzy) wspierają legion codzienną modlitwą i uczestniczą, w miarę możliwości, w specjalnych okresowych spotkaniach⁴³². Cztery osoby sprawują funkcje w prezydium (prezydent, wiceprezydent, sekretarz i skarbnik) i należą jednocześnie do wyższej rady Legionu Maryi – tzw. kurii, najczęściej działającej w diecezji. Nie jest to reguła, ponieważ w diecezji katowickiej w ciągu kilkunastu lat ruch się mocno rozwinął i koniecznym było stworzenie drugiej, a potem i następnych kurii legionowych⁴³³. Kolejne wyższe rady w ruchu to komicjum, regia, senat. Wszystkie

⁴²⁸ *Katolickie ruchy, stowarzyszenia i wspólnoty modlitewne...*, s. 45.

⁴²⁹ A. Burda, *Legion Maryi*, Gość Niedzielny, R. 67: 1998, nr 34, s. 21. Legion Maryi w Jastrzębiu został założony w roku 1987, w Tychach – 1987.

⁴³⁰ *Legion Maryi – ruch apostołstwa świeckich*, WA (Kat.), R. 63: 1995, nr 4, poz. 50, s. 24–241.

⁴³¹ B. Joško, J. Klemens, *Przypominajmy katolikom o ich obowiązkach*, Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2006, nr 1, s. 31–33.

⁴³² ZW. Informacje uzyskane od ks. Bernarda Joško, diecezjalnego opiekuna ruchu, 4 XII 2006.

⁴³³ Tamże.

filie działające na świecie podporządkowane są najwyższej radzie – Konsylium Legionu, które ma siedzibę w Dublinie (*Concilium Legionis*)⁴³⁴.

Do apostołskich zadań legionistów należą: odwiedzanie mieszkańców parafii w celu prowadzenia rozmów na tematy religijne i wspólnej modlitwy; odwiedzanie ludzi starszych, samotnych, chorych (w domach, szpitalach, domach opieki społecznej); włączanie się w katechezę indywidualną oraz w przygotowanie do sakramentów świętych dzieci, młodzieży i dorosłych; rozpowszechnianie prasy i książek katolickich; rozmowy z osobami żyjącymi w związkach niesakramentalnych; odwiedzanie i podnoszenie na duchu rodzin dotkniętych alkoholizmem; posługa w bibliotece parafialnej; także pomoc w pracach fizycznych w kościele i parafii⁴³⁵. Legioniści uczestniczą w przygotowaniach do uroczystości parafialnych, propagują tzw. Cudowny Medalik Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, dekorują kościoły i prowadzą modlitwy w czasie nabożeństw⁴³⁶.

Legioniści z diecezji katowickiej brali udział w rekolekcjach zamkniętych w Kokoszycach i Panewnikach, w pielgrzymkach, zlotach i uroczystościach zwanych *acies* organizowanych w Piekarach Śląskich oraz innych miejscach na Śląsku⁴³⁷.

6.4. Inne ruchy

Ruch Dzieci Maryi nie był jedyną propozycją dla czcicieli Matki Bożej. Obok dziecięcych grup Dzieci Maryi powstawały w niektórych parafiach apostołskie grupy maryjne ojców i matek, a także młodzieży żeńskiej. Nosiły one nazwę – Pomocnicy Matki Kościoła. Biskup Bednorz zalecał w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, aby praca tych grup prowadzona była w porozumieniu z Radą Duszpasterską oraz Zespołami Charytatywnymi dla dobra parafii.

Od kilkunastu lat w diecezji katowickiej działa Apostolat Maryjny. Jego założycielem jest pochodzący z Szerokiej ks. Teofil Hermann ze Zgromadzenia Księżów Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Przez lata pełnił on funkcję rektora seminarium duchownego księży misjonarzy w Krakowie oraz był profesorem biblistyki⁴³⁸. W 1980 roku grupa osób zainspirowana dekretem Soboru Watykańskiego II o apostołstwie świeckich utworzyła wraz z nim nieformalną wspólnotę, która

⁴³⁴ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 24.

⁴³⁵ E. Weron, *Laikat i apostołstwo...*, s. 126-127; ZW. Rozmowa z Urszulą Neuman, prezydent Legionu Maryi przy parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach, 18 IX 2006.

⁴³⁶ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Tychach w zapiskach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 679.

⁴³⁷ ZW. Rozmowa z Urszulą Neuman...

⁴³⁸ Ks. Teofil Hermann CM (1921-2003) – był m.in. ojcem duchownym w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie (1951-1955), dyrektorem seminarium księży misjonarzy w Krakowie, rektorem seminarium duchownego w Gdańsku-Oliwie, rektorem seminarium duchownego w Gościńsku-Paradyżu. W 1980 roku założył Apostolat Maryjny i od 1988 roku aż do śmierci był jego dyrektorem krajowym. (G. Polak, *Kto jest kim...*, s. 125).

dopiero w 1992 roku została oficjalnie zaakceptowana przez Episkopat Polski, ze statutem Apostolatu Maryjnego⁴³⁹.

W diecezji katowickiej wspólnoty Apostolatu Maryjnego zaczęły powstawać z początkiem lat 80. w Boguszowicach, Żorach, Woszczycach, Świerklanach, Szerokiej, Jastrzębiu i Rybniku. W późniejszym czasie moderatorem ruchu został proboszcz żorski, ks. Jan Szewczyk, a do Apostolatu Maryjnego wstąpiło kilkadziesiąt osób⁴⁴⁰. Skupieni w tym ruchu pragną oddawać cześć Maryi. Aby zrealizować ten cel, stosują się do dziesięciu rad, zainspirowanych cytatami z Pisma Świętego. W ramach tego apostołstwa pomagają zaniedbanym i obojętnym religijnie w dojściu do Boga, szerzą ducha miłości i zgody, zobowiązują się rozpowszechniać Cudowny Medalik Matki Bożej. Do ich obowiązków należy częste uczestnictwo we mszy świętej i nabożeństwach ku czci Matki Bożej, udział w comiesięcznym spotkaniu w grupach formacyjnych. Co roku 27 listopada – w rocznicę objawień Matki Bożej św. Katarzynie Labouré – odbywa się w różnych miastach ogólnopolskie spotkanie członków Apostolatu Maryjnego⁴⁴¹.

Na Górnym Śląsku w latach 80. ubiegłego wieku pojawił się Ruch Szensztacki. W 1916 roku w Schönstatt założył go sługa Boży o. Józef Kentenich⁴⁴². Do Polski dotarł w roku 1946 za sprawą członkiń Instytutu Sióstr Maryi – s. Mariany i s. Józefy – które zamieszkały w Świdrze koło Otwocka i mimo trudności, jakie czynili im komuniści, prowadziły apostołstwo wśród rodzin. Dodajmy, że Instytut Sióstr Maryi również stworzył o. J. Kentenich. W 1974 roku siostry przybyły do Pietrowic na Opolszczyźnie, a pod koniec lat 70. dotarły do Radlina w diecezji katowickiej i tam również zaszczepiły nowy ruch⁴⁴³. Najważniejszym elementem formacji w nim jest zawarcie przymierza miłości z Maryją i otwieranie się na działanie Bożej łaski. Członkowie ruchu biorą udział raz lub dwa razy w miesiącu w zebraniach formacyjnych. Siostry szensztackie prowadzą spotkania z kobietami i dziewczętami, a oo. szensztaccy z młodzieżą męską⁴⁴⁴.

Na przełomie lat 70. i 80. w związku z nasileniem się w Polsce ataku na życie nienarodzonych dzieci zrodził się ruch Troska o Życie. Był to pierwszy w powojennej Polsce ruch społeczno-religijny, który zajął się tym problemem. Zainicjował go Kazimierz Trojan, członek duszpasterstwa akademickiego w Katowicach i ks. Oskar Thomas, pełniący wówczas funkcję duszpasterza studentów. Należeli do niego zarówno pracownicy naukowcy, lekarze, inżynierowie, jak i studenci,

⁴³⁹ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 95-96.

⁴⁴⁰ *Katolickie ruchy, stowarzyszenia i wspólnoty modlitewne...*, s. 10-13.

⁴⁴¹ Tamże.

⁴⁴² O. Józef Kentenich (1885-1968) – pallotyn, twórca Ruchu Szensztackiego, założyciel Instytutu Braci Maryi i Instytutu Rodzin (P. Lutyński, *Kentenich Joseph*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, Lublin 2002, s. 1351-1352).

⁴⁴³ M. Noras, *Ruch Szensztacki w Polsce w latach 1946-1992*, Katowice 1995, mps Biblioteka WTL UŚ, s. 30-31.

⁴⁴⁴ A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów...*, s. 40-42.

czy młodzież pracująca. Starali się oni docierać do parafii z informacjami o ochronie życia nienarodzonych. Od samego początku, czyli od 1977 roku zyskał on sporo sympatyków, którzy gromadzili się na cotygodniowych spotkaniach. Aktywność i zaangażowanie członków grupy poparł z czasem bp H. Bednorz. Dla usprawnienia działalności ruchu przydzielił osobny lokal w budynkach kulturalnych⁴⁴⁵.

Ruch Troska o Życie wspierał kobiety, które doświadczały osamotnienia i bezradności w związku z poczęciem dziecka, a także troszczył się o budowanie świadomości społecznej, iż życie ludzkie zaczyna się od momentu poczęcia. Z czasem ruch ten włączył się w działalność ogólnopolskiego Towarzystwa Odpowiedzialnego Rodzicielstwa. Przy jego współudziale organizowano wykłady na temat naturalnych metod planowania poczęć. Troska o Życie stała się liczącym, nie tylko w kraju, ale i zagranicą, ruchem obrony życia nienarodzonych i propagatorem idei odpowiedzialnego macierzyństwa⁴⁴⁶. Ruch popierał bp H. Bednorz oraz jego następca bp D. Zimoń⁴⁴⁷.

Inną wspólnotą apostołską był ruch Ku Cywilizacji Miłości. Zrzeszał on ludzi działających dla rozszerzenia obszaru nadziei dla wprowadzania w życie zasad prawdy i miłości. Ruch ten opierał się na wskazaniach Jana Pawła II i społecznej nauce Kościoła. Patronowały mu cztery zasady: pierwszeństwo osoby przed rzeczą; pierwszeństwo moralności i etyki przed techniką; „być” przed „mieć”; pierwszeństwo miłości przed sprawiedliwością. Członkowie Ku Cywilizacji Miłości spotykali się raz w miesiącu, aby poznawać społeczną naukę Kościoła i wypowiedzi Jana Pawła II. Poszczególne kręgi działające w kilku parafiach diecezji spotykały się na corocznych dniach wspólnoty, które miały charakter formacyjno-roboty⁴⁴⁸.

Diecezja katowicka w każdych warunkach i okolicznościach propagowała idee trzeźwościowe: od czasów dziewiętnastowiecznego apostoła trzeźwości księdza Ficka, okres II Rzeczypospolitej (ks. Kapica), przez lata powojenne, kiedy ks. F. Blachnicki prowadził Krucjatę Wstrzemięźliwości, aż do utworzonej w ramach Ruchu Światło-Życie Krucjaty Wyzwolenia Człowieka. Jeszcze inną organizacją katolików świeckich prowadzącą apostołat trzeźwości stał się Ruch Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego. W roku 1975 biskupi polscy przejęci rozprzestrzenianiem się plagi pijaństwa wystosowali list w tej sprawie do rządu. Pisali w nim, że zadaniem wszystkich jest zorganizowanie akcji antyalkoholowej, a służyć temu może kościelne bractwo trzeźwościowe. Apelowali również o zgodę na wszelką działalność rodzącego się ruchu,

⁴⁴⁵ Bednorz do Trojana z 9 XII 1982, sygn. VA II-10894/82, AAKat., ARZ 618, Troska o życie, 1984-1992.

⁴⁴⁶ Trojan do Bednorz z 7 V 1984, AAKat., ARZ 618, Troska o życie, 1984-1992.

⁴⁴⁷ Zimoń do Trojana z 21 IV 1988, AAKat., ARZ 618, Troska o życie, 1984-1992.

⁴⁴⁸ Relacja ze stanu diecezji składana podczas wizyty *ad limina* w roku 1986, AAKat., ARZ 72, *Ad limina*, 1982-1986, k. 70.

jak wydawanie druków, broszur, pism, afiszów i ulotek służących propagowaniu właściwej postawy wobec alkoholu⁴⁴⁹.

W roku 1983 Komisja Episkopatu Polski ds. Trzeźwości wydała *Instrukcję w sprawie zaprowadzenia w parafiach Ruchu Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego*. Miał on być kontynuacją dawnych Bractw Trzeźwości, służyć realizacji Jasnogórskich Ślubów Narodu w zakresie troski o trzeźwość oraz konkretną odpowiedzią na apel Jana Pawła II o przeciwstawienie się złym obyczajom i nałogom zagrażającym egzystencji Narodu⁴⁵⁰. Ruch miał charakter maryjny. Jego członkowie stawiali sobie za cel propagowanie wszelkimi dostępnymi środkami trzeźwości w swoim środowisku życia (dom, zakład pracy), okazywanie życzliwości i pomocy wszystkim, którzy pragną się wyzwolić z nałogu alkoholizmu, otaczanie opieką rodzin pijaków. Członkowie bractwa mieli comiesięczne spotkania, na które składały się: modlitwa, formacja i część organizacyjna⁴⁵¹. W diecezji katowickiej Ruch Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego istniał w kilkudziesięciu parafiach i działał w ramach zwyczajnego duszpasterstwa. Jedno z prężniejszych bractw trzeźwości powstało przy parafii św. Marii Magdaleny w Tychach w latach 1984–1986. Było ono kontynuacją przedwojennego bractwa, a także w nawiązywało programem do Krucjaty Wyzwolenia Człowieka⁴⁵².

Wspomniane wyżej organizacje kościelne: Troska o Życie, Ku Cywilizacji Miłości oraz Ruch Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego łączyła działalność zmierzająca do ochrony społeczeństwa przed skutkami moralnego relatywizmu propagowanego przez komunistyczną władzę. Ich misja nie ograniczała się jedynie do formowania odpowiedzialnych świeckich katolików, ale wychodziła naprzeciw zagrożeniom cywilizacyjnym i próbowała im zaradzić.

Lata 1965–1989 były okresem silnego rozwoju aktywności świeckich katolików na polu zaangażowania w działalność zrzeszeń katolickich. Z powodu braku możliwości legalnego i nieskrępowanego tworzenia stowarzyszeń nastawiono się na organizowanie ruchów kościelnych. Niektóre z nich, jak ruchy charyzmatyczne, czy Legion Maryi zostały przeszczepione na grunt Kościoła katowickiego spoza Polski. Inne, takie jak Ruch Światło-Życie, czy Dzieci Maryi, zrodziły się na Śląsku. Niezależnie jednak od okoliczności powstania zaangażowały one wielu katolików świeckich, których liczbę można szacować na dziesiątki tysięcy.

⁴⁴⁹ Pismo Episkopatu Polski do premiera P. Jaroszewicza w sprawie walki z alkoholizmem z 16 I 1975, w: P. Raina, *Kościół w Polsce. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 3: lata 1975-89, Poznań-Pelplin 1996, s. 7-9.

⁴⁵⁰ Komisja ds. Trzeźwości, *Instrukcja w sprawie zaprowadzenia w parafiach Ruchu Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego*, WD (Kat.), R. 51: 1983, nr 8, poz. 57, s. 253-258.

⁴⁵¹ Relacja ze stanu diecezji składana podczas wizyty *ad limina* w roku 1986, AAKat., ARZ 72, *Ad limina*, 1982-1986, k. 70.

⁴⁵² J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Tychach...*, s. 588.

7. ZMIANA REGULACJI PRAWNEJ DOTYCZĄCEJ ZRZESZEŃ KOŚCIELNYCH W ROKU 1989

Biskupi polscy dość często podnosili kwestię możliwości wolnego zrzeszania się katolików w organizacjach kościelnych, zwłaszcza w oficjalnych komunikatach redagowanych podczas konferencji plenarnych Episkopatu Polski. Tłumaczyli to tym, że dla wykonywania zadań wychowawczych, kulturalnych i kultycznych potrzebne są niezbędne środki, takie jak stowarzyszenia wiernych świeckich⁴⁵³. Przypominali konieczność stałej formacji świeckich dla zadań apostoelskich⁴⁵⁴. W latach 80. w kręgach zaangażowanych katolików świeckich istniało coraz większe pragnienie swobodnego zakładania stowarzyszeń kościelnych. Informowano o nim władze państwowe podczas spotkań przedstawicieli Episkopatu Polski i rządu, na przykład 9 października 1981 roku. Wypowiedź strony kościelnej zawarto w czterech punktach: 1. Uzasadnienie roli organizacji w strukturze Kościoła; 2. Ukazanie roli stowarzyszeń katolickich po Soborze Watykańskim II; 3. Przedstawienie sytuacji prawnej organizacji kościelnych w Polsce; 4. Podsumowanie i wnioski płynące z aktualnego uregulowania tej kwestii. W rozmowach skupiono się zwłaszcza na punkcie trzecim wypowiedzi przedstawicieli Episkopatu, w której wykazali, że istniejący stan prawny w Polsce, dotyczący organizacji i stowarzyszeń kościelnych jest niezgodny z podstawowymi prawami człowieka i Kościoła. Postawiono dwa postulaty: 1. Uchylić rozporządzenie Rady Ministrów z 2 października 1947 roku oraz 2. Uchylić rozporządzenie wykonawcze z 6 sierpnia 1949 roku. Oba te przepisy wprowadzały zmiany w prawie o stowarzyszeniach i w rzeczywistości doprowadziły do ich likwidacji. Wypowiedź i żądania strony kościelnej wywołały ostrą dyskusję. W końcu jednak osiągnięto kompromis, czego dowodem jest fragment rozmowy:

Strona kościelna: Czy możliwa jest umowa w tym zakresie? (bp J. Stroba)

Strona rządowa: Tak, możliwa jest umowa. Sekretarze przygotujcie protokół na przyszły rok (K. Barcikowski)⁴⁵⁵.

⁴⁵³ *Komunikat 172 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski*, w: *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, Poznań 2006, s. 223; Dokument nr 35. *Relacja z 36 posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli rządu i Episkopatu w dniu 28 listopada 1986 r. w gmachu Sejmu*, w: *Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1980-1989*, Londyn-Warszawa 1993, s. 496-497; Dokument nr 37. *Relacja z 39 posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli rządu i Episkopatu w dniu 21 września 1987 r. w gmachu Sejmu*, w: *Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1980-1989*, Londyn-Warszawa 1993, s. 518; Dokument nr 38. *Notatka dotycząca regulacji stosunków między państwem a Kościołem oraz nawiązania stosunków dyplomatycznych PRL z Watykanem opracowana 5 października 1987 r. przez Wydział Społeczno-Prawny KC PZPR i Urząd do Spraw Wyznań*, w: *Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1980-1989*, Londyn Warszawa 1993, s. 534.

⁴⁵⁴ *Komunikat 223 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski*, w: *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, Poznań 2006, s. 326.

⁴⁵⁵ Dokument nr 12. *Relacja z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r.*, w: *Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1980-1989*, Londyn-Warszawa 1993, s. 132.

Dyrektor Biura Prasowego Episkopatu Polski ks. Alojzy Orszulik dał temu wyraz w przygotowanym do prasy artykule pt. *Wierni wobec porządku doczesnego*. Nie mógł się on ukazać w pełnym brzmieniu w żadnym z pism katolickich; parokrotne próby jego opublikowania rozbiły się o opór cenzury⁴⁵⁶. W całości ukazał się w prasie podziemnej⁴⁵⁷. Autor zwracał uwagę na fakt dyskryminowania katolików, którym przez wiele lat zabraniano swobodnego zrzeszania się. Ksiądz A. Orszulik tłumaczył w nim, że powstanie stowarzyszeń młodzieżowych i studenckich w ramach struktur kościelnych stworzyłoby szansę przewyższenia kryzysów społecznych oraz pomogłoby zbudować platformę porozumienia między Kościołem a państwem. Dowodził, że prawo świeckich do zakładania, kierowania i wstępowania do stowarzyszeń apostołskich pochodzi z prawa naturalnego. I ostrzegał:

...żadna władza ludzka, ani cywilna, ani kościelna, nie może odmówić wiernym świeckim realizowania tego prawa, gdy cele i działalność zakładanych stowarzyszeń mieszczą się w granicach prawa kościelnego i porządku konstytucyjnego⁴⁵⁸.

Treść artykułu wywołała dyskusję podczas konferencji prasowej rzecznika rządu Jerzego Urbana, gdy dziennikarz agencji DPA Renate Marsch zapytał czy katolicy w Polsce mają prawo się zrzeszać i czy muszą się zadowolić jedynie możliwością przystąpienia do już istniejących stowarzyszeń. Rzecznik odpowiadał pokrętnie, że katolicy świeccy mogą przecież na wiele sposobów się zrzeszać i nie ma potrzeby tworzenia nowych organizacji. Dowodził, że Kościół i tak wykorzystuje „łaskawość” władz państwowych, które przymykają oko na działalność grup duszpasterskich, które odbywają regularne spotkania, mają swe struktury i wykazują wszelkie znamiona organizacji⁴⁵⁹.

Rozmowy prowadzone regularnie pomiędzy abp. Bronisławem Dąbrowskim, ks. Alojzym Orszulikiem, a przedstawicielami władzy również dotyczyły tworzenia wolnych stowarzyszeń. 30 czerwca 1987 roku strona kościelna przedstawiła problem organizacji katolickich dla rolników, robotników, młodzieży, studentów i kobiet. W czasie dyskusji usłyszano, że jedyne, na co władza może się zgodzić to odideologizowanie Zrzeszenia Studentów Polskich oraz Związku Harcerstwa Polskiego⁴⁶⁰. Wśród tzw. *causa maiores* przedstawianych rządowi

⁴⁵⁶ Okręgowy Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk do Redakcji Gościa Niedzielnego z 31 X 1986, AAKat., ARZ 639, Ogólny stosunek Kościół-Państwo, t. 6 (1978-1986), k. 58.

⁴⁵⁷ A.A. Anusz, *Samotnie wśród wiernych. Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944-1994)*, Warszawa 1994, s. 238.

⁴⁵⁸ Artykuł ks. A. Orszulika niedopuszczony do druku w Gościu Niedzielnym ani w Tygodniku Powszechnym, *Wierni wobec porządku doczesnego*, AAKat., ARZ 639, Ogólny stosunek Kościół-Państwo, t. 6 (1978-1986), k. 488.

⁴⁵⁹ *Konferencja rzecznika rządu dla dziennikarzy zagranicznych*, Rzeczpospolita 1986, nr 268, s. 5

⁴⁶⁰ P. Raina, *Rozmowy z władzami PRL. Arcybiskup Dąbrowski w służbie Kościoła i Narodu*, t. 2, 1982-1989, Warszawa 1995, s. 179.

wyliczano pragnienie uregulowania statusu organizacji katolickich. Trzeba podkreślić, że był to dla komunistów trudny temat. Nie ukrywali tego⁴⁶¹.

4 maja 1988 roku został przyjęty w Warszawie projekt *Konwencji między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Stolicą Apostolską*. Sygnatariuszami umowy była Komisja Wspólna przedstawicieli rządu i Episkopatu⁴⁶². Kierowano się wolą pełnej realizacji praw człowieka, respektowaniem trwałych związków Kościoła katolickiego w Polsce z życiem narodu oraz dążeniem do uregulowania stosunków między tymi podmiotami⁴⁶³. Artykuł 17 *Konwencji* głosił, że członkowie Kościoła mają zapewnioną swobodę zrzeszania się w celu realizacji zadań wynikających z misji Kościoła, w ramach organizacji kościelnych i organizacji katolickich (art. 17, p. 1)⁴⁶⁴. Dokument określał także warunki działalności tych organizacji i podporządkowanie ich określonym podmiotom prawnym. Organizacjami kościelnymi nazywał te, które mają na celu kształtowanie formacji religijnej lub wspieranie rozwoju kultu religijnego (art. 17, p. 2), a organizacjami katolickimi – zrzeszenia realizujące cele społeczno-kulturalne, wychowawcze i charytatywne w duchu nauki Kościoła (art. 17, p. 3). Oba podmioty podlegać miały władzy kościelnej. Ustalono, że Konwencja wejdzie w życie jednocześnie z ustawą o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego (art. 23).

2 października 1988 roku ks. A. Orszulik, kierownik biura prasowego Episkopatu Polski w wywiadzie dla audycji telewizyjnej „Panorama Dnia” określił stosunek Kościoła do zagwarantowania przez władze polityczne pełnej swobody zrzeszania się katolików świeckich. Stwierdził, że projekt nowego prawa o stowarzyszeniach został już opracowany przez zespół kościelno-państwowy. Powołując się na deklaracje władz twierdził, że i przy obecnie obowiązujących przepisach można zakładać nowe stowarzyszenia:

Dziś już nikt nie dyskutuje, czy katolicy czy inne grupy społeczne, niezwiązane z aktualnym układem politycznym, mają prawo do stowarzyszania się w niezależne zrzeszenia⁴⁶⁵.

W styczniu 1989 roku toczyły się dalsze rozmowy w ramach Komisji Wspólnej opracowującej szczegółowe rozwiązania legislacyjne przed uregulowaniem stosunków Kościół – państwo⁴⁶⁶. O przebiegu tych rozmów dyskutował Episkopat

⁴⁶¹ Tamże, s. 185.

⁴⁶² *Konwencję* podpisali: Władysław Loranc (kierownik Urzędu ds. Wyznań) i abp Jerzy Stroba.

⁴⁶³ Projekt *Konwencji między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Stolicą Apostolską* przyjęty przez Komisję Wspólną przedstawicieli Rządu i Episkopatu, 4 maja 1988, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 578.

⁴⁶⁴ Tamże.

⁴⁶⁵ Wypowiedź kierownika Biura Prasowego Episkopatu Polski ks. A. Orszulika dla audycji telewizyjnej *Panorama Dnia* na temat prawa o stowarzyszeniach, 2 X 1988, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 590.

⁴⁶⁶ Komunikat Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu z omówieniem stanu prac legislacyjnych przygotowujących uregulowanie stosunków Kościół–państwo, 23 I 1989, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 597.

na konferencji plenarnej w Warszawie w dniach 7–9 marca 1989 roku. Zaaprobowano tekst projektu ustawy⁴⁶⁷. 4 kwietnia w Belwederze dokument podpisali Władysław Loranc, minister kierownika Urzędu ds. Wyznań oraz abp Jerzy Stroba, metropolita poznański, uczestniczący w Komisji Wspólnej z ramienia Episkopatu Polski⁴⁶⁸. To był duży krok naprzód w dialogu rządu z Kościołem. Świadczył także tym, że decydenci państwowi zdawali sobie sprawę z niepewności utrzymania władzy i próbowali w ten sposób załagodzić napięte relacje z hierarchią kościelną. 10 kwietnia 1989 roku projekt ustawy przyjęła Rada Ministrów, a 13 kwietnia przesłano go do marszałka sejmu Romana Malinowskiego⁴⁶⁹. Sejm otrzymał również projekt *Ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*⁴⁷⁰. O przebiegu rozmów z rządem i osiągniętych gwarancjach ustabilizowania sytuacji Kościoła w Polsce prymas Polski, kardynał Józef Glemp, poinformował papieża Jana Pawła II, który żywo interesował się tą sprawą⁴⁷¹. Kościół uczestniczył – w osobach swych przedstawicieli – w rozmowach Okrągłego Stołu, które wpłynęły na upadek dyktatury komunistycznej w Polsce i zmianę podejścia władz państwowych do spraw religii⁴⁷². Na zakończenie obrad przyjęto tekst *Porozumień*, w którym znalazło się postanowienie o zmianie *Prawa o stowarzyszeniach*. To była podstawa do rejestracji Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, czego domagała się opozycja. Na tej podstawie społeczeństwo odzyskało również prawo do swobodnego zrzeszania się⁴⁷³.

Już 7 kwietnia 1989 roku ukazała się ustawa, w której zawarto nowy kształt *Prawa o stowarzyszeniach*. Jej cel określono w preambule:

...w celu stworzenia warunków do pełnej realizacji gwarantowanej przepisami *Konstytucji* wolności zrzeszania się zgodnie z *Powszechną Deklaracją Praw Człowieka* i *Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych*, umożliwienia obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań, a także uwzględniając tradycje i powszechnie uznawany dorobek ruchu stowarzyszeniowego⁴⁷⁴.

⁴⁶⁷ Komunikat Episkopatu Polski z 9 III 1989, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 605.

⁴⁶⁸ Komunikat Episkopatu Polski o parafowaniu projektu ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w PRL, 4 IV 1989, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 609.

⁴⁶⁹ Projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła skierowany na ręce Marszałka Sejmu R. Malinowskiego, 13 IV 1989, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 612–640.

⁴⁷⁰ Projekt ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania skierowany na ręce Marszałka Sejmu R. Malinowskiego, 13 IV 1989, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 640–657.

⁴⁷¹ List Papieża Jana Pawła II do Prymasa kard. J. Glempla w sprawie stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a PRL, 11 IV 1989, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 611.

⁴⁷² Obrady Okrągłego Stołu toczyły się w dniach 6 II–5 IV 1989 r. Uczestniczyli w nich z ramienia Episkopatu Polski: abp Bronisław Dąbrowski, bp Tadeusz Gocłowski i ks. Alojzy Orszulik (A. Garlicki, *Ryccerze Okrągłego Stołu*, Warszawa 2004, s. 17).

⁴⁷³ *Porozumienia Okrągłego Stołu* (Warszawa, 6 lutego–5 kwietnia 1989 r.), wyd. NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski 1989; P. Raina, *Droga do „Okrągłego Stołu”*. Zakulisowe rozmowy przygotowawcze, Warszawa 1999, s. 360.

⁴⁷⁴ Dz. U. 1989 Nr 20, poz. 104, *Prawo o stowarzyszeniach* z 7 kwietnia 1989 r.

Jednocześnie moc urzędową traciły: rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 roku – *Prawo o stowarzyszeniach*⁴⁷⁵ oraz dekret z dnia 5 sierpnia 1949 roku *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*⁴⁷⁶.

Sejm natomiast zajął się projektem ustaw regulujących status Kościoła w państwie oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Zostały one przyjęte bez poprawek 17 maja 1989 roku podczas 48. posiedzenia Sejmu IX kadencji. Przed głosowaniem przemawiał poseł sprawozdawca Kazimierz Barcikowski, który już wcześniej próbował budować pomost między czasem „minionym”, który komuniści chcieli mitologizować i czasem „przyszłym”, do którego chcieli się szybko dostosować:

Przyjmujemy bowiem zasadę neutralności religijnej instytucji państwowych w warunkach oddzielenia Kościoła od państwa. Jest to doniosły element szerszego procesu zachodzącego w społeczeństwie. Jego przejawem są m.in. wcześniejsze decyzje Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, uznające za sprawę prywatną swych członków kwestie wiary i praktyk religijnych. (...) Dostrzegamy dziś, bardziej niż kiedykolwiek, wagę życia duchowego człowieka dla kształtowania jego postaw osobistych i społecznych. (...) Normalizacja stosunków państwo-Kościół otwiera nowe możliwości współdziałania w interesie społeczeństwa i narodu⁴⁷⁷.

17 maja 1989 roku rząd opublikował *Ustawę o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*⁴⁷⁸. Piąty rozdział ustawy *Organizacje kościelne, katolickie oraz stowarzyszenia katolików* – odnosi się do zagadnień związanych z wszelką działalnością zrzeszeń katolików, którzy w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej odzyskiwali swe prawa obywatelskie. Przede wszystkim dokument przyznawał osobom należącym do Kościoła swobodę stowarzyszania się w celu realizacji zadań wynikających z misji Kościoła (art. 33, p. 10). Rozróżnia się dwóch adresatów tego prawa: organizacje kościelne i katolickie (art. 33, p. 2). Kolejne dwa artykuły przyporządkowano dwom rodzajom zrzeszeń. Najpierw omówiono tam organizacje kościelne. W rozumieniu ustawy są nimi takie zrzeszenia osób przynależących do Kościoła, które: są erygowane przez ordynariusza diecezji lub w ramach statutów zakonnych przez wyższego przełożonego zakonnego, a w odniesieniu do organizacji o zasięgu przekraczającym granice diecezji przez Konferencję Episkopatu Polski; zakładane

⁴⁷⁵ Dz. U. R. P. 1932 Nr 94, poz. 808.

⁴⁷⁶ Dekret Rady Ministrów o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach z dnia 5 sierpnia 1949, Dz. U. R. P. 1949 Nr 45, poz. 335.

⁴⁷⁷ Biblioteka Sejmowa, Sejm PRL, Kadencja IX, 48. posiedzenie Sejmu PRL, 17 V 1989 r. Cyt. za: J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 568-569.

⁴⁷⁸ Dz. U. 1989 Nr 29, poz. 154, *Ostateczny projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła przedstawiony Sejmowi do uchwalenia*, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 664-687.

są przez wiernych z udziałem proboszcza, rektora kościoła lub przełożonego zakonnego posiadających zezwolenie władzy kościelnej (art. 34, p. 1).

Ustawa określa cele zrzeszeń: działalność na rzecz formacji religijnej, kultu publicznego i nauki katolickiej (art. 34, p. 2) oraz działanie jedynie w ramach tych kościelnych osób prawnych, w których zostały powołane (art. 34, p. 3). Osobowość prawną mogą nabywać w drodze rozporządzenia Ministra-Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań (art. 10). Sekretariat Episkopatu Polski był zobowiązany powiadamiać tenże Urząd o każdorazowym erygowaniu organizacji o zasięgu ponaddiecezjalnym (art. 34, p. 3). Nad zgodnością działania organizacji z ich celami religijno-moralnymi mają obowiązek czuwać władze kościelne (art. 34, p. 4). Do tej grupy zrzeszeń, a więc do organizacji kościelnych, nie stosuje się prawa o stowarzyszeniach. Jedynie w przypadku zebrań na drogach i placach publicznych oraz w budynkach państwowych stosuje się przepisy o zgromadzeniach (art. 34, p. 5).

W ustawie z 17 maja 1989 roku oddzielnie omówiono organizacje katolickie. Zaznacza się, że mowa o zrzeszeniach, założonych dzięki aprobatie władzy kościelnej, która wyznacza im i zatwierdza kapelana lub asystenta kościelnego oraz mające obowiązek działać w łączności z hierarchią kościelną (art. 35, p. 1). Organizacje te mogą prowadzić następującą działalność zgodną z nauczaniem Kościoła: społeczno-kulturalną, oświatowo-wychowawczą i charytatywno-opiekuńczą (art. 35, p. 2). Do nich stosuje się przepisy prawa o stowarzyszeniach z pewnymi zastrzeżeniami, a mianowicie: władza kościelna zachowuje prawo wycofania swej aprobaty dla organizacji; możliwość wystąpienia do sądu z wnioskiem o rozwiązanie stowarzyszenia wymaga uzgodnienia sprawy na forum Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu; w sytuacji, gdy organizacja katolicka jest likwidowana, to do jej majątku stosuje się odpowiednie przepisy o majątku zlikwidowanych osób prawnych, chyba że ich statut stanowi inaczej (art. 35, p. 3)⁴⁷⁹. W ustawie przewidziano również możliwość tworzenia na gruncie kościelnym, na podobnych warunkach, organizacji troszczących się krzewienie trzeźwości (art. 36). Stwierdza ponadto, że inne organizacje zrzeszające katolików (nie będące organizacjami kościelnymi, ani katolickimi) realizują ideały chrześcijańskie według własnych programów i mogą działać jedynie na podstawie ogólnie obowiązujących przepisów prawa i własnych statutow.

Równocześnie z *Ustawą o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* z dnia 17 maja 1989 roku uchwalono *Ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*⁴⁸⁰. Wśród praw obywatelskich

⁴⁷⁹ A. Stelmachowski, *Regulacja stosunków prawnych między Państwem i Kościołem (1980-1998)*, w: *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945-2000)*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 117.

⁴⁸⁰ Dz. U. 1989 Nr 29, poz. 155, *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 V 1989*, w: *Prawo wyznaniowe. Wybór źródeł*, opr. K. Warchałowski, Warszawa 2000, s. 79-101; *Ostateczny projekt ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania przedstawiony Sejmowi do uchwalenia*, w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 3, s. 687-697.

członków Kościoła wymienia ona możliwość tworzenia organizacji, mających na celu działalność na rzecz formacji religijnej, kultu publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym i ich skutkom (art. 19, p. 14).

Nie sposób nie zauważyć, że korzystne dla działalności organizacji kościelnych ustawy zaczęto uchylać dopiero po przełomie politycznym zapoczątkowanym przez obrady Okrągłego Stołu i na krótko przed wyborami parlamentarnymi, przeprowadzonymi 4 czerwca 1989 roku, w czasie których komuniści ponieśli porażkę.

ZAKOŃCZENIE

Założeniem i celem podjętych badań było przedstawienie działalności bractw, stowarzyszeń i ruchów kościelnych w diecezji katowickiej w latach 1945–1989.

Sytuacja społeczno-polityczna, jaka istniała w Polsce nieprzerwanie w latach 1945–1989, wywarła niemały wpływ na kształt prowadzonego przez Kościół duszpasterstwa. Ograniczana była i nieustannie poddawana różnym naciskom zwłaszcza działalność świeckich katolików. Jedynie przez niespełna dwa lata po wojnie związki katolików mogły prowadzić w miarę swobodną działalność.

Po zakończeniu II wojny światowej bardzo szybko odrodziły się struktury niektórych zrzeszeń kościelnych istniejących w latach 1918–1939. Nowe władze uważały, że gromadzący się w parafiach świeccy są wrogo nastawiani do władzy ludowej i ustroju socjalistycznego. Postanowiono więc przy pomocy dekretów państwowych zdelegalizować wszystkie istniejące dotychczas stowarzyszenia i bractwa kościelne, a później zezwolić na działalność tylko tym, które zdecydowały się na pełną jawność i podporządkowanie organom państwowym. W sierpniu 1949 roku wydano dekret *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach* oraz dekret *O zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach*. Biskup S. Adamski – zgodnie z ustaleniami Episkopatu Polski – zawiesił z dniem 4 listopada 1949 roku działalność bractw i stowarzyszeń kościelnych.

W latach 50. ubiegłego stulecia w diecezji katowickiej rozpoczął swą działalność ks. Franciszek Blachnicki. Stworzył on podstawę do odrodzenia się działalności organizacji kościelnych na Górnym Śląsku, a później stał się inicjatorem pierwszego ogólnopolskiego ruchu kościelnego po Soborze Watykańskim II. Wskutek swojej działalności w Krucjacie został aresztowany.

Po opuszczeniu więzienia ks. Blachnicki kontynuował swoją formację naukową, a po Soborze Watykańskim II stał się jednym z czołowych przedstawicieli teologii pastoralnej. Był twórcą Ruchu Światło-Życie, którego początkowe formy można zauważyć już we wczesnych latach pięćdziesiątych, gdy ks. Blachnicki prowadził nowatorską – jak na ówczesne czasy – pracę duszpasterską z ministrantami. W ciągu kilkudziesięciu lat ruch zdołał zgromadzić w swych szeregach dziesiątki tysięcy katolików świeckich. Fenomen Ruchu Światło-Życie należy tłumaczyć potrzebą zaspokojenia pragnień duchowych, które towarzyszą wiernym katolikom żyjącym we wszystkich czasach, a w okresie PRL były mocno ograniczane przez aparat państwowy, poprzez zamykanie życia duszpasterskiego w murach kościelnych – w przysłowiowej „zakrystii”. Działalność Ruchu Światło-Życie została poddana szczególnej inwigilacji.

Pod koniec lat 60. powstały na Górnym Śląsku również inne wspólnoty, które określa się w historii mianem ruchów. Należały do nich ruchy charyzmatyczne. Posiadały one różny rodowód (pierwszy – inspirowany ruchem pentekostalnym istniejącym w łonie wspólnot protestanckich – miał swój początek na kontynencie amerykańskim, a drugi w Hiszpanii), ale oba silnie akcentowały obecność w życiu wierzących charyzmatów pochodzących od Ducha Świętego. Pojawił się również w diecezji katowickiej Ruch Focolari.

Podczas I Synodu Diecezji Katowickiej, który odbył się w latach 1972–1975 wiele uwagi poświęcono duszpasterstwu świeckich i ich miejscu w życiu Kościoła lokalnego. Wydaje się zasadnym stwierdzenie, że po jego zakończeniu zaangażowanie świeckich katolików na Górnym Śląsku stało się jeszcze silniejsze. Tutaj wziął swój początek ruch ściśle maryjny – Dzieci Maryi, którego ideą było zrzeszania dzieci i młodzieży wokół czci dla Matki Bożej. Przy udziale katolików austriackich sprowadzono do Katowic Legion Maryi – stowarzyszenie katolików pełniących posługę ewangelizacyjną i służebną w parafii. Powstał Apostolat Maryjny, którego członkowie pomagają zaniedbanym i obojętnym religijnie w dojściu do Boga, szerzą ducha miłości i zgody, rozpowszechniają Cudowny Medalik Matki Bożej. W latach 80. XX wieku zaczął również w diecezji katowickiej swoją działalność Ruch Szensztacki. Przez pewien czas istniał ruch Troska o Życie, którego celem było propagowanie idei obrony życia nienarodzonych dzieci oraz ruch Ku Cywilizacji Miłości, dążący do wprowadzania w życie zasad prawdy i miłości. Kontynuacją działalności trzeźwościowej ks. Blachnickiego była ściśle powiązana z ruchem oazowym Krucjata Wyzwolenia Człowieka oraz Ruch Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w okresie PRL-u nie było łatwo organizować życie związkowe w Kościele. Wydawać, by się mogło, że po roku 1949 i wprowadzeniu w życie dekretów państwowych: *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach* oraz *O zmianie niektórych przepisów prawa o zgromadzeniach* działalność organizacji katolickich całkowicie zaniknie. Nie stało się tak, gdyż duszpasterze poszukiwali i znajdowali nowe sposoby gromadzenia wiernych świeckich przy parafiach. Ponadto Kościół otworzył się na całkiem nową rzeczywistość, jaką przyniosły ruchy kościelne. Godnym zauważenia wydaje się to, że jakkolwiek ruch powstający w diecezji katowickiej lub zaszczepiany tutaj z innego gruntu miał u swego źródła kapłana jako założyciela, inspiratora czy moderatora. Było to o tyle ważne, że stanowiło gwarancję kościelnego charakteru wspólnoty.

Wydaje się, sądząc po przeanalizowaniu kilkudziesięcioletniej historii działania w Kościele katowickim rozmaitych ruchów skupiających świeckich, że spełniają one te kryteria i są odpowiedzią na zapotrzebowanie duchowe świadomych swej wiary katolików. Ordynariusze katowiccy dbali o zapewnienie każdemu ruchowi duchowego opiekuna z ramienia diecezji.

Działalność bractw i stowarzyszeń kontynuowana przez pierwsze lata powojenne z biegiem czasu i w odpowiedzi na istniejącą rzeczywistość społeczno-polityczną przekształciła się w działalność ruchów. Główne ich założenie pozostało niezmienione: formować religijnie świadomych katolików świeckich i pogłębiać ich duchowość.

W roku 1989 weszło w życie nowe *Prawo o stowarzyszeniach*. Przywróciło ono w Polsce swobodę zrzeszania się. Z tego prawa skorzystali również katolicy, tworząc liczne stowarzyszenia: niektóre nawiązywały do tych istniejących w przeszłości (np. Akcja Katolicka, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży) a inne były odpowiedzią na zapotrzebowanie obecnych czasów (np. Stowarzyszenie „Wspólnota Dobrego Pasterza”, Misja „Gaudete”). Pod koniec XX wieku działało w Polsce ponad 150 ruchów i stowarzyszeń, które zrzeszały około 1,5 miliona osób. Odbłyły się trzy ogólnopolskie Kongresy Ruchów Katolickich (1994, 2000, 2007).

Nie zdołano omówić wszystkich zagadnień związanych z przedstawionym tematem. Należałoby z pewnością szczegółowo opracować historię każdego z bractw, stowarzyszeń i ruchów w oparciu o dane pochodzące z wszystkich parafii diecezji katowickiej. Warto by ukazać sylwetki osób szczególnie zasłużonych dla ruchu związkowego. Być może udostępniane w coraz większym stopniu zasoby IPN-u pomogą w lepszej analizie zjawiska inwigilacji zrzeszeń katolickich przez organy bezpieczeństwa. Interesujące byłoby także prześledzenie etapów dojrzewania ruchu kościelnego, jak miało to miejsce w przypadku powstałego w 2000 roku Stowarzyszenia Diakonia Ruchu Światło-Życie, które jest ściśle powiązane z ruchem założonym przez ks. Franciszka Blachnickiego.

BIBLIOGRAFIA

I. ZBIORY ARCHIWALNE

1. AAN –Archiwum Akt Nowych w Warszawie

1.1. Urząd ds. Wyznań, 1950-1989

Duszpasterstwo młodzieżowe, ruch oazowy, 1976-1981, sygn. 125/347.

Duszpasterstwo harcerzy, obozy oazowe, 1978, 1980, 1985, 1987, 1989-1990, sygn. 126/104.

Krucjata Wstrzemięźliwości, sygn. 59/310.

1.2. Sekretariat KC PPR/PZPR, 1945-1950

Bolesław Bierut, sygn. IV/69.

Informacje Komitetów Wojewódzkich PZPR, 1960, sygn. 237/XIV-177.

Komitet Centralny, sygn. 237/XIX-1.

1.3. Ministerstwo Administracji Publicznej, 1945-1950

Kościół Rzymskokatolicki w Polsce. Sytuacja majątkowa i prawna, III 1945-XII 1949, sygn. 984.

Organizacje i stowarzyszenia, rejestracja 1945-1950, sygn. 717.

Departament Wyznań, Stowarzyszenia katolickie w Polsce. Rejestracja. Stan organizacyjny, działalność. Stanowisko władz państwowych. Odwołania, podania, ankieta, korespondencja, 1946-1950, sygn. 677.

1.4. Ministerstwo Oświaty w Warszawie, 1945-1966

Korespondencja. Nauczanie religii, 1945-1965, sygn. 412.

2. AAKat. – Archiwum Archidiecezji Katowickiej w Katowicach

2.1. Akta Rzeczowe

Ad limina, 1968-1977, sygn. ARZ 70.

Ad limina, 1982, sygn. ARZ 69.

Ad limina, 1982-1987, sygn. ARZ 72.

Akcja Katolicka, t. 2, 1932-1933, sygn. 604.

Akcja Katolicka, t. 4, (1939-), sygn. ARZ 606.

Apostolstwo Trzeźwości, 1944/60-1955/61, sygn. ARZ 526.

Dzieci Maryi, t. 1, 1960-1991, sygn. ARZ 585.

Krucjata Eucharystyczna, 1948-1949, sygn. ARZ 577.

Krucjata Wstrzemięźliwości, 1952-1961, sygn. ARZ 527.

Krucjata Wstrzemięźliwości, 1944-1961, sygn. ARZ 528.
Misja Wewnętrzna, t. 2, 1941-1959, sygn. ARZ 591.
Ogólny stosunek Kościół-Państwo (1978-1986), t. 6, sygn. ARZ 639.
Okólniki Sodalicii Mariańskich, t. 1, 1946-1948, sygn. ARZ 582.
Okólniki Sodalicii Mariańskich, t. 2, 1948-1950, sygn. ARZ 583.
Personalalia Generalia, t. 3, 1941-1950, sygn. ARZ 4.
Regimen Dioecesis, t. 3, 1943-1956, sygn. ARZ 181.
Ruch oazowy, t. 1, 1977-1993, sygn. ARZ 628.
Sodaliczja Mariańska, t. 1, 1923-1934, sygn. ARZ 578.
Synod Diecezjalny 1970-1973, t. 1, sygn. ARZ 246.
Troska o Życie, 1984-1992, sygn. ARZ 618.
Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1945-1949, sygn. ARZ 225.
Zbiór okólników Kurii Diecezjalnej, 1957-1959, sygn. ARZ 228.

2.2. AL – Akta Lokalne

Akta lokalne parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach, Ogólne, t. 3, 1925-1981, sygn. AL 969.
Akta lokalne parafii Chrystusa Króla w Katowicach, Ogólne, t. 1, 1937-1966, sygn. AL 954.
Akta lokalne parafii śś. Piotra i Pawła w Katowicach, Ogólne, t. 2, 1935-1960, sygn. AL 986.
Akta lokalne parafii św. Szczepana w Katowicach-Bogucicach, Ogólne, t. 2, 1930-1978, sygn. AL 134.
Akta lokalne parafii Opatrzności Bożej w Katowicach-Zawodziu, Ogólne, t. 1, 1917-1974, sygn. AL 2542.
Akta lokalne parafii św. Józefa w Katowicach-Załężu, t. 3, 1931-1979, sygn. AL 2521.
Akta lokalne parafii Wszystkich Świętych w Dzieńkowicach, t. 2, 1920-1987, sygn. AL 627.
Akta lokalne parafii Trójcy Przenajświętszej w Chelmie Wielkim, t. 1, 1924-1977, sygn. AL 356.
Akta lokalne parafii Nawiedzenia NMP w Brzezince, t. 3, 1923-1978, sygn. AL 221.
Akta lokalne parafii Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Bojszowach, t. 1, 1852-1978, sygn. AL 167.
Akta lokalne parafii św. Bartłomieja w Bieruniu Starym, t. 2, 1932-1978, sygn. AL 102.
Akta lokalne parafii NSPJ w Bieruniu Nowym, t. 1, 1924-1978, sygn. AL 81.

2.3. KBA – Kancelaria biskupa Stanisława Adamskiego

Kuria Diecezjalna: dział duszpasterski, 1945-1948, sygn. KBA 119.
Listy pasterskie i okólniki ordynariusza, 1950-1951, sygn. KBA 14.
Różne stowarzyszenia kapłanów, 1934-1948, sygn. KBA 233.
Sodaliczja Mariańska, 1931-1948, sygn. KBA 231.

2.4. KBJB – Kancelaria biskupa Juliusza Bieńka

Bieniek Juliusz, *Polityka kościelna diecezji katowickiej od roku 1945*, mps, sygn. KBJB k/3, 1945.

2.5. ZS – Zbiory specjalne

Spuścizna ks. Stanisława Bisty, sygn. ZS 186.

3. KKAKat. – Akta Kancelarii Kurii Archidiecezjalnej w Katowicach

Focolari.

Legion Maryi.

Ruch Odnowy w Duchu Świętym (1984-).

4. APKat. – Archiwum Państwowe w Katowicach

4.1. UWŚl/Og – Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach – Ogólny (1945-1950)

Okólniki i zarządzenia Wydziału Społeczno-Politycznego, sygn. UWŚl/Og 44.

4.2. UWŚl/Społ.-Polit. – Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach – Wydział Społeczno-Polityczny (1945-1950)

Stowarzyszenia, okólniki, zarządzenia (1947-1950), sygn. UWŚl/Społ.-Polit. 559/1.

Dane statystyczne dot. spraw wyznaniowych, sygn. UWŚl/Społ.-Polit. 318.

Sprawy wyznania katolickiego 1949, sygn. UWŚl/Społ.-Polit. 322.

Sprawy wyznaniowe 1945-1949, sygn. UWŚl/Społ.-Polit. 317.

4.3. ZM Kat. – Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Katowicach (1945-1950)

Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe biura obwodowego dzielnicy Śródmieście, informacje o stowarzyszeniach religijnych,teczka akt luźnych (1947-1950), sygn. ZM Kat. 14.

Meldunki i informacje o stowarzyszeniach religijnych na terenie dzielnicy Bogucice-Zawodzie,teczka akt luźnych (1948-1950), sygn. ZM Kat. 15.

Sprawozdania sytuacyjne i meldunki tygodniowe biura zarządzania na dzielnicę Katowice-Załęże, meldunki dotyczące spraw religijnych,teczka akt luźnych (1949-1950), sygn. ZM Kat. 16.

4.4. Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach

Posiedzenia Komitetu Wojewódzkiego: Egzekutywy PZPR, 1948-1980.

Posiedzenia Komitetu Wojewódzkiego: Posiedzenia Plenarne PZPR, 1956-1978.

Wydział Propagandy, Oświaty i Wychowania.

5. AIPN Ka – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach

AIPN Ka 03/275, Blachnicki Franciszek.

AIPN Ka 056/3, Kontrwywiadowcza charakterystyka oraz informacje po zagadnieniu kleru i aktywu świeckiego z terenu województwa katowickiego.

AIPN Ka 056/8, Materiały dotyczące Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach oraz kleru (1955-1960).

- AIPN Ka 056/9, Informacje, notatki, meldunki dotyczące działalności kleru na terenie woj. katowickiego za lata 1956-1959.
- AIPN Ka 056/10, Wytyczne, raporty, informacje dotyczące kleru (Wykaz spraw prowadzonych przeciwko duchownym i świeckim działaczom 1955-1959).
- AIPN Ka 056/49, t. 2, Sprawozdania i zestawienia statystyczne dotyczące pracy Wydziału IV oraz działalności kleru z terenu województwa katowickiego (1964-1970).
- AIPN Ka 056/96, Korespondencje, informacje, raporty, wytyczne dotyczące sytuacji kleru (1971-1975).
- AIPN Ka 056/108, Akcja likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości, t. 1.
- AIPN Ka 085/2, t. 2, Informacje dotyczące działalności kurii i kleru z terenu województwa katowickiego, przebieg uroczystości religijnych i kościelnych (1976-78).
- AIPN Ka 085/7, t. 13, Informacje KWMO w Katowicach dot. kleru i diecezji katowickiej (1978-80).
- AIPN Ka 085/45, t. 1, cz. II i V, Teczka pracy TW „Dąbrowski” oraz informacje dotyczące działalności kleru (1975-1978).

6. AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie

- AIPN 0639/155, Oazy. Materiały i informacje dotyczące działalności ruchu oazowego w roku 1976.
- AIPN 0648/82, t. 1, Organizacje kościelne.
- AIPN 0648/89 t. 1, Departament IV. Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie i świeckie: organizacje przykościelne, Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości w Katowicach.
- AIPN 0694/4, t. 1, Informacja o pracy agenturalno-operacyjnej Departamentu V MBP i jego odpowiedników.
- AIPN 01283/1366, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie. Różne stowarzyszenia katolickie.
- AIPN 01283/1371, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie.
- AIPN 01283/1373, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie.
- AIPN 01283/1372, Inne stowarzyszenia i ugrupowania katolickie świeckie.
- AIPN 628/170-161, Żelobowski Antoni, *Organizacja, charakter i antykomunistyczne oblicze kościelnego ruchu oazowego*, Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1980, nr 2, s. 109-117.
- AIPN 628/80-71, Żelobowski Antoni, *Dywersyjno-ideologiczna działalność Kościoła rzymskokatolickiego wśród młodzieży na przykładzie ruchu oazowego*, Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1978, nr 1, s. 33-57.
- AIPN 628/30-21, M. Kozielec, *Kierunki i podstawowe formy oddziaływania kleru katolickiego na dzieci i młodzież w Polsce oraz operacyjne neutralizowanie tej działalności przez SB*, Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB 1976, nr 4, s. 95-112.

7. Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie

Listy uczestników rekolekcji Ruchu Światło-Życie Diecezji Katowickiej 1984-1989.
Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie Diecezji Katowickiej w latach 1983-1989.

8. ARŚ-ŻK – Archiwum Ruchu Światło-Życie w Krościenku

Teczka – Oaza Matka 1971 – Zespół Niepokalanej Matki Kościoła – służby w OŻK 1971.
Teczka sprawozdań OŻK 1965-1975.
Wczasy maryjne. Podręcznik dla kierowników i organizatorów Centrali Krucjaty Wstrzemięźliwości, Katowice 1960.
J. Mikołajczak, *Ruch Światło-Życie. Historia, organizacja, reformacja* (luźna teczka). Podręcznik Krucjaty Wstrzemięźliwości.
Teczka – Centralna Oaza Matka 1973.
Teczka *Wczasy maryjne*.
Teczka duszpasterska Krucjaty Wstrzemięźliwości.
Teczka kleryckie *Wczasy maryjne*.
Teczka Oazy Dzieci Bożych – różne materiały dla ministrantów.
Teczka: *Wczasy maryjne kapłanów*.
Książd Blachnicki w środkach masowego przekazu PRL 1982/1983.
Charyzmat i wierność, Teczka OŻK 1979.
Komunikat Centralnej Diakonii Jedności, 2/1985-1986.

9. Archiwum Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach

Kronika Odnowy w Duchu Świętym, Archiwum Archidiecezjalne Ośrodka Ruchu Odnowy w Duchu Świętym w Katowicach-Murckach.

10. Inne

Kronika Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Kobiórze.
Protokolarz Trzeciego Zakonu św. Franciszka, Mikołów, parafia św. Wojciecha.

11. ZW – Zbiory własne autora

A) Ankiety Franciszkańskiego Zakonu Świeckich
Ankieta wypełniona przez Anielę Kulik, 4 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Annę Parzonkę, 6 I 2006.
Ankieta wypełniona przez Grażynę Koloch, 3 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Helenę Lazar, 20 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Irenę Dolatę, 14 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Janinę Sitek, 3 III 2006.

Ankieta wypełniona przez Jerzego Kocura, 9 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Kornelię Gorzełę, 1 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Krystynę Dudkiewicz, 7 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Krystynę Klose, 24 II 2006.
Ankieta wypełniona przez Krystynę Wojdyłę, 28 II 2006.
Ankieta wypełniona przez Renatę Kukowkę, 9 III 2006.
Ankieta wypełniona przez Urszulę Bałazy, 23 III 2006.

B) Ankiety Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych

Ankieta wypełniona przez Sylwię Rusecką, 17 II 2006.
Ankieta wypełniona przez Cecylię Grzesicę, 7 II 2006.
Ankieta wypełniona przez Urszulę Gomułkę, 14 II 2006.
Ankieta wypełniona przez Urszulę Wojtowicz, 12 II 2006.
Ankieta wypełniona przez Barbarę Żurek, 29 I 2006.

C) Ankiety Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym

Ankieta wypełniona przez Elżbietę Zackiewicz, 31 VIII 2006.
Ankieta wypełniona przez Leona Wawrzola, 20 X 2006.
Ankieta wypełniona przez Lidię Jurczyk, 20 VIII 2006.
Ankieta wypełniona przez Marię Bąk, 6 IX 2006.
Ankieta wypełniona przez Marię Borońską, 9 VIII 2006.
Ankieta wypełniona przez Stanisławę Matwiejczuk, 31 VIII 2006.
Ankieta wypełniona przez Urszulę Pawlik, 21 X 2006.
Ankieta wypełniona przez Urszulę Siekierę, 4 VIII 2006.
Ankieta wypełniona przez Brygidę Bogalecką, 26 IX 2006.

D) Inne

Rozmowa z ks. abpem Damianem Zimoniem, 17 VII 2006.
List ks. bpa Piotra Libery, 9 XII 2005.
Informacje uzyskane od ks. Bernarda Jośko, 4 XII 2006.
Rozmowa z ks. Eugeniuszem Krasoniem, 5 II 2004.
Rozmowa z ks. Janem Morcinkiem, 20 IX 2003.
Rozmowa z Mirosławą Budzich, 15 VII 2006.
Rozmowa z Urszulą Neuman, prezydent Legionu Maryi przy parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach, 18 IX 2006.

II. Źródła drukowane

25 lat polskiej Odnowy w Duchu Świętym, L. Suenens, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4.
Acta Apostolicae Sedis 1925, nr 17.
Adamski S., *Misja Wewnętrzna Diecezji Katowickiej*, Katowice 1931.
Akcja Katolicka na Śląsku. Powstanie, rozwój, działalność, Katowice 1938.
Annuario Pontificio per l'anno 2006, Città del Vaticano 2006.

- Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. 1: 1945-1947, opr. A. Paczkowski, Warszawa 1994.
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944-1956, red. K. Szwa-grzyk, Warszawa 2005.
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956-1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953-1954*, opr. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2004.
- Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań, b.r.w., s. 379-405.
- Arcybractwo Straży Honorowej*, Kraków 1995.
- Bartmiński I. i J., *Odnova rodzinnego katechumenatu jako cel ruchu wspólnoty rodzinnej*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, mps, s. 24-30.
- Bądźcie Kościołem. Słowa Jana Pawła II do Ruchu Światło-Życie*, red. M. Cocyk, E. Kusz, Kraków 2003.
- Bednorz H., *Dekret powołujący Komisję Apostolstwa Świeckich z 21 IX 1972*, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 39, s. 233.
- Bednorz H., *Panowanie Twoje trwa na wieki (Wyjątki z kazania w katedrze katowickiej, w niedzielę, dnia 23 listopada 1975 r. w święto Chrystusa Króla dla uczczenia 50-lecia diecezji oraz uroczystego zakończenia I Synodu diecezji katowickiej)*, WD (Kat.), R. 43: 1975, nr 10-11, poz. 27, s. 198-204.
- Bednorz H., *Powołanie Głównej Komisji Synodu. Dekret z 1 I 1972*, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 1-2, poz. 2, s. 46.
- Będziecie mi świadkami. Homilia kardynała Karola Wojtyły wygłoszona w Piekarach Śląskich w czasie pielgrzymki mężczyzn i młodzieńców 30 maja 1976 roku*, w: *Mówię do Was: Szczęść Boże! Kardynał Karol Wojtyła – Ojciec Święty Jan Paweł II w Piekarach Śląskich*, Katowice 2005, s. 53-57.
- Bista S., *Konferencja wygłoszona na Mariapoli w Mogile, 1977*, [zapis magnetofonowy].
- Blachnicki F., *Abstynenckie credo Krucjaty Wstrzemięźliwości*, Homo Dei, R. 28: 1959, s. 730-733.
- Blachnicki F., *Charyzmat „Światło-Życie”. Teksty podstawowe*, Lublin 1996.
- Blachnicki F., *Charyzmat i wierność. Do Ruchu Światło-Życie z Obczyzny 1981-1984*, Kraków 2003.
- Blachnicki F., *Godziny Taboru*, Carlsberg - Lublin 1989.
- Blachnicki F., *Krucjata Trzeźwości*, Homo Dei, R. 27: 1958, nr 4, s. 612-614.
- Blachnicki F., *Kurs animatorów oazy studenckiej. Teczka dla prowadzącego*, Krościenko 1972.
- Blachnicki F., *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia*, Krościenko 2001.
- Blachnicki F., *Oaza Dzieci Bożych. Podręcznik rekolekcji przeżyciowych dla dziecięcych zespołów służby liturgicznej*, cz. 1, Lublin 1976.
- Blachnicki F., *Oaza Nowego Życia pierwszego stopnia. Podręcznik*, Lublin 1996.

- Blachnicki F., *Podręcznik dla moderatorów i animatorów*⁴, 1977.
- Blachnicki F., *Postsovieticum, czyli nie wolno ci być niewolnikiem*, Kraków 2004.
- Blachnicki F. *Prawda-Krzyż-Wyzwolenie. Ku polskiej teologii wyzwolenia*, Carlsberg 1985.
- Blachnicki F. *Rekolekcje więzienne. Notatki z „rekolekcji zamkniętych” odprawianych w Centralnym Więzieniu w Katowicach, w czasie od 15 marca do 19 lipca 1961 r.*, Krościenko 2001.
- Blachnicki F., *Słowo na VI pielgrzymkę Krucjaty Wyzwolenia Człowieka*, w: tegoż, *Charyzmat i wierność. Do Ruchu Światło-Życie z Obczyzny 1981-1984*, Kraków 2003, s. 186-197.
- Blachnicki F., *Trzy nawrócenia*, Krościenko 2001.
- Blachnicki F., *Zjazd Duszpasterski Krucjaty Trzeźwości w Katowicach*, Ateneum Kapańskie 1958, t. 56, z. 3, s. 456-459.
- Blachnicki F., *Życie swoje oddałem za Kościół*, Kraków 2005.
- Blachnicki, *Ruch Światło-Życie jako ruch formacyjny apostołstwa świeckich*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, mps, s. 40-44.
- Błogosławieństwo dla Kościoła i dla świata, Przemówienie papieża Pawła VI skierowane do Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej z okazji II Międzynarodowej Konferencji Liderów, Rzym, 19 maja 1975*, w: *Wtedy stanął Piotr (Dz 2,14)... Zbiór wypowiedzi papieskich skierowanych do Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej od jej powstania do roku 2002*, zebrał O. Pesare, Kraków 2002, s. 22-29.
- Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949-1970*, red. A. Dudek, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2000.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi Iussu Digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (z 1917 roku), wyd. Typis Polyglottis Vaticanis MCMXXXVI.
- Coreth A., *Tak trafiłam do Legionu. 50 lat bogatych w przeżycia*, tłum. U. Neuman, mps, [w posiadaniu autora].
- Czy dla Pana Jezusa wypada się oszczędzać? Wspomnienia o ojcu Mieczysławie Woźniczce OCD*, opr. E. i S. Leśniewscy, Kraków 2001.
- Danielski W., *Liturgia jako zasada koncentracji pracy formacyjnej Ruchu Światło-Życie*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, mps, s. 19-23.
- Dekret Rady Ministrów o ochronie wolności sumienia i wyznania uchwalony w dniu 5 sierpnia 1949*, w: *Państwo i Kościół (kilka dokumentów)*, Warszawa 1949, s. 40-42.
- Długolecki W., *Statuta i zbiór modlitwa dla Kongregacji Maryańskiej*, Królewska Huta 1899.
- Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. 2: lata 1948-1949, wpr. A. Paczkowski, Warszawa 1996.
- Dokumenty z Malines – Przyjdź Duchu Święty – Podstawowe dokumenty dotyczące Odnowy w Duchu Świętym*, red. L. Suenens, Kraków 1998.
- Domin Cz., *Homilia podczas pogrzebu śp. ks. pralata dra Stanisława Bisty*, WD (Kat.), R. 54: 1986, nr 2, poz. 11, s. 24-28.

- Dziennik Ustaw Ministerstwa Oświaty z 1944.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, nr 44 (1921); nr 94 (1932); nr 65 (1947), nr 45 (1949); nr 49 (1949); nr 29 (1989).
- Franciszkański Zakon Świeckich, Podręcznik dla przełożonych, asystentów i franciszkanów świeckich*, red. J. Wojas, A. Pańczak, Kraków - Warszawa 2000.
- Gawlina J., *Wspomnienia*, opr. J. Myszor, Katowice 2004.
- Handbuch der katholischen Vereine des Fürstbistums Breslau*, Breslau 1908.
- Homilia bpa Herberta Bednorza wygłoszona w uroczystość Chrystusa Króla w katedrze katowickiej*, Gość Niedzielny, R. 51: 1982, nr 38, s. 4-5.
- Horska B., Kaszowski M., *Maryja Matką. Jak Maryja troszczy się o rodziny dzieci Bożych*, Katowice 1987.
- Horska B., Kaszowski M., *Maryja Matką. Z pomocą Matki żyjemy według wskazań modlitwy „Ojcze nasz”*, Katowice 1986.
- Jan Paweł II, *Christifideles laici*, przedruk z „Libreria Editrice Vaticana”, Katowice 1989.
- Jan Paweł II, *Przemówienie Ojca Świętego do katechistów i kapłanów Drogi Neokatechumenalnej z 21 IX 2002 r.*, L'Osservatore Romano, R. 24: 2003, nr 1, s. 25.
- Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, Kraków 2004.
- Jesteście bogactwem Kościoła. Przesłanie do uczestników Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych*, Jan Paweł II, PostScriptum. Listowy kwartalnik 1998, nr 3, s. 4-7.
- Kapłan, który umiłował swój lud. Homilia biskupa katowickiego na pogrzebie śp. ks. prałata Anzelma Skrobola*, WD (Kat.), R. 59: 1991, nr 1, poz. 6, s. 18-20.
- Kaszowski M., *Poradnik animatora*, Katowice 1988.
- Kaszowski M., *Rekolekcje Dzieci Maryi II-go stopnia*, Katowice 1983.
- Kaszowski M., *Rekolekcje Dzieci Maryi*, Katowice 1983.
- Kaszowski M., *Wakacyjne rekolekcje dla grup Dzieci Maryi. Stopień pierwszy*, Katowice 1986.
- Kaszowski M., *Z Maryją... Kochając jak Maryja ofiaruję się Bogu i Kościołowi*, Katowice 1984.
- Kaszowski M., *Z Maryją... Z Maryją modłę się w Kościele*, Katowice 1985.
- Kaszowski M., *Z Maryją... Z Maryją słucham w Kościele*, Katowice 1984.
- Kaszowski M., *Z Maryją...*, Katowice 1991.
- Katolickie ruchy, stowarzyszenia i wspólnoty modlitewne w Archidiecezji Katowickiej*, red. P. Kurzela, A. Liskowacka, Katowice 2000.
- Kazanie ks. bpa D. Zimonia wygłoszone w katedrze katowickiej podczas eksportacji śp. ks. prałata Stanisława Bisty (26 XII 1985 r.)*, WD (Kat.), R. 53: 1985, nr 12, poz. 73, s. 384-387.
- Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, przekład polski*, Warszawa 1994.
- Komisja ds. Trzeźwości, *Instrukcja w sprawie zaprowadzenia w parafiach Ruchu Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego*, WD (Kat.), R. 51: 1983, nr 8, poz. 57, s. 253-258.
- Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, Poznań 2006.

- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań, b.r.w.
- Konstytucje Generalne Franciszkańskiego Zakonu Świeckich*.
- Krótką relacją K. Argüello o Drodze Neokatechumenalnej na plenarnym posiedzeniu Synodu Biskupów na temat: „Pokuta i Pojednanie”*, Watykan 21 X 1983, w: *Droga Neokatechumenalna w wypowiedziach Pawła VI i Jana Pawła II*, Lublin 1993, s. 265.
- Legion Maryi – ruch apostołstwa świeckich*, WA (Kat.), R. 63: 1995, nr 4, poz. 50, s. 240-241.
- Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1-3, red. J. Myszor, Warszawa 2002-2006.
- Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum* (o kwestii robotniczej), Znak, R. 34: 1982, nr 7-9, s. 643-679.
- List pasterski bpa H. Bednorza z 13 IX 1972*, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 40, s. 234-238.
- Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 – Centrala*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000.
- Mandziuk J., Alojzy Ficek, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 1, 1981, s. 466-468.
- Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.
- Morcinek J., *Koncepcja ogólna grup maryjnych diecezji katowickiej*, Katowice 1979, mps Biblioteka WTL UŚ.
- Morcinek J., *Koncepcja ogólna grup maryjnych diecezji katowickiej*. Referat wygłoszony na Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski w Warszawie, 5 II 1985, mps.
- Morcinek J., *Z Maryją modłę się w Kościele. II rok formacji Dzieci Maryi*, Katowice 1980.
- Morcinek J., *Zeszyt programowy rekolekcji*, Katowice 1980.
- Mrukowski J., „*Wspólnota*” w poglądach ks. prałata Stanisława Bisty, Katowice 1991, mps Biblioteka WTL UŚ.
- Od oazy do Chrześcijańskiej Służby wyzwolenia Narodów. Rozmowa Z. Barczyka z ks. F. Blachnickim*, w: *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia mówi ksiądz Franciszek Blachnicki*, red. G. Wilczyńska, Krościenko 2001, s. 5-31.
- Oficjalny podręcznik Legionu Maryi*, Dublin - Wiedeń 1980.
- Opinia Kongregacji Kultu Bożego o wspólnotach neokatechumenalnych*, w: *Pawła VI i Jana Pawła II spotkanie ze wspólnotami neokatechumenalnymi*, red. A. Wojnowski, Lublin 1986, s. 171-174.
- Orędzie Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych w sprawie uchwał Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego*, Miesięcznik Katolicki 1938, nr 53, s. 113-130.
- Państwo i Kościół (kilka dokumentów)*, Warszawa 1949.
- Para odpowiedzialna i kapłan w kręgu rodzinnym*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, 1977, nr 9, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 45-49.

- „Pary łącznikowe” w diecezjach, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 10, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 92-93.
- Papieska Rada ds. Świeckich, *Dekret dotyczący zatwierdzenia „ad experimentum” Statutów Drogi Neokatechumenalnej z 29 VI 2002 r.*, L'Osservatore Romano, R. 24: 2003, nr 1, s. 26.
- Paweł VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus* o należytych kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny, w: *Jak czcić Matkę Bożą?*, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1984, s. 23-104.
- Pierwsza Oaza Rekolekcyjna w Rzymie, Biuletyn Informacyjny 1980, nr 1, s. 40.
- Pismo wikariusza generalnego diecezji katowickiej, bp. J. Bieńka, do Ministra Oświaty S. Skrzyszewskiego z 20 października 1948, w: *17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*, oprac. H. Konopka, Białystok 1998, s. 33-36.
- Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979, red. M. Biełaszkowski, A. Piekarska, P. Tomasik, C. Wilanowski, Warszawa 2007.
- Podręcznik Krucjaty Wstrzemięźliwości; *idea-forma-działanie*, wyd. Centrala Krucjaty Wstrzemięźliwości, Katowice 1959.
- Porozumienia Okrągłego Stołu (Warszawa, 6 lutego – 5 kwietnia 1989 r.), wyd. NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski 1989.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1-3, Poznań 1994-1996.
- Raina P., *Rozmowy z władzami PRL. Arcybiskup Dąbrowski w służbie Kościoła i Narodu*, t. 2: 1982-1989, Warszawa 1995.
- Raina P., *Cele polityki władz PRL wobec Watykanu, Tajne dokumenty 1967-1989*, Warszawa 2001.
- Raina P., *Droga do „Okrągłego Stołu”. Zakulisowe rozmowy przygotowawcze*, Warszawa 1999.
- Reguła Życia Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych, Ośrodek Duchowości Karmelitańskiej, Łódź 1987.
- Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939-1956 w dokumentach, opr. K. Banaś, A. Dziurok, Katowice 2003.
- Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej) 1936, 1939.
- Rozwój i sytuacja Ruchu Światło-Życie w 1979-1980. Sprawozdanie roczne moderatora krajowego, w: *V KKO Ruchu Światło-Życie, Częstochowa – Jasna Góra, 29 II – 3 III 1980. Dokumentacja*, s. 10-11.
- Ruch Światło-Życie jako ruch soborowej odnowy Kościoła. II KKO Ruchu Światło-Życie, Krościenko nad Dunajcem, 4-6 III 1977 r., w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, mps, s. 45-53.
- Rymarówna Z., *Przewodnik Sodalicii Mariańskich w Polsce*, Kraków 1997.
- Sacra Congregazione per i Vescovi Vescovo di Katowice, Roma 17 luglio 1972, WD (Kat.), R. 40: 1972, nr 11-12, poz. 30, s. 215.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, WD (Kat.), R. 33: 1965, nr 8-12, s. 129-174.
- Sobór Watykański II. *Konstytucje-Dekrety-Deklaracje*, Poznań, b.r.w.

- Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*, nr 36, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 143-158.
- Sprawozdanie z akcji OŻK 1980*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1980, nr 24, s. 256-258.
- Statut I Synodu Diecezji Katowickiej*, WD (Kat.), R. 43: 1975, nr 1-2, poz. 2, s. 4-6.
- Stosunki między państwem a Kościołem rzymskokatolickim w Polsce Ludowej*, wyd. Warszawski Ośrodek Informacji Partyjnej, Warszawa 1985.
- Świadectwa z oazy rekolekcyjnej rodzin 1976*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 6, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 249.
- Tajne dokumenty. Państwo-Kościół 1960-1980*, Londyn 1996.
- Tajne dokumenty. Państwo-Kościół 1980-1989*, Londyn - Warszawa 1993.
- Teczka oazy rekolekcyjnej dla wspólnot akademickich Ruchu Żywego Kościoła*, red. F. Blachnicki, Krościenko 1974.
- Teczka oazy rekolekcyjnej dla wspólnot służby liturgicznej młodzieży pracującej*, red. F. Blachnicki, Krościenko 1974.
- Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 V 1989*, w: *Prawo wyznaniowe. Wybór źródeł*, opr. Warchałowski Krzysztof, Warszawa 2000, s. 79-101.
- Wesoły Sz., *Kazanie na pogrzebie śp. ks. Franciszka Blachnickiego – założyciela Ruchu Światło-Życie (Carlsberg – RFN 2.03.1987)*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 2, poz. 10, s. 83-86.
- Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976.
- Wojtyła K., *Podsumowanie podczas prezentacji Ruchu Światło-Życie wobec Komisji Episkopatu ds. Apostolstwa Świeckich. Kraków 5 XII 1976*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, s. 40-44.
- Wojtyła K., *Przemówienie do moderatorów krakowskich w Poroninie*, 20.09.1972, w: F. Blachnicki, *Godziny Taboru*, Carlsberg - Lublin 1989, s. 24.
- Wojtyła K., *Wypowiedź nt. Consilium de Laicis*, w: *Przemówienia kard. K. Wojtyły w Radio Watykańskim*, opr. M. Jagosz, Rzym 1987, s. 77-80.
- Wtedy stanął Piotr (Dz 2,14)... Zbiór wypowiedzi papieskich skierowanych do Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej od jej powstania do roku 2002*, zebrał O. Pesare, Kraków 2002.
- Zajac W., *Program formacyjny wspólnot akademickich Ruchu Światło-Życie*, w: *Ruch Światło-Życie. Dokumentacja 1977*, mps, s. 31-34.
- Zamiatła D., *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w sprawie egzekwowania dekretoów rządowych z 5 i 18 sierpnia 1949 r.*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 2002, nr 78, s. 383-403.
- Zamiatła D., *Wytyczne stanowiska partii w sprawie stosunków między państwem a Kościołem*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 2002, nr 78, s. 405-427.
- Zimoń D., *Homilia na Mszy św. z okazji przewiezienia zwłok księdza Franciszka Blachnickiego do Polski*, Katowice 30 marca 2000 r., WA (Kat.), R. 68: 2000, nr 3, poz. 19, s. 64-69.

Wiadomości Archidiecezjalne (Katowice) 1994, 1996, 2000.

Wiadomości Diecezjalne (Katowice) 1934, 1953, 1955, 1975, 1985-1988, 1993, 1994.

III. Czasopisma

(w spisie wymieniono tylko te, które były organami bractw, stowarzyszeń i ruchów)

Cześć Maryi 1949.

Domowy Kościół Ruchu Światło-Życie w Archidiecezji Katowickiej. Biuletyn Informacyjny 2004.

Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1975-1980, 2001, 2004.

Dzwonek Maryi 1945.

Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2000, 2005, 2006.

Miesięcznik Katolicki 1938.

Nasza Droga 1946.

Niepokalana Zwycięża 1957-1960.

Nowe Miasto 1996, 1999.

Oaza 1999, 2000-2001.

PostScriptum. Listowy kwartalnik 1997, 1998.

Wieczernik 1998.

Z pod znaku Maryi. Biuletyn dla Sodalicji Mariańskiej Młodzieńców 1946, 1948, 1949.

Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym 1996, 1999.

IV. Opracowania

Ajnenkiel A., *Polskie Konstytucje*, Warszawa 1982.

Antonów-Nitsche I., *Lisiecki Arkadiusz Marian*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 237-239

Anusz A. i A., *Samotnie wśród wiernych. Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944-1994)*, Warszawa 1994.

Balter L., *Charyzmatyczny ruch*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1995, s. 98-99.

Bankowicz B., *Ruch księży patriotów 1949-1955, czyli „koń trojański” w polskim Kościele katolickim*, w: B. Bankowicz, A. Dudek, *Ze studiów nad dziejami Kościoła i katolicyzmu w PRL*, Kraków 1996, s. 5-24.

Bar J., *O zakonach. O osobach świeckich. Zarys prawa kanonicznego*, t. 2, z. 4, Warszawa 1968.

Bartoszewski G., *Prawodawstwo i organizacja Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w rozwoju historycznym*, w: *Duchowość franciszkanów świeckich*, red. A. Baran, Lublin 2002, s. 11-42.

- Bazyłko-Boratyn T., *Wspomnienie o śp. Anatolu Kaszczuku*, Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2005, nr 3, s. 32-33.
- Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, red. i uzup. J. Baron, W. Stawinoga, Opole 1957.
- Bednarz M., *Jezuici a religijność polska (1564-1864)*, Nasza Przeszłość 1964, nr 20, s. 149-224.
- Bednorz H., *Ks. Franciszek Blachnicki. Wspomnienie pośmiertne*, Tygodnik Powszechny, R. 41: 1987, nr 24, s. 9.
- Biedroń T., *Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945-1953*, Kraków 1991.
- Bieruń. *Monografia historyczna*, red. R. Kaczmarek, J. Myszor, Bieruń 2007.
- Bigiel M., *Jezus chrzci Duchem Świętym*, Łódź 1997.
- Bilińska-Gut A., *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944-1954*, Zeszyty Historyczne Win-u 2001, nr 15, s. 89-120.
- Biszytyga A., Małajny R., *Polskie Prawo Konstytucyjne*, Dąbrowa Górnicza 1994.
- Blasquez R., *Wspólnoty neokatechumenalne. Ocena teologiczna*, Lublin 1989.
- Blet P., *Pius XII i druga wojna światowa w tajnych archiwach watykańskich*, Katowice 2000.
- Błażyński Z., *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940-1955*, Warszawa 2003.
- Bochnak W., *Trwać z ludem. Ks. Jan Kapica (1866-1930)*, w: *W służbie Bogu i ludziom. Sylwetki Ślązaków*, Warszawa 1989, s. 119-130.
- Bolczyk H., *Życie i charyzmat ks. Franciszka Blachnickiego założyciela Ruchu Światło-Życie*, Lublin 1998.
- Bp Juliusz Bieniek. *Senior diecezji katowickiej*, wybór i opr. A. Dziurok, Ł. Marek, w: *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki, F. Musiał, Warszawa - Kraków 2007, s. 47-230.
- Brodzki K., Wojna J., *Oazy. Ruch Światło-Życie*, Warszawa 1988.
- Burda A., *Droga Neokatechumenalna*, Gość Niedzielny, R. 67: 1998, nr 30, s. 21.
- Burda A., *Legion Maryi*, Gość Niedzielny, R. 67: 1998, nr 34, s. 21.
- Być w sercu Kościoła. 25 lat Odnowy w Duchu Świętym na Śląsku. Informator*, Katowice-Murcki 2004.
- Cattaneo A., *I movimento ecclesiali: aspetti ecclesiologici*, Annales Theologici, R. 11: 1997, s. 401-427.
- Chmielewski M., *Katolickie ruchy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, Lublin 2002, s. 1091-1093.
- Cian L., *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, Warszawa 1986.
- Cordes P.J., *Ducha nie gaście. Charyzmaty i Nowa Ewangelizacja*, Gorzów Wielkopolski 1990.
- Cordes P.J., *Znaki Nadziei. Ruchy i nowe rzeczywistości w życiu Kościoła w wigilie Jubileuszu*, Częstochowa 1998.
- Cywiński B., *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej. Korzenie tożsamości*, t. 1, Warszawa 1993 i „...i was prześladować będą”, t. 2, Warszawa 1994.

- Czapliński M., *Kapica (Kapitza) Jan (1866-1930)*, w: *Śląski Słownik Biograficzny*, t. 3, red. J. Kantyka, W. Zieliński, Katowice 1981, s. 141-145.
- Czapliński M., Wycisło Janusz, *Kapica (Kapitza) Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 165-168.
- Czerwiński Z., *Wspólnoty neokatechumenalne jako jedna z form duszpasterstwa ewangelizacji*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1979, t. 26, z. 6, s. 5-20.
- Dąbrowski M., *Gwałtownik Królestwa Bożego, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1990*, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1989, s. 38-43.
- Dąbrowski M., *Dzieło Niepokalanej, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1989*, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1989, s. 175-177.
- Dembowski B., *Eklezjalność grup Odnowy*, WA (Kat.), R. 62: 1994, nr 3, poz. 19, s. 140-144.
- Dembowski B., *Odnova w Duchu Świętym – problem pastoralny*, w: *Program duszpasterski na rok 1994/95*, red. E. Szczotok, A. Liskowacka, Katowice 1994.
- Dembowski B., *Samoświadomość ruchów – ruchy w Kościele lokalnym i w społeczeństwie*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 17-27.
- Dembowski B., *Wiatr wieje tam, gdzie chce*, Kraków 1998.
- Dembowski B., *Wychodźcie z Wieczernika*, List, R. 6: 1989, nr 1-2, s. 7-10.
- Dembowski B., *Zmarł Kardynał Leon Józef Suenens*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 3: 1996, nr 12, s. 96-98.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990 w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000.
- Drażek Cz., *Z dziejów kultu Najświętszego Serca Jezusowego. Zawierzylimy miłości*, t. 1, red. B. Mokrzycki, Kraków 1980, s. 36-45.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003.
- Dudek A., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003.
- Dudek A., *Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971-1978)*, Więź, R. 42: 1999, nr 7, s. 125-152.
- Dudek A., *Państwo i Kościół w Polsce 1945-1970*, Kraków 1995.
- Dudek A., *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła katolickiego 1945-1955*, Wiadomości Historyczne 1999, nr 199, s. 38-46.
- Dudek A., *Polityka władz Polski Ludowej wobec Kościoła katolickiego – trwanie i zmiana*, w: *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944-1989*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2004, s. 13-22.
- Dutkiewicz H., *Z dziejów Klubu Inteligencji Katolickiej w Katowicach (1980-1994)*, w: *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 263-274.
- Dyrz R., Laska J., Rażny J., Zając E., *Teczka ewidencji operacyjnej na księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, Kraków 2009.
- Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005.
- Dziwoki J., *Bieniek Juliusz (1895-1978)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Katowice 2002, s. 13-15.

- Dziwoki J., *Bieniek Juliusz*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 29-31.
- Dziwoki J., *Josiński Robert (1888-1945), katecheta*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 157.
- Dziwoki J., *Pietroszek Leopold (1913-1998)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Warszawa 2006, s. 216-218.
- Echo „Oazy Żywego Kościoła” 1975*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1975, nr 1, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 65.
- Eisler J., *Zarys dziejów politycznych Polski 1944-1989*, Warszawa 1992.
- Fijałkowska B., *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 1 (1944-1955), Olsztyn 1999 i t. 2, cz.1 (1956-1963), Olsztyn 2000.
- Fitych T., Kamykowski Ł., *Fokolarini*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek, S. Kamiński, Lublin 1989, s. 364-365.
- Franków D., *Ruch Domowego Kościoła*, Nowe Miasto, R. 6: 1999, nr 1, s. 22.
- Friszke A., *Polska. Losy Państwa i Narodu 1939-1989*, Warszawa 2003.
- Garlicki A., *Rycerze Okrągłego Stołu*, Warszawa 2004.
- Gemelli A., *Franciszkanyzm*, Warszawa 1988.
- Godlewski J.F., Jabłoński K.H., *Prawo a religia*, Warszawa 1988.
- Góralczyk W., *Lud Boży. Kościelne prawo osobowe*, Częstochowa 1996.
- Górecki D., *Pozycja ustrojowo-prawna Prezydenta Rzeczypospolitej i rządu w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 roku*, Łódź 1995.
- Graczyk R., *Tropem SB. Jak czytać teczek*, Kraków 2007.
- Grajewski A., *Adamski Stanisław*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Katowice 2002, s. 3-6.
- Grajewski A., *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Warszawa 2002, s. 17-20.
- Grajewski A., *Chronologia i historyczne uwarunkowania represji wobec duchowieństwa katolickiego w krajach Europy Środkowej*, w: *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2002, s. 15-34.
- Grajewski A., *Oskarżony ks. Franciszek Blachnicki*, *Więź*, R. 44: 2001, nr 5, s. 112-128.
- Grajewski A., *Wygnanie. Diecezja katowicka w czasach stalinowskich*, Katowice 2002.
- Grajewski K., Kierończyk P., *Prawo Konstytucyjne*, Sopot 1998.
- Grefkowicz A., *Drogi polskiej Odnowy w Duchu Świętym*, *Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym*, R. 6: 1999, nr 4, s. 19-22.
- Gwałtownik Królestwa Bożego*, opr. Instytut Niepokalanej Matki Kościoła, Lublin 1994.
- Gwóźdź H., *Kwestia jurysdykcji kanonicznej w diecezji katowickiej w latach 1939-1945*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, R. 18: 1985, s. 27-33.
- Hébrard M., *Zarys historii Odnowy w Duchu Świętym*, Kraków 1994.

- Historia Domowego Kościoła w nas*, Domowy Kościół Światło-Życie Diecezji Katowickiej. Biuletyn Informacyjny 2004, nr 14, s. 5-10.
- Hławiczka S., *Ruch fokolarów*, Przewodnik Katolicki, R. 59: 1969, nr 17, s. 156-157.
- I movimento, la Chiesa, il mondo. Dialogo con il Cardinale Joseph Ratzinger*, In *Pontificium Consilium pro Laicis (a cura di)*, *I movimenti ecclesiali nella sollecitudine pastorale dei vescovi*, Città del Vaticano 2000.
- Idziemy do Źródła sprzed 50 lat*, Domowy Kościół Ruchu Światło-Życie w archidiecezji Katowickiej. Biuletyn Informacyjny 2004, nr 14, s. 3-4.
- Informacja o działalności komórek „D” pionu IV byłej Służby Bezpieczeństwa*, Biuletyn IPN, R. 3: 2003, nr 1, s. 37-56.
- Inspiracje Ruchu Equipes Notre-Dame*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, nr wstępny „0”, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 20-23.
- Iwanecy A. i W., *Był dla nas bardzo wyraźnym świadkiem wiary*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 2001, nr 85, s. 49-52.
- Iwanecy A. i W., *Nie „wczasy z Bogiem”, ale rekolekcje!*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 2004, nr 94, s. 54-55.
- Iwanecka A., *Ukochał rodziny. Pamięci ks. prałata Anzelma Skrobola*, Powiernik Rodzin, R. 3: 1991, nr 3, s. 13-16.
- Jakubowski J., *Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej 1944-1948*, Warszawa 1975.
- Jarosz D., *Polacy a stalinizm 1948-1956*, Warszawa 2000.
- Jasińska Z., *Lęki Ojca Tomasza*, W drodze, R. 15: 1987, nr 8, s. 96-104.
- Jedność w Duchu Świętym. Ku Oazie Żywego Kościoła 1976*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 4, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 183-184.
- Jędrzejewski J., *Oddziały Gedeona*, Argumenty, cz. 1, nr 18 z 1 maja 1983, s. 13; cz. 2, nr 19 z 8 maja 1983, s. 12; cz. 3, nr 20 z 15 maja 1983, s. 13.
- Joško B., Klemes J., *Przypominajmy katolikom o ich obowiązkach*, Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2006, nr 1, s. 31-33.
- Kaczmarek W.J., *Gimnazjum im. św. Jacka w Katowicach. Zarys dziejów*, w: *Religijne inspiracje kultury na Górnym Śląsku*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1998, s. 199-216.
- Kadra bezpieki 1945-1990. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim*, wstęp i red. W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, Katowice 2009.
- Kaszowski M., *Odnova życia rodzinnego w Ruchu Domowy Kościół*, Otwock - Świder 1994.
- Kersten K., *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Poznań 1990.
- Kiedos J., Brzytwa A., *Świadek śląskiego kapłana. Życie Księdza Konrada Szwedę*, Bytom 1995.
- Kiedos J., *Zanim powstała Akcja Katolicka... Zarys dziejów polskich młodzieżowych organizacji katolickich na Górnym Śląsku do 1933 roku*, Bielsko-Biała 1997.

- Kłakus M., *Drabik Bernard (1927-1981)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 2, red. J. Myszor, Warszawa 2003, s. 59-60.
- Kłakus M., Myszor J., *Sierla Stanisław (1929-)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL latach 1945-1989*, t. 3, red. J. Myszor, Warszawa 2006, s. 200-202.
- Kłoczowski J., *Kościół katolicki w świecie i w Polsce. Szkice historyczne*, Katowice 1986.
- Knapik H., *Krótki zarys historii Ruchu Światło-Życie 1954-1979*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1979, nr 20, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 110-119.
- Kolasa M., *Nowa plaga?*, Gość Niedzielny, R. 51: 1982, nr 37, s. 7.
- Komu służył PAX*, red. S. Bober, wstęp Z. Zieliński, Warszawa 2008.
- Konferencja rzecznika rządu dla dziennikarzy zagranicznych*, Rzeczpospolita 1986, nr 268, s. 5.
- Konieczny A., *Rok pierwszy*, Katowice 1985.
- Konopka H., *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944-1961)*, Białystok 1997.
- Kowalczyk H., *Bednorz Filip*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 21-22.
- Krasowski K., *Państwo a Kościół katolicki w Polsce 1945-1955*, Poznań 1997.
- Kreihls G., *Dobro ukryte w archiwach. Akcja dobroczynna Kościoła katowickiego w czasie kryzysu gospodarczego i politycznego w Polsce lat 1981-1990*, Katowice 2004.
- Ksiądz kardynał dr August Hlond Prymas Polski. Działalność i dzieło*, red. J. Śliwiok, Katowice 1998.
- Ks. Jan A. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku*, red. J. Wycisło, Katowice 1992.
- Kucharczyk G., *Czerwone karty Kościoła. Męczennicy-ofiary rewolucji*, Radom 2004.
- Kudera J., *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, Mikołów 1920.
- Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich (1968-1939)*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 1971, nr 22, s. 319-402.
- Kuźmak K., *Bractwo kościelne*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, s. 1013-1020.
- Kuźmak K., *Fatimska Matka Boża*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek, S. Kamiński, Lublin 1989, s. 70-74.
- Langner J., *Kościół Rzymskokatolicki w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, (materiały wybrane przez Wojewódzką Szkołę Partyjną PZPR w Katowicach, do użytku wewnętrznego), Katowice 1986.
- Lasota M., *O raporcie sejmowej komisji poświęconym Samodzielnej Grupie „D” w MSW*, Biuletyn IPN, R. 3: 2003, nr 1, s. 27-36.
- Laurentin Rene, *Nieznany Duch Święty*, Kraków 1998.
- Libera P., *Rady Duszpasterskie w Kościele Katowickim (studium pastoralno-prawne)*, Katowice-Kraków 1975, mps Biblioteka WTL UŚ.

- Liechtenstein A., *Frank Duff*, Katowice 1992.
- Liszczyk J., *Rekolekcje dla katechizujących*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 9, poz. 64, s. 387-388.
- Liszczyk J., *Rekolekcje dla katechizujących*, WD (Kat.), R. 56: 1988, nr 10, poz. 75, s. 338-339.
- Lubich Ch., *Klucz do jedności*, Katowice 1989.
- Lubich Ch., *Przygoda jedności*, Kraków 1995.
- Lutyński P., *Kentenich Joseph*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, B. Migut, s. 1351-1352.
- Łaszewski W., *Apostoł Maryi*, Nasz Dziennik, R. 8: 2005, nr 208, s. 8.
- Madej A., *W domu Pierwszej Charyzmatyczki*, W drodze, R. 12: 1984, nr 5, s. 22-24.
- Majchrowski J., Nawrot S., *Niektóre elementy stosunków państwowo-kościelnych w Polsce lat 1945-1950* (na prawach rękopisu), Kraków 1984.
- Majewski M., *Przekaz wiary nowemu pokoleniu*, w: *W służbie człowiekowi. Studium duszpastersko-katechetyczne*, red. Z. Marek, Kraków 1991, s. 112-128.
- Majka J., *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939*, red. Cz. Skrzyszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 339-364.
- Mandziuk J., *Hlond August Józef SDB*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 134-139.
- Maniecki K., *Peregrynacja Matki Bożej Jasnogórskiej*, Jasna Góra, R. 21: 2003, nr 2, s. 9-12.
- Mansfield P.G., *Jakby nowa Pięćdziesiątnica – początek katolickiej Odnowy w Duchu Świętym*, Warszawa 1993.
- Marczewski M., *Gwałtownik Bożego królestwa*, Ateneum Kapłańskie, R. 84: 1992, z. 3, t. 118, s. 470-477.
- Marczewski M., *Teolog odnowy Kościoła*, Ateneum Kapłańskie, R. 79: 1987, z. 2, t. 109, s. 371-377.
- Marek Ł., *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii katowickiej w latach 1956-1970*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, red. A. Dziurok, Warszawa 2009, s. 86-115.
- Mariański J., *Katolicy w strukturze wyznaniowej Polski*, w: *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik Statystyczny*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, Warszawa 1991, s. 37-56.
- Markwica H., *Ks. infułat Jan Kapica i jego zaangażowanie w sprawy trzeźwości i duszpasterstwo trzeźwościowe*, WD (Kat.), R. 59: 1991, nr 9, poz. 88, s. 327-331.
- Markwica H., *Ruch „Światło-Życie”*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 9, poz. 64, s. 385-386.
- Markwica H., *Ruch „Światło-Życie”*, WD (Kat.), R. 56: 1988, nr 10, poz. 75, s. 336-338.
- Maroń F., *Historia diecezji katowickiej*, Nasza Przyszłość, R. 44: 1975, s. 9-87.
- Merdas A., *Odnowa w Duchu Świętym*, W drodze, R. 4: 1976, nr 6, s. 24-35.
- „Mieć głowę w niebie, by nogami mocno stąpać po ziemi...”. *Ksiądz Stanisław Bista*, opr. A. Cehak, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 14-19.
- Monografia gminy i parafii Chełm Śląski*, red. J. Myszor, Chełm Śląski 2004.
- Monografia historyczna dzielnicy miasta Katowice-Zawodzie i parafii pw. Opatrzności Bożej*, red. E. Breitkopf, E. Skorwider i A. Steur, Katowice 1996.

- Morcinek J., *Program nowej ewangelizacji Ruchu Dzieci Maryi w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptoris missio”*, Katowice 2001.
- Morcinek J., *Program rekolekcji wakacyjnych*, mps.
- Morcinek J., *Ruchy nadzieją i szansą Kościoła*, w: *Vobis episcopus vobiscum christianus. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi*, red. W. Myszor, A. Malina, Katowice 2004, s. 198-206.
- Morcinek J., *Wakacje „Dzieci Maryi”*, WD (Kat.), R. 55: 1987, nr 9, poz. 64, s. 391.
- Morcinek J., *Wakacje „Dzieci Maryi”*, WD (Kat.), R. 56: 1988, nr 10, poz. 64, s. 341-342.
- Musiał F., *Podręcznik безпеki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa spraw Wewnętrznych PRL (1970-1989)*, Kraków.
- Mycielski L., *Wspomnienie o ks. Stanisławie Biście*, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 17.
- Mysłek W., *Laikat i tzw. Apostolstwo Świeckich jako współczesne „świeckie ramie” Kościoła rzymskokatolickiego*, Warszawa 1975.
- Myszor J., *Adamski Stanisław (1912-1977)*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 6-11.
- Myszor J., *Bednorz Herbert*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 22-24.
- Myszor J., *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821-1914*, Katowice 1991.
- Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999.
- Myszor J., *Diecezja katowicka*, w: *Województwo śląskie 1945-1950*, red. A. Dziurok, R. Kaczmarek, Katowice 2007, s. 447-472.
- Myszor J., *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*, Katowice 2008.
- Myszor J., *Ks. Jan Kapica (1866-1930). Karta z dziejów ruchu abstynenckiego na Górnym Śląsku*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, R. 22: 1989, s. 129-138.
- Myszor J., *Orzeł Ludwik (1912-1977), teolog, wykładowca*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 307.
- Myszor Jerzy, *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939-1945*, Katowice 1992.
- Myszor J., *Strzyż Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 401-402.
- Myszor J., *Sylwetka polityczna Biskupa Stanisława Adamskiego w latach 1945-1952*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, R. 27/28: 1994/1995, s. 127-133.
- Myszor J., *Woźnica Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 469-471.
- Naidenoff G., *Paulina Jaricot – założycielka Dzieła Rozkrzewiania Wiary i Żywego Różańca*, Warszawa 1997.
- Natanek P., *Ruch Światło-Życie w archidiecezji krakowskiej w latach 1971-1996*, Kraków 2004.

- Neuman U., Stroba G., Woźniak K., *Dwudziestolecie Legionu Maryi w Polsce*, Legio Mariae. Biuletyn Legionu Maryi w Warszawie 2000, nr 2, s. 24.
- Niezlomni. Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki, F. Musiał, Kraków 2007.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Noras M., *Ruch Szentszacki w Polsce w latach 1946-1992*, Katowice 1995, mps Biblioteka WTL UŚ.
- Nowacki W., *Ruchy kościelne w perspektywie eklezjologicznej*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 77-97.
- O'Connor E.D., *Ruch charyzmatyczny w Kościele katolickim*, Warszawa 1984.
- Oaza Żywego Kościoła 1977 dla rodzin: Sprawozdanie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 10, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 105-110.
- Oazy rodzin*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1978, nr 15, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 289-290.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Olszar H., *Eksterminacja duchowieństwa diecezji katowickiej w latach 1939-1945*, WA (Kat.), R. 62: 1994, nr 9, poz. 76, s. 515-519.
- Olszar H., *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924-2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924-2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 89-123.
- Olszar H., *Straty śląskiego duchowieństwa wojskowego i cywilnego (1939-1945). Przyczynki do strat inteligencji śląskiej*, w: *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918-1980*, red. Z. Kapła i J. Myszor, Katowice 1999, s. 138-148.
- Olszowski G., *W służbie duszpasterstwu. Referat duszpasterski Kurii Diecezjalnej w Katowicach w latach 1939-1985*, Katowice 2008.
- Osobowe źródła informacji. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008.
- Ostrowski M., *Duchowe i religijne ruchy*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. Zdaniewicz i T. Zembrzusi, Warszawa 2000, s. 123-159.
- Ostrowski M., *Historia i struktury Ruchu Światło-Życie*, Kraków 1998.
- Osuch K., *Katolicki ruch charyzmatyczny. Twórca entuzjazmu czy zarzewie konfliktu?*, Znak, R. 49: 1997, nr 7/8, s. 821-846.
- Ozorowski E., *Kościół. Zarys eklezjologii katolickiej*, Wrocław 1984.
- Paczkowski A., *Polacy pod obcą i własną przemocą*, w: *Czarna księga komunizmu*, red. S. Courtois, N. Werth, J.-L. Panné, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.-L. Margonin, Warszawa 1999, s. 341-366.
- Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 2005.
- Paluch M., *Zarys historii Ruchu Światło-Życie*, Lublin-Kraków 1998.
- Pałyga E.J., *Polsko-watykańskie stosunki dyplomatyczne. Od zarania II Rzeczypospolitej do pontyfikatu papieża-Polaka*, Warszawa 1988.

- Pańczak A., *Wiadomości ogólne*, w: *Franciszkański Zakon Świeckich. Podręcznik dla przełożonych, asystentów i franciszekanów świeckich*, red. J. Wojas, A. Pańczak, Kraków-Warszawa 2000, s. 15-23.
- Pater M., *Ficek (Fiecek, Fietzek) Jan Alojzy Nepomucen*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 99-102.
- Pawlak I., *Służył duchowej odnowie Kościoła*, w: *Człowiek wiary konsekwentnej. Ks. Franciszek Blachnicki 24 III 1921-27 II 1987*, Lublin 1997, s. 175-177.
- Pawlicka K., *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*, Warszawa 2004.
- Pieńkowski M., *O ruchu charyzmatycznym*, W drodze, R. 4: 1976, nr 2, s. 81-89.
- Pietrzak J., *Pełnia prymasostwa. Ostatnie lata prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*, t. 1, Poznań 2009.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1988.
- Piwożyński M., *Statystyka Kościoła w Polsce*, Lublin 1935.
- Piowowski W., *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński i S. Wilk, Lublin 1981, s. 66-85.
- Polak G., *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999.
- Polok G., *W objęciach Ducha Świętego*, Katowice-Murcki 2001.
- Polska Ludowa a Kościół katolicki*, Warszawa 1949.
- Półtorak K., *Ruchy i grupy charyzmatyczne – konstrukcja czy destrukcja?*, w: *Społeczeństwo – Państwo – Kościół (1945-2000)*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 149-155.
- Pragnienie dzielenia się Bogiem*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 38-89.
- Prus K., *O walce z pijaństwem za czasów ks. Ficka*, Bytom 1914.
- Przedstawiciele Wspólnot Rodzinnych na III Krajowej Kongregacji Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie w Niepokalanowie. 3-5 III 1978 r.*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, nr 14 (1978), wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 250-251.
- Przybyłowski J., *Podstawy teologiczne i antropologiczno-egzystencjalne działania grup religijnych*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czapliński, Pęplin 2005, s. 29-60.
- Przyjdź Panie Jezu! Dwudziestolecie Maranatha*, 1976-19 X 1996, red. Z. Jasińska, Warszawa 1996.
- Puchała S., Wieczorek K., *Związki katolickie i ruchy religijne w diecezji katowickiej znakiem żywotności Kościoła śląskiego*, w: *Kościół śląski wspólnota misyjna*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 221-262.
- Rak R., *Duszpasterz wobec nowych zrzeczeń i ruchów*, WA (Kat.), R. 62: 1994, nr 3, poz. 17, s. 126-132.
- Rak R., *Teologiczne podstawy duszpasterstwa w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, w: *Gorliwy apostoł wewnętrznej odnowy człowieka. Materiały z sympozjum*

- poświęconego Założycielowi Ruchu Światło-Życie, Lublin, 5-6 października 1987 r.*, Lublin 1988, s. 8-19.
- Ranaghan K., Ranaghan D., *Catholic Pentecostals*, New York 1969.
- Ratzinger J., *I movimento ecclesiali e la loro collocazione teologia nella Chiesa, in Pontificium Consilium pro Laicis (a cura)*, w: *I movimento nella Chiesa. Atti del Congresso mondiale dei movimento ecclesiali. Roma 27-29 maggio 1998*, Città del Vaticano 1999, s. 12-44.
- Ratzinger J., *Ruchy kościelne i ich miejsce teologiczne*, w: *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*, Kraków 2003, s. 159-188.
- Reiner B., *Wyznania i związki religijne w województwie śląskim 1922-1939*, Opole 1977.
- Roszek Z., *Szerzyciel idei maryjnej [ks. Józef Winkowski]*, w: *Chrześcijananie*, t. 5, Warszawa 1980, s. 213-236.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914-1944*, Warszawa 1995.
- Ruchy odnowy, Kościół i świat. Rozmowa z kardynałem Josephem Ratzingerem*, w: J. Ratzinger (Benedykt XVI), *Nowe porywy Ducha. Ruchy odnowy w Kościele*, Kielce 2006, s. 56-100.
- Rybicki A., *Zaufajcie miłosierdziu! Biskup Czesław Domin (1929-1996)*, Katowice 2002.
- Ryś G., *Kościół – ruchy eklesjalne – teologia*, Znak, R. 53: 2001, nr 9, s. 12-21.
- Rzepka M., *Kręgi Domowego Kościoła, Gość Niedzielny*, R. 67: 1998, nr 35, s. 22.
- Samodzielnie myśleć i wybierać. Dzieje Prywatnego Gimnazjum i Liceum Katolickiego im. św. Jacka w Katowicach*, red. J. Skwara, Katowice 2002.
- Schatz K., *Sobory powszechnie. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, Kraków 2002.
- Schulz A., *Odnówić Odnowę*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym 1999, nr 4, s. 40-43.
- Seppelt K., Löffler K. (uzupełnił do rzeczy polskich T. Silnicki), *Dzieje papieży od początków Kościoła do czasów dzisiejszych*, t. 5, Poznań 2000.
- Seweryn D., *Początek wspólnej drogi*, Oaza, R. 7: 1998, nr 32, s. 7-9.
- Sędek M., *Drogi dojrzałości. Formacja w wybranych ruchach katolickich w Polsce: Ruch Światło-Życie, Ruch Rodzin Nazaretańskich, Droga Neokatechumenalna, ruch charyzmatyczny*, Krościenko 2002.
- Sękalski C., *Przebudzenie w Pittsburgu*, PostScriptum. Listowy kwartalnik 1997, nr 1, s. 52-53.
- Sierła S., *Sługa Boży Ksiądz Franciszek Blachnicki. Kapłan-Charyzmatyk-Mistyk 1921-1987*, w: *Ksiądz dr Franciszek Blachnicki wychowawca młodzieży polskiej*, Katowice 2003, red. R. Brom, J. Śliwiok, s. 23-35.
- Sierła S., *Życie darowane mi po raz drugi*, Świbie 2004.
- Skąd się wzięła Odnowa w Duchu Świętym?*, opr. B. Wójcik, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 4, s. 7-9.
- Skrzypczyk T., *Odnowa w Duchu Świętym w diecezji katowickiej (rys historyczno-duszpasterski)*, Katowice 1990, mps Biblioteka WTL UŚ.
- Skudro J., *Robić to, co trzeba*, eSPe. Katolickie pismo młodych 2005, nr 4, s. 20-23.

- Skwierczyński Z., *Katolickie stowarzyszenia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, Lublin 2002, s. 1093-1103.
- Skworec W., *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945-1989*, Katowice 1996.
- Słup L., *Wielkie są dzieła Pana. Ogólnopolskie czuwania modlitewne i kongresy Odnowy w Duchu Świętym*, Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym, R. 6: 1999, nr 34, s. 30-35.
- Smolarski L., *Brystygier (Bristiger, Brüstiger) Julia*, w: *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, red. F. Tych, t. 1, Warszawa 1978, s. 327-328.
- Smółka L., *Bromboszcz Teofil Aleksander*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 51-55.
- Sobański R., *Bista Stanisław*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 34-35.
- Sobański R., *Ruchy kościelne: problemy kanoniczne*, WA (Kat.), R. 61: 1993, nr 3, poz. 26, s. 128-138.
- Sobański R., *Śp. ks. dr Stanisław Bista (1929-1985)*, WD (Kat.), R. 54: 1986, nr 5, poz. 41, s. 35-39.
- Sorgi T., *Un'anima di fuoco: profilo di Iginio Giordani, 1894-1980*, Roma 2003.
- Spotkanie z Ruchem Odnowy Charyzmatycznej*, w: *Otrzymanie Jego moc. O Odnowie w Duchu Świętym*, red. M.A. Babraj, Poznań 1986, s. 9-19.
- Stelmachowski A., *Regulacja stosunków prawnych między Państwem i Kościołem (1980-1998)*, w: *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945-2000)*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 114-119.
- Steuer A., *Adamski Stanisław*, w: *O duszę polską. Wystawa historyczna o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w.*, Katowice 1991, s. 25-26.
- Struktura ruchu „Domowy Kościół” w ramach ruchu Światło-Życie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1978, nr 17, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 351-379.
- Suchoń T., *Ruch Domowego Kościoła*, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1993, red. J. Drob, E. Babuchowska, Katowice 1992, s. 136-138.
- Suenens L., *Nowe zesłanie Ducha Świętego?*, Poznań 1988.
- Szafrąński A.L., *Eklezjalny charakter małych grup religijnych*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1986, t. 32, z. 6, s. 79-92.
- Szafrąński A.L., *Uchwały I Synodu Diecezji katowickiej w świetle teologii pastoralnej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, R. 14: 1981, s. 13-26.
- Szetelnicki W., *Arcybiskup wygnaniec*, Kraków 1989.
- Szramek Emil, *Ks. Jan Kapica*, Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku 1931, t. 3, s. 1-86.
- Szymecki S., Rak R., *Biskup Stanisław Adamski jakiego nie znamy*, Katowice 2003.
- Śląska Młodzież Katolicka od roku 1871 do 1926*, Mikołów 1927.
- Ślęzak W., *Ruch trzeźwościowy na Śląsku*, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1988, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1988, s. 119-123.
- Śmierć kapłana – twórcy ruchu oazowego w Polsce*, Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1988, red. B. Woźnica, Z. Zwoźniak, Katowice 1988, s. 118.

- Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2007.
- Tobiasz M., *Pionierzy odrodzenia narodowego i politycznego na Śląsku (1763-1890)*, wyd. 2 rozszerzone, Katowice 1945.
- Tochmański W., *Kongregacje tercjarskie na Śląsku*, Gość Niedzielny, R. 66: 1997, nr 6, s. 17.
- Tochmański W., *Świecki Karmel Terezański w Polsce*, Kraków 1996.
- Toszek B.H., *Zarys stosunków Państwo-Kościół w konstytucjach polskich 1921-1997 r.*, w: *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945-2000)*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 109-113.
- Uczestnicy sesji plenarnych I Synodu diecezji katowickiej*, WD (Kat.), R. 43: 1975, nr 1-2, poz. 3, s. 7-9.
- Urbański S., *Świętość chrześcijanina w ruchach charyzmatycznych Kościoła*, w: *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, red. W. Nowacki, J. Czaplicki, Pelplin 2005, s. 61-75.
- W sprawie terminologii*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1976, nr 3, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 111-12.
- Walczak J., *General Jerzy Ziętek wojewoda katowicki. Biografia Ślązaka 1901-1985*, Katowice 1996.
- Walencik D., *Parafia i gmina Imielin w latach 1945-2002*, Imielin 2007.
- Wanat B.J., *O. Mieczysław Maria od Ducha Świętego (Wincenty Woźniczka) OCD*, w: *Czy dla Pana Jezusa wypada się oszczędzać? Wspomnienia o ojcu Mieczysławie Woźniczce OCD*, opr. E. i S. Leśniewscy, Kraków 2001, s. 26-31.
- Weron E., *Fokolarini*, Collectanea Theologica, R. 56: 1986, z. 2, s. 122.
- Weron E., *Laikat i apostołstwo. Zarys teologii laikatu i apostołstwa świeckich*, Paris 1973.
- Weron E., *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele*, Poznań 1993.
- Weron E., *Świeccy w Kościele*, Paris 1970.
- Widziane z Franciszkańskiej. Spotkanie z Kardynałem Franciszkiem Macharskim*, opr. A. Baczyński, red. A. Czesak, Kraków 2001.
- Wilczyńska G., *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8: 1981-1993, Warszawa 1995, s. 72-95.
- Wilk S., *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992.
- Witkowski A., *Polityka organów wymiaru sprawiedliwości narzędziem represji wobec osób duchownych i konsekrowanych*, w: *Represje wobec duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944-1989*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2004, s. 121-164.
- Włodarski S., *Jaka prawda, jakie wyzwolenie*, Sztandar Młodych, R. 34: 1983, 18-20 III, s. 10.
- Włodarski S., *Oazy – kruczata czy program?*, Dziennik Zachodni, R. 39: 1983, 20 I, s. 5.
- Wodarczyk A., *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 35-38.

- Wodarczyk A., *Ks. Franciszek Blachnicki – życie i działalność w latach 1921-1961*, Katowice 1993, mps Biblioteka WTL UŚ.
- Wodarczyk Adam, *Ks. Franciszek Blachnicki (1921-1987) – życie i działalność*, Katowice 2007, Biblioteka WTL UŚ.
- Wodarczyk A., *Małe grupy*, Oaza, R. 8: 1999, nr 40, s. 4-5.
- Wodarczyk A., *Odwaga wiary*, Oaza, R. 10: 2001, nr 47, s. 4-5.
- Wodarczyk A., *Pierwsze oazy*, Oaza, R. 9: 2000, nr 41, s. 4-5.
- Wodarczyk A., *Prorok żywego Kościoła. Ks. Franciszek Blachnicki (1921-1987) – życie i działalność*, Katowice 2008.
- Wodarczyk A., *Ruch Światło-Życie: Osoba Założyciela, historia ruchu i rozwój w archidiecezji katowickiej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, R. 27/28: 1994/95, s. 343-357.
- Województwo katowickie w granicach administracyjnych ustalonych z dniem 1 czerwca 1975 roku*, Katowice, b.r.w.
- Wojasz A., *Droga Neokatechumenalna i nowa ewangelizacja*, Homo Dei, R. 68: 1999, nr 2, s. 81-87.
- Wojtyła K., *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 2003.
- Woźnica B., *W dziesięciolecie Pierwszego Synodu Diecezji Katowickiej. Odnowa i ożywienie życia religijnego, Z tej ziemi*. Kalendarz katolicki na rok 1985, red. S. Olejniczak, B. Widera, Katowice 1985, s. 46-51.
- Woźniczka Z., *Represje wobec mieszkańców Górnego Śląska po 1945*, w: *Śląska codzienność po drugiej wojnie światowej*, red. Z. Woźniczka, Katowice 2006, s. 64-96.
- Wójcik E., *Laikat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. A. Szostek, E. Ziemann, R. Sawa, Lublin 2004, s. 390-398.
- Wspólnoty rodzinne Ruchu Światło-Życie*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie, nr wstępny „0”, wyd. zebrane, t. 1, Kraków 2003, s. 23-32.
- Wycisło J., *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000.
- Wycisło J., *Katolicka i polska działalność społeczna na Górnym Śląsku w XIX w.*, Skoczów - Pszczyna 1989.
- Wycisło J., *Ks. infułat Jan Kapica. Przywódca ludu górnośląskiego*, Pszczyna 1995.
- Wycisło J., *Ks. Jan Alojzy Ficek. Zarys działalności religijno-społecznej*, Katowice 1992.
- Wycisło J., *Pielgrzymki piekarskie misją Kościoła śląskiego*, w: *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1995, s. 73-104.
- Wycisło J., *Piskorz Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 319-322.
- Wyczawski H.E., *Kościół w odrodzonym państwie polskim (1918-1939)*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 2, cz. 2, Poznań - Warszawa 1979, s. 5-124.

- Z Ekipami Notre-Dame w Rzymie i w Asyżu*, Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych Ruchu Światło-Życie 1977, nr 8, wyd. zebrane, t. 2, Kraków 2003, s. 26-29.
- Zaleski W., *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989.
- Załęski S., *Jezuici w Polsce*, Kraków 1906.
- Zamiatała D., *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945-1950*, Lublin 2000.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003.
- Zieliński Z., *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, cz. 2, Poznań 1986.
- Zimoń D., *Liturgia w życiu i działalności ks. Franciszka Blachnickiego. Kongregacja Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie*, Częstochowa, 2 marca 1996, WA (Kat.), R. 64: 1996, nr 3, poz. 18, s. 123-135.
- Zimoń D., *Świadek na miarę trzeciego tysiąclecia*, w: *Człowiek wiary konsekwentnej. Ks. Franciszek Blachnicki 24 III 1921-27 II 1987*, Lublin 1997, s. 173-175.
- Zimoń D., *Wspomnienie o ks. Stanisławie Biście*, Nowe Miasto, R. 3: 1996, nr 1, s. 16.
- Żaryn J., „Księża-patrioci” – geneza powstawania formacji duchownych katolickich, Polska 1944/45-1989. *Studia i Materiały* 1995, nr 1, s. 123-149.
- Żaryn J., *Aparat bezpieczeństwa w walce z duchowieństwem katolickim 1945-1949 (zarys problemu)*, w: *Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...*, red. R. Becker, P. Hübner, Warszawa 1997, s. 91-120.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.
- Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945-1950)*, Warszawa 1997.
- Żaryn J., *Kościół wobec władzy komunistycznej w Polsce 1945-1953. Opór i przetrwanie*, w: *Polacy wobec przemocy 1944-1956*, red. B. Otwinowska, J. Żaryn, Warszawa 1996, s. 123-149.
- Żaryn J., *Naszym zadaniem – „uświadomić masy...”*. *Przyczynek do historii stosunków Państwo-Kościół*, Polska 1944/45-1989. *Studia i Materiały* 1999, nr 4, s. 361-370.
- Żelobowski A., *Ruch oazowy w Kościele rzymskokatolickim, Departament szkolnictwa i doskonalenia zawodowego MSW (do użytku wewnętrznego)*, Warszawa 1983.
- Żurek J., *Ruch „księży-patriotów” w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2008.
- Życie wedle Ducha. Księga Pamiątkowa z okazji XXV-lecia działalności Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego*, red. E. Weron, Poznań 1987.

ANEKS

Tabela 11.

Księża moderatorzy rejonowi Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w latach 1985 i 1989

Rejon	Moderator	
	1985	1989
1. Bielsko	Janko Krystian	Góra Eugeniusz
2. Bieruń	Lasok Janusz	Maślanka Andrzej
3. Boguszowice		Klim Zygmunt
4. Chorzów	Czermiński Stefan	Wójciak Tacjan OFM
5. Cieszyn	Walisko Jerzy	Kocur Piotr
6. Czechowice	Czaja Michał	Kępka Marek
7. Dębieńsko-Leszczyń	Bujak Krystian	Bujak Krystian
8. Istebna	Kubecki Marian	Kubecki Marian
9. Jastrzębie	Aleksy Marcin	Aleksy Marcin
10. Katowice Centrum	Klemens Antoni	Czaja Michał
11. Katowice Południe	Bolczyk Henryk	Adamski Romuald
12. Katowice Wschód	Adamski Romuald	Zajac Zenon
13. Katowice Zachód		Kołodziej Stanisław
14. Knurów	Bracik Jan	Kalisz Stefan
15. Lubliniec	Krawiec Jan	Grajczyk Roman
16. Mikołów	Grajczyk Roman	Gawelczyk Andrzej
17. Mysłowice	Gańczorz Stanisław	Paliński Jerzy
18. Orzesze		Iwanecki Andrzej
19. Piekary	Fojcik Benedykt	Wieczorek Bogdan
20. Pogrzebień	Irek Leszek SDB	Gruszczyński Lucjan SDB
21. Pszów	Kolorz Władysław	Kolorz Władysław
22. Pszczyna	Macewicz Marek	Błaszczyk Eugeniusz
23. Ruda I	Kurzela Piotr	Pasoń Hubert

24. Ruda II – Halemba	Bąk Krzysztof	Dewor Antoni Zalewski Bogusław
25. Ruda III – Bielszowice	Matuła Bogusław	Kalinka Marek
26. Rybnik	Suchoń Teodor	Suchoń Teodor
27. Siemianowice	Kalisz Stefan	Piontek Jan
28. Strumień	Osiński Kazimierz	Osiński Kazimierz
29. Sucha Góra	Czaplicki Bronisław	Suchoń Sylwester
30. Świętochłowice	Szymik Jerzy	Pietryga Emanuel
31. Tarnowskie Góry		Rak Henryk
32. Tychy	Bartoszek Andrzej	Szklorz Józef
33. Ustroń	Kiełbasa Jerzy	Gawlas Stanisław
34. Wodzisław	Pająk Jerzy	Tosta Ireneusz
35. Woźniki		Fryc Tadeusz
36. Żory	Piontek Jan	Tomala Marek

Źródło: Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi, Informacje o moderatorach rejonowych Ruchu Światło-Życie.

Letnie rekolekcje Ruchu Światło-Życie Diecezji Katowickiej

Tabela 12.

Rozwój rekolekcji oazowych w diecezji katowickiej (1976–1983)

Rok	Liczba uczestników oaz letnich		
	stopień I	stopień II	stopień III
1976	718	290	89
1977	1023	298	123
1978	1475	524	129
1979	1593	663	216
1980	1902	931	326
1981	2145	1294	535
1982	2370	1176	667
1983	2928	1838	710

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w latach 1976–1983, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 13.**Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1982 roku**

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych	Liczba
Ilość punktów oazowych	32
Ilość turnusów	87
Liczba uczestników ogółem (bez diakonii)	4312
Liczba uczestników – stopień I	2370
Liczba uczestników – stopień II	1176
Liczba uczestników – stopień III	667
Młodzież	4329
Studenci	188
Pracujący	121
Nauczyciele	45
Rodziny i dzieci	730
Katechetki	38

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1982, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1982, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 14.**Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1983 roku**

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych	Liczba
Ilość punktów oazowych	46
Ilość turnusów	104
Liczba uczestników ogółem	7089
Diakonia	ok. 1000
Uczestnicy młodzież + diakonia	5569
Liczba uczestników – stopień I	2928
Liczba uczestników – stopień II	1838
Liczba uczestników – stopień III	638
KODA	73
Oawe	92

Uczestnicy dorośli:		1129
Oazy rodzin		560
Studenci		144
Nauczyciele		106
Dorośli pracujący		174
Katechetki		60
Dzieci z oaz rodzin i ODB I ⁰		391

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1983, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1983, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 15.

Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1984 roku

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych		Liczba
Ilość punktów oazowych		34
Ilość turnusów		106
Liczba uczestników ogółem		6310
Diakonia		1083
Uczestnicy młodzież		4107
Liczba uczestników – stopień I		2140
Liczba uczestników – stopień II		1282
Liczba uczestników – stopień III		655
KODA		–
Oawe		30
Uczestnicy dorośli:		684
Oazy rodzin		413
Studenci		120
Nauczyciele		71
Katechetki		80
Dzieci z oaz rodzin i ODB I ⁰		436

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1984, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1984, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 16.**Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1985 roku**

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych		Liczba
Ilość punktów oazowych		36
Ilość turnusów		104
Liczba uczestników ogółem		5852
Diakonia		1085
Uczestnicy młodzież		3984
Liczba uczestników – stopień podstawowy		628
Liczba uczestników – stopień I		1510
Liczba uczestników – stopień II		1221
Liczba uczestników – stopień III		625
KODA		–
Oawe		–
Uczestnicy dorośli – bez diakonii		540
Oazy rodzin		349
Nauczyciele		96
Katechetki		95
Dzieci z oaz rodzin i ODB I ⁰		343

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1985, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1985, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 17.**Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1986 roku**

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych		Liczba
Ilość punktów oazowych		39
Ilość turnusów		109
Liczba uczestników ogółem		6412
Diakonia		1100
Uczestnicy młodzież		4370

Liczba uczestników – stopień podstawowy		870
Liczba uczestników – stopień I		1931
Liczba uczestników – stopień II		897
Liczba uczestników – stopień III		672
KODA		–
Oawe		–
Uczestnicy dorośli – bez diakonii		484
Oazy rodzin		374
Nauczyciele		58
Katechetki		52
Dzieci z oaz rodzin i ODB I ⁰		458

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1986, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1986, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 18.

Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1987 roku

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych		Liczba
Ilość punktów oazowych		39
Ilość turnusów		105
Liczba uczestników ogółem		6270
Diakonia		1068
Uczestnicy młodzież		4382
Liczba uczestników – stopień podstawowy		906
Liczba uczestników – stopień I		1825
Liczba uczestników – stopień II		1150
Liczba uczestników – stopień III		501
KODA		–
Oawe		–
Uczestnicy dorośli – bez diakonii		472
Oazy rodzin		347
Nauczyciele		61
Katechetki		64
Dzieci z oaz rodzin		348

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1987, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1987, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 19.

Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1988 roku

Informacje dotyczące uczestników rekolekcji i punktów oazowych		Liczba
Ilość punktów oazowych		38
Ilość turnusów		102
Liczba uczestników ogółem		6053
Diakonia		1077
Uczestnicy młodzież		4235
Liczba uczestników – stopień podstawowy		1668
Liczba uczestników – stopień I		1041
Liczba uczestników – stopień II		1016
Liczba uczestników – stopień III		510
KODA		–
Oawe		–
Uczestnicy dorośli – bez diakonii		376
Oazy rodzin		284
Nauczyciele		50
Katechetki		42
Dzieci z oaz rodzin i ODB Niewiadom		365

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej w roku 1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi; Sprawozdanie z Oazy Żywego Kościoła 1988, AAKat. ARZ 628, Ruch Oazowy 1977–1993, t. 1.

Tabela 20.

Punkty rekolekcyjne wakacyjnych oaz młodzieżowych z diecezji katowickiej

Punkt	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Biery					+	+	+
2. Bielsko Troclik						+	+
3. Brenna Bukowa				+	+	+	
4. Brenna Bukowa Lachy						+	
5. Brenna Centrum	+	+					
6. Brenna Grabowa	+	+	+	+	+	+	+

7. Brenna Leśnica	+	+	+	+	+	+	+
8. Cieszyn Pastwiska	+	+	+	+	+	+	+
9. Istebna 1	+	+	+	+	+	+	+
10. Istebna 2	+	+	+	+	+	+	+
11. Istebna Bukowiec							+
12. Istebna Poloki					+	+	
13. Jaworze	+	+	+	+	+	+	+
14. Jaworzynka I	+	+	+	+	+	+	+
15. Jaworzynka II					+	+	+
16. Jaworzynka Wielki Potok					+	+	+
17. Jaworzynka Zapasieki							+
18. Kamień							+
19. Konarzewo	+	+					
20. Koniaków Centrum	+	+	+	+	+	+	
21. Koniaków Dachtony	+	+	+				
22. Koniaków Deje	+	+	+	+	+	+	+
23. Koniaków Kościanowice				+	+	+	+
24. Koniaków Legiery					+	+	+
25. Koniaków Wołowa				+			
26. Koniaków Zagroń	+	+	+	+	+		
27. Kończyce Małe	+	+	+	+	+	+	+
28. Koszarawa	+	+	+				
29. Kościerzyna	+						
30. Kraków – Czerna	+	+	+				+
31. Kraków – Czerna – Chorzów						+	+
32. Kraków – Czerna – Katowice				+	+		
33. Kraków – Kalwaria – Chorzów						+	+
34. Kraków – Kalwaria – Katowice				+	+		
35. Kubalonka Połom	+	+	+	+	+	+	
36. Ligota	+	+					
37. Nałęż							+
38. Niewiadom	+	+	+	+		+	+
39. Okrajnik	+	+					
40. Pietraszonka	+	+	+	+	+	+	+

41. Rozmierz				+	+	+	+
42. Stecówka	+	+	+	+	+	+	+
43. Swarzewo	+	+	+	+			
44. Szczekowice	+	+					
45. Szczyrk	+						
46. Świnoujście	+	+	+				
47. Toruń			+	+	+		
48. Ustroń Centrum	+	+	+	+	+	+	+
49. Ustroń Czantoria	+	+	+	+			
50. Warszawa Laski	+	+	+				
51. Wisła Centrum							+
52. Wisła Kozińce	+	+	+	+	+	+	+
53. Wisła Oblaziec (Jawornik)	+	+	+	+	+	+	
54. Zabrzeg	+	+	+	+	+	+	+
55. Zakopane	+	+	---				
56. Zakopane Bańska	+	+	+	+	+	+	+

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 21.

Punkty rekolekcyjne Oazy Rodzin

Punkt	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Koniaków Centrum	+	+	+	+	+		+
2. Ligota	+	+	+	+	+		+
3. Zabrzeg	+	+		+	+		
4. Istebna			+				
5. Swarzewo				+	+		+
6. Koszęcin							+

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 22.**Punkty rekolekcyjne oaz studenckich**

Punkt	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Stary Groń	+	+	+	+	+	+	+

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 23.**Punkty rekolekcyjne oaz katechetek**

Punkt	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Lipowiec		+	+	+	+		+
2. Kraków				+			+

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 24.**Punkty rekolekcyjne oaz młodzieży pracującej**

Punkt	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Szczyrk		+					
2. Nierodzim		+		+			
3. Niewiadom			+	+	+		
4. Kubalonka Połom			+				
5. Ustroń Centrum				+			
6. Toruń						+	

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 25.**Punkty rekolekcyjne oaz nauczycieli**

Punkt	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Szczyrk		+					
2. Zakopane Sobiczkowa			+				

3. Kubalonka				+			
4. Ustroń				+			
5. Toruń				+	+	+	
6. Biery					+		
7. Wisła Jawornik							+
8. Lublin							+

Źródło: Statystyka letnich rekolekcji Ruchu Światło-Życie diecezji katowickiej, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 26.

Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla młodzieży Ruchu Światło-Życie (1984–1988)¹

Moderator	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Achtelek Stanisław	+	+	+		+	
2. Adamski Romuald	+	+	+	+		
3. Aleksa Henryk	+					
4. Aleksy Marcin	+	+	+	+	+	+
5. Anczok Ryszard	+					
6. Andres Jan						+
7. Balwierz Marian	+	+	+			
8. Bartosik Kazimierz					+	
9. Bartoszek Andrzej	+	+	+			
10. Bąk Krzysztof	+		+			
11. Biela Bogdan				+		+
12. Bielicki Krzysztof	+					
13. Bienia Dariusz					+	
14. Biernacki Maciej	diakon	+	+			
15. Błaszczyk Eugeniusz		+	+	+	+	
16. Bolczyk Henryk	+	+	+			
17. Bracik Jan	+		+			
18. Brol Jan		+	+			
19. Brol Rajmund					+	
20. Brząkalik Piotr	+					
21. Brzęk Piotr					diakon	+
22. Buchta Jan		+		+		

¹ W kilku przypadkach nie udało się dotrzeć do pełnych danych moderatora.

23. Budniak Józef				+		
24. Budniok Stanisław			+		+	
25. Bujak Krystian	+	+	+	+	+	
26. Burek Jan				+		
27. Burzawa Włodzimierz MSF					+	
28. Celary Ireneusz						diakon
29. Chmiel Edward				kleryk		
30. Chudek Eugeniusz			diakon		+	
31. Chudek Eugeniusz				+		
32. Cionaka Piotr			+			
33. Cogiel Marcelli	+	+		+	+	
34. Czader Ignacy						+
35. Czaja Michał	+	+	+	+	+	+
36. Czaplicki Bronisław	+	+	+	+	+	+
37. Czermiński Stefan	+	+	+			
38. Dadaczyński Jerzy		diakon				
39. Dewor Antoni					diakon	+
40. Dędek Krzysztof MSF					akolita	
41. Długajczyk Marek						diakon
42. Dyllus Ryszard	+	+				
43. Fajkis Eugeniusz	+	+	+	+	+	+
44. Fojcik Benedykt	+	+	+	+	+	
45. Frej J.	+					
46. Frelich Józef						diakon
47. Froelich Jan	+		+	+	+	
48. Fryc Tadeusz						+
49. Fryczowski Jan		+	+		+	+
50. Frysz Jan	+	+	+	+		
51. Gajda Krzysztof				diakon	+	+
52. Gańczorz Stanisław		+				+
53. Gawelczyk Andrzej	+	+	+	+	+	+
54. Gawlas Stanisław	+	+	+	+	+	+
55. Gierlotka Kazimierz	+					
56. Góra Eugeniusz	+	+	+	+		+
57. Grabiec Krzysztof	+					
58. Grabowski Roman			+			
59. Grajczyk Roman	+	+	+	+		+

60. Greger Piotr					akolita	diakon
61. Gruszczyński Lucjan SDB			+	+		
62. Gruszka J.	+					
63. Grzomba Witold					+	+
64. Halemba Bernard	+					
65. Hanzlik Kazimierz				+		+
66. Helbik Krystian	+	+				
67. Hnida Andrzej						diakon
68. Iwanecki Andrzej			diakon		+	+
69. Jadasz Jacek						+
70. Janko Krystian	+	+			+	
71. Jaromin Stanisław		kleryk			+	+
72. Kalinka Marek			diakon	+		
73. Kalisz Stefan	+	+	+	+		+
74. Kamiński Marek			+			
75. Kamiński Marek				+		
76. Kasza Krzysztof						+
77. Kaszowski Michał	+			+	+	
78. Kądziołka W.	+					
79. Kempny Roman			+			
80. Kępka Marian TJ	+	+	+	+	+	+
81. Kiecka Jerzy		+				
82. Kiełbasa Jerzy		+	+			
83. Kirszniok Marek		+				
84. Klajmon Krzysztof	+	+				
85. Klemens Antoni	+	+	+	+		
86. Klim Zygmunt					+	+
87. Kloza Joachim			+			
88. Klyczka Jan	+					
89. Kocur Piotr		+	+	+	+	
90. Kocurek Adolf	+			+		
91. Kolorz Władysław	+		+	+	+	+
92. Kołodziej Stanisław			kleryk	+		+
93. Kołodziejczyk Zbigniew			kleryk			
94. Kordula Jerzy				+		
95. Kotyczka Marek						+

96. Kozioł Zbigniew	+					
97. Krcia Józef	+		+		+	
98. Krasoń Eugeniusz	+		+	+		
99. Krawczyk Henryk			+			
100. Krawczyk Krzysztof						diakon
101. Krawiec Jan	+	+		+	+	
102. Król Andrzej	+					
103. Krzakała Grzegorz		+				
104. Krzoska Stanisław	+					
105. Krzysteczko Henryk	+					
106. Kubecki Jerzy				+		
107. Kubecki Marian			+		+	+
108. Kupisiński Zdzisław SVD			+			
109. Kucz Ambroży		+	+	+		
110. Kupny Józef	+					
111. Kurpas Eugeniusz	+	+		+	+	+
112. Kurzela Piotr	+	+	+	+	+	
113. Laksa Roman				+	+	+
114. Lasok Janusz	+	+		+	+	
115. Lempa Konrad				+	+	+
116. Lisczyk Jerzy	+	+		+	+	
117. Łukoszek Jacek						+
118. Macewicz Marek		+	+			
119. Macherzyński Michał						diakon
120. Malczyk Janusz				diakon	+	
121. Malorny Leonard		+				
122. Marcok J.	+					
123. Markwica Henryk	+	+	+	+	+	+
124. Masny Roman						diakon
125. Maślanka Andrzej	+	+	+	+		
126. Matoga Jerzy				diakon	+	
127. Matuła Bogusław		+	+	+		
128. Matysek Jan	+					
129. Michalski Adam		+				
130. Międzybrodzki Jarosław						diakon

131. Moroń Jacek						+
132. Moś Stanisław	+					
133. Motyka Michał					+	
134. Mozgol Andrzej						+
135. Mozor Karol						+
136. Mura Eugeniusz				+		
137. Myszor Jerzy	+	+				
138. Niesyto Sylwester	+		+			
139. Nocoń Stanisław			diakon			
140. Nowak J.					+	
141. Nowak Ryszard			kleryk			
142. Nowara Andrzej			diakon		+	+
143. Nowicki Andrzej						+
144. Oleś Joachim		+	+	+	+	
145. Osiński Kazimierz	+		+	+	+	
146. Osmańczyk Norbert		diakon	+			
147. Pająk Jerzy		+	+	+		
148. Paliński Jerzy	+	+	+	+	+	+
149. Palka Jan	+					
150. Panek Marek		kleryk	diakon		+	
151. Pasoń Hubert		+	diakon	+	+	+
152. Pawlas Franciszek					diakon	+
153. Piechaczek Krystian OMF					+	
154. Pietryga Emanuel				diakon	+	+
155. Pietrzyk Tadeusz				diakon		
156. Pilorz Roman	+					
157. Piontek Jan	+	+	+	+	+	+
158. Piwowarczyk Stanisław				+		
159. Plesiński Damian				diakon	+	+
160. Płaza Marek					diakon	+
161. Płonka Bogusław				+		
162. Płonka Piotr		+	+			
163. Podleski Czesław		+	+		+	
164. Powada Zbigniew	+		+			
165. Puchała Stanisław		+	+	+	+	
166. Pyka Henryk		+				

167. Pyrek Franciszek					+	+
168. Pyrsz Andrzej						diakon
169. Rak Henryk	+	+		+		+
170. Raszka Andrzej		+				
171. Rother Andrzej			+			
172. Ryszka Krzysztof	+					
173. Satława Henryk	+	+				
174. Sitek Henryk		kleryk	diakon	+		
175. Skowronek E. OFM				diakon		+
176. Skórski Henryk SDB	+					
177. Skrobol Anzelm	+	+	+	+	+	
178. Skrzypczyk Tadeusz	+					
179. Sosna Krzysztof						+
180. Sówka Marek					diakon	
181. Spyra Jacek					akolita	diakon
182. Spyra Marek				diakon	+	+
183. Stefański Antoni		diakon	+	+	+	+
184. Stephan Grzegorz		+	+			
185. Suchoń Andrzej		diakon	+	+		
186. Suchoń Sylwester		+	+	+	+	+
187. Suchoń Teodor	+		+	+	+	
188. Suszka Damian					+	
189. Swadźba Antoni	diakon	+	+	+	+	+
190. Szalasta Kazimierz			+		+	+
191. Szewczyk Piotr	+					
192. Szewieczek Wiesław	+		+			
193. Szklorz Józef			+	+	+	
194. Szkółka Tarcyzjusz OMI					+	
195. Szkudło Marek	+	+	+	+	+	+
196. Szoltysik Piotr				diakon	+	+
197. Szostek Andrzej			+			
198. Szymik Jerzy	+	+	+	+	+	
199. Szymik Stefan	+	+				
200. Tabath Krzysztof						diakon
201. Tomala Marek		kleryk	kleryk	diakon	+	+
202. Trzęsicki Zygfryd OFM			diakon		+	
203. Uciecha Andrzej				diakon	+	

204. Uszok Grzegorz						diakon
205. Walisko Jerzy	+		+			
206. Warzecha Eugeniusz			+			
207. Wawrzyńczyk Stanisław	+	+	+	+	+	
208. Weiss Stanisław	diakon	+	+			
209. Wengierek Gerard	+	+	+	+	+	
210. Wilczek Szczepan			diakon			
211. Włosek Józef						+
212. Woliński Michał					akolita	diakon
213. Worach Marek						diakon
214. Wójcik Mirosław OMI	+	+				
215. Wójcik Piotr OMI		+		+		
216. Wrodarczyk Krzysztof					+	
217. Zalewski Bogusław				diakon		
218. Zaremba Artur			+			
219. Zelek Andrzej					+	+
220. Zieleźnik Zdzisław		+	+	+	+	
221. Zientek Marek					diakon	+
222. Zimniak Janusz		+				
223. Żydek Andrzej MSF	+	+	+			

Źródło: Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1983–1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 27.

Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla rodzin Domowego Kościoła (1984–1988)

Rok	Kapłan
1984	Raszka Andrzej, Czaplicki Bronisław, Kielbasa Jerzy, Buchta Jan, Dyllus Ryszard, Skrobol Anzelm, Podleski Czesław
1985	Kocur Piotr, Skrobol Anzelm, Buchta Jan, Zieleźnik Zdzisław, Cionaka Piotr, Zaremba Artur, Podleski Czesław, Kielbasa Jerzy, Czaplicki Bronisław, Wengierek Gerard, Macewicz Marek

1986	Buchta Jan, Czaplicki Bronisław, Kocurek Adolf, Skrobol Anzelm, Aleksey Marcin, Węgierek Gerard, Budniak Józef, Zieleźnik Zdzisław, Piwowarczyk Stanisław
1987	Szalasta Kazimierz, Fryc Tadeusz, Skrobol Anzelm, Budniok Stanisław, Kocur Piotr, Wengierek Gerard, Podleski Czesław
1988	Andres Jan, Powada Zbigniew, Wawrzyńczyk Stanisław, Buchta Jan, Szalasta Kazimierz, Fryc Tadeusz, Kocur Piotr, Aleksey Marcin

Źródło: Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1984–1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 28.

Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla katechetek (1984–1988)

Rok	Kapłan
1984	Balwierz Marian , Lisczyk Jerzy, Zimniak Janusz
1985	Lisczyk Jerzy
1986	Kaszowski Michał
1987	Lisczyk Jerzy, Kaszowski Michał, Cogiel Marcelli
1988	Lisczyk Jerzy, Cogiel Marcelli, Balwierz Marian

Źródło: Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1984–1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 29.

Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla młodzieży pracującej (1984–1988)

Rok	Kapłan
1984	Kolorz Władysław
1985	Kolorz Władysław, Bracik Jan
1986	Kolorz Władysław
1988	Piechaczek Krystian OFM, Kolorz Władysław

Źródło: Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1984–1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie, Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 30.**Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla studentów (1985–1988)**

Rok	Kapłan
1985	Nocoń Stanisław, Puchała Stanisław
1986	Puchała Stanisław
1987	Kurzela Piotr
1988	Kurzela Piotr, Puchała Stanisław

Źródło: Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1985–1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Tabela 31.**Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla nauczycieli (1985–1988)**

Rok	Kapłan
1985	Suchoń Teodor, Bolczyk Henryk
1987	Janko Krystian
1988	Suchoń Sylwester, Szkudło Marek, Suchoń Teodor

Źródło: Zestawienie informacji o przebiegu rekolekcji Ruchu Światło-Życie z lat 1985–1988, Archiwum Ruchu Światło-Życie w Chorzowie. Diakonia Słowa przy parafii św. Jadwigi.

Ks. Jerzy Myszor prowadził w 1984 roku rekolekcje nauczycielsko-studenckie.

WYKAZ TABEL

Tabela 1. Bractwa i stowarzyszenia istniejące w 1960 roku na terenie powiatu Tarnowskie Góry (dane zebrane przez SB)	116
Tabela 2. Rozwój wspólnot Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych w diecezji katowickiej	175
Tabela 3. Krajowe Kongregacje Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie	181
Tabela 4. Uczestnicy rekolekcji oazowych (dane z czterech najliczniej reprezentowanych diecezji)	186
Tabela 5. Liczba uczestników oaz w latach 1972–1989	187
Tabela 6. Oazy Wielkie w diecezji katowickiej	188
Tabela 7. Diecezjalne rekolekcje oazowe (podział ze względu na uczestników) ...	188
Tabela 8. Przebieg rekolekcji Domowego Kościoła w latach 1973–1984	198
Tabela 9. Rekolekcje w Jaworzu (1982 – IV 1989)	228
Tabela 10. Rekolekcje w Istebnej (1987 – V 1989)	229
Tabela 11. Księża moderatorzy rejonowi Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w latach 1985 i 1989	295
Tabela 12. Rozwój rekolekcji oazowych w diecezji katowickiej (1976–1983)	296
Tabela 13. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1982 roku ...	297
Tabela 14. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1983 roku ...	297
Tabela 15. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1984 roku ...	298
Tabela 16. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1985 roku ...	299
Tabela 17. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1986 roku ...	299
Tabela 18. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1987 roku ...	300
Tabela 19. Rekolekcje Ruchu Światło-Życie w diecezji katowickiej w 1988 roku ...	301
Tabela 20. Punkty rekolekcyjne wakacyjnych oaz młodzieżowych z diecezji katowickiej	301
Tabela 21. Punkty rekolekcyjne Oazy Rodzin	303
Tabela 22. Punkty rekolekcyjne oaz studenckich	304
Tabela 23. Punkty rekolekcyjne oaz katechetek	304
Tabela 24. Punkty rekolekcyjne oaz młodzieży pracującej	304
Tabela 25. Punkty rekolekcyjne oaz nauczycieli	304
Tabela 26. Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla młodzieży Ruchu Światło-Życie (1984–1988)	305
Tabela 27. Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla rodzin Domowego Kościoła (1984–1988)	311
Tabela 28. Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla katechetek (1984–1988)	312
Tabela 29. Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla młodzieży pracującej (1984–1988)	312
Tabela 30. Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla studentów (1985–1988)	313
Tabela 31. Księża moderatorzy prowadzący rekolekcje oazowe dla nauczycieli (1985–1988)	313

INDEKS OSOBOWY

- Achtelik Stanisław, ks. 305
Adamczyk Rudolf, ks. 141
Adamski Romuald, ks. 295, 305
Adamski Stanisław, bp 13, 19, 43–48, 58–59, 61–63, 65, 67, 70, 75, 92, 98–99, 105, 121, 132, 144, 154, 363
Alacoque Maria Małgorzata, św. 74
Alanus de Rupe, bł. 72
Aleksa Henryk, ks. 305
Aleksy Marcin, ks. 19, 192, 295, 305, 312
Aleksy Ludwik 237
Alster Antoni 150
Anczok Ryszard, ks. 305
Andres Jan, ks. 305, 312
Argüello Francisco (Kiko) 232–233
Aubert Roger 27
- Balwierz Marian, ks. 192, 305, 312
Bałazy Urszula 172, 272
Bańka Gerard, ks. 65
Baranowski Zygmunt 152
Barcikowski Kazimierz 256, 260
Baron Józef, ks. CM, 28, 107, 280
Bartke Elżbieta 250
Bartłomiej OFM, o. 140
Bartmińska Izabela 182, 196, 198, 273
Bartmiński Jerzy 182, 196, 198, 273
Bartosik Kazimierz 305
Bartoszek Andrzej, ks. 296
Bartynowski Stanisław, ks. 69
Bączkowicz Franciszek, ks. 28 182, 196, 198, 273, 280
Bąk Krzysztof, ks. 296, 305
Bąk Maria 230
Beda Czcigodny 25
- Bednarek Zygmunt, ks. 235–236
Bednorz Filip, ks. 47, 128, 284
Bednorz Herbert, bp 44, 47, 56, 67–68, 126, 130, 133, 142, 144, 166–168, 174, 189–190, 213–218, 225–226, 236–239, 246, 250, 252, 254, 273, 275–276, 280, 286
Benedykt XV, pap. 75
Benedykt XVI, pap. 37, 289
Berke Roman, ks. 232
Berman Jakub 88, 91
Bernacki Gerard, bp 183, 190
Bertram Adolf, kard. 41, 44
Besler Joachim, ks. 159
Białas Brunon, ks. 155
Białas Henryk, ks. 142
Biedroń Tomasz 16, 55, 60, 62, 71, 79, 280
Biela Bogdan, ks. 231–232, 305
Biela Kazimierz 137
Bielicki Krzysztof 305
Bienia Dariusz, ks. 305
Bieniasz Janina 247
Bieniasz Maciej 247
Bieniek Juliusz, bp 43–45, 57–58, 61, 104–105, 268, 280–282
Biernacki Maciej, ks. 305
Bierut Bolesław 54, 57, 84, 104–105, 267
Biliński Bolesław, ks. 104
Bista Stanisław, ks. 66–69, 245–247, 269, 273–276, 285, 290
Blachnicki Franciszek, ks. 13, 16, 21, 32–33, 104, 120, 122–148, 154, 161–162, 179–185, 190, 194–197, 199–209, 213, 215–218, 222, 254,

- 263–265, 269, 271, 273–274, 276,
278, 280, 282, 288–289, 291–293,
335
- Błaszczuk Eugeniusz, ks. 295, 305
- Błaszkwicz Tadeusz, bp 183, 218
- Bogalecka Brygida 230, 272
- Bolczyk Henryk, ks. 16, 120, 179, 183–
185, 189, 190, 192, 213–216, 218,
225, 180, 295, 305, 313
- Bonifacy, św. 25
- Borońska Maria 230, 272, 316
- Bosko Jan, św. 124–125, 176, 280
- Bouchaud Jan Baptysta OCD, o. 76
- Bracik Jan, ks. 295, 305, 312
- Breitkopf Eugeniusz, ks. 237, 250, 285
- Brol Jan, ks. 305
- Brol Rajmund, ks. 305
- Bromboszcz Teofil, bp 43, 290
- Brożek Andrzej 66
- Brystygier Julia 57, 87–90, 93–96, 99–
100, 109, 149–150, 290
- Brząkalik Piotr, ks. 305
- Brzęk Piotr, ks. 305
- Brzoza Alojzy, ks. 104, 107–108
- Buchta Jan, ks. 246, 305, 311–312
- Buchta Paweł, ks. 246
- Budniak Józef, ks. 306, 312,
- Budniok Stanisław, ks. 306, 312
- Budziak Romuald 151
- Budzich Mirosława 235, 272
- Budzich Tadeusz 235
- Bujak Krystian, ks. 295, 306
- Burek Jan, ks. 225, 232, 306
- Burzawa Włodzimierz MSF, o. 306
- Buszka Teodor 137
- Caffarel Henri 194
- Cavalli Serafin OP 72
- Cebula Hildegarda 173
- Celary Ireneusz, ks. 306
- Chapeliera Jean Le 24
- Chmiel Edward, ks. 306
- Chmielewski Henryk 156–157
- Cholewa Mirosław, ks. 230
- Cholewiński Alfred TJ, ks. 234
- Choromański Zygmunt, bp 87, 145
- Chrapek Jan, ks. 240
- Christiana, boromeuszka, s. 231
- Chudek Eugeniusz, ks. 306
- Chudek Maksymilian 215
- Chudoba Błażej, ks. 225
- Chwila Stanisław, ks. 246
- Cicognani Amleto Giovanni, kard. 248
- Cierpień Tadeusz 114
- Ciesielska Danuta 246
- Ciesielski Jerzy 246
- Cionaka Piotr, ks. 306, 311
- Cogiel Marceli, ks. 192, 306, 312
- Congar Yves, 221
- Coreth Anna 249–250, 274
- Cuber Henryk, ks. 172
- Cuppini Francesco, ks. 233
- Cyrankiewicz Józef 90, 145
- Czader Ignacy, ks. 306
- Czaja Michał, ks. 295, 306
- Czakański Tadeusz, ks. 224–225, 229,
232
- Czaplicki Bronisław, ks. 191, 296, 306,
311–312
- Cząstka Antoni, ks. 133
- Czermiński Stefan, ks. 224–225, 229–
230, 232, 295, 306
- d'Hulst Joseph 27
- Dadaczyński Jerzy, ks. 229, 306
- Danielski Wojciech, ks. 182–183, 197,
274
- Dąbrowski Bronisław, abp 206, 211,
215, 257, 259, 277
- Dąbrowski Marian 131, 138, 191, 281
- „Dąbrowski” TW, zob. Gwizdź Wie-
sław 206, 210, 212, 270

- dell'Acqua Angelo 233
Dembowski Bronisław, bp 32, 221–224, 227, 281
Dewor Antoni, ks. 296, 306
Dędek Krzysztof MSF, o. 306
Długajczyk Marek, ks. 306
Dobrzyński Henryk 104, 107–108
Dolata Irena 113, 173, 271
Domański Jerzy M. 133
Domin Czesław, bp 47, 120–121, 190, 245, 274, 289
Dominik, św. 25, 99
Drabik Bernard, ks. 104, 106–109, 284
Dreja Marta 140
Drobniak Albert OCD, o. 76
Drogosz Marek, ks. 231
Drozd Mieczysław 142
Duda Edward 91
Dudkiewicz Krystyna 113, 173, 272
Dudziec Piotr, bp 133, 138
Duff Frank 248–249, 285
Dulles Avery TJ, o. 221
Dyllus Ryszard, ks. 306, 311
Dymek Walenty, bp 51
Dziemidok Józef 150
Dziunikowski Aureliusz 67

Eliazr Tadeusz 66

Fajkis Eugeniusz, ks. 306
Fenicki Wiesław 151
Ferrari Carlo de, bp 243
Ficek Alojzy, ks. 59, 72, 131, 254, 276, 284, 288, 292
Fojcik Benedykt, ks. 295, 306
Franciszek, św. 25, 48, 58, 76, 79, 81–83, 92, 99, 113, 119, 159–160, 168, 170–171, 242, 271
Frankowski Józef, ks. 249
Frata Anna 244
Frej J. 306
Frelich Józef, ks. 306
Frelich Janusz, ks. 140
Friszke Andrzej 86, 89, 282
Froelich Jan, ks. 231, 306
Fryc Tadeusz, ks. 201, 232, 296, 306, 312
Fryczowski Jan, ks. 306
Frysz Jan, ks. 306
Fyrla Tadeusz, ks. 237

Gabryś Karol 106
Gajda Krzysztof, ks. 306
Gajdzik Jan 104, 107–108
Gajek Jan 144, 147, 153
Gałuszka Alojzy, ks. 46
Gańczorz Stanisław, ks. 192, 231, 295, 306
Gaweł Gabriela 235
Gaweł Marek 235
Gawelczyk Andrzej, ks. 295, 306
Gawlas Stanisław, ks. 192, 296, 306
Gawlina Józef, abp 85, 275
Gawor Józef, ks. 64–65
Gawor Piotr, ks. 23
Gazur Jakub, ks. 224–225
Gierlotka Kazimierz, ks. 306
Giordani Igino 243, 290
Glemp Józef, kard. 223, 259
Gocłowski Tadeusz CM, bp 259
Gomułka Urszula 177, 272
Goroński Zenon 152
Góra Bolesław 142
Góra Eugeniusz, ks. 229, 295, 306
Górny Kazimierz, bp 183
Górski Jan 66
Grabiec Krzysztof, ks. 306
Grabowski Roman, ks. 306
Grajczyk Roman, ks. 295, 306
Greger Piotr, ks. 307
Grignon de Montfort Ludwik Maria, św. 249
Grunwald Tadeusz 151

- Gruszczyński Lucjan SDB, o. 295, 307
Gruszka J., ks. 307
Grzegorz XIII, pap. 59
Grzesica Cecylia 111, 177, 272
Grzomba Witold, ks. 307
Gulbinowicz Henryk, kard. 218
Gwiżdż Wiesław 206
Gwóźdź Hilary, ks. 45, 61, 282
- Halemba Bernard, ks. 307
Halkiewicz Franciszek 247
Hanzlik Kazimierz, ks. 307
Helbik Krystian, ks. 307
Henrich Mikołaj OMI, o. 119
Hermann Teofil CM, ks. 252
Hernández Carmen 232–233
Hlond August, kard. 42–43, 51–52, 84, 284–285, 288
Hnida Andrzej, ks. 307
Horska Barbara 240–241, 275
- Irek Henryk 104, 107–109
Irek Leszek SDB, ks. 215, 295
Iwanecki Andrzej, ks. 295, 307
Iwanecka Anna 200–201, 283
Iwanecki Wilhelm 200–201, 283
- Jadasz Jacek, ks. 307
Janko Krystian, ks. 295, 307, 313
Jankowski Ryszard 67
Janoszek Karol 141, 144
Jaricot Paulina 72, 286
Jaromin Maria 173
Jaromin Stanisław, ks. 307
Jaroszek Józef 137
Jerominek Franciszek, ks. 65–66
Jeż Ignacy, bp 67–68, 218
Josiński Robert, ks. 68, 282
Joško Bernard, ks. 250–251, 272, 283
Józef II 27
Jurczyk Lidia 230, 272
- Kaczmarczyk Marta 113
Kaczmarek Czesław, bp 51
Kaleta Bogusław, ks. 232
Kalinka Marek, ks. 296, 307
Kalisz Stefan, ks. 295–296, 307
Kałat Stanisław 210
Kamieński Marek, ks. 307
Kapica Jan, ks. 131, 254, 280–281, 285–286, 290, 292
Kapusta Teofil OCD, o. 173
Kasper Walter, kard. 221
Kasza Krzysztof, ks. 307
Kaszcuk Anatol 248–249, 280
Kaszowski Michał, ks. 192, 201, 240–241, 275, 283, 312
Kądziołka W., ks. 307
Kegel Krystyna 196
Kempny Roman, ks. 307
Kentenich Józef, o. 253, 285
Kępka Marek, ks. 295
Kępka Marian TJ, ks. 307
Kiecka Jerzy, ks. 307
Kielbasa Jerzy, ks. 276, 307, 311
Kieltyka Brygida 235
Kieltyka Henryk 235
Kirszniok Marek, ks. 307
Kiszel 214–215
Klajmon Krzysztof, ks. 307
Klemens Antoni, ks. 295–307
Klim Zygmunt, ks. 295, 307
Klon Alojzy, ks. 140
Kloza Joachim, ks. 307
Klyczka Jan, ks. 307
Knapczyk Franciszek 104
Kocur Jerzy 172, 272
Kocur Piotr, ks. 295, 307, 311–312
Kocurek Adolf, ks. 307, 312
Kolbe Maksymilian OFM Conv., św. 130, 133, 147, 236, 241, 254–255, 264, 275
Koloch Grażyna 172, 271

- Kolorz Władysław, ks. 295, 307, 312
Kołodziej Stanisław, ks. 295, 307
Kołodziejczyk Zbigniew 307
Komraus Franciszka 112, 177
Konieczny Ludwik, ks. 154
Kontny Paweł TChr., ks. 46
Kopel Rozalia 177
Kordula Jerzy, ks. 307
Korsus Marek, ks. 246
Kościółek Marek, ks. 231
Kościsz Józef 66
Kotyczka Marek, ks. 307
Kozioł Zbigniew, ks. 214–215, 308
Kracla Józef, ks. 308
Kraj Karol OCD, o. 231
Krakowiak Edward 142
Krasoń Eugeniusz, ks. 247, 272, 308
Krawczyk Henryk 308
Krawczyk Krzysztof, dk. 308
Krawiec Jan, ks. 295, 308
Król Andrzej, ks. 308
Królikowski Kazimierz 142
Kruszyński Włodzimierz 153
Krystolik Janina 125
Krzakała Grzegorz, ks. 308
Krzoska Stanisław, ks. 308
Krzysteczko Henryk, ks. 308
Ksol Krzysztof, ks. 237
Kubat Czesław 141
Kubecki Jerzy, ks. 308
Kubecki Marian ks. 295, 308
Kubista Mieczysław, ks. 229
Kucz Ambroży, ks. 308
Kujałowicz Tadeusz OCD, o. 173
Kukowka Renata 172, 272
Kulik Aniela 172, 211, 271
Kupisiński Zdzisław SVD, o. 308
Kupny Józef, ks. 66, 287, 308
Kurpas Antoni, ks. 155
Kurpas Eugeniusz, ks. 308
Kurpas Józef, bp 44, 65, 174, 190
Kurzela Piotr, ks. 308
Kwapiszewski Janusz, ks. 237
Labouré Katarzyna, św. 253
Lagosz Kazimierz, ks. 47
Laksa Roman, ks. 308
Langner Janusz 205–206, 212, 284
Lasok Janusz, ks. 232, 295, 308
Laszczak Stanisław 210
Laurentin René 220–221, 284
Lazar Helena 113, 172, 271
Legierska Zuzanna 141
Leichmann Jerzy, ks. 104, 106–109, 140, 155
Lempa Konrad, ks. 308
Leon XIII, pap. 28, 276
Leśnik Franciszek, ks. 140, 155
Leunis Jan TJ, o. 59
Lewandowski Józef 102
Lewicki Marek 217
Libera Piotr, ks. 166, 244, 246, 272, 284
Ligoń Henryk, ks. 68
Lipowczan 90
Liszyk Jerzy, ks. 192, 210, 285, 308, 312
Lisiecki Arkadiusz, bp 43, 166, 279
Lombardi Riccardo TJ, o. 128
Loranc Władysław 258–259
Loska Henryk, ks. 140
Lubich Chiara 242–242, 247, 285
Łabno Zbigniew 66
Łukoszek Jacek, ks. 308
Macewicz Marek, ks. 295, 308, 311
Macherzyński Michał, ks. 308
Macioszek Stanisław 142
Majdański Kazimierz, abp 218
Majewska Aleksandra 138
Malczyk Janusz, ks. 308

- Malicki Franciszek, ks. 140, 143
Malinowski Roman 259
Malorny Leonard, ks. 308
Małkiewicz Kazimierz 140–141
Marcok J., ks. 308
Markiewicz Bronisław, bł. 134
Markwica Henryk, ks. 131, 141, 184–185, 285, 308
Marmaggi Francesco, abp 52
Marsch Renate 257
Masny Roman, ks. 308
Maślanka Andrzej, ks. 295, 308
Maśliński Stanisław, ks. 63
Mathea Karol, ks. 56, 66, 80, 119
Matlak Franciszek 108
Matoga Jerzy, ks. 308
Matuła Bogusław, ks. 296, 308
Matuszczyk Kazimierz 247
Matwieczuk Stanisława 229, 272
Matysek Jan, ks. 308
Mazanek Stanisław, ks. 69
Mazur, bp 218
Mazur Franciszek 87
Mazur Seweryn, ks. 118
Mazurek Alfons OCD, o. 76
Michalski Adam, ks. 308
Mielecki Andrzej 67
Międzybrodzki Jarosław, ks. 308
Mikołaj IV, pap. 77
Mikołaj V, pap. 75
Mikrut Jan CSsR, o. 225
Mikułowski Jan 138
Miłkowski Andrzej 247
Miś Arkadiusz, ks. 140–141, 143
Miś Jadwiga 177
Miś Paweł, ks. 120
Mizera Marian 108
Moore Patrick SPS, o. 227
Morawski Stanisław 151–152
Morcillo Casimiro, abp 233
Morcinek Jan, ks. 16, 32, 164, 236–242, 272, 276, 286
Moriarty Sean, ks. 249
Moroń Jacek, ks. 309
Moś Stanisław, ks. 309
Mościcki Ignacy 50
Motyka Michał, ks. 309
Mozgol Andrzej, ks. 309
Mozor Karol, ks. 309
Mura Eugeniusz, ks. 309
Musiański Teodor 105
Mycielski Ludwik OSB, o. 246, 286
Myszor Jerzy, ks. 15, 20, 22, 28, 32, 42–47, 49, 59, 67, 72–74, 77, 83–86, 103, 105, 108, 120, 131, 166, 190, 175–276, 280–282, 284–287, 309, 313,
Napiórkowski Celestyn OFM Conv., o. 235, 240, 277
Neuman Urszula 150, 252, 272, 274, 287
Niemiec Norbert, ks. 184
Niesyto Sylwester, ks. 309
Niewodowski Jerzy 142
Nocoń Stanisław, ks. 309, 313
Noras Marek, ks. 16, 253, 287
Nowak J. 309
Nowak Ryszard, ks. 309
Nowara Andrzej, ks. 309
Nowicki Andrzej, ks. 309
Ogórek Salomea 113
Oleś Joachim, ks. 309
Olszar Henryk, ks. 15–16, 42, 48, 58–60, 66, 73, 107, 284
Opitek Stanisław 153–154, 202
Orczyk Boguchwał OFM, o. 231
Orszulik Alojzy SAC, ks. 257–259
Orzeł Ludwik, ks. 67, 138, 286
Orzeł Stanisława 191
Osiński Kazimierz, ks. 184, 296, 309,
Osmańczyk Norbert, ks. 309

- Pająk Jerzy, ks. 296, 309
Paliński Jerzy, ks. 215, 295, 309
Palka Jan, ks. 309
Paluszkiewicz Felicjan 66
Panek Joanna 125
Panek Marek, ks. 309
Parzonka Anna 173, 271
Pasoń Hubert, ks. 295, 309
Paszkowski Zbigniew 151
Patecki Konstanty OCD, o. 173
Patryas Stanisław 193, 197
Paweł VI, pap. 37, 165, 170, 219–220, 232, 234–235, 243, 248, 274, 276–277,
Pawlas Franciszek, ks. 309
Pawlik Jerzy, ks. 62, 65, 68
Pawlik Urszula 231, 272
Pawłowski Antoni, bp 132
Pękala Karol, bp 127, 179
Pęzioł Zbigniew 210
Piątkowski Marian, ks. 221
Piechaczek Krystian OFM, o. 309, 312
Pietroszek Leopold, ks. 58, 65, 104–105, 246, 282
Pietrucha Jerzy, ks. 118
Pietruszka Stanisław 108
Pietryga Emanuel, ks. 296, 309
Pietryka K. 213–214
Pietrzyk Tadeusz, ks. 309
Pikuła Lucjan 119, 137
Pilarski Władysław 108
Pilorz Roman, ks. 309
Piontek Jan, ks. 296, 309
Piotrowski Grzegorz 151
Piotrowski Stanisław 142
Piskorz Jan, ks. 42, 47, 107, 129, 166, 292
Piszczyk Marta 173
Pius IX, pap. 27, 74
Pius XI, pap. 24, 40, 43, 52, 164, 248
Pius XII, pap. 60–61, 64, 79, 85, 93, 163–164, 248, 280
Piwowarczyk Jan CSMA, o. 136, 139
Piwowarczyk Stanisław, ks. 309, 312
Plesiński Damian, ks. 309
Pluta Wilhelm, bp 184
Płatek Zenon 151–152
Płaza Marek, ks. 309
Płonka Bogusław, ks. 309
Płonka Piotr, ks. 309
Podleski Czesław, ks. 174, 225–226, 230, 309, 311–312
Podlewska Zuzanna 125
Polewka Jan 66
Popiełuszko Jerzy, ks. 152
Powada Zbigniew, ks. 309, 312
Pradela Adam, ks. 231
Pranda Andrzej 142
Przęslica Zbigniew 139, 142
Przybyłok Jan, ks. 246
Puchalski Mirosław 141, 147
Puchała Stanisław, ks. 16, 225, 288, 309, 313
Pudlik Antoni, ks. 237
Pukowiec Emilia 172
Pyka Henryk, ks. 309
Pyrek Franciszek, ks. 310
Pyrsz Andrzej, ks. 159, 310
Rak Henryk, ks. 191, 296, 310
Ramola Engelbert, ks. 231
Rasek Augustyn, ks. 46
Raszka Andrzej, ks. 310–311
Ratzinger Joseph, kard. 14, 24–25, 34, 36–37, 221
Rojowski Szczepan 67
Rostworowski Piotr OSB, o. 246
Rother Andrzej, ks. 310
Roy Maurice, kard. 165
Rozwadowski Józef, bp 218
Rożek Szczepan, ks. 140

- Rusecka Sylwia 112, 172, 272
Rydzio Jan 142
Ryguła Antoni, ks. 140
Ryszka Krzysztof, ks. 310
Ryszka Walerian OCD, o. 111
- Sajdok Paulina 177
Salbert Róża 177
Saltini Roberto 244–245
Sapieha Adam, kard. 54
Sarota Andrzej, ks. 231
Satława Henryk, ks. 310
Sąsiadek Franciszek TJ, o. 63
Schulz Adam TJ, o. 222, 289
Seweryn Dorota 125, 127–128, 289
Siekiera Urszula 272, 231
Sierański Ryszard OMI, o. 232
Sierla Stanisław, ks. 104, 106–109, 121, 167, 284, 289
Sitek Henryk, ks. 310
Sitek Janina 172, 271
Siudy Teofil, ks. 240
Skolik Lucjan, ks. 246
Skowronek E. OFM, o. 310
Skowronek Ludwik, ks. 28
Skórski Henryk, ks. 310
Skrobol Anzelm, ks. 184–185, 193, 196, 199–201, 275, 283, 310–312
Skrzypczyk Tadeusz, ks. 16, 223–227, 230–232, 289, 310
Skudro Jadwiga 194, 196, 199, 289
Skudrzyk Emil, ks. 46
Skworc Wiktor, ks. 42, 227, 290
Smandzich Józef, ks. 65, 73
Sobański Remigiusz, ks. 35, 245, 290
Sojka Anna 177
Sosna Krzysztof, ks. 310
Sówka Marek, ks. 310
Spyra Jacek, ks. 310
Spyra Marek, ks. 310
Stahl Władysław 56
Starosta Bernard, ks. 171
Starosta Florian, ks. 215
Stebel Stefan, ks. 232
Stec Fryderyk 142
Stefański Antoni, ks. 310
Stephan Grzegorz, ks. 310
Stompor Zofia 247
Straszewski Konrad 151–152
Stroba Gertruda 250, 287
Stroba Jerzy, abp 62, 65, 256, 258–259
Strzyż Franciszek, ks. 44, 286
Styczeń Józefat OCD, o. 76
Suchoń Andrzej, ks. 310
Suchoń Sylwester, ks. 232, 296, 310, 313
Suchoń Teodor, ks. 199–200, 224, 232, 290, 296, 310, 313
Suenens Leo, kard. 219–223, 248, 272, 274, 281, 290
Sujak Elżbieta 133
Suszka Damian, ks. 310
Swadźba Antoni, ks. 230, 232, 310
Szalasta Kazimierz, ks. 310, 312
Szarlej Stanisław, ks. 159
Szczepański Robert 151
Szczygiel Tadeusz 152
Szewczyk Jan, ks. 253
Szewczyk Piotr, ks. 310
Szewieczek Wiesław, ks. 310
Szklorz Józef, ks. 296, 310
Szkółka Tarcyzjusz OMI, o. 310
Szkudło Marek, ks. 192, 232, 310, 313
Sznek Zygfryd 88
Szołtysik Piotr, ks. 310
Szostek Andrzej, ks. 24, 34, 163, 253, 310, 280, 285, 290, 292
Szpunar Ignacy, ks. 184
Sztachelski Jerzy 145
Szweda Jan, ks. 106–107
Szweda Konrad, ks. 170, 172, 283
Szymik Jerzy, ks. 296, 310

- Szymik Roman, ks. 237
Szymik Stefan, ks. 310
Światło Józef 87, 149, 280
Święciński Marian 137
- Tabath Krzysztof, ks. 310
Tatarzyn Alfred, ks. 173
Thomas Oskar, ks. 253
Tkacz Magdalena 250
Tkocz Stanisław, ks. 183–184
Tomala Marek, ks. 296, 310
Tosta Ireneusz, ks. 296
Trojan Kazimierz 253–254
Trzęsicki Zygfryd OFM, o. 310
Trzońska Teresa 175, 177
- Uciecha Andrzej, ks. 310
Urbaczka Jan, ks. 174
Uszok Grzegorz, ks. 311
- Vorgimer 140
- Wadas Franciszek, ks. 118
Walenta Teodor, ks. 46
Walisko Jerzy, ks. 295, 311
Warzecha Eugeniusz 311
Waszecki Tarsycjusz OFM, o. 171–173
Wawrowicz Krystyna 155
Wawrzół Leon 231 272
Wawrzyńczyk Stanisław, ks. 311–312
Weidemann Antoni, ks. 140
Weiss Stanisław, dk. 311
Wencel Henryk, ks. 140
Wencepel Alojzy, ks. 232
Wengierek Gerard, ks. 184, 311–312
Wengierow Stefan 46
Węgierek Gerard, ks. 312
Widera Fryderyk 171
Widera Izolda 171
Wieczorek Bogdan, ks. 295
Wiejak Czesław 152
- Więckowski Karol 150
Wilczek Paweł, ks. 246
Wilczek Szczepan, ks. 311
Wilk Józef, ks. 184
Wilk Tadeusz 106
Witała Alojzy 105
Witek Jan 66
Witman Józef 141
Włosek Józef, ks. 311
Wodarczyk Adam, ks. 16, 21, 120, 122–124, 126, 129, 136, 180, 184, 191–192, 291–292
Wojtowicz Urszula 177, 272
Wojtyła Karol, kard. 32, 164, 166, 169, 178, 181–182, 196, 212, 218, 273, 278, 292
Woliński Michał, ks. 311
Wollnik Karol, ks. 250
Wolski Władysław 58, 87, 105
Wolski-Piwowarczyk Antoni 87
Worach Marek, ks. 311
Wosz Aniela 171
Woźniak Kazimierz 250, 287
Woźnica Benedykt, ks. 18, 130–131, 138, 166, 184, 237, 281, 290, 292
Woźnica Franciszek, ks. 44
Woźnica Józef 141, 286
Woźniczka Mieczysław OCD, o. 111–113, 173–175, 177, 274, 291
Wójciak Tacjan OFM, o. 295
Wójcik Mirosław OMI, o. 311
Wójcik Piotr OMI, o. 311
Wraterna Maria 250
Wrodarczyk Krzysztof, ks. 311
Wycech Czesław 53–54
Wysocki Mieczysław, kpt. 141
Wyszyński Stefan, kard. 47, 132, 135, 138, 218, 249
- Zabielski Piotr, ks. 196
Zackiewicz Elżbieta 230, 272

- Zajac Antoni 113
Zajac Wojciech 182, 278
Zajac Zenon, ks. 295
Zalewski Bogusław, ks. 231, 296, 311
Zaremba Artur, ks. 311
Zawadzki Aleksander 45–46, 58, 91
Zelek Andrzej, ks. 311
Zieleźnik Zdzisław, ks. 311–312
Zielonka Maria 177
Zientek Marek, ks. 311
Ziętek Jerzy 45–46, 291
Zimniak Janusz, bp 190, 192, 225, 311–312
Zimoń Damian, abp 14, 32, 44, 121, 132, 179, 183–185, 190, 226–227, 239, 244, 246, 249–250, 254, 272, 275, 278, 286, 293

Żak Stanisław, ks. 159
Żelazko Elżbieta 142
Żelobowski Antoni 206–208, 211–213, 216, 218, 270, 293,
Żmuda Andrzej, ks. 229
Żurek Barbara 111, 177, 272, 293
Żydek Andrzej MSF, o. 311
Żylińska Krystyna 210

INDEKS MIEJSCOWY

- Asyż 76, 199, 292
- Balice 177
- Bartoszyce 246
- Białystok 54, 58, 180, 277, 284
- Bibiela 123
- Bielany 246
- Bielowicko 92
- Bielsko 92, 201, 247, 295
- Bielsko Troclik 301
- Bielsko-Biała 71, 154, 184, 192, 210, 224, 232, 247, 283
- Bielszowice 70, 104, 296
- Biertułtowy 64
- Bieruń 72, 83, 280, 295
- Bieruń Nowy 65, 76, 83, 111, 173, 175, 177, 229, 268
- Bieruń Stary 83, 121, 125, 154, 232, 268
- Biery 92, 191–192, 301, 305
- Bobrowniki Śl. 116
- Bogucice 28, 76–77, 80, 175, 230
- Boguszowice 65, 253, 295
- Bojszowy 84, 268
- Börgermoor 121
- Boronów 237, 241
- Borowa Wieś 121, 125
- Bory Tucholskie 198
- Bourg 74
- Brenna 185, 190, 232
- Brenna Bukowa 301
- Brenna Bukowa Lachy 301
- Brenna Centrum 301
- Brenna Grabowa 301
- Brenna Leśnica 185, 237, 241–242, 302
- Brenna-Pinkas 242
- Brynów 247
- Brzegi 197–198
- Brzezie 241
- Brzezie nad Odrą 237
- Brzezinka 83, 268
- Brzeziny Śl. 65, 116
- Brzeźce 64
- Brzęczkowice 42, 76, 175
- Brzozowice Kamień 116
- Bujaków 173
- Bykowina 235
- Bystra Śląska 184
- Bytom 106, 131, 170, 283, 288
- Castel Gandolfo 244
- Chełm Śląski 76, 83, 111, 171, 173, 175, 177, 285
- Chełm Wielki 83, 268
- Chicago 221
- Chorzów 20, 22, 64, 70, 74, 76–77, 105–106, 109, 118, 172, 184–185, 187–193, 224, 229, 251, 271, 295–305, 311–313
- Chorzów-Batory 76, 112, 175, 223, 225, 230
- Chorzów-Klimzowiec 171
- Chropaczów 64, 76, 112, 173, 175, 177, 235
- Chwałowice 190–192
- Chybie 232
- Cieszyn 19, 43, 60, 70, 91, 121, 124–125, 129, 159, 232, 237, 242, 295
- Cieszyn Pastwiska 302
- Czarków 172
- Czechowice 60, 92, 295
- Czechowice-Dziedzice 232, 235

- Czerna 76, 111, 172, 174, 177, 191, 302
Częstochowa 19, 24, 30, 51, 69, 106,
113, 121, 126, 138, 172, 181–182,
196, 200, 240, 277, 280, 282, 293
Czyżowice 65, 230
Ćwiklice 241
- Dąbrówka Mała 76, 112, 171, 175
Dąbrówka Wielka 76, 112, 115–116,
175, 242
Dębiesko-Leszczyny 295
Drogomyśl 159
Drohiczyn 180
Dublin 247–249, 252, 276
Dursztyn 185, 197–198
Dzianisz 198
Dzieńkowice 83, 268
Dziedzice 65, 70
- Freiburg 49
- Gdańsk 152
Gdańsk-Oliwa 252
Gliwice 44
Gniezno 42, 191, 223
Goczałkowice 117, 241
Godula 44, 65, 76, 175
Golasowice 237, 241
Goławiec 111, 175, 177
Gołkowice 112, 175, 177
Gorzycze 46
Gostyń 65, 224, 231, 236–237, 241
Gostyń Poznański 137
Gościkowo-Paradyż 252
Grodziec 92
Grywałd 198
- Hazlach 159, 242
- Imielin 76, 84, 112, 175, 177, 291
Inowrocław 77
- Istebna 185, 189, 227, 229, 295, 302–
303, 314
Istebna Bukowiec 302
Istebna Poloki 302
- Janów 83
Jasienica 92
Jastrzębie 65, 192, 200, 251, 253, 295
Jastrzębie Zdrój 199–200, 230, 232,
235, 251
Jaworze 92, 136, 188, 226–228, 302, 314
Jaworzno 19
Jaworzynka 185, 210
Jaworzynka – Wielki Potok 302
Jaworzynka Zapasieki 302
Jedłownik 65
Józefka 115–116
- Kalwaria 302
Kalwaria Zebrzydowska 181, 191
Kamienica 9
Kamień 302
Katowice 11, 15–22, 28, 32, 42–49,
55–56, 59–61, 63–70, 72–74, 76,
78–82, 85–86, 89–92, 102–108,
111–112, 114–115, 117, 119–124,
126, 130–148, 152–155, 158, 166–
169, 171, 174–176, 180, 183–185,
190, 192, 194, 199–200, 202–203,
205, 212–214, 217, 219, 223–227,
235–237, 240, 242, 245, 247–253,
267–293, 295, 302, 335, 337–338
Katowice-Bogucice 82, 191, 232, 268
Katowice-Brynów 244
Katowice-Dąb 55, 215, 236
Katowice-Józefowiec 230, 232
Katowice-Koszutka 119
Katowice-Ligota 141, 230
Katowice-Murcki 20, 22, 223–224, 227,
229, 232, 271, 280, 288
Katowice-Ochojec 112

- Katowice-Panewniki 172
Katowice-Piotrowice 112, 230
Katowice-Wełnowiec 111–112, 174
Katowice-Załęska Hałda
Katowice-Załęże 82, 92, 102, 155, 230, 268–269
Katowice-Zawodzie 80, 82, 250, 268
Knurów 232, 295
Kobiór 64–65, 173, 224, 271
Kochanowice 92, 241
Kochcice 92
Kochłowice 114, 159, 176, 235
Kokoszyce 64–65, 106, 122, 252
Kolonia 44, 72
Konarzewo 302
Koniaków 70, 125, 136–139, 141, 185, 188, 198–201, 224
Koniaków Centrum 302–303
Koniaków Dachtony 302
Koniaków Deje 302
Koniaków Kościanowice 302
Koniaków Legiery 302
Koniaków Wołowa 302
Koniaków Zagroń 302
Konin 181–182
Konstantynopol 25
Kończyce Małe 302
Kończyce 189
Koszarawa 302
Koszęcin 199, 201, 232, 303
Kościerzyna 302
Koziełsk 248–249
Kozłowa Góra 116
Kraków 14, 16, 18, 20, 25–26, 31, 33, 42–43, 47, 51, 54–55, 58–59, 66, 74, 77, 85, 90, 106–107, 111, 121, 125, 127, 136, 142, 146, 149, 164–166, 169, 172, 176–180, 182, 184, 188, 191–192, 194–199, 202, 209–210, 219–221, 223, 235, 243–244, 249, 252, 273–293, 302, 304
Krościenko 11, 20, 22, 122, 125, 127, 130, 146, 148, 161, 179–181, 183–184, 192–194, 196–198, 200, 202, 207, 209, 217, 222, 233, 271, 273–274, 276–278, 289
Krośnica 198
Królewska Huta 74, 274
Krzyżowice 65
Kubalonka 305
Kubalonka Połom 189, 302, 304
Laski 87
Lasowice 65, 116
Lengenfeld 121
Łędziny 46, 83
Licheń 113, 172
Ligota 43, 92, 201, 302–303
Ligota Bielska 188, 199
Ligota Zabrzeg 92
Lipiny Śląskie 76, 118, 176
Lipowiec 188, 192, 304
Loreto 242
Lourdes 65–66, 227, 231
Louvain 44, 220
Lubecko 92, 241
Lubiń 26
Lublin 16–18, 23–25, 31–33, 38, 42, 53, 74, 85, 87, 120–121, 132, 150–152, 163, 179–180, 182–185, 195–196, 202, 232, 234, 249, 253, 273, 276, 278–282, 284, 287–293, 295, 305
Lubliniec 232
Lubomia 173
Łagiewniki Śląskie 76, 176
Łaziska Średnie 171
Łaziska Górne 65, 113, 121, 125, 128, 173
Łódź 31, 50, 180, 220, 277, 280, 282
Madryt 232–233

- Majadahonda 233
Makoszewy 76, 176
Mazańcowice 92, 232
Miasteczko Śl. 116
Michałkowice 47, 68–69, 76, 176
Miechów 26
Międzyrzecze Górne 92
Międzyrzecze 92
Mikołów 65, 68, 70, 72, 76, 112, 171, 176, 224, 230–231, 237–238, 271, 284, 290, 295
Mikulczyce 74
Mokre 76, 176
Murcki 232
Murzasichle 198
Mysłowice 43, 59–60, 72, 76, 83, 112, 114, 119, 154, 176, 190, 224, 231, 236, 295
Mysłowice-Janów Miejski 231

Nakło Śl. 116
Nałęcz 302
Nieboczowy 215
Niedobczyce 64
Niepokalanów 235, 277
Nierodzim 188, 304
Niewiadom 188, 191, 301–302, 304
Nowa Huta 244
Nowa Wieś 64, 104
Nowo-Święciany 248
Nowy Bieruń 64–65, 76, 83, 111, 173, 175, 177, 229, 268
Nowy Bytom 176
Nowy Targ 183

Ochojec 176
Okrajnik 302
Olszówka 197–198
Oława 137
Opole 28, 41, 180, 247, 249, 280, 289
Orzegów 64, 76, 112, 176
Orzesze 112, 120, 176, 231, 295
Ostróda 249
Oświęcim 120
Otmuchów 230

Panewniki 65, 67, 70, 140, 237, 246, 252
Paniowy 65
Paray-le-Monial 74, 227
Pawłów 64–65
Piekary Śląskie 59–60, 62, 64–65, 67–68, 72, 76, 106, 115–116, 131, 138, 159, 169, 176, 190–191, 226, 235–236, 247, 252, 273, 284, 295
Pietraszonka 302
Piotrowice 76, 176–177
Płock 138
Podlesie 65
Pogrzebień 138, 295
Popielów 159
Poręba 172, 241
Poznań 15, 18, 32, 50, 54, 71, 84–85, 87, 98, 150, 152, 163, 191, 219–221, 233, 244, 247, 249, 255–256, 273, 275–278, 283–284, 288–293
Przemyśl 180, 191
Przysietnica 198
Pstrążna 46
Pszczyna 64, 70, 72, 107, 117, 131, 172–173, 190, 231, 292, 295
Pszów 65, 70, 191, 235, 242, 295

Québeck 165

Racibórz 121, 249
Radlin 65, 253
Radoszowy 224, 231
Radzionków 115–116
Rawicz 121
Repty Stare 77, 116
Rocca di Papa 244

- Rojca 116
Rozmierz 303
Ruda I 295
Ruda II – Halemba 296
Ruda III – Bielszowice, 296
Ruda Śląska 64, 76, 159, 173–174, 176–177
Ruda Śląska-Halemba 231
Ruda Śląska-Wirek 112, 173, 231
Ruda 74
Rudziczka 107
Ruda Śląska-Bykowina 173
Rybna-Strzybnica 116
Rybnik 60, 64, 70, 76, 112, 120, 123, 144, 153, 176, 184, 192, 231, 235, 296
Rybnik-Zamysłów 172
Rydułtowy 64, 121, 123–125, 128–129, 185
Rzym 18, 24–25, 32, 36, 49, 61, 166–168, 178, 191, 193, 198–199, 215, 219–221, 225, 233–234, 239, 274, 277–278, 292
- Sandomierz 180
Santiago de Compostela 226–227
Schönstatt 253
Siedlce 180
Siemianowice Śląskie 74, 76, 112, 155, 176, 184–185, 200, 224, 231, 296
Skoczów 70, 131, 231–232, 292
Sosnowiec 106, 177
Sowice 116
Stalinogród 47
Stara Wieś 172
Stare Bielsko 232
Stare Tarnowice 116
Stary Bieruń 64
Stary Chorzów 64, 73
Stary Groń 188, 304
Stecówka 185, 189, 191, 303
- Stolarzowice 116
Straconka 154
Strumień 46, 92, 213–232, 296
Stryj 87
Stryszawa 124
Studzionka 64, 113, 172
Sucha Góra 117, 231, 296
Suszec 107
Swarzewo 199, 201, 303
Syrynia 47
Szarlej 117
Szczekowice 242, 303
Szczyrk 155, 159, 184–185, 210, 303–304
Szeroka 64–65, 252–253
Szopienice 76, 80, 112, 155, 176, 226
- Świerklaniec 117, 190
Świerklany 253
Święta Lipka 70
Świętochłowice 74, 105, 113, 118, 173, 184, 224, 296
Świnoujście 303
- Taizé 244
Tarnowskie Góry 70, 114–117, 120, 176, 184, 190, 192, 232, 296, 314
Toruń 191, 303–305
Trydent 242–243
Trzebnica 244
Tychy 65, 117, 121, 124–126, 131, 172, 190, 192, 231, 235, 251–252, 255, 292, 296
Tylmanowa 127, 197–198
- Urbanowice 112, 176
Ustroń 185, 188–190, 242, 296, 305
Ustroń Centrum 303–304
Ustroń Czantoria 303
- Wadowice 136

- Wambierzyce 172
Warszawa 11, 17–18, 20, 22, 24, 26–27,
30–31, 41, 44, 47, 49, 51, 53, 58–59,
61, 63, 72, 76–77, 85–88, 90, 93–94,
103, 120, 124, 130–131, 139–141,
147–153, 156, 159–160, 183, 191,
200, 203, 206, 209, 211, 214, 219–
223, 230, 235, 241, 247, 249–251,
256–261, 267, 269–270, 273–293
Warszawa Łaski 303
Warszowice 64–65, 215
Wełnowiec 73, 111–112, 174, 176–177
Wiedeń 247–250, 276
Wielkie Hajduki 60, 76, 176
Wilchwy 235
Wilcza 65
Wilno 156
Wirek 104, 112, 173, 176
Wisła 155
Wisła Centrum 303
Wisła Jawornik 303, 305
Wisła Koziniec 303
Wisła Oblaziec (Jawornik) 303
Wisła Wielka 64
Wodzisław Śląski 65, 215, 235, 251,
296
Wola 65
Woszczyce 253
Woźniki 296
Wrocław 33, 42, 47–48, 77, 168, 180,
191, 247, 249, 287
Wyry 64

Zabrze 47, 120
Zabrzeg 201, 303
Zakopane 246, 303–304
Zakopane Bańska 303
Załęże 82, 92, 102, 155, 214, 230, 268–
269
Zawodzie 80, 82, 250, 268–269, 285
Ząb 198
Zwickau 121
Żory 224, 230, 253, 296
Żyglin 117, 231

SUMMARY

Fraternities, associations and church movements in Katowice diocese between 1945 and 1989

For centuries members of Catholic Church have founded special organizations to apostolic work. Those organizations have dealt with work for: evangelization, ecumenism, charity, education. This dissertation an titled “Fraternities, associations and church movements in Katowice diocese between 1945 and 1989” is about these phenomena.

Author has found the sources for this thesis in Katowice Diocese Archive, The National Archive in Katowice and The Institute of National Remembrance – Commission of the Prosecution of Crimes against the Polish Nation (IPN) in Katowice and Warsaw.

The goal of this thesis is to present the history of catholic organizations in Katowice diocese. Author tried to answer the following questions: what fraternities and associations survived The Second World War, what were the sources of inspiration for new movements, was it the result of priesthood activity in the region or was it the need articulated by aspirations and expectations of local people and newcomers from other parts of Poland, what was the attitude of Communist government to hierarchy of Catholic Church and lays who were active in its life.

The four chapters of the thesis deal with these issues. The first chapter defines the terms such as: church fraternity, association and other movements. The second chapter is a discussion about the situation in the Church in the first years after the war. From the very beginning the Communists tried to destroy all catholic organizations. However, some remained active: the Marian Sodality, the Eucharistic Crusade, Third Orders and the Catholic Youth Association. Unfortunately, in 1949 all of them were dissolved. The third chapter talks about father Franciszek Blachnicki and his clerical activity before the Second Vatican Council. Blachnicki was a catholic priest from Katowice diocese. He founded a new organization for the laity. At the beginning it was intended for altar boys, later – for all young people and families. In 1957 father Blachnicki founded the Abstinence Crusade to fight with alcoholism, which was a very big problem in Poland at this time. Three years later he was arrested and the Crusade was dissolved as the Communists believed that this catholic association acted against them. The fourth chapter

presents the situation in Katowice diocese after the Second Vatican Council. Many movements and communities came into being at that time. For example: the Neocatechumenal Way, the Catholic Charismatic Renewal Movement, the Light-Life Movement, the Focolare Movement, the Legion of Mary, the Children of Mary. These organizations combined laymen who followed specific kind of spirituality based on directives given by the founder or initiator of the movement or community. Their work was very difficult. When Communism ended in 1989 these organizations could finally act without any impediments.

SOMMARIO

Fraternità religiose, associazioni e movimenti ecclesiali nella Diocesi di Katowice negli anni 1945–1989

Il fenomeno di associare i cattolici laici non è una realtà nuova. Accompagna allo sviluppo della Chiesa nel corso della sua storia. Questo impegno dei laici nella vita della comunità dei discepoli di Cristo aveva origine, supposizioni e oggettivi diversi: dipendeva dalle condizioni storiche, sociali, ed anche dalle situazione legale in cui i cattolici hanno vissuto e operato.

La dissertazione intitolata „Fraternità religiose, associazioni e movimenti ecclesiali nella Diocesi di Katowice negli anni 1945–1989” è proprio una prova di capire questo fenomeno.

L'autore ha trovato una fonte materiale nell'Archivio Arcidiocesano di Katowice, Archivio di Stato di Katowice ed anche Archivio dell'Istituto Nazionale della Rimembranza di Katowice e di Varsavia.

Il lavoro ha come scopo una rappresentazione della storia delle organizzazioni cattoliche nella diocesi di Katowice negli anni 1945–1989. L'autore cerca di rispondere alle domande seguenti: quali fraternità ed associazioni cattoliche hanno sopravvissuto il periodo della Seconda Guerra Mondiale e hanno funzionato anche dopo il 1945; che cosa ha ispirato i nuovi movimenti ecclesiali: è stata una pastorale attiva svolta dai preti oppure una risposta alle necessità spirituali dei fedeli laici. L'autore descrive i metodi della lotta dell'apparecchio comunista della repressione contro i membri delle organizzazioni cattoliche.

I quattro capitoli della dissertazione sono un tentativo di trovare le risposte a queste domande.

Il primo capitolo definisce i termini come: fraternità, associazione e movimenti ecclesiali. Dimostra anche le differenze tra di loro.

Il capitolo secondo contiene la descrizione della situazione della Chiesa cattolica in Polonia dopo la Seconda Guerra Mondiale e degli inizi della lotta dei comunisti contro le organizzazioni cattoliche. Ancora negli primi anni del dopoguerra esistevano: la Congregazione Mariana, la Crociata Eucaristica, i Terzi Ordini Secolari, Associazioni Gioventù Cattoliche. Purtroppo nel 1949 tutte sono state liquidate.

Il terzo capitolo parla di don Franciszek Blachnicki e della sua attività pastorale prima del Concilio Vaticano II. Don Blachnicki fu un sacerdote della diocesi di Katowice. Fondò una nuova organizzazione per i laici, all'inizio per i chierichetti, dopo per tutti giovani, finalmente abbracciò le famiglie intere. Nel 1957 fondò la Crociata dell'Astinenza per lottare contro l'alcolismo che costituiva un gran problema nazionale in quel tempo. Tre anni dopo fu arrestato e la Crociata venne liquidata. I comunisti temevano che questa organizzazione cattolica si sarebbe potuta indirizzare contro di loro.

Il quarto capitolo della tesi presenta la situazione nella diocesi di Katowice dopo il Concilio Vaticano II. Molti movimenti ecclesiali si sono apparsi proprio in quel periodo e hanno cominciato a funzionare bene. Ci appartengono: Cammino neocatecumenale, Rinnovamento Carismatico Cattolico, Movimento Luce e Vita, Focolari, Legione di Maria e Gioventù Mariana. Queste organizzazioni hanno unito i laici proponendo una spiritualità specifica, avevano i loro iniziatori e le guide spirituali.

Nella conclusione della tesi c'è la descrizione della situazione che è nata dopo la caduta del comunismo nel 1989 quando le organizzazioni cattoliche hanno potuto cominciare ad agire legalmente e senza inciampi.

La realtà in cui la Chiesa proclama il Vangelo di Cristo provoca non solo il clero ma anche i cattolici laici ad accettare nuove sfide. Un ruolo importante nell'opera evangelizzatrice possono svolgere i laici che si uniscono ed operano attivamente nelle fraternità, associazioni e nei movimenti ecclesiali. La dissertazione cerca di presentare questo problema descrivendo gli anni 1945–1989 nell'ambito della diocesi di Katowice.

